H. SIENKIEWICZ

Potopul

1

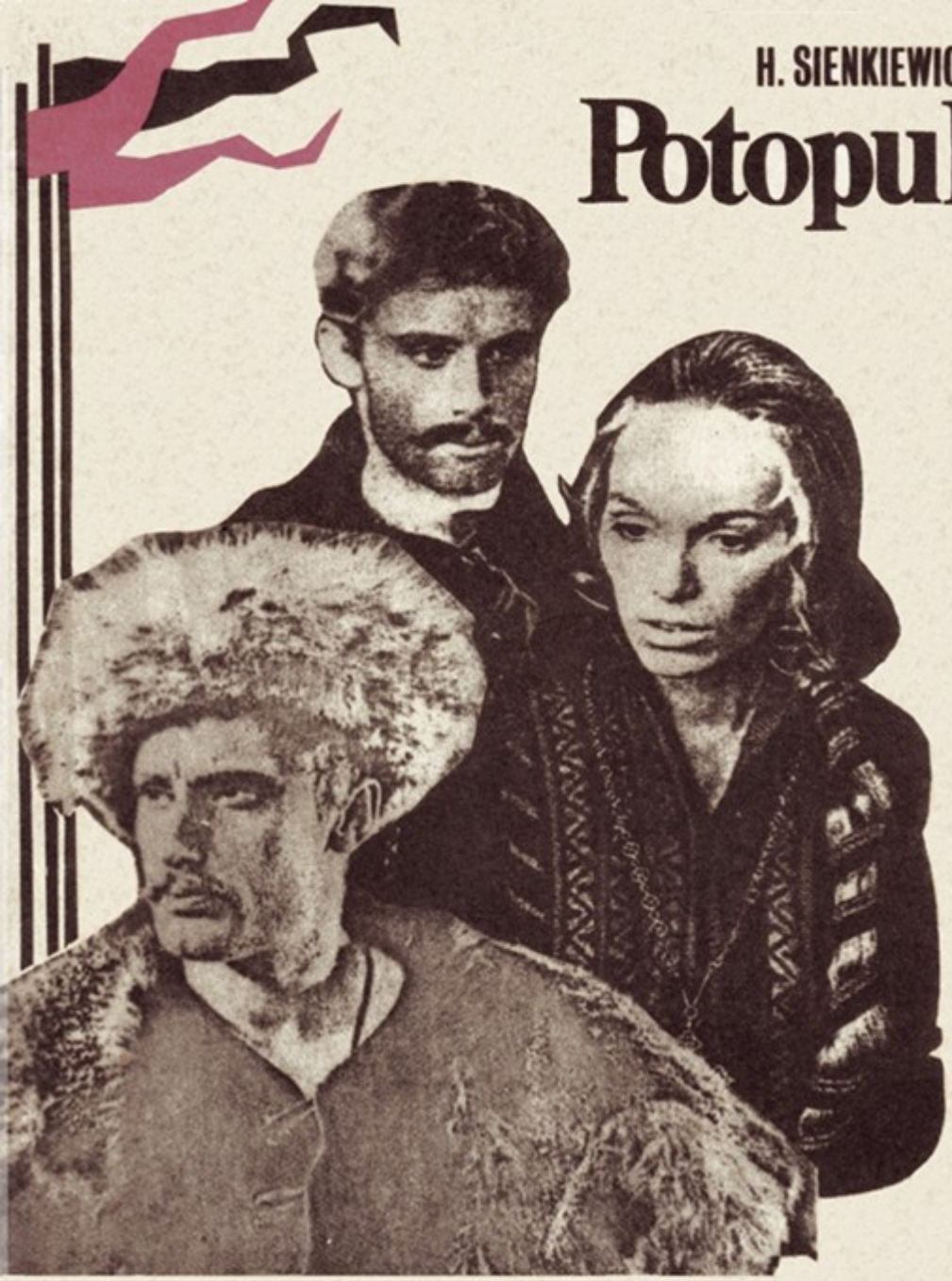

CARTEA ROMÂNEASCĂ

Coperta de C. Guluţă

HENRYK SIENKIEWICZ
WYBÓR PISM
Potop — Tom I
Panstwowy Instytut Wydawniczy
Warszawa, 1955

HENRYK SIENKIEWICZ

POTOPUL

Roman
*

Traducere, prefaţă şi notă
de
STAN VELEA

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

CUPRINS

PREFAŢĂ.....2
NOTA ASUPRA EDIŢIEI.....13
INTRODUCERE.....19
Capitolul I.....28
Capitolul II.....46
Capitolul III.....53
Capitolul IV.....65
Capitolul V.....83
Capitolul VI.....102
Capitolul VII.....113
Capitolul VIII.....140
Capitolul IX.....160
Capitolul X.....169
Capitolul XI.....211
Capitolul XII.....225
Capitolul XIII.....262
Capitolul XIV.....293
Capitolul XV.....306
Capitolul XVI.....317
Capitolul XVII.....326
Capitolul XVIII.....361
Capitolul XIX.....372
Capitolul XX.....383
Capitolul XXI.....403
Capitolul XXII.....412
Capitolul XXIII.....425
Capitolul XXIV.....438
Capitolul XXV.....447
Capitolul XXVI.....480

PREFAŢĂ

În ierarhia universală a scriitorilor de romane istorice, Henryk Sienkiewicz ocupă incontestabil unul din locurile de frunte. Socotit maestru al genului în ţara sa, cărţile marelui clasic polonez, în raport cu ale altor conaţionali, au cunoscut cea mai mare răspândire în lume prin traduceri numeroase. Recunoştinţa unanimă şi consideraţia de care se bucură în memoria afectivă a poporului său au fost consfinţite valoric şi de acordarea Premiului Nobel în 1905 pentru capodopera *Quo vadis* — strălucită evocare a Cetăţii Eterne în timpul împăratului Nero. Deşi cele mai multe din operele de glorie se pot înscrie perfect între graniţele romanului de „capă şi spadă", faţă de W. Scott sau Al. Dumas, de pildă, care i-au transmis destule similitudini de meşteşug şi fabulaţie, Sienkiewicz aduce accente în plus, închegându-şi intenţional naraţiunile istorice în perspectiva idealului de integritate naţională. Finalitatea expresă a trilogiei istorice a fost aceea de a „îmbărbăta inimile", reclădind într-un moment de restrişte încrederea contemporanilor într-un viitor însorit. Eroii tripticului *Prin foc şi sabie, Potopul* şi *Pan Wołodyjowski,* chiar şi aceia plăsmuiţi de o ficţiune înclinată spre colosalul gesticular de factură romantică, au rădăcini temeinic înfipte în trecutul de slavă al Poloniei medievale. Luptători vajnici, atingând aproape perfecţiunea pe direcţia tipului pe care îl înfăţişează — Skrzetuski aduce aminte de virtuţile vechilor romani, Wołodyjowski n-are egal în mânuirea sabiei, Kmicic este un adevărat simbol al

cutezanţei şi vitejiei, pe Zagłoba nu-l întrece nimeni în isteţime. Podbipięta şi Roch Kowalski reprezintă apoteoze ale forţei fizice etc. — sunt gata să-şi jertfească oricând viaţa pentru a lăsa vlăstarelor viitoare moştenirea întregită cu sudoarea şi sângele lor. Figuri proeminente, asemănătoare în unele privinţe cu eroii epopeilor homerice, personajele trilogiei şi-au împlinit cu prisosinţă menirea generaţii de-a rândul, exaltând dragostea de neam şi renăscând nădejdile compatrioţilor în lupta necurmată pentru neatârnarea Poloniei.

Dacă prima parte a trilogiei, *Prin foc şi sabie,* pe lângă admiraţia cuvenită, datorită structurii romaneşti mai strânse şi mai bine realizate ca artă, a fost primită şi cu unele rezerve îndreptăţite, privitoare la inadvertenţele existente între istoria de facto şi aceea înfăţişată, punând întrucâtva sub semnul întrebării îndeplinirea mesajului intenţional al operei, din acest punct de vedere, *Potopul* constituie o reuşită deplină, întâmpinată cu aplauze unanime. În această a doua secvenţă a trilogiei, adevărul istoric este scos în evidenţă cu scrupulozitate, atât în ceea ce priveşte atmosfera de ansamblu, specifică momentului respectiv, cât şi în elementele compoziţionale de amănunt, fapt care conferă romanului şi o pronunţată valoare instructiv-documentară. În afară de câteva aspecte de importanţă secundară, critica nu a semnalat abateri de natură să împovăreze în vreun fel aprecierea estetică. Respectul autorului pentru concordanţa dintre realitatea istorică şi cea artistică se datoreşte, e adevărat, şi observaţiilor critice numeroase

referitoare la *Prin foc şi sabie,* însă, în principal, se explică prin posibilităţile diferite pe care i le oferea noua temă abordată: războiul cu năvălitorii suedezi în deceniul al VI-lea al secolului al XVII-lea. Cele trei volume ale *Potopului* încheagă indirect un fel de cronică artistică a războiului. Din această pricină intriga se urneşte cu oarecare greutate, naraţia întârziind pe alocuri în episoade lăturalnice, care subţiază curgerea epicului. Înlănţuirea firească a evenimentelor o realizează Sienkiewicz prin intermediul personajului principal, Andrzej Kmicic, a cărui evoluare se întrepătrunde organic cu aceea a războiului. Osatura epică începe în anul 1055, când suedezii, rupând acordul de la Nowy Targ, încheiat în 1629, invadează iară Polonia, şi se sfârşeşte prin pacea de la Oliwa, din 1660 cuprinzând succesele iniţiale ale regelui Carol Gustav, după capitularea de la Ujście şi trădarea familiei Radziwiłł, luptele de hărţuială de sub comanda lui Ştefan Czarniecki şi izgonirea cotropitorilor. Sienkiewicz, relevând împrejurările istorice, subliniază cu grijă contribuţia salutară, ori dimpotrivă, a tuturor participanţilor, definindu-i magistral în raport cu atitudinea pe care au avut-o în cursul acestui iureş năprasnic ce i-a silit să opteze într-un fel, punându-le în joc averile şi viaţa.

Acţiunea se petrece, prin urmare, doar la câţiva ani după răscoala lui Chmielnicki. Caracteristicile grupurilor sociale se păstrează neschimbate, cu deosebirea că autorul le răsfrânge în adevărata lor lumină. Şi în vremea regelui Jan Kazimierz, ca şi în aceea a fratelui său Władysław al IV-lea, infatuarea

magnaţilor face să domnească aceeaşi anarhie aproape absolută, care se prelungeşte în rândurile şleahtei. Wrzeszczowicz, un ofiţer al lui Carol Gustav, aprecia contrariat că „nu mai există altă ţară în care să fie atâta dezordine şi samavolnicie! (...) Regele nu guvernează, pentru că nu i se permite, iar Seimul nu-şi poate exercita puterea, fiind mereu întrerupt. Armata nu există, deoarece nimeni nu vrea să plătească impozitele; supunere nu există, căci aceasta grevează libertatea. Nu mai e dreptate, fiindcă n-are cine executa sentinţele pe care le calcă în picioare cel mai tare.” Situaţia aceasta o deplângea Piotr Skarga, prevestind decăderea Poloniei. Formal, cu toţii se plecau în faţa autorităţii regale şi a ierarhiei funcţiilor publice, în realitate însă fiecare se comporta după cum îi dicta bunul plac şi interesul familiei — pe care o dorea mai presus decât celelalte. Ajunge ca regele, faţă de care se manifestă solidari cât de cât, să îndrăznească a-i nemulţumi, ca înfumurarea să ţâşnească răzbunător la cel dintâi prilej. Vicecancelarul coroanei, Hieronim Radziejowski, surghiunit pentru jignirea persoanei regale, fuge în Suedia, de unde se întoarce în 1665 ca sfătuitor al lui Carol Gustav în relaţiile cu ţara pe care acesta vroia s-o cucerească, provocând pagube enorme Republicii atacate prin surprindere. Ambiţiile lor sunt nenumărate, nimic nu li se pare prea mult pentru a le răsplăti „meritele”. Convinşi, asemeni lui Adam din frumoasa nuvelă a lui Prus, *În lupta cu viaţa,* că marile familii cu genealogii înrădăcinate în trecutul îndepărtat alcătuiesc albia şi malurile societăţii, se consideră stâlpii susţinători ai

Poloniei. De aici până la convingerea că binele patriei se confundă cu acela al marilor case nobiliare nu este decât un pas, care a fost făcut cu uşurinţă. Din nefericire, fiecare aristocrat mai înstărit se socotea îndreptăţit să creadă că interesul lui primează faţă de ceilalţi, aşa că trăiau într-o vrăjmăşie continuă, foarte grijulii să se împiedice unul pe altul în urcuşul pe treptele piramidei sociale. Posedând moşii întinse, întreţineau pe cont propriu armate permanente pe care de multe ori le întrebuinţau în rezolvarea diferendelor cu vecinii. Averile lor fabuloase le întreceau adesea pe ale regelui care, din prudenţă, prefera, când putea, să nu se amestece în gâlcevile dintre ei. Erau, într-un cuvânt, nişte monarhi absoluţi ai ţinuturilor aflate în stăpânirea lor, de care regele trebuia să ţină seamă, deoarece vrajba lor se transmitea şi supuşilor.

Închistaţi în astfel de prejudecăţi de castă şi având asemenea preocupări, pe care scriitorul le descrie incisiv, nu este prea greu de ghicit cum vor acţiona aceşti uriaşi pigmei, care-şi acoperă diformităţile etice cu titluri şi ranguri strălucitoare, atunci când va fi vorba de apărarea patriei aflate în primejdie. După ce oştile polone se mobilizează cu o încetineală condamnabilă la Ujście, conducătorii, avându-l în frunte pe voievodul de Poznań, Krzysztof Opaliński, total dezorientaţi şi nepricepuţi în ale războiului, hotărăsc capitularea după primele ciocniri, punând la picioarele lui Wittemberg, comandantul avangărzii suedeze, întreaga Wielkopolska. Exemplul lor, demoralizant, a fost urmat şi de alte ţinuturi. Atitudinea lui Opaliński, de

care — după spusele lui Sienkiewicz — îşi bătea joc propriul bufon, este cu atât mai reprobabilă, cu cât, ca scriitor, criticase nu demult în *Satire* multe din viciile care măcinau viaţa nobilimii. Dar nu numai atât. În veşnică duşmănie cu voievodul de Witebsk, Janusz Radziwiłł trădează Polonia şi se aliază cu regele Suediei, gândind că aşa va ajunge mai repede la poziţia râvnită, în faţa celor apropiaţi, uneori chiar şi în faţa propriei conştiinţe, motivează fariseic alăturarea de Carol Gustav prin necesitatea momentului; împreună vor putea lesne scăpa de hărţuielile răzvrătiţilor ucraineni, iar după aceea se va întoarce lângă regele polon. Speranţele lui intime le exprimă însă vărul său, Bogusław: Republica e ca o bucată de postav de care trag toţi din toate părţile. Radziwiłłii nu numai că nu se vor strădui să împiedice ruptura primejdioasă, ci, din contră, vor căuta să tragă spre ei partea leului. Janusz moare chinuit de remuşcări tardive în clipa când castelul asediat cădea în mâna oştenilor lui Sapieha, primindu-şi răsplata meritată pentru trădare. Portretul moral al lui Janusz este completat sugestiv de cel al vărului său Bogusław, în care se îmbină fineţea de manieră şi rafinamentul curteanului pervertit. În pasta întunecată şi greoaie, folosită pentru prezentarea Radziwiłłilor, adevărat simbol al aristocraţiei trădătoare, autorul n-a lăsat să-i scape nici o lucire din idealizarea prinţului Jeremi Wiśniowiecki din *Prin foc şi sabie.*

Printre puţinii nobili rămaşi credincioşi lui Jan Kazimierz care au luptat efectiv contra suedezilor, exceptând mâna de admiratori care l-au însoţit peste

graniţă, se numără şi voievodul de Witebsk, Sapieha, hatmanul Gosiewski, hatmanul de câmp Lubomirski şi prinţul Michał Radziwiłł. Sienkiewicz nu stăruie prea mult asupra lor, individualităţile acestora sunt totuşi clar conturate, reliefând unele laturi sugestive: aplecare spre risipă şi petreceri, îngâmfare şi lipsă de duh, dar şi curaj şi generozitate la vreme de nevoie. Sapieha, care şi-a vândut din avut pentru a-şi plăti ostaşii, e cam chefliu; ziua luptă, şi noaptea petrece, lăsându-se surprins, cu pierderi mari, de două ori de atacul suedezilor. Puţin lipsit de duh, îl ironizează, deşi îl respectă, iscusitul Zagłoba. Îngâmfarea lui Lubomirski nu cunoaşte limite, dar e de-ajuns de mărginit la minte pentru a se lăsa dus de nas de acelaşi Zagłoba. Cheltuieşte sume fabuloase pentru fastul decorativ al primirilor şi al ospeţelor, în timp ce în ţara jefuită de cotropitor foamea îşi arată colţii.

Laudele neprecupeţite, dar şi observaţiile critice de rigoare ale autorului se adresează păturii sociale care a adus cele mai multe jertfe pentru apărarea patriei împilate sub călcâiul năvălitorilor: şleahta. Acuzată de aproape toţi scriitorii pentru nestatornicia ei, în momentele de răscruce, subliniază romancierul, aceasta a ştiut să se ridice la sacrificii impresionante. *Potopul* este, până la un punct, apoteoza patriotismului şleahtei, cu toate slăbiciunile şi calităţile ei devenite proverbiale în curgerea istoriei. Participarea ei la războiul cu suedezii este urmărită şi prin mijlocirea avatarurilor lui Andrzej Kmicic care serveşte drept punte de legătură între toate episoadele.

În realizarea personajului, Sienkiewicz a plecat de la *Jurnalul* lui Pasek, unde există un Jakub Kmicic[1], sau poate de la *Armorialul* lui Niesiecki, care aminteşte de un Samuel Kmicic „stegar de Orsza, staroste de Krasnosielo şi polcovnic viteaz", amnistiat de Seimul din 1870[2]. Ca tip literar e înrudit cu pomenitul Jakub Kmicic al lui Pasek, Jacek Soplica din *Pan Tadeusz* de A. Mickiewicz[3] şi Jozef Bierzynski din *Anunciata (Annuncjata)* lui Z. Kaczkowski[4]. Devenirea lui Andrzej Kmicic se săvârşeşte în trei trepte biografice. După ce multă vreme hărţuise cu succes pe răsculaţii lui Chowański, stegarul din Orsza se întoarce la Lubicz şi îşi cunoaşte logodnica orfană, care-i fusese promisă prin testament, de un prieten al tatălui său. Sânge clocotitor, asprit de greutăţile luptei, se sfădeşte în curând cu toată şleahta din împrejurimi. Ca pedeapsă pentru companionii ucişi din vina acestora, arde aşezările Butrymilor şi scapă de răzbunarea lor numai cu ajutorul Olenei, care nu mai vrea să ştie de el, deşi îl îndrăgise. Altă dată, pentru a salva viaţa unui tovarăş de campanie, îşi va îngenunchea mândria în faţa celui mai înverşunat duşman al său: Bogusław Radziwiłł. Nu după mult timp, năimeşte o ceată de cazaci şi o răpeşte pe

---

[1] J. Krzyżanowski, *Pasek şi Sienkiewicz*, în vol. În cercul marilor realişti *(W krgy wielkich realistow)*, Cracovia, 1962, p. 149 — 152.

[2] J. Kleiner, *„Potopul"* de H. Sienkiewicz, în vol. *Trilogia lui W. Sienkiewicz* — studii, schiţe, polemici *(Trylogia H. Sienkiewicza — studia, szkice, polemiki)*, Varşovia, 1962, p. 485.

[3] S. Pigon, *Pe drumurile şi cărările culturii populare. Schiţe (Na drogach i manowcach kultury ludowej. Szkice)*, Lwów, 1939, p. 24.

[4] P. Chmielowski, *H. Sienkiewicz în interpretare critică (H. Sienkiewicz w oświet leniu krytycznym)*, Lwów, 1901, p. 109.

Olena, dar satele învecinate îl ajung şi Wołodyjowski îl răneşte în duel.

Tot acesta, după ce Kmicic se înzdrăveneşte, îl pune în slujba lui Janusz Radziwiłł care, luându-l sub ocrotirea lui, îl împuterniceşte să recruteze un pâlc de oaste, pe care să-l conducă la fortăreaţa din Kiejdany, pe atunci reşedinţa prinţului.

Aşa începe a doua etapă în viaţa lui Andrzej. Scurt timp după ce Janusz îl pune să jure că nu-l va părăsi în nici o împrejurare, ajunge omul lui de nădejde şi-l slujeşte cu credinţă chiar după ce acesta se alătură suedezilor. Luptător strălucit pe câmpul de bătaie, dar diplomat mediocru, Kmicic se lasă lesne convins de argumentele vânzării, pe care Janusz i le înfăţişează drept singura posibilitate de salvare a Poloniei din situaţia creată. Este motivul pentru care nu pregetă o clipă să măcelărească regimentele care cereau eliberarea comandanţilor arestaţi fiindcă refuzau să-l mai servească pe Janusz, de când aflaseră de trădarea lui. Nu-l abat din drum nici rugăminţile şi nici ameninţările Olenei. Îndeplineşte orbeşte misiuni importante şi periculoase, până la întâlnirea cu Bogusław care, crezându-l vândut cu trup şi suflet vărului său, îi dezvăluie cu cinism adevăratele intenţii ale familiei Radziwiłł.

Acest moment marchează a treia şi ultima cotitură. Revelaţia, dureroasă, îi descoperă monstruozitatea crimelor făptuite împotriva patriei, a logodnicei şi a prietenilor, născându-i o reacţie puternică, ce-l aruncă fulgerător în extrema opusă. Timpul rătăcirilor a trecut; înţelege clar că nu mai

are de ales decât între două alternative: să se sinucidă, plătind cu jertfa supremă tot răul făcut, sau să caute să-l îndrepte prin merite patriotice. Optează pentru a doua cale, hotărându-se să-şi câştige, sub alt nume, Babinicz, o faimă care să producă uitarea lui Kmicic. Într-adevăr, faptele misteriosului Babinicz vor uimi întreaga Republică; nu se mărturisise decât priorului mânăstirii de la Częstochowa, regelui şi voievodului de Witebsk, şi asta numai pentru că, necunoscându-l nimeni, sugestiile lui erau privite cu justificată suspiciune. Avertizează regimentele credincioase regelui să se unească fiindcă vor fi atacate de Janusz, are rolul principal în apărarea mânăstirii Jasna Góra, care a schimbat mersul războiului, salvează pe regele ameninţat într-o ambuscadă cu suedezii, apoi, în fruntea unui ciambul de tătari struniţi cu agerime, pustieşte ţinuturile prusiene de lângă graniţă şi participă, sub comanda hatmanilor Sapieha, Gosiewski şi Czarniecki, la luptele contra lui Bogusław şi a suedezilor, până la alungarea acestora. Rănit grav în lupta cu ungurii de la Magierów, Kmicic-Babinicz e adus la Lubicz, unde, după ce se însănătoşeşte, primeşte răsplata pentru toate suferinţele sale: preotul citeşte din amvon ordonanţa regelui care, enunţându-i vitejiile, îl iertа pentru tot şi-l numea staroste de Upita. Hotărârea monarhului determină şi rezolvarea favorabilă a intenţiilor matrimoniale. Tutorii fetei îl iartă şi ei, şi romanul se încheie cu căsătoria în perspectivă apropiată a eroului.

Aceasta este, în câteva cuvinte, istoria personajului principal al *Potopului,* care se

suprapune în linii mari aceleia a şleahtei.

Obişnuită să urmeze politica unui magnat sau altul, când aceştia îi înşeală aşteptările, şleahta este, cel puţin pentru un timp, incapabilă de o atitudine unitară pe care s-o transpună în acţiuni consecvente. Dar când toată ţara geme sub stăpânirea lui Carol Gustav, este de ajuns asediul neizbutit al Jasnei Góra pentru a scutura din ameţeală şleahticii de pretutindeni. Dezorientaţii, fricoşii şi resemnaţii de ieri se transformă miraculos în luptători vajnici, a căror dârzenie uimeşte pe vrăjmaşul învăţat să obţină totul fără luptă. Pâlcuri întregi grăbesc spre locurile de adunare, regimentele se formează peste noapte şi se instruiesc pe câmpul de luptă. Până şi corpurile de oaste care trecuseră la început de partea suedezilor întorc armele împotriva lor. În această atmosferă încinsă de pericole, meritele sunt repede recunoscute, oamenii avansând rapid în posturile cuvenite. Succesele repurtate de Czarniecki îl impun ca pe cel mai talentat dintre hatmani, încât până şi un magnat ca Lubomirski îi acceptă superioritatea. Dacă pe Wiśniowiecki sau pe Chmielnicki nu-i vedem exercitându-şi funcţiile în viforul luptelor, pe Czarniecki îl urmărim de multe ori conducându-şi regimentele, unul după altul, în mijlocul încăierării. Sub asemenea comandanţi, şleahta săvârşeşte înălţătoare fapte eroice, răscumpărându-şi cu preţul sângelui panica iniţială. Trei „muschetari”: Wołodyjowski, Skrzetuski şi Zagłoba, din cei patru, sunt transportaţi şi în *Potopul,* unde locul lui Podbipięta este luat de firavul la minte, dar vânjosul Roch Kowalski. Grupului, care

acţionează într-un plan apropiat de cel principal, i se adaugă uneori Kmicic-Babinicz.

Angrenate într-o naraţiune ce realizează densitatea factologică a thriller-ului, personajele, deşi numeroase, se detaşează cu limpezime. Cele cunoscute, Wołodyjowski, Skrzetuski şi Zagłoba, evoluează pe liniile portretistice trasate viguros încă în *Prin foc şi sabie,* fără a înregistra modificări spectaculoase. În schimb, Kmicic parcurge o traiectorie de-a dreptul impresionantă, presărată din belşug cu poticniri trudnice şi smulgeri dureroase, de la nelegiuitul samavolnic, blestemat de toţi, şi trădătorul de ţară, până la patriotul înflăcărat, ale cărui jertfă de sine şi vitejie sunt cu drept cuvânt pilduitoare. Avatarurile lui caracterologice de la o extremă la cealaltă constituie parcă un răspuns la criticile aduse linearităţii deconcertante a lui Skrzetuski, eroul de la Zbaraź. În acest sens, Kmicic e umanizat stăruitor; episodica bogată şi relaţiile multiple cu celelalte personaje îi oferă din plin posibilitatea să manifeste slăbiciuni grave pe care, evident, va trebui să şi le învingă în cele din urmă pentru a corespunde finalităţii mobilizatoare a romanului. Dar, dacă individualităţile principale şi cele de contact imediat sunt reliefate cu pregnanţă, în unele cazuri, foarte puţine la număr — Stanisław, vărul lui Jan Skrzetuski, spre exemplu — autorul vădeşte ezitări lesne sesizabile. Sortit la început să aibă o participare substanţială la acţiune, după episodul capitulării de la Ujście este purtat facil multă vreme ca o umbră a celor trei prieteni, în cele din urmă pierzându-se pe drum.

Ceea ce uneşte toate aceste personaje în perspectiva ideaţiei cărţii sunt cunoscutele însuşiri ale cavalerilor. Cu toate slăbiciunile şi ingenuităţile câteodată aproape neverosimile, toţi îşi iubesc ţara cu ardoare şi au un puternic simţ al datoriei. Până şi credinţa, pe care Sienkiewicz pedalează atât de insistent, semnifică în concepţia scriitorului un element esenţial în epoca respectivă de unitate şi continuitate a neamului, a Poloniei. Având suporturi atât de prestigioase, conflictele, oricât de dramatice, se vor rezolva, nici nu se putea altfel, numai în favoarea libertăţii naţionale, deci a datoriei patriotice.

Cu toate că tăvălugul războiului se rostogoleşte pustiitor de la un capăt la altul al *Potopului,* antrenând mase mari de potrivnici şi dezlănţuind energii uriaşe, ca în orice roman de „capă şi spadă," nu vor lipsi nici aici tipurile feminine, adevărate flori rare ce răspândesc arome indicibile peste asprimea vremurilor şi a oamenilor. Întrucât Anusia Borzobohata are un rol totuşi complementar şi tipologic, îşi continuă neschimbată existenţa din Prin *foc şi sabie,* iar tomnatica jupâniţă Kulwiec şi altele împlinesc mai mult rosturi decorative, singurul personaj feminin, e drept, impus în registrul principal, rămâne Oleńka Billewicz. Spre deosebire de Helena Kurcewicz, al cărei rol se restrângea în prima parte a trilogiei la calitatea de victimă a împrejurărilor şi a cupidităţii rudelor, prilejuind la modul mai mult pasiv demonstrarea incoruptibilităţii şi a statorniciei lui Skrzetuski şi în latura sentimentală, Oleńka va avea o importanţă mult mai

mare în desfăşurarea episoadelor. Înzestrată de autor cu aceleaşi însuşiri femeieşti, disponibilitate nelimitată, neprihănire şi gingăşie în iubire, partenera lui Kmicic vădeşte şi o fermitate de caracter şi voinţă pe măsura gravităţii abaterilor acestuia. Alegând fără şovăială întotdeauna răul de bine şi plasându-se fără excepţie pe direcţia termenului din urmă, moraliceşte Billewiczówna este un fel de Skrzetuski feminin. Condamnă de la început fără rezerve samavolniciile şi trădarea lui Kmicic, vrând să renunţe la el, deşi îl iubea, şi să intre la mânăstire; nici propunerile ademenitoare ale prinţului Bogusław nu-i vor clinti hotărârea. Credincioasă regelui şi intereselor Republicii. Oleńka este una din pârghiile care decid îndreptarea lui Kmicic, prin urmare, direct sau mijlocit, şi contribuţia lui salutară la desfăşurarea războiului. Iată de ce unirea lor în final, după atâtea încercări palpitante, mulţumeşte inimile simţitoare ale cititorilor, mai totdeauna dornici să vadă răsplătirea virtuţii şi a suferinţelor printr-un sfârşit fericit.

Potopul, ca şi celelalte două părţi ale trilogiei, solicită atenţia nu numai prin calităţile intrinseci ale fabulei. Epicul cu desfăşurări precipitate şi dese momente de „suspense” este turnat într-o expunere lejeră în care dialogul îşi „dispută întâietatea cu naraţiunea, descrierea propriu-zisă fiind folosită doar în fragmentele expozitiv-informative şi în scopul fixării cadrului spaţio-temporal. În volumele întâi şi trei domină naraţiunea, iar în al doilea pe primul loc se impune dialogul care preia, în parte, funcţiile celorlalte modalităţi de expunere. Cursivitatea

relatării alerte este favorizată şi de stilul cu subliniate valori de oralitate. Povestirea la persoana a treia, ca în orice roman istoric tradiţional, nu se împotmoleşte în vocabule şi formulări arhaizante sau, dimpotrivă, în neologisme livreşti. Curge cu limpezimi de stil clasic, pigmentată intens cu exclamaţii şi superlativi menite să întărească impresia de grandios în mişcare, de neobişnuit — trăsătură care îl apropie şi pe acest plan de romantism. Expresiile latineşti împrumută şi ele un aer puţin sărbătoresc şi entuziast expunerii, accentuând şi mai mult sprinteneala naraţiei şi contribuind în mare măsură la evocarea secolului al XVII-lea printr-o vorbire împănată de sentinţe înţelepte din antichitate, specifică unei ţări slave cu mare apetit pentru cultura latină.

STAN VELEA

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

Odată cu tălmăcirea de faţă, trilogia lui H. Sienkiewicz se află pentru prima dată la îndemâna cititorului român sub semnătura aceluiaşi traducător; prima parte, *Prin foc şi sabie,* şi ultima, *Pan Wołodyjowski,* au apărut în 1973 şi respectiv 1974. Ne gândim, fireşte, la transpuneri integrale făcute după originalul polonez. Singura încercare în acest sens, mai veche, datează din primii ani ai războiului, 1940—1942, aparţinând intrepridului Al. Iacobescu[5]. Versiunea românească nu respectă însă nici una dintre exigenţele formulate. Nici unul dintre elementele tripticului istoric nu porneşte direct de la textul sienkiewiczian, în toate cazurile traducătorul folosind ediţii franţuzeşti. În acest fel, distanţarea firească dintre original şi tălmăcire se dublează; îndeosebi stilistic, dar nu o dată şi semantic. Pe de altă parte, după cum arată şi numărul volumelor şi al paginilor, de fiecare dată avem de-a face cu texte prescurtate *sui generis,* care deformează abuziv textul, în multe locuri făcându-l de nerecunoscut. Iată de ce, în anii noştri, când se investesc eforturi stăruitoare pentru popularizarea literaturii universale în veşmânt lexical românesc, a fost necesară reluarea, printre altele, şi a trilogiei lui

[5] H. Sienkiewicz, *Prin foc şi sabie*. Roman. Trad. de Al. Iacobescu, Bucureşti, 1940, 556 p.; H. Sienkiewicz, *Potopul*, Roman, trad. de Al. Iacobescu, Bucureşti, 1941, 557 p.; H. Sienkiewicz, *Pan Wołodyjowski*, Roman, Trad. de Al. Iacobescu, Bucureşti, 1942, 340 p.

Sienkiewicz, în dorinţa lăudabilă de a se realiza o tălmăcire de ţinută, pe cât mai apropiată cu putinţă de coordonatele stilistice şi de fabulaţie ale originalului.

Publicarea în româneşte a *Potopului* în 1969 şi a celorlalte două părţi în 1973 şi 1974 părea să îndeplinească aceste deziderate; în toate trei cazurile, traducerea pleca de la originalul în limba polonă şi nu prezenta contracţii cantitative de natură să modifice curgerea naraţiunii. Pentru reuşita deplină, cel puţin intenţional, a transpunerii trilogiei în limba română se mai cerea respectată cel puţin încă o condiţie, deloc minoră: păstrarea unităţii stilistice în toate părţile alcătuitoare, altfel spus, aplicarea aceloraşi criterii de ordin subiectiv în rezolvarea atâtor situaţii dificile, formal şi semantic, proprii textului iniţial. Or, sub acest raport, între *Potopul,* pe de o parte, şi *Prin foc şi sabie* şi *Pan Wołodyjowski,* pe de altă parte, există deosebiri lesne sesizabile la o lectură în paralel, fiecare din cei doi traducători insinuându-şi *volens nolens* datele propriei personalităţi nu numai în expresia lingvistică; diferenţele sunt şi mai evidente dacă se compară atent ultimele două tălmăciri ale *Potopului,* aceea a Olgăi Zaicik[6] şi a subsemnatului. Sunt motive hotărâtoare care întemeiază aparţia transpunerii prezente. Altminteri, fiind vorba în fond de o singură operă literară, lectorul ar pune nepotrivirile de fluenţă între părţile constitutive pe seama autorului; judecata de valoare ar fi astfel

[6] Henryk Sienkiewicz, *Potopul*. Traducere, prefaţă şi note de Olga Zaicik, vol. I—V, col. „Biblioteca pentru toţi”, Bucureşti, 1969.

alterată şi nedreaptă.

În această a patra ediţie a *Potopului* în româneşte, dacă luăm în consideraţie şi retipărirea fără nici o schimbare a versiunii lui Al. Iacobescu din 1942, am respectat aceleaşi principii de traducere ca şi în *Prin foc şi sabie* şi *Pan Wołodyjowski.* Sienkiewicz îşi comunică fabulaţia fără derutante căutări formale, într-o relatare de tot simplă, directă, economicoasă, proprie povestirii orale; aşezându-şi parcă auditorii în jurul unui foc, naratorul omniscient istoriseşte fără arabescuri digresive isprăvile personajelor. Parcimonia mijloacelor stilistice se impune atenţiei mai ales în consumarea replicilor dialogului, de foarte multe ori legate între ele prin intervenţii cât mai scurte cu putinţă de felul: auzind (văzând) acestea, la acestea, iar (şi) Kmicic etc. Sau în zgârcenia descrierilor de natură, ale căror rosturi sunt reduse cel mai adesea la fixarea cadrului temporal şi spaţial.

Având în vedere valenţele de oralitate, care ni se par fundamentale pentru scrisul marelui clasic polonez, pentru trilogia istorică îndeosebi, ne-am străduit să păstrăm aceste trăsături distinctive şi în transpunerea românească. În consecinţă, am căutat să nu literaturizăm textul în nici un fel, să nu-l înfrumuseţăm după ureche, colorându-l cu vocabule dintr-un dialect anume sau cu formulări caracteristice cutărui scriitor de prestigiu. Din dorinţa de a ştirbi cât mai puţin imaginea originalului — o transpunere perfectă, ideală, nu e cu putinţă — am operat modificări doar în cazurile când unele inconsecvenţe din textul polonez ar fi

putut fi receptate ca neglijenţe de traducere. Spre exemplu, în volumul al doilea, vorbind despre sine, regele foloseşte de foarte multe ori pluralul *noi,* dar câteodată şi singularul *eu,* fără ca schimbarea să se întemeieze pe împrejurări speciale şi să ţintească efecte stilistice, de aceea am unificat peste tot *noi.* De asemenea, pentru evitarea oricărei confuzii, în loc de *văr, frate* şi *nepot* — e vorba de înrudirea dintre Bogusław şi Janusz Radziwiłł — am păstrat numai *văr.* Asemenea situaţii sunt însă foarte puţine. Tot aşa am procedat şi atunci când am socotit că redarea exactă în româneşte a cutărui cuvânt sau expresie ar fi păgubit prin adăugarea unei nuanţe semantice străine originalului. Astfel, pentru a elimina accentul peiorativ conţinut de forma românească *şleahtă,* care ar fi tradus-o pe cea poloneză *szlachta.* de cele mai multe ori am preferat forma *şleahtici* ş.a.m.d.

În ceea ce priveşte tonalitatea generală a stilului, şi în traducerea *Potopului* am intenţionat să păstrăm coordonatele lingvistice ale originalului, îmbinând adică în chip echilibrat folosirea neologismelor şi a arhaismelor în aşa fel încât, neexagerând în nici o direcţie, să realizăm un text care să nu şocheze sensibilitatea cititorului contemporan şi în acelaşi timp să fie adecvat epocii pe care o reînvie. Cu toate acestea, după câte ne dăm seama, şi de astă dată — în *Prin foc şi sabie* şi *Pan Wołodyjowski* s-a întâmplat la fel — tălmăcirea românească prezintă o tentă uşor arhaică, ceva mai pronunţată decât în textul lui Sienkiewicz. Deşi cititorul de la noi n-are cum să recepteze această

nepotrivire, mai ales că asemenea timbru nu e deloc nepotrivit cu vremea în care se petrece acţiunea, ea se datorează în primul rând unei situaţii obiective care priveşte vocabularul celor două limbi. În traducerea terminologiei militare (grade sau unităţi) şi a celei administrative (titluri şi funcţii nobiliare) am optat fireşte pentru echivalente mai vechi, adesea de origine slavă, care au existat cândva şi în realităţile şi lexicul românesc. În limba română însă termeni precum *vagmistru, rotmistru, polcovnic, polc, steag, roată* sau *voievod, staroste, stolnic* ş.a. au fost înlocuiţi cu alţii mai noi: *sergent, căpitan, colonel, regiment, companie* etc., formele vechi fiind împinse de multa vreme la periferia limbajului şi simţite de lectorul din anii noştri ca nişte arhaisme. În limba polonă, în schimb, ele se păstrează în uz şi astăzi, nefiind receptate ca învechite. E adevărat că în unele cazuri au pătruns şi corespondente mai noi, de formaţie străină, care se întrebuinţează în paralel cu cele mai vechi: *regiment* şi *polc,* de pildă. În alte situaţii, paralelismul se explică prin coexistenţa ambilor termeni în realitatea secolului al XVII-lea, în special în ţinuturile de răsărit: *prinţ* şi *cneaz.* În destule cazuri însă Sienkiewicz stăruie în folosirea denumirilor intrate şi statornicite în limbă ulterior: în acest sens o frecvenţă mai mare au titlurile şi funcţiile de la curte: *castelan, cancelar, vicecancelar, şambelan* ş.a.

Inconsecvenţele de această natură transpar deliberat şi în tălmăcirea noastră cu deosebirea că uneori, datorită caracterelor diferenţiale ale celor două limbi, am renunţat la unele dualităţi lexicale,

cum ar fi aceea pomenită: *polc — regiment,* generalizând-o pe cea dintâi. Din motive similare n-am folosit niciodată cuvântul *ofiţer,* înlocuindu-l cu *căpetenie,* gradul personajului respectiv, sau omiţându-l pur şi simplu, deşi, nu o dată, cu dificultăţi apreciabile. Exemplele amintite, *regiment* şi *ofiţer,* ni s-au părut că ar contrasta prea mult cu celelalte forme mai vechi, iar pe de altă parte, folosirea lor frecventă ar fi dăunat unităţii stilistice, înclinând balanţa în favoarea neologismelor.

În redarea numelor proprii ne-am călăuzit şi aici după aceleaşi criterii ca şi în celelalte două părţi ale trilogiei. În principiu am retranscris cu stricteţe grafia originală: Andrzej Kmicic, Jan Skrzetuski, Jeremi Wiśniowiecki etc., respectând această regulă chiar atunci când era vorba de litere care nu există în limba română: Wołodyjowski, Łeczyca, Piątek, Wąsosza ş.a. Foarte puţine nume geografice, care n-au intrat masiv în circulaţia universală cu scrierea poloneză, au fost traduse; în cele mai multe cazuri acestea exprimă şi acum semnificaţia şi parfumul cuvintelor care le-au dat naştere: Câmpiile Sălbatice, Oraşul Vechi şi Oraşul Nou pentru Dzikie Pola, Stare Miasto şi Nowe Miasto, care n-ar fi spus nimic cititorului român. În alte situaţii, transcrierea originală ar fi condus la repetiţii de sens stingheritoare pentru cunoscătorii celor două limbi: Codrul Białowieska în loc de Puszcza Białowieska; în limba polonă *puszcza = codru, pădure.* În sfârşit, tot în categoria excepţiilor se încadrează şi o serie de nume proprii: de ţări (Suedia, Franţa), localităţi (Varşovia, Cracovia, Paris), râuri (Nistru, Siret, Bug)

şi persoane (Carol Gustav, Maria Ludovica ş.a.), care şi-au păstrat formele cunoscute demult în limba română, cele poloneze părând mult mai greoaie şi din cauza scrierii nefonetice (Szwecja, Francja, Warszawa, Kraków, Paryż, Dniestr, Boh, Seret, Karol Gustaw, Maria Ludwika ş.a.). Având în vedere greutăţile de pronunţie, dăm câteva indicaţii care să uşureze citirea: ą = o^n (o nazal); ę = e^n (e nazal); c = ţ; j = i (i scurt); ł = u; cz, ci, ć = č (ci); rz, zi, ż = j; ó = u; sz, si, ś = ş (şi).

De asemenea, un tratament diferenţial au avut în româneşte cuvântul *pan* şi derivatele lui *pani* şi *panna.* Putând fi tradus prin *domn,* respectiv *doamnă* şi *domnişoară, stăpân* sau boier, substantivul arată în fapt, cel puţin în punctul de plecare şi mult după aceea, originea nobiliară, apartenenţa la starea privilegiată a şleahticilor. În ceea ce ne priveşte, am preferat şi în *Potopul* formele mai vechi: *jupân*, *jupâneasă* şi *jupâniţă,* mai fertile în sugestii semantice care să consune cu atmosfera vremurilor evocate. De foarte puţine ori am întrebuinţat corespondentul boier, mai ales atunci când vorbesc ţărani neştiutori de carte. În unele situaţii, dată fiind frecvenţa foarte mare, aşadar repetiţiile care ar fi avut ca efect îngroşarea apăsătoare a tentei arhaice şi, în ultimă instanţă, grevarea cursivităţii stilistice, l-am omis în traducere, mai ales în cazul personajelor de prim-plan. De câteva ori l-am păstrat şi în forma poloneză, atunci când l-am simţit foarte strâns legat de numele propriu pe care îl însoţea. Referitor la diminutivul *jupâniţă,* pentru a nu se crea impresia că este vorba de personaje diferite,

atragem atenţia că am evitat cu bună-ştiinţă alăturarea lui de numele proprii formate cu sufixul *ówna,* care desemnează calitatea de fiică, Deci jupâniţa Billewicz şi jupâniţa Kulwiec sau Billewiczówna şi Kulwiecówna, nu însă jupâniţa Billewiczówna şi jupâniţa Kulwiecówna. Efectul ar fi similar cu altul pomenit mai înainte: Codrul Białowieska, nu Codrul Puszcza Białowieska.

În rest, au existat, fără îndoială, dificultăţi numeroase, în rezolvarea cărora, pe lângă cercetarea amănunţită a lucrărilor de specialitate şi a dicţionarelor, au avut un rol apreciabil şi opţiunile precumpănitor subiective, prin urmare, până la un punct arbitrare. Sublinierea lor şi discutarea argumentelor *pro* şi *contra* ar fi fastidioasă şi în mare măsură inutilă, hotărâtoare în ultimă analiză, indiferent de bunele noastre intenţii, rămânând impresia finală a lectorului. În această notă succintă am formulat doar câteva chestiuni mai generale, de principiu, menite să preîntâmpine unele eventuale semne de întrebare.

Cu acest prilej exprimăm gratitudinea noastră profesorului de istorie Victor Andrei şi cercetătorului ştiinţific Constantin Rezachevici, ale căror sugestii ne-au fost nu o dată de un real folos.

ST. V.

INTRODUCERE

Trăia în Samogiţia neamul avut al Billewiczilor, descinzând din Mendog, cu multe încrengături şi respectat mai mult decât altele în tot olatul Rosienie. La cinuri înalte Billewiczii nu ajunseseră niciodată, avându-le în grijă, cel mult, pe cele ale judeţelor, dar pe câmpul lui Marte aduseseră ţării foloase însemnate pentru care în diferite timpuri fuseseră răsplătiţi cu dărnicie. Cuibul familiei, care mai dăinuia, se chema tot Billewicze, dar mai aveau şi alte moşii în ţinutul Rosienie şi mai departe spre Krakinów, de-a lungul Laudei, Szojei şi Niewiażei până hăt dincolo de Poniewież. Abia mai târziu se răsfiraseră în câteva ramuri ale căror vlăstare nu mai ştiau unele de altele. Se strângeau cu toţii doar atunci când în Rosienie, pe câmpia Stărilor, se ţinea strânsura şleahticilor samogiţieni. Din când în când, se mai întâlneau în steagurile[7] oştirii lituaniene şi pe la adunări, iar pentru că erau bogaţi şi se bucurau de multă trecere, erau nevoiţi să ţină cont de ei până şi Radziwiłłii cei atotputernici în Lituania şi Samogiţia.

În timpul domniei lui Jan Kazimierz[8], patriarhul întregii stirpe Billewicz era Herakliusz Billewicz,

[7] Unitate militară de 100—200 de oameni.

[8] Jan al II-lea Kazimierz (1609 – 1672) — rege al Poloniei între 1648—1668, fiul lui Zygmunt al III-lea de Waza, frate cu Władysław a) IV-lea, căsătorit cu văduva acestuia, Maria Ludovica. În timpul domniei lui au loc răscoalele ţărăneşti din Ucraina şi războiul cu suedezii. Cu ajutorul Franţei, încearcă fără rezultat să introducă reforme care să întărească puterea monarhică. În 1665, Lubomirskj se ridică împotriva lui, în 1668 abdică şi pleacă în Franţa.

polcovnic[9] de călărime uşoară şi cămăraş[10] de Upita. Acesta nu mai trăia în cuibul de baştină pe care-l stăpânea în acea vreme Tomasz, spătarul[11] de Rosienie; lui Herakliusz îi reveniseră Wodokty, Lubicz şi Mitruny, aşezate în apropierea Laudei înconjurate, ca de o mare revărsată, de pământurile şleahtei mărunte, fiindcă prin împrejurimi, în afară de Billewiczi, mai erau câteva neamuri mai acătării, ca Sołłohub, Montwiłł, Schylling, Koryzno, Siciński, cu toate că nu lipseau destule nume de şleahtici mai puţin însemnaţi. De altminteri, tot malul Laudei era presărat cu aşa-numitele „cătune", în vorbirea obişnuită aşezări, locuite de faimoasa şleahtă laudaniană, binecunoscută în istoria Samogiţiei.

În alte părţi ale ţării, neamurile îşi luaseră numele de la aşezări sau aşezările de la neamuri, cum se întâmplase în Polesia; aici însă, de-a lungul ţărmului Laudei, era altfel. La Morozy trăiau Stakjenii, aşezaţi acolo din vremuri de demult de însuşi, Batory[12], pentru vitejia arătată la Psków. Pe glia roditoare de la Wolmontowicze roiau Butrymii, cei mai zdraveni bărbaţi din toată Lauda, vestiţi prin vorba puţină şi braţul greu, care în timpul adunărilor, al încălcărilor de pământuri sau al războaielor învăţaseră să înainteze tăcuţi ca un zid.

[9] Colonel.

[10] Iniţial slujbaş la odăile domnului, ulterior titlu onorific.

[11] Iniţial purtător al spadei domnului, ulterior titlu onorific.

[12] Ştefan Batory (1553—1586) — prinţ de Transilvania din 1571, rege al Poloniei din 1576; fiul lui Ştefan, voievod de Transilvania. A purtat războaie cu Rusia, 1579—1582, cucerind Letonia. Renunţă la drepturile juridice ale regelui, constituind tribunalul şleahtei din Polonia (1578) şi Lituania (1581). În 1578 înfiinţează Academia de la Wilno. S-a străduit să întărească puterea monarhică, luptând împotriva aristocraţiei şi a samavolniciei şleahtei.

Câmpurile de la Drożejkany şi Mozgi erau muncite de Domaszewiczii cei mulţi, vânători cunoscuţi, care umblau după urma ursului din codrul Zielonka până la Wiłkomierz. Gasztowţii stăteau la Pacunele; jupâniţele lor erau atât de vestite prin frumuseţe, încât până la urmă toate fetele chipeşe din împrejurimile Krakinówului, Poniewieżului şi Upitei erau numite pacunelence. Sołłohubii mici erau bogaţi în cai şi vite de soi, crescute pe imaşurile din păduri, iar Gościewiczii scoteau smoală prin codri, îndeletnicire pentru care fuseseră porecliţi Gościewiczii negri sau afumaţi.

Mai erau, fireşte, şi alte aşezări şi alte neamuri. Multe din numele lor dăinuie încă, dar cea mai mare parte nu mai sunt pe locurile dinainte, iar oamenii se cheamă şi ei altfel. Trecuseră peste ei războaie, nenorociri, pojaruri, şi aşezările nu se mai ridicaseră pe vechile ruine, într-un cuvânt, se schimbaseră multe. Dar în acel timp bătrâna Lauda înflorea încă în starea de început, şi şleahta laudaniană ajunsese la cea mai mare faimă, deoarece cu câţiva ani înainte, luptând la Łojowe împotriva cazacilor răsculaţi, se acoperise de slavă sub conducerea lui Janusz Radziwiłł[13].

Altfel, toţi laudanienii slujeau în steagul bătrânului Herakliusz Billewicz; cei mai bogaţi ca oşteni de elită, cu doi cai, cei mai puţin avuţi cu câte

---

[13] *Janusz Radziwiłł* (1612—1655) — prinţ, voievod de Wilno din 1653, mare hatman de Lituania din 1654. A luptat biruitor cu ostile lui Chmielnicki în Lituania, apoi cu cele ruseşti (a învins la Szkłów în 1654). În timpul „potopului”, la 10 aug. 1655, a trădat Republica şi a încheiat alianţă cu Carol Gustav la Kiejdany, recunoscând protectoratul suedezilor asupra Lituaniei.

unul, iar cei săraci de tot printre slujitori. Erau cu toţii luptători destoinici care îndrăgiseră peste poate meşteşugul armelor. Se pricepeau, în schimb, mai puţin la treburile obişnuite ale adunărilor. Ştiau că regele e la Varşovia, Radziwiłł şi jupân Hlebowicz, starostele[14], în Samogiţia, iar jupân Billewicz în Lauda la Wodokty. Asta le era de ajuns şi votau cum îi învăţa jupân Billewicz, convinşi că dorinţa lui este şi a starostelui Hlebowicz, care merge mână-n mână cu Radziwiłł. Radziwiłł reprezenta însă în Lituania şi Samogiţia braţul regelui, iar acesta era soţul Republicii[15] şi părintele şleahticilor.

La drept vorbind, jupân Billewicz era mai degrabă prietenul, decât supusul stăpânilor puternici de la Birże. Şi încă unul preţuit cum se cuvine, fiindcă la fiecare chemare avea pregătite o mie de voturi şi o mie de săbii laudaniene, iar săbiile în mâinile Stakjenilor, Butrymilor, Domaszewiczilor sau ale Gasztowţilor nu le dispreţuise nimeni pe lume până atunci. Abia mai târziu, după moartea lui Herakliusz Billewicz, aveau să se schimbe toate.

Iar acest părinte şi binefăcător al şleahtei laudaniene, muri în anul 1654. Tocmai atunci izbucnise un război cumplit de-a lungul fruntariilor de răsărit ale Republicii. Jupân Billewicz nu mai

[14] Mai-mare peste un ţinut, peste o stărostie.

[15] Începând din secolul al XV-lea, forma de stat specifică Poloniei feudale este *Republica* (Rzeczypospolita), întemeiată pe stăpânirea şleahtei; în frunte se afla regele, care însă nu putea să la nici un fel de hotărâre fără aprobarea Seimului. La sfârşitul secolului al XVI-lea democraţia şleahtei este înlocuită practic de oligarhia aristocraţiei nobiliare, dar şleahticii îşi păstrează juridic drepturile prin existenţa privilegiului de *liberum veto*. Aşadar, termenul *Republică* defineşte mai mult principiul exercitării puterii decât forma de stat.

plecase să lupte din pricina vârstei şi a surzeniei, dar laudanienii porniseră cu toţii. Şi când veni veste că Radziwiłł a fost bătut la Szkłów, iar steagul laudanian ciopârţit aproape în întregime de pedestrimea lefegiilor francezi, asupra căreia năvălise, bătrânul polcovnic, lovit de apoplexie, îşi dădu obştescul sfârşit.

Vestea o aduse Michał Wołodyjowski, un oştean tânăr, dar plin de faimă, care-l înlocuise pe jupân Herakliusz la conducerea steagului laudanian din porunca lui Radziwiłł. Cei rămaşi în viaţă reveniseră şi ei la aşezările părinteşti abătuţi, flămânzi şi, asemenea întregii oştiri, învinovăţindu-l pe marele hatman[16] că încrezându-se prea mult în spaima şi vraja pe care le răspândea numele său, se aruncase cu forţe prea puţine asupra unei armii de zece ori mai puternice, ducând astfel la pierzanie oastea, ţara întreagă.

Printre cei care se tânguiau, nici un glas nu se ridica împotriva tânărului polcovnic Jerzy Michał Wołodyjowski. Dimpotrivă, cei care scăpaseră din măcel îl ridicau în slăvi, povestind adevărate minuni despre îndemânarea şi faptele-i războinice. De altfel, singura mângâiere pentru laudanienii rămaşi în viaţă era să-şi aducă aminte de isprăvile pe care le săvârşiseră sub conducerea lui jupân Wołodyjowski: cum atacaseră şi trecuseră, ca prin fum peste primele şiruri ale oştenilor de rând; cum năvăliseră după aceea asupra lefegiilor francezi, cum îi luaseră în săbii, împrăştiind unul din polcurile[17] de frunte, cu

[16] Comandant suprem al unei oştiri.
[17] Regiment

care prilej jupân Wołodyjowski tăiase cu propria mână pe căpetenia acelui polc; cum în cele din urmă, înconjuraţi şi loviţi din patru părţi, luptaseră ca nişte disperaţi ca să scape din învălmăşeală, presărând câmpul cu morţi şi răzbind pe vrăjmaş.

Aceia dintre laudanieni care, neslujind în oştirea lituană, trebuiau să răspundă numai chemării la oaste a şleahticilor, ascultau cu amărăciune, dar şi cu mândrie, aceste istorisiri. De altminteri, aşteptau cu toţii ca şleahta, ultimul reazim al ţării, să fie chemată curând la arme. Se ştia dinainte că în asemenea împrejurare jupân Wołodyjowski avea să fie ales căpetenia laudanienilor, pentru că, deşi nu se număra printre şleahticii din partea locului, nici unul dintre localnici nu-l întrecea în faimă. Cei scăpaţi cu viaţă mai spuneau despre el că-l scosese din vâltoare pe hatmanul însuşi. De aceea întreaga Lauda aproape că-l purta pe braţe, o aşezare smulgându-l alteia. Se certau mai ales Butrymii, Domaszewiczii şi Gasztowţii, la care avea să rămână mai multă vreme în ospeţie. Cât despre el, îi îndrăgise atât de mult pe aceşti şleahtici bătăioşi, încât atunci când rămăşiţele oştilor lui Radziwiłł se îndreptară spre Birże, ca să se refacă acolo cât de cât după înfrângerea suferită, nu plecă odată cu ceilalţi, ci, trecând de la o aşezare la alta, se stabili într-un sfârşit la Gasztowţii din Pacunele, la jupân Pakosz Gasztowt, mai mare peste toţi şleahticii de aici.

La drept vorbind, nici nu era cu putinţă ca jupân Wołodyjowski să plece la Birże fiindcă se îmbolnăvi şi căzu la pat; la început îl prinse o fierbinţeală grea, apoi îi paralizã mâna dreaptă din pricina unei lovituri

căpătate la Cybichów. Cele trei jupâniţe ale lui Pakosz, pacunelence cunoscute prin frumuseţe, îl luară îndată sub oblăduirea lor gingaşă şi se jurară să-i întoarcă acestui cavaler atât de vestit sănătatea dinainte. Toată şleahta era ocupată acum cu îngropăciunea fostului conducător Herakliusz Billewicz.

După înmormântare se deschise testamentul răposatului, în care se arăta că bătrânul polcovnic lăsa întreaga avere, afară de satul Lubicz, nepoatei sale Aleksandra Billewicz, fiica starostelui de vânătoare din Upita, iar grija asupra ei, până când avea să se căsătorească, o încredinţa tuturor şleahticilor laudanieni.

„...Care, binevoitori fiindu-mi mie (glăsuia testamentul) *şi cu dragoste pentru dragoste plătindu-mi, tot astfel să se arate şi faţă de orfană, iar în aceste vremuri de stricăciune şi minciună, când înaintea samavolniciei şi a răutăţii omeneşti nimeni nu poate sta ferit şi nici fără de teamă, gândindu-se la mine, s-o apere pe orfană de orice vătămare."*

Să aibă în grijă, de asemenea, ca să se bucure în tihnă de avere, afară de satul Lubicz pe care-l dau, îl dăruiesc şi-l înscriu tânărului stegar[18] *de Orsza, ca să nu aibă nici o piedică întru aceasta. Iară cine se va minuna de această bunăvoinţă a mea pentru susnumitul Andrzej Kmicic, sau va vedea în ea o strâmbătate faţă de buna mea nepoată Aleksandra, are şi trebuie să ştie că încă din tinereţe şi până în ceasul morţii am cunoscut prietenie şi dragoste din*

[18] Portdrapel într-o unitate militară; aici titlu onorific.

partea bunului părinte al lui Jędrzej Kmicic, cu care am bătut războaie, şi viaţa de multe ori mi-a scăpat. Iar când răutatea şi invidia panilor Siciński au vrut să-mi răpească averea, şi la această ananghie m-a ajutat. Aşadar eu, Herakliusz Billewicz, cămăraş de Upita şi păcătos nevrednic, care mă aflu astăzi înaintea judecăţii aspre a lui Dumnezeu, m-am dus acum paisprezece ani (în viaţă fiind pe acest pământ) la părintele lui jupân Kmicic, spătarul de Orsza, ca să-i juruiesc mulţumită şi prietenie statornică. Acolo, cu voia amândoura, am hotărât ca, în puterea vechiului şi creştinescului obicei al şleahticilor, copiii noştri, anume fiul lui, Andrzej, şi nepoata mea, Aleksandra, fiica starostelui de vânătoare, să lege căsnicie pentru ca din ei să crească urmaşi spre slava lui Dumnezeu şi folosul Republicii... Ceea ce mult îmi doresc, legând-o prin aceasta pe nepoata mea Aleksandra să dea ascultare voinţei mele înscrise aici, afară de împrejurarea când stegarul de Orsza îşi va fi pătat (Doamne fereşte!) slava cu fapte nemernice şi ar fi fost arătat drept necinstit. Iar dacă va fi să-şi piardă averea din părinţi, ceea ce la hotarul Orszei cu uşurinţă poate să se întâmple, să-l aibă de bărbat juruit, şi de-ar fi să piardă şi moşia Lubicz, de nimica să nu-i pese.

Cu toate acestea, dacă nepoata mea, cunoscând harul lui Dumnezeu, va vroi să-şi închine fecioria slavei Lui şi să îmbrace mantia de călugăriţă, e liberă să facă aceasta, deoarece slava dumnezeiască trebuie să stea înaintea celei lumeşti...”

Astfel îşi orândui averea şi nepoata jupân Herakliusz Billewicz şi nimeni nu se miră prea mult.

Jupâniţa Aleksandra ştia ce o aşteaptă, iar şleahta auzise şi ea mai de mult de prietenia dintre Billewicz şi Kmicic. Atunci însă, la vreme de cumpănă, aveau cu toţii alte griji, aşa că încetară în curând să mai vorbească despre testament.

Doar la curtea din Wodokty se vorbea mereu de cei doi Kmicic, mai degrabă despre jupân Andrzej, fiindcă şi bătrânul spătar se petrecuse dintre cei vii. În lupta de la Szkłów, fiul îşi adusese steagul de volintiri de la Orsza. Mai târziu i se pierduse urma, dar nimeni nu se gândea că a pierit, pentru că moartea unui războinic atât de cunoscut n-ar fi trecut nebăgată în seamă. În ţinutul Orszei neamul Kmicic era puternic şi stăpânea moşii însemnate, dar acele locuri fuseseră nimicite de vâlvătaia războiului. Judeţe şi olaturi întregi se schimbau în întinderi pustii, averile se împuţinau, piereau oamenii. După înfrângerea lui Radziwiłł, vrăjmaşul nu mai întâmpina aproape nici o împotrivire. Gosiewski[19], hatmanul de câmp, n-avea oşteni; hatmanii coroanei cu oştile care le mai rămăseseră luptau în Ucraina şi nu puteau să-l ajute, ca şi Republica, vlăguită de războaiele cu cazacii. Talazul neprieten se revărsa tot mai departe peste ţară, izbindu-se din loc în loc de zidurile fortăreţelor, dar şi acestea cădeau una după alta, cum căzuse Smoleńskul. Ţinutul Smoleńsk, în care se aflau proprietăţile neamului Kmicic, putea fi socotit ca şi pierdut. În învălmăşeala şi spaima care se înstăpâniseră pretutindeni, oamenii se risipiseră ca frunzele bătute de vântoasă,

[19] *Wincenty Gosiewski* (n. 1662) — vistiernic şi hatman de câmp al Lituaniei. În timpul „potopului” luptă alături de Jan Kazimierz; mai târziu va fi ucis de oştenii răsculaţi.

aşa că nu mai ştia nimeni ce se întâmplase cu tânărul stegar de Orsza.

Dar pentru că războiul nu ajunsese încă până în stărostia Samogiţiei, şleahta laudaniană îşi revenea cu încetul după înfrângerea de la Szkłów. „Cătunele” începeau să se adune şi să chibzuiască asupra treburilor obştii sau ale fiecăruia. Butrymii, cei mai bătăioşi, spuneau cu jumătate de glas „că ar trebui să plece cu toţii la *congresus-ul*[20] oştenilor şleahtici de la Rosienie, iar după aceea la Gosiewski, ca să răzbune înfrângerea de la Szkłów: Domaszewiczii, ca vânători ce se aflau, se afundau prin păduri, ajungând prin Codrul Rogowska până aproape de cetele vrăjmaşe, de unde se întorceau cu veşti, iar Gościewiczii afumaţi uscau carnea la fum pentru campaniile viitoare Cât priveşte treburile particulare, hotărâră cu toţii să trimită oameni umblaţi şi cu experienţă în căutarea lui Andrzej Kmicic.

Sfatul era alcătuit din laudanienii vârstnici sub conducerea lui Pakosz Gasztowt şi a lui Kasjam Butrym, cei doi patriarhi ai aşezărilor, aşa că toată şleahta, prea măgulită de încrederea pe care i-o arătase răposatul jupân Billewicz, îşi jură să respecte cu credinţă testamentul şi s-o înconjure pe jupâniţa Aleksandra cu părintească grijă. De aceea, cu toate că în vremi, de război se iscau neînţelegeri şi tulburări chiar prin regiunile în care războiul nu ajunsese, pe malurile Laudei stăpânea liniştea. Nici un glas nu se ridică împotrivă, nimeni nu încalcă moşiile tinerei moştenitoare; nu se mutară din loc

[20] Adunarea (lat.).

movilele de hotar, nu se tăiară pinii însemnaţi de la marginea pădurilor, nu intră nimeni cu anasâna pe imaşuri. Dimpotrivă, fiecare „cătun” o ajuta pe avuta moştenitoare cu ce putea. Stakjenii de pe malul râului îi trimiteau peşte sărat, de la tăcuţii Butrymi din Wolmontowicze primea grâie, Gasztowţii îi aduceau fân, Domaszewiczii o îndestulau cu vânat, iar Gościewiczii afumaţi cu cărbuni şi smoală. Prin aşezări, jupâniţei Aleksandra nu-i spunea nimeni altfel decât „jupâniţa noastră”, iar frumoasele pacunelence îl aşteptau pe jupân Kmicic tot atât de nerăbdătoare ca şi ea.

Cam tot în această vreme veniră gonacii[21], vestind chemarea şleahticilor la oaste, astfel că Lauda începu să freamăte. Aceia dintre flăcăi care crescuseră devenind bărbaţi, aceia pe care povara vârstei nu-i aplecase în jos, aceia trebuiau să încalece pe cal. Jan Kazimierz venise la Grodno şi tot acolo hotărâse şi locul de strânsură a oştilor. Într-acolo se şi îndreptau cu toţii. Primii plecară în tăcere Butrymii, ceilalţi după ei, iar Gasztowţii la urmă, cum făceau întotdeauna, fiindcă le părea rău să plece de lângă pacunelence. Şleahta din alte părţi ale ţării se înfăţişă în număr mic şi ţara rămase fără apărare, dar cei din Lauda se duseră până la unul.

Jupân Wołodyjowski nu plecă şi el, fiindcă tot nu era în stare să-şi mişte braţul, aşa că rămase printre pacunelence ca unul mai mare care să aibă grijă de ele. „Cătunele” se goliră şi doar bătrânii şi femeile se mai înşirau seara în jurul focurilor. La Poniewież şi la Upita era linişte — pretutindeni lumea aştepta

[21] Trimişi, cei care duceau veştile, olăcari.

noutăţi.

Jupâniţa Aleksandra se însingura şi ea la Wodokty; nu mai vedea pe nimeni afară de slujitori şi de ocrotitorii săi din Lauda.

Capitolul l

Sosi noul an 1655. Ianuarie era geros, dar uscat; iarna aspră acoperise Samogiţia cu un cojoc alb, gros de un cot; pădurile se încovoiau şi se frângeau sub chiciura bogată, zăpada orbea ochii ziua în strălucirea soarelui, iar în nopţile cu lună, pe suprafaţa albă, întărită de ger, părea că licăresc scântei care piereau după o clipă; animalele sălbatice se apropiau de aşezările oamenilor, iar păsăretul de tot felul, lipsit de apărare, ciocănea în geamurile acoperite de promoroacă şi flori de gheaţă.

Într-o seară, jupâniţa Aleksandra stătea în încăperea slujitorilor înconjurată de fetele de la curte. Era un vechi obicei al Billewiczilor ca atunci când nu aveau oaspeţi să-şi petreacă serile cu slujitorii, îngânând cântece pioase şi întărind astfel sufletele simple cu pilda lor. Aşa făcea şi jupâniţa Aleksandra, şi-i venea cu atât mai uşor, cu cât printre fetele de la curte se aflau aproape numai odrasle de şleahtici, orfane sau sărace. Îndeplineau tot felul de munci, oricât de aspre, alături de celelalte slujitoare, deprinzând, în schimb, obiceiurile alese şi bucurându-se de o viaţă mai bună decât fetele simple. Se găseau totuşi printre ele şi fiice de ţărani, care se deosebeau mai ales prin vorbire, întrucât cele mai multe nu cunoşteau limba polonă.

Jupâniţa Aleksandra şi jupâniţa Kulwiec, o rudă a ei, stăteau la mijloc, iar fetele pe laviţele dimprejur; toate torceau din furcă. În căminul uriaş

cu acoperişul înclinat ardeau butuci de pin şi rădăcini, mocnind înfundat ori împrăştiind flăcări mari şi pulberi de scântei, când flăcăiaşul aşezat lângă vatră arunca pe foc vreascuri de mesteacăn şi aşchii de brad. Când flăcările ţâşneau luminoase în sus, se vedeau pereţii de lemn, întunecaţi, ai încăperii uriaşe şi tavanul neobişnuit de jos, alcătuit din grinzi. De grinzi atârnau legate cu aţă steluţe de culori diferite, făcute din azimă de împărtăşanie, care se învârteau la căldură; pe amândouă laturile grinzilor erau agăţate fuioare de in depănat, care semănau cu tuiurile cucerite de la turci. Acopereau aproape tot tavanul. Pe pereţii întunecaţi străluceau ca nişte stele vasele de cositor, mai mari şi mai mici, în picioare sau rezemate pe poliţele lungi de stejar.

Lângă uşă, un samogiţian lăţos învârtea cu sârg râşniţa, mormăind doar pentru sine un cântec tărăgănat, jupâniţa Aleksandra prefira în tăcere boabele mătăniilor, iar fetele torceau fără să rostească o vorbă.

Lumina flăcărilor cădea pe feţele lor tinere şi rumenioare; cu mâinile ridicate spre furci, stânga ciupind inul moale, iar dreapta învârtind fusul, torceau cu vrednicie, ca la întrecere, îndemnate de privirile aspre ale jupâniţei Kulwiec. În răstimpuri îşi aruncau priviri iuţi, furişate, apoi se uitau la jupâniţa Aleksandra, aşteptau parcă să-i poruncească samogiţianului să înceteze cu râşnitul şi să înceapă cântecele cucernice; dar nu se opreau din lucru şi torceau, torceau întruna; firul se răsucea, fusele sfârâiau, andrelele luceau în mâinile jupâniţei Kulwiec, iar samogiţianul pletos uruia mai departe

cu râşniţa. Doar din când în când îşi întrerupea treaba, se vede că se strica ceva la râşniţă, fiindcă în acelaşi timp se auzea şi glasu-i mânios:

— S-a înţepenit!

Jupâniţa Aleksandra înălţa capul, trezită parcă de liniştea care urmă după exclamaţia samogiţianului: flacăra îi lumina atunci faţa albă şi ochii albaştri, serioşi, care priveau de sub sprâncenele negre.

Era o jupâniţă plină de farmec, cu părul bălai, tenul palid şi trăsături gingaşe. Avea frumuseţea unei flori albe. Rochia de doliu îi sporea şi mai mult înfăţişarea serioasă. Stătea înaintea căminului, atât de adâncită în gânduri, de parcă dormea; fără îndoială se gândea la viaţa ei, la soarta-i nesigură.

Testamentul o desemnase soţia unui om pe care nu-l văzuse de mai bine de zece ani. Împlinea în curând douăzeci, aşa că nu-i mai rămăsese decât amintirea înceţoşată din copilărie a unui flăcăiaş fără astâmpăr care, după ce venise cu tatăl său la Wodokty, mai mult rătăcea cu flinta prin mlaştini, decât se uita la ea. „Pe unde umblă şi cum arată acum?” — iată întrebările care se îmbulzeau în mintea jupâniţei.

Îl mai ştia, de bună seamă, şi din povestirile răposatului cămăraş care, cu patru ani înainte de a muri, făcuse o lungă şi grea călătorie la Orsza. Cum reieşea din acele istorisiri, avea să fie „un cavaler de mare curaj, viforos nevoie mare”. După înţelegerea privind căsătoria copiilor, încheiată între bătrânul Billewicz şi Kmicic-tatăl, cavalerul trebuia să vie numaidecât la Wodokty s-o cunoască pe jupâniţă.

Izbucnise însă războiul cel mare şi viteazul, în loc să se grăbească spre Wodokty, se îndreptase spre câmpurile de la Beresteczko. Străpuns acolo de un plumb, plecase acasă să se vindece; apoi îşi îngrijise tatăl bolnav pe patul morţii, după care iarăşi fusese la război, şi uite-aşa trecuseră de atunci patru ani. Acum, de la moartea bătrânului polcovnic se scursese o bună bucată de vreme, dar despre Kmicic nu se mai auzise nimic. Aşa că jupâniţa Aleksandra avea la ce să se gândească, sau poate că-i era dor de cel necunoscut. Inima-i curată, tocmai pentru că încă nu ştia ce-i dragostea, era pregătită pentru iubire. Era nevoie doar de o scânteie, ca pe această vatră să crească o flacără liniştită, luminoasă şi statornică, asemenea focului sacru al litvanilor.

Cuprinsă de nelinişti, uneori plăcute, alteori dureroase, inima îi punea mereu întrebări la care nu putea răspunde sau al căror răspuns îl aştepta să sosească din câmpiile îndepărtate. Întrebarea dintâi era dacă el avea s-o ia în căsătorie de bunăvoie şi dacă avea să-i răspundă cu aceeaşi dragoste. În timpurile acelea, înţelegerile dintre părinţi cu privire la căsătoria copiilor erau lucruri de tot obişnuite, iar copiii, fie şi după săvârşirea din viaţă a părinţilor, legaţi prin binecuvântarea lor, respectau de cele mai multe ori cuvântul dat. De aceea jupâniţa nu vedea nimic rău în însoţirea ei, dar pentru că bunăvoia nu face totdeauna pereche cu datoria, căpşorul bălai al jupâniţei era apăsat şi de această grijă: „mă va îndrăgi oare?” Apoi, stolul gândurilor o năpădea, aşa cum năpădeşte cârdul de păsări copacul ce se înalţă singuratic pe întinderea câmpului: „Cine eşti? Ce fel

de om eşti? Te afli viu pe lume, ori poate ai murit cine ştie pe unde?... Eşti departe sau aproape?...” Inima deschisă a jupâniţei, ca uşa dată la perete pentru primirea unui oaspete drag, îşi îndrepta fără voie strigarea în zările depărtate, spre pădurile şi întinderile înzăpezite, învăluite de beznele nopţii: „Vino, voinice, că nimic nu e mai rău pe lume ca aşteptarea!”

Deodată, ca un răspuns la chemarea ei, de afară, din acele depărtări înzăpezite învăluite în noapte, se auzi clinchet de clopoţei.

Jupâniţa se înfioră, dar îşi reveni îndată, aducându-şi aminte că aproape în fiecare seară venea cineva de la Pacunele la apotecă[22] după leacuri pentru tânărul polcovnic; gândul acesta fu întărit de jupâniţa Kulwiec, care spuse:

— E de la Gasztowţi, după doftorii.

Clinchetul neregulat al clopoţelului agăţat la oişte răsuna din ce în ce mai limpede şi în cele din urmă tăcu dintr-odată; pesemne că sania se oprise înaintea casei.

— Vezi cine-a venit! îi spuse jupâniţa Kulwiec samogiţianului care învârtea râşniţa.

Acesta ieşi din încăperea slujitorilor, dar se întoarse îndată şi apucând iarăşi mânerul râşniţei, rosti liniştit:

— E jupân Kmitas.

— Cuvântul s-a întrupat! strigă jupâniţa Kulwiec.

Torcătoarele zvâcniră în picioare; furcile şi fusele se împrăştiară pe jos.

Jupâniţa Aleksandra se ridică şi ea; inima îi

[22] Farmacie.

bătea ca un ciocan, obrajii i se făcură stacojii, apoi păliră; se întoarse înadins cu spatele la vatră, ca să nu i se vadă tulburarea.

În uşă apăru o făptură înaltă, în şubă şi cu căciulă pe cap. Tânărul păşi spre mijlocul încăperii şi, dându-şi seama că se află în odaia slujitorilor, întrebă cu glas răsunător, fără să-şi scoată căciula:

— Hei, da unde-i stăpâna voastră?

— Aici sunt, răspunse Billewiczówna, destul de sigură pe sine.

Auzind aceasta, musafirul îşi lua căciula de pe cap, o trânti pe jos şi spuse, înclinându-se:

— Eu sunt Andrzej Kmicic.

Privirile jupâniţei Aleksandra se abătură ca un fulger pe chipul lui Kmicic, apoi se pironiră iar în pământ; într-o clipită jupâniţa izbutise să vadă cârlionţii cânepii, tăiaţi scurt, pielea oacheşă, ochii cenuşii cu privirea aprigă, mustăcioara neagră şi faţa tânără, vulturească, dar veselă şi îndrăzneaţă.

Iar el îşi puse mâna stângă-n şold, dreapta şi-o ridică la mustăcioară şi vorbi astfel:

— La Lubicz n-am fost încă, m-am grăbit, ca pasărea-n zbor, să cad la picioarele domniei tale. Vântul m-a adus aici de-a dreptul din tabără, deie Domnul să fie cu noroc.

— Domnia ta ai ştiut de moartea bunicului meu, cămăraşul? îl întrebă jupâniţa.

— N-am ştiut, dar l-am plâns cu lacrimi amare pe binefăcătorul meu, când am aflat că s-a stins din viaţă, de la acei sărăntoci care au venit la mine de aici. A fost prietenul de nădejde, aproape fratele răposatului meu părinte. Domnia ta ştii, de bună

seamă, că a fost la noi la Orsza acum patru ani. Atunci mi te-a făgăduit pe domnia ta şi mi-a arătat portretul la care am oftat nopţi de-a rândul. Aş fi venit mai repede, dar războiul nu-i mamă bună; însoţeşte oamenii doar cu moartea.

Jupâniţa rămase oarecum descumpănită de asemenea vorbe îndrăzneţe, şi, vrând să-i abată luarea-aminte în altă parte, zise:

— Domnia ta n-ai fost până acum la Lubicz?

— E destul timp şi pentru asta. Datoria şi un drag legământ m-au făcut să vin mai întâi aici, să-i dau urmare. Numai că domnia ta stai mereu cu spatele la foc şi nu pot să-ţi văd ochii. Ei, aşa! domnia ta întoarce-te cu faţa la cămin, iar eu am să mă uit dinspre foc! Uite-aşa!

Spunând acestea, îndrăzneţul oştean o apucă de mână pe jupâniţa Aleksandra, care nu se aştepta la asemenea faptă, şi o întoarse spre lumină, învârtind-o ca pe un titirez.

Ea se tulbură şi mai tare şi, acoperindu-şi ochii cu genele lungi, stătea aşa ruşinată de lumină şi propria frumuseţe. Kmicic îi dădu drumul într-un sfârşit şi strigă, lovindu-se peste contăş:

— Pe viul Dumnezeu, lucru rar! Am să plătesc o sută de slujbe pentru binefăcătorul meu, fiindcă mi te-a lăsat cu jurământ. Când facem nunta?

— Nu prea curând, încă nu sunt a domniei tale răspunse Oleńka.

— Dar ai să fii, de-ar fi să dau foc la casa asta pentru Dumnezeu! Gândeam că portretul e mai frumos dar văd că zugravul a ţintit prea sus şi a dat greş. I se cuvin o sută de harapnice! Merită să

spoiască sobele, nu să înfăţişeze bunătăţile cu care-mi satur ochii. E cum nu se poate mai plăcut să dobândeşti asemenea daruri bătu-m-ar ghiulelele!.

— Bine-a zis răposatul bunicu-meu, domnia ta eşti iute ca focul.

— La noi, în ţinutul Smoleńsk, toţi sunt aşa, nu ca samogiţienii voştri. Un, doi, gata! Trebuie să fie cum vrem noi, altfel moartea alege!

Oleńka zâmbi şi, ridicându-şi privirile spre cavaler spuse cu glasul mai sigur:

— E, parcă pe acolo trăiesc numai tătari!

— Ce mi-e una, ce mi-e alta! Domnia ta eşti a mea din voinţa părinţilor şi a inimii.

— Dorinţa inimii încă n-o cunosc.

— Pas să nu fii, că-mi înfig cuţitul în inimă!

— Domnia ta spui asemenea vorbe şi râzi... dar noi stăm tot în odaia slujitorilor!... Pofteşte în încăperea de alături. După un drum lung cade bine o cină bună, pofteşte!

Aici Oleńka se întoarse către jupâniţa Kulwiec:

— Mătuşică, mergi cu noi?

Tânărul stegar se uită cu luare-aminte:

— Mătuşică? întrebă. Care mătuşică?

— A mea, jupâniţa Kulwiec.

— Atunci e şi a mea, răspunse şi începu să-i sărute mâinile. Pe viul Dumnezeu! păi eu am în steag un oştean de elită pe care îl cheamă Kulwiec-Hippocentaurus. Ni cumva ţi-e rudă, domnia ta?

— Şi eu tot din aceia mă trag! răspunse tomnateca jupâniţa, făcând o plecăciune.

— Bun flăcău, dar zvânturat ca şi mine! adăugă Kmicic.

În acest timp, copilul de casă se arătă cu o făclie, şi trecură în tindă, unde jupân Andrzej îşi lăsase şuba, apoi în cealaltă parte, în odăile de oaspeţi.

Îndată după ieşirea lor, torcătoarele se strânseră grămadă şi începură să vorbească toate deodată şi să-şi împărtăşească părerile. Tânărul bogat îmbrăcat le plăcuse foarte mult, din care cauză nu se arătară zgârcite cu vorbele, întrecându-se una pe alta în laude.

— Parcă răspândeşte lumină în jurul lui, spuse una, Când a intrat, am crezut că e un fecior de împărat.

— Are ochii ca de râs şi parcă împunge cu ei, răspunse alta. Unuia ca el nici vorbă să i te împotriveşti.

— Dacă-i stai împotrivă, o păţeşti şi mai rău! zise a treia.

A-nvârtit-o pe jupâniţă ca pe un fus! Se vede cât de colo că i-a căzut cu tronc, de altfel cui ar putea să nu-i placă?

— Da nici el nu e mai prejos, nu te teme! Dacă ţi s-ar nimeri unul ca ăsta, apoi te-ai duce după el şi la Orsza, fie ea şi la capătul lumii.

— Jupâniţa are noroc!

— Cei avuţi trăiesc totdeauna mai bine pe lume. Ei, ce mai vorbă, e aur, nu flăcău!

Pacunelencele spuneau că şi rotmistrul[23] care stă la Pacunele, la bătrânul Pakosz, e un cavaler chipeş.

— Eu nu l-am văzut, dar unde se pune el cu jupân

[23] Căpitan, comandantul unei companii, al unei roate.

Kmicic! Unul ca ăsta nu mai găseşti în toată lumea!
— S-a poticnit! strigă deodată samogiţianul, căruia i se stricase iarăşi ceva la râşniţă.
— Da mai slăbeşte-ne, pletosule, cu ţipetele tale! Mai dă-ne pace, că nu se mai aude nimic!... Aşa-i, aşa-i! Cu greu ai să găseşti altul mai bun decât jupân Kmicic, cât îi lumea de mare! Mai mult ca sigur că nici la Kiejdany nu se află unul la fel!
— Unul ca ăsta ţi s-arată şi-n vis!
— N-are decât să se arate....

În acest fel sporovăiau între ele fiicele de şleahtici în odaia slugilor. În această vreme, se pregătea în grabă masa în altă încăpere, iar în cea de oaspeţi jupâniţa Aleksandra stătea singură cu Kmicic, deoarece mătuşa Kulwiecówna plecase să se îngrijească de cină. Jupân Andrzej nu-şi mai lua privirea de la Oleńka, şi ochii îi scânteiau tot mai aprins; într-un târziu rosti:
— Sunt oameni cărora averea le e dragă mai presus de orice, unii gonesc prin războaie după pradă, altora le plac caii, dar eu nu te-aş da pe domnia ta pentru toate comorile din lume! Pe legea mea! Pe măsură ce te privesc, îmi creşte pofta de însurătoare, sunt gata şi mâine... Gândesc că domnia ta îţi înnegreşti sprâncenele cu iască arsă.
— Am auzit şi eu că aşa fac cele uşuratice, dar eu nu sunt dintre acelea.
— Şi ochii parcă-s rupţi din cer! Nici nu mai pot să vorbesc, de uluit ce sunt.
— E, nu cred eu că domnia ta eşti chiar atât de uluit, de vreme ce mă asupreşti aşa de-a dreptul, de mai mare mirarea.

— Aşa-i obiceiul nostru din Smoleńsk: la neveste şi în luptă să dai năvală cu îndrăzneală. Trebuie să te înveţi cu asta, regina mea, aşa are să fie totdeauna.

— Iar domnia ta va trebui să te dezveţi, altfel nu poate fi.

— Poate că am să mă şi dezvăţ, trăsni-m-ar! Jupâniţă, mă crezi sau nu mă crezi, aş fi în stare să-ţi aduc şi cerul pe pământ! Pentru tine, stăpâna mea, sunt gata să deprind şi alte obiceiuri, fiindcă ştiu că nu sunt decât un oştean de rând, care şi-a petrecut viaţa mai mult prin războaie-decât prin încăperile de la curte.

— E, nu face nimic, că şi bunicul meu a fost oştean, dar îţi mulţumesc pentru bunăvoinţă! răspunse Oleńka şi-l privi cu atâta dulceaţă, încât jupân Andrzej îşi simt inima topindu-se ca ceara şi zise:

— Domnia ta ai să mă-nvârţi cum ti-o plăcea!

— Ehei, nu semeni domnia ta cu cei care se lasă duşi de nas! Cu cei nestatornici e chiar mai greu.

Kmicic zâmbi, arătându-şi dinţii albi, ca de lup.

— Cum aşa? se împotrivi el. Păi puţine vergi au rupt pe mine călugării la mânăstire, ca să mă statornicesc şi să ţin minte felurite tâlcuiri măiestre, călăuzitoare ale vieţii?...

— Şi pe care ţi-o aminteşti cel mai bine?

— „Când iubeşti, cazi în genunchi”, uite-aşa!

Şi spunând acestea, jupân Kmicic se şi afla în genunchi, iar jupâniţa strigă, ascunzându-şi picioarele sub scăunel.

— Pentru Dumnezeu! Asta nu te-au învăţat la mânăstire... şi mătuşica o să vie îndată...

Iar el, stând mereu în genunchi, îşi înălţă capul, privind-o în ochi.

— Să dea năvală şi-un steag întreg de mătuşici, că eu tot am să-mi fac voia!

— Ridică-te, domnia ta.

— Iaca mă ridic.

— Aşează-te, domnia ta.

— M-am şi aşezat.

— Domnia ta eşti un vânzător, o iudă!

— Asta nu-i adevărat, când sărut, o fac din toată inima!... Vrei să te convingi?

— Domnia ta să nu cutezi!

Jupâniţa Aleksandra râdea, iar el răspândea în jur tinereţe şi veselie. Nările i se zbăteau ca la un tretior de sânge ales.

— Ei, ei! spuse. Ce ochi, ce obrăjori! Sfinţi părinţi, scăpaţi-mă, că nu mai pot să stau locului!

— Nu e nevoie să-i chemi pe toţi sfinţii. Cum ai putut domnia ta să stai patru ani şi să nu treci pe aici niciodată, la fel ai să stai şi acum!

— Nu-i aşa! Îţi cunoşteam numai portretul. Am sa poruncesc să-l arunce într-un butoi cu smoală pe zugrav apoi să-l bage în puf, şi am să-l gonesc cu biciul prin toată Upita. Am să spun tot adevărul şi, dacă vrei, iartă-mă, iar de nu — taie-mi gâtul! Când am văzut portretul, m-am gândit: e frumuşică, drăcoaica, dar lumea e plină de frumuşele, mai am vreme! Răposatul tata mă îndemna mereu să vin, dar eu o ţineam pe-a mea: am timp destul! De însurătoare n-am să scap, că jupâniţele nu se duc să moară prin războaie. Nu mă împotriveam cu totul voinţei părinteşti, Dumnezeu mi-e martor, dar

vroiam să gust mai întâi războiul, să încerc totul pe pielea mea. Abia acum îmi dau seama că am fost un prost, pentru că puteam şi însurat să plec la luptă, iar aici mă aşteptau asemenea bunătăţi. Slavă Domnului că nu m-au ciopârţit cu totul. Jupâniţă, îngăduie-mi să-ţi sărut mâinile.

— Mai bine nu ţi-aş îngădui.

— Atunci n-am să-ţi mai cer îngăduinţa. La noi la Orsza se spune: „Cere, iar dacă nu ţi se dă, ia-ţi singur!”

Jupân Andrzej îşi lipi gura de mâna jupâniţei şi începu s-o sărute, iar jupâniţa nu se împotrivea prea tare, ca să nu se arate răuvoitoare.

Tocmai atunci intră jupâniţă Kulwiec şi, văzând cele ce se întâmplă, îşi înălţă privirile spre tavan. Nu-i era pe plac asemenea grabă, dar nu îndrăznea să-i dojenească, aşa că îi pofti la cină.

Ieşiră luându-se de mână, ca rude ce se aflau, şi se îndreptară spre încăperea unde pregătiseră masa, pe care se găseau din belşug tot felul de bucate, îndeosebi afumături alese, şi un urcior pântecos cu vin dătător de putere. Tinerii se simţeau bine împreună, erau plini de voie bună şi vioiciune. Jupâniţa se afla după cină, aşa că numai jupân Kmicic se aşeză la masă şi începu să înfulece cu aceeaşi vrednicie cu care vorbise mai înainte.

Oleńka îl privea dintr-o parte, bucuroasă că mănâncă şi bea, dar după ce oaspetele îşi mai astâmpără foamea, începu iarăşi să-l întrebe:

— Domnia ta nu vii de la Orsza?

— Parcă eu mai ştiu de unde vin?!... Astăzi eram aici, mâine dincolo! În acest chip mă furişam

aproape de vrăjmaş, ca lupul la oi, şi rupeam ce se putea rupe.

— Domnia ta ai cutezat să te pui împotriva unei puteri înaintea căreia însuşi hatmanul a fost nevoit să se încovoaie.

— Am cutezat? Eu sunt în stare de orice, aşa mi-e firea!

— Îmi spunea şi răposatul bunicu-meu... Noroc că n-ai pierit.

— Ehe, m-au acoperit ei de multe ori cu căciula şi cu mâna, ca pe o pasăre în cuib, dar le-am scăpat şi i-am muşca în altă parte. I-am hărţuit atâta, că au pus preţ pe capul meu... Grozavă gâscă!

— În numele Tatălui şi al Fiului! strigă Oleńka înspăimântată de-a binelea, uitându-se în acelaşi timp cu admiraţie la acest tânăr, care vorbea deodată despre preţul pus pe capul lui şi despre gâscă. Ai avut, se vede, mulţi oşteni care să te apere.

— La început am avut două sute de dragoni[24] foarte buni, dar după o lună nu mai rămăsese nici unul. Apoi am umblat cu volintirii pe care-i adunam, de pe unde puteam, fără să fac mofturi. Flăcăi buni de luptă, dar lotri înrăiţi! Cei care n-au pierit până acum, mai devreme sau mai târziu vor sluji ca hrană corbilor...

La acestea, jupân Andrzej izbucni iarăşi în râs, dădu de duşcă paharul cu vin şi adăugă:

— Domnia ta n-ai mai văzut asemenea haimanale. Lumina-i-ar călăul! Căpeteniile sunt şleahtici de prin părţile noastre, de neam, oameni de vază, dar aproape fiecare are de ispăşit vreo pedeapsă. I-am

[24] Oşteni din cavaleria uşoară.

lăsat pe toţi la Lubicz, ce era să fac cu ei?
— Domnia ta ai venit aici cu tot steagul?...
— Întocmai. Vrăjmaşul s-a ferecat în oraşe din pricina iernii năprasnice. Iar oamenii mei au ajuns şi ei ca nişte mături folosite prea des, aşa că prinţul voievod mi-a poruncit să iernez la Poniewież. Şi, pe legea mea, odihna e binemeritată!
— Domnia ta, pofteşte şi mai mănâncă!
— Pentru domnia ta aş înghiţi şi otravă!... Mi-am lăsat deci o parte din haidamacii mei la Poniewież, altă parte la Upita, iar pe cei mai vrednici dintre ei i-am poftit în ospeţie la Lubicz... Aceştia vor veni să-ţi aducă închinăciune.
— Şi oamenii din Lauda nu te-au aflat?
— M-au aflat în drum spre Poniewież. Aş fi venit aici şi fără ei.
— Mai bea, domnia ta...
— Pentru domnia ta aş bea şi otravă...
— Dar de moartea bunicului şi de testament ţi-au spus laudanienii, nu-i aşa?
— Chiar aşa, ei mi-au spus. Odihneşte, Doamne, sufletul binefăcătorului meu! Domnia ta i-ai trimis la mine?
— Asta să nu crezi, domnia ta. Eu m-am gândit numai la durerea mea şi la rugăciuni, la nimic altceva...
— Aşa mi-au spus şi ei... Ho, ho! Înfumuraţi, sărăntocii!... Am vrut să-i răsplătesc pentru osteneală, dar s-au burzuluit la mine şi mi-au zis că poate şleahta orszană primeşte bacşişuri, cea laudaniană însă, ferit-a sfântul! Mi-au vorbit foarte urât! Dac-am văzut aşa, mi-am spus în gând: bani nu

vreţi, aşa că voi porunci să vi se dea câte-o sută de harapnice.

La acestea, jupâniţă Aleksandra îşi prinse capul în mâini.

— Isuse, Marie! Ai făcut domnia ta una ca asta?

Kmicic o privi cu uimire.

— Nu te speria, jupâniţă... N-am făcut-o, cu toate că mi se-ntorc măruntaiele pe dos când mă uit că pârliţii ăştia de şleahtici se sumeţesc să ne stea alături. M-am gândit însă că mă vor socoti drept samavolnic prin împrejurimi şi mă vor vorbi de rău înaintea domniei tale.

— Mare noroc! se bucură Oleńka, răsuflând adânc. Altminteri nici n-aş mai fi vrut să te văd înaintea ochilor.

— Cum aşa?

— Sunt şleahtici mărunţi, e adevărat, dar vechi şi vestiţi. Răposatul bunicu-meu ţinea mult la ei şi totdeauna se duceau împreună la război. Au slujit o viaţă întreagă laolaltă, iar în timp de pace îi primea în casa lui. E o veche prietenie, pe care şi domnia ta trebuie s-o respecţi. Eşti un om cu inimă bună şi n-ai să strici înţelegerea sfântă în care am trăit până acum!

— Eu n-am ştiut nimic! Să mă tai, dac-am ştiut! Dar recunosc că şleahticii ăştia desculţi nu-mi intră la inimă şi pace. Pe la noi, ţăranul e ţăran, iar şleahticii sunt toţi de neam ales şi nu încalecă doi pe-o iapă... Pe legea mea, nişte neisprăviţi ca ăştia nu pot sta alături cu de-alde Kmicic sau Billewicz, aşa cum murgoii nu pot sta alături de ştiuci, cu toate că sunt şi ei tot peşti.

— Bunicul spunea că averea nu înseamnă nimic, numai sângele şi cinstea, iar ei sunt oameni cumsecade, altfel bunicul nu i-ar fi desemnat ca ocrotitori ai mei.

Jupân Andrzej rămase uimit şi deschise larg ochii.

— Pe ei i-a pus bunicul domniei tale să te ocrotească? Pe şleahticii din toată Lauda?...

— De bună seamă. Domnia ta, nu te încrunta, fiindcă voinţa răposatului e sfântă. Mă şi mir că trimişii nu ţi-au adus aceasta la cunoştinţă.

— I-aş fi... Dar nu poate fi aşa! Păi aici sunt peste zece „cătune”... şi toţi îşi dau cu părerea despre domnia ta? Asta înseamnă că se vor sfătui şi asupra mea, dacă sunt sau nu pe gândul lor?... Ei, jupâniţă dragă, nu mai şugui, că-mi fierbe sângele în vine!

— Jupâne Andrzej, eu nu şuguiesc... spun numai adevărul sfânt şi curat. Nu se vor sfătui asupră-ţi; dar dacă ai să le fii ca un părinte, după pilda bunicului, dacă n-ai să-i respingi, arătându-te mândru, nu numai lor ai să le câştigi inima, ci şi mie. Am să-ţi mulţumesc laolaltă cu ei, toată viaţa... toată viaţa, jupâne Andrzej.

Glasul ei se auzea ca o rugăminte mângâietoare, dar el nu-şi descreţi fruntea şi rămase tot nouros. Ce e drept, nu izbucni cu mânie, cu toate că, din când în când, fulgerele se îmbulzeau pe faţa lui, dar răspunse cu înfumurare şi mândrie:

— La asta nu mă aşteptam! Respect voinţa răposatului şi gândesc că jupân cămăraşul putea să-i facă pe aceşti sărăntoci ocrotitorii domniei tale până la venirea mea, dar odată aflat aici, nimeni nu-ţi va

mai fi ocrotitor afară de mine. Nu numai trenţăroşii aceia, dar nici măcar Radziwiłłii de la Birże n-au ce căuta şi nici ce ocroti aici!

Jupâniţa Aleksandra se posomorî şi răspunse după o clipă de tăcere:

— Rău faci, domnia ta, că te laşi stăpânit de mândrie. Condiţiile bunicului răposat trebuie îndeplinite în totul, altă ieşire nu văd. Laudanienii nu vor da buzna şi nu te vor asupri. Dacă s-ar isca niscaiva neînţelegeri pe aici, atunci ar putea să-şi spună şi ei un cuvânt, dar cred că toate se vor sfârşi în pace şi bună înţelegere, iar în asemenea împrejurări ocrotirea lor e ca şi când n-ar mai fi.

Jupân Andrzej rămase tăcut o vreme, apoi dădu din mână şi răspunse:

— La drept vorbind, nunta le va încheia pe toate. Ce să ne mai cercovim degeaba, numai să stea liniştiţi şi să nu se amestece în treburile mele că, pe viul Dumnezeu, nu mă voi lăsa dus de nas; să nu mai vorbim de ei. Cel mai bine ar fi ca domnia ta să consimţi a face nunta cât mai curând!

— Atâta vreme cât port veşminte cernite, nu se cuvine să vorbim despre asemenea lucruri.

— Vai de mine! Şi va trebui să aştept mult?

— Bunicul a scris cu mâna lui că nu mai mult de o jumătate de an.

— Până atunci mă usuc de tot. Hai, nu te mai mânia. Văd că domnia ta începi să mă priveşti ca pe un vinovat. Ei, Doamne, regina mea! Ce vină am eu, dacă aşa mi-e felul. Când mă înfurie careva, l-aş face bucăţele, iar când îmi trece, l-aş cârpi la loc!

— Mai mare spaima să trăiesc cu un asemenea

om, zise Oleńka mai veselă.

— Ei, în sănătatea domniei tale! Vinul e bun, iar pentru mine sabia şi vinul sunt temelia. Cum să-ţi fie frică să trăieşti cu mine?! Păi domnia ta ai să mă cetluieşti cu privirile şi ai să faci din mine un rob, din mine, care n-am suferit pe nimeni deasupra mea. Chiar aşa! Am preferat să mă descurc de unul singur cu steagul meu, decât să bat temenele înaintea hatmanilor... Regina mea dragă, dacă e ceva ce nu-ţi place la mine, treci cu vederea, fiindcă am deprins purtările alese lângă tunuri, nu în încăperile jupâniţelor de la curte; în învălmăşeala oştenilor, nu în sunetele lăutei. Prin părţile noastre bântuie primejdia şi nu poţi să laşi sabia din mână. Acolo, chiar dacă cineva e osândit şi-l urmăresc pentru împlinirea judecăţii, n-are a se teme de nimic! Lumea îl respectă, dacă are curaj şi îndrăzneală de războinic. *Exemplum*: tovarăşii mei, altfel cavaleri de nădejde, care în altă parte ar fi zăcut demult în temniţă... Pe la noi până şi femeile poartă cizme şi sabie, conducând cete întregi, asemenea jupâniţei Kokosińska, mătuşa unui porucinic[25] al meu, care a murit ca un viteaz, iar nepotul a răzbunat-o aflându-se sub ordinele mele, cu toate că nu prea ţinea la ea. Chiar dacă ne tragem din cele mai avute neamuri, unde putem noi să învăţăm obiceiurile alese? Noi ne pricepem la altceva: de-i război, ne batem, de sunt adunări, dăm din gură, iar dacă nu-i de ajuns, scoatem sabia. Asta-i! Răposatul cămăraş aşa m-a cunoscut şi aşa m-a ales pentru domnia ta!

— Eu am făcut totdeauna cu dragă inimă ce mi-a

[25] Locotenent.

spus bunicul, răspunse jupâniţa, plecându-şi ochii.

— Jupâniţa mea dulce, mai lasă-mă să-ţi sărut mânuţele! Pe legea mea, îmi placi grozav. Dragostea m-a zăpăcit într-atât, că nu mai ştiu cum să nimeresc la Lubicz, unde n-am fost încă.

— Am să-ţi dau o călăuză.

— E, mă descurc eu. M-am obişnuit demult să umblu noaptea. Am un fecior de la Poniewież, care trebuie să ştie drumul. Iar acolo mă aşteaptă Kokosiński şi ceilalţi... Kokosiński e dintr-un neam vestit pe la noi, care are drept blazon o cruce cu două frunze de crin în vârf... L-au osândit numai pentru că i-a ars casa lui jupân Orpiszewski şi i-a răpit copila, tăindu-i oamenii... E un tovarăş de nădejde!... Mai dă-mi mâinile încă o dată. Văd că e timpul să plec!

Deodată orologiul de Gdańsk începu să bată rar miezul nopţii.

— Pentru Dumnezeu. E timpul! E timpul! strigă Kmicic. Degeaba mai stau aici! Ţii la mine, oricât de puţin?

— Am să-ţi răspund altă dată. Gândesc că ai să mai treci pe la noi, nu-i aşa?

— În fiecare zi! Numai pământul să nu mi se despice sub picioare. Tăia-m-ar!...

Spunând acestea, Kmicic se ridică şi ieşiră amândoi în tindă. Sania aştepta înaintea intrării, aşa că-şi îmbrăcă şuba şi începu să-şi la rămas bun, rugând-o să se întoarcă înăuntru, fiindcă venea frig din pridvor.

— Noapte bună, regină dragă, mai zise, să dormi bine, că eu n-am să pun geană pe geană, gândindu-

mă la frumuseţea ta.

— Numai să nu întâlneşti vreo fiinţă necurată pe drum. Tot e mai bine să-ţi dau un slujitor cu o făclie, pentru că pe lângă Wolmontowicze sunt şi lupi.

— Păi ce, eu sunt capră, ca să mă tem de lupi? Lupul e prieten cu oşteanul, care-l hrăneşte adesea. În sanie am şi o muschetă[26] cu ţeava scurtă. Noapte bună, jupâniţa mea dragă, noapte bună!

— Du-te cu Dumnezeu!

Rostind acestea, Oleńka se retrase, iar jupân Kmicic se îndreptă spre pridvor. Pe drum însă, în crăpătura uşii întredeschise de la odaia slujitorilor, văzu câteva perechi, de ochi; erau fetele care nu se culcaseră, numai ca să-l mai vadă o dată când pleacă. Jupân Andrzej le trimise un sărut cu mâna, după obiceiul ostăşesc, şi ieşi. După o clipă se auzi clopoţelul, la început mai tare, apoi clinchetul slăbi treptat, până când se stinse cu totul.

La Wodokty se aşternu o linişte adâncă şi jupâniţa Aleksandra se miră; în urechi îi răsunau încă vorbele lui jupân Andrzej, îi auzea încă râsul nestăpânit, vesel, în ochi îi stăruia făptura zveltă a tânărului, iar acum, după larma vorbelor, a râsului şi a veseliei, se lăsase deodată o tăcere ciudată. Jupâniţa asculta cu luare-aminte, doar-doar o mai auzi măcar clopoţelul de la sanie. Dar nu mai desluşi nimic, clopoţelul răsuna acum prin pădurile de la Wolmontowicze. O cuprinse un dor nespus, niciodată nu se simţise atât de singură pe lume.

Luă lumânarea, intră încet în iatac şi îngenunche să-şi spună rugăciunile. Le începu de

[26] Flintă, puşcă.

vreo cinci ori până să le rostească pe toate cu pioşenia cuvenită. Apoi gândurile îi alergară parcă înaripate spre sanie şi la făptura care stătea în ea... Pădure într-o parte, pădure în cealaltă, la mijloc drumul larg, iar el se duce... Jupân Andrzej! Oleńkăi i se păru că vede aievea ciuful cânepiu şi gura pornită pe râs, în care luceau dinţii albi ca la un căţelandru. Se vede că aşezatei jupâniţe îi venea tare greu să-şi spună că nu l-a îndrăgit grozav pe acest războinic dezlănţuit. Era cam neliniştită, parcă se temea de el, dar cât de mult o atrăgeau curajul, veselia lui nestrunită şi inima deschisă. Se simţea ruşinată că-i plăcuse chiar şi atunci când se arătase mândru; când îi pomenise de ocrotitori, îşi înălţase capul ca un *giannetto*[27] turcesc şi spusese: „Nici măcar Radziwiłłii de la Birže n-au ce căuta şi nici ce ocroti aici”... Ăsta nu-i un îmbrobodit, e un bărbat adevărat! îşi spuse jupâniţa în sinea ei. E oştean, din cei oare-i plăceau mai mult bunicului... Că şi merită!”

Aşa gândea jupâniţa şi o cuprindea când o fericire netulburată de nimic, când teama. Dar până şi teama era plăcută. Începu să se dezbrace, când scârţâi uşa şi intră mătuşa Kulwiecówna cu o lumânare în mână.

— Mult aţi mai stat! o dojeni. N-am vrut să vă stingheresc şi v-am lăsat să vă săturaţi de vorbă. Se arată un cavaler cuviincios. Ţie cum ţi s-a părut?

La început, jupâniţa Aleksandra nu răspunse nimic, alergă în picioruşele goale la mătuşa Kulwiecówna, îi înconjură gâtul cu braţele şi,

[27] Cal frumos, de rasă spaniolă, italiană sau turcească.

rezemându-şi căpşorul bălai pe pieptul ei, roşii cu glas mângâietor:

— Mătuşică, o, mătuşică!

— Oho! mormăi tomnatica jupâniţă, ridicându-şi privirile spre lumânare.

Capitolul II

La Lubicz, când jupân Andrzej trase înaintea casei, ferestrele străluceau de lumină şi larma se auzea până în curte. La sunetul clopoţelului, slujitorii ieşiră în grabă afară să-şi întâmpine stăpânul, fiindcă aflaseră de la însoţitorii acestuia că va veni. Îl întâmpinară deci cu umilinţă, sărutându-i mâna şi îmbrăţişându-i picioarele. Bătrânul vechil Znikis îi ieşi înainte în tindă cu pâine şi sare, ploconindu-se până la pământ; toţi se uitau cu teamă şi luare-aminte să vadă cum arată viitorul stăpân. Jupân Kmicic aruncă pe tavă o pungă doldora de taleri şi întrebă ce făceau tovarăşii lui, uimit că nici unul nu venise să-l primească pe stăpânul casei.

Ei însă nu mai erau în stare să iasă, deoarece de trei ceasuri se aflau la masă, întrecându-se cu paharele; sau poate că nu auziseră clinchetul clopoţelului. Cu toate acestea, când intră în încăpere, un strigăt tunător se smulse din toate piepturile: *„Haeres! Haeres*[28] a sosit!” Şi toţi săriră în picioare şi veniră lângă el cu paharele pline. Jupân Andrzej îşi puse mâinile-n şolduri şi începu să râdă, dându-şi seama cât de bine se descurcaseră în casa

[28] Stăpânul (lat.)

lui şi cât băuseră până să vină el. Râdea din ce în ce mai tare, văzându-i cum răstoarnă scaunele pe drum, cum se clatină şi cum vin la el cu chipuri serioase de beţivani. Înaintea tuturor păşea uriaşul Jaromir Kokosiński, cel cu blazonul dintr-o cruce cu două frunze de crin în vârf, oştean cunoscut, totdeauna gata de sfadă, cu o cicatrice înfricoşătoare peste frunte, ochi şi obraz şi cu o mustaţă mai scurtă decât cealaltă, porucinic şi prieten al lui jupân Kmicic, tovarăş de nădejde, osândit în Smoleńsk la pierderea cinstei şi a capului pentru răpirea unei jupâniţe, omucidere şi punere de foc. Acum îl apărau de pedeapsă războiul şi proteguirea lui jupân Kmicic, care era de aceeaşi vârstă cu el, iar moşiile lor de la Orsza, atâta vreme cât jupân Jaromir nu şi-o pierduse la petreceri pe a lui, erau despărţite de aceeaşi mejdină. Jupân Kokosiński dară mergea acum ţinând în amândouă mâinile un pocal cu toartă plin ochi cu mied[29]. În urma lui venea jupân Ranicki, cel cu blazonul „încăperile uscate”, de neam din ţinutul Mścisław, de unde fusese izgonit pentru uciderea a doi şleahtici avuţi. Pe unul îl tăiase în luptă dreaptă. În celălalt trăsese, fără luptă, cu muscheta. Avere n-avea, deşi moştenise multe pământuri de la părinţi. Şi pe el îl apăra tot războiul de judecata călăului. Era un zvăpăiat, neîntrecut în mânuirea sabiei. Al treilea urma Rekuć-Leliwa, care nu se mânjise cu sânge de semen, afară de al vrăjmaşului. Îşi pierduse, în schimb, toată averea la joc, aciuindu-se de trei ani pe lângă jupân Kmicic. În pas cu el venea al patrulea, jupân Uhlik, şi el tot din

[29] Vin de miere, hidromel.

Smoleńsk, osândit la ruşine şi tăierea capului pentru spargerea judecăţii. Jupân Kmicic îl ocrotea pentru că ştia să cânte de minime din fluier. Mai erau şi jupân Kulwiec-Hippocentaurus, tot atât de înalt ca şi Kokosiński, pe care-l întrecea în putere, şi Zend, bărbat priceput la cai, care ştia să imite toate păsările şi animalele; era de obârşie nesigură, dar se socotea şleahtic din Kurlandia — neavând avere, îmblânzea caii lui Kmicic şi primea simbrie.

Îl înconjurară cu toţii pe jupân Andrzej, care râdea; Kokosiński ridică pocalul şi cântă:

Hai şi bea acum cu noi, gazdă dragă foarte,
gazdă dragă foarte!
Ca să poţi să bei cu noi, cu noi pân' la moarte,
cu noi pân' la moarte!

Ceilalţi repetară în cor, după care jupân Kokosiński îi dădu pocalul lui Kmicic, iar el luă stacana pe care i-o oferea jupân Zend. Kmicic înălţă pocalul şi strigă:

— În sănătatea jupâniţei mele!

— *Vivat! Vivat!* răcniră toate glasurile, de începură să zuruie geamurile în ramele plumbuite.

— *Vivat!* Când va trece doliul, facem nunta!

Întrebările începură să cadă din toate părţile.

— Cum arată? Hei! Jędruś! frumoasă? E aşa cum ţi-ai închipuit-o? Mai e vreuna ca ea în ţinutul Orszei?

— În ţinutul Orszei? strigă Kmicic. Pe lângă ea,

jupâniţele noastre din Orsza sunt bune să-nfunzi coşurile cu ele!... Pe o sută de trăsnete, în toată lumea nu mai afli alta ca ea.

— Asta şi vroiam pentru tine! răspunse jupân Ranicki. Şi faceţi nuntă?

— După ce se sfârşeşte doliul.

— Doliul e un fleac! Plozii nu se nasc negri, ci numai albi!

— După ce faci nunta, nu mai e doliu, Jędruś! Nu te lăsa!

— Nu te lăsa, Jędruś! începură să strige toţi deodată,

— Stegăreilor de Orsza le este dor de pământ şi vor să coboare din cer! răcni Kokosiński.

— Nu-i lăsa să aştepte, sărmanii!

— Domniile voastre, rosti cu glas subţire Rekuć-Leliwa, o să bem la nuntă până ne-om pierde minţile!

— Mieluşeii mei dragi, dădu răspuns Kmicic, mai daţi-mi pace sau mai bine-zis duceţi-vă dracu şi lăsaţi-mă să-mi văd casa!

— Nu mai e nimic de făcut! răspunse Uhlik. Cotrobăiala o laşi pe mâine, iar acum stai cu noi la masă; mai sunt câteva urcioare cu pântecul plin.

— Ne-am uitat noi peste tot în locul tău. Lubicz e măr de aur, nu alta! spuse Ranicki.

— Caii sunt buni! strigă Zend, sunt doi bahmeţi[30] doi bidivii pentru husari[31], o pereche de samogiţieni şi o pereche de calmuci[32], din toţi câte o pereche, ca ochii din cap. O să-i vedem mâine.

Şi Zend nechează ca un cal, iar ei se minunară cu

[30] Cal tătărăsc, mic şi rezistent.
[31] Oşteni din cavaleria grea.
[32] Soi de cai din stepele calmuce.

toţii cât de bine ştia să imite şi începură să râdă.

— Aşa sunt toate pe aici? întrebă bucuros Kmicic.

— Nici pivniţa nu-i de lepădat, chiţcăi Rekuć, butoiaşele smolite şi urcioarele acoperite de mucegai stau ca nişte steaguri în linie.

— Slavă Domnului! Atunci să ne aşezăm la masă!

— La masă! La masă!

Abia apucară să se aşeze şi să-şi umple paharele, că Ranicki zvâcni iarăşi în picioare.

— În sănătatea cămăraşului Billewicz!

— Prostănacule! îl certă Kmicic. Cum vine asta? Bei în sănătatea unui mort?

— Prostănacule! repetară şi ceilalţi. În sănătatea gazdei!

— În sănătatea voastră!...

— S-avem parte numai de bine în încăperile astea!

Kmicic îşi aruncă fără să vrea privirea prin odaia în care mâncau şi zări pe peretele de zadă, înnegrit de scurgerea anilor, un şir de ochi aspri aţintiţi asupra lui. Ochii priveau din vechile portrete ale Billewiczilor, agăţate la doi coţi de la pământ, pentru că şi peretele era destul de scund. Deasupra tablourilor erau prinse într-un şirag lung, neîntrerupt, tigve de zimbri, elani şi căpriori cu coarne bogate, unele înnegrite, erau pesemne foarte vechi, altele strălucind de albeaţă. Toţi pereţii erau acoperiţi cu tablouri.

— Pe aici trebuie să aibă loc nişte vânători grozave, că văd că animale sunt din belşug! spuse Kmicic.

— O să mergem şi noi mâine sau poimâine.

Trebuie să cunoaştem împrejurimile, răspunse Kokosiński. Jędruś, tu eşti un om fericit, fiindcă ai un adăpost deasupra capului.

— Nu ca noi! se tângui Ranicki.

— Să ne înecăm amarul în vin! propuse Rekuć.

— Nu, nu vreau să vă aduc alinare! strigă Kulwiec-Hippocentaurus, dar vreau să bem încă o dată în sănătatea lui Jędruś, rotmistrul nostru iubit! Domniile voastre, el ne-a primit aici, la Lubicz, pe noi, nişte bieţi surghiuniţi fără adăpost.

— Vorbeşte cu dreptate! strigară câteva glasuri. Kulwiec nu-i atât de prost pe cât pare.

— Amară-i soarta noastră! piui Rekuć. În tine ne-am pus toată nădejdea, n-ai să ne dai pe uşă afară, săracii de noi.

— Daţi-mi pace! îi linişti Kmicic. Ce-i al meu e şi al vostru!

La acestea, se ridicară cu toţii de pe locurile lor şi începură să-l îmbrăţişeze. Lacrimi de înduioşare se scurgeau pe chipurile aspre de beţivani.

— Jędruś, în tine-i toată nădejdea! răcni Kokosiński. Îngăduie-ne să dormim fie şi pe un braţ de paie de mazăre, numai nu ne izgoni!

— Daţi-mi pace! repetă Kmicic.

— Să nu ne goneşti! Şi aşa ne-au gonit cu toţii, pe noi, şleahtici de neam! strigă jalnic Uhlik.

— Pe o sută de draci! Cine vă goneşte? Mâncaţi, beţi, dormiţi, ce dracu mai vreţi?

— Jędruś, nu te împotrivi, spuse Ranicki, pe faţa căruia apăruseră pete ca pe blana de râs, nu te mai împotrivi, am decăzut în ultimul hal...

Aici se poticni, îşi duse un deget la frunte, de

parcă s-ar fi silit să gândească şi rosti deodată uitându-se cu priviri goale la cei de faţă:

— Poate că norocul se va schimba!

Izbucniră cu toţi în cor:

— De ce să nu se schimbe!

— O să ne răzbunăm pentru nedreptăţile îndurate.

— Şi o să ne recăpătăm averile.

— Şi drepturile!

— Dumnezeu îi binecuvântează pe cei nevinovaţi. Spre binele nostru, domniile voastre!

— În sănătatea voastră! închină Kmicic.

— Sfinte sunt vorbele tale, Jędruś! răspunse Kokosiński, întinzându-i amândoi obrajii bucălaţi. Dă, Doamne, s-avem mai mult noroc!

Începură să ciocnească cu toţii şi capetele se înfierbântară. Vorbeau toţi deodată, fiecare ascultându-se numai pe el, afară de jupân Rekuć, care-şi lăsase capul în piept şi moţăia. Curând Kokosiński începu să cânte: „Bătea inu-n meliţă!”, ceea ce văzând, jupân Uhlik scoase fluierul din sân şi-i ţinu isonul, în vreme ce jupân Ranicki, iscusit mânuitor de sabie, se lupta cu mâna goală cu un potrivnic nevăzut, repetând cu jumătate de glas:

— Tu aşa, eu aşa! Tu izbeşti, eu prijon! Un! Doi! Trei! Ţine!

Uriaşul Kulwiec-Hippocentaurus holbă ochii şi se uită o vreme cu luare-aminte la Ranicki; în cele din urmă, dădu din mână a lehamite şi zise:

— Eşti un prost! Osteneşte sănătos, dar unuia ca Kmicic nu-i poţi ţine piept!

— Pentru că pe el nu-l poate învinge nimeni. Pe

tine însă, ia încearcă!
— Nici pe mine nu mă baţi la pistol.
— Pe un ducat împuşcătura.
— Fie! Dar unde şi în ce tragem?
Ranicki îşi plimbă privirea împrejur şi strigă, arătând tigvele:
— Între coarne! Pe un ducat!
— Pe cât? întrebă Kmicic.
— Între coarne! Pe doi ducaţi! Pe trei! Aduceţi pistoalele!
— Fie! încuviinţă jupân Andrzej. Fie şi pe trei ducaţi. Zend, pistoalele!
Începură să strige cu toţii din ce în ce mai tare şi să se târguiască între ei; în acest timp, Zend ieşi în tindă şi se întoarse după o clipă cu pistoalele, săculeţul cu plumb şi cornul cu pulbere.
Ranicki apucă un pistol.
— E încărcat? întrebă.
— Încărcat!
— Pe trei! Patru! Pe cinci ducaţi! zbieră Kmicic ameţit.
— Tăcere! Ai să dai greş, ai să dai greş!
— Ba am să nimeresc, o să vedeţi!... Uite, trag în tigva de colo, între coarne... unu, doi!...
Toţi îşi îndreptară privirile spre tigva uriaşă de căprior, care atârna în dreptul lui Ranicki, iar el întinse braţul. Pistolul îi tremura în mână.
— Trei! strigă Kmicic.
Împuşcătura porni şi odaia se umplu de fum de la pulberea arsă.
— N-a nimerit, n-a nimerit! Uite unde-i gaura! Ţipă Kmicic, arătând cu mâna un loc din peretele

întunecat, în care plumbul scosese o aşchie albă.

— Tragem de două ori!

— Nu!... Acum lasă-mă pe mine! se împotrivi Kulwiec.

În clipa aceea, slujitorii care auziseră împuşcături dădură buzna înăuntru înspăimântaţi.

— Afară! Afară! porunci Kmicic. Unu, doi, trei!... Iarăşi răsună o împuşcătură şi de astă dată săriră ţăndări din osul lovit.

— Daţi-ne şi nouă pistoalele! strigară toţi deodată.

Şi se repeziră la feciorii de casă, lovindu-i şi îmbrâncindu-i să se grăbească. Nu trecu un sfert de ceas şi încăperea răsuna de împuşcături. Fumul des acoperea lumina luminărilor şi siluetele trăgătorilor. Zgomotul împuşcăturilor era însoţit de glasul lui Zend, care croncănea precum corbul, piuia ca şoimul, urla ca lupul sau mugea ca bourul, întrerupt mereu de şuieratul plumbilor. Aşchiile zburau din tigve, din perete şi din ramele tablourilor, în învălmăşeală traseră şi în portretele Billewiczilor, iar Ranicki, înfuriat, le ciopârţi cu sabia.

Uluiţi şi înfricoşaţi, slujitorii parcă-şi pierduseră minţile, holbându-şi ochii la această joacă nesăbuită, care semăna cu năvălirea tătarilor. Câinii începuseră să urle şi să latre întărâtaţi. Toată casa era în picioare. În curte se adunaseră grupuri de oameni. Fetele de la curte alergaseră la ferestre şi, lipindu-şi feţele de geamuri şi turtindu-şi nasurile, se uitau să vadă ce se petrece înăuntru.

Într-un târziu, le zări jupân Zend; fluieră atât de ascuţit, că le ţiuiră urechile la toţi, apoi răcni:

— Domniile voastre! Căpriţele la ferestre! Căpriţele!
— Căpriţele! Căpriţele!
— Hai să dănţuim! ţipară glasuri amestecate.

Turma ameţită se repezi prin tindă în pridvor. Gerul nu-i trezi din mahmureală.

Fetele se împrăştiară ţipând prin toată curtea, dar ei se bulucirăă după ele şi pe care o prindeau, o aduceau înăuntru. În odaia plină de fum şi aşchii de os şi de lemn, începu în curând zbânţuiala în jurul mesei pe care vinul vărsat alcătuise băltoace întregi. Astfel petrecură Ia Lubicz jupân Kmicic şi ceata-i sălbatică.

Capitolul III

În cele câteva zile care urmară, jupan Kmicic se duse zilnic la Wodokty, întorcându-se de fiecare dată tot mai plin de dragoste şi admiraţie pentru Oleńka lui. O ridică în slăvi şi în faţa însoţitorilor săi, cărora le spuse într-o bună zi:

— Mieluşeii mei dragi, astăzi mergeţi să-i daţi bineţe, apoi m-am înţeles cu jupâniţa să plecăm toţi la Mitruny, să ne plimbăm cu sania prin pădure şi să vedem şi cel de-al treilea conac. Tot ea o să ne primească acolo în ospeţie, aşa că aveţi grijă să vă purtaţi cum se cuvine, că-l fac bucăţele pe cel care-i va greşi cu ceva...

Cavalerii se repeziră bucuroşi să se îmbrace şi în curând patru sănii îi duceau pe tineri la Wodokty. Jupân Kmicic se afla în cea dintâi, foarte frumos împodobită, care avea forma unui urs argintiu.

Trăgeau la ea trei telegari calmuci, pradă de luptă, acoperiţi de hamuri împestriţate cu panglici şi pene de păun, după moda din Smoleńsk, pe care cei de acolo o preluaseră de la vecinii lor. Îi mâna un fecior de casă care stătea pe grumazul ursului. Jupân Andrzej, îmbrăcat într-o dulamă de catifea verde încheiată cu ceaprazuri de aur şi căptuşită cu blană de samur, purtând pe cap un calpac[33] tot de samur, cu pană de stârc, era tare vesel şi-i spunea lui jupân Kokosiński, care-i sta alături:

— Ascultă-mă, Kokoszka! Ne-am cam făcut de cap în serile trecute, am întrecut măsura, mai ales în cea dintâi, când au avut de suferit tigvele şi portretele. Şi cu fetele a fost şi mai rău. Întotdeauna diavolul îi dă ghes lui Zend, şi pe urmă cine trage ponoasele? Eu! Mă tem să nu fi trăncănit careva, că acum e în joc bunul meu renume.

— N-ai decât să te spânzuri cu renumele tău cu tot, că tot nu-i bun la nimic, ca şi ale noastre.

— Şi cine-i de vină, dacă nu voi? Adu-ţi aminte, Kokoszka, că şi la Orsza toţi mă socoteau un zvânturat din pricina voastră şi mă bârfeau cum nu se poate mai rău.

— Dar pe jupân Tumgrat cine l-a mânat prin ger legat de cal? Cine l-a ciopârţit pe şleahticul din ţinuturile coroanei, care a întrebat dacă la Orsza oamenii au început să meargă în două picioare sau tot pe patru stau? Dar pe jupânii Wyziński, tată şi fiu, cine i-a vătămat? Cine a împrăştiat adunarea din urmă?

— Adunarea am împrăştiat-o la Orsza, nu în altă

[33] Căciulă.

parte, aşa că nu priveşte pe nimeni. Jupân Tumgrat m-a iertat înainte de a muri, iar pentru celelalte nu mă voi certa. Oricui i se poate întâmpla să se bată în duel.

— Şi nici nu ţi-am pomenit de toate. De judecăţile care te aşteaptă în tabăra oştenilor nu ţi-am mai adus aminte.

— Nu pe mine, ci pe voi. Vina mea e că v-am îngăduit să jefuiţi nişte oameni care-şi vedeau de treburile lor. Dar s-o lăsăm baltă. Închide-ţi pliscul, Kokoszka şi vezi să nu scoţi o vorbă faţă de Oleńka, despre dueluri sau mai ales despre împuşcarea portretelor şi despre fete. Dacă află, am să dau vina pe voi. Slujitorilor şi fetelor le-am pus în vedere să nu spună nimic, altfel poruncesc să-i ciomăgească.

— Jędruś, porunceşte mai bine să te potcovească, de vreme ce te temi atâta de jupâniţă. La Orsza erai alt om. Te şi văd cum ai să mergi legat de sfoară, dar ce să-i faci! Un filozof din vechime zice: „Dacă n-o struneşti tu pe Kachna, atunci te struneşte ea pe tine?” Te-a îmbrobodit de-a binelea.

— Prost mai eşti, Kokoszka! Iar în ce o priveşte pe Oleńka, ai să te muţi şi tu de pe un picior pe altul, când ai s-o vezi. Nu-i afli pereche de deşteaptă ce e. Pentru cele bune nu se zgârceşte cu laudele, iar pentru cele rele nu se sfieşte să dojenească. Pe toate le judecă şi le măsoară după virtute. Aşa a crescut-o răposatul cămăraş. Vrei să te grozăveşti înaintea ei cât eşti de curajos şi să te lauzi că ai călcat legea în picioare, şi pe urmă te cuprinde ruşinea, pentru că îţi spune numaidecât că un şleahtic care se respectă nu trebuie să facă una ca asta, întrucât e spre

paguba ţării... Aşa-ţi spune şi parcă te-ar lovi cineva cu pumnul peste gură, de te şi minunezi că n-ai priceput mai înainte un lucru atât de simplu... Ptiu! Mai mare ruşinea! Ne-am făcut de cap, şi acum trebuie să ne arătăm prefăcuţi înaintea virtuţii şi a nevinovăţiei... Cel mai rău a fost cu fetele!...

— Ba n-au fost rele deloc. Am auzit că prin împrejurimi fiicele şleahticilor sunt numai sânge şi lapte, te pomeneşti că nu se împotrivesc ispitei.

— Cine ţi-a spus? întrebă repede Kmicic.

— Cine mi-a spus? Păi cine altul, dacă nu Zend! Ieri a vrut să încerce un *giannetto* dereş şi a plecat cu el la Wolmontowicze; a trecut numai pe drum, dar a văzut o mulţime de codane care se întorceau de la biserică. „Credeam, zicea, că am să cad de pe cal, atât erau de curăţele şi nurlii". Cum se uita la vreuna, ea îi şi arăta îndată toţi dinţii. Şi nu-i de mirare! Cei mai bărbaţi dintre şleahtici au plecat la Rosienie, iar pe căpriţe le apucă urâtul singurele.

Kmicic îi trase un ghiont:

— Kokoszka, o să mergem acolo într-o seară, aşa, ca şi când am fi rătăcit drumul, nu?

— Şi bunul tău renume?

— O, la dracu! Tacă-ţi gura! Duceţi-vă singuri, dacă-i aşa, sau mai bine lăsaţi-vă şi voi păgubaşi! S-ar isca zarvă şi vreau să trăiesc în bună înţelegere cu şleahticii de aici fiindcă răposatul cămăraş i-a desemnat ca ocrotitori ai Oleńkăi.

— Ai mai spus asta, dar nu-mi venea să cred. De unde atâta prieteşug cu nişte prăpădiţi ca ăştia?

— Se duceau la război împreună; încă de la Orsza am auzit că laudanienii ăştia sunt plini de virtute. Ca

să-ţi spun drept, Kokoszka şi mie mi s-a părut ciudat la început, ca şi când i-ar fi pus să mă păzească.

— Trebuie să te apropii de ei şi să le faci plecăciuni până la pământ.

— Ba mai bine să crape ei înainte. Taci din gură că sunt furios! Ei mi se vor închina mie şi mă vor sluji. Voi avea astfel un steag gata pregătit la orice chemare.

— Da, dar rotmistrul lui o să fie altcineva. Zend spunea că printre ei se află un polcovnic... i-am uitat numele... Wołodyjowski parcă? El i-a călăuzit la Szkłów. Se zice că s-au luptat bine cu toate că i-au cam scărmănat acolo.

— Am auzit şi eu de un Wołodyjowski, oştean cu faimă... Dar uite şi Wodokty.

— Ehei, oamenii o duc bine în Samogiţia asta, toate sunt la locul lor, cum trebuie să fie. Se vede că bătrânul era un gospodar destoinic... Văd că nici conacul nu-i de lepădat. Pe aici vrăjmaşul îi pârjoleşte rar de tot, aşa că pot să-şi ridice aşezările în tihnă.

— Cred că n-a aflat nimic de isprăvile de la Lubicz, murmură Kmicic ca pentru sine.

Apoi se întoarse spre tovarăşul de lângă el:

— Kokoszka, dragul meu, ţi-o spun ţie, iar tu repet-o încă o dată şi celorlalţi. Aici trebuie să vă purtaţi cum se cuvine. Vezi să nu întreacă vreunul măsura, că, pe viul Dumnezeu! Îl fac bucăţi!

— Ehe, da ştiu că au pus şaua pe tine!

— Au pus-o, n-au pus-o, nu te priveşte!

— La Kasia nu te uita, că fătuţa nu-i a ta, răspunse liniştit Kokosiński.

— Pocneşte din bici! strigă Kmicic la surugiu.

Feciorul, cocoţat pe grumazul ursului argintiu, ridică biciul şi pocni cu mare iscusinţă, iar ceilalţi surugii îi urmară pilda, astfel că traseră înaintea casei cu pocnete de veselie, ca la petrecere.

După ce coborâră din sănii, intrară mai întâi în tinda uriaşă, nevăruită, iar de aici jupân Kmicic îi conduse în sala de ospeţe, împodobită ca şi la Lubicz cu tigvele sălbăticiunilor vânate. Aici se opriră, uitându-se cu grijă şi luare-aminte la uşa de la încăperea vecină, pe care avea să intre jupâniţa Aleksandra. În acest timp, gândindu-se la ameninţările lui Kmicic, vorbeau în şoaptă ca la biserică.

— Tu ai limba dezlegată, îi spuse jupân Uhlik lui Kokosiński, aşa că tu ai să-i dai bineţe jupâniţei din partea tuturor.

— M-am pregătit tot drumul, răspunse jupân Kokosiński, dar nu ştiu dacă are să iasă prea bine, pentru că Jędruś nu mi-a dat pace.

— Curaj! Ce-o fi, o fi! Uite că vine!...

Jupâniţa Aleksandra intră într-adevăr şi, după ce păşi pragul, se opri puţin mirată parcă de o tovărăşie atât de numeroasă. Dar şi jupân Kmicic rămase o clipă încremenit de admiraţie în faţa frumuseţii ei, pentru că până atunci o văzuse numai seara, iar acum, la lumina zilei, părea şi mai frumoasă. Ochii-i aveau culoarea albăstrelei, sprâncenele negre însemnau pe fruntea luminoasă arcuri de abanos, iar cosiţa bălaie lucea ca o coroană pe capul unei regine. Privea cu îndrăzneală, fără să-şi plece ochii, ca o stăpână a casei care-şi primeşte oaspeţii, cu

chipul străluminat, a cărui albeaţă era întărită de caftanul negru, tivit cu hermină. O jupâniţă atât de aşezată şi de mândră nu mai văzuseră aceşti luptători deprinşi cu femei de alt soi. Se rânduiră în linie, ca la apelul steagului şi, târşindu-şi picioarele, îi făcură plecăciuni adânci, iar jupân Kmicic păşi înainte şi, sărutându-i mâna de mai multe ori, rosti:

— Comoara mea, ţi-am adus pe tovarăşii cu care am fost la ultimul război.

— E o mare cinste pentru mine, răspunse Billewiczówna, să primesc în casa mea nişte cavaleri atât de vrednici, de a căror virtute şi obiceiuri mi-a vorbit jupânul stegar.

Spunând acestea, îşi prinse poala rochiei cu vârful degetelor şi, ridicând-o puţin, se înclină cu o stăpânire de sine neobişnuită. Jupân Kmicic îşi mişcă buzele, dar în acelaşi timp se înroşi de mulţumire că jupâniţa lui vorbea cu atâta îndrăzneală.

Vrednicii cavaleri, târşindu-şi întruna picioarele, îl înghiontiră înainte pe jupân Kokosiński.

— Haide, începe!

Jupan Kokosiński făcu un pas înainte, îşi drese glasul şi începu astfel:

— Preamărită jupâniţa, fiică a cămăraşului...

— A starostelui de vânătoare, îl îndreptă Kmicic.

— Preamărită jupâniţa, fiică a starostelui de vânătoare şi nouă milostivă binefăcătoare, repetă descumpănit jupân Jaromir, să-mi fie cu iertăciune că ţi-am greşit rangul.

— E o greşeală fără însemnătate, dădu răspuns jupâniţa Aleksandra, şi nu păgubeşte cu nimic pe un cavaler atât de iscusit la vorbă...

— Preamărită jupâniţa, fiică a starostelui de vânătoare, binefăcătoare şi nouă milostivă stăpână!... Nu ştiu ce mi se cuvine să laud mai întâi în numele întregului ţinut al Orszei; frumuseţea şi virtuţile neobişnuite ale domniei tale, ori norocul nemaipomenit al rotmistrului şi tovarăşului nostru, jupân Kmicic, fiindcă de-ar fi să mă înalţ în slava cerului, să ajung până la nori... până la nori zic...

— Da mai coboară odată din norii ăia! strigă Kmicic.

Cavalerii izbucniră într-un râs uriaş şi deodată amintindu-şi de porunca lui Kmicic, îşi duseră mâna la mustaţă.

Jupân Kokosiński se zăpăci cu totul, roşi ca racul şi spuse:

— Atunci vorbiţi singuri, păgânilor, dacă pe mine mă faceţi de râs!

Jupâniţa Aleksandra îşi apucă iarăşi poala rochiei cu vârful degetelor.

— N-aş putea să stau alături de domniile voastre în vorbe meşteşugite, zise, dar ştiu că nu sunt vrednică de laudele pe care mi le aduceţi în numele întregului ţinut al Orszei.

Şi iarăşi se înclină foarte serioasă, iar bătăuşii din Orsza nu se simţeau în largul lor înaintea acestei jupâniţe cu purtări alese. Se străduiau să pară curtenitori, dar nu izbuteau deloc. Aşa că începură să-şi răsucească mai avan mustăţile, să mormăie şi să-şi pună mâinile pe mânerul săbiilor, până când îi scăpă Kmicic:

— Jupâniţă, am venit să te luăm şi să te plimbăm cu sania prin pădure până la Mitruny, cum ne-am

înţeles ieri. Pârtia e grozavă şi Dumnezeu a dat un geruleţ straşnic.

— Am şi trimis-o la Mitruny pe mătuşa Kulwiecówna să ne pregătească masa. Aşteptaţi, domniile voastre, numai o clipă, să mă îmbrac mai călduros.

Se întoarse şi ieşi, iar Kmicic se repezi la însoţitorii săi:

— Ei, cum vi se pare, mieluşeii mei dragi? Nu-i o adevărată prinţesă?... Ce mai zici, Kokoszka? Spuneai că a pus şaua pe mine, dar tu de ce-ai rămas mut înaintea ei?... Unde-ai mai văzut una ca ea?

— Nu trebuia să mă încurcaţi, deşi recunosc că nu mă aşteptam să-i vorbesc unei asemenea jupâniţe.

— Răposatul cămăraş, spuse Kmicic, a stat cu ea mai mult pe la Kiejdany, la curtea prinţului voievod sau la starostele Hlebowicz, decât acasă. Acolo a învăţat să se poarte aşa. Şi de frumoasă?... Ce, v-aţi uitat limba în gură?

— Ne-am purtat ca nişte prostănaci! spuse Ranicki cu mânie, dar cel mai mare prost e Kokosiński!

— A, vânzătorule! De ce mă tot împungeai cu cotul, trebuia să vorbeşti tu, cu obrazul tău plin de pete.

— Pace, mieluşeilor, pace! îi potoli Kmicic. Puteţi să vă minunaţi cât vreţi, dar nu vă certaţi!

— Eu aş fi în stare să sar şi-n foc pentru ea! strigă Rekuć. Taie-mă, Jędruś, dar nu retrag ce-am spus.

Kmicic însă nici nu se gândea să-l taie, dimpotrivă, era prea mulţumit, îşi răsucea mustaţa şi

se uita triumfător la însoţitorii săi. Tocmai atunci intră şi jupâniţa Aleksandra cu un calpac de jder pe cap. Faţa ei albă părea acum şi mai luminoasă. Ieşiră în pridvor.

— Cu sania asta mergem? întrebă jupâniţa, arătând spre ursul argintiu, n-am mai văzut aşa ceva.

— Nu ştiu cine i-a fost primul stăpân, fiindcă-i pradă de luptă. Acum o să ne plimbăm noi cu ea. E chiar foarte potrivită, pentru că şi pe blazonul meu e o jupâniţa pe un urs. Altă ramură a neamului Kmicic are steaguri pe blazon, dar aceştia se trag din Filon Kmita Czarnobylski, care nu face parte din casa marilor Kmita.

— Şi ursul ăsta când l-ai dobândit?

— Nu demult, în războiul ăsta. Noi, sărmanii *exules*[34] care ne-am pierdut averile, mai avem doar ce ne dă războiul. Şi pentru că i-am slujit cu credinţă acestui stăpân, mi-am primit răsplata.

— Să dea Dumnezeu un război mai norocos, fiindcă cel de acum a răsplătit numai pe unii, storcând lacrimi amare întregii Republici.

— Dumnezeu şi hatmanii le vor schimba pe toate.

Spunând acestea, Kmicic o înveli pe jupâniţă cu o pătură frumoasă, din ţesătură albă şi căptuşită cu blănuri albe de lup, apoi urcă şi el, îl îndemnă pe surugiu: „Mână!” şi caii porniră în goană.

Aerul rece îi lovea drept în faţă, aşa că tăcură — se mai auzeau numai şuierul zăpezii îngheţate sub talpeţi, sforăitul cailor, tropotul cailor şi strigătele vizitiului.

Într-un târziu, jupân Andrzej se aplecă spre

[34] Surghiuniţi (lat.).

Oleńka :

— Ţi-e bine, domnia ta?

— Mi-e bine, răspunse, ridicându-şi mâneca la gură, ca să oprească aerul rece.

Sania gonea ca vijelia. Ziua era luminoasă, geroasă. Zăpada sclipea ca presărată cu scântei; de pe acoperişurile albe ale aşezărilor, care semănau cu nişte mormane albe; se înălţau sus de tot trâmbe de fum trandafiriu. Cârduri de ciori zburau cu croncănituri răsunătoare dinaintea saniei, printre copacii despuiaţi de frunze.

La vreo două verste de Wodokty intrară, pe un drum larg, în pădurea întunecată care se înălţa tăcută, bătrână şi liniştită, de parcă dormea sub chiciura deasă. Copacii, zburând pe dinaintea ochilor, păreau că aleargă undeva înapoi, iar ei goneau din ce în ce mai repede, ca şi când armăsarii prinseseră aripi. Asemenea goană ameţeşte şi moleşeşte, aşa că jupâniţa Aleksandra se simţea şi ea ca îmbătată. Se plecă pe spate şi închise ochii, lăsându-se cu totul în seama iuţelii. O cuprindea o slăbiciune plină de dulceaţă şi i se părea că şleahticul ăsta din Orsza o răpise şi gonea ca vântul, iar ea, subjugată de moleşeală, nu mai avea putere să se împotrivească şi nici să strige după ajutor... Şi zboară aşa, zboară tot mai iute... Oleńka se simte luată în braţe... simte, în sfârşit, pe buze ca o pecete fierbinte, arzătoare... Ochii nu vor să i se deschidă, totul se petrece ca într-un vis... Şi zboară, zboară mereu!

Jupâniţa, ameţită, se trezi abia la auzul unui glas care o întreba:

— Ţii la mine?

Deschise ochii:

— Ca la sufletul meu!

— Iar eu ca la viaţa mea!

Şi iarăşi calpacul de samur al lui Kmicic se aplecă peste căciulită de jder a Oleńkăi. Nici ea nu mai ştia ce o îmbată mai mult, sărutările lui sau goana asta ca-n poveste.

Zburau întruna prin pădure. Cohorte întregi de copaci alergau înapoi. Zăpada scârţâia, caii sforăiau, şi ei erau fericiţi.

— Aş goni aşa până la sfârşitul lumii! strigă Kmicic.

— Ce facem, noi e mare păcat! şopti Oleńka.

— Ce păcat mai e şi ăsta! îngăduie-mi să mai păcătuiesc o dată.

— Nu se mai poate. Suntem aproape de Mitruny.

— Aproape sau departe, mi-e totuna!

Şi Kmicic se înălţă în sanie, ridică braţul şi începu să chiuie, de parcă nu-şi mai putea stăpâni bucuria în pieptul larg:

— Hei-ha! hei-ha!

— Hei-hop! Hop-ha! răspunseră însoţitorii din săniile din urmă.

— Domnia ta, de ce strigaţi aşa? întrebă jupâniţa.

— Uite-aşa! De bucurie! Ia chiuie şi domnia ta o dată!

— Hei-ha! răsună glăsciorul subţirel, dar puternic.

— Regina mea! Îţi cad la picioare.

— O să râdă ceilalţi de noi.

După moleşeală, îi cuprinse o veselie fără

margini, nebună ca şi goana cailor. Kmicic începu să cânte:

Din pridvor fata priveşte, măre, şi ce vede
Pe câmpul bogat?
Mamă, uite, ies râţarii[35] din cel codru verde.
Ce mi-o fi fost dat?!
Fată dragă, stai şi pune-ţi mâna dălbioară
Pe ochi viorei,
C-o să-ţi zboare inimioara din piept prea uşoară
La război cu ei.

— Cine te-a învăţat, domnia ta, să cânţi atât de frumos? întrebă jupâniţa Aleksandra.

— Războiul, Oleńka. În tabără cântam adesea de dor şi de urât.

Vorbirea le fu întreruptă de strigăte puternice din spatele saniei:

— Opreşte! Opreşte! Hei, opreşte!

Jupân Andrzej se răsuci mânios şi mirat că însoţitorilor le trăsnise prin cap să strige şi să-i oprească, dar la câteva zeci de paşi în urma saniei văzu un călăreţ care se apropia în goana mare.

— Pe legea mea! Asta e vagmistrul meu, Soroka; cred că s-a întâmplat ceva! zise jupân Andrzej.

În această vreme, vagmistrul se apropie, îşi struni calul cu putere, ridicându-l în două picioare, şi

[35] Cavalerii.

începu să vorbească gâfâind:
— Jupâne rotmistru!...
— Ce-i acolo, Soroka?
— Upita arde; se bat!
— Isuse, Marie! strigă Oleńka.
— Nu te teme, jupâniţa... Cine se bate?
— Oştenii cu târgoveţii. În piaţa a izbucnit focul. Târgoveţii s-au pus la adăpost înapoia unei întărituri şi au trimis după ajutor la Poniewież, iar eu m-am repezit după înălţimea ta. Abia-mi mai trag sufletul...

În timp ce vorbeau, îi ajunseră săniile care veneau în spate. Kokosiński, Ranicki, Kulwiec-Hippocentaurus, Uhlik, Rekuć şi Zend săriră în zăpadă şi făcură cerc în jurul lor.
— Din ce s-au luat? întrebă Kmicic.
— Târgoveţii n-au vrut să ne dea hrană pentru cai şi oameni, fiindcă n-avem poruncă scrisă, şi oştenii au vrut să ia cu forţa. I-am înconjurat pe şoltuz şi pe cei care se adăpostiseră în piaţă, am început să tragem şi am dat foc la două aşezări; acum e un vaier grozav şi bat clopotele...

Ochii lui Kmicic începură să scânteieze de mânie.
— Trebuie să le sărim şi noi într-ajutor! strigă Kokosiński.
— Târgoveţii îi asupresc pe oşteni! ţipă Ranicki, pe faţa căruia se iviseră pete roşii, albe şi vineţii. Domniile voastre, jap, jap!

Zend începu să râdă întocmai cum râde bufniţa, de se speriară caii, iar Rekuć îşi ridică privirile spre cer şi piui:
— Loveşte! Cine crede-n Dumnezeu! Hai să-i

afumăm pe târgoveţi!

— Tăcere! tună Kmicic, de răsună pădurea, încât Zend care stătea mai aproape se clătină ca un om beat. N-aveţi ce căuta acolo, nu-i nevoie de ciopârţeală!... Urcaţi toţi în două sănii! Una lăsaţi-mi-o mie şi plecaţi la Lubicz! Mă aşteptaţi acolo, veniţi numai dacă trimit după ajutor!

— Cum aşa? se împotrivi Ranicki.

Dar jupân Andrzej îi înfipse mâna-n gât şi ochii îi sticliră şi mai tare.

— Să nu crâcneşti! îl ameninţă.

Tăcură cu toţii; se vede că se temeau de el, cu toate că de obicei se purtau ca nişte prieteni.

— Oleńka, întoarce-te la Wodokty, o rugă Kmicic, sau du-te la Mitruny după mătuşa Kulwiecówna. Uite cum ne-au stricat cheful. Ştiam eu că n-o să stea ei cu mâinile încrucişate... Dar o să fie îndată linişte, o să cadă câteva capete şi gata. Jupâniţă, rămâi sănătoasă şi nu te teme, am să mă întorc repede...

Îi sărută mâinile şi o înveli în blana de lup; urcă apoi în altă sanie şi strigă la vizitiu:

— La Upita!

Capitolul IV

Se scurseră câteva zile, dar Kmicic nu se întoarse. La Wodokty veniră, în schimb, trei şleahtici laudanieni s-o cerceteze pe jupâniţă. Veni dară Pakosz Gasztowt din Pacunele, cel la care stătea în ospeţie jupân Wołodyjowski patriarhul întregii aşezări, cunoscut pentru bogăţiile şi cele şase fiice ale sale; din acestea, trei erau măritate cu trei

Butrymi, care căpătaseră fiecare câte o sută de taleri zestre, başca lucrurile şi vitele. Al doilea sosi Kasjan Butrym, cel mai vârstnic om din Lauda, care şi-l amintea bine pe Batory, iar cu el ginerele lui Pakosz, Józwa Butrym. Acesta, cu toate că era în puterea vârstei, fiindcă n-avea mai mult de cincizeci de ani, nu plecase la oaste la Rosienie, deoarece în luptele cu cazacii o ghiulea de tun îi smulsese laba piciorului. Din care pricină îi mai ziceau şi şchiopul sau Józwa Beznogi. Era un şleahtic înfricoşător, cu o putere de urs şi foarte înţelept, dar aspru şi muşcător, judecând oamenii fără îngăduinţă. Prin împrejurimi lumea se cam temea de el, pentru că nu ştia să se arate iertător nici cu sine şi nici cu ceilalţi. Când se îmbăta, era primejdios, dar asta se întâmpla foarte rar.

Toţi trei veniră la jupâniţă, care-i primi cum se cuvine, deşi înţelese de la început că se osteniseră până la Wodokty, ca să afle de la ea ceva despre jupân Kmicic.

— Fiindcă noi vrem să ne ducem să-i dăm bineţe, dar pesemne că nu s-a întors încă de la Upita, vorbi Pokosz, aşa că am venit la tine, jupâniţă dragă, să ne spui când se poate.

— Cred că trebuie să pice în orice clipă, răspunse jupâniţă. Se va bucura din tot sufletul să vă primească, ocrotitorii mei, căci a auzit multe lucruri bune despre voi, şi mai demult, de la bunicul, şi acum, de la mine.

— Numai să nu ne primească şi pe noi cum i-a primit pe alde Domaszewicz, când s-au dus să-l vestească de moartea polcovnicului, mormăi Józwa

posomorât.

Jupâniţă îl auzi şi răspunse îndată:

— Să nu-i purtaţi supărare pentru atâta lucru. Poate că nu i-a primit cum se cuvenea, dar şi-a recunoscut greşeala. De asemenea, să nu uitaţi că se întorcea dintr-un război în care a îndurat multe lipsuri şi nevoi. Nu e de mirare că oştenii se mai burzuluiesc la câte unul, la ei voia bună taie ca şi sabia.

Pakosz Gasztowt, gata totdeauna să trăiască în pace cu toată lumea, dădu din mână şi zise:

— De aceea nu ne-am mirat nici noi. Dacă mistreţii se burzuluiesc unul la altul când se întâlnesc pe neaşteptate, de ce n-ar putea face tot aşa şi oamenii. Noi o să ne ducem la vechiul Lubicz să ne închinăm lui jupân Kmicic, ca să trăiască laolaltă cu noi, să mergem la război şi la vânat împreună, ca şi cu răposatul cămăraş.

— Aşa că spune, jupâniţă dragă, ţi-a plăcut sau nu? întrebă Kasjan Butrym. E datoria noastră să te întrebăm!...

— Dumnezeu să vă răsplătească pentru grijă. Jupân Kmicic e un cavaler vrednic şi chiar dacă aş fi văzut ceva rău la el, nu se cade să vorbesc despre asta.

— Dar n-ai văzut nimic rău, nu-i aşa, sufleţelul nostru scump?

— Nimic! De altfel, nimeni n-are dreptul să-l judece aici şi, Doamne fereşte, să se arate cu bănuială. Mai bine să aducem mulţumită Domnului!

— De ce să-i mulţumim înainte de vreme?! Dacă om avea pentru ce, o să-i mulţumim, dacă nu, n-o să-i

mulţumim, răspunse mohorât Józwa care, ca un samogiţian adevărat ce era, se arăta grijuliu şi prevăzător.

— De nuntă aţi vorbit ceva? întrebă iarăşi Kasjan.

Oleńka îşi lăsă ochii în jos.

— Jupân Kmicic ar vrea cât mai repede...

— Iaca vorbă, păi cum să nu vrea?... mormăi Józwa. Ce, e prost? Care-i ursul, să nu vrea miere? Dar de ce atâta grabă? Nu e mai bine să vedem ce fel de om este? Tătuţă Kasjan, nu mai moţăi ca iepurele sub brazdă la amiază şi spune ce ai de spus!

— Nu moţăi, mă gândesc numai ce să spun, răspunse bătrânul. Că Isus a zis aşa: Bine faci, bine găseşti! Nici noi nu-i dorim răul lui jupân Kmicic şi să dea Dumnezeu să nu ni-l dorească nici el nouă. Amin!

— Numai să fie pe gândul nostru! adăugă Józwa.

Billewiczówna îşi încruntă sprâncenele negre şi rosti cu anume mândrie:

— Domniile voastre să nu uitaţi că nu trebuie să-l întâmpinăm ca pe o slugă. El va fi stăpân aici şi după voia lui vor fi toate. Tot el trebuie să mă şi ocrotească, în locul domniilor voastre.

— Asta înseamnă că noi să nu ne mai amestecăm? întrebă Józwa.

— Înseamnă că trebuie să-i arătaţi prietenie, aşa cum vrea şi el să vă arate. Doar e vorba de avutul lui şi fiecare are dreptul să facă ce-i place cu el. Nu-i adevărat, tătucule Pakosz?

— Prea adevărat! încuviinţă bătrânelul din Pacunele.

Dar Józwa se întoarse iarăşi spre părintele său:

— Nu moţăi, tătuţă Kasjan!
— Nu moţăi, mă gândesc numai.
— Atunci spune ce gândeşti.
— Ce gândesc eu? Uite ce gândesc... Jupân Kmicic vine dintr-un neam mare, e de sânge ales, iar noi suntem nişte şleahtici amărâţi. Mai e şi războinic de seamă; el a rămas singurul care s-a opus vrăjmaşului, după ce toţi ceilalţi au încetat să se bată. Dă, Doamne, să avem cât mai mulţi ca el. Dar tovarăşii lui sunt nişte neisprăviţi!... Vecine Pakosz, ce-ai auzit de la alde Domaszewicz? Că sunt toţi nişte oameni fără cinste, împotriva cărora stau mărturie fapte nevrednice, osândiri şi judecăţi. Sunt feciori ai diavolului! Au păgubit, e drept, vrăjmaşul, dar îi păgubesc şi pe ai noştri. Au ars, au jefuit şi au siluit legea, asta e! Oricât de plin de virtute ar fi cineva, tot i se mai întâmplă să taie pe câte unul sau să năvălească asupra cuiva. Ei însă au trăit ca tătarii şi demult trebuiau să putrezească în temniţă, dacă nu-i proteguia jupân Kmicic cu puterea lui. El îi are dragi şi-i ocroteşte, aşa că se ţin după el, cum se ţin tăunii vara după cai. Acum abia au venit aici şi toată lumea a aflat câte parale fac. Păi la Lubicz au tras chiar din prima zi cu pistoalele şi încă în ce? În tablourile răposaţilor Billewiczi, lucru pe care jupân Kmicic nu se cuvenea să-l îngăduie, pentru că ei sunt binefăcătorii lui.

Oleńka îşi acoperi ochii cu mâinile.

— Nu se poate! Asta nu se poate!
— Se poate, că aşa a fost Le-a îngăduit să tragă în binefăcătorii lui, cu care are să se înrudească. Şi după aceea, au adus în odaie fetele de la conac, ca

să se destrăbăleze!... Ptiu! Mai mare păcatul! Aşa ceva pe la noi nu s-a mai întâmplat!... Din prima zi!...

Bătrânul Kasjan era atât de mânios, încât începu sa bată cu toiagul în podea, iar Józwa adăugă:

— Parcă oştenii pe care i-a lăsat jupân Kmicic la Upita sunt mai buni? Cum sunt căpeteniile, aşa sunt şi oştenii. Lui jupân Sołłohub i s-au furat vitele şi lumea vorbeşte că oamenii lui Kmicic sunt vinovaţi; pe ţăranii din Mejszagoła, care cărau smoală, i-au bătut la drumul mare. Cine? Tot ei. Jupân Sołłohub s-a dus la jupân Hlebowicz să-i facă dreptate, iar acum la Upita iarăşi e mare zarvă. Toate acestea spre ocara lui Dumnezeu! Nicăieri nu era linişte ca aici, dar acum trebuie să încarci flinta şi să stai de strajă toată noaptea. Şi de ce? Pentru că a venit jupân Kmicic cu oamenii lui!

— Nu vorbi aşa, tătucule Józwa, nu vorbi aşa! strigă Oleńka.

— Dar cum să vorbesc? Dacă jupân Kmicic nu e vinovat, de ce ţine asemenea oameni, de ce trăieşte cu ei? Jupâniţă, domnia ta să-i spui să-i gonească sau să-i dea pe mâna călăului, pentru că altfel nu vom avea linişte Cine-a mai auzit să tragă în tablouri şi să se destrăbăleze aşa, pe faţă? Toată lumea nu vorbeşte decât de asta

— Şi ce pot să fac eu? întrebă Oleńka. Poate că sunt într-adevăr oameni răi, da el a fost cu ei la luptă. Gândiţi că o să-i gonească la rugămintea mea?

— Dacă nu-j goneşte, înseamnă că e şi el la fel! murmură Józwa.

Atunci jupâniţă începu să fiarbă de mânie împotriva acelor însoţitori, ucigaşi şi jucători

năravuri.
— Bine, fie şi aşa! Trebuie să se descotorosească de ei! N-are decât să aleagă între mine şi ei! Dacă-i adevărat ce spuneţi — şi am să aflu chiar astăzi — n-am să le iert nici împuşcăturile şi nici deşănţarea. Eu sunt o orfană, şi-s singură, iar ei o ceată înarmată, dar n-am să mă tem de ei...
— O să te ajutăm noi! spuse Józwa.
— Pe viul Dumnezeu! rosti Oleńka, mâniindu-se din ce în ce mai tare, n-au decât să facă ce vor, dar nu aici, la Lubicz... Să fie cum poftesc, îi priveşte, vor răspunde cu capetele lor, dar pe jupân Kmicic să nu-l îndemne la dezmăţ... Ruşine! Ruşine!... Credeam că sunt nişte oşteni stângaci, dar văd că sunt vânzători nevrednici, care se pângăresc şi pe sine şi-l pângăresc şi pe el. Aşa-i, se vedea după ochi cine sunt, dar eu, proastă, nu m-am priceput. Bine, domniilor voastre vă sunt mulţămitoare că mi-aţi deschis ochii asupra acestor iude... Acum ştiu ce-mi rămâne de făcut.
— Aşa-i! Aşa-i! adeveri Kasjan. Virtutea vorbeşte prin gura domniei tale, iar noi îţi vom sta într-ajutor.
— Domniile voastre să nu-l învinuiţi pe jupân Kmicic, chiar dacă a făcut ceva împotriva obiceiului, el e tânăr, iar ei îl ispitesc, îl aţâţă, îl îndeamnă la destrăbălare prin pilda lor şi-l fac de ruşine. Aşa-i, pe viaţa mea, asta nu va mai dura mult!

Mânia creştea tot mai tare în inima Oleńkăi şi la fel ciuda împotriva însoţitorilor lui jupân Kmicic; cum creşte durerea în rana făcută de curând. Pentru că o răniseră într-adevăr în mândria ei de femeie şi în încrederea cu care dragostea-i curată îl dăruise pe

jupân Andrzej. Se simţea ruşinată pentru el şi pentru sine, iar furia şi ruşinea ei căutau înainte de toate pe vinovaţi.

Şleahticii se bucurau văzând-o pe nepoata polcovnicului lor atât de ameninţătoare şi de hotărâtă împotriva scandalagiilor din Orsza.

Iar ea vorbea mai departe, cu ochii scânteietori:

— Aşa-i, ei sunt vinovaţi şi trebuie să plece încotro văd cu ochii, nu numai de la Lubicz, dar din tot ţinutul Laudei.

— Inimioară dragă, nici noi nu-l găsim vinovat pe jupân Kmicic, spuse bătrânul Kasjan. Ştim şi noi că ei îl aţâţă. Prin urmare, noi n-am venit aici cu răutate şi otravă împotriva lui, ci ca să ne plângem că ţine pe lângă el asemenea nelegiuiţi. Se ştie doar că tinereţea-i proastă. Şi jupân Hlebowicz, starostele, cât a fost tânăr, era cam zănatec, iar acum ne conduce pe toţi.

— Da’ câinele? adăugă înduioşat bătrânul liniştit din Pacunele. Te duci cu unul tânăr pe câmp şi el, nesăbuitul, în loc să ia urma sălbăticiunii, ţi se încurcă printre picioare şi se freacă de tine.

Oleńka vru să spună ceva, dar o podidiră lacrimile.

— Nu mai plânge! o rugă Józwa Butrym.

— Nu plânge, nu mai plânge!... Îl sprijiniră şi cei doi bătrâni.

Şi aşa se străduiau s-o mângâie. După ce plecară, Oleńka rămase îngrijorată, neliniştită şi parcă înciudată împotriva lor şi a lui jupân Andrzej.

Mândra jupâniţă se simţea lovită până în adâncul sufletului, pentru că fusese nevoită să-l

apere şi să-i convingă pe ceilalţi de nevinovăţia lui. Cât despre tovarăşii lui!... Pumnii jupâniţei se strângeau cu putere când se gândea la ei. În faţa ochilor îi apărură aievea chipurile lui jupân Kokosiński, Uhlik, Zend, Kulwiec-Hippocentaurus şi ale celorlalţi şi văzu dintr-odată ceea ce nu văzuse la început; chipuri obraznice pe care prefăcătoria, deşănţarea şi omuciderea îşi puseseră pecetea adâncă. Un simţământ de ură, străin până atunci sufletului Oleńkăi, începea să pună stăpânire pe ea, asemenea unei vâlvătăi pustiitoare.

În aceeaşi măsură creştea cu fiecare clipă şi supărarea împotriva lui jupân Kmicic.

— Mai mare ruşinea! şoptea numai pentru sine jupâniţa printre buzele palide. În fiecare seară, când pleca de la mine, se întorcea la slujitoarele lui!...

Se simţea umilită. O povară uriaşă îi apăsa pieptul, împiedicându-i răsuflarea.

Afară se lăsa înserarea. Jupâniţa Aleksandra umbla prin încăpere cu paşi grăbiţi, fierbând de mânie. Firea nu-i îngăduia să rabde nedreptăţile sorţii, fără să se apere. Vroia să înceapă numaidecât lupta cu această adunătură de duhuri rele. Numaidecât! Dar ce putea să facă?... Nimic altceva decât să-l roage cu lacrimi în ochi pe jupân Andrzej să-i împrăştie în cele patru vânturi pe aceşti tovarăşi, care-l făceau de râs. Şi dacă va refuza?...

— Dacă va refuza...

Se temea să se gândească mai departe.

Gândurile îi fură întrerupte de copilul de casă, care aduse un braţ de reteveie de ienupăr pentru foc şi, aruncându-le pe vatră, începu să scormonească

după cărbuni în cenuşa stinsă. Deodată Oleńka se hotărî şi porunci:

— Kostek! Încalecă îndată şi du-te la Lubicz! Dacă stăpânul a venit, roagă-l să se repeadă până aici, iar dacă n-a sosit încă, să vie vechilul, bătrânul Znikis! Să încalece numaidecât şi să vină odată cu tine!

Feciorul aruncă vreascuri şi tăciuni, clădării deasupra reteveie de ienupăr şi se repezi la uşă.

Flăcările luminoase începură să sâsâie şi să joace în cămin. Oleńka îşi simţi sufletul mai uşurat. „Poate că bunul Dumnezeu le va schimba pe toate în bine! îşi spuse în gând. Te pomeneşti că nu-i chiar atât de rău, cum au spus ocrotitorii mei... O să vedem!”

Şi, după o clipă, trecu în odaia slujitorilor, ca să stea cu ei, după vechiul obicei al Billewiczilor, să supravegheze torcătoarele şi să îngâne cântece cucernice.

După vreo două ceasuri, intră Kostek, îngheţat de-a binelea.

— Znikis aşteaptă în tindă! vesti. Stăpânul n-a venit la Lubicz.

Jupâniţa se ridică îndată. În tindă, vechilul i se plecă până la pământ.

— Cum stai cu sănătatea, jupâniţa? Să dea Dumnezeu să fie cât mai bună!

Trecură în încăperea de ospeţe. Znikis se opri lângă uşă.

— Ce se mai aude pe la Lubicz? întrebă jupâniţa.

Vechilul dădu din mână.

— Păi, stăpânul n-a venit...

— Ştiu că e la Upita. Dar ce se întâmplă acasă?
— Păi...
— Ascultă Znikis, vorbeşte cu îndrăzneală, nici un fir de păr nu ţi se va clinti din cap. Se zice că stăpânul e bun, dar însoţitorii lui îşi fac de cap.
— Chiar aşa, luminată jupâniţa, îşi fac de cap!
— Spune adevărul.
— Dacă domnia ta porunceşti, mie nu mi-e îngăduit... mi-e frică... mi s-a poruncit să nu...
— Cine ţi-a poruncit?
— Stăpânul...

Se aşternu o clipă de tăcere. Oleńka mergea cu paşi repezi prin încăpere, încruntată şi cu buzele strânse, iar el o urmărea cu privirile.

Deodată se opri înaintea lui.

— Tu al cui eşti?
— Al Billewiczilor. Eu sunt de aici, din Wodokty, nu de la Lubicz.
— N-ai să te mai întorci la Lubicz... ai să rămâi aici. Acum îţi poruncesc să spui tot ce ştii.

Cum stătea lângă uşă, Znikis se aruncă în genunchi.

— Luminată jupâniţă, eu nu mai vreau să mă întorc acolo, acolo-i ziua judecăţii de apoi!... Jupâniţă, sunt nişte lotri şi nelegiuiţi, nimeni nu mai e sigur de viaţa lui nici măcar un ceas.

Billewiczówna se răsuci în loc, nimerită parcă de o săgeată. Îi pieri sângele din obraji, dar întrebă liniştită:

— E adevărat că au tras în portretele strămoşilor noştri?
— Cum să nu fie! Şi fetele le-au adus în odăi, în

fiecare zi se destrăbălează. Plânge tot satul, iar la conac e Sodoma şi Gomora[36]! Taie vitele şi oile pentru ospeţe!... Asupresc oamenii... Ieri l-au răjghinat pe rândaş.

— Şi pe rândaş?...

— Păi cum! Da cel mai rău pătimesc fetele. Acum nu le mai ajung cele de la curte, le vânează şi pe cele din sat...

Urmă iarăşi o clipă de tăcere. O rumeneală fierbinte se înstăpâni pe obrajii jupâniţei.

— Când aşteaptă să se întoarcă stăpânul?...

— Nu ştiu nici ei nimic, jupâniţă, dar şuşoteau între ei că mâine trebuie să plece cu toţii la Upita. Au dat poruncă să fie caii gata. Vor să treacă pe la domnia ta şi să te roage să le dai slujitori într-ajutor şi pulbere, că s-ar putea să se afle în nevoie.

— Vor să treacă şi pe aici?... Asta-i bine. Znikis, acum du-te la bucătărie. Nu mai ai ce căuta la Lubicz.

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi noroc!...

Jupâniţa Aleksandra ştia ce vrea şi mai ştia și cum trebuie să se poarte.

A doua zi era duminică. Dis-de-dimineaţă, înainte ca jupâniţele de la Wodokty să plece la biserică, sosiră jupânii Kokosiński, Uhlik, Kulwiec-Hippocentaurus, Ranicki Rekuć şi Zend, urmaţi de slujitorii de la Lubicz, înarmaţi şi călare, deoarece cavalerii hotărâseră să-i sară în ajutor jupânului Kmicic la Upita.

Jupâniţa le ieşi înainte liniştită şi măreaţă, cu

[36] Cetăţi biblice distruse de focul cerului pentru destrăbălarea locuitorilor.

totul alta decât aceea care îi întâmpinase întâia dată cu câteva zile în urmă; abia dădu din cap ca răspuns la plecăciunile lor adânci, dar ei gândiră că lipsa lui jupân Kmicic o făcea atât de prevăzătoare şi nu pricepură nimic.

Aşa că jupân Jarosz Kokosiński vorbi cu mai multă îndrăzneală decât prima dată:

— Preamărită jupâniţa, fiică a starostelui de vânătoare şi binefăcătoarea noastră! Suntem în drum spre Upita şi am venit să ne închinăm până la pământ şi să cerem *auxilia*[37] în pulbere şi flinte. Porunceşte dară, domnia ta, slujitorilor să încalece şi să meargă cu noi. O să dăm năvală asupra Upitei şi târgoveţilor o să le slobozim puţin sânge.

— Mă mir, răspunse Billewiczówna, că domniile voastre plecaţi la Upita, când eu am auzit cu urechile mele că jupân Kmicic v-a dat poruncă să staţi liniştiţi la Lubicz. Gândesc că lui i se cuvine să poruncească, iar domniile voastre, ca mai mici, trebuie să vă supuneţi...

Auzind asemenea cuvinte, cavalerii se uitară unul la altul uluiţi. Zend îşi ţuguie buzele, ca şi când ar fi vrut să fluiere ca o pasăre, iar Kokosiński începu să-şi mângâie capul cu palma-i lată.

— Pe legea mea! se împotrivi, dacă te-ar auzi cineva, ar gândi că domnia ta vorbeşti cu slujitorii lui jupân Kmicic. E adevărat că trebuia să stăm acasă, dar e a patra zi şi Jędruś nu s-a întors, aşa că am ajuns la convingerea că acolo e zarvă mare şi săbiile noastre ar putea fi de folos.

— Jupân Kmicic n-a

[37] Ajutoare (lat.)

plecat la bătălie, ci să pedepsească nişte oşteni neascultători, lucru care ar putea să vi se întâmple şi domniilor voastre, dacă vă ridicaţi împotriva poruncii. De altminteri, mai degrabă din pricina domniilor voastre s-ar putea isca acolo gâlceavă şi bătaie.

— Ne vine greu să ne înţelegem cu domnia ta. Te rugăm să ne dai pulbere şi oameni.

— Nu vă dau nici pulbere şi nici oameni, mă auzi domnia ta?

— Mă înşeală urechile oare? se cruci Kokosiński. Cum adică nu ne dai? Domnia ta te zgârceşti când e vorba să-l scapi pe Kmicic, pe Jędruś? Vrei mai bine să pată ceva rău?

— Cel mai rău lucru e tovărăşia domniilor voastre!

Ochii jupâniţei începură să împrăştie fulgere şi, înălţându-şi capul, înaintă câţiva paşi spre haidamacii care se traseră îndărăt cu uimire.

— Vânzătorilor! îi înfruntă, voi îl îndemnaţi să facă rău, numai voi îl aţâţaţi! Acum vă cunosc bine, faptele voastre nevrednice şi destrăbălarea voastră. Sunteţi osândiţi de lege, oamenii cumsecade îşi întorc faţa de la voi, iar ocara cade pe capul lui; numai din pricina voastră, nelegiuiţilor!

— Hei! Pe rănile lui Christos! Auziţi, domniile voastre, strigă Kokosiński. Ce mai e şi asta? Visăm oare, tovarăşi dragi?

Billewiczówna făcu încă un pas şi porunci, arătându-le uşa cu mâna:

— Afară de-aici!

Haimanalele păliră de moarte, dar nici unul

dintre ei nu cutează să răspundă. Începură să scrâşnească din dinţi, mâinile se îndreptară spre mânerele săbiilor, în timp ce ochii le răspândeau fulgere. Curând însă fură cuprinşi de teamă. Conacul se afla sub oblăduirea puternicului Kmicic, iar această jupâniţa îndrăzneaţă era logodnica lui. Aşa că îşi înghiţeau mânia în tăcere, iar jupâniţa le arătă uşa cu ochii scânteietori.

În cele din urmă, jupân Kokosiński bâigui cu glasul întretăiat de furie:

— De vreme ce suntem atât de bine primiţi... nu ne mai rămâne... altceva... decât să ne închinăm gazdei cu purtări alese şi să plecăm... mulţumindu-i pentru ospeţie...

Spunând acestea, îşi scoase căciula şi făcu înadins o plecăciune până la pământ, iar ceilalţi îi urmară pilda şi ieşiră pe rând. Când uşa se trânti în urma lor, Oleńka căzu vlăguită pe un scaun, răsuflând adânc; avea mai mult curaj decât putere.

Iar ei se adunară la sfat înaintea pridvorului, lângă cai, nici unul însă nu vroia să vorbească cel dintâi. În sfârşit, Kokosiński întrebă:

— Ei, cum e, dragi mieluşei?

— Ce vrei să spui?

— Vă simţiţi bine?

— Dar tu?

— Ehei, dacă nu era Kmicic! Dacă nu era Kmicic! zise Ranicki, frecându-şi mâinile cu ciudă, am fi petrecut de minune cu jupâniţa, în felul nostru!...

— Pune-te în poară cu Kmicic! piui Rekuć. N-ai decât să te baţi cu el!

Faţa lui Ranicki se umpluse de pete, semănând

cu blana de râs.

— Mă bat şi cu el şi cu tine, ţâfnosule, unde vrei!

— Bine, de-i aşa! încuviinţă Rekuć.

Duseră amândoi mâna la săbii, dar uriaşul Kulwiec-Hippocentaurus se băgă între ei.

— Pe pumnul ăsta! îi ameninţă, arătându-le parcă un codru zdravăn de pâine, pe pumnul ăsta! repetă, celui dintâi care scoate sabia îi zdrobesc capul!

Rosti şi se uită când la unul, când la celălalt, parcă întrebându-i care vrea să încerce primul, dar potrivnicii, chemaţi la ordine, se potoliră îndată.

— Kulwiec are dreptate, întări Kokosiński. Mieluşeii mei dragi, acum trebuie să ne îngăduim între noi mai mult ca oricând... Eu aş fi de părere să plecăm numaidecât la Kmicic, ca să nu-l vadă ea înaintea noastră să ne înfăţişeze ca pe nişte diavoli. Bine că nu i-ai răspuns nimic, cu toate că şi pe mine mă mâncau mâinile şi limba... Să pornim spre Kmicic. Dacă ea vrea să-l aţâţe împotriva noastră, mai bine să-l asmuţim noi mai întâi. Doamne fereşte, să nu ne părăsească tocmai acum, fiindcă ar porni cu toţii să ne vâneze ca pe lupi.

— Fleacuri! se opuse Ranicki. N-o să ne facă nimic. Acum e război; câţi nu sunt cei care rătăcesc prin lume fără pâine şi fără un adăpost deasupra capului? Tovarăşi iubiţi, ne strângem mai mulţi într-o ceată şi n-au decât să ne urmărească tribunalele! Rekuć, dă-mi mâna, te iert!

— Ţi-aş fi scurtat urechile, piui Rekuć, dar hai să ne împăcăm! Toţi am fost umiliţi.

— Să dea afară nişte războinici ca noi! mai spuse Kokosiński.

— Şi pe mine, care am sânge de senator în vine! adăugă Ranicki.
— Pe nişte oameni vrednici, de neam, ca noi!
— Oşteni cu mari merite! Şi *exules!*
— Sărmani nedreptăţiţi!
— Am încălţările căptuşite cu blană de miel, dar au început să-mi îngheţe picioarele, se văietă Kulwiec. De ce stăm ca nişte neputincioşi înaintea acestei case, că n-o să ne cinstească nimeni cu bere caldă! Nu mai avem ce face aici. Să încălecăm şi să plecăm. Slujitorii nu ne sunt de nici un folos fără arme, să-i lăsăm să se întoarcă la Lubicz şi să plecăm singuri.
— La Upita!
— La Jędruś, prietenul nostru de nădejde! Să ne plângem înaintea lui.
— Numai să nu ne încrucişăm cu el pe drum.
— Pe cai, tovarăşi iubiţi, pe cai!

Încălecară şi porniră la pas, rumegându-şi mânia şi ruşinea. Când ieşiră din curte, Ranicki, pe care turbarea îl gâtuia, se întoarse în şa şi ameninţă conacul cu pumnul:
— Ehe, sânge vreau! Sânge!
— Numai să se certe şleahticii cu Kmicic! zise Kokosiński. Am veni aici cu iasca aprinsă.
— Doamne-ajută! adăugă Uhlik.
— Fiică de păgâni, găină sălbatică şi turbată!..,

Tot blestemând-o şi vorbind-o de rău pe jupâniţă, din când în când bodogănind şi împotriva lor înşişi, ajunseră la pădure. Abia trecură de primii copaci şi un stol uriaş de ciori se învălătuci deasupra lor. Zend începu numaidecât să croncăne ascuţit şi

mii de croncănituri îi răspunseră de sus. Stolul coborî atât de jos, încât caii se înfricoşară de fâlfâitul aripilor.

— Închide-ţi pliscul! răcni Ranicki la Zend. Parc-ai chema nenorocirea. Ciorile croncănesc deasupra noastră, ca deasupra unor stârvuri...

Ceilalţi râdeau, aşa că Zend croncănea mai departe. Ciorile se lăsau din ce în ce mai jos şi călăreţii înaintau ca într-o vijelie. Proştii, nu se pricepeau să vadă semnele rele.

Dincolo de pădure se iviră aşezările din Wolmontowicze, spre care cavalerii se îndreptară în trap întins, pentru că era un ger năprasnic şi îngheţaseră de-a binelea, iar până la Upita mai aveau o bună bucată de mers. În sat însă fură nevoiţi să-şi încetinească umbletul. Drumul larg era plin de oameni, cum se întâmplă de obicei duminica. Butrymii se întorceau cu fiicele lor pe jos sau cu săniile de la Mitruny, unde fuseseră la hram. Şleahta se uita cu luare-aminte la călăreţii necunoscuţi, ghicind cam cine erau. Tinerele fete de şleahtici auziseră de dezmăţul de la Lubicz şi de nelegiuiţii pe care-i adusese jupân Kmicic, aşa că-i priveau cu şi mai mult interes. Iar ei mergeau sumeţindu-se ca nişte oşteni arătoşi, în dulame de catifea dobândite în luptă, cu calpace de râs şi pe cai de soi.

Se vedea cât de colo că sunt nişte oşteni care-şi cunosc bine meşteşugul; făptura falnică şi mândră, mâna dreaptă sprijinită în şold, capetele ridicate... Nu se fereau din calea nimănui, mergând în şirag şi strigând din când în când: „în lături!” Câte unul dintre Butrymi îi privea neguros pe sub sprâncene,

dar se da la o parte, în timp ce tăifăsuiau între ei despre cele ce vedeau.

— Domniile voastre, spuse Kokosiński, luaţi seama ce bărbaţi zdraveni; toţi sunt ca nişte tauri şi te privesc ca lupul.

— Dacă n-ar fi atât de înalţi şi n-ar avea săbii, ar putea fi luaţi drept ţărani, spuse Uhlik.

— Uitaţi-vă la săbiile lor! Pe legea mea! Seamănă cu nişte cobiliţe, se minună Ranicki. Aş vrea să-ncerc să mă bat cu vreunul!

Aici Ranicki începu să dea din mână.

— El aşa, eu aşa! El aşa, eu aşa şi jap!

Nu e mare greutate să începi un asemenea *gaudium*[38] zise Rekuć. Ăştia nu prea ştiu de glumă.

— Aş vrea mai bine să încerc cu fetele astea! spuse Zend pe neaşteptate.

— Lumânări, nu jupâniţe! exclamă Rekuć cu înflăcărare.

— Ce vorbeşti, domnia ta, lumânări? Sunt ca bradul! Şi toate au guriţa ca purpura.

— Nu-i deloc uşor să-ţi ţii firea la vederea lor! Sporovăind aşa, ieşiră din sat şi porniră în trap întins.

După o jumătate de ceas, ajunseră la cârciuma numită „Rovine”, care se afla la jumătatea drumului între Wolmontowicze şi Mitruny. Butrymii şi fiicele lor se opreau aici întotdeauna când se duceau şi se întorceau de la biserică, se odihneau şi se mai încălzeau când vremea era geroasă. Cavalerii văzură deci şi acum înaintea hanului vreo cincisprezece sănii aşternute cu paie de mazăre şi tot cam atâţia

[38] Bucurie (lat.).

cai înşeuaţi.

— Să bem şi noi nişte horilcă, e un frig straşnic! propuse Kokosiński.

— Nu e rău! răspunseră cu toţii în cor. Descălecară, legară caii la conavăţ şi intrară în odaia uriaşă şi întunecată a hanului. Înăuntru era mulţime de lume. Şleahticii, aşezaţi pe laviţe sau adunaţi ciorchine lângă tejghea, beau bere fierbinte, iar unii sorbeau din fiertura făcută din unt, miere, vodcă şi ierburi. Toţi erau Butrymi, bărbaţi înalţi, mohorâţi şi atât de scumpi la vorbă, încât în încăpere abia de se auzea un murmur nedesluşit. Purtau sumane cenuşii de dimie sau de cânepă, căptuşite cu piei de oaie, încinse cu cingători de piele şi săbii cu teaca de fier; îmbrăcămintea la fel îi făcea să pară oşteni. Erau oameni în vârstă, trecuţi de şaizeci de ani, sau flăcăiandri sub douăzeci. Rămăseseră pe la casele lor, să bată grâul în timpul iernii, căci ceilalţi, bărbaţi în puterea vârstei, plecaseră la Rosienie.

Văzându-i pe cavalerii din Orsza, se traseră mai la o parte şi începură să se uite la ei. Veşmintele ostăşeşti, arătoase, le plăceau acestor şleahtici dornici de lupte. Din când în când, câte unul strecura:

— Sunt de la Lubicz?

— Întocmai, însoţitorii lui jupân Kmicic!

— Ăştia sunt?

— Păi cum!

Cavalerii băură horilca, dar fiertura din miere, votcă şi ierburi mirosea prea puternic. Cel dintâi o adulmecă jupân Kokosiński şi porunci să le dea şi lor. Se aşezară în jurul mesei, iar când li se aduse

oala aburindă, începură să bea, uitându-se prin încăpere la şleahtici şi mijindu-şi ochii, pentru că era cam întuneric. Zăpada acoperise ferestrele, iar deschizătura lungă şi joasă a hornului în care ardea focul era astupată de trupuri întoarse cu spatele.

Când fiertura începu să curgă prin vinele cavalerilor, răspândindu-le în trupuri o căldură plăcută, le reveni într-o clipă voia bună, alungată de primirea de la Wodokty, şi Zend începu deodată să croncăne ca o cioară, atât de bine, că toate capetele se întoarseră spre el.

Cavalerii râdeau, iar şleahta începu să se apropie înveselită, mai ales flăcăii zdraveni cu umeri laţi şi obrajii bucălaţi. Făpturile care stăteau lângă horn, la foc, se răsuciră cu faţa spre oameni şi Rekuć băgă de seamă cel dintâi că erau femei.

Iar Zend, care închisese ochii şi croncănea, croncănea întruna, încetă deodată şi, după o clipă, cei de faţă auziră horcăiturile iepurelui sfâşiat de câini. Urecheatul behăia cu ultimele puteri, din ce în ce mai slab. Răsună apoi boncăluitul puternic al cerbului în timpul împerecherii.

Butrymii stăteau uluiţi, cu toate că Zend încetase. Aşteptau să mai audă şi altceva, dar nu mai auziră decil glasul piţigăiat al lui Rekuć:

— Căpriţele sunt lângă horn!

— Chiar aşa! adeveri Kokosiński, ducându-şi palma la ochi.

— Aşa-i, repetă Uhlik. E atât de întuneric, că n-am putut să-mi dau seama.

— Aş vrea să ştiu ce fac ele acolo?

— Poate că vin la joc.

— Aşteptaţi să le întreb! zise Kokosiński.

Şi ridicând glasul, întrebă:

— Dragele mele, ce faceţi acolo lângă horn?

— Ne încălzim picioarele! răspunseră câteva glasuri subţiri.

Cavalerii se ridicară şi se apropiară de foc. Pe laviţa lunga şedeau ca la zece femei, mai în vârstă sau mai tinerele care-şi ţineau picioarele goale pe butucul de lângă foc. De cealaltă parte a butucului se uscau încălţările umezite de zăpadă.

— Domniile voastre vă încălziţi picioarele? le întrebă Kokosiński.

— Dacă au îngheţat!...

— Frumoase picioruşe! piui Rekuć, aplecându-se deasupra butucului.

— Ei! Ia mâna domnia ta! spuse una din nevestele de şleahtici.

— Mai bucuros aş pune-o, decât s-o iau, dar ştiu un leac mai bun pentru picioarele îngheţate; jocul avântat alungă frigul.

— Dacă-i pe joc, atunci să jucăm! spuse jupân Uhlik. Nu ne trebuie nici scripcă şi nici cobză, că vă cânt eu din fluier.

Şi scoţând din învelitoarea de piele agăţată lângă sabie instrumentul pe care-l lua totdeauna cu el, începu să cânte, în timp ce cavalerii se apropiau cu sărituri sprintene de fete să le ridice de pe laviţă. Ele chipurile se apărau, dar mai mult din gură, decât cu mâinile, fiindcă le plăcea şi lor. Poate că şi şleahticii s-ar fi înfierbântat la joc, în cele din urmă, deoarece nimeni nu putea să fie cu adevărat împotriva jocului, mai ales că era duminică, după

slujbă şi în zi de dulce, dar musafirii erau prea bine cunoscuţi în Wolmontowicze, astfel că uriaşul Józwa Butrym, cel fără laba piciorului, se ridică primul de pe laviţă şi, apropiindu-se de Kulwiec-Hippocentaurus, îl luă de piept, îl opri şi-i spuse ameninţător:

— Dacă domniei tale îţi arde de joc, atunci poate joci şi cu mine?

Kulwiec-Hippocentaurus îşi miji ochii şi începu să mişte cu sârg din mustăţi.

— Întâi cu fata, răspunse, iar cu domnia ta după aceea.. Atunci se repezi Ranicki, cu faţa pete-pete, pentru că simţise că-i rost de bătaie.

— Tu cine mai eşti, încurcă-lume? întrebă, punând mâna pe sabie.

Uhlik se opri din cântat, iar Kokosiński strigă:

— Hei, prieteni, strângeţi-vă în jurul meu!

— Dar în spatele lui Józwa se şi adunaseră Butrymii, bătrâni vajnici şi flăcăiandri uriaşi; începură şi ei să freamăte, mormăind ca nişte urşi.

— Ce vreţi, căutaţi gâlceavă? întrebă Kokosiński

— Ce să mai vorbim! Plecaţi de-aici! răspunse Józwa liniştit.

Ranicki, care nu voia ca totul să se sfârşească fără bătaie, îl izbi pe Józwa cu mânerul sabiei în piept, de răsună încăperea, şi răcni:

— Loveşte!

Rapierele fulgerară, se auziră ţipetele femeilor, scrâşnetul săbiilor, vânzoleală, învălmăşeală. Deodată, uriaşul Józwa se retrase, din încăierare. Înşfacă o laviţă nerăşluită de lângă masă şi, ridicând-o ca pe o scândurică, strigă:

— Hei! Hei!

Praful se ridică din podele, învăluindu-i pe luptători, iar din învălmăşeală începură să se audă gemete...

Capitolul V

În seara aceleiaşi zile sosi şi jupân Kmicic la Wodokty, în fruntea a peste o sută de oameni, pe care îi aducea de la Upita, ca să-i trimită marelui hatman la Kiejdany, întrucât recunoştea şi el că într-un astfel de târguşor nu era loc de cvartir pentru prea mulţi oameni. După ce îi înfometau pe orăşeni, oştenii erau nevoiţi să recurgă la forţă, mai ales nişte oşteni ca ai lui, care puteau fi ţinuţi în frâu numai de frica faţă de căpetenie. Era de-ajuns să-ţi arunci privirea la volintirii lui jupân Kmicic, ca să te convingi că un soi mai rău era greu să găseşti în toată Republica. Iar Kmicic nu putea să aibă alţii. După înfrângerea marelui hatman, duşmanul se revărsase peste toată ţara. Rămăşiţele oştilor regulate din Lituania se re trăseseră pentru o vreme la Birże şi la Kiejdany, ca să se refacă. Şleahta din ţinuturile Smoleńsk, Witebsk, Połock, Mścisław şi Mińsk luase şi ea urma oştirii sau se adăpostise în regiunile încă neocupate. Cei mai îndrăzneţi dintre şleahtici se îndreptau spre Grodno, la vistiernicul[39] Gosiewski, deoarece acolo hotărâseră poruncile regelui locul de adunare al oştirilor. Din nenorocire, erau prea puţini aceia care urmau întocmai

[39] Funcţionar în orânduirea feudală care avea în grijă administraţia financiară şi vistieria ţării.

chemarea regelui, iar dintre cei care ascultaseră glasul datoriei, nimeni nu se opunea vrăjmaşului, cum făcuse jupân Kmicic, pe socoteala lui, îndemnat mai mult de curajul războinic, decât de dragostea faţă de Republică. De aceea, e lesne de înţeles că, în lipsa oştirii regulate şi a şleahtei, se mulţumise cu oamenii pe care-i aflase la îndemână, — cei care nu slujeau în steagurile hatmanilor şi care nu mai aveau nimic de pierdut. Se strânseseră în jurul lui tot felul de vântură-lume, fără casă şi masă, oameni de stare joasă, slujitori fugiţi din oştire, pădurari sălbăticiţi, feciori de casă de prin târguri sau lotri urmăriţi de lege. Toţi aceştia se aşteptau să găsească apărarea alături de Kmicic şi să se umple de prăzi. În mâinile de fier ale căpeteniei, deveneau oşteni curajoşi până la nebunie şi dacă Kmicic ar fi fost un om statornic, ar fi adus foloase însemnate Republicii. Kmicic era însă şi el un zvăpăiat în care sângele clocotea fără astâmpăr; de altminteri, de unde să ia hrană, arme şi cai când, ca volintir, care n-avea nici măcar scrisori de chemare la oaste, nu putea să se aştepte la nici un ajutor din vistieria Republicii. Lua deci cu forţa, uneori de la duşmani, alteori de la de-ai lui. Nu suferea să i se împotrivească nimeni şi pedepsea cu asprime cel mai mic semn de nesupunere.

În hărţuieli fără istov, în lupte şi năvăliri, se sălbăticise, obişnuindu-se într-adevăr cu vărsarea de sânge, încât cu greu îi mai puteai înduioşa inima, bună de altfel, îndrăgise oamenii nestăpâniţi şi gata de orice, aşa că în scurtă vreme îşi făurise o faimă nu prea bună. Cetele vrăjmaşe mai mici nu mai îndrăzneau să scoată capul din oraşe şi locurile de

tabără prin părţile în care bântuia spăimosul partizan. Dar şi şleahticii localnici, sărăciţi de război, se temeau de oamenii lui aproape tot atât de mult ca şi de duşmani. Mai ales atunci când ochiul lui Kmicic nu veghea asupra lor, când îi ţineau locul celelalte căpetenii: Kokosiński, Uhlik, Kulwiec, Zend şi îndeosebi Ranicki care, fiind de sânge albastru, era cel mai sălbatic şi cel mai cumplit; lumea se întreba, cu drept cuvânt, dacă erau apărători sau cotropitori. Kmicic pedepsea de multe ori şi pe oamenii lui fără nici o milă, când nu-i plăcea ceva, dar cel mai adesea se arăta de partea lor, ne-ţinând seama de lege, de lacrimi şi de vieţile oamenilor.

Afară de Rekuć, care nu era împovărat de sânge nevinovat, toţi ceilalţi însoţitori îl îndemnau pe tânărul conducător să nu-şi înfrâneze firea nepotolită.

Asemenea oşteni avea Kmicic.

Acum îşi aducea ortacii de la Upita, ca să-i trimită la Kiejdany. Când se opriră la Wodokty înaintea conacului, jupâniţa mai că se înspăimântă, văzându-i pe fereastră, atât de mult semănau cu nişte haidamaci. Fiecare era altfel înarmat: unii aveau coifuri luate de la duşman, alţii căciuli căzăceşti, sau glugi, câţiva purtau mantale decolorate, iar ca arme — flinte, suliţe, arcuri şi bardişe[40]; călăreau pe cai costelivi, păroşi, acoperiţi cu cioltare poloneze, moscovite şi turceşti. Oleńka se linişti abia atunci când jupân Kmicic, chipeş şi vesel ca de obicei, dădu buzna înăuntru şi se repezi să-i sărute mâinile.

[40] Un fel de baltage.

Ea hotărâse să-l întâmpine serioasă şi cu răceală, dar nu-şi putu stăpâni bucuria pe care i-o trezea venirea lui. Poate că şi viclenia femeiască juca un rol anume în purtarea ei, fiindcă trebuia să-i spună lui jupân Andrzej să-şi alunge însoţitorii. Înţeleapta jupâniţă vroia deci să şi-l apropie mai întâi. Pe de altă parte, îi arăta atâta dragoste neprefăcută încât ciuda Oleńkăi se topea ca fulgii de zăpadă la căldura flăcării... „Mă are dragă! Nu încape îndoială!” se gândi.

Iar el îi spuse:

— Mi-a fost atât de dor, c-am vrut să dau foc la toată Upita şi să zbor mai repede la tine. Dar-ar geru-n ei de târgoveţi!

— Şi eu am fost îngrijorată să nu se ajungă la bătaie. Slavă Domnului că domnia ta te-ai întors.

— E, ce mai bătaie! Oştenii i-au scărmănat puţin pe târgoveţi...

— Dar domnia ta i-ai potolit, nu-i aşa?

— Îţi povestesc îndată tot ce s-a întâmplat, comoara mea, dar să-mi trag puţin sufletul, că sunt tare trudit. Ehei, ce cald e aici! La Wodokty e tot atât de bine ca şi-n rai! Aş sta aici o viaţă şi-aş tot privi în ochii ăştia frumoşi, n-aş mai pleca niciodată... N-ar fi rea nici o băuturică fierbinte, că afară e un ger grozav.

— Poruncesc numaidecât să fiarbă nişte vin cu ouă şi-l aduc eu însămi.

— Dă-le şi spânzuraţilor mei vreo balercă[41] de horilcă şi spune să le dea drumul prin grajduri, ca să se dezmorţească puţin la răsuflarea vitelor. Au

[41] Butoiaş.

cojoacele căptuşite cu vânt şi-au îngheţat de tot.

— N-am să mă zgârcesc la nimic când e vorba de oştenii domniei tale.

Spunând acestea, îi zâmbi cu atâta dulceaţă, încât lui Kmicic i se luminară ochii, apoi ieşi ca o pisică să pregătească totul în odaia slugilor.

Kmicìc se plimba prin încăpere şi îşi mângâia ciuful sau îşi răsucea mustăcioara, gândindu-se cum să-i povestească ce s-a întâmplat la Upita.

„Trebuie să-i spun adevărul curat, mormăia doar pentru el, altfel nu-i chip, de-ar fi să-şi râdă de mine iarăşi însoţitorii că mă las purtat de lanţ.”

Şi umbla mai departe, trăgându-şi părul pe frunte, până când îşi pierdu răbdarea, pentru că jupâniţa întârzia prea mult.

În acel timp, un slujitor aduse lumină, i se închină până la pământ şi ieşi, după care se ivi îndată frumoasa gospodină, ţinând în amândouă mâinile o tavă strălucitoare de cositor cu o ulcică pe ea, din care se înălţa aburul vinului unguresc fiert, şi un pahar de sticlă cu blazonul neamului Kmicic. Bătrânul Billewicz îl căpătase în dar la vremea lui de la tatăl lui jupân Andrzej, când fusese la el în ospeţie.

Când o văzu pe jupâniţă, jupân Andrzej se repezi la ea.

— Hei, strigă, acum ai amândouă mâinile ocupate, nu mai scapi!

Şi se aplecă peste tavă, iar ea îşi retrase căpşorul bălai, apărat doar de aburul care ieşea din ulcică.

— Vânzătorule! Dă-mi pace, domnia ta, că scap

tava cu fiertură...

Dar el nu se sperie de amenințare și strigă:

— Pe viul Dumnezeu! îmi pierd mințile de atâta frumusețe!

— Ți le-ai pierdut demult, domnia ta... așază-te, așază-te!

O ascultă supus, iar ea îi turnă fiertura în pahar

— Acum spune-mi cum i-ai judecat pe vinovați la Upita?

— La Upita? Asemenea lui Solomon!

— Slavă Domnului!... Inima mea ar vrea ca toată lumea din împrejurimi să te socotească pe domnia ta un om statornic și drept. Cum a fost?

Kmicic sorbi o înghițitură din fiertură, răsuflă adânc și începu:

— Trebuie s-o iau de la început. S-a întâmplat așa: târgoveții, în frunte cu șoltuzul, au cerut iscălitură pentru proviant[42] de la marele hatman sau de la jupânul vistiernic. „Domniilor voastre, le-au spus oștenilor, sunteți volintiri și nu aveți voie să luați pe degeaba. Cvartir vă dăm, dar hrană numai atunci când se va arăta că vom fi plătiți.”

— Aveau dreptate, sau nu?

— După lege dreptatea era a lor, dar și oștenii aveau săbii, iar din vechime se știe că cine are sabie, acela are totdeauna și dreptate. Astfel că le-au spus târgoveților: „O să vă iscălim îndată pe propria piele!” Și s-a iscat zarvă. Șoltuzul și orășenii s-au întărit pe o uliță, iar oștenii au dat năvală asupra lor; firește nu s-a putut fără împușcături. Ca să-i înfricoșeze, bieții oșteni au aprins câteva șuri, pe

[42] Provizii, alimente pentru armată.

câţiva târgoveţi i-au potolit pentru totdeauna...

— Ce va să zică i-au potolit?

— Cel care primeşte o lovitură de sabie în cap se potoleşte numaidecât.

— O, Doamne! Asta-i ucidere!

— Tocmai atunci am picat şi eu. Oştenii au venit la mine să se plângă de asuprirea târgoveţilor care-i prigonesc fără vină. „Suntem cu burţile goale, mi-au spus, ce trebuie să facem?" Am poruncit şoltuzului să se înfăţişeze. S-a gândit multă vreme, dar în cele din urmă, a venit însoţit de încă trei inşi. Unde nu încep să mi se jeluiască: „N-au decât să nu ne mai dea hârtie la mână, dar de ce ne bat, de ce dau foc târgului? Le-am fi dat să mănânce şi să bea pe degeaba, dar ei au cerut slănină, mied şi alte bunătăţuri, iar noi suntem oameni săraci şi n-avem aşa ceva. Legea e de partea noastră şi domnia ta ai să răspunzi înaintea judecăţii pentru oştenii domniei tale."

— Dumnezeu o să te binecuvânteze, domnia ta, strigă Oleńka, dacă ai făcut dreptate cum se cuvine.

— Dac-am făcut?...

Aici jupân Andrzej se strâmbă ca un învăţăcel silit să-şi recunoască vina şi începu să-şi tragă părul pe frunte.

— Regina mea! strigă în cele din urmă cu glasul jalnic. Comoara mea!... Nu te supăra pe mine...

— Ce-ai mai făcut, domnia ta? întrebă Oleńka îngrijorată.

— Am poruncit să li se dea şoltuzului şi pârgarilor[43] câte o sută de harapnice! se descarcă

[43] Membrii sfatului administrativ în administraţia medievală

jupân Andrzej dintr-o răsuflare.

Oleńka nu mai zise nimic, îşi rezemă mâinile pe genunchi, îşi lăsă capul în piept şi se adânci în tăcere.

— Taie-mi capul! strigă Kmicic, dar nu te supăra pe mine!... N-am spus încă totul.

— Mai e şi altceva? gemu jupâniţa.

— Au trimis apoi la Poniewież după ajutor. Au venit o sută de prostănaci cu căpeteniile lor. Pe oşteni i-am pus pe goană, iar pe căpetenii, pe viul Dumnezeu, nu te supăra pe mine!... am poruncit să-i mâne despuiaţi cu biciul prin zăpadă, cum am făcut şi cu jupân Tumgrat, la Orsza...

Billewiczówna îşi înălţă capul; ochii aspri îi ardeau de mânie, iar purpura i se urcă în obraji.

— Domnia ta n-ai nici ruşine şi nici conştiinţă! îi spuse.

Kmicic o privi uimit, tăcu o clipă, apoi o întrebă cu glasul schimbat:

— O spui de adevărat sau te prefaci?

— De adevărat o spun, asta e faptă vrednică de un haidamac, nu de un cavaler!... De adevărat o spun, pentru că mă priveşte şi pe mine renumele domniei tale. Mi-e ruşine că abia ai venit şi toţi şleahticii te socotesc un bătăuş şi te arată cu degetul!...

— Ce şleahtici mai sunt şi ăştia! Un câine păzeşte zece colibe şi n-are prea mult de lucru.

— Aşa-i, dar asupra acestor sărăntoci nu apasă nici o nelegiuire, ruşinea nu le pătează numele. Aici nimeni nu va fi urmărit de tribunale, afară de domnia ta.

— Ei, de asta să nu te doară capul. În Republica noastră oricine are sabia în mână şi poate să-şi adune ceata lui îşi este propriul stăpân. Ce-o să-mi facă? De cine mă tem eu aici?

— Dacă domnia ta nu te temi de nimeni, află că eu mă tem de mânia dumnezeiască... şi de lacrimile oamenilor mă tem, şi de nedreptăţi! Iar ruşinea nu vreau s-o împart cu nimeni; cu toate că nu sunt decât o femeie slabă, mi-e mai dragă cinstea numelui meu, decât multora, care-şi mai zic şi cavaleri.

— Pe legea mea! Nu mă ameninţa cu despărţirea, pentru că încă nu mă cunoşti bine...

— Oho, cred că nici bunicul nu te-a cunoscut, domnia ta!

Ochii lui Kmicic începură să împrăştie scântei, dar sângele Billewiczilor clocotea şi în ea.

— Domnia ta n-ai decât să te zbuciumi cât vrei şi să scrâşneşti din dinţi! urmă cu îndrăzneală. Mie nu mi-e frică de domnia-ta, cu toate că sunt singură, iar domnia-ta ai un steag întreg de jefuitori la îndemână; pe mine mă apără nevinovăţia mea!... Gândeşti că nu ştiu cum aţi tras cu pistoalele în tablouri şi cum vă destrăbălaţi cu fetele?... Domnia ta nu mă cunoşti, de crezi că voi tăcea supusă. Vreau ca domnia ta să fii un om cinstit şi nici un testament nu mă împiedică să vreau asta... Dimpotrivă, dorinţa bunicului meu este să fiu soţia unui om fără pată...

Kmicic se ruşină pesemne de isprăvile de la Lubicz, fiindcă îşi lăsă capul în jos şi întrebă cu glasul mai domolit:

— Cine ţi-a spus de împuşcături?

— Toată şleahta din împrejurimi vorbeşte.

— Am să-i răsplătesc eu pe aceşti nepricopsiţi şi vânzători pentru bunăvoinţa lor! răspunse Kmicic neguros. Toate astea s-au întâmplat când eram beat... ca şi ceilalţi... iar oştenii nu prea ştiu să se stăpânească. Cât priveşte fetele, eu n-am avut de-a face cu ele.

— Ştiu că neruşinaţii şi lotrii aceia te împing la rău pe domnia ta...

— Nu sunt lotri, ci căpeteniile mele...

— Eu le-am poruncit căpeteniilor domniei tale să iasă afară!

Oleńka se aştepta la o izbucnire, dar văzu cu mare uimire că vestea alungării însoţitorilor săi nu făcu nici o impresie asupra lui Kmicic, ba dimpotrivă, păru că-i întoarce buna dispoziţie.

— Le-ai poruncit să iasă afară? întrebă.

— Întocmai.

— Şi ei au ieşit?

— Au ieşit.

— Pe legea mea! Ai un curaj vrednic de un războinic, îmi place grozav, fiindcă e lucru de mare primejdie să te pui în poară cu asemenea oameni. Nu sunt puţini cei care-au plătit-o cu viaţa. Dar ştiu şi ei de ce e-n stare Kmicic!... Vezi, au plecat supuşi ca nişte mieluşei... şi ştii de ce? Pentru că se tem de mine!

Jupân Andrzej privi ţanţoş la Oleńka şi începu să-şi răsucească mustaţa. Dar jupâniţa se înfurie şi mai rău când văzu această schimbare şi lăudăroşenie nelalocul lor, de aceea rosti de sus şi apăsat:

— Domnia ta trebuie să alegi între mine şi ei, altfel nu poate fi!

Kmicic păru să nu fi observat hotărârea cu care vorbea Oleńka, astfel că răspunse fără grijă, aproape vesel:

— Păi de ce să aleg, de vreme ce te am şi pe domnia ta şi pe ei? Domnia ta eşti slobodă să faci ceţi place la Wodokty, dar dacă însoţitorii mei nu şi-au îngăduit aici nici o samavolnicie, nici o strâmbătate, de ce trebuie să-i gonesc? Domnia ta nu înţelegi, jupâniţa ce înseamnă să slujeşti în acelaşi steag şi să faci războiul împreună... Nici o înrudire nu leagă oamenii ca slujba ostăşească Află că ei m-au scăpat de la moarte pe puţin de o mie de ori, cum i-am scăpat şi eu, iar pentru că acum au rămas fără casă şi sunt urmăriţi de lege, trebuie cu atât mai mult să-i adăpostesc. Sunt cu toţii şleahtici de neam, afară de Zend, care-i de obârşie nesigură, dar în toată Republica nu găseşti un îmblânzitor de cai mai priceput. Pe de altă parte, dacă l-ai auzi cât de bine imită tot felul de animale şi păsări, l-ai îndrăgi şi domnia ta.

Aici jupân Andrzej izbucni în hohote de râs, ca şi când nici o supărare sau neînţelegere nu avusese loc între ei. Jupâniţa îşi frângea mâinile, văzând cum i se strecoară printre degete firea asta vijelioasă. Toate câte i le spusese despre părerea oamenilor, despre nevoia de a se statornici, despre ruşine alunecaseră peste el, cum aluneca suliţa tocită peste platoşe. Conştiinţa adormită a oşteanului nu simţea răzvrătirea ei împotriva oricărei nedreptăţi, a oricărei samavolnicii. Cum să ajungă până la el, cum să-i vorbească?

— Facă-se voia Domnului! rosti în sfârşit. De

vreme ce domnia ta te lepezi de mine, du-te pe drumul domniei tale. Dumnezeu va veghea asupra unei orfane ca mine.

— Eu mă lepăd de tine? întrebă Kmicic peste măsură de uluit.

— Întocmai! Dacă nu prin cuvânt, atunci prin fapte; dacă tu nu te lepezi de mine, atunci mă lepăd eu de tine... N-am să mă căsătoresc cu un om asupra căruia apasă lacrimile şi sângele semenilor, pe care toţi îl arată cu degetul ca pe un fugar netrebnic şi-l socotesc vânzător.

— Ce fel de vânzător?... Nu mă aduce în stare să fac ceva de care să-mi pară rău pe urmă. Să mă trăsnească Dumnezeu, să mă jupoaie diavolii de piele, dacă sunt vânzător, eu, care am apărat ţara după ce toţi au lăsat-o de izbelişte.

— Domnia ta n-o aperi, ci o calci în picioare, ca un vrăjmaş adevărat, pentru că schingiuieşti oamenii şi nu-ţi pasă de legile omeneşti şi ale lui Dumnezeu. O, nu! De-ar fi să-mi sfâşii inima, nu vreau să te iau aşa!...

— Nu mai vorbi de despărţire, că mă apucă turbarea! îngeri din ceruri, scăpaţi-mă! Nu mă vrei de bunăvoie, o să te iau şi aşa, chiar dacă toată adunătura asta de şleahtici, chiar dacă Radziwiłłii sau însuşi regele şi toţi diavolii cu coarne ar încerca să mă împiedice, de-ar fi să-mi vând sufletul necuratului...

— Nu pomeni de duhurile rele, că pot să te audă! strigă Oleńka, întinzând mâinile.

— Ce vrei de la mine?

— Să fii om cumsecade!...

Tăcură amândoi şi se aşternu liniştea. Se auzea numai răsuflarea lui Andrzej. Ultimele cuvinte ale Oleńkăi sparseră platoşa care-i acoperea conştiinţa. Se simţea umilit. Nu ştia ce să-i mai spună, cum să se apere. Începu apoi să umble cu paşi repezi prin încăpere; jupâniţa stătea nemişcată. Cearta, supărarea şi părerea de rău se aşezaseră între ei. Deveniseră o povară unul pentru celălalt, iar tăcerea prelungită era tot mai greu de îndurat.

— Rămâi sănătoasă! spuse brusc Kmicic.

— Du-te, domnia la, şi Dumnezeu să-ţi dea alte gânduri! răspunse Oleńka.

— Mă duc! Amare au fost băutura şi pâinea pe care mi le-ai dat! M-ai hrănit cu oţet şi fiere!

— Domnia ta gândeşti că m-ai bucurat numai cu dulceaţă? răspunse cu un glas în care tremurau lacrimile.

— Rămâi sănătoasă!

— Du-te sănătos...

Kmicic se îndreptă spre uşă, dar se întoarse deodată şi, repezindu-se la ea, o apucă de amândouă mâinile.

— Pe rănile lui Christos! Vrei să cad pe drum mort de pe cal?

Atunci Oleńka izbucni în plâns; o cuprinse în braţe şi o ţinu aşa cutremurată de suspine, repetând printre dinţii încleştaţi:

— Loviţi-mă, toţi care credeţi în Dumnezeu loviţi-mă, nu mă cruţaţi!

În cele din urmă răbufni:

— Nu plânge, Oleńka! Pentru Dumnezeu, nu mai plânge! Cu ce ţi-am greşit? Fac tot ce vrei. Îi gonesc

pe netrebnici... am să-i împac pe cei de la Upita... o să trăiesc altfel, pentru că mi-eşti dragă... O, Doamne. Îmi plesneşte inima... fac tot ce vrei, numai să nu plângi... şi să nu te lepezi de mine...

Cu astfel de vorbe o linişti şi o mângâie, iar ea după ce plânse destul, spuse:

— Du-te, domnia ta. Dumnezeu va readuce pacea între noi. Eu nu-ţi port supărare, numai că mă doare inima...

Luna se înălţase deasupra câmpurilor albe, când jupân Andrzej plecă la Lubicz urmat de oşteni, care se întinseră ca un şarpe pe drumul larg. N-o luară prin Wolmontowicze, ci pe o cale mai scurtă, fiindcă gerul îngheţase mlaştinile şi acum puteau să treacă prin ele fără primejdie:

Vagmistrul[44] Soroka se apropie de jupân Andrzej.

— Jupâne rotmistru, întrebă, la Lubicz unde o să stăm?

— Pleacă de-aici! îi răspunse Kmicic.

Şi călări mai departe în frunte, fără să spună o vorbă nimănui. Îl încercau părerile de rău, în răstimpuri se lăsa cuprins de mânie împotriva lui însuşi. Era cea dintâi noapte din viaţa lui când îşi cerceta conştiinţa, iar rezultatul îl împovăra mai rău ca armura cea mai grea. Venise în aceste locuri cu renumele ştirbit şi ce făcuse ca să îndrepte lucrurile? În prima zi îngăduise să se tragă în tablouri, îngăduise dezmăţul cu fetele la Lubicz şi minţise când spusese că el n-avea nici o vină, căci toate se repetaseră în fiecare zi. Pe urmă, oştenii i-au

[44] Sergent major.

nedreptăţit pe târgoveţi, iar el a împlinit măsura. Mai rău, a dat năvală asupra garnizoanei din Poniewież, a risipit oamenii şi pe căpetenii le-a mânat goale prin zăpadă... Îl vor da în judecată şi va pierde. Va fi osândit, îşi va pierde averea, cinstea şi poate şi capul. Nu va mai putea trăi ca înainte, nu va mai putea să-şi adune o ceată de netrebnici înarmaţi şi să batjocorească legile, pentru că vrea să se însoare, să se aşeze la Wodokty şi să nu mai lupte de unul singur, ci în oştirea regulată, iar acolo legea îl va afla şi-l va pedepsi. Afară de asta, chiar de-ar scăpa cu faţa curată, asemenea fapte sunt murdare şi nevrednice de un cavaler. Poate că samavolniciile vor putea fi îndreptate, dar amintirea lor va rămâne în inima oamenilor şi a Oleńkăi, în conştiinţa lui...

Când îşi aduse aminte că ea încă nu-l respinsese, şi la plecare îi citise iertarea în priviri, i se păru atât de bună ca şi îngerii din cer. Vroia să se întoarcă, îndată, nu mâine, să se întoarcă în goana calului, să-i cadă la picioare şi s-o roage să uite, să-i sărute ochişorii dulci care-i înrouraseră azi faţa de lacrimi.

Îi venea să izbucnească în plâns, simţea că ţine la fata asta, cum nu mai ţinuse la nimeni. „Pe Sfânta Fecioară! cugetă, am să fac ce vrea; am să-i dăruiesc din belşug pe însoţitorii mei şi am să-i gonesc la marginea lumii, fiindcă-i adevărat că ei mă aţâţă la rău.”

Îi trecu prin minte că, ajungând la Lubicz, mai mult ca sigur că-i va găsi beţi sau cu fetele, şi-l apucă turbarea, îi venea să izbească pe oricine cu sabia, fie şi pe oştenii care-i conducea, şi să-i

scrijelească fără milă.

— Le arăt eu lor! mormăia, trăgându-se de mustaţă. O să vadă că nu mai sunt cel care-am fost...

Începu să-şi înghiontească armăsarul cu pintenii, să tragă şi să smucească de dârlogi, până când îl stârni; văzându-l, Soroka le spuse oştenilor:

— A intrat dracul în rotmistru. Ferească sfântul să-i încapă cineva pe mână...

Jupân Andrzej părea că se ţicnise cu adevărat. Împrejur domnea o linişte adâncă. Luna lumina paşnic, cerul scânteia de miile de stele, nici cea mai slabă adiere nu mişca crengile copacilor — numai în sufletul viteazului se dezlănţuise furtuna. Drumul până la Lubicz i se păru mai lung ca niciodată. O teamă nelămurită, necunoscută până atunci, se furişa spre el din întuneric, din adâncurile pădurii şi de pe câmpurile inundate de lumina verzuie a lunii. Într-un târziu, îl răpuse oboseala; ce-i drept, noaptea dinainte o pierdu-se chefuind la Upita. Vrând deci să-şi alunge osteneala printr-o sforţare şi mai mare şi să scape de nelinişte călărind mai repede, se întoarse spre oşteni şi porunci:

— La galop!...

Porni ca o săgeată, urmat de întregul steag. Zburau prin pădure şi pe întinderile deşerte, aidoma acelui alai drăcesc al cavalerilor teutoni, despre care se spune în Samogiţia că se iveşte uneori în nopţile cu lună plină şi aleargă prin văzduh, prevestind războaie şi nenorociri nemaipomenite. Tropotul zbura înainte şi în urma lor; caii începură să aburească şi abia când se iviră acoperişurile înzăpezite de la Lubicz îşi încetiniră goana.

Găsiră poarta larg deschisă. Kmicic se miră că dinăuntru nu ieşea nimeni să vadă şi să întrebe cine a venit deşi curtea mişuna de oameni şi cai. Se aştepta să găsească ferestrele strălucind de lumină, să audă fluierul lui Uhlik, scârţâit de scripcă şi strigăte de petrecere; când colo, numai la două din ferestrele încăperii de ospeţe pâlpâia o luminiţă nesigură, celelalte erau întunecate, tăcute. Vagmistrul Soroka sări primul de pe cal, ca să-i ţină scara rotmistrului.

— La culcare! porunci Kmicic. Cei care încap în odaia slugilor să doarmă acolo, iar ceilalţi în grajduri. Duceţi caii în ocoale şi şuri şi daţi-le fân din pod.

— Întocmai! răspunse vagmistrul.

Kmicic descălecă. Uşa de la tindă era deschisă la perete şi înăuntru era frig.

— Hei, e careva acolo? strigă Kmicic.

Nu răspunse nimeni.

— Hei! repetă mai tare.

Tăcere.

— S-au îmbătat... mormăi jupân Andrzej.

Şi-l cuprinse asemenea turbare, încât începu să scrâşnească din dinţi. Pe drum se înfuriase, gândindu-se că are să-i găsească benchetuind, dar liniştea de acum îl mânia şi mai rău.

Intră în odaia de ospeţe. Pe masa uriaşă ardea, cu luciri roşii, o lumânare de seu care scotea fum. Valul de aer, care venea din tindă, făcea lumina să pâlpâie într-o parte, astfel că jupân Andrzej nu putu să desluşească nimic. Abia când flăcăruia se linişti, zări un şir de trupuri aşezat în linie lângă perete.

— S-au îmbătat de moarte sau?... se întrebă neliniştit.

Apoi se apropie nerăbdător de trupul de la margine. Nu putea să-i vadă faţa cufundată în umbră, dar, după cingătoarea de piele albă şi teaca fluierului, îl recunoscu pe jupân Uhlik şi începu să-l lovească îndârjit cu piciorul.

— Scoală-te, feciorule! Scoală-te!...

Dar jupân Uhlik zăcea nemişcat cu mâinile căzute fără viaţă de-a lungul trupului, iar dincolo de el erau întinşi la fel şi ceilalţi; nici unul nu căsca, nu se cutremura, nu se trezea, nu mormăia. În clipa aceea, jupân Kmicic băgă de seamă că toţi zăceau pe spate în aceeaşi poziţie şi o presimţire cumplită îi strânse inima.

Se repezi la masă, apucă lumânarea cu mâna tremurătoare şi o apropie de chipurile celor lungiţi pe jos.

Părul i se făcu măciucă în vârful capului, atât de înfricoşătoare era priveliştea care se înfăţişa ochilor... Pe Uhlik putu să-l recunoască numai după cingătoarea albă, fiindcă faţa şi capul alcătuiau o masă fără formă, însângerată, spăimoasă, în care ochii, nasul şi gura nu se mai vedeau; doar mustăţile-i uriaşe se înălţau din această băltoacă îngrozitoare. Kmicic mută lumina mai departe... Al doilea din rând era Zend, cu dinţii rânjiţi şi ochii ieşiţi din orbite, în care sticlea spaima dinaintea morţii. Urma apoi Ranicki, al treilea, care avea ochii închişi şi faţa spuzită de pete albe, sângerii şi vinete. Jupân Kmicic lumină mai departe... Al patrulea zăcea Kokosiński, cel mai drag dintre toţi, fiindcă-i fusese şi vecin

apropiat.

Acesta părea că doarme liniştit; numai într-o parte, în grumaz, se vedea o rană mare, făcută cu vârful sabiei. Al cincilea era uriaşul Kulwiec-Hippocentaurus, cu tunica sfâşiată la piept şi cu faţa brăzdată de crestături dese. Jupân Kmicic apropie lumânarea de fiecare chip, iar când ajunse la al şaselea, Rekuć, şi-i duse lumina la ochi, i se păru că pleoapele nenorocitului tremurară. Puse lumânarea jos şi-l scutură uşor pe rănit.

— Rekuć, Rekuć! strigă. Sunt eu, Kmicic!...

Tremurul pleoapelor se întinse şi pe faţa muribundului, iar ochii şi gura ba i se deschideau, ba se închideau.

— Eu sunt! repetă Kmicic.

Ochii lui Rekuć se deschiseră o clipă larg; recunoscu chipul prietenului şi gemu încet:

— Jędruś... un duhovnic!...

— Cine v-a căsăpit aşa? zbieră Kmicic apucându-se de păr.

— Bu-try-mii... şuieră un glas atât de încet, încât abia îl auzi.

Şi Rekuć se încordă, înţepeni cu ochii deschişi şi îşi dădu sufletul.

Kmicic se apropie tăcut de masă, lăsă lumânarea din mână, se aşeză pe un scaun şi începu să-şi treacă mâinile peste faţă, ca omul care; trezindu-se din somn, nu ştie nici el de-i treaz ori visează încă.

Apoi iarăşi privi spre trupurile care zăceau în întuneric. O sudoare rece îi îmbrobonă fruntea, părul i se ridică vâlvoi şi răcni atât de cumplit, încât

zăngăniră geamurile:

— Aici! Veniţi aici!

Oştenii, care îşi aşternuseră în odaia slugilor, auziră strigătele şi dădură buzna înăuntru. Kmicic le arătă cu mâna trupurile care zăceau lângă perete.

— Ucişi! Au fost ucişi! repetă cu glas răguşit.

Se repeziră să se uite; câţiva aduseră vreascuri aprinse şi le apropiară de feţele răposaţilor. După o clipă de mânie, se iscară murmure şi învălmăşeală. Sosiră şi cei care se culcaseră în grajduri şi şuri. Toată casa se umplu de lumină şi de oameni; în vânzoleala, chemările şi întrebările de pretutindeni doar morţii zăceau tăcuţi, în linie, nepăsători la toate şi, împotriva firii lor, liniştiţi.

Sufletele părăsiseră trupurile pe care nu mai puteau să le trezească nici trâmbiţele vestind bătălia şi nici clinchetul paharelor ciocnite la ospeţe. În acest timp, în larma oştenilor se auzeau tot mai des strigăte de mânie şi ameninţări. Kmicic, care până atunci părea că nu mai ştie ce se petrece cu el, zvâcni deodată şi porunci:

— Pe cai!...

Se năpustiră cu toţii spre uşă. Nu trecuse nici o jumătate de ceas şi peste o sută de călăreţi zburau să-şi frângă gâtul pe drumul larg acoperit de zăpadă, iar în fruntea lor gonea jupân Andrzej cu capul descoperit şi cu sabia în mână de parcă necuratul îi luase minţile.

— Loveşte! Ucide!...

Luna ajunsese în cel mai înalt punct al drumului ei pe bolta cerului, când deodată strălucirea începu să i se micşoreze şi să se împreune cu o lumină

viorie care ieşea parcă de sub pământ; treptat cerul se înroşea tot mai mult, de credeai că se revarsă zorile, până când jarıştea sângerie cuprinse împrejurimile. O mare de foc se înălţa peste aşezările Butrymilor, iar sălbaticii oşteni ai lui Kmicic. prin fum, prin flăcări şi jerbele de scântei care ţâşneau în sus ucideau fără alegere locuitorii înfricoşaţi şi orbiţi de spaimă...

Oamenii din cătunele apropiate săreau în picioare, Gościewiczii afumaţi, Stakjenii, Gasztowţii şi Domaszewiczii se adunau în grupuri mai mici şi mai mari pe uliţe, înaintea caselor, şi uitându-se în zarea pârjolului, treceau din gură în gură veşti înfricoşate: „Se vede că vrăjmaşul a dat iama în sat şi-i arde pe Butrymi... Asta nu e foc obişnuit!” Răpăiala flintelor, care se auzea în depărtare din când în când, întărea aceste presupuneri.

— Să le sărim într-ajutor! strigau cei mai îndrăzneţi, să nu-i lăsam pe fraţii noştri să piară...

În vreme ce bătrânii se îndemnau unii pe alţii, flăcăii care nu plecaseră la Rosienie şi rămăseseră acasă să bată grâul încălecau pe cai. La Krakinów şi la Upita începuseră sa bată clopotele.

La Wodokty o bătaie uşoară în uşa o trezi pe jupâniţa Aleksandra.

— Oleńka, scoală-te! strigă jupâniţa Franciszka Kulwiec.

— Hai înăuntru, mătușică. Ce s-a întâmplat?

— Arde la Wolmontowicze!

— În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh!

— Se aud împuşcăturile până aici, acolo se bat! Doamne, ai milă de noi!

Oleńka ţipă înspăimântată, apoi sări din pat şi începu să se îmbrace în grabă. Trupul îi tremura cuprins parcă de fierbinţeală. Doar ea ghicise de la început cine era vrăjmaşul care năvălise asupra Butrymilor.

Curând, femeile de la curte se năpustiră înăuntru, plângând şi suspinând. Oleńka se aruncă în genunchi înaintea icoanei, îngânând o rugăciune pentru sufletele morţilor.

Nici nu apucă să ajungă la jumătate, când ciocănituri puternice cutremurară uşa de la tindă. Femeile săriră în picioare şi un ţipăt de spaimă li se smulse din piepturi:

— Nu deschideţi! Nu deschideţi!

Ciocăniturile răsunară cu puteri îndoite, de credeai că o să scoată uşa din ţâţâni. În acest timp, peste femeile adunate intră în fugă feciorul de casă Kostek.

— Jupâniţă! strigă, un om bate la uşă: să-i deschid ori nu?

— E singur?

— Singur.

— Du-te şi deschide!

Flăcăul fugi să împlinească porunca, iar ea luă o lumânare şi trecu în încăperea de ospeţe, urmată de jupâniţă Franciszka şi de celelalte torcătoare.

Abia avu timp să aşeze lumânarea pe masă, că în tindă se auzi hârşcâitul zăvorului de fier, scârţâitul uşii deschise şi înaintea femeilor se arătă jupân Kmicic, înfricoşător, negru de fum, mânjit de sânge, gâfâind şi cu nebunia în priviri.

— Mi-a căzut calul la marginea pădurii! strigă.

Sunt urmărit.!...

Jupâniţă Aleksandra îl pironi cu privirea:

— Domnia ta ai dat foc la Wolmontowicze?

— Eu!... Eu!...

Vroia să vorbească mai departe, dar dinspre pădure şi dinspre drum se auziră strigăte şi tropot de cai care se apropiau cu o iuţeală neobişnuită.

— Diavolii vin să-mi la sufletul!... Bine! răcni Kmicic cuprins parcă de fierbinţeală.

În aceeaşi clipă, jupâniţa Aleksandra se întoarse spre torcătoare:

— Dacă vă întreabă, să spuneţi că nu-i nimeni aici, iar acum duceţi-vă în odaia slujitorilor şi aduceţi lumină aici!...

Apoi lui Kmicic:

— Domnia-ta intră acolo! îi spuse, arătându-i odaia de alături.

Şi-l împinse aproape cu forţa prin uşa deschisă pe care o închise îndată.

În acest timp, oameni înarmaţi umplură ograda şi cât ai bate din palme Butrymii, Gościewiczii, Domaszewiczii şi ceilalţi intrară în casă. Văzând-o pe jupâniţă, se opriră în odaia de ospeţe; cu lumânarea în mână, Oleńka închidea drumul spre uşile celelalte.

— Oameni buni! Ce s-a întâmplat? Ce vreţi de la mine? întrebă fără să clipească în faţa privirilor înfuriate şi a strălucirii ameninţătoare a săbiilor scoase din teacă.

— Kmicic a dat foc la Wolmontowicze! strigară şleahticii în cor. A omorât bărbaţi, femei şi copii! Kmicic a făcut asta!

— Noi i-am biruit pe oamenii lui! răsună glasul lui

Józwa Butrym, iar acum capul lui îl vrem!...

— Capul lui! Sânge! Îl ciopârţim pe ucigaş!

— Daţi fuga după el! îi îndemnă jupâniţă. De ce mai zăboviţi aici? Daţi fuga!

— Va să zică nu s-a ascuns aici? I-am găsit calul la marginea pădurii...

— Aici nu! Casa era închisă. Căutaţi-l prin grajduri şi ocoale.

— A fugit în pădure! strigă un şleahtic. Haideţi, fraţilor!

— Tăcere! tună Józwa Butrym cu glas puternic, după care se apropie de jupâniţă.

— Jupâniţă! spuse. Să nu-l ascunzi!... E un om blestemat!

Oleńka îşi înălţă amândouă mâinile deasupra capului:

— Îl blestem şi eu împreună cu voi!...

— Amin! strigară şleahticii. Căutaţi prin acareturi, apoi în pădure! Îl găsim noi! Haidem după ucigaş!

— Haidem! Haidem!

Zăngănitul şi paşii răsunară din nou. Şleahticii ieşiră înaintea pridvorului şi încălecară cât putură de repede pe cai. Unii mai căutară o vreme prin acareturi, în grajduri, prin ocoale şi în pod, apoi zgomotele începură să se depărteze spre pădure.

Jupâniţa Aleksandra ascultă până când se stinseră cu totul, apoi ciocăni nerăbdătoare în uşa de la odaia în care-l ascunsese pe jupân Andrzej.

— Nu mai e nimeni, poţi să ieşi de aici, domnia ta.

Jupân Kmicic se împletici ca un om beat.

— Oleńka!... începu.

Dar ea îşi scutură cosiţa despletită care-i acoperea umerii ca o mantie.

— Nu mai vreau să ştiu de tine, nu mai vreau să te cunosc! Ia un cal şi pleacă de aici!...

— Oleńka! gemu Kmicic, întinzând mâinile.

— Mâna domniei tale e mânjită de sânge, ca mâna lui Cain[45]! strigă sărind într-o parte, ca la vederea unui şarpe. Pleacă, pentru totdeauna!...

[45] Personaj biblic care şi-a ucis fratele.

Capitolul VI

Ziua se ridică palidă şi lumină mormanul de ruine de la Wolmontowicze, dărâmăturile caselor şi ale acareturilor, trupurile cailor şi ale oamenilor, arse sau tăiate cu paloşele. În cenuşă, printre cărbunii care se stingeau, grupuri de oameni palizi ca ceara îşi căutau morţii sau rămăşiţele gospodăriilor. Era o zi de jale şi de blestem pentru toată Lauda. Şleahticii mai numeroşi, biruiseră într-adevăr ceata lui Kmicic, dar cu greutate şi pierderi mari. Afară de Butrymi, din care căzuseră cei mai mulţi, mai că nu era „cătun” în care văduvele să nu-şi plângă bărbaţii, părinţii pe copii sau copiii pe părinţi. Laudanienii înfrânseseră pe năvălitori cu atât mai greu, cu cât cei mai puternici dintre bărbaţi lipseau, aşa că luaseră parte la luptă numai bătrânii şi copilandrii mai răsăriţi Cu toate acestea, nu scăpase nici unul din oamenii im Kmicic. Unii îşi pierduseră viaţa la Wolmontowicze luptând cu înverşunare şi după ce fuseseră răniţi, ceilalţi fuseseră vânaţi a doua zi prin păduri şi ucişi fără milă Doar Kmicic parcă intrase în pământ. Se pierdeau în presupuneri ce să se fi întâmplat cu el? Unii ziceau că s-a întărit la Lubicz, dar se arătase îndată că nu-i adevărat: alţii credeau că a ajuns în codrul Zielonka, iar de acolo în Rogowska, unde numai Domaszewiczii erau în stare să-i afle urma. Mulţi îşi dădeau cu părerea că va fugi la Chowański[46]

[46] *Iwan Chowański* (n. 1682) — iscusit comandat de oşti rus în războiul cu Republica din timpul domniei lui Jan Kazimierz. Încheiat

şi se va întoarce cu cetele vrăjmaşe, dar acestea erau temeri cel puţin înainte de vreme.

În acest timp, rămăşiţele Butrymilor veniră la Wodokty, unde rămaseră ca într-o tabără. Conacul era plin de femei şi copii. Cei care nu încăpeau, plecară la Mitruny, moşie pe care jupâniţa Aleksandra o dădu în folosinţa celor care suferiseră de pe urma focului. În plus. aproape o sută de oameni înarmaţi făceau de strajă cu schimbul la Wodokty. Întrucât se aşteptau ca jupân Kmicic să nu se recunoască înfrânt şi să încerce de pe o zi pe alta s-o răpească pe jupâniţa cu puterea armelor. Până şi neamurile mai însemnate, ca Schyllingii, Sołłohubii şi alţii, trimiseseră în ajutor slujitori cazaci şi oşteni. Astfel că Wodokty arăta ca un târg care se aştepta să fie încercuit. Iar jupâniţa Aleksandra, palidă şi îndurerată, se preumbla printre oamenii înarmaţi, printre şleahtici şi femei, ascultând plânsul şi blestemele oamenilor, toate împotriva lui Kmicic, care-i frângeau inima, fiindcă ea era a doua pricină a tuturor nenorocirilor. Pentru ea venise aici acel bărbat nebun, care-i tulburase liniştea, lăsând în urmă-i amintirea însângerată, călcase în picioare legile, omorâse oamenii şi trecuse satele prin foc şi sabie, ca un păgân. Te cuprindea mirarea că un singur om putuse să facă atâtea rele, într-un timp atât de scurt, şi încă un om care nu era cu totul pierdut şi nici rău din fire. Jupâniţa Aleksandra, care-l cunoscuse mai de aproape, ştia mai bine ca oricine. O prăpastie uriaşă se deschidea între jupân Kmicic şi

---

prin tratatul de la Andruszów în 1667. Luptele de hărţuială conduse de Samuel Kmicic au avut loc după „potopul” suedez.

faptele sale. Tocmai de aceea, jupâniţa Aleksandra suferea atât de mult la gândul că omul acesta, pe care-l îndrăgise cu tot avântul sufletului ei tânăr, ar fi putut să fie altfel, că avea atâtea însuşiri care puteau face din el un cavaler vestit şi un războinic fără pereche, că în locul dispreţului şi al blestemelor, ar fi putut să dobândească respectul, dragostea şi binecuvântarea oamenilor.

Jupâniţei i se părea uneori că nenorocirea însăşi sau o putere necurată îl îndemnau la toate fărădelegile pe care le făptuia şi atunci o cuprindea o neţărmurită părere de rău pentru acest nefericit. Dragostea încă vie îi stăpânea iarăşi inima, stârnită de amintirea proaspătă a făpturii lui zvelte, a cuvintelor şi a jurămintelor de iubire.

În acest timp, sute de plângeri se adunau în oraş împotriva lui, sute de procese îl ameninţau, astfel că starostele Hlebowicz repezi slujitori înarmaţi să-l prindă pe nelegiuit.

Legea trebuia să-l pedepsească.

Cu toate acestea, de la osândă până la îndeplinirea ei era drum lung, pentru că neorânduiala se lăţea văzând cu ochii în Republică. Războiul înfricoşător nimicea ţara, apropiindu-se cu paşi sângeroşi de Samogiţia. Puternicul Radziwiłł de la Birże, singurul în stare să sprijine legea cu braţul înarmat, era prea prins de treburile publice şi mai abitir de gânduri măreţe în legătură cu propriul neam pe care vroia să-l înalţe deasupra altora, fie şi cu preţul binelui public. Alţi magnaţi se gândeau, de asemenea, mai mult la ei decât la Republică. Pentru că, încă din timpul războiului cu cazacii, începuseră

să crape grinzile care ţineau în picioare clădirea puternică a Republicii.

O ţară bogată, cu mulţi locuitori şi cavaleri viteji, ajunsese pradă vecinilor, iar samavolnicia şi nesupunerea ridicau capul tot mai mult, sprijinite de puterea armelor, şi sfidau legile.

Asupriţii îşi aflau cea mai bună apărare, aproape singura, împotriva asupritorilor, în propriile săbii, astfel că întreaga Lauda, plângându-se împotriva lui Kmicic pe la tribunale, rămase pregătită multă vreme, gata să respingă violenţa prin violenţă.

Dar trecu mai bine de o lună de zile, iar despre Kmicic nu se mai auzi nimic. Oamenii începură să răsufle mai uşuraţi. Şleahticii mai răsăriţi îşi chemară înapoi slujitorii înarmaţi, pe care-i trimiseseră de strajă la Wodokty. Ceilalţi, mai mărunţi, începură şi ei să se împrăştie cu încetul pe la casele lor, dornici de muncă sau de odihnă. Pe măsură ce avântul războinic scădea odată cu scurgerea timpului, creştea şi dorinţa şleahticilor mai săraci de a lua drumul judecăţilor şi a-şi dovedi paguba împotriva celui care lipsea. Chiar dacă hotărârile tribunalelor nu puteau să-l ajungă pe Kmicic, aveau la îndemână Lubicz, moşie mare şi frumoasă, care putea răsplăti din plin pagubele suferite. Gândul judecăţii era stârnit mereu printre laudanieni de jupâniţa Aleksandra. Bătrânii din Lauda veniră de două ori la Wodokty, să se sfătuiască, iar ea nu numai că luă parte la voroava lor, dar îi şi îndrumă pe toţi, uimindu-i cu judecata potrivită şi mintea-i de-a dreptul nefemeiască, pentru

care ar fi putut s-o invidieze nu puţini mânuitori ai legilor. Bătrânii laudanieni vroiau să năvălească la Lubicz şi să-l dea Butrymilor, dar jupâniţa se împotrivi cu hotărâre.

— Să nu plătiţi o strâmbătate cu alta, le spuse, fiindcă atunci se va sfârşi rău şi pentru voi; nevinovăţia să rămână întreagă de partea voastră. El, ca un om avut şi cu multe rubedenii, îşi va găsi şi pe la tribunale sprijinitori, de aceea, la cel mai mic prilej, puteţi să suferiţi o nouă strâmbătate. Dreptatea voastră trebuie să fie atât de limpede, încât orice judecată, alcătuită fie şi din fraţii lui, să hotărască numai în folosul vostru. Spuneţi-le Butrymilor să nu ia nici lucruri şi nici vite, să lase Lubicz aşa cum este. Dacă le trebuie ceva, am să le dau de la Mitruny, unde sunt mai multe bunuri decât au fost vreodată la Wolmontowicze. Iar dacă jupân Kmicic se va întoarce, să-l lase şi pe el în pace, să nu-l vatăme cu nimic până se va sfârşi judecata. Ţineţi minte că numai dacă trăieşte, puteţi să-i cereţi socoteală pentru paguba voastră.

Aşa le vorbi jupâniţa cu minte aşezată, chibzuind că întârzierea poate fi şi în folosul lui jupân Andrzej, îndepărtând primejdia care-l ameninţa, iar ei îi lăudară înţelepciunea. Poate că Oleńka vroia într-adevăr să-i scape viaţa, dar şleahticii nu se împotriviră, obişnuiţi cum erau din timpuri străvechi să socotească drept literă de evanghelie tot ce ieşea din gura Billewiczilor. Astfel că Lubicz rămase neatins, şi jupân Andrzej, dacă ar fi venit, ar fi putut să stea o vreme liniştit acolo.

Dar el nu se arătă. În schimb, după vreo lună şi

jumătate, veni la jupâniţă un olăcar cu o scrisoare, un străin pe care nu-l ştia nimeni. Scrisoarea era de la Kmicic alcătuită după cum urmează:

„Cea mai scumpă, din toată inima iubită şi neuitată Oleńka! Oricărei fiinţe îi e dat, omului îndeosebi, oricât de neînsemnat ar fi, să se răzbune pentru nedreptăţile îndurate; când îi face cineva rău, îi plăteşte bucuros la fel. Iar că eu i-am tăiat pe şleahticii ăia înfumuraţi, Dumnezeu mi-e martor că n-am făcut-o din cruzime, ci pentru că pe tovarăşii mei — împotriva legilor lui Dumnezeu şi ale oamenilor — i-au împărtăşit cu o moarte atât de nemiloasă, de care ei n-ar fi putut avea parte niciodată nici de la cazaci, nici de la tătari. Nu tăgăduiesc că m-a împins şi o mânie aproape neomenească, dar cine se miră de mânia care-şi ia începutul din sângele vărsat al prietenului? Sufletele răposaţilor Kokosiński, Ranicki, Uhlik, Rekuć, Kulwiec şi Zend, în floarea vârstei căsăpiţi şi fără vină, mi-au înarmat braţul tocmai atunci când — îl iau martor pe Dumnezeu — mă gândeam numai la înţelegere şi prietenie cu toată şleahta din Lauda, vrând să-mi schimb întreaga viaţă după sfaturile tale dulci. Ascultând plângerile împotriva mea, nu-mi respinge apărarea şi judecă-mă cu dreptate. Acum îmi pare rău şi de oamenii din «cătun», poate că mulţi erau nevinovaţi, dar oşteanul care-şi răzbună sângele de frate nu ştie să deosebească pe vinovaţi de cei fără de vină şi nu mai respectă pe nimeni. Deie Domnul să nu se întâmple nimic care să mă umbrească în ochii tăi. Asta-i pedeapsa cea mai grea pentru păcatele şi vinovăţia altora, pentru dreaptă

mânie, fiindcă pierzându-te pe tine, adorm şi mă trezesc în deznădejde, neputând să te uit, pe tine şi dragostea ta. N-au decât să mă judece tribunalele, nenorocitul de mine, adunările n-au decât să întărească osânda, să mă arunce în temniţă, în ghearele ruşinii, să mi se despice pământul sub picioare. Am să le îndur pe toate, numai tu, pentru Dumnezeu să nu mă lepezi din inima ta! Am să fac tot ce vror, le dau Lubicz, după alungarea vrăjmaşului le dau şi moşiile din Orsza; am ruble de pradă îngropate prin păduri, să le ia şi pe astea, numai să-mi spui că-mi păstrezi credinţă, aşa cum îţi porunceşte şi bunicul răposat de pe ceea lume. Mi-ai scăpat viaţa, îndură-te şi de sufletul meu, îngăduie-mi să îndrept nedreptăţile, să-mi schimb viaţa, că-mi dau seama că dacă ai să mă părăseşti şi tu, atunci mă va părăsi şi Dumnezeu din cer, iar deznădejdea mă va împinge la fapte şi mai rele...”

Cine poate să ghicească şi să scrie câte glasuri se ridicară în sufletul Oleńkăi în apărarea lui jupân Andrzej! Dragostea zboară repede, ca sămânţa pădurii purtată de vânt, dar dacă copacul creşte în inimă, mai poate fi smuls doar odată cu ea. Billewiczówna era dintre acelea care iubesc temeinic, cu inimă curată, aşa că stropi cu lacrimi scrisoarea lui Kmicic. Dar nu putea ierta totul de la primul cuvânt. Căinţa lui Kmicic era sinceră, firește, dar sufletul îi rămânea sălbatic şi firea-i nestăpânită mai,mult ca sigur că nu se schimbase într-atâta după acele întâmplări, încât să se poată gândi fără teamă la ziua de mâine. Nu de vorbe era nevoie în viitor din partea lui jupân Andrzej, ci de fapte. De altminteri,

cum putea să-i spună unui om care însângerase împrejurimile şi al cărui nume nu-l pomenea nimeni fără să-l blesteme pe amândouă malurile Laudei: „Vino, pentru cadavre şi pârjol, pentru sângele şi lacrimile oamenilor, îţi dau dragostea şi mâna mea”?

Aşa că-i răspunse altfel:

„Ţi-am spus domniei tale că nu mai vreau să te cunosc şi să te văd şi aşa gândesc şi acum, de-ar fi să mi se sfâşie inima. Nedreptăţile, pe care domnia ta le-ai făptuit aici, nu se plătesc nici cu avere şi nici cu bani. fiindcă morţii nu mai pot fi înviaţi. Domnia ta nu ţi-ai pierdut averea, ci cinstea. Dacă şleahticii, cărora le-ai pus foc şi i-ai omorât te iartă, atunci am să te iert şi eu; dacă te primesc ei, te primesc şi eu; dacă ei îţi iau apărarea, am să le dau ascultare. Dar cum asta nu se va întâmpla niciodată, caută-ţi domnia ta fericirea în altă parte, dobândind mai întâi iertarea lui Dumnezeu, nu a oamenilor, căci de aceea ai nevoie...”

Jupâniţa Aleksandra udă cu lacrimi amare fiecare cuvânt, apoi pecetlui scrisoarea cu însemnele Billewiczilor şi i-o duse chiar ea trimisului.

— De unde eşti? întrebă, cercetând cu privirea această fiinţă ciudată, jumătate ţăran, jumătate slugă.

— Din pădure, jupâniţă.

— Unde-i stăpânul tău?

— Asta nu mi-e îngăduit să spun... Da e departe de aici; eu am mers preţ de cinci zile şi mi-am spetit iepşoara.

— Uite un taler! spuse Oleńka. Stăpânul tău nu-i bolnav cumva?

— E zdravăn ca un taur.
— Nu rabdă de foame, nu-i lipseşte ceva?
— E bogat, jupâniţa, are de toate.
— Du-te cu Dumnezeu.
— Cu plecăciune.
— Spune-i stăpânului... stai... spune-i... să-l ajute Dumnezeu...

Omul plecă, şi iarăşi începură să se scurgă zile şi săptămâni întregi fără vreo veste de la Kmicic; sosiră, în schimb, din cele publice, una mai proastă decât alta. Oastea lui Chowański înainta tot mai mult în Republică. Fără să mai socotim pământurile ucrainene, numai în Marele Principat al Lituaniei cotropise ţinuturile Połock, Smoleńsk, Witebsk, Mścisław, Mińsk şi Nowogródek; doar o parte din ţinuturile Wilno, Brześć-Litewska. Troki şi stărostia Samogiţiei mai răsuflau slobode, dar şi acestea îi aşteptau pe năvălitori de la o zi la alta.

Se vede că Republica ajunsese pe ultima treaptă a neputinţei, de vreme ce nu era în stare să stăvilească nişte forţe pe care le dispreţuise până atunci şi pe care totdeauna le biruise. E adevărat că vrăjmaşul era ajutat de răscoala lui Chmielnicki[47], adevărată hidră cu o sută de capete, care izbucnea

[47] *Bohdan Chmielnicki* (cca. 1595—1657) — hatman al cazacilor, din 1649; conducătorul răscoalei de eliberare naţională a poporului ucrainean. În fruntea oştilor cazace, aliate cu tătarii, a înfrânt armatele Republicii la Apele Galbene (16 mai 1648), Korsuń (26 mai 1648) şi Piławce (23 septembrie 1648). După negocieri zadarnice cu regele Poloniei, Jan Kazimierz, asediază cetatea Zbaraż, fără a o cuceri. După lupta de la Zborów (15—16 august 1649) s-a încheiat pacea favorabilă cazacilor. Răscoala a izbucnit din nou în 1651 dar Chmielnicki a fost învins la Beresteczko (29— 30 iunie 1651). La începutul anului 1654, rupe legăturile cu Polonia, trecând ţinuturile ucrainene de pe malul stâng al Niprului în stăpânirea Rusiei.

mereu nepotolită; totuşi, cu toată răscoala, cu toată vlăguirea forţelor în războaiele dinainte, şi cârmuitorii, şi slujitorii erau de părere că fie şi numai Marele Principat al Lituaniei ar fi în stare nu numai să facă faţă navalei, ci să-şi conducă steagurile biruitoare dincolo de propriile hotare. Din nefericire, gâlcevile dinăuntru împiedicau asemenea iureş, paralizând până şi sforţările celor care erau gata să-şi jertfească averile şi viaţa.

În acest timp, în pământurile încă slobode, se ascundeau mii de fugari, şleahtici sau oameni simpli din popor. Oraşele, târgurile şi satele Samogiţiei mişunau de oameni aduşi în sapă de lemn şi în pragul deznădejdii de tăvălugul războiului. Localnicii nu mai pridideau să-i adăpostească şi nici să-i hrănească de ajuns, astfel că deseori mureau de foame, mai ales cei din starea de jos; de multe ori luau cu forţa ceea ce nu li se da de bunăvoie şi din această pricină încăierările, luptele şi jafurile se înmulţeau pe zi ce trecea.

Iarna era neobişnuit de aspră. Veni în cele din urmă luna lui april, dar stratul gros de zăpadă acoperea nu numai pădurile, ci şi câmpurile descoperite. După ce rezervele de anul trecut se sfârşiră, şi altele nu mai erau, începu să bântuie foamea, sora războiului, lăţindu-şi stăpânirea din ce în ce mai mult. Cine pleca de acasă, întâlnea nu o dată trupuri omeneşti zăcând pe câmp sau pe lângă drumuri, îngheţate, sfârtecate de lupi, care se înmulţiseră peste măsură, apropiindu-se în haite întregi de satele şi aşezările şleahticilor. Urletele lor se amestecau cu strigătele care cereau îndurare,

deoarece prin păduri, pe câmpuri şi împrejurul satelor licăreau noaptea bobotăile la care săracii fără căpătâi îşi dezmorţeau mâinile şi picioarele înlemnite de ger, iar când trecea cineva, alergau în urma lui şi cerşeau bani, pâine şi milă, gemând, blestemând şi ameninţând în acelaşi timp. O spaimă superstiţioasă luase în stăpânire minţile oamenilor. Mulţi vorbeau că bătăliile pierdute şi toate nenorocirile nemaipomenite până atunci erau legate de numele regelui. Aceştia lămureau cu dragă inimă că literele: J.C.R., bătute pe monede. Înseamnă nu numai: *Johannes Casimirus Rex,* ci şi *Initium Calamitatem Regni*[48] Dacă în provinciile neocupate se răspândeau în voie spaima şi neorânduiala, e lesne de înţeles ce se petrecea în cele peste care trecuse călcâiul învolburat al războiului. Întreaga Republică era fără vlagă, sfâşiată de facţii, bolnavă şi cuprinsă de fierbinţeală, ca un om înainte de moarte. Se mai prevesteau de asemenea şi alte războaie cu duşmanul dinafară şi dezbinări lăuntrice. Şi temeiurile nu lipseau. Multe neamuri din Republică, luate de viforul zavistiei, se socoteau între ele asemenea unor ţărişoare vrăjmaşe, ţinuturi şi judeţe întregi alcătuind tabere potrivnice. Aşa era în Lituania, unde pizma adâncă dintre marele hatman Janusz Radziwiłł şi Gosiewski, hatmanul de câmp şi vistiernicul Marelui Principat al Lituaniei, ajunsese aproape un război pe faţă. De partea vistiernicului se afla neamul Sapieha, pentru care puterea Radziwiłłilor era demult ca sarea-n ochi. Sprijinitorii acestora îl împovărau pe marele hatman

[48] Începutul calamităţilor regatului (lat.).

cu învinuiri grele: că, ţintind doar propria faimă, a pierdut oştirea la Szkłów şi a lăsat ţara pradă duşmanului, că nu-l interesa soarta Republicii, dorind mai mult pentru binele Radziwiłłilor să se acorde craiului nemţilor dreptul de a participa la adunările Seimului; că se gândea la coroană; că-i prigonea pe catolici...

Şi nu o dată se ajungea la bătaie între partizanii celor două facţii, chipurile fără ştirea conducătorilor care aruncau vina unul pe celălalt; la Varşovia, gâlceava lor se răsfrângea în adunările Seimului, iar aici făceau loc samavolniciei şi împiedicau împlinirea pedepsei, fiindcă cei ca Kmicic erau siguri că vor găsi ocrotire la unul din aceşti preaputernici, dacă se vor da de partea lui.

Iar în această vreme, duşmanul înainta tot mai departe, slobod şi fără nici o stavilă, lovindu-se doar ici şi colo de zidurile cetăţilor.

În asemenea împrejurări, toţi locuitorii Laudei erau nevoiţi să vegheze, mereu cu arma în mână, mai ales că hatmanii nu erau prin apropiere întrucât amândoi hârţuiau oştile duşmanului, e adevărat fără să izbândească mare lucru, dar cel puţin nu le dădeau pace, închizându-le drumul spre ţinuturile slobode. Şi Pawel Sapieha[49] se împotrivea de unul singur şi se umplea de faimă. Janusz Radziwiłł, războinic iscusit, al cărui nume împrăştia groaza printre vrăjmaşi înainte de înfrângerea de la Szkłów,

[49] *Pawel Sapieha* (cca. 1600—1665) — voievod de Witebsk din 1646, mare hatman al Lituaniei din 1656. A luptat victorios cu Chmielnicki la Zborów (1649) şi la Beresteczko (1651). Unul dintre puţinii magnaţi care rămân alături de regele Jan Kazimierz în timpul „potopului”. Ulterior, se ceartă cu regele şi se retrage de la curte.

câştigă chiar câteva lupte mai însemnate. Gosiewski se bătea şi el sau încerca să zăgăzuiască cotropirea ţării prin negocieri; cele două căpetenii strângeau oştile din locurile de iernat şi de unde puteau, ştiind că odată cu venirea primăverii luptele vor începe din nou. Dar oşti erau puţine, vistieria goală, iar în ţinuturile ocupate şleahticii nu mai puteau fi chemaţi la oaste, fiindcă duşmanul nu o îngăduia. „Trebuia să se gândească la asta înainte de cumpăna de la Szkłów, spuneau cei care ţineau cu Gosiewski, acum e prea târziu.” Şi era într-adevăr prea târziu. Oştirea coroanei nu putea să le vină în ajutor, pentru că se afla în Ucraina în trudă grea cu Chmielnicki, Szeremet şi Buturlin.

Doar veştile despre luptele pilduitoare, care veneau din Ucraina, despre oraşele cucerite şi marşurile nemaipomenite, mai întăreau inimile descurajate îndemnând la apărare. Răsunau astfel încununate de faimă nepieritoare numele hatmanilor coroanei, alături de care se auzea tot mai des pe buzele oamenilor cel al lui Ştefan Czarniecki[50], dar slava dobândită nu putea ţine loc de oşteni şi ajutor, astfel că hatmanii lituanieni se retrăgeau cu încetul, fără a înceta să se gâlcevească între ei.

În cele din urmă, Radziwiłł ajunse în Samogiţia. Odată cu el se întoarse şi liniştea prin părţile Laudei, pentru o vreme. Doar calvinii, încurajaţi de

---

[50] *Ştefan Czarniecki* (1599—1665) — voievod al Ruteniei din 1657, hatman de câmp al coroanei din 1655. Participă la războiul cu suedezii (1626—1629) şi la luptele cu Chmielnicki. A rămas alături de Jan Kazimierz, ducând un război de gherilă cu suedezii. E socotit erou al „potopului” — perioadă de la jumătatea secolului al XVII-lea, când Polonia, atacată din toate partite, iese totuşi biruitoare.

apropierea căpeteniei lor, mai ridicau capul prin oraşe prădând şi năvălind asupra bisericilor catolice, dar conducătorii diferitelor cete de volintiri şi facţii, nu se ştie ale cui, care jefuiau pe localnici sub însemnele lui Radziwiłł, Gosiewski sau ale lui Sapieha, se ascunseră prin păduri, se risipiră şi lumea răsuflă uşurată.

Şi, pentru că de la îndoială până la nădejde nu-i decât un pas, încrederea îşi făcu loc iarăşi în sufletele laudanienilor. Jupâniţa Aleksandra stătea liniştită la Wodokty. Jupân Wołodyjowski, care locuia şi acum la Pacunele, însănătoşindu-se cu încetul, răspândi vestea că în primăvară avea să vie regele cu steagurile de simbriaşi şi soarta războiului are să se schimbe numaidecât. Încurajaţi astfel, şleahticii începură să iasă cu plugurile pe câmp. Zăpada se topea văzând cu ochii, şi pe ramurile de mesteacăn se iviră primii bumbi. Apele Laudei se revărsară peste maluri. Cerul senin strălucea deasupra aşezărilor, încrederea înveseli sufletele locuitorilor.

Deodată avu loc o întâmplare care tulbură iarăşi liniştea Laudei, îndepărtă mâinile de pe brăzdare şi nu îngădui săbiilor să se acopere de rugină.

Capitolul VII

Pan Wołodyjowski, oştean priceput şi plin de faimă, deşi tânăr, se afla, cum am mai spus, la Pacunele, la Pakosz Gasztowt, patriarhul aşezării, care era socotit cel mai bogat dintre toţi şleahticii mai puţin însemnaţi din Lauda. Pe cele trei fiice măritate cu Butrymii le înzestrase cu bani destui,

dându-i fiecăreia câte o sută de taleri, başca vitele şi lucrurile atât de frumoase, că nici o şlahciancă de neam mare n-avea altele mai alese. Celelalte trei jupâniţe erau încă la părinţi şi acestea îl îngrijeau pe Wołodyjowski, al cărui braţ ba se înzdrăvenea, ba îl supăra din nou când se nimereau zile de zloată. Toţi laudanienii arătau mult interes faţă de acest braţ, fiindcă îl văzuseră la treabă la Szkłów şi erau de părere că altul mai bun puteai să găseşti cu greu în toată Lituania. Aşa că-l dăruiau pe tânărul polcovnic cu cinste deosebită prin toate aşezările. Gasztowţii, Domaszewiczii, Gościewiczii şi Stakjenii, iar ca aceştia făceau toţi ceilalţi, trimiteau fără preget la Pacunele peşte, ciuperci şi vânat, fân pentru cai şi smoală pentru brişcă, astfel ca viteazului şi slujitorilor săi să nu le lipsească nimic. De câte ori se simţea fără putere, se întreceau care să se ducă la Poniewież după doftor, într-un cuvânt, se înghesuiau cu toţii să-l slujească.

Jupân Wołodyjowski era atât de mulţumit, încât cu toate că la Kiejdany putea să aibă înlesniri mai mari şi doftori cunoscuţi la îndemână, stătea la Pacunele, iar bătrânul Gasztowt era prea bucuros să-l aibă oaspete şi nu-i ieşea din voie; se simţea şi el măgulit că adăposteşte un viteaz care i-ar fi făcut cinste şi unui Radziwiłł.

După înfrângerea şi alungarea lui Kmicic, şleahticilor, care-l îndrăgiseră pe Wołodyjowski, le trecu prin cap să-l unească prin căsătorie cu jupâniţa Aleksandra.

„De ce să-i căutăm bărbat prin alte părţi! spuseră bătrânii la sfatul întrunit înadins ca să pună

la calea treaba. De vreme ce vânzătorul acela şi-a pătat numele cu asemenea fapte nelegiuite, încât, dacă mai trăieşte, se cuvine să ajungă pe mâna călăului, jupâniţa trebuie să-l lepede şi ea din inimă, fiindcă aşa stă prevăzut în testament la loc aparte. S-o ia jupân Wołodyjowski. Ca ocrotitori, putem să îngăduim aceasta. Ea se va căsători cu un cavaler de vază, iar noi vom avea astfel o căpetenie destoinică şi un vecin drept."

După ce planul fu încuviinţat de toţi, cei mai vârstnici se duseră mai întâi la Wołodyjowski, care consimţi fără să stea prea mult pe gânduri, apoi la jupâniţă, care gândindu-se şi mai puţin, se opuse cu hotărâre.

„Numai răposatul, le spuse, avea dreptul să dispună cum vrea de Lubicz, aşa că moşia nu poate să-i fie luată lui Kmicic înainte ca judecata să-l osândească la pierderea capului, iar cât priveşte căsătoria mea, nici să nu-mi mai aduceţi aminte de ea. Mi-e inima prea îndurerată, ca să mă pot gândi la una ca asta... Pe celălalt l-am lepădat din inimă, iar pe acesta să nu-l aduceţi aici, căci nu-l vreau, de-ar fi cel mai vrednic dintre toţi."

Şleahticii nu mai avură ce spune în faţa unui refuz atât de hotărât şi se întoarseră pe la casele lor tare descumpăniţi. Jupân Wołodyjowski se îngrijoră mai puţin, iar fiicele lui Gasztowt, Terka, Maryśka şi Zonia, aproape deloc. Toate trei erau înalte şi rumeioare, cu părul ca inul, ochii ca floarea de nu-mă-uita şi umerii puternici. Pacunelencele erau vestite pentru frumuseţea lor; când se duceau mai multe la biserică, semănau cu florile de pe luncă. Iar

printre pacunelence acestea erau cele mai frumoase; pe deasupra, bătrânul Gasztowt nu se zgârcise când fusese vorba să le dea o creştere aleasă. Organistul din Mitruny le învăţase să citească şi să îngâne cântece religioase, iar pe cea mai mare, pe Terka, să cânte şi la lăută. Având o inimă bună, îl îngrijeau cu multă simţire pe jupân Wołodyjowski, întrecându-se una pe alta în luare-aminte şi vrednicie. Despre Maryśka se spunea că-l are drag pe tânărul cavaler; fireşte, nu era întru totul adevărat, deoarece toate trei îl îndrăgiseră peste poate, nu numai ea. Tânărul polcovnic ţinea şi el la ele foarte mult, mai ales la Maryśka şi la Zonia, fiindcă Terkăi îi cam plăcea să se plângă prea mult de nestatornicia bărbaţilor.

De multe ori, în serile lungi de iarnă, bătrânul Gasztowt îşi sorbea miedul amestecat cu votcă şi ierburi şi pleca să se culce, iar ele se aşezau lângă vatră cu jupân Wołodyjowski: drăgălaşa Terka torcea din caier, Maryśka cea dulce scărmăna puful, iar Zonia făcea jurubiţe inul de pe fuse. Când Wołodyjowski începea să povestească despre războaiele la care luase parte sau despre minunile pe care le văzuse pe la curţile magnaţilor, lucrul încetinea cu totul, fetele se uitau la el ca la un luceafăr şi-l întrerupeau mereu cu strigăte de uimire:

— Oh! dragele mele, eu nu mai trăiesc pe lumea asta!

La care alta:

— N-am să închid ochii toată noaptea!

Iar Wołodyjowski, pe măsură ce se înzdrăvenea şi începea să mânuiască tot mai slobod sabia,

devenea tot mai vesel şi mai vorbăreţ. Într-o seară, se aşezară ca de obicei după cină lângă acoperişul înclinat al vetrei, de sub care lumina jucăuşă se răspândea în încăperea întunecată, şi începură să se hârjonească. Fetele vroiau să le povestească ceva, dar Wołodyjowski o rugă pe Terka să-i cânte la lăută.

— Cântă domnia ta! se codi ea, împingând la o parte instrumentul pe care i-l dădea jupân Wołodyjowski. Eu am de lucru. Ai umblat prin lume şi trebuie să fi învăţat multe cântece.

— Sigur că am învăţat. Astăzi fie şi aşa, cânt eu întâi şi domnia ta după mine. Că lucrul nu fuge. Dacă te-ar ruga o femeie să cânţi, nu te-ai împotrivi, dar bărbaţilor le faci totdeauna în ciudă.

— Fiindcă merită.

— Domnia ta mă dispreţuieşte şi pe mine?

— Ei, da de unde? Cântă, domnia ta!

Wołodyjowski zdrăngăni strunele lăutei. Îşi luă o înfăţişare plângăreaţă şi cântă cu glas fals:

Venii şi eu aici de zor,
Dar fetele nu mă vor!...

— O, nu-i adevărat! îl întrerupse Maryśka, îmbujorându-se ca o mălină.

— E un cântec ostăşesc, spuse Wołodyjowski, pe care-l cântam în locurile de iernat, vrând să stârnim mila vreunui suflet bun.

— Eu m-aş fi înduioşat cea dintâi.

— Mulţumesc, jupâniţă. Dacă-i aşa, n-am de ce să mai cânt şi las lăuta în mâini mai vrednice ca ale mele

De astă dată Terka nu mai respinse

instrumentul, fiindcă o mişcase cântecul lui Wołodyjowski, în care, ce e drept, nu era mai multă viclenie decât adevăr, mângâie deci îndată strunele şi ţuguindu-şi buzele, începu să cânte:

În pădure nu te duce, să rupi liliac!
Ca la câini, nu da crezare nici unui băiat!
Fiindcă toţi flăcăii, fată, umblă cu minciuna,
Când îţi spun că le eşti dragă, mint întotdeauna.

Jupân Wołodyjowski se înveseli atât de tare, încât îşi puse mâinile în şolduri de bucurie şi strigă:

— Cum aşa, domnia ta? Toţi flăcăii sunt vânzători chiar şi oştenii?

Jupâniţa Terka îşi şnurui şi mai mult buzele şi răspunse cântând cu avânt sporit:

Sunt câini şi mai răi, sunt câini şi mai răi!

— Domnia ta, nu lua seama la Terka, aşa-i ea! îl rugă Maryśka.

— Cum să nu iau, dădu răspuns Wołodyjowski, când vorbeşte atât de urât despre oamenii de arme, încât nu ştiu unde să mă mai ascund de ruşine.

— Domnia ta mă rogi să cânt şi pe urmă îţi râzi de mine, zise Terka îmbufnată.

— Eu nu te cert pentru felul cum cânţi, ci pentru cruzimea cuvintelor despre oşteni, răspunse viteazul. Cât despre cântat, trebuie să mărturisesc că nici la Varşovia n-am auzit asemenea triluire. Dacă te-ai îmbrăca în nişte pantalonaşi, ai putea să cânţi în

catedrala Sfântului Ioan, în care regele şi regina îşi au un balconaş al lor.

— Şi de ce trebuie să se îmbrace în pantaloni? întrebă cea mai mică, Zonia, interesată de Varşovia şi de rege.

— Pentru că în corul de acolo nu cântă nici o fată, sunt numai bărbaţi şi copii; unii au glasul mai gros ca mugetul taurului, iar alţii mai subţire decât scârţâitul scripcii. I-am ascultat de mai multe ori când am fost acolo cu marele şi neuitatul voievod de Rutenia, la alegerea milostivului nostru rege de acum. Minuni! Adevărate minuni, pe legea mea! Sunt o mulţime de cântăreţi: e Forster, vestit pentru triluirile lui gingaşe, şi Kapuła, şi Dżan Batysta, şi Elert, cel mai bun la lăută, şi Marek, şi Milczewski care cântă foarte bine. Când toţi aceştia îşi dau drumul la glasuri în biserică, parc-ai asculta corul heruvimilor.

— Aşa-i! Aşa-i! întări Maryśka, împreunându-şi mâinile.

— Domnia ta, şi pe rege l-ai văzut, de multe ori? întrebă Zonia.

— Am vorbit cu el, cum vorbesc acum cu domnia ta. După cumpăna de la Beresteczko, mi-a luat capul în mâini. E un bărbat vrednic şi atât de milostiv, că oricine-l vede îl şi îndrăgeşte.

— Noi ţinem la el fără să-l fi văzut!... Şi coroana o poartă mereu pe cap?

— Păi cum să meargă în fiecare zi cu ea! Ar trebui să aibă un cap de fier. Coroana stă în biserică, lucru pentru care e şi mai mult cinstită, iar regele poartă o căciulită neagră, împodobită cu briliante

care răspândesc lumină în tot palatul...

— Se spune că palatul regelui e mai frumos şi decât cel de la Kiejdany.

— Decât cel de la Kiejdany? Asta e un fleac pe lângă el. E o clădire uriaşă, toată de marmură; copaci aproape că nu se văd deloc. Pe margini are două rânduri de încăperi, una mai arătoasă decât alta. Pe pereţi o să vedeţi domniile voastre înfăţişate cu pensula felurite lupte şi biruinţe, cum sunt războaiele lui Zygmunt al III-lea[51] şi ale lui Władysław; nu te mai saturi privind, fiindcă toate parcă sunt vii; mare minune că cei care se bat nu se mişcă şi nu strigă. Dar asta nu poate s-o facă nimeni, nici cel mai iscusit zugrav. Unele încăperi sunt îmbrăcate numai în aur; scaune şi laviţe acoperite cu mătase ori lamé, mese de marmură şi alabastru şi atâtea sipete, cutii şi orologii care arată timpul ziua şi noaptea, încât n-ai putea să le scrii pe toate nici pe o piele de viţel. Regele şi regina se preumblă prin acele încăperi, iar seara au *teatrum* sau vreo altă petrecere şi mai mare...

— Ce-i acela *teatrum?*

— Cum să vă spun... E un loc unde se joacă comedii şi se fac sărituri italieneşti de mirare. Încăperea e mare cât o biserică şi se sprijină pe coloane. Într-o parte stau cei care vror să se minuneze, iar în cealaltă sunt tot felul de podoabe. Unele se ridică şi se coboară, altele se învârtesc pe şuruburi în toate părţile, arătând nori şi întuneric sau o lumină plăcută; sus e cerul cu soare sau cu

[51] *Zygmunt al III-lea de Waza* (1566—1632) — rege al Poloniei din 1587. Neiubit de şleahtă pentru atitudinea ultracatolică, politica prohabsburgică şi războiul pentru tronul Suediei. Protector al artelor.

stele, iar jos vezi uneori iadul cel cumplit...

— Iisuse, strigară pacunelencele.

— ... plin de diavoli. Alteori marea nemărginită, pe care plutesc corăbii şi sirene. Unii coboară din cer, alţii ies din pământ.

— Eu n-aş vrea să văd iadul! se sperie Zonia. Mă mir că oamenii nu fug când se uită la asemenea privelişte înfricoşătoare.

— Nu numai că nu fug, dar mai bat şi din palme de mulţumire, răspunse Wołodyjowski, pentru că toate acestea sunt prefăcute, neadevărate şi nu pier chiar dacă îţi faci semnul crucii Nu e vorba de duhuri rele, ci de iscusinţa omenească. Cu regele vin şi episcopi, şi dregători feluriţi, care se aşează apoi la ospăţ cu stăpânul înainte de culcare.

— Dar dimineaţa şi toată ziua ce fac?

— După cum îi e voia fiecăruia. Când se scoală de dimineaţă, se scaldă. Au o încăpere în care nu sunt podele, ci o adâncitură de cositor, strălucitor ca argintul, în care e apă.

— Apă în odaie... cine-a mai auzit?

— Întocmai... şi creşte sau scade după voie; poate să fie şi caldă şi rece, fiindcă sunt ţevi cu cocoşei prin care curge de amândouă felurile. Domnia ta învârteşti de cocoşel şi începe să curgă apa; poţi să şi înoţi prin încăpere ca într-o baltă... Nici un rege nu mai are un palat cum are milostivul nostru stăpân, e lucru ştiut. Solii străini spun şi ei la fel; nici unul nu domneşte peste un popor atât de vrednic, pentru că deşi sunt felurite neamuri mari pe lume, Dumnezeu n-a împodobit pe nici unul cu atâta dărnicie.

— Regele nostru e fericit! oftă Terka.

— Sigur că ar fi fericit, dacă n-ar mai fi treburile publice, dacă n-ar mai fi războaiele fără noroc care pedepsesc Republica pentru păcatele şi zavistiile noastre. Toate apasă pe umerii regelui pe care-l mai şi ceartă pentru astfel de vini în adunările Seimului. Dar ce vină are el, dacă nu vror să-l asculte?... Au venit vremuri grele peste ţară, atât de grele, cum n-au mai fost niciodată. Vrăjmaşul cel mai nemernic ne dispreţuieşte, pe noi, care nu demult l-am biruit şi pe sultanul turcilor. Aşa pedepseşte Dumnezeu îngâmfarea. Slavă Lui că acum pot să mişc braţul slobod, fiindcă e vremea să plec la luptă să-mi apăr ţara. E păcat să stai cu braţele încrucişate în asemenea împrejurări grele.

— Domnia ta să nu vorbeşti de plecare.

— Altfel nu poate fi. Mă simt bine cu domniile voastre, nici vorbă, dar cu cât mi-e mai bine, cu atât îmi e mai rău. N-au decât să se sfătuiască cei mintoşi pe la adunări, oşteanul trebuie să plece la luptă. Cât voi trăi, atât voi sluji. După moarte, Dumnezeu, care ştie ce-i în inima noastră, îi va răsplăti mai bine pe cei care slujesc Republica din dragoste pentru ea şi nu pentru foloasele proprii. Se vede însă că sunt tot mai puţini din aceştia, de aceea s-au abătut asupra noastră vremuri de cumplire.

Ochii Maryśkăi începură să se umezească, apoi se umplură de lacrimi care-i şiroiră pe obrajii rumeni.

— Domnia ta ai să pleci şi ai să uiţi, iar noi aici o să ne uscam de dor. Cine-o să ne mai apere de răufăcători?

— Am să plec, dar am să păstrez recunoştinţă. Mai rar oameni atât de săritori ca cei din Pacunele!... Domniile voastre vă temeţi şi acum de Kmicic?

— Sigur că ne temem. Mamele îşi sperie copiii cu el, cum fac cu vârcolacul.

— Ehe, nu se mai întoarce el. Şi pe urmă, chiar dacă se-ntoarce, nu mai are pe nelegiuiţii aceia cu el, care, judecând după spusele oamenilor, îl întreceau în răutate. Mai mare păcatul că un oştean atât de priceput s-a făcut de ruşine, pierzându-şi cinstea şi averea.

— Şi pe jupâniţă.

— Şi pe jupâniţă. Se spun multe lucruri bune despre ea.

— Plânge, sărmana, toată ziua...

— Hm! se miră Wołodyjowski, doar nu l-o plânge pe Kmicic?

— Cine mai ştie! răspunse Maryśka.

— Cu atât mai rău pentru ea, pentru că el nu se mai întoarce; hatmanul a trimis acasă o parte din laudanieni, aşa că acum sunt oşteni destui aici. L-ar ciopârţi îndată, fără să-l mai judece. Trebuie să ştie şi el că s-au întors laudanienii, şi nu va cuteza să se arate.

— Se pare că ai noştri vor pleca din nou, spune Terka, fiindcă li s-a îngăduit să vină acasă pentru scurtă vreme.

— E, hatmanul le-a dat drumul, pentru că vistieria e goală, răspunse Wołodyjowski. Mare nenorocire! Tocmai acum, când e mai mare nevoie de oameni, trebuie să-i trimită înapoi... Dar, noapte bună,

domniile voastre, e timpul să mergeţi la culcare. Vedeţi să nu-l visaţi vreuna pe Kmicic cu paloşul de foc în mână...

Jupân Wołodyjowski se ridică de pe laviţă şi se îndreptă spre uşă, dar nu făcu decât un pas spre iatacul lui, când în tindă se auzi gălăgie, şi un glas ascuţit începu să strige de afară:

— Hei! Pe milostivul Dumnezeu! deschideţi mai repede, mai repede!...

Fetele se speriară grozav; Wołodyjowski se repezi în iatac după sabie, dar nici nu apucă să se întoarcă la ele, când Terka trase zăvorul şi un necunoscut dădu buzna înăuntru şi se aruncă la picioarele cavalerului.

— Jupâne polcovnic!... Ajutor! Jupâniţa a fost răpită!...

— Care jupâniţa?

— De la Wodokty...

— Kmicic! se minună Wołodyjowski.

— Kmicic! ţipară fetele.

— Kmicic! repetă trimisul.

— Tu cine eşti? îl întrebă Wołodyjowski.

— Vechilul de la Wodokty.

— Noi îl cunoaştem! spuse Terka, el aduce leacurile pentru domnia ta.

De după cuptor se ivi deodată bătrânul Gasztowt cu somnul în ochi, iar în uşă se arătară cei doi slujitori ai lui jupân Wołodyjowski, care auziseră larma şi veniseră într-un suflet.

— Înşeuaţi caii! porunci Wołodyjowski. Unul să dea fuga la Butrymi, iar celălalt să pună şaua pe cal!

— Pe la Butrymi am trecut eu, spuse vechilul, că

sunt mai aproape de noi. Ei m-au trimis la înălţimea voastră.

— Când a fost răpită jupâniţa? întrebă Wołodyjowski.

— Acum... Acolo-i taie pe slujitori... eu am pus mâna pe un cal şi...

Bătrânul Gasztowt se şterse la ochi.

— Cum? Jupâniţa a fost răpită?

— Întocmai... Kmicic a răpit-o! răspunse Wołodyjowski. Plecăm s-o ajutăm!

Apoi să întoarse către vechil:

— Vesteşte-i şi pe Domaszewiczi, să vină cu flintele!

— Hai, şi voi, căpriţelor! se burzului pe neaşteptate bătrânul la fete: Duceţi-vă prin sat şi chemaţi şleahticii, să pună mâna pe săbii! Kmicic a răpit-o pe jupâniţă... ai?... Doamne, ai milă! Lotrul! împieliţa-tul... ai?

— Mergem şi noi, spuse Wołodyjowski, o să-i trezim mai repede. Hai, domnia ta! Caii sunt gata!

După o clipă erau călare, urmaţi de cei doi slujitori, Ogarek şi Syruć. Porniră cu toţii pe uliţa dintre aşezări, bătând pe la uşi, la ferestre şi strigând în gura mare:

— Puneţi mâna pe săbii! Săriţi! Jupâniţa de la Wodokty a fost răpită! Kmicic e aproape!...

La auzul strigătelor, câte unul se repezea afară să vadă ce se petrece şi, înţelegând despre ce e vorba, începea să răcnească şi el: „Kmicic e aproape! Jupâniţa a fost răpită!” Apoi alerga la grajd să pună şaua pe cal sau să-şi caute sabia în casă pe întuneric. Tot mai multe erau glasurile care repetau: „Kmicic e

aproape!”

„Cătunul” începu să freamăte, ferestrele se luminară, răsuna plânsul femeilor, lătratul câinilor. În cele din urmă, şleahticii se adunară pe uliţă, unii călare, alţii pe jos. Deasupra capetelor luceau în întuneric săbii, suliţe, lănci şi chiar furci de fier.

Jupân Wołodyjowski îi cercetă pe toţi dintr-o ochire, repezi câţiva în diferite părţi, iar el porni înainte cu ceilalţi.

Călăreţii mergeau în faţă cu pedestraşii în urma lor, grăbind spre Wolmontowicze, ca să-i întâlnească acolo pe Butrymi. Erau la vreo zece ceasuri seara şi noaptea era luminoasă, deşi luna încă nu răsărise. Aceia dintre şleahtici pe care marele hatman îi slobozise acasă de la oaste se alcătuiră îndată în şiruri strânse; ceilalţi, mai ales pedestraşii, mergeau mai răsfiraţi, fără să la seama la zăngănitul armelor, sporovăiau şi căscau, blestemându-l în răstimpuri pe Kmicic, care le stricase odihna dulce.

Aşa ajunseră până aproape de Wolmontowicze, unde le ieşi înainte o ceată înarmată.

— Stai! Cine sunteţi? îi întrebară câteva glasuri.

— Gasztowţii.

— Noi suntem Butrymii. Domaszewiczii au venit şi ei.

— Cine-i căpetenia voastră? întrebă Wołodyjowski.

— Józwa Beznogi, la porunca înălţimii tale.

— Aveţi vreo veste?

— A dus-o la Lubicz. Au trecut prin mlaştini, ca să ocolească Wolmontowicze.

— La Lubicz? se miră Wołodyjowski. Acolo vrea

să se apere? Păi Lubicz nu-i o întăritură.

— Pesemne că se încrede în puterea lui. Are vreo două sute de oameni. Mai mult ca sigur că vrea să ia tot cu el; au venit cu o mulţime de care şi cai. Gândesc că n-a aflat de întoarcerea noastră de la oaste, fiindcă prea nu se teme de nimic.

— Folosu-i de partea noastră! spuse Wołodyjowski. Acum nu ne mai scapă. Câte flinte aveţi?

— Noi, Butrymii, avem ca la treizeci, iar Domaszewiczii de două ori pe atât.

— Bine. Domnia ta iei cincizeci de oameni cu muschete şi te duci să aperi trecerea prin mlaştini, repede! Ceilalţi merg cu mine! Nu uitaţi securile!

— La poruncă!

Oamenii începură să se mişte, o ceată mai mică plecă în fugă spre mlaştini sub conducerea lui Józwa Butrym.

În acest timp, sosiră şi cei vreo cincisprezece Butrymi trimişi înainte la şleahticii din alte aşezări.

— Gościewiczii nu se văd? întrebă Wołodyjowski

— A, jupâne polcovnic, înălţimea ta erai!... Slavă Domnului! strigară. Gościewiczii vin şi ei... se aud prin pădure. Înălţimea ta ştii că a dus-o la Lubicz?

— Ştiu, n-o să ajungă prea departe.

Într-adevăr, Kmicic nu pusese la socoteală încă una din primejdiile faptei sale îndrăzneţe; nu ştia că o parte din şleahtici se întorseseră de la oaste. Credea că aşezările sunt pustii, cum era pe vremea când stătuse prima dată la Lubicz. Acum însă, împreună cu Gościewiczii şi fără Stakjenii care nu aveau cum să ajungă la timp, Wołodyjowski putea să

adune împotriva lui în jur de trei sute de săbii — toţi oameni deprinşi cu luptele şi încercaţi.

Tot mai mulţi erau şleahticii care se îndreptau spre Wolmontowicze. Veniră, în sfârşit, şi Gościewiczii pe care-i mai aşteptau. Jupân Wołodyjowski îşi alcătui detaşamentul şi rămase foarte mulţumit la vederea îndemânării şi a uşurinţei cu care se aliniară. De la prima aruncătură de ochi, se vedea cât de colo că sunt oşteni destoinici, nu nişte şleahtici obişnuiţi. Wołodyjowski se mai bucura şi pentru că în curând avea să fie căpetenia lor.

Porniră deci în trap întins spre Lubicz, prin pădurea prin care gonise şi Kmicic, mai demult. Trecuse bine de miezul nopţii. Luna se înălţase, în sfârşit, pe bolta cerului şi lumina pădurea, drumul şi luptătorii, frângându-şi razele palide în vârfurile suliţelor şi în săbiile strălucitoare. Şleahticii sporovăiau încet despre această întâmplare neobişnuită care-i smulsese din aşternut.

— Au trecut pe aici tot felul de oameni, zise unul dintre Domaszewiczi. Am crezut cu toţii că sunt niscaiva fugari, dar mai mult ca sigur că erau oameni de-ai lui.

— Păi cum. La Wodokty veneau în fiecare zi cerşetori necunoscuţi, chipurile să ceară de pomană, adăugă al doilea:

— Ce fel de oşteni are Kmicic?

— Slujitorii de la Wodokty spun că sunt cazaci. Se vede că Kmicic s-a înhăitat cu Chowański sau cu Zóltareńko. Până acum era numai răufăcător, acum şi-a vândut şi tara, nu mai încape îndoială.

— Cum putea să-i aducă pe cazaci până aici?

— Cu o ceată atât de mare nu-i deloc uşor să te strecori. Ar fi fost opriţi de primul steag de-al nostru care s-ar fi întâlnit cu ei.

— În rândul dintâi, puteau să meargă prin păduri, iar în al doilea, puţini sunt cei care se folosesc de oşteni cazaci cu simbrie? Cine-i mai poate deosebi de duşmani? Dacă i-a întrebat cineva, s-au dat drept seimeni[52].

— O să se apere, spuse unul dintre Gościewiczi, că-i bărbat curajos, dar polcovnicul nostru o să se descurce.

— Şi Butrymii s-au jurat că de astă dată nu le mai scapă viu. de-ar fi să moară până la unul. Ei sunt cei mai îndârjiţi împotriva lui.

— Păi dacă-l omorâm, împotriva cui au să-şi mai dovedească pagubele? Mai bine să-l prindem viu şi să-l dăm în seama judecăţii.

— Cine mai stă să se gândească acum la judecată, când toţi şi-au pierdut capul! Domniile voastre n-aţi auzit ce vorbeşte lumea? Se spune că şi suedezii ne ameninţă cu război.

— Dumnezeu să ne păzească!... Septentrionii, Chmielnicki! Numai suedezii mai lipsesc, ca să bată ceasul de pe urmă al Republicii.

Deodată, jupân Wołodyjowski, care mergea în frunte, se întoarse şi porunci:

— Linişte, domniile voastre.

Şleahticii tăcură, căci se zărea Lubicz. După un sfert de ceas se furişau la mai puţin de două sute de paşi de conac. Toate ferestrele erau luminate, de se vedea şi-n curtea plină de oameni înarmaţi şi de cai.

[52] Soldaţi din garda pedestră.

Nicăieri nici o strajă şi nici o măsură de prevedere. Se vede că jupân Kmicic se încredea prea mult în puterea lui. Apropiindu-se şi mai mult, Wołodyjowski recunoscu dintr-o privire pe cazacii cu care se războise de atâtea ori încă pe când trăia marele Jeremi[53] şi mai târziu în slujba lui Radziwiłł, aşa că murmură doar pentru sine:

„Dacă sunt cazaci străini, haimanaua asta a întrecut orice măsură.”

Şi continuă să privească, după ce porunci oamenilor să stea pe loc. În curte, vânzoleala era în toi. În timp ce unii dintre cazaci luminau cu făclii, ceilalţi alergau în toate părţile, intrau şi ieşeau din casă, aduceau lucruri şi încărcau legăturile în care, alţii scoteau caii din grajduri, vitele din ocoale; strigăte, chemări şi porunci se încrucişau din toate părţile. La lumina făcliilor se vedea parcă mutarea unui arendaş la altă moşie.

Krzysztof Domaszewicz, mai-marele Domaszewiczilor, se apropie de Wołodyjowski şi-i spuse:

— Înălţimea ta! Vror să încarce tot avutul în care.

— N-ajung ei să scoată de aici nici propria piele, ce se mai vorbim de avutul de la Lubicz. Nu-l mai recunosc pe Kmicic care este totuşi un oştean încercat. Nici o strajă nicăieri!

— Pentru că are putere mare; gândesc ca are peste trei sute de oameni. Dacă nu ne întorceam de

[53] *Jeremi Wiśniowiecki* (1612—1651) — prinţ şi voievod al Ruteniei din 1646. A înăbuşit în sânge răscoalele cazacilor şi ale ţăranilor ucraineni. În războiul cu Bohdan Chmielnicki a jucat un rol de scamă în timpul asedierii Zbarażului; a luat parte şi la bătălia de la Beresteczko.

la oaste, putea să treacă ziua în amiaza mare cu carele încărcate prin toate aşezările.

— Bine! răspunse Wołodyjowski. Numai drumul ăsta duce la conac?

— Numai ăsta, dincolo de el încep bălţile şi mlaştinile.

— Asta-i bine... Descălecaţi, domniile voastre!

Şleahticii ascultară porunca şi săriră îndată din şa; apoi o parte se aşezară într-un şirag lung şi începură să înconjure casa şi acareturile.

Pan Wołodyjowski se îndreptă cu cei mai mulţi spre poartă.

— Aşteptaţi porunca! le şopti. Nu trageţi decât la porunca mea!

Îi mai despărţeau numai câteva zeci de paşi de poartă, când cei care trebăluiau prin curte îi văzură. Vreo cincisprezece oameni se repeziră, la îngrădituri, se aplecară peste ele şi, scrutând întunericul, începură să strige cu glasuri ameninţătoare:

— Hei, cine sunteţi?

— *Alt!*[54] porunci Wołodyjowski. Foc!

Toate flintele şleahticilor detunară deodată; ecoul lor nici nu apucase să ajungă la pereţii clădirilor, când răsună iarăşi glasul lui Wołodyjowski:

— În goană!

— Loveşte, ucide! răcniră laudanienii, repezindu-se înainte ca o lavină.

Cazacii răspunseră şi ei cu împuşcături, dar nu mai avură timp să încarce a doua oară. Şleahticii

[54] Corect halt = stai (germ.)

ajunseseră la poarta care se prăbuşi într-o clipită sub apăsarea bărbaţilor înarmaţi. Lupta se încinse în curte, printre care, cai şi legăturile cu lucruri. În frunte înaintau ca un zid Butrymii cei vânjoşi, cei mai năprasnici în lupta de aproape şi cei mai îndârjiţi împotriva lui Kmicic. Mergeau ca o turmă de mistreţi prin lăstărişul fraged, frângând, călcând în picioare, făcând totul una cu pământul şi izbind cu săbiile ca turbaţi; în urma lor veneau Domaszewiczii şi Gościewiczii.

Oamenii lui Kmicic se apărau cu bărbăţie în spatele carelor şi al legăturilor cu lucruri; trăgeau de la toate ferestrele casei şi de pe acoperiş, dar din ce în ce mai rar, căci făcliile, călcate în picioare, se stinseseră şi era greu să-i deosebeşti pe prieteni de duşmani. Curând cazacii fură răzbiţi în curte şi împinşi spre casă şi grajduri; răsunară strigăte, cerând îndurare. Şleahticii biruiau.

Dar când rămaseră numai ei în curte, împuşcăturile din casă se înteţiră. Ţevile muschetelor apărură la toate ferestrele şi o grindină de plumbi se abătu asupra curţii. Cei mai mulţi dintre cazaci se adăpostiseră înăuntru.

— Lângă casă! La uşă! porunci Wołodyjowski.

Într-adevăr, la adăpostul zidurilor, împuşcăturile de la ferestre şi de pe acoperiş nu mai făceau nici o pagubă. Situaţia atacatorilor era totuşi destul de grea. Nici nu putea fi vorba să dea năvală asupra ferestrelor, fiindcă acolo ar fi fost întâmpinaţi cu foc din faţă, de aceea jupân Wołodyjowski dădu poruncă să dărâme uşa cu securile.

Dar nici asta nu era prea uşor, întrucât uşa era

întocmită din scânduri puternice de stejar bătute des în piroane uriaşe cu floarea mare care ştirbea securile şi le împiedica să ajungă la lemn. Din când în când, cei mai vânjoşi puneau umărul şi se opinteau din răsputeri, dar degeaba! Uşa era întărită pe dinăuntru cu bare de fier şi o mai proptiseră şi cu reteveie. Cu toate acestea, Butrymii izbeau cu turbare, în timp ce Domaszewiczii şi Gościewiczii forţau uşa de la bucătărie şi pe cea care ducea la cămara cu lucruri de preţ.

După un ceas de încercări zadarnice, fură înlocuiţi oamenii care mânuiau securile. Căzură câteva scânduri, dar în locul lor se arătară ţevile muschetelor şi împuşcăturile răsunară din nou. Doi dintre Butrymi se prăbuşiră cu pieptul străpuns. Ceilalţi, în loc să se înspăimânte, loveau şi mai îndârjiţi.

Din porunca lui Wołodyjowski, deschizăturile fură astupate cu ghemotoace din sumane. În acelaşi timp, se auziră strigăte dinspre drum; Stakjenii veniseră în ajutorul şleahticilor, urmaţi de ţăranii înarmaţi de la Wodokty.

Pesemne că sosirea acestor noi întăriri îi umplu de teamă pe cei împresuraţi, pentru că un glas puternic începu să strige dinapoia uşii:

— Încetaţi! Nu mai daţi cu securile! Ascultaţi!... Pe o sută de diavoli! Staţi o dată!... Să ne înţelegem.

Wołodyjowski dădu poruncă să se oprească şi întrebă:

— Cine vorbeşte?

— Kmicic, stegarul de Orsza! i se răspunse. Dar eu cu cine vorbesc?

— Cu polcovnicul Michał Jerzy Wołodyjowski.
— Cu plecăciune! se auzi glasul din spatele uşii.
— N-avem vreme de închinăciuni... Ce vrei?
— Mai degrabă eu ar trebui să întreb: ce vrei? Nu mă cunoşti, nici eu pe domnia ta... De ce mă asupreşti?
— Vânzătorule! strigă Michał. Cu mine au venit şi laudanienii întorşi de la oaste, iar aceştia vor să-şi ceară socoteală pentru jafurile şi sângele nevinovat pe care l-ai vărsat, iar acum şi pentru jupâniţa pe care ai răpit-o. Ştii tu ce înseamnă *raptus puellae?*[55] Va trebui să plăteşti eu viaţa!

Urmă o clipă de tăcere.

— Nu m-ai mai face vânzător a doua oară, spuse iarăşi Kmicic, dacă n-ar fi uşa care ne desparte.
— N-ai decât s-o deschizi... eu nu te împiedic!
— Mulţi câini laudanieni o să dea ortu' popii înainte. Nu mă prindeţi voi viu!
— Atunci o să te târâm afară după ce-oi crăpa. Pentru noi e totuna.
— Domnia ta, ascultă-mă cu luare-aminte şi bagă în cap ce-ţi spun! Dacă nu ne lăsaţi în pace, arunc conacul în văzduh cu toţi cei dinăuntru şi cu mine deodată, am un butoiaş cu pulbere cu fitilul aprins gata, aşa să-mi ajute Dumnezeu! N-aveţi decât să veniţi să puneţi mâna pe mine.

De astă dată se aşternu o tăcere mai lungă. Wołodyjowski căuta în zadar un răspuns. Şleahticii începură să se uite înspăimântaţi unul la altul. În vorbele lui Kmicic răsuna atâta forţă sălbatică, încât îi dădură crezare cu toţii. O singură scânteie ajunsă

[55] Răpirea de fecioară (lat.).

la pulbere putea să le zădărnicească biruinţa şi s-o piardă pe Billewiczówna pentru totdeauna.

— Pe viul Dumnezeu! mormăi unul dintre Butrymi, ăsta e un nebun! E-n stare s-o facă.

Deodată, lui jupân Wołodyjowski îi trecu prin minte un gând pe care-l socoti bun.

— Mai e şi alt mijloc! strigă. Vânzătorule, ieşi să te lupţi cu mine! De mă învingi, ai să pleci slobod!

O vreme nu se auzi nici un răspuns. Inimile laudanienilor băteau neliniştite.

— Cu sabia? întrebă Kmicic în cele din urmă. Poate fi!

— Dacă nu te-apucă frica, va fi!

— Îţi dai cuvântul de cavaler că voi pleca slobod?

— Mi-l...

— Nu se poate! se împotriviră câteva glasuri dintre Butrymi.

— Pe o sută de diavoli! Tăcere, domniile voastre! tună Wołodyjowski, dacă nu, n-aveţi decât să săriţi în aer odată cu el.

Butrymii tăcură; după o clipă, unul din ei spuse:

— Va fi cum porunceşti domnia ta...

— Ei, cum e? întrebă Kmicic batjocoritor. Sărăntocii nu îngăduie?

— Dacă domnia ta doreşti, sunt gata să jure şi pe săbiile lor.

— Atunci să jure!

După o clipă se adunară înaintea uşii celei mari; vestea că Kmicic vrea să arunce totul în aer se răspândi în toate părţile. Rămaseră cu toţii încremeniţi de groază. Wołodyjowski ridică glasul şi vorbi în tăcerea de moarte:

— Pe toţi cei aci de faţă vă iau martori că l-am chemat la luptă în doi pe jupân Kmicic, stegarul de Orsza, şi i-am făgăduit că dacă mă va învinge, va fi slobod să plece unde vrea, fără să întâmpine din partea domniilor voastre nici o piedică. Drept care, domniile voastre trebuie să juraţi pe Dumnezeu cel preaînalt şi pe sfânta cruce...

— Aşteptaţi! strigă Kmicic, să fiu slobod să plec cu toţi oamenii mei, iar pe jupâniţa s-o iau cu mine.

— Jupâniţa rămâne aici, răspunse Wołodyjowski, iar oamenii domniei tale vor fi luaţi robi de şleahtici.

— Nu se poate!

— Atunci dă foc la pulbere! Pe jupâniţa am şi plâns-o, cât priveşte oamenii, întreabă-i ce vror...

Iarăşi se lăsă tăcerea.

— Fie şi aşa, răspunse Kmicic după o clipă. N-o iau acum, o s-o iau peste o lună. Am s-o găsesc şi-n gaură de şarpe! Juraţi!

— Juraţi! repetă Wołodyjowski.

— Jurăm pe Dumnezeu cel preaînalt şi pe sfânta cruce, Amin!

— Ei, ieşi odată, domnia ta! îl zori jupân Michał.

— Domnia ta vrei să ajungi mai repede pe lumea cealaltă?

— Bine, bine. Numai grăbeşte-te.

Barele de fier care ţineau uşa pe dinăuntru începură să scrâşnească.

Wołodyjowski se dădu puţin înapoi, urmat de şleahtici; ca să facă loc. Uşa se deschise deodată şi jupân Andrzej apăru, înalt şi zvelt ca un plop. Începeau să se ivească zorile, şi primele luciri ale zilei cădeau pe chipu-i tânăr, mândru şi neînfricat.

Se opri în prag, privi cu îndrăzneală la grămada şleahticilor şi spuse:

— Am avut încredere în domniile voastre... Numai Dumnezeu ştie dacă am făcut bine, dar să lăsăm asta!... Care-i jupân Wołodyjowski?

Micul polcovnic ieşi înainte.

— Eu sunt! răspunse.

— Ehei, domnia ta nu prea arăţi ca un uriaş, se miră Kmicic, făcând aluzie la statura mică a viteazului. Mă aşteptam să văd un om mai falnic, deşi trebuie să recunosc că domnia ta eşti un oştean încercat.

— Eu nu pot să spun acelaşi lucru despre domnia ta, căci ai neglijat străjile. Dacă şi la sabie eşti tot atât de priceput, n-o să am prea mult de lucru.

— Unde luptăm? întrebă Kmicic grăbit.

— Aici... bătătura o netedă ca o masă.

— Fie! Pregăteşte-te de moarte!

— Eşti chiar atât de sigur?

— Se vede că n-ai fost prin Orsza, de vreme ce te îndoieşti de asta... Nu numai că sunt sigur, dar îmi pare rău de domnia ta, pentru că am auzit că eşti un oştean vestit. De aceea, îţi zic pentru ultima oară: dă-mi pace! Nu ne cunoaştem... de ce să ne stăm în cale? Ce ai domnia ta cu mine?... Jupâniţa mi-a fost lăsată prin testament, ca şi moşia asta, şi Dumnezeu mi-e martor că iau ce mi se cuvine... E adevărat că i-am tăiat pe şleahticii din Wolmontowicze, dar să judece Dumnezeu cine a fost nedreptăţit mai întâi. Că erau sau nu însoţitorii meu nişte netrebnici, ce să mai vorbim, destul că aici n-au făcut nici un rău nimănui şi i-au ucis până la unul, ca pe nişte câini

turbaţi, numai pentru că au vrut să dănţuiască la crâşmă cu fetele. Să fie sânge pentru sânge! Apoi mi-au omorât şi oştenii. Mă jur pe rănile lui Christos că nu venisem aici cu gânduri rele, şi cum m-au primit?... Dar fie, nedreptate pentru nedreptate. Mai pun şi de la mine, plătesc toate stricăciunile... ca între vecini. Mai bine aşa decât altminteri...

— Dar oamenii pe care i-ai adus cu domnia ta cine sunt? De unde ai luat asemenea ajutoare? întrebă Wołodyjowski.

— Mă priveşte de unde i-am luat. Nu i-am adus împotriva ţării, ci ca să-mi fac treaba mea.

— Din ăştia-mi eşti?... Aşadar pentru treaba ta te-ai înhăitat cu vrăjmaşul? Şi cu ce-ai să le plăteşti ajutorul, dacă nu cu trădarea?... Nu, frăţioare, nu ţi-aş fi stat împotrivă să te înţelegi cu şleahticii ăştia, dar să chemi duşmanul să te ajute, asta-i altceva. Cu minciuna nu scapi. Hai să începem, că altfel am să-ţi spun că eşti un laş, deşi tu pretinzi că eşti mare meşter în Orsza.

— Domnia ta ai vrut-o! spuse Kmicic, luând poziţie.

Dar jupân Wołodyjowski nu se grăbi să scoată sabia şi privi spre cer. Se revărsau zorile. La răsărit, prima panglică auriu-albăstrie se întindea ca un brâu luminos, deşi în curtea conacului era încă destul de întuneric, iar înaintea casei domnea bezna de nepătruns.

— Se crapă bine de ziuă, spuse Wołodyjowski, dar mai e până să răsară soarele. Poate că domnia ta pofteşte să ni se aducă făclii?

— Mi-e totuna.

— Domniile voastre! strigă Wołodyjowski, întorcându-se spre şleahtici. Daţi fuga după şomoioage de paie şi vreascuri, să ne vedem mai bine în danţul asta orszenesc.

Şleahticii, încurajaţi de glumele tânărului polcovnic, se zvârliră spre cuhnii; unii începură să adune făcliile călcate în picioare în timpul bătăliei şi în curând aproape cincizeci de torţe roşietice străluciră în mohoreala palidă a dimineţii. Wołodyjowski i le arăta cu sabia lui Kmicic.

— Priveşte, domnia ta, un adevărat alai de înmormântare!

Iar Kmicic îi răspunse numaidecât:

— Îngroapă un polcovnic, aşa că şi pompa trebuie să fie mare!

— Grozav balaur mai eşti, domnia ta!...

În acest timp, şleahticii făcură cerc în tăcere în jurul luptătorilor; înălţară cu toţii aşchiile aprinse, iar în spatele lor se rânduiră ceilalţi, curioşi şi neliniştiţi; la mijloc potrivnicii se măsurau din ochi. Se aşternuse o linişte de mormânt, doar bucăţele de cărbuni mai cădeau pe jos sâsâind, din vreascurile aprinse. Jupân Wołodyjowski era vesel ca un sticlele într-o colivie.

— Începe, domnia ta! îl îndemnă Kmicic.

Primul scrâşnet răsună ca un ecou în inimile privitorilor: Wołodyjowski lovi fără prea multă convingere, Kmicic pară şi lovi la rându-i, iar Wołodyjowski respinse şi el. Hârşcâiturile deveneau din ce în ce mai dese. Cei de pe margine stăteau cu răsuflarea tăiată. Kmicic atacă furios, dar jupân Wołodyjowski îşi duse mâna stângă la spate şi

rămase liniştit, făcând doar mişcări foarte mici, aproape nevăzute, de parcă vroia numai să se apere şi în acelaşi timp să-şi cruţe potrivnicul; se retrăgea uneori un pas înapoi, alteori făcea un pas înainte, cercetând pesemne îndemânarea lui Kmicic. În timp ce stegarul de Orsza se înfierbântase, polcovnicul era rece ca un meşter care-şi pune învăţăcelul la încercare, şi tot mai liniştit; în cele din urmă, spre uluirea şleahticilor, rosti:

— Să mai sporovăim, ca să nu ne pară timpul prea lung... Aha! Asta e după tipicul din Orsza?... Se vede că pe acolo trebuie să vă bateţi singuri mazărea, de vreme ce domnia ta dai cu sabia cum ai da cu îmblăciul... Te frămânţi grozav. E adevărat, că eşti cel mai bun în toată Orsza?... Lovitura asta numai slujitorii judecăţilor o mai folosesc... Asta e din Kurlandia... bună să te aperi de câini cu ea. Domnia ta, bagă de seamă la vârful sabiei... Nu mai îndoi mâna aşa, că uite ce se poate întâmpla... Ridic-o!...

Ultimele cuvinte, Wołodyjowski le rosti apăsat, în acelaşi timp făcu o jumătate de cerc, trase mâna şi sabia spre el şi, înainte ca privitorii să priceapă ce va să zică „Ridic-o!” — sabia lui Kmicic zbură ca un ac tras de pe aţă peste capul lui Wołodyjowski şi căzu înapoia lui. Micul polcovnic spuse:

— Asta se cheamă smulgerea sabiei.

Kmicic era palid, cu ochii rătăciţi, şi se clătina pe picioare, uluit şi el nu mai puţin decât şleahticii laudanieni. Wołodyjowski se trase într-o parte şi arătând spre sabia căzută, repetă:

— Ridic-o!

O clipă crezură că Kmicic se va năpusti asupra lui cu mâinile goale... Era gata să se repeadă, şi Wołodyjowski, apropiind mânerul sabiei de piept, îndreptă vârful spre el, dar Kmicic se zvârli spre sabie şi se prăpăstui iarăşi asupra înfricoşătorului potrivnic.

Cei de faţă începură să murmure, şi cercul se strânse şi mai mult, iar înapoia lui se alcătui un al doilea şi un al treilea cerc. Cazacii lui Kmicic îşi băgau capetele printre umerii şleahticilor, ca şi când toată viaţa ar fi trăit cu toţii în cea mai bună înţelegere. Strigătele se smulgeau fără voie de pe buzele privitorilor; din când în când izbucneau hohote de râs nestăpânit, nervos; pricepură cu toţii că au de-a face cu un meşter între meşteri.

Wołodyjowski petrecea de minune, jucându-se cu Kmicic de-a şoarecele şi pisica; mânuia sabia cu tot mai multă nepăsare. Îşi luă mâna stângă de la spate şi o băgă în buzunarul pantalonilor. Kmicic făcea spume la gură, hârâia, până când vorbe răguşite îi ieşiră din gâtlej printre dinţii încleştaţi:

— Sfârşeşte... domnia ta!... Cruţă-mă de ruşine!..

— Prea bine! zise Wołodyjowski.

Se auzi un şuier scurt, înfricoşător, apoi un strigăt înăbuşit... În acelaşi timp Kmicic desfăcu braţele, sabia îi scăpă din mână... şi se prăbuşi cu faţa în jos la picioarele polcovnicului.

— Trăieşte! spuse Wołodyjowski, n-a căzut pe spate. Şi îndoind poala tunicii lui Kmicic, începu să-şi şteargă sabia.

Şleahticii izbucniră cu toţii în strigăte puternice; se auzea tot mai limpede:

— Să-l ucidem pe vânzător!... Să-l ucidem!.... Să-l hăcuim!...

Câţiva Butrymi alergară cu săbiile scoase. Pe neaşteptate se întâmplă ceva de-a dreptul ciudat; micul Wołodyjowski crescu parcă dintr-o dată în faţa lor — sabia celui mai apropiat, dintre Butrymi zbură ca luată de vijelie, asemenea sabiei lui Kmicic, iar Wołodyjowski porunci cu ochii scânteind.

— Înapoi!... Înapoi.. Acum e al meu, nu mai o al vostru!... În lături!

Tăcură cu toţii, temându-se de mânia viteazului, iar el spuse:

— Nu-i nevoie de măcel aici!... Domniile voastre, ca şleahtici ce vă aflaţi, trebuie să înţelegeţi obiceiul cavaleresc de a nu ucide un rănit. Nici vrăjmaşul nu e tratat astfel, ce să mai vorbim de un potrivnic învins în luptă dreaptă.

— El e vânzător, mormăi unul dintre Butrymi, şi cei ca el trebuie omorâţi!

— Dacă-i vânzător, atunci trebuie predat hatmanului, ca să-şi primească pedeapsa şi să fie pildă altora. V-am pus că acum e în puterea mea, nu mai e al vostru. Dacă va trăi, veţi putea să vă dovediţi dreptatea înaintea judecăţii şi folosul va fi mai mare dacă va fi viu, decât dacă va muri. Care dintre voi ştie să lege rănile?

— Krzych Domaszewicz. De multă vreme el îi oblojeşte pe toţi în Lauda.

— Să-i lege tăietura numaidecât şi să-l puneţi pe targa! Eu mă duc s-o mângâi pe jupâniţa nefericită.

Rostind acestea, Wołodyjowski îşi băgă săbioara în teacă şi intră în casă prin uşa spartă. Şleahticii

începură să-i prindă şi să-i lege pe oamenii lui Kmicic, care de acum înainte aveau să are câmpul prin „cătune”. Cei mai mulţi se lăsară cetluiţi fără împotrivire: doar vreo cincisprezece săriră pe ferestrele din spatele casei şi fugiră spre bălţi, dar acolo nimeriră în mâinile Stakjenilor care-i aşteptau. În acelaşi timp, şleahticii începură să jefuiască încărcătura carelor şi găsiră pradă din belşug; câţiva erau de părere să golească şi conacul, dar se temeau de jupân Wołodyjowski şi poate şi de Billewiczówna care se afla înăuntru. Îşi luară morţii, printre care erau trei Butrymi şi doi Domaszewiczi, şi îi aşezară în care, ca să-i îngroape creştineşte, iar pentru oamenii lui Kmicic, care căzuseră în luptă, porunciră argaţilor să sape o groapă dincolo de grădină.

În căutarea jupâniţei, Wołodyjowski cercetă toată casa şi o găsi, aşezată într-un colţ, în cămara cu lucruri de preţ, la care ducea o uşă scundă şi grea din iatac. Era o mică încăpere cu ferestre înguste, apărate de gratii, întocmite în pătrat, cu pereţi atât de groşi, încât Wołodyjowski cunoscu dintr-odată că odaia ar fi scăpat întreagă, chiar dacă Kmicic ar fi aruncat casa în aer. Îşi făcu astfel o părere mai bună despre Kmicic. Jupâniţa şedea pe o ladă nu departe de uşă, cu capul în piept şi faţa acoperită aproape cu totul de păru-i bogat: nu făcu nici o mişcare la intrarea viteazului. Credea că e Kmicic sau vreunul din oamenii lui. Wołodyjowski se opri în uşă, îşi scoase chipiul, îşi drese glasul o dată, de două ori, dar văzând că nici asta nu ajută la nimic, rosti:

— Jupâniţa... eşti slobodă!...

Atunci de sub părul căzut priviră spre cavaler

ochii albaştri, apoi se ivi o fetişcană minunară, deşi palidă şi răvăşită. Wołodyjowski se aştepta la mulţumiri, la o izbucnire de bucurie, dar jupâniţa stătea nemişcată şi-l privea rătăcită, aşa că viteazul vorbi iarăşi:

— Vino-ţi în fire, jupâniţa! Dumnezeu s-a îndurat de nevinovăţia domniei tale... Eşti slobodă şi poţi să te întorci la Wodokty.

De astă dată, în privirea Billewiczównei apărură semne de înţelegere. Ridicându-se de pe ladă, îşi scutură părul pe spate şi întrebă:

— Domnia ta cine eşti?

— Michał Wołodyjowski, polcovnic de dragoni în oastea voievodului de Wilno.

— Am auzit bătălie... Împuşcături? Vorbeşte, domnia ta...

— Întocmai. Noi am venit în ajutorul domniei tale... Billewiczówna îşi reveni cu totul.

— Mulţumesc domniei tale! rosti repede cu glasul şoptit, în care răzbătea o spaimă de moarte. Şi cu celălalt ce s-a întâmplat?...

— Cu Kmicic? Nu-ţi fie teamă, jupâniţa, zace fără suflare în bătătură... şi, fără să mă laud, e isprava mea.

Wołodyjowski spuse aceasta parcă fălindu-se, dar dacă se aşteptase la cuvinte de laudă, se înşelase amarnic. Billewiczówna nu scoase o vorbă, se clătină pe picioare şi începu să caute sprijin cu mâinile, apoi se aşeză greoi pe lada de pe care se ridicase cu o clipă înainte.

Viteazul se repezi spre ea.

— Ce ai, jupâniţa?

— Nimic... nimic... Aşteaptă, domnia ta... îngăduie-mi... jupân Kmicic a fost ucis?...
— Ce-mi pasă mie de Kmicic? o întrerupse Wołodyjowski, de domnia ta e vorba!

Puterile îi reveniră deodată, fiindcă se ridică iarăşi şi, privindu-l în albul ochilor, strigă cu mânie, nerăbdare şi deznădejde:
— Pe Dumnezeu din ceruri, răspunde! E mort?...
— Kmicic e rănit; răspunse uimit Wołodyjowski.
— Trăieşte?...
— Trăieşte.
— Prea bine! Îţi mulţumesc, domnia ta...

Şi se îndreptă cu paşi nesiguri spre uşă. Wołodyjowski stătu o clipă mişcând avan din mustăcioară şi clătinând din cap, apoi murmură pentru sine:
— Îmi mulţumeşte oare pentru că Kmicic e rănit, sau pentru că trăieşte?

Şi ieşi după ea. O găsi în iatac, stând împietrită în mijlocul încăperii. Patru şleahtici îl aduceau pe Kmicic; primii doi, mergând într-o dungă, se iviră în uşă, iar între braţele lor spânzura chipul palid al lui jupân Andrzej, cu ochii închişi şi cu părul năclăit de sânge negru închegat.
— Încet! le spuse Krzych Domaszewicz care venea în urma lor, treceţi încet peste prag! Ţineţi-i careva capul! Încet!...
— Păi cu ce să i-l ţinem, dacă avem mâinile prinse, răspunseră cei care mergeau în frunte.
— Atunci jupâniţa Aleksandra se apropie de ei, palidă ca şi Kmicic, şi îşi puse amândouă mâinile sub capul lipsit de viaţă.

— Asta-i jupâniţa!... se miră Krzych Domaszewicz.
— Eu sunt... aveţi grijă!... răspunse cu glas încet.

Jupân Wołodyjowski privea şi mişca grozav din mustăcioară.

În acest timp, îl aşezară pe Kmicic pe pat. Krzych Domaszewicz începu să-i spele capul cu apă, apoi îi puse pe rană un plasture pregătit dinainte şi zise:

— Acum numai să stea liniştit... Ei, trebuie să aibă un cap de fier, dacă n-a crăpat în două de asemenea lovitură. Poate că se face bine, că-i tânăr. Dar ştiu c-a păţit-o...

Şi se întoarse spre Oleńka:

— Jupâniţa, lasă-mă să-ţi spăl mâinile... Uite apă aici. Ai inimă milostivă, dacă n-ai pregetat să te mânjeşti de sânge pentru omul acesta.

În timp ce vorbea, îi ştergea mâinile cu năframa, iar ea pălea şi se pierdea tot mai mult. Wołodyjowski se repezi iarăşi spre ea.

— Jupâniţa, nu mai ai ce face aici! Ai arătat creştinească milă acestui vrăjmaş... acum întoarce-te acasă!

Şi îi dădu braţul, dar ea nici măcar nu se uită la el şi-i zise lui Krzych Domaszewicz:

— Jupâne Krzysztof. Însoţeşte-mă!

Ieşiră amândoi, iar Wołodyjowski îi urma îndată. În curte, şleahticii începură să strige la vederea ei, dar ea păşea palidă, clătinându-sc, cu gura încleştată şi cu flăcări în ochi.

— Trăiască jupâniţa noastră! Trăiască polcovnicul nostru. răcneau glasuri puternice.

După vreun ceas, jupân Wołodyjowski se

întorcea în fruntea laudanienilor spre aşezările şleahticilor. Răsărise soarele, era o dimineaţă veselă pe lume, cu adevărat de primăvară. Laudanienii mergeau încet, răzleţiţi pe drum, tăifăsuind despre întâmplările nopţii trecute şi ridicându-l în slăvi pe Wołodyjowski care căzuse pe gânduri. Nu putea să uite ochii aceia care-l priveau de sub părul desfăcut, făptura înaltă şi frumoasă, deşi covârşită de tristeţe şi durere.

— E o minune de frumoasă ce e, murmură, o adevărată prinţesă!... Hm! I-am salvat cinstea şi, mai mult ca sigur, şi viaţa, fiindcă deşi pulberea n-ar fi ajuns până la cămara cu lucruri de preţ, ar fi murit de spaimă... S-ar cuveni să-mi fie recunoscătoare... Dar cine poate să înţeleagă o femeie... S-a uitat la mine ca la un slujitor şi nu ştiu dacă din mândrie sau din pricina tulburării...

Capitolul VIII

Gândurile nu-l lăsară să doarmă toată noaptea următoare. Câteva zile nu se gândi decât la jupâniţa Aleksandra şi înţelese că i-a rămas la inimă. Altminteri şi şleahticii din Lauda voiau să-l însoare cu ea. E adevărat că Oleńka îl respinsese de la început, dar atunci nu-l cunoştea, nu-l văzuse niciodată. Acum era însă cu totul altceva. El o smulsese prin luptă din mâinile răpitorului, primejduindu-şi viaţa prin plumbi şi săbii; o cucerise ca pe o cetate... A cui putea să fie, dacă nu a lui? Putea oare să-i mai refuze ceva, fie şi mâna? Ce-ar fi

să încerce? Poate începuse să ţină la el, dintr-un simţământ de recunoştinţă; se întâmplase adesea ca o jupâniţa să-şi ofere inima şi mâna izbăvitorului! La urma urmei, chiar dacă la început n-ar simţi nimic pentru el, s-ar cuveni cu atât mai mult să se străduiască a-l îndrăgi. Dar dacă nu l-a uitat pe celălalt? „Nu se poate! îşi repetă Wołodyjowski, dacă nu-l respingea, nu venea el s-o ia cu puterea armelor.” S-a arătat într-adevăr neobişnuit de milostivă cu el, dar toate femeile sunt înduioşate de răniţi, chiar dacă sunt duşmani. E tânără şi lipsită de ocrotire, trebuie să se căsătorească. Se vede că nu simte în ea chemarea mânăstirii, dacă nu s-a dus până acum. Avea destul timp. O jupâniţa atât de frumoasă va fi mereu sâcâită de stăruinţele cavalerilor; unii pentru averea sau pentru frumuseţea ei, alţii pentru fala neamului. Ehei, are să fie prea bucuroasă să aibă o apărare, ale cărei roade a putut să le vadă şi singură. „Şi pe urmă, e timpul să te statorniceşti şi tu, Michałek! îşi spuse Wołodyjowski. Eşti încă tânăr, dar anii trec repede. Ca oştean, n-ai să faci avere, o să sporeşti cel mult numărul crestăturilor pe răbojul timpului. Va trebui să pui capăt năzbâtiilor.”

Aici, prin mintea lui jupân Wołodyjowski se perindară toate jupâniţele pentru care oftase până atunci. Se găseau printre ele şi foarte chipeşe, şi de sânge ales, dar nici una nu era atât de frumoasă şi de neam mare, cum era Oleńka. Despre jupâniţa asta şi de neamul ei vorbea cu respect toată lumea de prin împrejurimi; se vedea cât de colo că este atât de cinstită, încât dă, Doamne, oricărui bărbat asemenea

soţie.

Jupân Wołodyjowski se gândea că dăduse norocul peste el şi asta nu se întâmplă de multe ori în viaţă; jupâniţa îi era atât de îndatorată!

„De ce să mai zăbovesc! îşi spunea. Am să găsesc oare ceva mai bun? Trebuie să încerc. Da, dar războiul e în toi, şi braţul sănătos. Mai mare ruşinea ca un cavaler să umble după jupâniţe, când ţara întinde mâinile şi strigă după ajutor.”

Jupân Michał avea inimă vrednică de oştean şi, cu toate că slujea aproape de când era copil, cu toate că luase parte la războaiele care se întâmplaseră în vremea lui, îşi cunoştea prea bine datoria faţă de ţară şi nu se gândea la odihnă.

Tocmai pentru că nu slujise pentru foloase, faimă şi răsplată, ci numai din dragoste pentru ţară, păstrându-şi conştiinţa curată întotdeauna, ştia cât preţuieşte, şi asta îi dădea curaj... „Alţii şi-au făcut de cap, iar eu am luptat, se gândea. Acum Dumnezeu o să-l răsplătească pe oştean şi o să-l ajute”.

Înţelese însă că, de vreme ce timpul nu era potrivit ca să umble după jupâniţe, trebuia să treacă repede la fapte şi să pună totul pe o carte: să se ducă la ea, să-i mărturisească dragostea din capul locului şi ori să facă nunta, după ce scurtează strigările în biserică, ori să-şi înghită bobârnacul. „Am mai primit eu bobârnace şi altădată, o să primesc şi-acum! murmură Wołodyjowski, mişcându-şi mustăcioara gălbioară. Ce-o să mi se întâmple?”

Era totuşi ceva ce nu-i plăcea în hotărârea asta luată în mare grabă. Îşi punea întrebarea dacă, nu cumva, cerându-i mâna îndată după ce o scăpase de

Kmicic, se va purta asemenea creditorului care pretinde să i se plătească datoria cât mai repede şi cu dobândă mare. „Este vrednică de un cavaler asemenea faptă?”

Dar pentru ce ai dreptul la recunoştinţa cuiva, dacă nu pentru binele pe care i-l faci? Dacă pripeala asta nu va fi pe placul jupâniţei, dacă se va supăra, el poate să-i spună: „Jupâniţa dragă, aş putea să-ţi fac curte un an încheiat şi să-ţi tot privesc ochişorii, dar eu sunt oştean şi trâmbiţa mă cheamă la luptă! Aşa că mă duc!” îşi zise Wołodyjowski.

După o clipă, îi trecu prin minte alt gând. Dar dacă ea îi va răspunde aşa: „Atunci pleacă la luptă, jupâne oştean, iar după aceea o să-mi faci curte şi o să mă priveşti în ochi un an, fiindcă eu nu-mi dau sufletul şi trupul unui om pe care nu-l cunosc.”

Atunci totul se va sfârşi.

Că se va sfârşi, pricepea de minune jupân Wołodyjowski; lăsând la o parte jupâniţa pe care putea s-o ia altul în acest răstimp, Wołodyjowski nu prea era sigur nici de statornicia lui. Conştiinţa îi spunea că dragostea seamănă la el cu un foc de paie, se aprinde şi se stinge la fel de repede. Atunci totul se va sfârşi!... Şi poţi să colinzi mai departe, oştene rătăcitor, din tabără în tabără, din luptă în luptă, fără căpătâi şi fără un suflet apropiat. Iar la sfârşitul fiecărui război, afară de încăperea armelor, n-ai să găseşti nicăieri un locşor unde să-ţi odihneşti capul trudit.

Jupân Wołodyjowski nu ştia ce să facă.

Se simţea strâmtorat şi parcă se înăbuşea în casa din Pacunele, astfel că-şi luă chipiul şi ieşi pe

uliţă, să se bucure de soarele de mai. În prag nimeri peste unul din oamenii lui Kmicic luaţi robi şi care îi revenise lui Pakosz.

Cazacul se încălzea la soare şi zdrăngănea din bandură[56].

— Tu ce faci aici? îl întrebă Wołodyjowski.

— Cânt, boierule, răspunse cazacul, ridicând spre el faţa-i trasă.

— Din ce loc eşti? îl mai întrebă jupân Michał, mulţumit că poate să se gândească la altceva.

— Sunt de departe, boierule, de lângă Zwiahl.

— Tu cum de n-ai spălat putina odată cu ceilalţi tovarăşi ai tăi? O, netrebnicii! Şleahticii v-au dăruit viaţa la Lubicz, ca să aibă braţe de muncă, iar voi aţi şi şters-o numaidecât după ce v-au dezlegat.

— Eu n-am să fug. Aici am să crap, ca un câine.

— Atât de mult îţi place aici?

— Au fugit cei care duceau dorul luptei, dar eu mă simt mai bine aici. Am avut un picior străpuns de plumb şi m-a oblojit o şlahciancă, una din fetele bătrânului, mângâindu-mă cu vorbe bune. Asemenea frumuseţe nu mi-au mai văzut ochii... De ce să mai plec?

— Şi care ţi-a căzut cu tronc?

— Maryśka.

— Te-ai hotărât să rămâi aici?

— Dac-am să crap, au să mă ducă de-aici pe năsălie, dacă nu, am să rămân.

— Te gândeşti să-l slujeşti pe Pakosz până când îţi va da fata?

— Nu ştiu, boierule.

---

[56] Instrument muzical cu coarde; ucrainean.

— Mai degrabă te-ar omorî, decât s-o dea după tine.

— Eu am cervoneţi îngropaţi în pădure, vreo doi pumni.

— Din jafuri?

— După cum zici, boierule.

— Poţi să ai şi o găleată plină, tu eşti ţăran, iar Pakosz e şleahtic.

— Mă trag şi eu din cei cu slujbă la drumuri.

— Dacă-i aşa, cu atât mai rău, pentru că eşti vânzător. Cum ai putut să intri în slujba duşmanului?

— Asta nu-i adevărat.

— Dar de unde v-a luat Kmicic?

— De la drumul mare. Eu am slujit la hatmanul de câmp, dar pe urmă steagul s-a risipit şi nu mai aveam ce mânca. Acasă nu mai avea rost să mă întorc, fiindcă arsese totul. Aşa că m-am luat şi eu după ceilalţi şi am început să jefuim la drumul mare.

Jupân Wołodyjowski rămase peste măsură de uimit, căci până acum crezuse că Kmicic o răpise pe Oleńka cu oşteni împrumutaţi de la vrăjmaşi.

— Cei mai mulţi dintre noi am slujit înainte la Trubecki şi la Chowański, dar şi de la ei am fugit la drumul mare.

— Şi de ce v-aţi alăturat lui jupân Kmicic?

— Pentru că el este un ataman[57] cunoscut. Am auzit că cei care l-au urmat şi-au umplut punga cu taleri. De aceea am venit cu el. Dar Dumnezeu nu ne-a ajutat!

Jupân Wołodyjowski începu să clatine din cap, în timp ce cugeta că totuşi pe Kmicic ăsta prea l-au

[57] Căpetenie de cazaci, hatman.

înnegrit; apoi se uită la boiernaşul cu faţa suptă şi clătină iarăşi din cap.

— Atât de mult ţii la ea?

— O, întocmai, boierule!

Wołodyjowski se depărtă, gândind în sinea lui: „Iată un om care ştie ce vrea. Ăsta nu mai stă la îndoială; i-a căzut dragă şi de aceea rămâne aici. Asemenea oameni sunt cei mai de nădejde. Dacă se trage într-adevăr din boiernaşii însărcinaţi cu întreţinerea drumurilor, apoi e din acelaşi soi ca şi şleahticii din «cătune». Dacă-şi dezgroapă cernoveţii, poate că bătrânul o să i-o dea pe Maryśka. Şi de ce nu? Nu s-a mai apucat să despice firul în patru, ci şi-a pus în gând s-o ia. Aşa am să fac şi eu!”

Cufundat în asemenea gânduri, jupân Wołodyjowski mergea pe uliţă prin soare, oprindu-se din când în când şi pironindu-şi ochii în pământ sau ridicându-i spre zările albastre: pornea apoi mai departe, până când, deodată, zări zburând un stol de raţe sălbatice.

Atunci începu să-şi ghicească norocul cu ajutorul lor: să se ducă, să nu se” ducă?... Îi ieşi să se ducă. „Mă duc, altfel nu poate fi.”

Spunându-şi acestea, se întoarse acasă; în drum se abătu pe la grajd, în faţa căruia slujitorii lui aruncau cu zarurile.

— Syruć, întrebă Wołodyjowski, ai împletit coama lui Basior?

— Am împletit-o, jupâne polcovnic! Wołodyjowski intră în grajd. Basior nechează de lângă scara de la pod; viteazul se apropie, îl bătu cu palma pe crupă,

apoi se apucă să prefire codiţele de pe grumaz. „Mă duc... nu mă duc... mă duc!...”

Iarăşi se sfârşea cu noroc.

— Înşeuaţi caii şi îmbrăcaţi-vă de sărbătoare! porunci jupân Wołodyjowski.

După care intră în casă şi începu să se pregătească şi el. Se încălţă în cizme înalte de raitier[58], galbene, cu clape pe căpută şi cu pinteni auriţi, apoi se îmbrăcă într-o tunică roşie nou-nouţă; îşi mai luă şi o săbioară cu teaca de oţel şi cu garda bătută cu aur, apoi îşi puse o platoşă mică de oţel, care-i acoperea numai partea de sus a trupului; avea şi un calpac de râs cu o frumoasă pană de stârc, dar pentru că se potrivea numai cu îmbrăcămintea poloneză, o lăsă în ladă şi îşi puse pe cap un coif suedez, după care ieşi înaintea pridvorului.

Unde te duci, domnia ta? îl întrebă bătrânul Pakosz, *care* stătea pe prispă.

— Unde mă duc? Mă duc s-o întreb de sănătate pe jupâniţa noastră, ca să nu mă socotească drept un om cu creştere proastă.

— Domnia ta străluce mai abitir ca soaiele. Poate să nu aibă ochi jupâniţa, şi să nu-i cazi cu tronc...

Atunci sosiră în fugă cele două fiice ale lui Pakosz care se întorceau de la mulsoarea de la amiază a vacilor cu ciubăraşele în mână. Când îl zăriră pe Wołodyjowski, încremeniră de uimire.

— Să fie regele? rosti Zonia.

— Domnia ta, parcă te-ai duce la nuntă! adăugă Maryśka.

— Poate că o să fie şi nuntă, râse bătrânul

[58] Cavalerist

Pakosz, pentru că se duce la jupâniţa noastră.

Înainte ca bătrânul să sfârşească vorba, ciubăraşul plin ochi scăpă din mâinile Maryśkăi şi pârâiaşul de lapte se scurse până la picioarele lui jupân Wołodyjowski.

— Ia sama la ce ţii în mână! o dojeni Pakosz, ia uite la ea, căpriţa!

Maryśka nu răspunse nimic, ridică ciubăraşul şi se depărta încet.

Wołodyjowski încalecă, cei doi slujitori trecură în spatele lui şi porniră tustrei la Wodokty. Era o zi frumoasă. Soarele de mai strălucea în pieptarul şi coiful cavalerului, astfel că cine-l vedea de departe printre sălcii credea că vede încă un soare mergând pe drum.

— Aş vrea să ştiu dacă mă voi întoarce cu un inel în deget sau cu un bobârnac? spuse.

— Ce-ai zis, stăpân? întrebă fecioraşul Syruć.

— Eşti un prostănac!

Slujitorul struni calul şi rămase iarăşi în urmă, iar Wołodyjowski continua:

— Bine că nu-i prima oară.

Gândul acesta îl umplu de curaj.

Când ajunseră la Wodokty, la început, jupâniţa nu-l recunoscu, aşa că fu nevoit să-i repete numele. Abia atunci jupâniţa îl întâmpină cu toată cuviinţa, dar serioasă şi cu anume reţinere. Cavalerul se prezentă cu multă îndemânare, fiindcă deşi oştean, petrecuse multă vreme pe la felurite curţi şi trăise alături de tot soiul de oameni. Aşa că îi făcu o plecăciune adâncă şi, ducându-şi mâna la inimă, vorbi după cum urmează:

— Jupâniţă, am venit aici să aflu cum stai cu sănătatea, dacă nu te-ai îmbolnăvit cumva de spaimă, lucru pe care se cuvenea să-l fac de a doua zi, dar n-am vrut să te stingheresc.

— Foarte frumos din partea domniei tale că, după ce m-ai scăpat dintr-o vâltoare ca aceea, îţi mai aduci aminte de mine... Aşează-te, domnia ta, că-mi eşti un oaspete preaplăcut.

— Jupâniţa dragă! răspunse jupân Michał. Dacă te-aş fi uitat, nu m-aş fi arătat vrednic de hatârul pe care mi l-a făcut Dumnezeu, îngăduindu-mi să ajut o fiinţă atât de aleasă.

— O, nu! Eu trebuie să-i mulţumesc lui Dumnezeu mai întâi, iar domnia ta abia după aceea...

— Dacă-i aşa, să-i mulţumim amândoi, pentru că eu nu vreau să-l rog altceva, decât să pot să te apăr şi de acum înainte pe domnia ta ori de câte ori va fi nevoie.

Spunând acestea, jupân Wołodyjowski îşi tremură sfârcurile mustăcioarei cânepii, care i se ridicaseră mai sus de rădăcina nasului, fiindcă era tare mulţumit că intrase dintr-o dată în *medias res*[59] şi îşi prezentase simţămintele cu mare limpezime. Oleńka stătea încurcată şi tăcută, frumoasă ca o dimineaţă de primăvară. O rumeneală uşoară îi îmbujora obrăjorii şi îşi lăsă peste ochi genele lungi care trimeteau umbre peste pomeţii gingaşi.

„Tulburarea e un semn bun”, gândi Wołodyjowski.

Şi, dregându-şi glasul, urmă:

— Jupâniţa, ştii că, după bunicul domniei tale, eu

[59] În miezul lucrurilor (lat.).

i-am condus pe laudanieni?

— Ştiu, răspunse Oleńka, răposatul bunicu-meu n-a mai putut să meargă la ultima bătălie, dar s-a bucurat din toată inima când a auzit cui a încredinţat voievodul de Wilno steagul; spunea că pe domnia ta te cunoaşte drept un războinic vestit.

— Aşa vorbea despre mine?

— Chiar eu am auzit, domnia ta, cum te ridica în slăvile cerului, lucru pe care l-au făcut şi laudanienii, după ce s-au întors din luptă.

— Nu sunt decât un oştean de rând şi nu se cuvine să fiu socotit mai sus decât alţii. Cu toate acestea, mă bucur că pentru domnia ta nu sunt cu totul străin, un oaspete nepoftit, care-ţi pică în casă pe neaşteptate. Întotdeauna e mai bine să ştii cu cine ai de-a face. O mulţime de oameni se vântură de colo-colo, spunând că-s de neam mare şi împopoţonându-se cu tot felul de ranguri, dar numai Dumnezeu ştie cine sunt cu adevărat; mulţi dintre ei poate că nici şleahtici nu sunt.

Wołodyjowski aducea înadins vorba în aşa chip, încât să poată spune şi despre el cine este, dar Oleńka se grăbi să răspundă:

— Pe domnia ta nu te bănuieşte nimeni, fiindcă şi aici, în Lituania, sunt şleahtici care poartă acelaşi nume.

— Adevărat, dar aceştia au blazonul Osoria, pe când eu sunt Korczak Wołodyjowski şi noi ne tragem din unguri, dintr-un curtean al lui Atilla, care curtean, fiind urmărit de vrăjmaşi, s-a legat cu jurământ înaintea Preasfintei Fecioare că, dacă va scăpa cu viaţă, se va lepăda de credinţa păgânească,

primind-o pe cea catolică. Şi-a ţinut făgăduiala după ce a trecut cu noroc cele trei râuri pe care le purtăm pe blazonul nostru.

— Aşadar domnia ta nu eşti de prin părţile noastre?

— Nu, jupâniţă. Eu vin din Ucraina, dintr-un neam din Rutenia, unde am şi acum un sat cotropit de vrăjmaş, dar sunt oştean din copilărie şi mă îngrijesc mai mult de ruşinarea adusă Republicii de duşmanul dinafară, decât de averea mea. Am slujit de copilandru sub flamurile voievodului rutean, neuitatul nostru prinţ Jeremi, cu care am bătut toate războaiele. Am fost şi la Machnówka, şi la Konstantynów, am răbdat de foame la Zbaraż, împreună cu ceilalţi, iar după bătălia de la Beresteczko, însuşi milostivul nostru rege mi-a luat capul în mâini. Dumnezeu mi-e martor, jupâniţa dragă, că n-am venit aici să mă laud, dar vreau ca domnia ta să cunoşti că nu sunt un fitecine, care dă din gură, dar la o adică îşi cruţă sângele, că anii mi s-au scurs în slujbă dreaptă, în care s-a adunat şi ceva faimă, iar conştiinţa nu mi-am întinat-o cu nimic. Aşa să-mi ajute Dumnezeu! Pot să adeverească şi alţi oameni de seamă.

— De-ar semăna toţi cu domnia ta! oftă jupâniţa.

— Jupâniţa, te gândeşti pesemne la acel nemernic care a cutezat să ridice braţu-i nelegiuit asupra domniei tale?

Jupâniţa Aleksandra îşi aţinti ochii în podea şi nu răspunse nici un cuvânt.

— Şi-a primit răsplata, vorbi mai departe jupân Wołodyjowski, cu toate că mi s-a spus că se va

însănătoşi, nu va scăpa de pedeapsă. Toţi oamenii cumsecade îl condamnă, ei spun că a intrat în cârdăşie cu duşmanul, ca să capete ajutoare, lucru neadevărat, fiindcă oamenii cu care te-a năpăstuit pe domnia ta nu i-a luat de la vrăjmaş, ci i-a strâns de la drumul mare.

— De unde ştii domnia ta? întrebă jupâniţa repede, ridicându-şi ochii viorii spre Wołodyjowski.

— Chiar de la unul din ei. Ciudat om şi Kmicic ăsta. Atunci când l-am învinuit de trădare, înainte de a mă lupta cu el, n-a tăgăduit nimic, cu toate că nu era adevărat. E tare mândru împieliţatul!

— Şi domnia ta spui la toată lumea că nu e vânzător?

— N-am mai spus la nimeni, fiindcă n-am ştiut nici eu, dar de acum înainte voi spune. Nici cel mai crunt duşman nu trebuie nedreptăţit în acest chip.

Privirile jupânitei Aleksandra zăboviră pentru a doua oară asupra micului viteaz, cu plăcere şi recunoştinţă.

— Domnia ta eşti un om atât de cinstit, atât de cinstit, cum rar se mai află!...

Wołodyjowski începu să mişte iarăşi aprig din mustăţi de mulţumire. „La fapte, Michałek! La fapte, Michałek!” îşi spuse în ghid.

După care se întoarse spre jupâniţă:

— Mai mult!... Deşi condamn purtarea lui Kmicic, nu mă mir că el s-a bătut pentru domnia ta, căci însăşi Venus ar fi putut să te slujească. Deznădejdea l-a împins la rău şi o să-l mai împingă şi altă dată, dacă se va ivi împrejurarea, de aceea, frumoasă cum eşti, nu poţi să rămâi singură şi fără nici o ocrotire.

Asemenea lui Kmicic mai sunt şi alţii pe lume, ai să le cazi dragă şi altora şi cinstea-ţi va fi iarăşi în primejdie. Dumnezeu mi-a făcut hatârul să te scap, dar trâmbiţele lui Marte mă cheamă... Cine va veghea asupra domniei tale?... Jupâniţă dragă, oştenii sunt socotiţi uşuratici, dar nu-i aşa. Nici eu n-am o inimă de piatră şi n-am putut rămâne nepăsător faţă de atâtea farmece alese...

Jupân Wołodyjowski căzu în genunchi înaintea Oleńkăi.

— Jupâniţa dragă! îi spuse. Am moştenit steagul bunicului domniei tale. Îngăduie-mi să-i moştenesc şi nepoata. Lasă-te ocrotită de mine. Învoieşte-mă să gust din dulceaţa simţământului împărtăşit, ia-mă ca ocrotitor pentru totdeauna şi vei fi liniştită şi în siguranţă, căci, deşi voi pleca la luptă, te va apăra numele meu.

Jupâniţa zvâcni de pe scaun şi-l ascultă uluită, iar jupân Wołodyjowski vorbi mai departe:

— Sunt un oştean sărac, dar sunt şleahtic şi om cinstit, şi mă jur că pe blazonul şi pe conştiinţa mea n-ai să găseşti nici o pată. Poate că mă pripesc, dar înţelege că ţara mă cheamă şi nu pot să nu-i ascult îndemnul nici măcar pentru tine... Nu mă mângâi, nu vrei să-mi dai curaj, să-mi spui o vorbă bună?

— Domnia ta îmi ceri un lucru pe care nu pot să-l fac... Pe viul Dumnezeu! E cu neputinţă! răspunse Oleńka înfricoşată.

— Asta ţine numai de voia domniei tale...

— Tocmai de aceea îţi răspund de la bun început: nu!

Aici jupâniţa îşi încruntă sprâncenele.

— Domnia ta, nu tăgăduiesc că-ţi sunt îndatorată peste măsură. Cere-mi ce vrei, sunt gata să-ţi dau orice, afară de mâna mea.

Wołodyjowski se ridică:

— Domnia ta nu mă vrei, nu-i aşa?

— Nu pot!

— E ultimul cuvânt?

— Ultimul şi de neschimbat.

— Poate că domniei tale nu-ţi place graba mea? Lasă-mă să nădăjduiesc măcar!

— Nu pot, nu pot...

— Înseamnă că nici aici n-am noroc, cum n-am avut nici prin alte părţi... Jupâniţa dragă, nu-mi oferi răsplată pentru binele ce ţi l-am făcut, că nu de asta am venit, iar mâna ţi-am cerut-o nu ca răsplată, ci de bunăvoie. Dacă-mi spuneai că mi-o dai de nevoie, tot nu primeam. Dacă nu-i cu voie, nici nu-i nevoie. Mă socoteşti nevrednic de domnia ta... deie Domnul să nu dai peste altul mai rău ca mine. Plec din această casă, aşa cum am intrat... numai că n-am să mai revin. Sunt socotit un nimic. N-ai decât să fii fericită fie şi cu Kmicic, poate că pentru asta îmi porţi supărare, fiindcă am intrat cu sabia între voi. De vreme ce-i mai bun el, atunci într-adevăr domnia ta nu eşti pentru mine.

Oleńka îşi duse mâinile la tâmple şi repetă de câteva ori:

— Doamne, Doamne, Doamne!

Dar durerea ei nu-l tulbură pe jupân Wołodyjowski; el se închină şi ieşi mânios, după care încalecă şi plecă.

— Piciorul meu nu va mai călca în această casă,

spuse cu glas tare.

— Ce-ai spus, stăpâne? întrebă Syruć.

— Eşti un prostănac! îi răspunse Wołodyjowski.

— Stăpâne, asta mi-ai mai spus-o şi când veneam încoace.

Se aşternu tăcerea; apoi jupân Michał începu iarăşi să mormăie:

— Am fost ospătat cu nerecunoştinţă... Mi-a răsplătit dragostea cu dispreţ... Te pomeneşti că mi-e dat să rămân holtei până la moarte. Aşa mi-a fost scris... Lua-l-ar dracu de noroc!... Toate mă resping... Nu mai e nici o dreptate pe lumea asta! Ce poate să aibă împotrivă mea?

Wołodyjowski se încruntă şi prinse să-şi muncească mintea. Deodată se lovi cu palma peste pulpă.

— Acuma ştiu! strigă. Ţine încă la celălalt... altfel nici că se poate.

Dar chipul îi rămase întunecat.

„Cu atât mai rău pentru mine, gândi după o clipă, fiindcă dacă-l are drag şi acum, după cele întâmplate, înseamnă că n-o să se mai lepede niciodată de el. Ce putea el să facă mai rău a şi făcut. O să plece la război, o să se acopere de faimă, o să-şi îndrepte bunul renume... Şi nu se cade să-l împiedic... mai degrabă trebuie să-l ajut, pentru că-i în folosul Republicii... Asta-i, e un oştean bun... Dar cu ce-a fermecat-o aşa? Cine mai poate să ghicească?... Unii au noroc, numai să privească la o femeie, că intră şi-n foc pentru ei... Dac-aş şti cum devine treaba sau dacă aş pune mâna pe vreun talisman, poate că aş izbuti şi eu. Meritele n-au nici o

căutare înaintea femeii. Bine zice jupân Zagłoba că vulpea şi femeia sunt cele mai viclene făpturi de pe lume. Şi-mi pare atât de rău că totul s-a sfârşit! Că dulce mai e codana asta şi cuminte, după cât se spune. Ambiţioasă împieliţata... Cine ştie dacă-l va mai lua, deşi ţine la el, a dezamăgit-o cumplit şi a umilit-o... Putea s-o ia de bunăvoie, dar a preferat să facă zarvă... E-n stare să renunţe cu totul şi la căsătorie, şi la copii... Nici mie nu mi-e uşor, dar pentru ea, sărmana, e şi mai greu...” Jupân Wołodyjowski se înduioşa de soarta Oleńkăi şi începu să clatine din cap, să ţâţâie a mirare:

„Dumnezeu s-o ajute! Nu-i port nici o supărare. Pentru mine nu-i prima oară, dar pentru ea e prima durere. Sărăcuţa, vai de sufletul ei, iar eu i-am mai scos ochii cu Kmicic şi i-am umplut inima cu fiere. Nu se cuvenea să fac una ca asta şi trebuie să îndrept lucrurile. Lovi-m-ar ghiulelele, că rău m-am mai purtat. O să-i scriu o scrisoare să mă ierte şi pe urmă o s-o ajut şi eu cu ce pot...”

Wołodyjowski fu întrerupt în gândurile sale de Syruć, care se apropie şi-i zise:

— Stăpâne, uite colo pe deal, vine jupân Charłamp cu încă unul.

— Unde?

— Uite, acolo!

— E adevărat că se văd doi călăreţi, dar jupân Charłamp a rămas alături de prinţul voievod de Wilno. După ce-l cunoşti de atât de departe?

— După iapa şargă. O cunoaşte toată oştirea.

— Aşa-i, se vede un cal şarg... Dar poate să fie altcineva.

— Numai că eu îi cunosc şi mersul... E jupân Charłamp, mai mult ca sigur.

Dădură pinteni cailor, cei care veneau spre ei făcură la fel şi curând Wołodyjowski îşi dădu seama că era într-adevăr jupân Charłamp.

Porucinicul steagului piatyhorean din oastea lituaniană era un vechi cunoscut al lui Wołodyjowski, oştean vechi şi cu experienţă. Odinioară se sfădise rău de tot cu micul cavaler, dar după aceea, slujind împreună, se împrieteniseră la cataramă. Aşa că Wołodyjowski porni înainte-i şi, deschizându-şi braţele, strigă:

— Ce mai faci, Năsosule?! De unde-ai apărut?

Oşteanul, care merita într-adevăr porecla de Năsos, pentru că avea un nas uriaş, se lăsă îmbrăţişat cu bucurie, apoi răsuflă adânc şi zise:

— Tocmai veneam la tine cu poruncă şi bani.

— Cu poruncă şi bani? De la cine?

— De la prinţul voievod de Wilno, hatmanul nostru. Vin cu scrisori, una pentru tine, să începi îndată să strângi oamenii, şi una pentru jupân Kmicic, care trebuie să se afle prin părţile astea.

— Pentru jupân Kmicic?... Cum aşa, o să adunăm oşteni împreună în acelaşi loc?

— El se va duce la Troki, iar tu vei rămâne aici.

— Cum de ai ştiut unde să mă cauţi?

— Hatmanul însuşi s-a interesat de tine, până când a aflat de la laudanienii care mai slujesc acolo unde poţi fi găsit, aşa că am venit la sigur... Te bucuri de mare trecere!... L-am auzit chiar eu pe prinţul voievod spunând că nu se aştepta să moştenească ceva de la voievodul rutean, şi când

colo a moştenit pe cel mai mare războinic.

— Mai bine da Dumnezeu şi-i moştenea norocul în luptă... E o mare cinste pentru mine că pot să strâng oşteni, şi am să mă apuc de treabă numaidecât... Pe aici nu sunt puţini oamenii buni de luptă, numai să ai cu ce-i pune pe picioare. Bani ai adus mulţi?

— Când ajungem la Pacunele, ai să-i numeri.

— Ai nimerit şi la Pacunele? Păzeşte-te, că acolo felele frumoase înfloresc ca macii prin grădină.

— De-aia ţi-a plăcut şi ţie să rămâi aici!... Aşteaptă, mai am o scrisoare pentru tine, particulară, de la hatman.

— Dă-o încoace!

Charłamp scoase scrisoarea cu pecetea mică a lui Radziwiłł. iar Wołodyjowski o deschise şi începu să citească:

„Jupâne polcovnic Wołodyjowski!

Cunoscând dorinţa sinceră a domniei tale de a sluji ţara, îţi trimitem o scrisoare care te împuterniceşte să aduni oşteni, dar nu aşa cum se face de obicei, ci cu mare grijă, căci periculum în mora[60]*. Dacă vrei să ne bucuri inima, atunci steagul să fie pus pe picioare şi gata de drum pe la sfârşitul lui iulie, cel mai târziu la jumătatea lui august. Suntem îngrijoraţi numai de unde ai să faci rost de cai buni, mai ales că şi banii trimişi nu sunt prea mulţi: n-am putut scoate mai mulţi de la jupânul vistiernic, care ne-a rămas tot neprieten. Jumătate din bani îi dai lui jupân Kmicic, pentru care jupân Charłamp are şi o scrisoare de chemare la oaste. Ne aşteptăm să ne slujească bine. Dar pentru că la*

[60] Întârzierea e cu primejdie (lat.).

urechile noastre au ajuns veşti despre samavolniciile lui la Upita, ia mai bine domnia ta de la Charłamp şi scrisoarea trimisă lui şi judecă dacă poţi să i-o dai sau nu. Dacă socoteşti că s-a mânjit prea mult cu gravamina[61] care-l fac de ruşine, atunci nu i-o mai da, fiindcă ne temem că neprietenii noştri, vistiernicul şi voievodul de Witebsk, ne vor învinui că încredinţăm asemenea treburi unor nevrednici. Cu toate acestea, dacă ai să socoteşti că nu-i nimica însemnat şi-i dai scrisoarea, atunci Kmicic să se străduiască să-şi şteargă vinovăţia, arătând multă râvnă, căci nu se va înfăţişa la nici o judecată, judecându-l noi înşine şi nimeni altcineva după îndeplinirea poruncii. Cunoaşte că rugămintea noastră este totodată şi o dovadă a încrederii pe care o avem în iscusinţa şi slujba credincioasă a domniei tale.

Janus Radziwiłł,
prinţ de Birże şi
Dubinki. voievod de
Wilno"

— Hatmanul e grozav de îngrijorat din pricina cailor, zise Charłamp, când micul cavaler sfârşi de citit.

— Sigur că voi avea greutăţi cu caii, răspunse Wołodyjowski. Şleahticii de aici se vor înfăţişa cu toţii la prima chemare, dar ei n-au decât cai mici, samogiţieni, nu prea potriviţi pentru oaste. Ca să facem din ei oşteni ea lumea, trebuie să le dăm alţii.

— Sunt totuşi cai buni, îi ştiu de multă vreme, foarte rezistenţi şi uşor de mânuit.

[61] Fapte de ruşine (lat.).

— Aşa-i! zise Wołodyjowski, dar nu sunt prea arătoşi, iar bărbaţii de pe aici sunt înalţi. Dacă încalecă pe astfel de cai şi se aşează în formaţie, steagul are s-arate de parc-ar sta călare pe câini. Asta-i necazul!... Dar am să mă apuc îndată de treabă, că nici eu nu mai pot sta locului. Lasă-mi şi scrisoarea lui Kmicic, cum porunceşte hatmanul, o să i-o dau eu. A venit la timp.

— Pentru care pricină?

— Pentru că s-a purtat aici ca un tătar şi a răpit-o pe jupâniţă. Îl ameninţă atâtea judecăţi, câte fire de păr are în cap. Nu e nici o săptămână de când m-am bătut în săbii cu el.

— E! făcu Charłamp, păi dacă te-ai bătut cu el, înseamnă că acuma zace la pat.

— Acum e mai bine. Peste vreo săptămână va fi sănătos tun. Ce se mai aude *de publicis*[62]*?*

— Rău, ca şi mai înainte... Vistiernicul e tot în ceartă cu prinţul nostru, iar când hatmanii nu se împacă, nici treburile nu merg bine. Ne-am mai refăcut întrucâtva şi gândesc că dacă ar fi înţelegere, am putea face faţă vrăjmaşului. Cu voia lui Dumnezeu, o să-l gonim înapoi în ţara lui. Numai vistiernicul e vinovat.

— Alţii spun că marele hatman.

Ăştia sunt vânzătorii. Voievodul de Witebsk vorbeşte astfel, fiindcă s-a înţeles demult cu vistiernicul.

— Voievodul de Witebsk e un om cinstit.

— Te-ai dat şi tu de partea lui Sapieha. Împotriva lui Radziwiłł?

---

[62] Despre treburile publice (lat.).

— Eu m-am dat de partea ţării, de partea căreia trebuie să se afle cu toţii. Aici e tot răul, până şi noi, oştenii, ne împărţim în facţii, în loc să luptăm. Iar că Sapieha e un om cinstit, aş fi în stare s-o spun şi înaintea prinţului, deşi slujesc sub flamura lui.

— Au încercat să-i împace oameni de vază, dar degeaba! spuse Charłamp. La prinţul nostru vin mereu trimişi din partea regelui... Se vorbeşte că s-ar pregăti ceva. Ne aşteptam să vie oştirea şleahticilor în frunte cu regele, dar n-a venit! Se zvoneşte că poate fi nevoie de ei în altă parte.

— Te pomeneşti că în Ucraina.

— Ştiu şi eu? Porucinicul Brochwicz ne-a spus ce-a auzit cu urechile lui. Regele l-a trimis la hatman pe Tyzenhauz şi s-au închis la sfat de taină, aşa că Brochwicz n-a putut să tragă cu urechea, dar când au ieşit, a auzit, repet, cu urechile lui, când hatmanul a spus: „Din asta poate să iasă un nou război”. Ne-am bătut capul cu toţii să pricepem ce pot să însemne toate astea.

— Mai mult ca sigur că s-a înşelat! Cu cine să ne mai batem? împăratul ţine acum mai mult cu noi decât cu duşmanul, fiindcă nu se poate să fie de partea unui necredincios. Armistiţiul cu suedezii n-a luat sfârşit, mai sunt şase ani până atunci, iar tătarii ne ajută în Ucraina, lucru pe care nu l-ar face fără învoirea sultanului.

— Nici noi n-am ajuns la nimic!

— Pentru că nici n-a fost nimic. Slavă Domnului că am ce face, mi se făcuse dor de luptă.

— Vrei să-i dai tu însuţi scrisoarea lui Kmicic?

— Doar ţi-am spus că aşa porunceşte hatmanul.

După obiceiul cavalerilor, s-ar cuveni să-i fac o vizită, iar scrisoarea îmi oferă cea mai potrivită împrejurare. Nu ştiu încă dacă am să i-o dau; am să mă mai gândesc, fiindcă asta atârnă numai de mine.

— Pentru mine e chiar mai bine aşa, fiindcă sunt tare grăbit. Am încă o împuternicire de chemare la oaste pentru jupân Stankiewicz; apoi mi s-a poruncit să mă duc la Kiejdany să iau în primire un tun care va sosi acolo; după care plec la Birże să văd dacă totul e pregătit pentru apărare.

— Şi la Birże?

— Întocmai.

— Asta mi se pare ciudat. Duşmanul n-a mai biruit nicăieri, deci se află departe de Birże, care-i tocmai la hotarul Kurlandiei. După câte văd, se întocmesc noi steaguri, deci va avea cine să apere şi pământurile care au căzut în puterea vrăjmaşului. Fiindcă cei din Kurlandia nu cred că vor să se bată cu noi. Sunt oşteni buni, dar sunt prea puţini şi numai Radziwiłł şi ar fi în stare să-i sugrume cu o singură mână.

— Şi mie mi se pare ciudat! răspunse Charłamp, cu atât mai mult, cu cât mi s-a poruncit că, dacă aflu ceva în neregulă, să-i dau îndată de ştire prinţului Bogusław[63], care trebuie să-l trimită pe inginerul Peterson.

— Ce-ar putea să fie? Numai să nu fie vorba de vreun război civil. Să ne ferească Dumnezeu! Când

[63] *Bogusław Radziwiłł* (1620—1666) — prinţ, mare comis al Lituaniei din 1646. A luat parte la luptele împotriva lui B. Chmielnicki. În războiul cu suedezii trece de partea lui Carol Gustav, dar în 1657 este reabilitat şi va lupta împotriva năvălitorilor. Protector al calvinismului.

îşi bagă nasul prinţul Bogusław, numai diavolul poate să se bucure.

— Nu-l vorbi de rău, e un bărbat viteaz!

— Nu mă îndoiesc de vitejia lui, dar e mai mult neamţ sau francez, decât polonez... De Republică nici că-i pasă, pe el îl interesează numai neamul Radziwiłł, pe care vrea să-l înalţe cât mai sus, umilindu-le pe celelalte. Tot el aţâţă şi mândria prinţului voievod de Wilno, hatmanul nostru, care şi aşa nu duce lipsă de mândrie, iar gâlcevile cu Sapieha şi Gosiewski sunt roadele copacilor pe care i-a sădit el.

— După câte văd, ai ajuns un mare înţelept, Michałek, ar trebui să te însori cât mai repede, ca să nu se piardă asemenea minte.

Wołodyjowski se uită prelung la Charłamp.

— Să mă însor?... Ai?

— De bună seamă! Poate că te duci în petit, văd că te-ai gătit ca pentru paradă.

— Dă-mi pace!

— E, hai, recunoaşte...

— Fiecare cu bobârnacul lui, iar tu nu mai vorbi de alţii, că şi tu ai primit destule. E şi timpul să mă gândesc la însurătoare, acum când am chemarea la oaste pe cap.

— Ai să fii gata până în iulie?

— La sfârşitul lui iulie am să fiu, de-ar trebui să scot caii din pământ. Mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a înlesnit trebşoara asta, că m-ar fi cuprins tristeţea.

Într-adevăr. Veştile de la hatman şi truda care-l aşteptă îi aduseră o mare uşurare şi, înainte de a

ajunge la Pacunele, aproape că şi uitase de păţania de la Wodokty. Vestea despre împuternicirea de chemare la oaste se răspândi repede printre aşezări. Şleahticii veniră degrabă să întrebe dacă era adevărat, iar când Wołodyjowski le întări cele auzite, se iscă mare tulburare. Cu toţii erau dornici de luptă, dar unii se arătau îngrijoraţi că trebuie să plece tocmai la sfârşitul lui iulie, înaintea seceratului. Jupân Wołodyjowski repezi gonaci şi la celelalte cătune, la Upita şi la neamurile de şleahtici mai însemnaţi. Seara veniră vreo cincisprezece Butrymi, Stakjeni şi Domaszewiczi.

Şi unde nu începură să se îndemne unii pe alţii, să se arate doritori să se înroleze, să-i amenințe pe duşmani şi să-şi făgăduiască numai biruinţe asupra lui. Numai Butrymii tăceau, dar nimeni nu le-o lua în nume de rău, fiindcă ştiau că vor pleca până la cel din urmă. A doua zi toate cătunele zumzăiau ca nişte stupi. Toată lumea vorbea numai despre viitoarea campanie, nimeni nu se mai gândea acum la Kmicic sau la jupâniţa Aleksandra.

Wołodyjowski o iertase şi el din toată inima pe Oleńka, pentru că-l respinsese, mângâindu-se cu gândul că mai sunt şi alte fete pe lume. Printre picături se gândea şi la scrisoarea lui Kmicic, să i-o dea, să nu i-o dea...

Capitolul IX

Pentru Wołodyjowski începură zile de mare trudă; trimitea scrisori în toate părţile şi se afla mereu pe drum. În săptămâna următoare se mută la

Upita şi începu să strângă oşteni. Şleahticii, avuţi sau mai mărunţi, veneau cu mic cu mare la el, pentru că se bucura de mare faimă. Cei mai mulţi se adunară laudanienii care aveau nevoie de cai. De aceea Wołodyjowski nu stătea o clipă locului şi, fiindcă era descurcăreţ şi nu se speria de trudă, treaba mergea cu spor. În aceeaşi vreme, se duse şi la Lubicz să-l viziteze pe Kmicic, care se înzdrăvenea văzând cu ochii şi, cu toate că sta şi acum tot în pat, se ştia că se va face sănătos. Se vede că Wołodyjowski avea sabia grea, dar mâna-i era uşoară.

Kmicic îl recunoscu pe dată şi păli puţin la vederea lui. Fără să vrea, întinse mâna spre sabia care atârna deasupra patului, dar îşi reveni repede, văzând faţa zâmbitoare a oaspetelui, îi dădu mâna slăbită şi-i spuse:

— Domnia ta, îţi mulţumesc pentru vizită. E o purtare vrednică de un cavaler.

— Am venit să te întreb dacă domnia ta nu-mi porţi cumva supărare, zise jupân Michał.

— Nu-ţi port supărare, fiindcă nu m-a învins un oarecine, ci un meşter de prima mână. Abia mi s-a ogoit rana!

— Cu sănătatea cum stai, domnia ta?

— Domnia ta te miri pesemne că am scăpat cu viaţă, după lovitura pe care-am primit-o? Recunosc şi eu că a fost grozavă.

Şi Kmicic zâmbi:

— Dar nu-i nimic pierdut! Poţi să mă ucizi când vrei!

— Nu pentru asta am venit aici...

— Domnia ta eşti un diavol, îl întrerupse Kmicic, sau ai vreun talisman. Dumnezeu mă vede, nu-mi arde să mă laud, fiindcă mă întorc de pe lumea cealaltă, dar înainte de a-mi măsura puterile cu domnia ta, eram convins că, dacă nu sunt cel dintâi în toată Republica în lupta cu sabia, sunt cel puţin al doilea. Când colo, nemaipomenit! Păi eu n-aş fi fost în stare să resping nici prima lovitură, dacă domnia ta nu m-ai fi lăsat. Spune-mi şi mie, cine te-a învăţat?

— M-am născut cu oarecare îndemânare, răspunse jupân Michał, şi tata mi-a băgat în cap de mic, zicându-mi: „Dumnezeu te-a făcut nu prea arătos, şi oamenii o să râdă de tine, dacă n-o să le fie frică.” Apoi am slujit sub steagurile voievodului rutean, unde mi-am desăvârşit învăţătura. Acolo erau câţiva care puteau să mă înfrunte.

— Să fie oare cu putinţă?

— Este. Era jupân Podbipięta, un lituanian de neam mare, care a căzut la Zbaraż... Doamne, fie-i ţărâna uşoară!... Avea atâta putere, încât n-aveai cum să-i prijoni lovitura, căci era în stare să taie dintr-odată şi sabia, şi pe potrivnic. Mai era şi Skrzetuski, un bun prieten al meu, despre care trebuie să fi auzit şi domnia ta.

— Cum nu! El a ieşit din Zbaraż şi s-a strecurat prin mijlocul cazacilor. Cine n-a auzit de el!... Domnia ta din ăştia-mi eşti?! Ai fost şi la Zbaraż?... Mă închin! Mă închin! Dar ia stai!... Eu am auzit de domnia ta la voievodul de Wilno. Numele mic al domniei tale nu e Michał?

— La drept vorbind, am două nume, Jerzy şi Michał, dar pentru că sfântul Jerzy a ucis doar un

balaur, iar sfântul Michał este mai mare peste cohortele cereşti şi a biruit de atâtea ori urdiile diavoleşti, îl prefer pe acesta din urmă.

— Sigur că Jerzy nu poate sta alături de Michał. Atunci domnia ta eşti acelaşi Wołodyjowski despre care se vorbeşte că l-a hăcuit pe Bohun?

— Eu sunt.

— Ehei, nu-mi pare rău că un astfel de om mi-a crăpat capul. De-ar da Dumnezeu să rămânem prieteni. Domnia ta m-ai numit vânzător, dar aici ai greşit.

Spunând acestea, Kmicic se încruntă, ca şi când rana ar fi început să-l doară iarăşi.

— Recunosc că am greşit, răspunse Wołodyjowski, dar nu aflu asta de la domnia ta, mi-au spus-o mai demult oamenii cu care ai venit. Află domnia ta că altminteri n-aş fi fost aici.

— S-au şi grăbit să mă încondeieze, ce mai tura-vura! rosti Kmicic cu amărăciune. Fie ce-o fi. Pe răbojul meu sunt multe crestături, dar nici oamenii de aici nu m-au primit cum se cuvine...

— Răul cel mare ţi l-ai făcut domnia la, când ai dat foc la Wolmontowicze şi ai răpit-o pe jupâniţă.

— De-aia mă şi asupresc cu tribunalele, mă aşteaptă să mă înfăţişez la judecată. Nici nu mă lasă să-mi vin în fire. Am ars Wolmontowicze, e adevărat, şi am omorât câţiva oameni, dar să mă judece Dumnezeu dac-am făcut-o cu gând samavolnic. În noaptea aceea, înainte de a da foc, mă jurasem să trăiesc cu toţii în bună pace, să-i câştig de partea mea pe sărăntocii de-aici, să-i împac până şi pe târgoveţii din Upita, fiindcă acolo cu drept cuvânt

mi-am făcut de cap. Dar când mă întorc acasă, ce crezi că găsesc? însoţitorii mei erau înjunghiaţi cu toţii ca nişte vite şi întinşi pe lângă perete! Când am aflat că e isprava Butrymilor, atunci a intrat diavolul în mine... şi m-am răzbunat cu cruzime... Domnia ta ştii de ce i-au căsăpit?... Am aflat şi eu mai târziu de la unul din Butrymi, pe care l-am prins în pădure. Pentru că au vrut să dănţuiască la crâşmă cu fetele şleahticilor... Cine nu i-ar fi răzbunat?

— Domnia ta! răspunse Wołodyjowski, e adevărat că s-au purtat cam aspru cu însoţitorii domniei tale, dar oare şleahticii i-au ucis? Nu! I-a ucis faima proastă cu care au venit aici, că nu-mi vine să cred că ar fi omorât nişte oşteni cu creştere aleasă, numai pentru că pofteau să dănţuiască.

— Săracii de ei! îi căina Kmicic, urmându-şi gândul, cât am zăcut cuprins de fierbinţeli, intrau în fiecare seară pe uşa de la încăperea aceea... Îi vedeam aievea în jurul patului, vineţi, unul lângă altul şi parcă gemeau întruna: „Jędruś, plăteşte o liturghie pentru sufletele noastre, că tare mai suferim. Domnia ta, mi se ridică părul vâlvoi în cap, pentru că în încăpere parcă mirosea a pucioasă de la ei... Am plătit o liturghie, măcar de le-ar ajuta!

Urmă o clipă de tăcere.

— Iar în ceea ce priveşte răpirea jupânitei, continuă Kmicic, domnia ta n-aveai de unde să ştii că ea mi-a scăpat viaţa cu adevărat, atunci când mă urmăreau şleahticii, dar după aceea mi-a poruncit să ies afară şi să nu mă mai arăt în ochii ei. Ce-mi mai rămânea de făcut?!

— Oricum, e o purtare demnă de un tătar.

— Oare domnia ta nu ştii ce înseamnă dragostea şi la ce deznădejde poate ajunge un om care pierde fiinţa la care ţine cel mai mult?

— Eu nu ştiu ce înseamnă dragostea? strigă Wołodyjowski răscolit. De când am început să port sabia la şold, am oftat mereu după câte cineva... E drept cu *subiectum* s-a schimbat de multe ori, deoarece nici una nu mi-a împărtăşit simţămintele. Altminteri n-ai fi găsit un Troil[64] mai credincios ca mine.

— Ce dragoste poate să fie, dacă se schimbă *subiectum!* se îndoi Kmicic.

— Domnia ta, atunci am să-ţi spun altceva, ce-am văzut cu ochii mei. La începutul răscoalei lui Chmielnicki, Bohun, acela care astăzi se bucură de cea mai mare trecere printre cazaci după Chmielnicki, i-a răpit lui Skrzetuski pe jupâniţa pe care o îndrăgise mai mult decât orice pe lume, pe cneaghina[65] Kurczewiczówna. Asta dragoste! Toată oştirea plângea, văzând deznădejdea lui Skrzetuski, căruia, la douăzeci şi ceva de ani, i-a albit barba, iar el, ghiceşte, domnia ta, ce a făcut?

— De unde pot să ştiu eu!

— Pentru că ţara era în mare nevoie şi umilinţă, iar cumplitul Chmielnicki biruia, el nu s-a dus să-şi caute aleasa inimii. Şi-a oferit durerea lui Dumnezeu şi a luptat în toate bătăliile sub prinţul Jeremi, până când s-a acoperit de faimă nemaipomenită la Zbaraż, de şi astăzi toţi îi repetă numele cu respect. Pune alături faptele lui cu ale domniei tale şi vezi care-i

[64] Personaj din antichitate renumit pentru credinţa lui faţă de Cresida

[65] Prinţesa.

deosebirea.

Kmicic tăcea şi îşi muşca mustăcioara. Wołodyjowski vorbi mai departe:

— De aceea, Dumnezeu l-a răsplătit pe Skrzetuski şi i-a redat jupâniţa. S-au luat îndată după Zbaraż şi au făcut trei copii până acum, cu toate că el n-a încetat să slujească la oaste. Iar domnia ta l-ai ajutat pe vrăjmaş cu vrajbele ce le-ai iscat şi cât pe ce să-ţi pierzi viaţa, fără să mai vorbim că numai cu câteva zile înainte puteai s-o pierzi pe jupâniţa pentru totdeauna.

— Cum aşa? întrebă Kmicic, săltându-se într-un cot, ce i s-a întâmplat?

— Nu i s-a întâmplat nimic, numai că s-a găsit un bărbat care i-a cerut mâna, vrând s-o ia de soţie.

Kmicic se făcu galben ca ceara, şi ochii adânciţi în orbite începură să împrăştie flăcări. Încercă să se scoale, se ridică o clipă şi strigă:

— Cine-i feciorul de câine? Pe Dumnezeu din ceruri! Vorbeşte, domnia ta!

— Eu! răspunse Wołodyjowski.

— Domnia ta! Domnia ta! repetă Kmicic uluit. Cum aşa?...

— Întocmai.

— Trădătorule! Asta nu ţi-o iert!... Şi ea?... Pe legea mea, acum spune tot... ea a consimţit?...

— M-a respins fără să stea pe gânduri.

Urmă o clipă de tăcere. Kmicic răsufla greu, cu ochii pironiţi asupra lui Wołodyjowski, care întrebă:

— De ce mă numeşti trădător? Sunt frate sau prieten cu domnia ta? Mi-am călcat vreun legământ? Te-am biruit în luptă dreaptă şi eram slobod să fac

ce-mi place.
— Mai demult astfel de neînţelegeri sfârşeau cu sânge. Dacă nu cu sabia, aş fi tras în domnia ta cu muscheta şi pe urmă n-avea decât să mă ia dracu.
— Cred că ai fi tras cu muscheta, fiindcă dacă nu mă respingea, nu mai primeam încă o dată să mă bat cu domnia ta. La ce bun? Dar ştii de ce m-a respins?
— De ce? repetă Kmicic ca un ecou.
— Pentru că te are drag pe domnia ta.

Era mai mult decât puteau să îndure puterile slăbite ale bolnavului. Capul lui Kmicic recăzu pe pernă, pe frunte îi apărură broboane dese de sudoare şi o vreme rămase tăcut.
— Mă simt grozav de slăbit, spuse după o clipă. De unde... ştii domnia ta că ea... mă are drag pe mine?
— Am şi eu ochi cu care văd şi minte cu care pot să gândesc; abia acum, după ce m-a respins, s-a făcut lumină în capul meu. La început, după ce ne-am luptat aici, când m-am dus să-i spun că e slobodă, fiindcă pe domnia ta te-am tăiat, i s-a făcut rău numaidecât şi, în loc să-mi mulţumească, m-a jignit. În al doilea rând, când te-au adus Domaszewiczii aici, ţi-a sprijinit capul în mâini, ca o mamă iubitoare, iar în al treilea, când i-am cerut mâna, mi-a răspuns ca şi când mi-ar fi dat peste gură. Dacă toate acestea nu-ţi sunt de ajuns, înseamnă că te-am tăiat şi la minte şi nu mai eşti în stare să judeci cum trebuie.
— De-ar fi adevărat! îngână Kmicic cu glasul slab, atunci... mi s-au pus tot felul de unsori pe rană... dar un balsam mai bun ca vorbele domniei tale nici că se

află.
— E trădător acela care-ţi toarnă pe rană asemenea balsam?
— Iartă-mă, domnia ta. Nu pot să-mi închipui atâta fericire, să mă vrea oare după...
— Domnia ta, ţi-am spus că te are drag, dar nu ţi-am spus că te mai vrea... E cu totul altceva.
— Dacă nu mă mai vrea, am să-mi sparg capul de perete. Altfel nici că se poate.
— Ba eu gândesc că s-ar putea, dacă domnia ta ai vrea cu adevărat să-ţi răscumperi vinovăţia. Acum e război, poţi să aduci foloase însemnate ţării în luptă, să-ţi arăţi vitejia şi să-ţi îndrepţi bunul renume. Cine mai e curat ca lacrima? Cine n-are măcar o vină pe conştiinţă? Cu toţii avem... Dar fiecare găseşte drumul deschis spre căinţă şi îndreptare. Domnia ta ai păcătuit prin samavolnicie, de-acum încolo trebuie să te fereşti; ai păcătuit împotriva ţării, iscând tulburări în vreme de război, acum luptă pentru ţară; ai nedreptăţit oamenii, răsplăteşte-i... Iată un drum mai sigur pentru domnia ta, decât să te izbeşti cu capul de pereţi.

Kmicic privi cu luare-aminte la Wołodyjowski, apoi zise:

— Domnia ta îmi vorbeşti ca un prieten de nădejde.
— Nu sunt prietenul domniei tale, dar, la drept vorbind, nu-ţi sunt nici vrăjmaş, iar de jupâniţa îmi pare rău, cu toate că m-a respins, fiindcă la plecare i-am spus vorbe pe care nu le merita. N-o să mă spânzur acum din pricină că nu m-a vrut, nu e prima oară, iar supărare n-am obiceiul să păstrez. Şi dacă

te îndemn pe domnia ta să apuci pe drumul cel bun, va fi gândesc în folosul Republicii, fiindcă ştiu că eşti un oştean vrednic şi încercat.

— Oare mai pot eu să apuc pe drumul ăsta? Mă aşteaptă atâtea procese! Când scap de boală, trebuie să mă înfăţişez numaidecât la judecată... Poate numai să fug de aici, iar asta nu vreau s-o fac. Atâtea procese! Şi toate cu osândă sigură.

— Iată leacul împotriva lor! spuse Wołodyjowski scoţând împuternicirea de chemare la oaste.

— Împuternicire de chemare la oaste! strigă Kmicic, pentru cine e?

— Pentru domnia ta. Află dar că acum, când ai o sarcină ostăşească, nu trebuie să te mai înfăţişezi la nici o judecată, fiindcă te afli în puterea hatmanului; ascultă ce-mi scrie prinţul voievod.

Jupân Wołodyjowski îi citi lui Kmicic scrisoarea particulară a lui Radziwiłł, mişcă din mustăcioară şi zise:

— După cum vezi şi domnia ta, numai de mine atârnă să-ţi dau împuternicirea sau s-o păstrez.

Pe chipul lui Kmicic se citea îndoiala amestecată cu teamă şi nădejde.

— Şi domnia ta ce-ai să faci? întrebă încet.

— Eu am să-ţi dau împuternicirea! îi răspunse Wołodyjowski.

La început Kmicic nu mai zise nimic, îşi lăsă capul pe pernă şi un răstimp privi în bagdadie. Deodată i se umeziră ochii şi lacrimile, musafiri necunoscuţi în ochii lui, îi picurară printre gene.

— Să mă răjghine cu caii! rosti în sfârşit, sau să mă jupoaie de piele, dacă am mai întâlnit un om mai

vrednic decât domnia ta... Dacă ai fost respins din pricina mea, dacă-i adevărat ce spui, că Oleńka mă are drag şi acum, în locul domniei tale, altul s-ar fi răzbunat cu atât mai mult şi m-ar fi înfundat... Iar domnia ta îmi întinzi mâna şi mă scoţi din groapă!

— Pentru treburile mele nu vreau să sufere ţara, pe care domnia ta poţi s-o slujeşti cu mari foloase. Dar ţi-o spun deschis că, dacă ai fi împrumutat cazaci de la Trubecki sau Chowański, nu ţi-aş fi dat împuternicirea. Noroc că n-ai făcut-o!

— Domnia ta eşti o pildă pentru ceilalţi! răspunse Kmicic. Dă-mi mâna. Dumnezeu îmi va îngădui să te răsplătesc cu vreo faptă bună, fiindcă m-ai îndatorat pe viaţă şi pe moarte.

— Prea bine, despre asta pe urmă! Iar acum... sus inima, domnia ta! Nu mai trebuie să te înfăţişezi la nici o judecată, apucă-te de treabă. Ai să-ţi slujeşti ţara şi te vor ierta şi şleahticii, care-s foarte simţitori la onoarea Republicii... Ai destul timp să-ţi răscumperi greşelile, să-ţi îndrepţi renumele ştirbit şi să te scalzi în slavă ca-n lumina soarelui, căci cunosc eu o jupâniţa care te va răsplăti pentru toată viaţa.

— Hei! răcni Kmicic cu înflăcărare, eu putrezesc în pat, şi vrăjmaşul calcă ţara în picioare. Hei! E cineva acolo? La mine! Băiete, adă-mi încălţările!... La mine!... Să mă trăsnească dacă am să mă mai usuc în aşternutul ăsta!

Wołodyjowski zâmbi mulţumit şi zise:

— Domnia ta, sufletul ţi-e mai tare ca trupul, care n-o să te slujească prea bine.

Apoi vru să-şi la rămas bun, dar Kmicic nu-l lăsa

să plece, îi tot mulţumea şi vroia să-l cinstească cu vin.

Amurgise, bine, când micul viteaz părăsi Lubicz şi se îndreptă spre Wodokty. „Am s-o răsplătesc cum nu se poate mai bine pentru vorbele-mi mânioase, îşi spunea, când am s-o vestesc că jupân Kmicic nu numai că se va însănătoşi, dar îşi va spăla şi ruşinea... Nu e stricat până în măduva oaselor, dar îi sare ţandăra prea repede. O s-o mângâi tare mult şi gândesc că mă va primi mai bine decât atunci când i-am oferit mâna mea...”

Bunul jupân Michał oftă din adânc şi murmură: „De-aş şti măcar că este vreuna hărăzită şi pentru mine pe lumea asta!”

Tot gândindu-se aşa, ajunse la Wodokty. Samogiţianul pletos alergă la poartă, dar nu se grăbi să deschidă şi spuse:

— Stăpâna nu-i acasă.

— A plecat undeva?

— A plecat.

— Unde?

— Cine-o ştie!

— Şi când se întoarce?

— Cine s-o ştie!

— Răspunde ca oamenii! N-a spus când se întoarce?

— Poate că nu se mai întoarce deloc, pentru că a plecat cu carele încărcate cu lucruri. De-aia şi cred ca a plecat departe şi pentru mai multă vreme.

— Aşa? îngână jupân Michał. Uite ce scofală am mai făcut...

Capitolul X

De obicei, atunci când razele calde ale soarelui străpung perdeaua de iarnă a norilor, când cei dintâi muguri mijesc pe crengile copacilor, iar grâul verde creşte pe întinderile umede, încolţeşte şi nădejdea în inimile oamenilor. Dar primăvara anului 1655 nu aduse nici o mângâiere sufletelor îngrijorate din Republică. Întreg hotarul răsăritean, de la miazănoapte până la Câmpiile Sălbatice spre miazăzi, parcă era înconjurat de o panglică de foc, şi ploile bogate de primăvară nu puteau să stingă pârjolul. dimpotrivă, panglica se lărgea tot mai mult, cuprinzând pământuri din ce în ce mai întinse. Afară de asta, pe cer se iviră semne de rău augur, care vesteau cumpene şi nenorociri şi mai mari. Norii, care se fugăreau pe bolta cerească, alcătuiau adesea turnuri înalte, asemănătoare flancurilor de cetate, care se prăbuşeau cu tunete. Fulgerele băteau pământul acoperit încă de zăpadă, pădurile de pin îngălbeneau, iar crengile copacilor se răsuceau în forme ciudate, bolnăvicioase; păsările şi animalele mureau de o boală necunoscută. În cele din urmă şi în soare se zăriră pete neobişnuite, în formă de mână care ţine un măr, de inimă străpunsă şi de cruce. Minţile oamenilor se umpleau tot mai mult de temeri, iar călugării se pierdeau în presupuneri cu privire la tâlcul acelor semne. O nelinişte ciudată puse stăpânire pe toate inimile.

Se prevesteau alte războaie şi, deodată, Dumnezeu ştie de unde, o veste ameninţătoare începu să treacă din gură în gură prin sate şi oraşe,

cum că lavina se rostogolea dinspre suedezi. Nimic nu părea să întărească această veste, întrucât armistiţiul încheiat cu Suedia mai avea putere încă şase ani. Cu toate acestea, se vorbi de primejdia războiului şi la Seimul convocat de regele Jan Kazimierz la 19 mai, la Varşovia.

Tot mai mulţi îşi întorceau privirile îngrijorate spre Wielkopolska, asupra căreia furtuna avea să se abată mai întâi. Leszczyński, voievodul de Lęczyca şi Naruszewicz, pisarul[66] de câmp al Lituaniei, plecată cu solie în Suedia: dar plecarea lor, în loc să liniştească temerile, le răscoli şi mai mult.

„Solia asta miroase a război", scria Janusz Radziwiłł.

— Dacă nu ameninţă nici o năvală dinspre acele părţi, de ce i-au mai trimis? se întrebau alţii. Că doar solul Kanazyl abia s-a întors de la Stockholm; se vede că nu a izbutit nimic, de vreme ce au repezit numaidecât doi senatori atât de însemnaţi.

Oamenii mai cumpăniţi nu credeau încă în primejdia unui nou război.

— Republica, spuneau aceştia, n-a dat nici o pricină de război, iar armistiţiul nu s-a sfârşit. Cum dar să calce în picioare jurăminte, să nu respecte înţelegeri sfinte şi să năvălească hoţeşte asupra unui vecin liniştit? Pe de altă parte, Suedia n-a uitat rănile făcute de săbiile poloneze la Kircholm, Puck şi Trzciana! Până şi Gustav Adolf[67], care nu şi-a găsit un potrivnic pe măsură în toată Europa, a fost înfrânt de câteva ori de Koniecpolski. Suedezii nu-şi

[66] Secretar domnesc ; aici titlu onorific.

[67] *Gustav Adolf* (1594—1632) — rege al Suediei între 1611 — 1632.

vor pune în joc faima de războinici, pe care au dobândit-o în toată lumea, luptând cu un potrivnic căruia niciodată nu i-au putut ţine piept la câmp deschis. E adevărat că Republica este vlăguită de război, dar Wielkopolska şi ţinuturile prusiene, care n-au avut de suferit de pe urma războaielor din urmă, sunt în stare numai ele să alunge acest norod flămând peste mare, până la stâncile lui golaşe. Nu poate fi război!

La acestea, cei mai temători răspundeau că încă la adunarea de la Grodno, înainte de Seimul de la Varşovia, s-au sfătuit din îndemnul regelui cu privire la apărarea fruntariilor Wielkopolskăi, au pus dări în bani şi oşteni, lucruri de neînţeles dacă primejdia nu era aproape.

Astfel se zbuciumau oamenii între teamă şi nădejde, apăsaţi de povara grea a nesiguranţei, până când Bogusław Leszczyński, ghinărarul Wielkopolskăi, le puse capăt prin vestirea chemării la oaste a şleahticilor din ţinuturile Poznań şi Kalisz pentru apărarea hotarelor ameninţate de năvălirea suedezilor...

Toate îndoielile se spulberară. Strigătul: „Război! răsună în întreaga Wielkopolska şi în toate pământurile Republicii.

Nu numai că era război, dar era unul în plus. Chmielnicki, ajutat de Buturlin, lăţea pârjolul la miazăzi şi răsărit. Chowański şi Trubecki spre miazănoapte şi la răsărit, iar suedezul se apropia dinspre apus. Panglica învâlvorată se transforma într-un brâu de foc.

Ţara semăna cu o tabără împresurată.

Iar în tabără toate mergeau rău. Unul dintre trădători, Radziejowski[68], fugise şi se afla în cortul cotropitorilor. El îi aducea la pradă de-a gata şi le arăta părţile slabe, el avea să ispitească străjile. Şi nu lipseau nici zavistiile, nici rea-voinţa; nu lipseau magnaţii certaţi între ei sau supăraţi pe rege pentru dregătoriile pe care nu le căpătaseră, gata în orice clipă să-şi pună interesele lor mai presus de cele obşteşti; nu lipseau facţiile doritoare să izbândească fie şi în paguba ţării; şi mai numeroşi erau samavolnicii, somnolenţii şi leneşii dedaţi cu odihna şi belşugul.

Cu toate acestea, Wielkopolska, ţinut bogat, peste care nu se abătuse pustiirea războiului, nu se arătă zgârcită cu banii prevăzuţi pentru apărare. Oraşele şi satele de şleahtici pregătiră toţi pedestraşii pe care trebuiau să-i dea, astfel că înainte de plecarea şleahticilor la locul de tabără, se îndreptau într-acolo polcurile pestriţe ale pedestrimii regale sub conducerea rotmiştrilor aleşi dintre oamenii încercaţi în meşteşugul armelor.

Aşadar, jupân Stanisław Dębiński conducea pedestrimea din Poznań, jupân Władysław Włostowski pe cei din Kościan, iar jupân Gole, oştean vestit şi inginer, pe cei din Wałcz. Peste ţăranii din Kalisz avea buzdugan de rotmistru jupân Stanisław Skrzetuski, din neam de războinici viteji, văr cu Jan, cunoscutul luptător de la Zbaraż. Jupân Kacper

[68] *Hieronim Radziejowski* (1622—1666) — vicecancelar al coroanei din 1651. Exilat în 1652 pentru insultarea regelui Jan Kazimierz, fuge în Suedia. În timpul „potopului” însoţeşte pe năvălitorii suedezi ca sfătuitor politic. Deşi reabilitat de Seim în 1662, numele lui a devenit sinonim cu trădarea de ţară.

Żychliński aducea morarii şi şoltuzii din Konin. De lângă Pyzdry venea jupân Stanisław Jaraczewski, care-şi petrecuse tinereţea prin războaie străine, de la Kcynia jupân Piotr Skoraszewski, iar jupân Kwilecki de la Nakło. Nici unul însă nu-l întrecea în experienţa războiului pe jupân Władysław Skorasżewski, căruia îi dădeau ascultare însuşi ghinărarul Wielkopolskăi şi voievozii.

În trei locuri, la Pila, Ujśeie şi Wieleń, rotmiştrii tăbărâră de-a lungul râului Noteć, aşteptând aici oştirea şleahticilor. Pedestraşii săpau şanţuri de dimineaţă până seara, uitându-se mereu să vadă călărimea pe care o aşteptau.

În acest timp, sosi cel dintâi dintre dregători jupân Grudziński, voievodul de Kalisz, şi se opri în casa şoltuzului, aducând cu sine mulţime de slujitori în veşminte albastre şi albe. Se aştepta ca şleahticii din Kalisz să se îmbulzească în jurul lui, dar când văzu că nu se grăbeşte nici unul, trimise după rotmistrul Stanisław Skrzetuski, care supraveghea săparea şanţurilor lângă râu.

— Pe unde umblă oamenii mei? îl întrebă pe rotmistrul pe care-l cunoştea de copil, după ce-i răspunse la bineţe.

— Care oameni? se miră Skrzetuski.

— Şleahticii din ţinutul Kalisz.

Un zâmbet jumătate dispreţuitor, jumătate dureros se ivi pe chipul negricios al oşteanului..

— Prealuminate voievod! rosti, e vremea când se tund oile şi se ştie că cei din Gdańsk nu plătesc lâna care nu-i spălată bine. Acum toţi şleahticii stau la baltă sau pe lângă cântare, gândind pe bună

dreptate că suedezii nu fug nicăieri.

— Cum aşa? se nedumeri voievodul, îngrijorat, n-a mai venit nimeni?

— Nici picior, afară de pedestrimea regală... Şi pe urmă, se apropie seceratul. Un gospodar destoinic nu pleacă de acasă într-o vreme ca asta.

— Ce tot vorbeşti, domnia ta?

— Iar suedezii n-o să fugă, ba o să vie chiar mai aproape, repetă, rotmistrul.

Faţa ascuţită a voievodului se înroşi brusc.

— Ce-mi pasă mie de suedezi!... Dar mă fac de râs faţă de ceilalţi magnaţi, dacă rămân singur aici.

Skrzetuski zâmbi iarăşi.

— Luminăţia ta, îngăduie-mi să-ţi spun, se împotrivi, că aici suedezii sunt lucrul de căpetenie, iar ruşinea abia după aceea. De altfel, nu numai şleahticii din Kalisz nu s-au înfăţişat, nici din ceilalţi n-a venit nimeni.

— Şi-au pierdut minţile! se mânie jupân Grudziński.

— Nu, dar sunt siguri că dacă ei nu vin la suedezi, nici aceştia nu se vor duce la ei.

— Aşteaptă, domnia ta! îl întrerupse voievodul.

Şi bătu din palme, chemând un slujitor, căruia îi porunci să-i aducă cerneală, pene şi hârtie, după care se aşeză şi începu să scrie.

După o jumătate de ceas, presără cenuşă pe hârtie, o bătu cu palma şi zise:

— Trimit încă o poruncă să se înfăţişeze cel mai târziu pro *die 27 praesentis*[69] şi gândesc că cel puţin în ceasul al doisprezecelea vor binevoi *non deesse*

[69] În ziua de 27 curent (lat.).

patriae[70]*.* Iar acum, spune-mi domnia ta, aveţi vreo veste despre vrăjmaş?

— Avem. Wittemberg îşi muştruluieşte oştirea în tabăra de la Dama.

— Sunt mulţi?

— Unii zic că şaptesprezece mii, alţii că şi mai mulţi.

— Hm! Noi nu vom fi nici măcar atât. Domnia ta ce crezi, putem să le ţinem piept?

— Dacă şleahticii nu vin, nici vorbă nu poate fi de aşa ceva...

— O să vie, cum să nu vie! E lucru ştiut că ei întârzie întotdeauna. Dar o să ne descurcăm numai cu şleahticii?

— N-o să ne descurcăm, răspunse Skrzetuski cu răceală. Luminăţia ta, n-avem oşteni deloc.

— Cum n-avem oşteni?

— Luminăţia ta, ştii tot atât de bine ca şi mine că toată oastea e în Ucraina. Nu ne-au trimis nici măcar două steaguri, deşi numai Dumnezeu ştie care dintre viforniţe-i acum cea mai primejdioasă.

— Dar pedestrimea şi şleahticii?

— Din douăzeci de ţărani abia unul dacă a dat ochii cu războiul, iar din zece numai unul ştie cum trebuie să ţină flinta. Aceştia vor deveni oşteni de nădejde abia după primele lupte, dar acum... Cât priveşte pe şleahtici, întreabă şi luminăţia ta pe cei care se pricep cât de cât la război, dacă aceştia se pot măsura cu oastea regulată, şi încă cu cea suedeză, veterani din războiul luteran obişnuiţi cu biruinţele.

---

[70] Să nu întârzie la chemarea patriei (lat.).

— Domnia ta îi socoteşti pe suedezi mai buni ca ai noştri?

— Nu-i socotesc mai buni, fiindcă dac-am avea aici vreo cincisprezece mii din cei care-au fost la Zbaraż, lefegii şi călărime, nu m-aş teme de ei, dar cu cei pe care-i avem, dă, Doamne, să putem face ceva mai acătării.

Voievodul îşi sprijini mâinile pe genunchi şi-l privi cu luare-aminte, ca şi când ar fi vrut să-i citească gândurile ascunse.

— Atunci noi de ce-am mai venit aici? Domnia ta nu crezi că e mai bine să ne predăm?

Jupân Skrzetuski se făcu stacojiu şi răspunse:

— Luminăţia ta, dacă măcar mi-a trecut prin minte asemenea gând, dă poruncă să mă tragă în ţeapă. La întrebarea dacă sunt sigur de izbândă, răspund ca un oştean: nu sunt sigur! Dar de ce-am venit aici, asta e altă materie, la care ca patriot răspund: am venit să punem duşmanului prima stavilă, să-l oprim asupra noastră, să îngăduim Republicii să se trezească din amorţire şi să pornească la luptă, să stăvilim năvala cu piepturile noastre, până când vom cădea cu toţii!

— Dorinţa domniei tale e vrednică de toată lauda, răspunse rece voievodul, dar vouă, oştenilor, vă e mai uşor să vorbiţi de moarte, decât nouă, asupra cărora apasă răspunderea pentru atâta sânge de şleahtici vărsat în zadar.

— De-aia şi are şleahta sânge, ca să-l verse pentru ţară.

— Aşa-i! Toţi suntem gata să ne dăm viaţa, că ăsta e lucrul cel mai uşor. Dar datoria ne porunceşte,

nouă, pe care Providenţa ne-a pus să cârmuim, să nu căutăm numai slava, ci să ne uităm şi după foloase. Războiul e ca şi început, e adevărat, dar *Carolus Gustavus*[71] e rudă cu stăpânul nostru şi trebuie să ţină cont de asta. De aceea, se cuvine să încercăm şi cu negocierile, fiindcă nu o dată cu vorbele obţii mai mult decât cu armele.

— Asta nu-i treaba mea! răspunse uscat jupân Stanisław.

Pesemne că voievodul gândea la fel, deoarece dădu din cap şi se despărţi de rotmistru.

Totuşi Skrzetuski avea dreptate numai pe jumătate în ceea ce spunea despre încetineala şleahticilor chemaţi la oaste. E foarte adevărat că, înainte de a se sfârşi tunsoarea oilor, prea puţini veniră la tabăra dintre Pila şi Ujście, dar în ajunul zilei de 27 iunie, ultimul termen hotărât la a doua chemare, începură să se adune tot mai mulţi.

Zilnic norii de praf, care se ridicau din pricina vremii bune şi uscate, vesteau apropierea noilor pâlcuri. Şi veneau şleahticii lărmuind, călări sau în căleşti, cu alaiuri de slugi şi văsărie, cu carele încărcate cu de toate din belşug şi atât de împovăraţi de arme, încât nu puţini erau cei care aveau arme de tot felul, cât trei la un loc, începând cu suliţe, flinte, pistoale, săbii, spade şi terminând cu ciocanele de luptă, pe care le purtau în acel timp husarii şi care slujeau la spargerea armurilor. Oştenii mai vârstnici îşi dădeau seama dintr-o ochire că aveau de-a iace cu oameni fără experienţă, care luptau pentru prima

[71] *Carol Gustav* (1622—1660) — palatin des Deux Ponts, după abdicarea reginei Cristina de Waza (1628—1689), fiica lui Gustav Adolf, în 1654, rege al Suediei.

oară. Pentru că din toţi şleahticii care populau pământurile Republicii, cei din Wielkopolska erau cel mai puţin bătăioşi. Tătarii, turcii şi cazacii nu călcaseră niciodată peste aceste ţinuturi care, de pe vremea cavalerilor teutoni, aproape că uitaseră cum arată războiul la ei acasă. Aceia dintre şleahticii de pe aici, care simţeau dorinţa să lupte, se înrolau în oştile regulate ale coroanei şi făceau faţă la rând cu ceilalţi, dar cei care preferau să rămână acasă se transformaseră în adevăraţi gospodari, învăţaţi cu belşugul şi odihna, care umpleau oraşele prusiene cu lâna şi mai ales cu grânele lor.

Aşa că acum, când furtuna suedeză îi îndepărta de la treburile paşnice, li se părea că nu trebuie să strângă prea multe arme şi provianturi pentru război şi nici să ia cu ei prea mulţi slujitori care să păzească luci urile şi viaţa stăpânului.

Ciudaţi mai erau oştenii aceştia, cu care rotmiştrii nu se descurcau prea uşor! Câte unul, de pildă, purta suliţă lungă de nouăsprezece palme şi platoşă pe piept, iar în cap avea pălărie de paie, ca să-i fie răcoare; altul se plângea de căldură în timpul muştrului, căsca, mânca şi bea sau îşi chema slujitorul; socoteau cu toţii că nu-i nici un rău să tăifăsuiască în formaţie atât de tare, încât nimeni nu mai putea să audă poruncile căpeteniilor. Era greu să le impună supunerea, căci şleahticii se supărau grozav, socotind-o potrivnică drepturilor pe care le aveau. Se strigau, e drept, tot felul de porunci, dar nimeni nu vroia să le asculte.

O ghiulea de fier, legată de picioarele acestei oştiri, erau carele nenumărate, caii de ham şi cei de

călărie, de rezervă, vitele aduse pentru tăiere şi îndeosebi slujitorii care păzeau corturile, calabalâcul, meiul, arpacaşul şi carnea uscată. Aceştia se luau la ceartă şi iscau tulburări din te miri ce.

Împotriva acestei oştiri, înainta dinspre Szczecin şi mocirlele de pe malul Odrei, Arwid Wittemberg, căpetenie în vârstă, care-şi trecuse tinereţea în războiul de treizeci de ani, în fruntea a şaptesprezece mii de veterani stăpâniţi într-o ascultare de fier.

De o parte se afla tabăra polonă, fără nici o rânduială, semănând cu o adunătură de iarmaroc, vuind de larmă şi discordii, de discuţii asupra poruncilor căpeteniilor şi de nemulţumire, întocmită din ţărani neştiutori, transformaţi peste noapte în pedestraşi, şi din şleahtici luaţi de la tunsul oilor; de cealaltă parte mărşăluiau pătrate tăcute, ameninţătoare, care la un semn al căpeteniilor se desfăşurau, cu îndemânarea unor maşini, în linii şi jumătăţi de cerc; care se strângeau în clinuri şi triunghiuri cu iscusinţa paloşului mânuit de o mână de meşter între meşteri; din care se înălţa o pădure de muschete şi de suliţe, adevăraţi oameni ai războiului, de meserie, stăpâniţi şi liniştiţi, care ajunseseră la o măiestrie neîntrecută în meşteşugul armelor. Care dintre luptătorii încercaţi putea să se mai îndoiască de rezultatul ciocnirii şi de partea cui avea să fie biruinţa?

Cu toate acestea, şleahticii se strângeau din ce în ce mai mulţi, iar mai înainte începuseră să sosească dregătorii din Wielkopolska şi din alte

provincii cu alaiuri de oşteni şi slujitori. Curând, după jupân Grudziński, veni la Pila puternicul voievod de Poznań, jupân Krzysztof Opaliński[72]. Trei sute de haiduci îmbrăcaţi în galben şi roşu şi înarmaţi cu muschete mergeau înaintea caretei voievodului; mulţime de curteni şi şleahtici înconjurau însemnata-i persoană; în urma lor venea în formaţie de luptă un pâlc de raitieri înveşmântaţi în aceleaşi culori ca şi haiducii. Voievodul se afla în caretă, avându-l alături pe măscăriciul Stach Ostrożka, a cărui datorie era să-şi veselească pe drum stăpânul posomorât.

Venirea unui dregător atât de sus-pus umplu de curaj inimile tuturor celor care priveau la măreţia demnă de un rege a voievodului, la chipul acesta frumos pe care, sub fruntea înaltă şi boltită, străluceau ochii aspri şi plini de înţelepciune, la impunătoarea-i făptură de senator, nu le venea să creadă că asemenea putere ar putea fi clintită de ceva.

Oamenii învăţaţi să cinstească dregătoriile şi pe cei care le deţineau socoteau că nici suedezii nu vor cuteza să ridice braţul pângăritor asupra unui astfel de magnat. Cei în pieptul cărora băteau inimi speriate se simţiră îndată apăraţi de primejdii sub oblăduirea lui. Îl întâmpinară deci cu bucurie şi înflăcărare; strigătele răsunau de-a lungul uliţei pe care alaiul înainta încet spre casa şoltuzului, iar

[72] *Krzysztof Opaliński* (1609—1656) — voievod de Poznań din 1637, scriitor. A fost unul din conducătorii opoziţiei magnaţilor împotriva lui Władysław al IV-lea şi a lui Jan Kazimierz. În 1655 supune suedezilor Wielkopolska. În Satirele lui (1650) a criticat lipsurile sociale.

capetele se plecau înaintea voievodului care se vedea foarte bine prin geamurile caretei aurite. La închinăciunile lor, odată cu voievodul, răspundea şi Ostrożka cu multă seriozitate, ca şi când numai lui i-ar fi fost adresate.

Nu se aşezase bine praful după venirea voievodului de Poznań, când gonacii aduseră vestea că soseşte vărul lui, voievodul de Podlasie, Piotr Opaliński, împreună cu cumnatul său, jupân Jakub Rozdrażewski, voievodul de Inowrocław. Aceştia aduceau fiecare câte o sută cincizeci de oameni înarmaţi, afară de curteni şi slujitori.

Apoi nu trecea o zi, fără să pice vreunul dintre dregători; veniră jupân Sędziwój Czarnkowski, cumnatul lui Krzysztof, el însuşi castelan[73] de Poznań, apoi Stanisław Pogorzelski, castelanul de Kalisz, Maksymilian Miaskowski, castelan de Krzywin, şi Pawel Gébicki de Międzyrzecze. Târgul era atât de înţesat de oameni, încât nu mai ajungeau casele pentru cartiruirea curtenilor. Corturile oştenilor şleahtici împestriţară luncile din împrejurimi, de credeai că se adunase la Pila tot păsăretul din Republică în toate culorile pământului.

Caftanele, tunicile, surtucele şi contăşele scânteiau în roşu. verde, albastru şi alb, fiindcă, fără să-i mai punem la socoteală pe oştenii şleahtici, fiecare îmbrăcat în felul lui, sau pe slujitorii magnaţilor, până şi pedestrimea fiecărui judeţ era înveşmântată în alte culori.

Sosiră şi negustorii care, neavând loc în târg, îşi

[73] Stăpân al unul castel — al pământurilor din jur; ulterior funcţie administrativă şi titlu.

ridicară tarabele una lângă alta la margine. Se vindeau aici lucruri ostăşeşti, de la veşminte şi arme, până la mâncare. Bucătăriile de câmp fumegau ziua şi noaptea, răspândind mirosuri de tocătură, terci de mei şi carne friptă. În alte locuri se vindeau băuturi. Pe dinaintea tarabelor roiau şleahticii înarmaţi nu numai cu paloşe, ci şi cu linguri, înfulecând, sorbind şi sporovăind ba despre vrăjmaşul care nu apăruse, ba despre venirea dregătorilor, faţă de care nu se zgârceau cu înţepăturile.

Printre grupurile de şleahtici umbla măscăriciul Ostrożka în straie cusute din petece de culori diferite, luându-şi înfăţişări care de care mai caraghioase. Oriunde se arăta, făceau cerc în jurul lui, iar el turna gaz peste foc. Îi ajuta să batjocorească pe dregători, le spunea ghicitori la care şleahticii râdeau cu atât mai tare, cu cât erau mai usturătoare.

Nu era nimeni cruţat.

Într-o zi, pe la amiază, se osteni până la tarabe însuşi voievodul de Poznań şi se amestecă printre şleahtici, vorbind cu bunăvoinţă când cu unul, când cu altul, când cu mai mulţi deodată şi plângându-se câte puţin de rege care, faţă de primejdia ce se apropia, nu trimisese nici măcar un steag de simbriaşi.

— Domniile voastre, ei nu se gândesc la noi, spunea, şi ne lasă fără nici un ajutor. La Varşovia se zvonea că şi aşa în Ucraina sunt oşti prea puţine şi hatmanii nu pot să-i facă faţă lui Chmielnicki. Hei, ce să-i faci! Se vede că le e mai dragă Ucraina decât Wielkopolska... Nu ne mai bucurăm de bunăvoinţa

măriei sale, domniile voastre, asta e! Ne-au lăsat aici, să ne hăcuiască...

— Şi cine-i vinovat? întrebă jupân Szlichtyng, judele de Wschów.

— Cine-i vinovat de toate nenorocirile Republicii? răspunse voievodul. Că doar nu noi, fraţi şleahtici, care o apărăm cu piepturile noastre.

Şleahticii care-l ascultau se simţiră prea măguliţi că „graful de Bnin şi Opalenica" se socoteşte la rând cu ei şi-i recunoaşte de fraţi, astfel că jupân Koszucki glăsui îndată:

— Prealuminate voievod! Dacă măria sa ar avea mai mulţi sfătuitori pe lângă el ca domnia ta, n-ar îngădui să fim măcelăriţi aici... Dar pesemne că acolo sunt ascultaţi cei care se ploconesc mai adânc.

— Îţi mulţumesc, frăţioare, pentru vorba bună!... E vina aceluia care ascultă de sfetnicii răi. Slobozeniile noastre îi sunt ca sarea în ochi. Cu cât vor fi mai puţini şleahtici, cu atât va fi mai uşor să impună *absolutum dominium*[74].

— Şi pentru asta trebuie să pierim noi, ca să geamă în robie copiii noştri?

Voievodul nu mai zise nimic, dar şleahticii începuseră să se uite unul la altul şi să se mire.

— Deci aşa stau lucrurile? strigară mai multe glasuri. Iată de ce ne-au trimis aici la tăiere! Chiar aşa! Nu de ieri sau de alaltăieri vorbesc ei de *absolutum dominium.* Dacă-i aşa, apoi ne pricepem şi noi să ne gândim la viaţa noastră!

— Şi la copiii noştri!

— Şi la averile noastre, pe care duşmanul le va

[74] Domnia absolută (lat.).

pustii *igne et ferro*[75].

Voievodul tăcea.

Ciudat îşi mai încuraja oştenii această căpetenie.

— Regele e vinovat pentru toate! strigau din ce în ce mai mulţi.

— Domniile voastre, vă aduceţi aminte de isprăvile lui Jan Olbracht? întrebă voievodul.

— „Când Olbracht a stăpânit, toţi şleahticii au pierit!” Trădare, fraţilor!

— Regele, regele e trădător! strigă un glas mai îndrăzneţ.

Voievodul tăcea.

Aflat lângă voievod, Ostrożka se lovi deodată cu palmele peste pulpe şi începu să cânte cocoşeşte atât de ascuţit, că toate privirile se îndreptară spre el.

După care răcni:

— Domniile voastre, frăţiorii mei! Ascultaţi o ghicitoare!

Cum se schimbă vremea în luna lui martie, aşa se schimbă dintr-o dată şi mânia şleahticilor în dorinţa de a auzi o nouă glumă a măscăriciului.

— Ascultăm! Ascultăm! consimţiră mai multe glasuri.

Ostrożka începu să clipească din ochi, ca o maimuţă, şi să recite cu glasul piţigăiat:

Coroană şi soţie de la frate-său şi-a luat,
Odată cu-al său frate toată slava şi-a-ngropat;

[75] Prin foc şi sabie (lat.).

Pe vicecancelar goni, are slujb-aleasă,
E vicecancelar la... vicecancelăreasă.

— Regele! Regele! Pe legea mea! Jan Kazimierz! începură să strige din toate părţile.

Şi hohotele de râs se rostogoliră ca tunetul printre cei adunaţi.

— Bătu-l-ar ghiulelele, că bine le-a mai ticluit! se mirau şleahticii.

Voievodul râdea şi el cu ceilalţi; când se mai potoliră, rosti aşezat:

— Şi pentru trebşoara asta noi trebuie să plătim acum cu sângele şi capetele noastre... Iată unde am ajuns!... Uite, măscăriciule, la un ducat pentru ghicitoarea ta izbutită.

— Krzysztofek Krzych, scumpule! răspunse Ostrożka, de ce mai năpăstuieşti pe alţii că ţin măscărici la curtea lor de vreme ce tu nu numai că mă ţii pe mine, dar mă plăteşti aparte pentru ghicitorile mele?... Mai dă-mi un ducat şi-ţi spun altă ghicitoare.

— Tot atât de bună?

— Şi mai lungă... Dă ducatul mai întâi.

— Uite-l!

Măscăriciul dădu iarăşi din mâini, cum bate cocoşul din aripi, cântă cucurigu şi strigă:

— Domniile voastre, ascultaţi şi spuneţi cine e?

Prefăcându-se în Caton, dar gândind numai la sine,
În loc de sabie, el pană din coada gâştii ţine.
Din tot ce lăsase trădarea, când nimic n-a căpătat,

A biciuit totam Republicam cu stihu-i avântat.
De sabie nu-i place, el vroia moştenire;
E sigur, suedezii nu se tem de satire.
Ce grea e lupta, nici n-avu timp să vază
Şi ca un trădător, pe rege el trădează.

Cei de faţă ghiciră tot atât de uşor şi de astă dată, ca şi mai înainte. Câţiva începură să râdă, dar se stăpâniră numaidecât, apoi se aşternu o tăcere adâncă.

Voievodul se făcu roşu ca racul şi se tulbură cu atât mai mult, cu cât ochii tuturor erau îndreptaţi spre el, în timp ce măscăriciul se uita de la un şleahtic la altul, în cele din urmă, întrebă:

— Nimeni dintre domniile voastre nu ghiceşte despre cine e vorba?

Când văzu că amuţiseră cu toţii, Ostrożka se întoarse cu o strâmbătură obraznică spre voievod:

— Dar tu, Krzych, nici tu nu ştii despre ce împieliţat e vorba?... Nu ştii? Atunci plăteşte încă un ducat şi-ţi spun!

— Ţine! răspunse voievodul.

— Dumnezeu să te răsplătească!... Ia spune-mi, Krzych, nu cumva tu eşti acela care s-a bătut pentru rangul de vicecancelar după plecarea lui Radziejowski?

— Nu-i acum timpul de glume! răspunse Krzysztof Opaliński.

Şi se înclină cu chipiul în mână către cei de faţă:

— Închinăciune, domniile voastre!... S-a făcut vremea să mă duc la sfatul de război.

— La sfatul de familie, vrei să spui, Krzych,

adăugă Ostrożka, fiindcă acolo toţi sunteţi rude şi veţi chibzui între voi cum să daţi bir cu fugiţii.

Apoi se întoarse către şleahtici şi, imitându-l pe voievod, mai zise:

— Iar domniile voastre cântaţi-i în strună!

Şi se depărtară amândoi... Nu făcuseră decât câteva zeci de paşi, când un râs uriaş ajunse la urechile voievodului şi hohoti multă vreme, până când se pierdu în lărmuiala taberei.

Sfatul de război se ţinu într-adevăr sub conducerea voievodului de Poznań. Un sfat nu prea obişnuit. Luau parte numai dregătorii care nu se pricepeau la război. Pentru că magnaţii din Wielkopolska nu urmau şi nu puteau să urmeze pilda acelor „prinţişori" lituanieni sau ucraineni, care trăiau ca salamandrele în focul luptelor neîntrerupte.

Prin acele părţi, orice voievod sau castelan era o căpetenie, pe trupul căreia platoşa însemnase pentru totdeauna dungi roşietice; îşi petrecea tinereţea în stepă sau prin pădurile de la fruntariile răsăritene, printre capcane, lupte şi urmăriri, prin tabere sau pe drumuri. Cei de aici erau dregători învestiţi cu ranguri şi, cu toate că la nevoie plecau şi ei la luptă laolaltă cu şleahticii, în vreme de război nu conduceau niciodată oastea. Liniştea îndelungată adormise spiritul războinic şi urmaşii acelor cavaleri, cărora odinioară nu puteau să le ţină piept nici cohortele teutone, se transformaseră în cârmuitori de curte, învăţaţi şi oameni ai artelor frumoase. Abia şcoala aspră a suedezilor avea să-i înveţe ce uitaseră.

Deocamdată însă, dregătorii adunaţi la sfat se

uitau unii la alţii cu priviri nesigure, fiecare temându-se să vorbească cel dintâi şi aşteptând să vadă ce spune „Agamemnon”, adică voievodul de Poznań.

Iar „Agamemnon”, care nu se pricepea la nici unele, începu să cuvânteze, plângându-se iarăşi de nerecunoştinţa şi încetineala regelui, de uşurinţa cu care-i lăsase sub paloşul suedez pe ei şi întreaga Wielkopolska. Şi cât de frumos şi convingător vorbea, ce ţinută falnică avea, vrednică de un adevărat senator roman. În timp ce cuvânta, îşi ţinea capul ridicat, ochii negri împroşcau fulgere, gura trăsnete, iar barba cărunţie îi tremura de înflăcărare când înfăţişa nenorocirile care se vor abate peste Republică.

Pentru că prin cine suferă ţara? spunea, dacă nu prin fiii ei... iar aici nu vom suferi cei dintâi. Pământurile noastre, dobândite cu osteneala şi sângele strămoşilor noştri, vor fi călcate în primul rând de piciorul acelui vrăjmaş care se apropie ca o furtună. Dar pentru ce suferim noi? Pentru ce ne vor răpi turmele şi ne vor strivi grânele, pentru ce ne vor arde satele ridicate prin munca noastră? Oare noi l-am nedreptăţit pe Radziejowski care, osândit fără temei şi urmărit ca un ucigaş, a fost nevoit să caute ocrotirea străinului? Nu!... Noi ne încăpăţânăm ca titlul acesta deşert de rege al Suediei, care ne-a costat atâta sânge, să fie păstrat în iscălitura lui Jan Kazimierz al nostru? Nu!... Două războaie pârjolesc la două hotare, mai era nevoie şi de al treilea?... Cine-i vinovat, pe acela să-l judece Dumnezeu şi ţara!... Noi ne spălăm pe mâini, fiindcă n-avem nici o

vină pentru sângele care se va vărsa...

Şi tot aşa tună şi fulgeră, iar când veni vorba de treburile grabnice, nu ştiu să dea nici un sfat.

Trimise deci după rotmiştrii care conduceau pedestrimea regală, mai ales după jupân Władysław Skoraszewski, care nu numai că era un cavaler vestit şi neîntrecut, dar mai cunoştea şi meseria războiului ca pe *Tatăl nostru.* Sfaturile lui le ascultau până şi căpeteniile adevărate, iar acum aveau cu atât mai mult nevoie de ele.

Jupân Skoraszewski propuse să se întocmească trei tabere: la Piła, Wieleń şi Ujście, atât de aproape una de alta, încât în caz de năvală să poată să se ajute una pe alta. Iar întinderea de pe malul râului, cuprinsă de arcul taberelor, s-o brăzdeze cu şanţuri care să supravegheze vadurile de trecere.

— Când vom şti, spuse jupân Skoraszewski, în care loc va încerca vrăjmaşul să forţeze râul, atunci ne vom strânge acolo din toate taberele şi-i vom sta împotrivă cum se cuvine. Eu însă, cu îngăduinţa domniilor voastre, am să plec la Czaplinek cu un pâlc de oşteni. Locul e ca şi pierdut şi mă voi retrage la timp, dar acolo pot să aflu mai întâi veşti despre vrăjmaş şi să vă dau de ştire.

Îi încuviinţară cu toţii sfatul şi tabăra începu să freamăte. Se adunaseră, în sfârşit, ca la vreo cincisprezece mii de şleahtici. Pedestraşii săpau şanţuri pe o întindere de şase mile.

Voievodul de Poznań ocupă cu oamenii lui tabăra de la Ujście, cea mai însemnată. O parte din luptători rămaseră la Wieleń, alta la Pila, iar jupân Skoraszewski plecă la Czaplinek, ca să vestească de

acolo apropierea duşmanului.

Începea luna iulie, zilele erau tot senine şi călduroase. Soarele dogorea atât de rău pe câmp, încât şleahticii se adăposteau prin păduri, pe sub copaci, unde unii porunceau să li se întindă corturile. Acolo puneau la cale ospeţe zgomotoase, iar slujitorii făceau şi mai multă gălăgie, mai ales când scăldau şi adăpau caii, pe care-i duceau cu miile de trei ori pe zi la Noteć şi Głda, gâlcevindu-se şi luându-se la bătaie pentru locul cel mai bun.

La început, cu toate că voievodul de Poznań se străduia mai degrabă să le scadă curajul, oştenii nu-şi pierduseră încrederea.

Dacă Wittemberg ar fi sosit în primele zile ale lui iulie, mai mult ca sigur că ar fi întâmpinat o împotrivire dârză care, pe măsură ce luptătorii s-ar fi înflăcărat, ar fi putut să se preschimbe într-o înverşunare de neînvins, cum se mai întâmplase de atâtea ori. Căci în vinele acestor oameni, oricât de dezobişnuiţi cu luptele, curgea sânge de viteji.

Cine ştie dacă un alt Jeremi Wiśniowiecki n-ar fi schimbat Ujście în al doilea Zbaraż şi n-ar fi înscris în aceste întărituri o nouă filă de vitejie înălţătoare. Din nefericire, voievodul de Poznań se pricepea numai la scris, nu şi la luptă.

Wittemberg, om care nu cunoştea numai treburile războiului, dar şi oamenii, poate că înadins nu se grăbea. Experienţa îl învăţase că oştenii înrolaţi pentru prima dată sunt mai primejdioşi în clipele de înflăcărare de la început, când n-au nevoie de vitejie, ci de răbdarea care se deprinde cu timpul. Nu o dată sunt în stare să dea năvală peste pâlcuri

încercate şi să le sfărâme. Seamănă cu fierul care, cât e cald, tremură, trăieşte, împrăştie scântei, arde şi distruge, dar când se răceşte, e doar un bulgăre fără viaţă.

Într-adevăr, după ce se scurse o săptămână, două, pe la începutul celei de-a treia trândăvia îndelungată începu să-i apese pe şleahtici. Zăpuşeala era din ce în ce mai mare. Şleahta nu mai vroia să iasă la muştru, sub cuvânt că „oamenii nu mai pot suferi înţepăturile ţânţarilor din acest loc mlăştinos, iar caii, muşcaţi de tăuni, nu mai vor să stea pe loc”...

Slujitorii se încăierau tot mai des pentru locurile umbroase, iar stăpânii lor ajungeau şi ei adesea la săbii, din aceeaşi pricină. Câte unul, cotigind-o seara spre râu, pleca pe furiş din tabără pentru a nu se mai întoarce.

Pildele rele nu lipseau nici printre cei sus-puşi. Jupân Skoraszewski tocmai dăduse de ştire de la Czaplinek că suedezii se apropie, când sfatul de război îl învoi să plece acasă pe jupân Zygmunt Grudziński, din Grudna, fiul starostelui de Sreda, la stăruinţa unchiului Andrzej, voievodul de Kalisz.

— De vreme ce eu trebuie să-mi pierd viaţa aici, spuse, măcar nepotul să-mi moştenească numele şi slava, pentru ca meritele mele să nu se irosească.

Aici începu să se înduioşeze asupra vârstei fragede şi a nevinovăţiei nepotului, să-i laude dărnicia cu care oferise Republicii o sută de pedestraşi foarte buni. Şi sfatul de război îndeplini dorinţa unchiului.

Feciorul starostelui plecă din tabără însoţit de

peste zece slujitori, fără a se feri de nimeni, în dimineaţa zilei de 16 iulie, aproape în ajunul împresurării şi al bătăliei. Mulţime de şleahtici îl conduseră cu strigăte de batjocură până dincolo de tabără; în fruntea lor se afla Ostrożka, măscăriciul, care ţipa în urma celor ce se depărtau:

— Jupâne fecior de staroste, îţi lipseşte pe blazon şi lângă nume porecla: *Deest*[76]*!*

— *Vivat* Deest-Grudziński! răcni şleahta.

— Şi să nu plângi de mila unchiului! continuă Ostrożka, e tot atât de scârbit de suedezi ca şi tine, de aceea le va întoarce spatele de cum se vor arăta!

Tânărul magnat îşi simţea sângele năvălindu-i în obraji, dar se prefăcea că nu aude, îşi îmboldea calul cu pinteni, deschizându-şi loc prin mulţime, dornic să se afle cât mai repede departe de tabără şi de prigonitorii săi, care, în cele din urmă, fără să mai la în seamă neamul şi rangul celui care pleca, începură să arunce după el cu bulgări de pământ şi să strige:

— Ia-ţi bulgărele, Grudziński[77]!

— Hei, iepure, cotoi fricos!

Se iscă atâta tulburare, că însuşi voievodul de Poznań alergă însoţit de peste zece rotmiştri să-i liniştească pe şleahtici şi să le spună că fiul starostelui a căpătat învoire numai o săptămână pentru treburi grabnice.

Cu toate acestea, pilda rea fu urmată şi de alţii. În aceeaşi zi, se găsiră câteva sute de şleahtici care nu se lăsară mai prejos decât feciorul starostelui şi plecară din tabără; e adevărat, cu mai puţini

[76] Lipseşte (lat.).

[77] Joc de cuvinte; Grudziński poate fi tradus prin Bulgărescu.

însoţitori şi fără atâta zarvă. Jupân Stanisław Skrzetuski, rotmistrul de Kalisz şi vărul vestitului Jan de la Zbaraż, îşi smulgea părul din cap, fiindcă şi pedestraşii lui, luând pildă de la oştenii de elită, începură să se „scurgă” din tabără. Se alcătui un nou sfat de război la care şleahticii ţineau morţiş să la parte. Urmă o noapte viforoasă, plină de strigăte şi zâzanie. Se bănuiau cu toţii, unul pe celălalt, că vor să spele putina. Strigătele: „Sau toţi, sau nici unul”, zburau din gură în gură.

Se zvonea întruna că voievozii pleacă şi pretutindeni se isca asemenea vânzoleală, încât voievozii fură nevoiţi să se arate de câteva ori mulţimii învolburate. Peste zece mii de călăreţi statură de veghe până în zori, iar voievodul de Poznań se plimba printre ei cu capul descoperit, aidoma unui senator roman, repetând vorbe mari:

— Domniile voastre, cu voi am să trăiesc şi am să mor!

În unele locuri era primit cu urale, în altele răsunau strigăte zeflemitoare. Iar el abia apucă să liniştească mulţimea şi se întoarse la sfat trudit, răguşit, îmbătat de măreţia propriilor cuvinte şi convins că în această noapte adusese ţării foloase însemnate.

La sfat însă avea mai puţine de spus, pentru că se trăgea de barbă şi de ciuf cu deznădejde, repetând:

— Domniile voastre, spuneţi-vă părerea, dacă vă pricepeţi... Eu mă spăl pe mâini pentru cele ce se vor întâmpla, cu astfel de oşteni nici vorbă de apărare.

— Prealuminate voievod! răspunse Skrzetuski.

Ivirea vrăjmaşului va face să înceteze tulburările şi samavolnicia. Când va răsuna bubuitul tunurilor şi va începe lupta, aceiaşi şleahtici, care acum îşi fac de cap prin tabără, vor fi siliţi să slujească pe întărituri, ca să-şi apere propria piele. S-a mai întâmplat şi altădată!

— Cu ce să ne apărăm? Alte tunuri nu mai avem, afară de treascurile[78] noastre, bune doar să pocnească la ospeţe.

— La Zbaraż, Chmielnicki a avut şaptezeci de tunuri, iar prinţul Jeremi numai vreo cincisprezece săcăluşuri[79] şi aruncătoare de grenade.

— Dar a avut oşteni de meserie, nu şleahtici ca ai noştri; a avut steagurile-i cunoscute în lumea întreagă, nu nişte gospodari luaţi de la tunsul oilor. Din oameni ca aceştia a făcut oşteni adevăraţi mult mai târziu.

— Să trimitem după jupân Władysław Skoraszewski, propuse jupân Sędziwój Czarnkowski, castelanul de Poznań. Să-l punem hatman peste tabără. El se bucură de mare trecere printre şleahtici şi va putea să-i ţină în frâu.

— Trimiteţi după Skoraszewski! De ce trebuie să stea la Drahim sau la Czaplinek? repetă jupân Jędrzej Grudziński, voievodul de Kalisz.

— Aşa-i, e cel mai bun sfat! strigară alte glasuri.

Şi repeziră un sol la Władysław Skoraszewski. Alte hotărâri sfatul nu mai luă, se vorbi, în schimb, mult despre rege şi regină, despre puţinătatea oştirii şi despre neajutorarea lor.

---

[78] Tun mic, folosit de obicei la serbări

[79] Tun mic, primitiv.

Dimineaţa zilei următoare nu aduse nici ea mângâierea şi liniştea. Dimpotrivă, neorânduirea se lăţi şi mai mult. Cineva răspândi deodată vestea că cei de altă credinţă, anume calvinii, se gândesc cu bunăvoinţă la suedezi şi nu aşteaptă decât împrejurarea potrivită pentru a trece de partea lor. Mai mult, vestea nu fu dezminţită nici de jupân Szlichtyng şi nici de Edmund şi Jacek Kurrtatowskj, calvini toţi trei, dar oameni credincioşi Republicii. Chiar ei adeveriră că cei de altă credinţă alcătuiesc „un grup aparte şi uneltesc sub conducerea cunoscutului răzvrătit Rej care, slujind în tinereţe la nemţi ca volintir, era prietenul de nădejde al suedezilor. Abia apucară asemenea bănuieli să se împrăştie printre şleahtici, că îndată fluturară peste zece mii de săbii şi în tabără se dezlănţui o adevărată furtună.

— Hrănim nişte trădători, nişte năpârci în stare să muşte pieptul Republicii! se burzuluiră şleahticii.

— Aduceţi-i aici!

— Să-i zdrobim până la cel din urmă!... Trădarea coace, domniile voastre!... Să smulgem puroiul, altfel pierim cu toţii!

Voievozii şi rotmiştrii trebuiră să-i potolească, deşi cu mai multă greutate decât în ziua dinainte. De altminteri, ei înşişi erau convinşi că jupân Rej e gata să-şi vândă ţara făţiş, fiindcă se înstrăinase cu totul şi, afară de limbă, nu mai avea nimic polonez. Hotărâră, de aceea, să-l scoată din tabără şi o parte din cei mai îndârjiţi se liniştiră. Strigătele mânioase continuară însă multă vreme:

— Aduceţi-i aici! Trădare! Trădare!

În cele din urmă, în tabără se înstăpâni o stare de spirit neînţeleasă. Unii îşi pierdură încrederea şi se cufundară în tristeţe. Aceştia se plimbau tăcuţi, cu ochii rătăciţi, de-a lungul întăriturilor, aruncând priviri posomorâte şi temătoare spre întinderile pe care avea să sosească vrăjmaşul, sau îşi împărtăşeau în şoaptă veşti care de care mai rele.

Alţii erau cuprinşi de o veselie nebună, deznădăjduită şi se pregăteau să moară. Ca urmare, puneau, la cale ospeţe şi beţii în lege, ca să se bucure cum se cuvine de ultimele zile de viaţă. Câte unii se gândeau la izbăvirea sufletului şi îşi petreceau noaptea adânciţi în rugăciuni.

Numai la biruinţă nu se gândea nimeni în această mulţime de oameni, ca şi când una ca asta ar fi fost cu neputinţă. Deşi duşmanul n-avea forţe covârşitoare, avea într-adevăr mai multe tunuri, oşteni mai bine muştruluiţi şi o căpetenie care înţelegea războiul.

Astfel, în vreme ce, de o parte, tabăra poloneză lărmuia şi chefuia, se frământa şi se liniştea ca o mare biciuită de vijelie, în vreme ce şleahticii tot chibzuiau ca la adunările pentru alegerea regelui, de cealaltă parte, pe luncile verzi şi întinse, înaintau liniştite de-a lungul Odrei polcurile suedeze.

În frunte mergea brigada gărzilor regale, condusă de Benedykt Horn, războinic crunt, al cărui nume era rostit cu spaimă de nemţi: flăcăi aleşi pe sprânceană, zdraveni, cu coifuri şi apărători de zale deasupra urechilor, îmbrăcaţi în pieptare de piele şi înarmaţi cu spade şi muschete, liniştiţi şi înverşunaţi în luptă, gata la orice semn al căpeteniei.

Neamţul Karol Schedding conducea brigada vestgotlandeză care venea în urma lor, alcătuită din două polcuri de pedestrime şi unul de cuirasieri[80], acoperite de platoşe fără umărare; jumătate din pedestraşi aveau muschete, iar ceilalţi suliţe: la începutul bătăliei puşcaşii stăteau în fată, iar în caz de năvălire se retrăgeau în spatele suliţaşilor care, înfigând coada suliţelor în pământ, îndreptau vârfurile spre piepturile cailor. La Trzciana, în timpul lui Zygmunt al III-lea, un singur steag de husari a trecut prin săbii şi copite această brigadă vestgotlandeză în care slujeau acum mai mult nemţii.

Cele două brigăzi smalandeze erau conduse de Irwin, zis Ciungul, fiindcă odinioară îşi pierduse mâna dreaptă apărând flamura, dar care avea atâta putere în stânga, încât reteza dintr-o lovitură capul unui cal; era un războinic mohorât care îndrăgea numai războiul şi vărsarea de sânge, aspru şi cu sine şi cu oştenii. În timp ce alte căpetenii se preschimbau în iureşul luptelor neîntrerupte în oameni de meserie care iubeau războiul pentru război, el rămânea acelaşi fanatic şi ucidea oamenii psalmodiind litanii cucernice.

Brigada vestmanlandeză se afla sub conducerea lui Drakenborg, iar cea hëlsingeză, alcătuită din puşcaşi vestiţi în lumea întreagă, sub conducerea lui Gustav Oxenstierna, rudă a cunoscutului cancelar, un luptător tânăr care făgăduia mult. Peste cea estgotlandeză poruncea Fersen, iar cele din Närke şi Värmland erau călăuzite de însuşi Wittemberg, care era totodată şi căpetenia întregii oştiri.

[80] Călărime în zale

Şaptezeci şi două de tunuri lăsau dâre adânci prin lunca jilavă, iar oşteni erau cu toţii şaptesprezece mii, jefuitori care prădaseră toată ţara nemţească, iar în luptă erau atât de îndemânateci, încât dintre pedestraşi numai gărzile regale franţuzeşti cu greu puteau să le stea alături. Înapoia polcurilor veneau carele de povară şi corturile, iar oştenii înaintau în formaţie gata de luptă în fiecare clipă.

O pădure de suliţe se înălţa peste masa de capete, coifuri şi chipie, iar în această mulţime care tălăzuia spre hotarul polonez se aflau flamurile mari, albastre cu crucile albe la mijloc.

Cu fiecare zi ce trecea, depărtarea care despărţea cele două oştiri se micşora tot mai mult.

Până când, în ziua de 21 iulie, polcurile suedeze văzură pentru întâia oară stâlpul de hotar al Republicii în pădurea de lângă Heinrichsdorf. La vederea lui, toată oastea izbucni în strigăte puternice, răsunară trâmbiţele, chimvalele şi darabanele şi toate flamurile fluturară în vânt. Wittemberg ieşi înainte însoţit de alaiul strălucit al căpeteniilor şi toate polcurile trecură prin faţa lui prezentând armele, călărimea cu spadele scoase, iar tunurile cu fitilurile aprinse. Era ceasul amiezii şi vremea se aşezase de minune. Aerul de pădure mirosea a răşină.

Drumul cenuşiu, scăldat în razele soarelui, pe care apucau steagurile suedeze la marginea pădurii Heinrichsdorf, se pierdea în zarea orizontului. Când oştile ieşeau din pădure, li se dezvăluia privirilor o ţară veselă, zâmbitoare, lucind de lanurile grâielor

gălbui, presărată ici şi colo de crângurile de stejari şi de verdeaţa luncilor. Din loc în loc, din pâlcurile de copaci, dincolo de dumbrăvi, hăt departe, se înălţau spre cer trâmbe de fum; pe păşuni se zăreau păscând turmele de vite. Acolo unde se vedeau lucind pânzele apelor revărsate, prin lunci, se plimbau liniştite berzele.

Pacea şi dulceaţa hălăduiau pretutindeni în această ţară în care curgeau râuri de lapte şi miere. Se lărgea parcă tot mai mult şi îşi întindea braţele spre oştire, ca şi când n-ar fi întâmpinat nişte năvălitori, ci oaspeţi care veneau în numele Domnului.

La această privelişte, un nou strigăt se smulse din piepturile oştenilor, mai ales dintr-ale suedezilor obişnuiţi cu natura zgârcită şi sălbatică din ţara lor. Inimile acestor oameni prădalnici şi săraci tresăltau de dorinţa de a pune mâna pe comorile şi belşugul la care priveau, înflăcărarea cuprinse rândurile.

Dar aceşti oşteni, căliţi în focul războiului de treizeci de ani, nu se aşteptau ca lucrul să fie prea uşor, întrucât ţara era locuită de o naţie numeroasă şi vitează, care ştia s-o apere. Suedezii îşi aduceau bine aminte de măcelul înfricoşător de la Kircholm, unde trei mii de călăreţi conduşi de Chodkiewicz zdrobiseră optsprezece mii de oşteni de mâna întâi. Prin aşezările din Vestgotland, Sma-land sau Dalekarlia se vorbea despre aceşti oşteni înaripaţi ca despre uriaşii din *saga*[81]. Şi mai proaspătă era amintirea luptelor cu Gustav Adolf, pentru că oamenii care luaseră parte la ele mai trăiau şi acum.

[81] Mari epopei nordice.

Înainte ca acel vultur scandinav să zboare peste toată ţara nemţească îşi rupsese ghearele în două rânduri de polcurile lui Koniecpolski.

În inimile suedezilor bucuria se împletea cu anume teamă, de care nu era scutită nici marea căpetenie, Wittemberg. Se uita la polcurile de pedestraşi şi raitieri care treceau, cum se uită păstorul la turma lui; apoi se întoarse spre un om gras care purta pălărie cu pană şi perucă gălbuie ce-i cădea până pe umeri:

— Domnia ta mă încredinţezi, îi spuse, că voi putea răzbi oştile de la Ujście numai cu forţele pe care le am?

Omul cu peruca gălbuie zâmbi şi răspunse;

— Domnia ta, poţi să ai încredere deplini în vorbele mele, sunt gata să-mi pui capul zălog pentru ele. Dacă la Ujście s-ar afla oşteni de meserie şi ar avea pe vreunul dintre hatmani, atunci te-aş sfătui cel dintâi să nu te grăbeşti şi să aştepţi până când vine măria sa regele cu toată oştirea. Dar împotriva şleahticilor şi a magnaţilor din Wielkopolska, forţele noastre sunt prea destule.

— Şi n-o să primească niscaiva ajutoare?

— N-o să primească, din două pricini: mai întâi pentru că toate oştile, care şi aşa nu-s prea multe, sunt prinse în Lituania şi Ucraina, iar în al doilea rând, pentru că la Varşovia regele Jan Kazimierz, cancelarii şi senatul nu vror să creadă că măria sa regele Carol Gustav va porni războiul în pofida armistiţiului, a ultimelor solii şi a dorinţei de a negocia. Sunt încredinţaţi că pacea va fi hotărâtă în ultima clipă... ha! ha!...

Omul cel burduhănos îşi scoase pălăria, îşi şterse faţa roşie de sudoare şi adăugă:

— Trubecki şi Dolgoruki în Lituania, Chmielnicki în Ucraina, iar noi intrăm în Wielkopolska... Iată unde a dus domnia lui Jan Kazimierz!

Wittemberg se uită la el cu o privire ciudată şi-l întrebă:

— Şi domnia ta te bucuri?

— Mă bucur, fiindcă nedreptăţile şi nevinovăţia mea vor fi răzbunate; pe de altă parte, acum văd limpede că sabia domniei tale şi sfaturile mele vor pune această nouă coroană, cea mai frumoasă coroană din lume, pe capul lui Carol Gustav.

Wittemberg privi în depărtare peste păduri şi dumbrăvi, peste smârcuri şi lanurile de grâie şi după câteva clipe adăugă:

— Aşa-i! E o ţară minunată şi mănoasă... Domnia ta poţi să fii sigur că după război, Măria Sa nu va încredinţa altuia stăpânirea acestor pământuri.

Omul cel gras îşi scoase iarăşi pălăria.

— Nici eu nu-mi doresc alt stăpân, mai spuse, înălţându-şi ochii spre cer.

Dar cerul era senin şi luminos; nici un trăsnet nu căzu să prefacă în pulbere pe trădătorul care, aici, la hotarul Wielkopolskăi, îşi dădea ţara şi aşa vlăguită de două războaie în puterea vrăjmaşului.

Fiindcă omul care vorbea cu Wittemberg era Hieronim Radziejowski, fostul vicecancelar al coroanei, acum vândut suedezilor împotriva Republicii.

O vreme rămaseră tăcuţi, în acest timp, ultimele două brigăzi, cea din Närke şi cea din Värmland,

trecură hotarul, în urma lor începură să înainteze tunurile; trâmbiţele răsunau mereu, iar duruitul darabanelor şi răpăiala chimvalelor acopereau paşii oştenilor şi umpleau pădurea cu ecouri ameninţătoare. În sfârşit, porni şi alaiul căpeteniilor. Radziejowski călărea lângă Wittemberg.

— Oxenstierna nu se vede, zise Wittemberg, mă tem să nu i se fi întâmplat ceva. Nu ştiu dacă a fost bun sfatul de a-l trimite ca trâmbiţaş cu scrisori la Ujście.

— A fost bun, răspunse Radziejowski, fiindcă va cerceta tabăra, îi va vedea pe conducători şi va înţelege în ce ape se scaldă cei de acolo, iar asta nu putea s-o facă un oştean de rând.

— Şi dacă-l recunosc?

— Numai jupân Rej îl cunoaşte, iar el e de-al nostru. De altfel, chiar dacă va fi recunoscut, nu-i vor face nici un rău, din contră, o să-i dea însoţitori pentru drum şi o să-l răsplătească... Eu îi cunosc pe polonezi şi ştiu că sunt în stare de orice, numai să nu se facă de ocară în faţa străinilor. Ne străduim din răsputeri, ca să ne laude străinii... Domnia ta poţi să fii liniştit în privinţa lui Oxenstierna, nu i se va clinti nici un fir de păr din cap. Nu se vede, pentru că n-avea când să se întoarcă.

— Domnia ta cum crezi, scrisorile noastre vor avea vreun rezultat?

Radziejowski izbucni în râs.

— Dacă domnia ta îmi îngădui să fiu prooroc, am să-ţi spun ce o să se întâmple. Voievodul de Poznań e un om învăţat şi cu purtări alese, aşa că va răspunde cu toată cuviinţa la scrisori; dar pentru că-i place

tare mult să treacă în ochii tuturor drept un roman, răspunsul lui va fi şi el la fel; va spune la început că mai bine îşi varsă ultima picătură de sânge, decât să se predea, că preferă moartea în locul ruşinii, iar dragostea pe care o nutreşte pentru ţară îi porunceşte să-şi dea viaţa pentru ea.

Radziejowski începu să râdă şi mai tare, iar chipul aspru al lui Wittemberg se lumină.

— Domnia ta nu crezi că e gata să facă aşa cum scrie? întrebă.

— El? răspunse Radziejowski. E adevărat că iubeşte Republica, dar asta o face cu cerneală. Şi pentru că nu e o hrană prea bună, dragostea îi este şi mai slabă decât măscăriciul, care-l ajută la alcătuirea stihurilor. Sunt sigur că după refuzul lui, vrednic de un roman, vor urma urări de sănătate şi belşug, dorinţa de a ne sluji şi, la urmă, rugămintea de a-i cruţa moşiile şi rudele, lucru pentru care ne va fi mulţumitor împreună cu toate rubedeniile lui.

— Şi care va fi până la urmă folosul scrisorilor noastre?

— Curajul le va pieri cu totul, jupânii senatori vor începe negocierile cu noi şi toată Wielkopolska o vom cuceri cu câteva împuşcături, şi acelea trase în vânt.

— De-ai fi domnia ta un prooroc adevărat...

— Sunt sigur că aşa se vor petrece lucrurile, fiindcă îi cunosc pe aceşti oameni; am prieteni şi sprijinitori în toată ţara şi ştiu ce-mi rămâne de făcut... Nedreptatea pe care mi-a făcut-o Jan Kazimierz şi dragostea pentru Carol Gustav stau chezăşie că nu mă voi da în lături de la nimic.

Oamenii de pe la noi se îngrijesc acum mai mult de averile lor, decât de păstrarea hotarelor Republicii. Toate pământurile prin care vom trece sunt ale neamurilor Opaliński, Czarnkowski, Grudziński şi pentru că ei sunt cei care stau la Ujście, se vor arăta cu atât mai dornici să negocieze, şi mai ascultători. Cât despre şleahtici, e de-ajuns să li se făgăduiască dreptul de a trăncăni la adunări şi vor urma şi ei pilda voievozilor.

— Cunoscând ţara şi oamenii, domnia ta aduci foloase nepreţuite Măriei sale, care vor fi răsplătite după cuviinţă. Din cele ce-mi spui domnia ta, văd că pot să socotesc aceste pământuri ca şi ale noastre.

— Poţi, domnia ta, poţi! repetă îndatoritor Radziejowski de câteva ori.

— Iau ţara în stăpânire, aşadar, în numele Măriei sale Carol Gustav, răspunse Wittemberg cu seriozitate.

În timp ce oştile suedeze începeau să cotropească Wielkopolska dincolo de Heinrichsdorf, mai înainte, pentru că cele ce urmează se petreceau în ziua de 18 iulie, sosi în tabăra poloneză un trâmbiţaş suedez cu scrisori de la Radziejowski şi de la Wittemberg către voievozi.

Jupân Władysław Skoraszewski îl conduse el însuşi la voievodul de Poznań printre şleahticii care căscau gura curioşi la „primul suedez”, admirându-i făptura impunătoare, chipul bărbătesc, mustaţa bălaie, pieptănată ca o perie lată în sus şi înfăţişarea de adevărat stăpân. Mulţimea îl însoţi până la voievod, cunoscuţii se chemau unii pe alţii, şi-l arătau cu degetul; râseră puţin de încălţările cu

carâmbi înalţi, peste genunchi şi de rapiera lungă şi dreaptă ce-i atârna de o eşarfă brodată din belşug cu argint, pe care o asemuiră cu o frigare. Suedezul se uita şi el cu priviri lacome de sub pălăria cu boruri late, de parcă vroia să cerceteze tabăra şi să-şi dea seama de numărul oştenilor; privea la mulţimea de şleahtici, ale căror veşminte se vede că-i erau necunoscute.

În cele din urmă, îl înfăţişară voievodului, la care se adunaseră toţi dregătorii aflaţi în tabără.

Scrisorile fură citite numaidecât şi începu sfatul, după ce voievodul îl lăsă pe trâmbiţaş în seama curtenilor săi să-i arate cinstirea cuvenită unui oştean; de la curteni îl preluară şleahticii şi, minunându-se de el ca de un lucru nemaivăzut, începură să bea vârtos împreună.

Jupân Skoraszewski îl cercetă şi el cu luare-aminte, şi se întări în bănuiala că-i vreo căpetenie care se da drept trâmbiţaş; seara se duse să-i împărtăşească voievodului presupunerea lui, dar acesta îi răspunse că lucrul n-are nici o însemnătate şi nu-i îngădui să-l oprească.

— Poate să fie însuşi Wittemberg, zise, a venit ca trimis şi se cuvine să plece fără vătămare... Voi porunci să i se dea şi zece ducaţi pentru drum.

În acest timp, trâmbiţaşul sporovăia într-o nemţească stricată ca acei dintre şleahtici care, având legături cu oraşele prusiene, înţelegeau această limbă, şi le povestea despre izbânzile lui Wittemberg în diferite ţări, despre oştile care veneau spre Ujście şi îndeosebi despre tunurile, nemaipomenite, în faţa cărora nici vorbă nu putea fi

de împotrivire. Şleahticii se speriară de-a binelea şi tot felul de veşti, care de care mai neadevărate, începură să se răspândească prin tabără.

În noaptea aceea, aproape nimeni nu închise ochii la Ujście, mai întâi fiindcă pe la miezul nopţii sosiră oamenii care până acum stătuseră în taberele de la Pila şi Wieleń. Dregătorii se sfătuiră asupra răspunsului până în faptul zilei, iar şleahticii îşi petrecură vremea tăifăsuind despre puterea suedeză.

Cu o curiozitate nestăpânită, îl întrebau pe trâmbiţaş despre căpetenii, oştire, arme şi felul de a lupta, trecându-şi din gură în gură răspunsurile lui. Apropierea pâlcurilor suedeze făcea să crească însemnătatea oricăror amănunte, dar lămuririle primite nu erau de natură să stârnească înflăcărarea.

În zori sosi jupân Stanisław Skrzetuski cu ştirea că suedezii sunt la Wałcz, la o zi de marş de tabăra polonă. Se iscă numaidecât o vânzoleală grozavă; slujitorii plecaseră cu cea mai mare parte din cai pe păşunile din luncă, aşa că trimiseră degrabă după ei. Oştenii din fiecare judeţ încălecau şi se împărţeau în steaguri. Pentru oştenii fără experienţă cea mai trudnică era clipa dinaintea bătăliei. Înainte ca rotmiştrii să impună cât de cât ordinea, multă vreme domni o învălmăşeală cumplită.

Nu se mai auzeau nici poruncile, nici trâmbiţele, răsunau doar glasuri care se strigau din toate părţile: „Jane! Pietrze! Onufry! Vin-aici!... Trăsni-te-ar! Adu caii!... Unde-s slujitorii mei?... Jane! Pietrze!” Dacă în asemenea clipe ar fi răsunat o singură bubuitură de tun, învălmăşeala s-ar fi schimbat lesne

în panică.

Judeţele se aşezară totuşi cu încetul în formaţie. Înclinaţia războinică înnăscută a şleahticilor împlinea într-o măsură lipsa de experienţă; aproape de amiază tabăra oferea o privelişte destul de impunătoare. Pedestrimea se afla pe întărituri, semănând cu nişte flori în tunicile de culori felurite; fitilele aprinse fumegau, iar în afara valurilor de apărare, pe întinderea şi smârcurile ocrotite de tunuri, roiau steagurile de călărime ale judeţelor, care aşteptau în formaţie, pe cai arătoşi, al căror nechezat stârnea ecouri în pădurile din apropiere şi umplea inimile de înflăcărare.

În acest timp, voievodul de Poznań trimise înapoi pe trâmbiţaşul suedez cu scrisori de răspuns, alcătuite aproape cum prevăzuse Radziejowski, cu înfloriturimăiestre şi totodată romane în asprimea lor, după care hotărî să repeadă un podghiaz[82] pe malul dinspre miazănoapte al râului Noteć, ca să prindă vreo limbă vrăjmaşă.

Piotr Opaliński, voievodul de Podlasie, vărul voievodului de Poznań, avea să plece în cercetare cu dragonii săi, din care adusese la Ujście o sută cincizeci, iar rotmiştrilor Władysław Skoraszewski şi Skrzetuski li se porunci să aleagă volintiri dintre şleahtici şi să ia legătură cu vrăjmaşul.

Ieşiră dar amândoi înaintea rândurilor, bucurând ochii tuturor cu veşmintele şi înfăţişarea lor; jupân Stanisław, negricios ca un scarabeu, asemenea celor din neamul Skrzetuski, cu faţa bărbătească, ameninţătoare şi împodobită de-a

[82] Unitate militară nu prea mare.

curmezişul de o cicatrice rămasă de la o tăietură de paloş, cu barba ca pana corbului, răsfirată înainte; jupan Władysław, durduliu, cu mustăţile lungi şi gălbui, cu buza de jos lăsată şi ochii încercănaţi, blajin şi liniştit, semăna mai puţin cu Marte, dar avea un suflet tot atât de viteaz, plăcându-i să se scalde în focul luptelor asemenea unei salamandre, oştean care cunoştea războiul cum îşi cunoştea degetele de la mână şi de un curaj neîntrecut. Trecând prin faţa oştenilor aşezaţi într-o linie lungă, repetau mereu:

— Haideţi, domniile voastre, cine vrea să meargă la suedezi? Cine-i doritor să miroasă pulberea? Haideţi, domniile voastre, cine vrea?

Străbătuseră o întindere destul de mare, dar degeaba, fiindcă din rânduri nu ieşea nimeni. Se uitau unul la altul. Erau unii care nu aveau frică de suedezi şi ar fi vrut să meargă, dar se ruşinau de ai lor. Nu puţini erau cei care-şi înghionteau vecinul cu cotul zicându-i: „Dacă te duci tu, merg şi eu.”

Rotmiştrii începeau să-şi piardă răbdarea când, deodată, pe când treceau prin faţa judeţului Gniezno, un om în haine pestriţe înainta pe un cal scund din afara rândurilor şi strigă:

— Domniile voastre, eu mă fac volintir, iar voi măscărici.

— Ostrożka! Ostrożka! se mirară şleahticii.

— Sunt şi eu şleahtic ca oricare altul! răspunse măscăriciul.

— Ptiu! Pe o sută de diavoli! strigă jupân Rosiński, ajutorul de jude[83]. Destul cu glumele, eu mă duc!

[83] Jude — conducător al unui judeţ.

— Şi eu!... Şi eu! se îmbulziră glasuri numeroase.
— O dată se naşte şi o dată moare omul!
— Mai sunt şi alţii la fel de buni ca şi tine!
— Oricine poate s-o facă! Să nu se sumeţească nimeni mai sus ca alţii.

Şi aşa, cum mai înainte nu se înfăţişase nimeni, începură acum să se adune din toate judeţele, luându-se la întrecere, împiedecându-se unii de alţii şi spunându-şi vorbe repezite. Cât ai bate din palme se strânseră ca la cinci sute de cai, şi veneau mereu. Jupân Skoraszewski începu să râdă din toată inima cu râsul lui blajin şi să strige:

— Ajunge, domniile voastre, sunt destui! Nu putem să plecăm cu toţii.

După care, împreună cu Skrzetuski, pregătiră oamenii şi porniră înainte.

Voievodul de Podlasie li se alătură la ieşirea din tabără.

Îi văzură ca-n palmă trecând râul Noteć, când se mai iviră de câteva ori la cotiturile drumului, apoi îi pierdură din ochi.

După scurgerea unei jumătăţi de ceas, voievodul de Poznań porunci oştenilor să se răspândească pe la corturile lor, socotind că n-are rost să-i ţină în formaţie de luptă atâta vreme cât vrăjmaşul se află la o zi de drum. Se aşezară totuşi străji numeroase; nu mai goniră caii la păşune şi se dădu poruncă aspră cum că la primul sunet de trâmbiţă vor încăleca pe cai cu toţii şi vor sta gata de luptă.

Aşteptarea şi nesiguranţa luară sfârşit, de asemenea zâzania şi certurile. După cum prevăzuse jupân Skrzetuski, apropierea vrăjmaşului îmbărbăta

inimile. O primă biruinţă le-ar fi dat foarte mult curaj şi seara avu loc o întâmplare care părea să fie de bun augur.

Soarele tocmai apunea, luminând cu toată strălucirea-i orbitoare Noteć şi pădurile de dincolo de apă, când pe celălalt mal al râului se zări mai întâi un nor de praf, apoi oamenii care se mişcau în el. Ieşiră cu mic cu mare pe valurile de apărare să vadă ce fel de oaspeţi se apropiau; de la locul de strajă sosi în fugă un dragon din steagul lui jupân Grudzihski, vestind întoarcerea podghiazului.

— Se întoarce podghiazul!... Se întoarce cu noroc!... Nu i-au mâncat suedezii! repetau în tabără din gură în gură.

În acest timp, trâmbele albe de praf se apropiau tot mai mult, înaintând încet, apoi oştenii trecură prin vad.

Şleahticii îi urmăreau cu mâinile streaşină la ochi, căci strălucirea soarelui era tot mai puternică şi tot văzduhul era scăldat într-o lumină aurie împurpurată.

— Hei! parcă sunt mai mulţi decât când au plecat! spuse jupân Szlichtyng.

— Pe viul Dumnezeu! aduc prinşi, strigă un şleahtic mai speriat, căruia nu-i venea să-şi creadă ochilor.

— Aduc prinşi! Aduc prinşi!...

— Erau atât de aproape, încât li se puteau desluşi feţele!

În frunte călărea jupân Skoraszewski, clătinând din cap, cum avea obiceiul, şi flecărind vesel cu Skrzetuski, iar în urma lor o ceată de călăreţi

înconjura peste zece pedestraşi cu pălării rotunde pe cap. Erau într-adevăr prinşi suedezi.

La această privelişte, şleahticii nu mai putură sta locului şi ţâşniră spre ei, strigând:

— *Vivat* Skoraszewski! *Vivat* Skrzetuski!

O mulţime deasă de şleahtici înconjură cât ai bate din palme podghiazul. Unii se uitau la prinşi, alţii întrebau: „Cum a fost?” Câţiva îi ameninţau pe suedezi.

— E, cum îi? Ai? Aşa vă trebuie, sânge de câini!... V-a venit poftă să vă bateţi cu polonezii? Iacă, acum aveţi ce-aţi căutat!

— Aduceţi-i aici! Să-i luăm în săbii!... Să-i spârcuim!...

— Ei, şoldiilor, năzdrăvanilor, aţi gustat săbiile poloneze?!

— Domniile voastre, nu mai strigaţi ca nişte copii, altfel o să creadă că luptaţi pentru prima dată! îi potoli Skoraszewski. E un lucru de tot obişnuit, în timpul oricărui război se iau prinşi.

Volintirii care fuseseră în cercetare se uitau de sus la şleahticii care-i năpădeau cu întrebări:

— Ei, s-au lăsat uşor? Aţi năduşit bine? Ştiu să se bată?

— Sunt flăcăi inimoşi, răspunse jupân Rosiński, şi s-au apărat cu vrednicie, dar nu sunt nici ei de fier şi sabia poate să-i taie.

— Aşa-i că nu v-au putut ţine piept?

— N-au fost în stare să ne oprească avântul.

— Îi auziţi ce spun, domniile voastre: că n-au putut să le oprească avântul!... Păi cum?... Avântul e temelia!...

— Să ţineţi minte, cu avânt!... E mijlocul cel mai bun împotriva suedezului!

Dacă şleahticilor fremătând de bucurie li s-ar fi poruncit în această clipă să se repeadă asupra duşmanului, fără îndoială că nu le-ar fi lipsit avântul, dar duşmanul nu se vedea încă. Abia după ce se lăsase noaptea adâncă, înaintea întăriturilor răsună glasul trâmbiţei. Venea al doilea trâmbiţaş cu scrisoare de la Wittemberg, în care poruncea şleahticilor să se predea. Aflând despre ce e vorba, oştenii se năpustiră să-l ciopârţească pe trimis, dar voievozii luară scrisoarea şi plecară să chibzuiască, deşi cele scrise arătau multă obrăznicie.

Căpetenia suedeză pretindea că regele Carol Gustav îşi trimite oştile rudei sale Jan Kazimierz ca ajutor împotriva cazacilor, de aceea Wielkopolska trebuie să se predea fără împotrivire. Citind scrisoarea, jupân Grudziński nu mai putu să-şi stăpânească mânia şi izbi cu pumnul în masă, dar voievodul de Poznań îl domoli pe dată, întrebându-l:

— Domnia ta crezi într-o izbândă?... Câte zile ne putem apăra?... Vrei oare să-ţi iei răspunderea pentru atâta sânge de şleahtici care poate fi vărsat mâine?...

După ce chibzuiră îndelung, hotărâră să nu răspundă nimic şi să mai aştepte, să vadă ce se va întâmpla. Aşteptarea nu dură prea mult. Sâmbătă, la 24 iulie, străjile dădură de ştire că toată oştirea suedeză apăruse în faţa Piłei. Tabăra vuia ca un stup înaintea roitului.

Şleahticii încălecau, iar voievozii alergau printre rânduri, împărţind porunci care se băteau cap în

cap, până când jupân Władysław luă totul în mână şi, după ce impuse ordinea, plecă în fruntea câtorva sute de volintiri să încerce lupta de harţ dincolo de râu şi să obişnuiască oamenii cu vederea vrăjmaşului.

Călăreţii mergeau cu plăcere, fiindcă harţul era alcătuit de regulă din lupte între grupuri nu prea mari sau în doi, iar de asemenea lupte şleahta, deprinsă cu mânuirea sabiei, nu se temea deloc. Trecură deci prin vad şi se opriră înaintea vrăjmaşului care se apropia din ce în ce mai mult şi înnegrea linia orizontului ca o pădure ce ieşea parcă treptat din pământ. Polcurile de călărime şi pedestraşi se răsfirau, cuprinzând întinderi tot mai mari.

Şleahticii se aşteptau ca hărţaşii raitieri să se năpustească spre ei dintr-o clipă în alta, dar deocamdată nu se vedeau. În schimb, pe înălţimile aflate la o depărtare de câteva sute de paşi, se opriră cete nu prea mari de oameni şi cai şi începură să umble de colo-colo, ceea ce văzând jupân Skoraszewski porunci fără întârziere:

— Stânga-mprejur!

Porunca mai răsuna încă în aer, când pe înălţimi înfloriră fâşii albe de fum şi parcă un stol de păsări îşi luă zborul şuierând spre şleahtici, apoi bubuiturile cutremurară văzduhul şi în acelaşi timp se auziră ţipetele şi gemetele câtorva răniţi.

— Stai! strigă jupân Władysław.

Păsările zburară a doua şi a treia oară şi şuieratul lor fu iarăşi întovărăşit de gemete. Şleahticii nu mai ascultau poruncile căpeteniei,

dimpotrivă, se retrăgeau cât puteau mai repede, strigând şi implorând ajutorul lui Dumnezeu, astfel că detaşamentul se împrăştie cât ai clipi din ochi pe câmpie şi porni în galop spre tabără. Jupân Skoraszewski blestema, dar nu mai ajuta la nimic.

Alungându-i atât de uşor pe hărţaşi, Wittemberg înainta mai departe până ajunse la Ujście, unde se opri înaintea şanţurilor apărate de şleahticii din Kalisz. Tunurile poloneze începură să tragă în aceeaşi clipă, dar cele suedeze nu răspunseră. Fumurile se alcătuiau în fâşii lungi în văzduhul tihnit şi luminos, întinzându-se între cele două oşti, iar prin arcurile goale dintre ele şleahticii vedeau polcurile suedeze, pedestraşi şi călărime, care se desfăşurau într-o linişte înfricoşătoare, sigure parcă de izbândă.

Pe coline se aduceau tunurile, se săpau şanţuri, într-un cuvânt, duşmanul se pregătea fără să ia în seamă câtuşi de puţin ghiulelele care, neajungând până la el, doar împroşcau pe săpători cu nisip şi pământ.

Stanisław Skrzetuski ieşi încă o dată cu două steaguri de kaliszeni, vrând să-i sperie pe suedezi printr-o năvală îndrăzneaţă, dar oştenii mergeau fără tragere de inimă, astfel că se răsfirară îndată fără nici o rânduială, căci dacă cei mai curajoşi îşi mânau caii înainte, fricoşii îi struneau dinadins. După o luptă scurtă, cele două polcuri de raitieri trimise de Wittemberg alungară pe şleahtici şi-i goniră până aproape de întărituri.

Între timp, se lăsă înserarea şi întrerupse această luptă fără sânge.

Cu toate acestea, tunurile continuară să tragă

până noaptea târziu, când bubuiturile încetară, dar în tabăra polonă izbucni zarva, de se auzea de pe celălalt mal al râului Noteć. Mai întâi din pricină că, folosindu-se de întuneric, câteva sute de şleahtici încercară să se furişeze afară din tabără. Ceilalţi, văzându-i, începură să-i amenințe, neîngăduindu-le să plece. Săbiile ieşiră din teacă. Cuvintele: „Sau toţi, sau nici unul!” zburară iarăşi din gură în gură. Cu fiecare clipă care trecea, creştea primejdia de a o lua cu toţii la sănătoasa. Nemulţumirea împotriva căpeteniilor irumpse: „Ne-au trimis împotriva tunurilor cu burţile goale! strigau şleahticii.

Erau furioşi şi pe Wittemberg care nu respectase regula războiului de a trimite hărţaşi împotriva hărţaşilor, ci poruncise pe neaşteptate să tragă cu tunurile în ei. „Fiecare se poartă cum îi e mai bine, se spunea, dar sunt nişte sălbatici aceia care nu răspund cinstit la chemarea la luptă.” Unii se tânguiau deznădăjduiţi în auzul tuturor: „O să ne scoată din întărituri, cum scoţi bursucul din vizuină”, spuneau aceştia. „Tabăra nu e întocmită bine, şanţurile sunt prost aşezate, locul nu e potrivit pentru apărare.” Din când în când se auzeau glasuri: „Fraţilor şleahtici! Scape cine poate!” Iar altele strigau: „Trădare! trădare!”.

Era o noapte înfricoşătoare; învălmăşeala şi delăsarea creşteau cu fiecare clipă; nimeni nu mai asculta poruncile. Voievozii îşi pierduseră capul şi nici măcar nu mai încercau să impună ordinea. Nătângia lor şi a şleahticilor era limpede. În această noapte, Wittemberg ar fi putut să cucerească tabăra cu cea mai mare uşurinţă printr-un atac făţiş.

Se revărsară zorile.

Ziua se înălţă palidă, înnourată, şi lumină adunătura învălmăşită de oameni descurajaţi care se văicăreau în fel şi chip; cei mai mulţi erau ameţiţi de băutură, pregătiţi mai degrabă pentru ruşine, decât pentru luptă. Colac peste pupăză, în timpul nopţii suedezii trecuseră râul la Dziebdw şi împresuraseră tabăra.

Spre partea aceea nu erau şanţuri deloc şi n-aveau cum să se apere. Aşa că trebuiau să ridice întărituri fără întârziere. Skoraszewski şi Skrzetuski se rugau de ei să se apuce de treabă, dar nu mai vroia nimeni să ştie de nimic.

Căpeteniile şi şleahticii aveau pe buze un singur cuvânt: „să negocieze!” Trimiseră soli. Drept răspuns, din tabăra suedeză sosi un alai strălucit în frunte cu Radziejowski şi ghinărarul Wirtz, amândoi cu ramuri verzi în mâini.

Se îndreptau spre casa în care se afla voievodul de Poznań, dar pe drum Radziejowski se oprea printre mulţimile de şleahtici, le trimitea închinăciuni cu ramura verde şi cu pălăria, zâmbea, dădea bineţe cunoscuţilor şi spunea cu glas tare:

— Domniile voastre, fraţilor! Nu vă temeţi! Nu venim ca duşmani. Numai de voi atârnă, ca să nu mai curgă nici o picătură de sânge. Dacă în locul tiranului care vă lipseşte de slobozeniile voastre şi se gândeşte la *absolutum dominium,* care a dus ţara de râpă, dacă în locul lui, repet, vreţi un stăpân bun, minunat, un războinic cu o faimă atât de uriaşă, încât la auzul numelui său o vor lua la sănătoasa toţi vrăjmaşii Republicii, atunci puneţi-vă sub oblăduirea

luminăţiei sale regele Carol Gustav... Domniile voastre, fraţii mei dragi! Aduc cu mine chezăşia tuturor drepturilor voastre, a libertăţii şi religiei voastre! Măria sa regele Suediei făgăduieşte să înăbuşe răzvrătirea cazacilor, să sfârşească războiul din Lituania şi numai el e în stare să facă aceasta. Dacă nu vă e milă de voi, milostiviţi-vă de ţara năpăstuită.

Aici glasul trădătorului începu să tremure, ca şi când ar fi fost înecat de lacrimi. Şleahticii ascultau uimiţi, unde şi unde câte un glas striga: *„Vivat* Radziejowski, vicecancelarul nostru!”, iar el mergea mai departe şi iarăşi se închina mulţimii şi iarăşi se auzea glasu-i gros: „Domniile voastre, fraţilor!” Până când împreună cu Wirtz şi toată suita, dispărură în casa voievodului de Poznań.

Şleahticii se îngrămădiră atât de mulţi înaintea casei, încât semănau cu o mare de capete; presimţeau şi înţelegeau cu toţii că în această casă se hotărăşte nu numai soarta lor, ci a ţării întregi. Slujitorii voievodului ieşiră îmbrăcaţi în straie purpurii şi începură să poftească înăuntru pe cei mai de vază. Aceştia se grăbiră să intre şi odată cu ei se strecurară şi câţiva mai puţin însemnaţi; ceilalţi rămaseră în faţa uşii, se îmbulziră pe la ferestre sau îşi lipiră urechea de perete.

Domnea o linişte adâncă. Cei care stăteau mai aproape de ferestre auzeau din când în când murmurul glasurilor din încăpere, ecouri de ceartă şi vorbe repezite... Ceasurile se scurgeau unul după altul şi sfatul nu se mai sfârşea.

Deodată, uşa de la intrare se deschise trântită

de perete şi jupân Władysław Skoraszewski ieşi în fugă.

Cei de faţă se dădură înapoi înfricoşaţi.

Omul acesta, de obicei atât de liniştit şi de blând despre care se spunea că e bun de pus pe rană, arăta îngrozitor. Avea ochii roşii, privirea rătăcită, straiele desfăcute la piept; se luase cu amândouă mâinile de păr şi, căzând ca trăsnetul printre şleahtici, strigă cu glas de spaimă:

— Trădare! Nelegiuire! Ruşine! Acum suntem suedezi, nu mai ţinem de Polonia! În această casă o ucid pe mama noastră!

Apoi începu să plângă în hohote, spasmodic, şi să-şi smulgă părul din cap, ca un om care-şi pierde minţile. O tăcere de mormânt se aşternuse împrejur. Un simţământ înfiorător, nedesluşit, puse stăpânire pe toate inimile.

Iar Skoraszewski începu deodată să alerge printre şleahtici şi să strige cu glasul deznădejdii:

— La arme! La arme, cine crede-n Dumnezeu! La arme, domniile voastre, la arme!

În mulţime se auziră murmure, şoapte de o clipă, întrerupte deodată, asemenea primelor rafale de vânt dinaintea furtunii. Inimile şi cugetele tuturor încremeniră în îndoială, în timp ce glasul tragic striga mereu:

— La arme! La arme!

Curând i se alăturară încă două, al lui Piotr Skoraszewski şi al lui Skrzetuski, urmate îndată de Kłodziński, un rotmistru viteaz din ţinutul Poznań.

Tot mai mulţi erau şleahticii care se strângeau în jurul lor. Se iscă un murmur ameninţător, flăcări

de mânie brăzdau feţele şi ţâşneau din priviri, zăngăniră săbiile. Władysław Skoraszewski îşi stăpâni deznădejdea şi începu să vorbească, arătând spre casa în care se ţinea sfatul:

Auziţi, domniile voastre, ei vând ţara acolo, ca nişte iude, şi o ruşinează! Aflaţi că acum nu mai suntem Republică. Nu le-a ajuns că au dat totul vrăjmaşului, pe domniile voastre, tabăra, oştirea, tunurile. Trăsni-i-ar! Dar au mai şi iscălit în numele lor şi al domniilor voastre că ne lepădăm de legătura cu Polonia, ne lepădăm de rege, toată Wielkopolska, oraşele întărite şi noi toţi vom fi pe veci ai Suediei. Se întâmplă uneori ca oştenii să se predea, dar cine are dreptul să se lepede de această ţară şi de rege?! Cine are dreptul să rupă un ţinut întreg, să se înhăiteze cu străinii, să intre în altă naţie şi să se lepede de propriu-i sânge?! Domniile voastre, asta e trădare, ruşine, nelegiuire, *parricidum!* Scăpaţi ţara, fraţilor! Pentru numele lui Dumnezeu, cine-i şleahtic şi cinstit, să sară în ajutorul mamei noastre! Să ne dăm viaţa, să ne vărsăm sângele pentru ea! Să nu îngăduim să fim suedezi, să nu îngăduim, să nu îngăduim!... Mai bine să nu se fi născut acela care-şi cruţă sângele acum!... Să scăpăm Republica!

— Trădare! strigară câteva zeci de glasuri. Trădare! Să-i tăiem!

— Cine-i cinstit, să vie cu noi! răcni Skrzetuski.

— Pe suedezi! La moarte! adăugă Kłodziński.

Şi porniră mai departe prin tabără, îndemnându-i: „Veniţi cu noi! Strângeţi-vă în jurul nostru! Trădare!” În urma lor se adunaseră câteva sute de şleahtici cu săbiile trase.

Cei mai mulţi însă rămaseră pe loc, iar din cei care plecaseră, câte unul, văzând că sunt prea puţini, se răzgândea şi se întorcea înapoi.

În acest timp, uşa casei în care se ţinea sfatul se deschise iarăşi şi în prag se arătă voievodul de Poznań, Krzysztof Opaliński, avându-i la dreapta pe ghinărarul Wirtz şi la stânga pe Radziejowski. În urma lor veneau Andrzej Karol Grudziński, voievodul de Kalisz, Maksymilian Miaskowski, castelanul de Krzywin, Paweł Gębicki, castelanul de Międzyrzecze şi Andrzej Słupecki.

Krzysztof Opaliński avea în mână un sul de hârtie, de care atârnau peceţile; ţinea capul sus, dar faţa-i era palidă şi privirea nesigură, deşi se vedea că se forţează să pară vesel. Îşi aruncă plivirea peste mulţime şi, în tăcerea de moarte, începu să vorbească cu glas apăsat, deşi puţin răguşit:

— Domniile voastre! Astăzi am trecut sub oblăduirea măriei sale regele suedez. *Vivat Carolus Gustavus rex!*

Se aşternu tăcerea; deodată răsună un glas:

— *Veto*[84]*!*

Voievodul îşi îndreptă privirile spre locul de unde sc auzise glasul.

— Aici nu e o adunare de şleahtici, astfel că *veto* n-are nici un rost. Cine vrea să se împotrivească, n-are decât să se arunce asupra tunurilor suedeze îndreptate spre noi, care într-un ceas pot să schimbe tabăra în mormane de dărâmături.

Aici tăcu, iar după o clipă întrebă:

— Cine a spus: *veto?*

[84] Mă opun (lat.).

Nu-i răspunse nimeni.

Voievodul cuvântă iarăşi şi mai apăsat:

— Toate volniciile[85] şleahtei şi ale clerului vor fi respectate, dările nu vor creşte şi vor fi strânse ca şi până acum... Nimeni nu va avea de suferit nici o strâmbătate; oştile Măriei Sale nu au dreptul să se aşeze în averile şleahticilor şi nici să ridice alte biruri decât cele pe care le luau steagurile oştilor poloneze...

Se opri şi ascultă cu luare-aminte murmurul şleahticilor de parcă vroia să-i înţeleagă însemnătatea, după care dădu din mână:

— Afară de asta, am cuvântul şi făgăduiala ghinărarului Wittemberg, în numele Măriei sale, că dacă toată ţara va urma pilda noastră, oştile suedeze vor porni îndată spre Lituania şi Ucraina şi nu vor înceta să lupte până când toate ţinuturile şi toate cetăţile nu vor fi redate Republicii. *Vivat Carolus Guslavus rex!*

— *Vivat Carolus Gustavus rex!* strigară câteva sute de glasuri.

— *Vivat Carolus Gustavus rex!* răsunară din ce în ce mai tare în toată tabăra.

În văzul tuturor, voievodul de Poznań se întoarse spre Radziejowski şi-l îmbrăţişă din toată inima şi tot aşa făcu şi cu Wirtz: după care începură să se îmbrăţişeze cu toţii. Şleahticii urmară pilda căpeteniilor şi bucuria deveni generală. Uralele erau atât de puternice, încât ecourile răsunau prin împrejurimi. Dar voievodul de Poznań îi rugă pe şleahtici să-i mai îngăduie o clipă de linişte şi spuse

[85] Libertăţile.

cu bucurie:

— Domniile voastre! Ghinărarul Wittemberg ne pofteşte astăzi la ospăţ în tabăra lui, ca să consfinţim cu paharul în mână unirea frăţească pe care am încheiat-o cu un popor viteaz.

— Vivat Wittemberg! Vivat! Vivat! Vivat!

— Iar după aceea, adăugă voievodul, ne vom împrăştia, cu toţii pe la casele noastre şi cu ajutorul lui Dumnezeu vom începe secerişul, cu gândul că astăzi am scăpat Republica de la pieire.

— Veacurile următoare ne vor da dreptate, spuse Radziejowski.

— Amin! sfârşi voievodul de Poznań.

Deodată băgă de seamă că ochii tuturor privesc undeva mai sus, peste capul lui.

Se întoarse şi îşi zări măscăriciul care, ridicându-se în vârful picioarelor şi ţinându-se cu o mână de tocul uşii, scria cu cărbune pe peretele casei sfatului deasupra uşii;

„Mane-Tekel-Fares[86]*”*

Cerul se acoperise de nori prevestitori de furtună.

Capitolul XI

În satul Burzec, aşezat în olatul Łuków, la hotarul Podlasiei, stăpânit pe atunci de neamul Skrzetuski, în livada dintre conac şi eleşteu, stătea pe laviţă un bătrân, iar la picioarele lui se zbenguiau doi copilandri, unul de cinci, celălalt de patru ani,

[86] Numărat — cântărit — împărţit

negricioşi şi arşi de soare ca nişte ţigănuşi, dar rumeni şi plini de sănătate. Bătrânul arăta şi el încă zdravăn ca un taur. Vârsta nu-i aplecase umerii largi; în ochi, mai bine zis într-un ochi, căci unul îl avea acoperit cu albeaţă, i se citeau sănătatea şi voia bună; avea barba albă dar se înfăţişa în putere, cu faţa roşie, împodobită pe frunte cu o cicatrice lată, prin care se vedea osul tigvei.

Cei doi flăcăiandri apucaseră urechile de la tureatca cizmei şi trăgeau în amândouă părţile, în vreme ce el privea la eleşteul luminat de razele soarelui, în care peştii săreau adesea, spărgând tabla netedă a apei.

— Peştii dănţuiesc, murmură pentru sine. N-aveţi teamă, o să dănţuiţi voi şi mai abitir după ce va trece postul sau când o să vă cureţe de solzi cu cuţitul.

După care se întoarse spre copii:

— Lăsaţi-mi tureatca în pace, ştrengarilor, că dacă-mi rupe vreunul urechea, i-o rup şi eu pe-a lui. Nu vă mai potoliţi! Duceţi-vă şi bateţi purceaua pe iarbă, mai daţi-mi pace! De Longinek nu mă mir, că e mai mic, dar tu, Jaremka, ar trebui să ai mai multă minte. Acum îl iau pe vreunul de picior şi îi arunc în baltă!

Dar pesemne că bătrânul se afla cu totul în puterea flăcăiaşilor, fiindcă nici unul nu se înfricoşa de asemenea ameninţare. În schimb, cel mai mare, Jaremka, începu să tragă şi mai vârtos de urechea cizmei, bătând din picioare şi repetând:

— Dacă bunelul nu vrea să fie Bohun şi să-l răpească pe Longinek!

— Lasă-mă în pace, gândacule, când îţi zic,

împieliţatule, gogoloiule!

— Hai, bunelule, să fii Bohun!

— Îţi dau eu Bohun, stai că o chem pe maică-ta!

Jaremka se uită la uşa care da spre grădină şi, văzând că era închisă, iar mama nu se zărea pe nicăieri, repetă pentru a treia oară, scoţându-şi buza înainte:

— Hai, bunelule, să fii Bohun!

— Neastâmpăraţii ăştia o să scoată sufletul din mine, altfel nu poate fi... Bine, o să fiu Bohun, dar numai o dată. Păcatele mele! Ţine minte, să nu mă mai baţi la cap!

Spunând acestea, bătrânul icni încet, se ridică de pe laviţă, îl înşfacă pe micuţul Longinek şi, scoţând strigăte sălbatice, o luă spre eleşteu.

Longinek avea însă un apărător de nădejde în Jaremka; în asemenea împrejurări nu se mai numea Jaremka, ci jupân Wołodyjowski, rotmistru de dragoni.

Aşa că jupân Michał, înarmat cu o nuia de tei, care-i ţinea la o adică loc de sabie, o zbughi în goană după burduhănosul Bohun, îl ajunse în curând şi începu să-l lovească peste picioare cu nuiaua fără milă.

Longinek, care juca rolul mamei, ţipa ca din gură de şarpe, Bohun ţipa şi el şi la fel făcea Jaremka-Wołodyjowski; până la urmă vitejia învinse şi Bohun, dând drumul victimei, o luă la sănătoasa înapoi spre tei; când ajunse lângă laviţă, se aşeză greoi şi, gâfâind îngrozitor, repetă:

— Ha, împieliţaţii!... Mare minune dacă n-o să mă înăbuş odată...

Dar necazul nu se sfârşi aici, întrucât nu după multă vreme Jaremka se opri înaintea lui, rumen, cu părul răvăşit şi cu nările lărgite, asemenea unui pui de erete înfoiat, şi începu să repete cu şi mai multă putere ca înainte:

— Hai, bunelule, să fii Bohun!

După multe stăruinţe şi făgăduiala hotărâtă a celor doi flăcăiaşi că asta e pentru ultima dată, tărăşenia se repetă în cele mai mici amănunte, apoi se aşezară tustrei pe laviţă, şi Jaremka îl rugă:

— Bunelule, spune cine-a fost mai viteaz?

— Tu, tu ai fost! răspunse bătrânelul.

— Şi o să mă fac cavaler?

— Sigur că ai să te faci, doar îţi curge în vine sânge vrednic de oştean. Să dea Dumnezeu să semeni cu taică-tău, fiindcă pe lângă vitejie, ai să fii şi mai puţin cicălitor... Pricepi?

— Spune câţi a omorât tata?

— Ţi-am spus de mai mult de o sută de ori! Mai repede aţi număra frunzele din teiul ăsta decât toţi vrăjmaşii pe care i-am stârpit de pe lume eu şi tatăl vostru. Dac-aş avea atâtea fire de păr pe cap câţi am doborât numai eu singur, bărbierii din olatul Łuków ar face avere numai scurtându-mi ciuful. Nemernic să fiu, dacă mint...

Aici jupân Zagłoba — căci el era — îşi dădu seama că nu se cuvine să se jure sau să blesteme faţă de copii, aşa că, deşi în lipsa altor ascultători îi plăcea să le povestească şi lor despre isprăvile de odinioară, tăcu de astă dată, mai ales că şi peştii începură să sară din apă cu râvnă îndoită.

— Trebuie să-i spun grădinarului, zise, să aşeze

vârşele la noapte; mulţime de peşte se zbenguie pe lângă mal.

Deodată, uşa de la conac, care da spre grădină, se deschise şi se ivi o femeie frumoasă ca soarele de amiază, înaltă, bine făcută, cu părul negru, obrajii rumeni şi ochii catifelaţi. Al treilea băiat, de trei ani, oacheş, ca o boabă de agat, o ţinea de poala rochiei, în timp ce ea îşi duse mâna streaşină la ochi şi începu să se uite spre tei.

Era jupâneasa Helena Skrzetuska, din neamul cnejilor Bułyha-Kurcewicz.

Zărindu-l pe jupân Zagłoba cu Jaremka şi Longinek sub tei, înainta câţiva paşi spre şanţul plin cu apă şi strigă la ei:

— Veniţi încoace, copii! Mai mult ca sigur că-l sâcâiţi pe bunelu!

— De ce sa mă sâcâie! Au fost foarte cuminţi, răspunse jupân Zagłoba.

Flăcăiaşii se repeziră spre mama lor care întrebă:

— Tătucă, ce vrei să bei astăzi, vin sau mied?

— La prânz am mâncat carne de porc, aşa că miedul s-ar potrivi mai bine.

— Îţi trimit numaidecât. Dar nu mai moţăi afară, că fierbinţeala-i gata.

— Astăzi e cald şi nu-i vânt. Da unde-i Jan, fetiţa mea?

— S-a dus la hambare.

Jupâneasa Skrzetuska îi zicea tătucă lui jupân Zagłoba, iar el îi spunea fetiţa mea, cu toate că nu erau rude. Familia ei trăia dincolo de Nipru, în fostul ţinut al lui Wiśniowiecki. Cât despre el, numai

Dumnezeu ştia de pe unde se trage, fiindcă el însuşi spunea de fiecare dată altfel. Dar pe vremea când era încă jupâniţă, Zagłoba îi adusese foloase însemnate scăpând-o din primejdii înfricoşătoare, de aceea amândoi, Helenka şi soţul ei, îl cinsteau ca pe un părinte şi în tot olatul era respectat de toţi atât pentru mintea iscusită, cât şi pentru bărbăţia nemaipomenită de care dăduse dovadă în nenumărate războaie, cu osebire în cel cu cazacii.

Numele lui era cunoscut în toată Republica. Însuşi regele îi asculta cu plăcere istorisirile şi glumele; se vorbea mai mult despre el, decât despre Skrzetuski, cu toate că acesta se strecurase cândva din Zbarażul împresurat de toate oştile cazacilor.

Curând după plecarea jupânesei Skrzetuska, un slujitor aduse un urcior şi un pahar.

Jupân Zagłoba îşi turnă, apoi închise ochii şi începu să guste cu sârg.

— Domnul Dumnezeu a ştiut el de ce a zămislit albinele, mormăi pe sub nas.

Şi se apucă să bea fără grabă, răsuflând adânc şi uitându-se la eleşteu şi dincolo de eleşteu până hăt! la codrii vineţii şi negri care se întindeau cât cuprindeai cu ochii de cealaltă parte a bălţii. Erau ceasurile două după-amiază şi cerul era senin. Florile teiului cădeau fără zgomot pe pământ, iar printre crengi şi frunze bâzâia o întreagă armie de albine. Multe se aşezară îndată pe marginea paharului şi începură să strângă lichidul dulce cu picioruşele păroase.

Deasupra bălţii, din trestiile acoperite de ceaţa depărtării se înălţau din când în când cârduri de

raţe, lişiţe sau gâşte sălbatice şi pluteau în zările albastre aidoma unor cruci negre; în răstimpuri, sus pe bolta cerului, înnegreau şiraguri de cocori care se apropiau cu strigăte ascuţite. Împrejur domneau liniştea şi tihna, era luminos şi vesel, cum este de obicei în primele zile ale lui august, când grâiele s-au copt, iar soarele parcă-şi împrăştie aurul peste pământ.

Privirile bătrânului aci se ridicau spre cer, urmărind stolurile de păsări, aci se pierdeau în depărtări, din ce în ce mai somnoroase, pe măsură ce miedul scădea în urcior, iar pleoapele se făceau tot mai grele; albinele îşi bâzâiau pe toate glasurile cântecul lor parcă anume potrivit pentru siesta de după-amiază.

— Aşa-i, aşa-i, Dumnezeu ne-a dat vreme frumoasă pentru seceriş, mormăi Zagłoba. Şi fânul a fost strâns, şi secerişul se va sfârşi repede... Aşa-i, aşa-i...

Închise ochii, după care îi deschise iarăşi pentru o clipă, mai mormăi: „M-au ostenit dracii de copii...” şi adormi de-a binelea.

Dormea de multişor, când într-o vreme îl trezi o adiere mai răcoroasă şi vorbirea şi paşii celor doi bărbaţi care se apropiau repede. Unul dintre ei era Jan Skrzetuski, vestitul luptător de la Zbaraż, care se întorsese de o lună de zile de la hatmanii din Ucraina şi se tămăduia acasă de frigurile care nu-i mai treceau; pe al doilea, jupân Zagłoba nu-l cunoştea, deşi la statură, înfăţişare şi la trăsăturile feţei semăna foarte mult cu Jan.

— Tătucă, îi spuse Jan, acesta este vărul meu,

Stanisław Skrzetuski de Skrzetuszew, rotmistru de Kalisz.

— Domnia ta semeni atât de mult cu Jan, răspunse Zagłoba clipind din ochi şi scuturându-şi restul somnului de pe pleoape, încât dacă te-aş fi întâlnit undeva, aş fi spus îndată: „E un Skrzetuski!” Hei, ia te uită ce musafir ne-a picat în casă!

— Domnia ta, mă bucur să te cunosc, zise Stanisław, cu atât mai mult cu cât numele mi-e foarte bine cunoscut. Cavalerii din toată Republica îl rostesc cu respect şi-l dau drept pildă.

— Fără să mă laud, am făcut şi eu ce-am putut, câtă vreme m-am simţit în putere. Şi acum mi-ar place să mă duc la război, *consuetudo altera natura!*[87] Dar de ce sunteţi aşa de amărâţi? barem Jan e palid de tot.

— Stanisław a adus veşti îngrozitoare, răspunse Jan. Suedezii au năvălit şi au cotropit toată Wielkopolska.

Jupân Zagłoba zvâcni de pe laviţă, ca şi când ar fi lepădat patruzeci de ani din spinare, deschise ochiul larg şi începu să se pipăie la şold, căutându-şi parcă sabia.

— Cum aşa! se miră, cum aşa: au cotropit toată Wielkopolska!

— Pentru că la Ujście, voievodul de Poznań şi ceilalţi au supus-o vrăjmaşului, dădu răspuns Stanisław Skrzetuski.

— Pentru Dumnezeu!... Ce vorbeşti domnia ta!... S-au predat?!...

— Nu numai că s-au predat, dar au iscălit şi o

[87] Obişnuinţa e a doua natură (lat.).

înţelegere prin care s-au lepădat de rege şi Republică... De acum încolo, Wielkopolska nu mai face parte din Polonia, ci din Suedia.

— Pentru mila lui Dumnezeu!... Pe rănile Răstignitului!... Te pomeneşti că a venit sfârşitul lumii!... Ce-mi aud urechile?... Chiar ieri vorbeam cu Jan despre primejdia suedeză, că aveam veşti că se apropie, şi amândoi eram de părere că totul se va termina cu bine; cel mult regele, stăpânul nostru, gândeam, va renunţa la titlul de rege al Suediei.

— A început însă cu pierderea unui ţinut şi numai Dumnezeu ştie cum se va sfârşi.

— Încetează, domnia ta, că mă apucă damblaua!... Cum asta?... Şi domnia ta ai fost la Ujście!... Ai văzut totul cu ochii domniei tale?!... Asta e cea mai cumplită trădare, nu s-a mai pomenit aşa ceva!

— Eu însumi am fost acolo şi am văzut totul, iar dacă a fost sau nu trădare, domnia ta ai să judeci singur, când ai să auzi ce s-a întâmplat. Ne aflam la Ujście, oşteni şleahtici şi pedestrimea regală, cu toţii vreo cincisprezece mii de oameni, tăbărâsem pe malul râului Noteć *ab incursione hostili.*[88]. E adevărat că aveam prea puţini oşteni de meserie, dar domnia ta, ca oştean încercat, ştii mai bine dacă şleahticii pot să le ţină locul, cu atât mai mult, cu cât cei din Wielkopolska nu mai sunt deprinşi cu lupta. Cu toate acestea, dacă s-ar fi găsit o căpetenie destoinică, am fi putut să ne împotrivim şi să-l întârziem pe vrăjmaş până când Republica ne-ar fi sărit în ajutor. Dar cum a apărut Wittemberg, au

[88] Împotriva năvălirii duşmanilor (lat.).

început îndată negocierile, înainte de a se vărsa măcar o picătură de sânge. Pe urmă a venit Radziejowski şi cu îndemnurile lui a săvârşit ce-am spus, adică o nenorocire şi o ruşine cum alta la fel nu se mai află.

— Cum aşa? Şi nu s-a împotrivit nimeni?... N-a zis nimeni nimic? Nimeni nu le-a aruncat în faţă trădarea acestor nemernici?... Toţi aţi încuviinţat vânzarea ţării şi a stăpânului?...

— Piere cinstea, iar odată cu ea şi Republica, fiindcă aproape toţi au încuviinţat... Eu, cei doi jupâni Skoraszewski, jupân Ciśmicki şi jupân Kłodziński am făcut ce-am putut, ca să-i convingem pe şleahtici să se împotrivească. Jupân Władysław Skoraszewski era cât pe ce să-şi piardă minţile; am umblat prin tabără de la un judeţ la altul şi Dumnezeu mi-e martor că am folosit tot felul de *argumente.* Dar ce se mai putea face, când cei mai mulţi vroiau mai degrabă să plece cu lingurile la ospăţul pe care-l făgăduise Wittemberg, decât cu sabia la bătălie. Văzând aceasta, cei mai vrednici s-au răspândit în toate părţile, care pe la casele lor, care la Varşovia. Jupânii Skoraszewski au pornit spre Varşovia; sunt cei dintâi care-i vor duce vestea regelui. Iar eu, neavând soţie şi copii, am venit la vărul meu cu gând să purcedem împreună asupra duşmanului. Noroc că v-am găsit acasă!

— Domnia ta vii drept de la Ujście?

— Întocmai. Am zăbovit pe drum numai cât a fost nevoie să las caii să răsufle, dar şi aşa unul a căzut de osteneală. Suedezii trebuie să fi ajuns la Poznań, de unde se vor revărsa peste toată ţara.

Tăcură cu toţii. Jan stătea cu mâinile pe genunchi, îşi pironise ochii în pământ şi se cufundase în gloduri posomorâte. Jupân Stanisław ofta, iar jupân Zagłoba, care încă nu-şi venise în fire, se uita cu priviri împietrite când la unul, când la celălalt.

— Nu e de-a bună, rosti într-un târziu Jan nouros. Mai demult la zece biruinţe se mai nimerea şi câte o înfrângere, se minuna o lume întreagă de vitejia noastră. Acum avem parte nu numai de nenorociri, dar şi de trădare, nu numai de câte un vânzător, ci de ţinuturi întregi. Dumnezeu să aibă în pază Republica!...

— Pe legea mea, spuse Zagłoba, am văzut multe prin lume, aud, pricep, dar nu-mi vine să-mi cred urechilor...

— Ce gândeşti să faci, Jane? întrebă Stanisław.

— Mai mult ca sigur că n-o să stau acasă, cu toate că nu m-au lăsat frigurile. Trebuie să-mi adăpostesc soţia şi copiii. Jupân Stabrowski, o rudă a mea, este starostele de vânătoare al regelui în Codrul Białowieska şi stă la Białowieża. Chiar dacă toată Republica ar cădea în mâinile duşmanului, acolo n-au cum să nimerească. Mâine o să trimit soţia şi copiii acolo.

— Prevederea nu e de prisos, zise Stanisław, căci, deşi până în Wielkopolska e cale lungă, cine ştie dacă vâlvătaia nu se va întinde şi prin părţile astea.

— Trebuie să-i vestim pe şleahtici, adăugă Jan, să se strângă la un loc şi să se gândească la apărare, fiindcă aici n-a aflat nimeni nimic.

Aici se întoarse spre jupân Zagłoba:

— Dar tu, tătucule, mergi cu noi, sau vrei s-o însoţeşti pe Helenka în Codrul Białowieska?

— Eu? se minună jupân Zagłoba, dacă merg şi eu? N-aş merge numai dacă picioarele mi-ar fi prins rădăcini în pământ, dar şi atunci aş ruga pe cineva să mă scoată. Mi s-a făcut poftă să gust din carnea de suedez, ca lupului de oaie! Ha! netrebnicii, nădrăgarii, ciorăparii!... Le umblă puricii pe pulpe, aşa că-i mănâncă picioarele şi nu pot să stea acasă, de-aia tot intră în ograda străină... Îi cunosc eu pe nevrednicii ăştia, fiindcă am luptat împotriva lor încă pe vremea lui jupân Koniecpolski. Dacă domniile, voastre vreţi să aflaţi cine l-a luat prins pe Gustav Adolf. Întrebaţi-l pe răposatul Koniecpolski. Eu nu mai zic nimic, îi cunosc eu, da şi ei mă cunosc. Nici că se poate altfel, au aflat nemernicii că Zagłoba a îmbătrânit. Aşa? Aşteptaţi numai şi o să-l mai vedeţi. Doamne! Dumnezeule atotputernic! De ce-ai deschis îngrăditurile acestei Republici nefericite, de intră în ea toţi porcii vecinilor; trei din cele mai bune ţinuturi ni le-au râmat! Asta-i! Şi cine e vinovat, dacă nu vânzătorii? Ciuma n-a ştiut pe cine să ia şi i-a luat pe cei virtuoşi, iar pe vânzători i-a lăsat. Trimite, Doamne, încă o dată boala în voievodul de Poznań şi în cel de Kalisz, dar mai întâi în Radziejowski şi tot neamul lui. Şi dacă vrei să sporeşti numărul păcătoşilor din iad, trimite-i acolo pe toţi aceia care au iscălit capitularea la Ujście. A îmbătrânit Zagłoba? S-a ramolit? O să vedeţi voi! Jane, să chibzuim mai repede ce avem de făcut, că aş vrea să mă aflu pe grumazul calului.

— Fără îndoială, trebuie să chibzuim bine, unde

ne ducem. În Ucraina, la hatmani, e greu să ajungem, fiindcă vrăjmaşul le-a tăiat drumul spre Republică şi numai spre Crîm e şleaul slobod. Mare noroc că acum tătarii sunt de partea noastră. După cât mă taie pe mine capul, trebuie să plecăm la Varşovia, să-l apărăm pe rege, stăpânul nostru iubit!

— Numai să mai avem vreme, răspunse Stanisław. Gândesc că regele îşi adună acum în mare grabă steagurile şi, înainte de a ajunge noi acolo, va porni asupra duşmanului şi poate că va şi da prima bătălie.

— Se prea poate.

— Atunci să mergem la Varşovia, numai să ne grăbim, zise Zagłoba. Domniile voastre, ascultaţi... E adevărat că numele noastre îl înfricoşează pe duşman, dar în trei n-o să izbutim mare lucru. Eu zic aşa. Să strângem câţi volintiri putem dintre şleahtici, ca să-i ducem stăpânului nostru măcar un steguleţ. O să-i convingem cu uşurinţă, căci şi aşa tot trebuie să plece când se va vesti chemarea tuturor la oaste, aşa că pentru ei e totuna; o să le spunem că cine pleacă înainte de bunăvoie, îl va bucura pe rege.

— Cu mai mulţi oşteni, ne vom descurca mai bine şi stăpânul ne va primi cu braţele deschise.

— Domnia ta, să nu te miri de vorbele mele, spuse jupân Stanisław, dar după cele ce-am văzut, m-a cuprins asemenea scârbă de şleahtici, încât mai degrabă aş pleca singur, decât cu o adunătură care habar nu are de război.

— Domnia ta nu-i cunoşti pe şleahticii de aici, n-ai să afli nici unul care să nu fi fost la luptă. Toţi sunt oameni cu experienţă şi oşteni vrednici.

— Ei, dacă-i aşa!

— Păi ar putea fi altfel? Staţi o clipă. Jan ştie că atunci când încep să-mi frământ mintea, nu duc lipsă de gânduri. Tocmai de aceea am trăit în mare prieteşug cu voievodul rutean, prinţul Jeremi. Să spună şi Jan de câte ori acest mare războinic, cunoscut în toată lumea, s-a luat după sfatul meu şi întotdeauna a ieşit în câştig.

— Tătucă, spune ce vrei să spui, că e păcat de timp, îl îndemnă Jan.

— Ce vreau să spun? Uite ce vreau să spun: nu-şi apără ţara şi regele acela care se ţine de poala măriei sale, ci acela care-l bate pe vrăjmaş; şi-l bate mai cu folos acela care slujeşte sub un mare luptător. De ce să mergem la Varşovia, dacă nu suntem siguri că regele mai e acolo? Se prea poate ca Măria Sa să fi plecat la Cracovia, la Lwów sau în Lituania. Eu vă sfătuiesc să ne înfăţişăm fără zăbavă sub flamurile marelui hatman lituanian, prinţul Janusz Radziwiłł. E un stăpân de nădejde şi ştiutor în ale războiului. Cu toate că-l cam învinovăţesc de îngâmfare, mai mult ca sigur că n-o să se predea suedezilor. Cel puţin e ceea ce se cheamă o căpetenie, un hatman adevărat. Ce-i drept, n-o să avem prea mult loc de joc acolo, pentru că ne vom bate cu doi vrăjmaşi, în schimb, o să-l întâlnim pe jupân Michał Wołodyjowski, care slujeşte în oastea lituaniană, şi o să fim iarăşi cu toţii laolaltă ca pe vremuri. Dacă sfatul meu nu e bun, să mă ia prins cel dintâi suedez şi să mă lege de cureaua sabiei.

— Şi pentru că ne e în drum, o s-o conducem şi pe Halszka cu copiii, fiindcă şi noi trebuie să trecem

prin Codrul Białowieska...

— Şi vom sluji într-o oaste regulată, nu cot la cot cu nepricepuţii de şleahtici, adăugă Stanisław.

— Şi-o să ne batem în lege, n-o să dăm din gură şi să înfulecăm la găini şi la brânzeturi.

— După câte văd, domnia ta poţi fi cel dintâi şi la sfat, nu numai la luptă, spuse jupân Stanisław.

— Cum? Ai?

— De bună seamă, de bună seamă! întări Jan. Aşa e cel mai bine. O să luptăm împreună cu Michał, ca odinioară. Ai să cunoşti, vere Stanisław, pe cel mai mare oştean al Republicii, prieten al meu şi frate adevărat. Să mergem să-i spunem şi Halszkăi să se gătească de drum.

— A aflat şi ea de război? întrebă jupân Zagłoba.

— A aflat, a aflat, fiindcă Stanisław mi-a povestit totul de faţă cu ea. Au podidit-o lacrimile, sărmana... Dar când i-am spus că trebuie să plec, mi-a răspuns numaidecât: „Du-te!”

— Şi mâine-aş vrea să pornesc la drum! strigă Zagłoba.

— Atunci să pornim mâine, dis-de-dimineaţă, spuse Jan. Vere Stanisław, tu trebuie să fii tare *fatigatus*[89] de pe drum, dar ai să te odihneşti până mâine, cum ai să poţi. Eu am să trimit chiar astăzi caii cu oamenii de nădejde la Biała, la Łosice, la Drohiczyn şi la Biełsk, ca să ne aştepte gata pregătiţi de schimb. Iar dincolo de Biełsk începe pădurea. Carele cu de-ale gurii vor pleca şi ele tot astăzi! îmi pare rău să părăsesc colţişorul acesta iubit şi să plec în lumea largă, dar facă-se voia Domnului! Mă bucur

[89] Obosit (lat.).

cel puţin că nu voi duce grija soţiei şi a copiilor, fiindcă pădurea e cea mai bună fortăreaţă din lume. Domniile voastre, haideţi în casă, e timpul să începem pregătirile.

Plecară.

Jupân Stanisław, trudit de pe drum, îşi potoli foamea şi setea, apoi se duse îndată să se culce, iar Jan şi jupân Zagłoba se apucară de treabă. Şi pentru că toate erau în bună rânduială, carele şi oamenii porniră în aceeaşi seară, iar a doua zi plecă şi caleaşca în care se afla Helena cu copiii şi o jupâniţa tomnatică de tot, care trăia la ei.

Stanisław, Jan şi încă cinci slujitori mergeau călare în jurul caleştii. Alaiul înainta repede, fiindcă prin târguri îi aşteptau cai de schimb odihniţi.

Grăbindu-se astfel şi neoprindu-se pentru popasuri nici măcar noaptea, ajunseră a cincea zi de la Biełsk, iar în a şasea se adânciră în Codrul Białowieska dinspre Hajnowszczyzna.

Îi învăluiră îndată umbrele pădurii uriaşe, care acoperea pe atunci câteva zeci de mile pătrate, întinzându-se într-o latură ca un brâu neîntrerupt până la codrii Zielonka şi Rogowska, iar în cealaltă până la pădurile prusiene.

Picior de năvălitor nu pătrunsese vreodată întunericul acestor bungete, în care omul neobişnuit putea să se rătăcească şi să caute drumul zadarnic, până se prăbuşea de osteneală sau cădea pradă fiarelor sălbatice. Noaptea răsunau aici mugetele zimbrilor şi mormăitul urşilor, amestecate cu urletele lupilor şi miorlăitul răguşit al râşilor. Drumuri nesigure duceau prin desişuri şi rarişti, pe

lângă copaci răsturnaţi şi râpe, mlaştini şi ochiuri de apă înfricoşătoare spre aşezările risipite ale pădurarilor, păcurarilor şi hăitaşilor care de multe ori nu ieşeau toată viaţa din pădure. Numai până la Białowieża ducea un drum mai larg, poreclit Şleaul Uscat, pe care îl străbăteau regii când veneau să vâneze. Pe drumul acesta, dinspre Bielsk şi Hajnowszeczyzna, mergea şi Skrzetuski cu ai lui.

Jupân Stabrowski, starostele vânătorilor regale, un bătrân singuratic şi burlac, care trăia numai în pădure, asemenea zimbrului, îi primi cu braţele deschise; pe copii mai să-i înăbuşe în îmbrăţişări. Îşi ducea viaţa numai cu hăitaşii, văzând câte o faţă mai aleasă doar atunci când venea curtea la vânătoare.

El avea în seamă tot vânatul şi toate păcurăriile din pădure. Se îngrijoră foarte când auzi de război; Jan era cel dintâi care-i aducea această veste.

De altminteri, se întâmpla de multe ori în Republică să pârjolească războiul sau să moară regele, iar aici în pădure să nu se ştie nimic; toate ştirile le aducea starostele de vânătoare când se întorcea de la vistiernicul Lituaniei, căruia trebuia să-i înfăţişeze o dată pe an socotelile legate de gospodărirea pădurii.

— O să vă apuce urâtul aici, e adevărat! îi spuse jupân Stabrowski Helenei, dar e un loc fără primejdie, cum nu se mai află. Nici un vrăjmaş nu va pătrunde în această fortăreaţă şi chiar dacă ar încerca, pădurenii l-ar nimici numaidecât. E mai lesne să cucereşti întreaga Republică, Doamne fereşte! decât Codrul Białowieska. Trăiesc de douăzeci de ani aici şi nici eu n-o cunosc cum

trebuie, fiindcă sunt multe locuri de nepătruns, unde hălăduiesc doar fiarele şi poate îşi au bârlogul duhurile rele care se ascund de dangătul clopotelor. Noi trăim în frica lui Dumnezeu, fiindcă în cătune e o bisericuţă în care face slujbă o dată pe an preotul din Bielsk. Dacă n-o să vă supere urâtul, o să vi se pară ca-n rai aici. De lemne de foc n-o să duceţi lipsă...

Jan se bucura din toată inima că găsise asemenea adăpost pentru soţie, iar jupân Stabrowski încercă degeaba să-l facă să mai stea, să-l ospeţească...

După ce petrecură noaptea acolo, cavalerii plecară mai departe a doua zi în revărsatul zorilor de-a dreptul prin pădure, călăuziţi pe cărările încurcate de oamenii starostelui de vânătoare.

Capitolul XII

Când Jan Skrzetuski împreună cu vărul său Stanisław şi cu jupân Zagłoba ajunseră în cele din urmă la Upita, după drumul anevoios prin pădure, Michał Wołodyjowski era să-şi piardă minţile de bucurie, mai ales că de multă vreme nu mai avusese nici o veste de la ei; credea că Jan este la hatmanii din Ucraina cu steagul regal în care era porucinic.

Aşa că-i luă pe rând în braţe şi după ce-i îmbrăţişa o dată, îi strânse la piept şi a doua oară, frecându-şi apoi mâinile de mulţumire. Iar când îi spuseră că vror să slujească sub flamurile lui Radziwiłł, se bucură şi mai mult, la gândul că nu se vor despărţi prea curând.

— Har Domnului că suntem iarăşi împreună,

vechi oşteni de la Zbaraż, spuse.

— Altfel lupţi când simţi prietenii în jurul tău.

— A fost părerea mea, zise jupân Zagłoba, pentru că ei vroiau să dea fuga la rege... Da eu le-am spus: De ce să nu ne aducem aminte de vremurile de altădată alături de Michał? Dacă o să ne ajute Dumnezeu, cum ne-a ajutat cu cazacii şi cu tătarii, în curând o să avem destui suedezi pe conştiinţă.

— Dumnezeu ţi-a trimis gândul ăsta! rosti jupân Michał

— Mie mi se pare ciudat, se miră Jan, că aţi şi aflat de Ujście şi de război. Stanisław a venit în goana calului la mine, iar noi am venit la fel până aici, crezând că vom fi cei dintâi care vom aduce vestea nenorocirii.

— Eu gândesc că ştirea a ajuns aici prin ovrei, spuse Zagłoba, fiindcă ei sunt întotdeauna primii care află şi au asemenea legături, că dacă vreunul strănută dimineaţa în Wielkopolska, seara îi şi spun în Samogiţia şi în Ucraina: „Sănătate!”

— Nu ştiu nici eu cum s-a întâmplat, dar ştim totul de vreo două zile, răspunse jupân Michał, şi toţi sunt grozav de mâhniţi... În ziua dintâi nu prea ne venea să credem, dar în a doua nu se mai îndoia nimeni... Mai mult, războiul nici nu începuse, dar parcă ciripeau păsările prin văzduh despre el, fiindcă au început cu toţii deodată şi fără nici o pricină să vorbească numai despre lupte. Se vede că şi prinţul voievod se aştepta la război şi ştia ceva înaintea celorlalţi, căci nu-i venea să stea locului şi în ultima vreme a venit degrabă la Kiejdany. De două luni se tot înrolează oşteni din porunca lui. Am strâns eu,

Stankiewicz şi un oarecare Kmicic, stegar de Orsza, care după câte am auzit a şi ajuns la Kiejdany cu steagul lui. El a îndeplinit porunca înaintea noastră...

— Michał, tu îl cunoşti bine pe prinţul voievod de Wilno? întrebă Jan.

— Cum să nu-l cunosc, când tot războiul de acum am luptat sub conducerea lui.

— Ce ştii despre planurile lui? E un stăpân de nădejde?

— Ca războinic e neîntrecut; cine ştie dacă, după moartea prinţului Jeremi, nu-i cel mai iscusit din toată Republica... E adevărat că a fost înfrânt, dar el avea şase mii de oşteni, iar vrăjmaşul optzeci de mii... Grozav îl mai învinovăţesc vistiernicul şi voievodul de Witebsk din această pricină, spunând că numai îngâmfarea l-a făcut să atace cu oşteni atât de puţini o putere nemăsurată, ca să nu împartă biruinţa cu ei. Numai Dumnezeu ştie cum a fost... Dar a luptat cu vitejie şi nu şi-a cruţat viaţa... Eu, care le-am văzut pe toate cu ochii mei, zic că dacă avea oştire destulă şi bani, picior de vrăjmaş n-ar mai fi scăpat de aici. Cred că acum va porni cu hotărâre împotriva suedezilor şi, pentru că n-o să-i aşteptăm aici, o să plecăm în Letonia.

— Ce te face să crezi asta?

— Două pricini: întâi pentru că prinţul va dori să-şi refacă bunul renume ştirbit întrucâtva după bătălia de la Cybichów, iar în al doilea rând, pentru că îi place lupta...

— Aşa-i, adeveri Zagłoba, îl cunosc şi eu de multă vreme, fiindcă am umblat împreună prin şcoli şi-i făceam şi lecţiile lui. Totdeauna i-a plăcut războiul şi

de aceea ţinea la tovărăşia mea mai mult decât la a altora, că şi eu lăsam baltă latina de dragul calului şi al suliţei.

— Sigur că nu e ca voievodul de Poznań, e cu totul alt om, întări şi Stanisław Skrzetuski.

Wołodyjowski începu să-l întrebe despre cele întâmplate la Ujście. Îşi smulgea părul din cap ascultându-l; în cele din urmă când jupân Stanisław sfârşi, zise:

— Domnia ta, ai dreptate! Radziwiłł al nostru nu e în stare de astfel de lucruri. E mândru foc şi i se pare că un neam ca al Radziwiłłilor nu se mai află în toată lumea, aşa-i! Nu suferă să i se împotrivească nimeni, e drept, iar pe vistiernicul Gosiewski, un om vrednic, e supărat pentru că nu joacă după cum îi cântă Radziwiłłii. Şi cu regele are ce are, fiindcă nu i-a dat mai curând buzduganul de mare hatman al Lituaniei... Toate sunt prea adevărate, ca şi aceea că trăieşte în rătăcirea calvinească, în loc să se întoarcă la credinţa cea adevărată, că-i asupreşte pe catolici ori de câte ori poate, că înlesneşte adunările ereticilor... Dar pot să jur că mai bine şi-ar da ultima picătură de sânge, decât să iscălească o ruşine ca aceea de la Ujście... O să avem parte de lupte înverşunate, fiindcă o să ne conducă un războinic, nu un scârţâie pană.

— Aşa spune, frate! se bucură Zagłoba. Nici noi nu vrem altceva. Jupân Opaliński e om de condei şi s-a arătat îndată de ce-i în stare... Asta-i cel mai rău soi de oameni! Cum smulge pana din târtiţa gâştii, fiecare dintre ei crede că a înghiţit toată înţelepciunea de pe lume... şi mai scoate şi ochii

altora, iar când e vorba de sabie, ia-l de unde nu e. În tinereţe alcătuiam şi eu stihuri, ca să cuceresc inimile femeilor, şi l-aş fi lăsat de ruşine pe jupân Kochanowski cu fleacurile lui, dar mai târziu a învins firea mea de oştean.

— Vă mai spun, zise Wołodyjowski, că după venirea şleahticilor, vom fi destul de mulţi, numai să ne ajungă banii, că ăsta e lucrul de căpetenie.

— Pentru Dumnezeu, nu-i vreau pe şleahtici! strigă jupân Stanisław. Jan şi jupân Zagłoba ştiu ce gândesc, iar domniei tale îţi spun că mai bine să fiu slujitor într-un steag de oşteni de meserie, decât hatman peste toată strânsura şleahticilor.

— Cei de aici au fire bărbată, răspunse Wołodyjowski, şi sunt foarte îndemânatici. Oamenii mei pot să slujească drept pildă. N-am putut să-i primesc pe toţi care voiau să se înroleze, iar printre cei pe care i-am ales, nu se află nici unul care să nu fi luptat niciodată. O să vă arăt steagul meu şi vă asigur că, dacă n-aţi fi ştiut de la mine, nu v-aţi fi dat seama că nu sunt oşteni hărşiţi. Toţi sunt bătuţi şi căliţi în foc ca o potcoavă veche, iar în formaţie seamănă cu triarii romani. Suedezilor n-o să le meargă cu ei tot atât de uşor, cum le-a mers eu cei din Wielkopolska.

— Trag nădejde că Dumnezeu le va schimba pe toate în bine, zise Skrzetuski.

— Se spune că suedezii sunt flăcăi vrednici, dar niciodată n-au ţinut piept oştilor noastre regulate. I-am bătut întotdeauna, e lucru ştiut, i-am bătut chiar atunci când îi conducea cel mai mare războinic pe care l-au avut vreodată.

— Ce e drept, sunt grozav de curios să aflu ce le poate braţul, răspunse Wołodyjowski, şi dacă n-ar fi fost cele două războaie care împovărează ţara, nu m-aş fi supărat deloc pe suedezi. I-am încercat şi pe turci, şi pe tătari, şi pe cazaci, şi pe Dumnezeu mai ştie cine, acum se cuvine să-i încercăm şi pe suedezi. În ţinuturile coroanei s-ar putea să aibă necazuri, fiindcă toate oştile sunt plecate în Ucraina cu hatmanii. Aici însă parcă văd ce se va întâmpla. Prinţul voievod o să lase sfada cu vistiernicul Gosiewski şi o să pornească împotriva suedezilor. Va fi greu, e drept! Dar să nădăjduim că Dumnezeu ne va ajuta.

— Atunci să plecăm fără întârziere la Kiejdany! spuse jupân Stanisław.

— Şi eu am primit poruncă să am steagul gata de drum, iar eu să mă înfăţişez în trei zile la Kiejdany, adăugă Michał. Trebuie să vă arăt şi domniilor voastre porunca din urmă, fiindcă din ea se vede limpede că prinţul voievod se gândeşte la suedezi.

Spunând acestea, jupân Wołodyjowski descuie sipetul care se afla pe laviţa de lângă fereastră, scoase din el o hârtie împăturită în două şi desfăcând-o, începu să citească:

„Jupâne polcovnic Wołodyjowski!

Am citit cu mare bucurie ştirea domniei tale, cum că steagul se află gata şi poate să pornească în orice clipă. Domnia ta ţine-l pregătit şi în veghe, fiindcă vin timpuri grele, cum nu s-au mai văzut, iar domnia ta vino cât poţi de repede la Kiejdany, unde te aşteptăm cu nerăbdare. Dacă-ţi ajung la ureche niscaiva veşti, să nu le dai crezare până când nu auzi

totul din gura noastră. Facem aşa cum ne porunceşte Dumnezeu şi conştiinţa noastră, fără să luăm seama la cele pe care ni le vor pune în spinare răutatea şi zavistia oamenilor. Totodată ne bucurăm că vor veni asupră-ne asemenea încercări în care se va arăta limpede cine este prieten adevărat neamului Radziwiłł şi cine-i gata să-l slujească fie şi în rebus adversis[90]. Kmicic, Niewiarowski şi Stankiewicz şi-au adus steagurile aici; al domniei tale să rămână la Upita, unde poate fi nevoie de el, sau poate că va trebui să plecaţi în Podlasie sub conducerea vărului meu, luminatul prinţ Bogusław, comisul de Lituania, care are acolo o parte însemnată din forţele noastre. Despre toate acestea ai să afli domnia ta din gura noastră, iar acum îţi încredinţăm îndeplinirea grabnică a poruncilor noastre şi te aşteptăm la Kiejdany.

Janusz Radziwiłł,
prinţ de Birże şi Dubinki,
voievod de Wilno, mare hatman al Lituaniei”

— Aşa-i, în scrisoare se vede că va fi un nou război! spuse Zagłoba.

— Şi dacă prinţul scrie că va face cum îi porunceşte Dumnezeu, asta înseamnă că va lupta împotriva suedezilor, adăugă jupân Stanisław.

— Mă miră însă, zise Jan Skrzetuski, că vorbeşte de credinţă faţă de neamul Radziwiłł şi nu faţă de ţară, care trece înaintea neamului Radziwiłł şi are mai grabnică trebuinţă de scăpare.

— Aşa-i felul lui de a scrie, răspunse

[90] În împrejurări potrivnice (lat.).

Wołodyjowski, cu toate că la început nici mie nu mi-a plăcut, fiindcă îmi slujesc ţara, nu pe Radziwiłł.

— Când ai primit scrisoarea? întrebă Jan.

— Astăzi de dimineaţă, iar după-amiază mă gândeam să plec. Voi vă odihniţi până mâine, când mă întorc eu, şi pornim îndată cu steagul încotro vom primi poruncă.

— Te pomeneşti că în Podlasie? zise Zagłoba.

— La prinţul comis! repetă jupân Stanisław.

— Prinţul comis Bogusław e şi el tot la Kiejdany, răspunse Wołodyjowski. E un om vrednic de interes, şi e bine să-l priviţi cu luare-aminte. Mare războinic şi cavaler şi mai mare, dar nu mai are nimic polonez în el. Poartă haine străine şi vorbeşte pe limba nemţească sau a franţujilor, de parc-ar sparge nuci, care limbă poţi s-o asculţi un ceas întreg şi tot nu pricepi nimic.

— Prinţul Bogusław s-a purtat foarte bine la Beresteczko, spuse Zagłoba, unde a adus un pâlc de pedestraşi nemţi de mâna întâi.

— Cei care-l cunosc mai bine, nu-l prea laudă, continuă Wołodyjowski, fiindcă se dă în vânt după nemţi şi franţuji, lucru lesne de înţeles, fiindcă s-a născut dintr-o nemţoaică, fiica electorului de Brandenburg, pentru care răposatul taică-său nu numai că n-a primit nici o zestre, dar, cum se vede, prinţilor ăstora le suflă vântul prin buzunare, deoarece a fost nevoit să mai şi plătească, Radziwiłłi însă vor să aibă *suffragia*[91] în rândul principilor nemţi, de aceea se unesc bucuroşi cu ei. Mi-a spus asta jupân Sakiwicz, om de credinţă al prinţului

[91] Voturi (lat.).

Bogusław, căruia acesta i-a dăruit stărostia Oszmianei. El şi jupân Niewiarowski, polcovnicul, au fost împreună prin ţările de peste mare, unde i-au slujit întotdeauna ca martori în dueluri.

— A avut chiar atâtea dueluri? întrebă jupân Zagłoba.

— Câte fire de păr în cap! A vătămat pe acolo o groază de prinţişori şi grafi străini, franţuji sau nemţi, fiindcă se spune că-i tare nestăpânit şi viteaz, aşa că aruncă mănuşa din te miri ce.

Jupân Stanisław Skrzetuski se trezi din îngândurare şi zise:

— Am auzit şi eu de prinţul Bogusław, că de la noi nu e prea departe până la electorul la care stă mereu. Mi-aduc aminte, de ce-mi spunea şi tata că atunci când părintele prinţului Bogusław a luat-o de soţie pe fiica electorului, lumea bombănea că un neam atât de mare ca al Radziwiłłilor se împreună cu nişte străini, dar bine că s-a întâmplat aşa, fiindcă acum electorul, fiind rudă cu Radziwiłł, trebuie să se arate cu atât mai binevoitor faţă de Republică; multe atârnă de el acum. Dar nu-i adevărat că le suflă vântul prin buzunare. Sigur că dacă cineva ar vinde avuţiile tuturor Radziwiłłilor, l-ar cumpăra pe elector cu principat cu tot, dar Fryderyk Wilhelm a adunat destule parale şi are acum douăzeci de mii de oşteni, aleşi pe sprânceană, cu care ar putea să pornească fără teamă asupra suedezilor, lucru pe care, ca vasal al Republicii, s-ar cuveni să-l facă, dacă îl poartă pe Dumnezeu în inimă şi îşi mai aduce aminte de toate binefacerile pe care neamul lui le-a cunoscut din partea Republicii.

— Şi crezi că el o va face? întrebă Jan.
— Dacă va face altfel, se va arăta nerecunoscător şi îşi va călca jurământul! răspunse Stanisław.
— E greu să te încrezi în recunoştinţa unui străin, mai ales a unui eretic, spuse jupân Zagłoba. Îl ţin minte pe principele Fryderyk de când era de-o şchioapă; a fost întotdeauna un taciturn, de parcă asculta mereu ce-i şoptea diavolul la ureche. I-am spus-o în faţă când am fost cu răposatul jupân Koniecpolski în Prusia. E şi el tot luteran, ca şi regele suedez. Doamne fereşte! să nu se unească amândoi împotriva Republicii.
— Ştii ce, Michał? zise Jan deodată. N-am să mă odihnesc astăzi, merg cu tine la Kiejdany. Acum e mai bine să călătoreşti noaptea, în timpul zilei e prea cald, şi pe urmă, vreau să scap cât mai repede de îndoială. O să fie timp şi pentru odihnă, pentru că prinţul n-o să pornească asupra duşmanului chiar mâine.
— Cu atât mai mult, cu cât a poruncit să las steagul la Upita, răspunse jupân Michał.
— Că bine ziceţi! strigă Zagłoba, merg şi eu!
— Atunci să mergem cu toţii, adăugă Stanisław.
— Mâine dimineaţă vom fi la Kiejdany, spuse Wołodyjowski, iar pe drum o să moţăim cum se cuvine în şa.

Două ceasuri mai târziu, după ce-şi astâmpărară foamea şi setea, cavalerii porniră la drum şi ajunseră la Krakinów înainte de apusul soarelui.

Jupân Michał le vorbi pe drum despre locurile prin care treceau, despre faimoşii şleahtici din Lauda, despre Kmicic şi despre toate câte se

întâmplaseră în vremea din urmă. Le spuse şi despre dragostea lui pentru jupâniţa Billewicz, dragoste fără noroc, ca de obicei.

— Bine că războiul bate la uşă, zise, altminteri aş fi fost poate îngrijorat; mă gândesc uneori că aşa am fost ursit, să rămân toată viaţa holtei.

— Nu e nici o paguba, îi mângâie jupân Zagłoba, fiindcă starea de holtei este plăcută lui Dumnezeu. Şi eu m-am hotărât să rămân aşa până la capătul zilelor. Câteodată îmi pare rău că n-are cine să-mi moştenească faima şi numele, fiindcă e drept că flăcăiaşii lui Jan îmi sunt dragi, dar oricum, neamul lui Skrzetuski nu e al lui Zagłoba.

— Aha! se împotrivi Wołodyjowski. Domnia ta ai luat asemenea hotărâre ca şi lupul care a jurat să nu mai sugrume oile după ce i-au căzut dinţii.

— Nu-i adevărat! spuse Zagłoba. Jupâne Michał, nu e chiar atât de mult de când am fost amândoi Ia Varşovia pentru alegerea regelui. După cine se uitau toate fustele, dacă nu după mine?... Ţii minte cum te plângeai că nu se uită nici una la tine? Dacă vrei să te însori cu tot dinadinsul, fii fără grijă. Vine şi rândul tău. În astfel de împrejurare, căutările n-au nici un rost, găseşti mai degrabă atunci când nu cauţi. Acum e vreme de război şi în fiecare an pier o mulţime de cavaleri. Să mai dureze puţin şi războiul cu suedezii şi codanele o să rămână la preţuri de nimic, aşa că o să le cumpărăm cu duzina pe la iarmaroace.

— Poate că voi pieri şi eu, răspunse jupân Michał. M-am săturat să tot umblu de colo-colo prin lume. Nici-când n-am să fiu în stare să vă spun cât e de

cinstită şi de frumoasă jupâniţa asta, Billewiczówna. S-o tot dezmierzi şi s-o îmbrăţişezi... Nu! diavolii l-au adus pe Kmicic ăsta... Cred că el i-a făcut farmece, altfel nu se poate, că dacă n-ar fi aşa, nu m-ar fi respins. Uite colo, se vede Wodokty dincolo de colină, dar nu mai e nimeni la conac, fiindcă ea a plecat Dumnezeu ştie unde... Puteam să am şi eu aici un adăpost al meu, unde să-mi sfârşesc zilele... Ursul îşi are bârlogul lui, lupul vizuina lui, numai eu n-am decât iapa şi şaua pe care stau...

— Văd că ţi s-a înfipt ca un spin în inimă? se miră Zagłoba.

— Chiar aşa, când îmi aduc aminte sau când trec pe lângă Wodokty, mă apucă jalea... M-am gândit să lecuiesc o dragoste cu alta şi m-am dus la jupân Schylling, care are o fată foarte frumoasă. Am văzut-o o dată pe uliţă şi mi-a plăcut grozav. M-am dus deci la el şi, ce credeţi, domniile voastre? nu l-am găsit acasă, iar jupâniţa Kachna a crezut că are de-a face eu slujitorul lui Wołodyjowski... M-am simţit atât de jignit, că n-am mai dat pe acolo.

Zagłoba începu să râdă.

— Fir-ai să fii, jupâne Michał! Toată greutatea e să-ţi găseşti o nevastă pe potriva staturii domniei tale. Ce s-a întâmplat cu ochioasa de la curtea prinţesei Wiśniowiecka, cu care trebuia să se unească jupân Podbipięta, fie-i ţărâna uşoară! Aia era tocmai pe măsura domniei tale, că nu era mai mare de-o şchioapă, deşi-i jucau grozav ochii.

— Anusia Borzobohata-Krasieńska, îşi aminti Jan Skrzetuski. Cândva ne căzuse cu tronc la toţi şi Michał n-a scăpat nici el. Numai Dumnezeu ştie ce se

întâmplă cu ea acum.

— Dacă măcar aş putea-o găsi să-i aduc alinare! se repezi jupân Michał. Când aţi pomenit de ea, parcă mi s-a încălzit inima. Ce fată cuminte era! Ei, unde nu dă bunul Dumnezeu să ne mai întâlnim!... Că tare bune mai erau vremurile de la Lubnie, dar nu se vor mai întoarce niciodată. N-o să mai avem parte de nici o căpetenie cum a fost prinţul Jeremi al nostru. Oştenii ştiau că fiecare luptă înseamnă şi o izbândă. Radziwiłł e un mare războinic, dar nu ca el, şi oştenii nu-l slujesc cu aceeaşi dragoste, pentru că nici ei nu se poartă părinteşte cu ei şi nu şi-i apropie, socotindu-se asemenea unui rege, cu toate că nici neamul Wiśniowiecki nu era mai prejos decât Radziwiłłii.

— Să lăsăm asta, spuse Jan Skrzetuski. Acum numai el poate izbăvi ţara şi pentru că e gata să-şi dea viaţa pentru ea, Dumnezeu să-l binecuvânteze.

Astfel tăifăsuiau cavalerii călărind pe întuneric, ba amintindu-şi isprăvile de altădată, ba vorbind despre timpurile grele de acum, în care trei războaie se abătuseră deodată asupra Republicii.

Într-un târziu, se apucaseră să rostească rugăciunile de seară, iar când sfârşiră, îi moleşi somnul şi începură să moţăie şi să se legene în şa.

Noaptea era senină, caldă, stelele licăreau cu miile pe cer; înaintând la pas, dormiră în lege până în revărsatul zorilor, când se trezi Michał.

— Domniile voastre, deschideţi ochii, se zăreşte Kiejdany! strigă.

— Ce? Ai? întrebă Zagłoba. Kiejdany? Unde?

— Uite colo! Se văd turnurile.

— E un oraş mare, zise Stanisław Skrzetuski.
— Foarte mare! întări Wołodyjowski. O să vă convingeţi şi mai mult la lumina zilei.
— Şi e proprietatea prinţului voievod?
— Întocmai. Mai înainte era al neamului Kiszka, de la care tatăl prinţului de acum l-a primit ca zestre pentru Anna Kiszczanka, nepoata voievodului de Witebsk. În toată Samogiţia nu mai afli un oraş ca ăsta, fiindcă Radziwiłłii nu-i lasă pe ovrei să se aşeze în el decât cu hârtie la mână. Miedul de aici e straşnic.

Zagłoba se şterse la ochi.

— Se vede că aici trăiesc oameni cumsecade. Ce-i clădirea aceea uriaşă care se vede pe înălţime?
— E noua cetate, ridicată în timpul lui Janusz.
— E întărită?
— Nu, dar e o reşedinţă grozavă. N-au făcut-o din zid, pentru că vrăjmaşul n-a mai călcat pe aici de pe vremea cavalerilor teutoni. Acoperişul ţuguiat pe care-l vedeţi în mijlocul oraşului e al bisericii parohiale. Au ridicat-o cavalerii teutoni încă în timpul când cei de aici nu erau creştini, apoi a fost dată în stăpânirea calvinilor, dar preotul Kobyliński a câştigat-o iarăşi pentru catolici prin judecată de la prinţul Krzysztof.
— Slavă Domnului!

Vorbind ba de una, ba de alta, se apropiară de casele de la margine. Văzduhul se lumina tot mai mult şi începea să răsară soarele. Cavalerii priveau cu luare-aminte oraşul pe care nu-l cunoşteau, în vreme ce Wołodyjowski urma să-i lămurească:
— Asta-i uliţa ovreiască, unde trăiesc, cei care au

căpătat învoire. Dacă mergem pe aici ajungem în piaţă. Oho, oamenii se trezesc şi încep să iasă de prin case. Ia uitaţi-vă, o mulţime de cai înaintea fierăriilor şi slujitori îmbrăcaţi altfel decât ai Radziwiłłilor. Trebuie să fie vreo adunare de eretici la Kiejdany. Pe aici sunt întotdeauna destui şleahtici, şi magnaţi, ba uneori vin şi de prin ţări străine, fiindcă aici e cetatea de scaun a ereticilor din toată Samogiţia, care, ocrotiţi de Radziwiłłi, se dedau aici în voie la farmecele şi obiceiurile lor deşarte. Iată şi piaţa! Băgaţi de seamă, domniile voastre, ce orologiu se află în turnul de la clădirea obştii! Unul mai bun nu găsiţi nici la Gdansk. Casa aceea care seamănă cu o biserică cu patru turle e soborul helveţilor, în care îl hulesc pe Dumnezeu în fiecare duminică, iar cealaltă e biserica luterană. Credeţi că aici trăiesc polonezi sau lituanieni? — nici pomeneală! Numai nemţi şi scoţieni, iar scoţienii sunt cei mai mulţi! Pedestraşii lor sunt de mâna întâi, luptă grozav mai ales cu bărdiţele. Prinţul are şi el un pâlc de volintiri alcătuit numai din scoţieni de la Kiejdany. Hei, ce de mai care cu tot felul de calabalâc în piaţă! Nu se poate, trebuie să fie vreo adunare. În oraşul ăsta nu se găseşte nici un han, cunoscuţii trag la cunoscuţi, iar şleahticii la castel, unde sunt încăperi lungi de câteva zeci de coţi pregătite numai pentru oaspeţi. Acolo poţi să stai cum se cuvine şi un an întreg pe cheltuiala stăpânului; unii stau chiar toată viaţa.

— Mă mir că trăsnetul n-a aprins până acum soborul helveţilor! spuse Zagłoba.

— Află, domnia ta, că asta s-a şi întâmplat. La mijloc, între cele patru turnuri, era o cupolă, care

semăna cu o căciulă; când a lovit-o, n-a mai rămas nimic din ea. Aici e înmormântat, într-o criptă, părintele prinţului comis, Bogusław, Janusz, cel care a luat parte la răscoala împotriva lui Zygmunt al III-lea. Unul dintre proprii haiduci[92] i-a despicat ţeasta şi a murit ca un nemernic, cum a şi trăit în păcat.

— Dar clădirea aceea lată, care seamănă cu un şopron de zid, ce e? întrebă Jan.

— Asta e o fabrică de hârtie, pe care a zidit-o prinţul, iar cea de lângă ea este tiparniţa, unde se întocmesc cărţile ereticilor.

— Ptiu! se oţărî Zagłoba, dar-ar ciuma în oraşul ăsta, în care nu poţi să tragi alt aer în piept, afară de al ereticilor. Lucifer ar putea stăpâni aici tot atât de bine ca şi Radziwiłł.

— Domnia ta! îl certă Wołodyjowski, nu huli împotriva lui Radziwiłł, fiindcă s-ar putea ca în curând tocmai el să scape ţara din impas...

Şi merseră mai departe în tăcere, privind oraşul şi minunându-se de ceea ce vedeau, căci uliţele erau pietruite, lucru rar pe atunci.

După ce trecură prin piaţă şi pe uliţa cetăţii, zăriră în vârful colinei frumoasa reşedinţă înălţată nu de mult de prinţul Janusz, e adevărat, neîntărită, dar întrecând în mărime nu numai palatele, ci şi multe alte castele. Clădirea sta pe înălţime şi parcă privea la oraşul care se întindea la picioarele ei. În amândouă părţile corpului principal se despărţeau două aripi mai scunde care se frângeau în unghiuri drepte şi alcătuiau o curte uriaşă, închisă în faţă cu un grilaj de fier cu vârfuri ascuţite. La mijlocul

[92] Soldaţi mercenari

îngrăditurii se ridica o poartă puternică de zid, pe care se vedeau blazoanele Radziwiłłilor şi cel al oraşului Kiejdany, înfăţişând gheara unui vultur cu aripa neagră pe un câmp auriu, iar alături de gheară o potcoavă roşie cu trei cruci. Jos, lângă poartă, era ghereta în care făceau de strajă trabanţii[93] scoţieni, mai mult pentru fală decât pentru apărare.

Era dimineaţă, devreme, dar curtea era plină de mişcare, fiindcă în dreptul clădirii din mijloc făcea muștru un polc de dragoni îmbrăcaţi în tunici albastre şi cu coifuri suedeze pe cap. Şiragul de coifuri tocmai încremenise cu rapierele trase, în timp ce căpetenia vorbea plimbându-se prin faţa lor. În jurul lor şi mai departe, pe lângă pereţi, o mulţime de slujitori în straie de culori felurite căscau gura la dragoni, flecărind pe socoteala lor.

— Pe viul Dumnezeu! exclamă jupân Michał, Charłamp îşi muştruluieşte polcul.

— Cum aşa? strigă Zagłoba, cel cu care trebuia să te baţi la Lipków în timpul alegerii regelui?

— Chiar el. De atunci trăim în bună înţelegere.

— Aşa-i! adeveri jupân Zagłoba, îl recunosc după nasul care-i iese de sub coif. Bine că nu mai sunt la modă obrăzarele, fiindcă războinicul ăsta n-ar putea să-l închidă niciodată; şi aşa are trebuinţă de o apărătoare specială pentru nas.

În acest timp, jupân Charłamp văzându-l pe Wołodyjowski, porni spre el în trap întins.

— Ce mai faci, Michałek? întrebă. Bine că ai venit!

— E şi mai bine că tu eşti cel dintâi cu care mă

[93] Soldaţi din garda unui principe; halebardieri.

întâlnesc aici. Uite şi pe jupân Zagłoba, pe care l-ai cunoscut la Lipków, ba chiar mai înainte la Siennica, iar ăştia sunt jupânii Skrzetuski: Jan, rotmistrul steagului de husari regali, a fost şi la Zbaraż...

— Pe legea mea, păi am în faţă pe cel mai mare viteaz din Republică! se bucură Charłamp. Mă închin, mă închin!

— El a Stanisław, rotmistrul de Kalisz, vorbi mai departe Wołodyjowski, care vine de-a dreptul de la Ujście.

— De la Ujście?... Cumplită ruşine ai mai văzut, domnia ta... Am aflat şi noi ce s-a întâmplat acolo.

— Tocmai pentru că s-a întâmplat acolo, am venit aici. nădăjduind că nu se va întâmpla la fel.

— Poţi să fii sigur, domnia ta. Radziwiłł nu e Opaliński.

— Aşa am spus şi noi ieri la Upita.

— Domniile voastre, vă întâmpin cu toată bucuria în numele meu şi al prinţului. Voievodul va fi prea mulţumit când va vedea asemenea cavaleri, că are mare nevoie. Haideţi la mine, la spătărie[94] unde-i cvartirul meu. Sigur că vreţi să vă schimbaţi straiele şi să înfulecaţi ceva, iar eu am să vă ţin tovărăşie, fiindcă am sfârşit muştrul.

Spunând acestea, jupân Charłamp se întoarse la oşteni şi porunci scurt cu glas puternic:

— Stânga-mprejur!

Copitele răsunară pe caldarâm. Şiragul se frânse în două, jumătăţile se rupseră şi ele, până când formară grupe de câte patru călăreţi care se îndreptară la pas spre spătărie.

[94] Sala armelor.

— Buni oşteni, rosti Skrzetuski, privind cu ochi de cunoscător la mişcările nesilite ale dragonilor.

— La dragoni slujesc numai şleahtici mărunţi şi boiernaşii însărcinaţi cu supravegherea drumurilor, răspunse Wołodyjowski.

— O, Doamne, se vede îndată că sunt oşteni de meserie! strigă jupân Stanisław.

— Dar cum de-i conduce Charłamp? întrebă Zagłoba. Nu ştiu dacă nu greşesc, dar îmi aduc aminte că el slujea în steagul piatyhorean şi purta un laţ de argint pe umăr.

— Aşa-i, încuviinţă Wołodyjowski. Dar de câţiva ani conduce polcul de dragoni. E un vechi oştean şi are multă experienţă.

În acest timp, Charłamp, slobozindu-i pe dragoni, se apropie de cavalerii noştri.

— Domniile voastre, vă poftesc să veniţi cu mine... Spătăria e colo, în spatele palatului.

După o jumătate de ceas, şedeau toţi cinci în jurul unui vas cu bere fierbinte, albită din belşug cu smântână, şi vorbeau despre noul război.

— Aici la voi ce se aude? întrebă Wołodyjowski.

— La noi în fiecare zi se aude altceva, fiindcă lumea se pierde în presupuneri şi răspândeşte tot felul de zvonuri, răspunse Charłamp. De adevărat numai prinţul ştie ce se va întâmpla. Tot chibzuieşte ceva, pentru că deşi se preface vesel şi se poartă atât de binevoitor cu oamenii, ca niciodată, se vede totuşi că e grozav de îngândurat. Lumea spune că nu doarme noaptea şi se preumblă cu paşi greoi prin toate încăperile, vorbind de unul singur, iar ziua se sfătuieşte ceasuri întregi cu Harasimowicz.

— Cine mai e şi Harasimowicz ăsta? întrebă Wołodyjowski.
— Ajutorul starostelui de Zabłudów, din Podlasie; un om de statură măruntacă, dar arată ca şi cum l-ar purta pe dracu în sân; e omul de încredere al prinţului şi cred că-i cunoaşte toate planurile. După cât mă duce pe mine mintea, din sfatul lor va ieşi un război cumplit cu suedezii, război pe care-l dorim cu toţii. Vin scrisori din toate părţile, de la prinţul Kurlandiei, de la Chowański şi de la elector. Sunt unii care vorbesc că prinţul negociază cu moscoviţii, ca să-i atragă alături de el împotriva suedezilor; alţii, dimpotrivă; se pare însă că nu va fi nici o înţelegere cu nimeni, ci numai război şi cu unii şi cu alţii. Se strâng tot mai mulţi oşteni, se trimit scrisori de chemare şleahticilor care slujesc cu credinţă neamul Radziwiłł. Pretutindeni mişună oameni înarmaţi... Ei, domniile voastre, pe cine va cădea năpasta, va avea de tras, nu glumă, iar noi ne vom năclăi mâinile de sânge până la cot, fiindcă dacă Radziwiłł porneşte la luptă, apoi nu se mai ţine de negocieri.
— Asta-i de mine! se bucură Zagłoba, frecându-şi mâinile. Mult sânge suedez s-a uscat pe mâinile mele şi o să se mai usuce... Din veteranii care mă ţin minte de la Puck şi Trzciana nu mai trăiesc prea mulţi, dar cei care se mai află în viaţă, n-o să mă uite niciodată.
— E aici şi prinţul Bogusław? întrebă Wołodyjowski.
— Cum altfel? Afară de asta, aşteptăm astăzi sosirea unor oaspeţi de vază, pentru că se deretică odăile de sus, iar diseară va fi mare petrecere la

castel. Michał, mă îndoiesc că ai să ajungi azi înaintea prinţului.

— Chiar el m-a chemat pentru astăzi.

— Asta nu înseamnă nimic, căci e grozav de prins... Pe de altă parte... nu ştiu dacă pot să vorbesc faţă de domniile voastre... dar întrucât peste un ceas vor afla cu toţii... am să vă spun... Aici se petrec lucruri neînţelese...

— Despre ce-i vorba? Ce-i? întrebă Zagłoba.

— Domniile voastre trebuie să ştiţi că acum două zile a venit aici jupân Judycki, cavaler de Malta, despre care cred că aţi auzit.

— Cum să nu, zise Jan, e un mare viteaz!

— Numaidecât după el a sosit şi Gosiewski, hatmanul de câmp. Am fost şi noi tare mâhniţi, pentru că e cunoscută vrăjmăşia dintre hatmanul de câmp şi prinţul nostru. Unii s-au bucurat, gândind că cei doi magnaţi s-au împăcat, având în vedere năvălirea suedezilor. Şi eu am crezut la fel, dar ieri s-au retras tustrei la sfat, încuind toate uşile, astfel că nimeni n-a putut să audă ce vorbesc. Doar jupân Krepsztul, care sta de strajă la uşă, ne-a spus că strigau grozav, mai ales hatmanul de câmp. După aceea însuşi prinţul i-a condus la odăile de culcare, poruncind, închipuiţi-vă, domniile voastre — aici Charłamp coborî glasul — să fie păziţi amândoi pe timpul nopţii.

Wołodyjowski mai că zvâcni în picioare.

— Pentru Dumnezeu, nu se poate!

— Ba-i chiar aşa... La amândouă uşile stau scoţieni înarmaţi cu flinte, care au poruncă să nu lase pe nimeni să intre sau să iasă... răspund cu viaţa

lor...

Cavalerii se priviră uluiţi, iar jupân Charłamp era şi el tot atât de uimit de propriile cuvinte şi se uita la ei cu ochii holbaţi, de parcă se aştepta ca ei să-i dezlege taina.

— Asta vrea să însemne că vistiernicul e ţinut la arest?... Marele hatman l-a închis pe cel de câmp? se întrebă Zagłoba. Ce-i asta?

— Ştiu şi eu? Şi Judycki, un asemenea cavaler!

— Căpeteniile prinţului trebuie să fi vorbit... Să fi încercat să ghicească pricinile... N-ai auzit nimic?

— L-am întrebat azi-noapte pe Harasimowicz.

— Şi ce lămuriri ţi-a dat? întrebă Zagłoba.

— N-a vrut să-mi spună nimic, şi-a dus numai un deget la gură şi a rostit: „Sunt trădători!”

— Cum trădători?... Cum trădători? strigă Wołodyjowski, luându-şi capul în mâini. Nici vistiernicul Gosiewski nu e trădător, şi nici jupân Judycki. Toată Republica îi cunoaşte ca pe nişte oameni vrednici care-şi iubesc ţara.

— Astăzi nu mai poţi să te încrezi în nimeni, răspunse Stanisław Skrzetuski posomorât. Parcă Krzysztof Opaliński nu trecea drept Caton? Nu-i dojenea pe alţii pentru slăbiciunile şi înşelătoriile lor, pentru că ţin seama numai de interesele proprii?... Iar când a fost la o adică, a fost cel dintâi care s-a vândut, şi nu numai pe sine, ci o provincie întreagă.

— Eu sunt în stare să-mi pun capul pentru vistiernic şi pentru jupân Judycki! strigă Wołodyjowski.

— Michałek, să nu-ţi pui capul pentru nimeni, îl potoli Zagłoba. Pesemne că nu i-au închis fără nici o

pricină. Socot că au intrat în cârdăşie cu cineva, altfel nu se poate... Păi cum, prinţul se pregăteşte pentru un război cumplit şi are trebuinţă de ajutor. Pe cine dar poate să bage la arest în asemenea clipă, dacă nu pe cei care-i pun beţe-n roate?... Ceea ce, dacă este adevărat, dacă aceşti doi magnaţi l-au încurcat într-adevăr, atunci slavă Domnului că le-a luat-o înainte. Merită să zacă în temniţă... Ha, netrebnicii!... Într-o vreme ca asta să te apuci de uneltiri, să te înhăitezi cu vrăjmaşul, să asupreşti Republica şi să-l împiedici să lupte pe un mare războinic... Pe Sfânta Fecioară, trebuia s-o pată mai rău.

— Sunt lucruri nemaipomenite! zise Charłamp. Nu-mi pot închipui cum... Lăsând la o parte că sunt nişte dregători atât de însemnaţi, au fost închişi fără judecată, fără îngăduinţa Seimului şi voia Republicii, lucru pe care nici regele n-are dreptul să-l facă.

— Aşa-i! strigă jupân Michał.

— Se vede că prinţul vrea să statornicească şi la noi obiceiurile romane, zise Stanisław Skrzetuski, şi să ajungă *dictator* în vreme de război.

— N-are decât să fie şi *dictator,* numai să-i bată pe suedezi — răspunse Zagłoba. Sunt cel dintâi care-mi dau *votum,* ca să i se încredinţeze asemenea putere neîngrădită.

Jan Skrzetuski se adânci în gânduri şi după un răstimp zise:

— Numai să nu vrea să ajungă precum acel Cromwell din Anglia, care n-a pregetat să ridice braţu-i profanator asupra propriului stăpân.

— Ei, Cromwell! Cromwell e un eretic! strigă

Zagłoba.

— Dar prinţul voievod? întrebă fără umbră de glumă Jan Skrzetuski.

Tăcură cu toţii şi o clipă scrutară cu teamă viitorul întunecat, numai jupân Charłamp se înfurie numaidecât şi spuse:

— Am slujit sub flamura prinţului voievod de copilandru, cu toate că nu sunt mult mai mic ca el; mai întâi, pe când era încă un tinerel, mi-a fost rotmistru, apoi hatman de câmp şi acum mare hatman. Îl cunosc mai bine decât domniile voastre şi totodată îl cinstesc şi ţin la el, de aceea, rogu-vă, nu-l asemuiţi cu Cromwell, ca să nu fiu silit să vă spun vorbe pe care nu se cuvine să le spună o gazdă...

Jupân Charłamp începu să mişte avan din mustaţa uriaşă şi să se uite pe sub sprâncene la Jan Skrzetuski, ceea ce văzând Wołodyjowski îşi aţinti iarăşi asupra lui Charłamp privirea rece şi aprigă, ca şi când ar fi vrut să-i spună: „Numai să cutezi să mârâi!”

Mustăciosul se stăpâni numaidecât, fiindcă îl preţuia foarte mult pe jupân Michał; de altfel, era şi primejdios să te iei la harţă cu el, aşa că vorbi mai departe cu glasul mult mai domolit,

— Prinţul este calvin, dar nu s-a lepădat de credinţa cea adevărată pentru nişte deşertăciuni, ci s-a născut cu ele. Nicicând nu va fi nici un Cromwell, nici un Radziejowski şi nici un Opaliński, de-ar fi să nu mai rămână nimic din Kiejdany. E alt sânge, alt neam!

— Dacă-i diavol şi are coarne, se amestecă Zagłoba, cu atât mai bine, pentru că va avea cu ce

să-i împungă pe suedezi.

— Dar să-i închidă pe jupân Gosiewski şi pe cavalerul Judycki?... Ei, nu! se minună Wołodyjowski, clătinând din cap. Prinţul nu s-a arătat prea blând cu nişte oaspeţi care au avut încredere în el.

— Ce vorbeşti, Michał! se încontră Charłamp. A fost atât de blând, cum n-a mai fost niciodată... Acum e un adevărat părinte pentru cavaleri. Adu-ţi aminte că mai demult era veşnic încruntat şi nu mai ştia alt cuvânt decât: „slujba!” Ţi-era mai frică să te apropii de el, decât de rege, iar acum zăboveşte în fiecare zi printre porucinici sau printre oştenii de elită şi vorbeşte cu ei, îi întreabă de familie, de copii şi de avere, le spune pe nume şi-i întreabă dacă nu li s-a făcut vreo strâmbătate. El, care nu vrea să-şi găsească egali nici printre marii magnaţi, ieri, ba nu, alaltăieri, umbla de braţ cu tânărul Kmicic, de nu ne venea să credem, fiindcă deşi neamul lui Kmicic e vestit, el e un tinerel, asupra căruia apasă destule fapte de ocară, după cum ştii prea bine.

— Ştiu, ştiu, întări Wołodyjowski. Kmicic e demult aici?

— Acum nu e, pentru că a plecat ieri la Czejkiszki după polcul de pedestrime care se află acolo. Acum nimeni nu se bucură de atâtea favoruri din partea prinţului ca Kmicic. Când a plecat, prinţul s-a uitat o clipă în urma lui şi a rostit: „Omul acesta e în stare de orice şi e gata să-l aducă şi pe dracu de coadă la porunca mea!” Am auzit cu urechile noastre. Ce e drept, Kmicic a adus un steag cum nu mai e altul în toată oştirea. Oamenii şi caii sunt ca nişte balauri.

— Nici vorbă, e un oştean destoinic şi e într-

adevăr în stare de orice, răspunse jupân Michał.

— A făcut minuni de vitejie în războiul din urmă şi vrăjmaşii au pus un preţ mare pe capul lui, fiindcă conducea un pâlc de volintiri şi lupta pe socoteala lui.

Vorbirea le fu întreruptă de intrarea unui nou musafir. Un şleahtic în jur de patruzeci de ani, mic, uscat, vioi, cu faţa mică, buzele subţiri, deasupra cărora creştea mustaţa rară, cu ochii piezişi care se tot răsucea ca un țipar. Era îmbrăcat numai într-un caftan de postav cu mânecile atât de lungi, încât mâinile nu i se mai vedeau deloc. După ce intră, se îndoi de la jumătate, apoi se îndreptă brusc, împins parcă de un arc, după care se frânse iarăşi într-o plecăciune adâncă, îşi răsuci capul, ca şi când l-ar fi scos de la subsuoară şi începu să vorbească repede cu un glas care amintea de scârţâitul unui steguleţ de fier ruginit.

— Închinăciune, jupâne Charłamp, închinăciune, aha! închinăciune, jupâne polcovnic, sluga prea plecată!

— Închinăciune, jupâne Harasimowicz, răspunse Charłamp. Ce vânt te-a adus aici?

— Dumnezeu ne-a trimis oaspeţi de soi! Am venit şi eu să mă ofer să-i slujesc şi să-i întreb cine sunt.

— Păi, la domnia ta au venit, jupâne Harasimowicz?

— Sigur că nu la mine, fiindcă eu nu sunt vrednic... Dar pentru că ţin locul şambelanului[95] care lipseşte, am venit să-i întâmpin şi să mă închin cu

[95] Demnitar care avea în grijă camera domnitorului; ulterior un fel de maestru de ceremonii şi titlu onorific.

respect.
— Domnia ta te afli departe de şambelan, răspunse Charłamp, fiindcă şambelanul este un om de vază şi cu proprietăţi însemnate, pe când domnia ta, să-mi fie cu iertăciune, eşti doar ajutorul starostelui de Zabłudów.
— Sunt sluga slugilor lui Radziwiłł! Aşa-i, jupâne Charłamp. Nu tăgăduiesc, Doamne păzeşte... Dar pentru că prinţul a aflat de venirea oaspeţilor şi m-a trimis să întreb cine sunt, domnia ta, jupâne Charłamp, va trebui să-mi răspunzi numaidecât, de-aş fi nu ajutorul starostelui de Zabłudów, ci numai un pârlit de haiduc.
— Şi unei maimuţe i-aş răspunde, când se înfăţişează cu porunca, zise năsosul. Ascultă dar, domnia ta, şi scrie-ţi numele, dacă nu te ajută capul să le ţii minte. Acesta este jupân Skrzetuski. cel de la Zbaraż, cu vărul lui, Stanislav.
— Dumnezeule mare, ce-mi aud urechile! strigă Harasimowicz.
— Ăsta e jupân Zagłoba.
— Dumnezeule mare, ce-mi aud urechile!
— Dacă domnia ta ţi-ai pierdut piuitul, auzindu-mi numele, zise Zagłoba, înţelegi cât de înspăimântaţi trebuie să fie duşmanii pe câmpul de luptă.
— Iar acesta e polcovnicul Wołodyjowski, sfârşi Charłamp.
— Şi asta e o sabie vestită, şi pe deasupra e şi a lui Radziwiłł, se înclină Harasimowicz. Prinţului îi plesneşte capul de atâtea treburi, dar pentru asemenea cavaleri va găsi o clipă liberă, va găsi neapărat... Până atunci, cu ce pot să vă fiu de folos,

domniile voastre? Tot castelul e gata să slujească nişte oaspeţi dragi, şi pivniţa de asemenea.

— Am auzit vorbindu-se de miedul grozav de la Kiejdany, se grăbi să răspundă Zagłoba.

— Aşa-i! întări Harasimowicz. La Kiejdany e un mied straşnic. Vă trimit îndată să alegeţi. Trag nădejde că domniile voastre vor zăbovi mai mult pe aici...

— De-aia am şi venit, ca să nu mai plecăm de lângă prinţ, dădu răspuns jupân Stanisław.

— Dorinţa domniei voastre e vrednică de toată lauda, cu atât mai vrednică, cu cât se apropie vremuri grele.

Spunând acestea, Harasimowicz se înclină şi se făcu mic de tot, ca şi când ar fi scăzut cu un cot.

— Ce se mai aude? întrebă Charłamp. Sunt niscaiva noutăţi?

— Prinţul n-a închis ochii toată noaptea, fiindcă au venit doi trimişi. E rău, din ce în ce mai rău. *Carolus Gustavus* a intrat în Republică pe urmele lui Wittemberg. Poznań a căzut, toată Wielkopolska e în stăpânirea lor şi în curând acelaşi lucru se va întâmpla şi cu Mazowsze; suedezii au ajuns la Łowicz, lângă Varşovia. Regele a fugit din cetatea de scaun, lăsând-o fără apărare. Azi, mâine, suedezii vor intra în ea. Se vorbeşte că ar fi pierdut o bătălie însemnată, că vrea să fugă la Cracovia, iar de acolo în străinătate, ca să ceară ajutor. E rău, binefăcătorii mei! Cu toate că sunt unii care zic că-i mai bine aşa, deoarece suedezii nu năpăstuiesc pe nimeni, respectă cu sfinţenie înţelegerea, nu strâng dări, nu vatămă libertăţile şi nu fac pagube cu bună ştiinţă.

Iată de ce toţi primesc cu mulţumire oblăduirea lui Carol Gustav... E vinovat stăpânul nostru, Jan Kazimierz, prea vinovat... Pentru că totul s-a sfârşit, totul!... Îmi vine să plâng, dar totul e pierdut, pierdut fără întoarcere!

— La dracu! domnia ta, de ce te tot răsuceşti ca ţiparul când îl aruncă în oală, tună Zagłoba, şi trăncăneşti despre nenorocire, ca şi când te-ai bucura?

Harasimowicz se prefăcu că nu aude şi, înălţându-şi ochii, mai repetă de câteva ori:

— Totul s-a sfârşit... S-a sfârşit, pentru totdeauna!... Republica nu poate face faţă la trei războaie... S-a sfârşit!... Asta-i voia Domnului!... Voia Domnului!... Numai prinţul nostru mai poate scăpa Lituania...

Cuvintele prevestitoare de nenorociri mai răsunau încă în încăpere, când Harasimowicz pieri atât de repede pe uşă, de parcă intrase în pământ, iar cavalerii stăteau posomorâţi, copleşiţi de povara ştirilor de năprasnă.

— Îţi vine să-ţi iei lumea în cap! strigă în cele din urmă Wołodyjowski.

— Cu drept vorbeşti, domnia ta, adeveri Stanisław. Dă, Doamne, să înceapă războiul, să înceapă cât mai degrabă, fiindcă atunci nu-ţi mai baţi capul cu tot felul de presupuneri, nu mai deznădăjduieşti, ci te baţi.

— O să ajungem să ne pară rău după vremea când începuse răzvrătirea lui Chmielnicki, spuse Zagłoba, pentru că atunci erau înfrângeri, dar trădători nu se pomeneau.

— Trei războaie atât de crâncene, când nouă nu ne ajung puterile nici pentru unul? spuse Stanisław.
— Nu puterea ne lipseşte, ci curajul. Necinstea duce ţara la pierzanie. Să dea Dumnezeu să avem parte de ceva mai bun aici, adăugă Jan posomorât.
— N-o să răsuflu uşurat decât pe câmpul de luptă! mai zise Stanisław.
— Numai să-l vedem mai repede pe prinţul ăsta! strigă Zagłoba.

Dorinţa li se împlini fără întârziere, căci după un ceas veni iarăşi jupân Harasimowicz cu temenele şi mai adânci şi-i vesti că prinţul doreşte să-i vadă degrabă.

Se ridicară şi plecară numaidecât, fiindcă între timp îşi schimbaseră veşmintele. După ce ieşiră de la spătărie, Harasimowicz îi conduse prin curtea care se umpluse de oameni înarmaţi şi şleahtici. În unele locuri discutau cu aprindere despre noutăţile pe care cavalerii le aflaseră de la ajutorul starostelui de Zabłudów. Pe toate chipurile se citea o nelinişte vie şi o aşteptare nedesluşită. Grupurile răzleţe de şleahtici şi căpetenii îi ascultau pe vorbitorii care, stând la mijloc, dădeau cu sârg din mâini. Pe drum se auzea: „Arde Wilno! La Wilno n-a mai rămas piatră lângă piatră! Varşovia a căzut!... Nu-i adevărat, n-a căzut încă!... Suedezii au ajuns în Małopolska! Cei din Sieradz vor lupta!... Ba nu vor lupta, o să facă şi ei ca cei din Wielkopolska! Trădare! Nenorocire! O, Doamne, Doamne! Nu mai ştie nimeni unde să pună mâna şi sabia!”

Asemenea vorbe, unele mai înfricoşătoare decât altele, ajungeau la urechile cavalerilor care mergeau

în urma lui Harasimowicz, făcându-şi loc cu greutate printre oşteni şi şleahtici. Pe alocuri, cunoscuţii îi dădeau bineţe lui jupân Wołodyjowski: „Ce mai faci, Michał? E rău de noi! O să pierim! închinăciune, jupâne polcovnic! Cine sunt oaspeţii pe care-i conduci la prinţ?” Jupân Michał nu le răspundea, ca să nu mai piardă vremea, şi ajunseră astfel la clădirea cea mare din mijloc, în care făceau de strajă ienicerii prinţului îmbrăcaţi în cămăşi de zale şi cu chipiuri albe, uriaşe pe cap.

În tindă şi pe scara mare, străjuită de portocali, îmbulzeala era şi mai mare decât în curte. Aici se vorbea despre întemniţarea lui Gosiewski şi a cavalerului Judycki, căci totul ieşise la iveală, răscolind închipuirea tuturor. Unii se mirau şi se pierdeau în presupuneri, alţii se înfuriau sau lăudau prevederea prinţului; aşteptau cu toţii dezlegarea ghicitorii din însăşi gura prinţului, de aceea râul de capete tălăzuia în sus pe scările largi până în sala de primire în care prinţul îi întâmpina acum pe polcovnici şi pe şleahticii mai de vază. Trabanţii înşiraţi de-a lungul balustradei de piatră aveau grijă să nu fie prea mare înghesuială şi repetau întruna: „Domol, domniile voastre, domol! dar mulţimea înainta sau se oprea o clipă când trabantul închidea trecerea cu halebarda, pentru ca cei dinainte să aibă vreme să intre în sală.

În cele din urmă, bolţile azurii ale sălii de primire străluciră prin uşa deschisă şi prietenii noştri intrară. Privirea le căzu mai întâi pe podina înălţată în fundul încăperii, pe care se afla o suită strălucitoare de cavaleri şi magnaţi în veşminte

scumpe de culori felurite. În faţă era un scaun gol, tras puţin înaintea celorlalte, cu spătarul înalt împodobit în vârf cu mitra princiară aurită, de sub care se revărsa catifeaua stacojie tivită cu hermină.

Prinţul nu se vedea în sală, dar Harasimowicz, urmat mereu de cavaleri, se strecură printre şleahticii adunaţi până la o uşă mică ascunsă în peretele de lângă podină; acolo le spuse să aştepte şi dispăru în spatele uşii.

După o clipă se întoarse cu vestea că prinţul îi pofteşte.

Cei doi Skrzetuski, Zagłoba şi Wołodyjowski intrară acum într-o încăpere nu prea mare, foarte luminoasă, cu pereţii îmbrăcaţi în piele cu flori aurii şi se opriră când văzură în fund, la o masă acoperită cu hârtii, doi oameni care vorbeau cu aprindere. Unul din ei, încă tânăr, purta veşminte străine şi o perucă cu bucle lungi care i se revărsau pe umeri; acesta şoptea ceva la urechea celuilalt, mai în vârstă, care-l asculta încruntat şi clătina din cap în răstimpuri, atât de prins de cele ce vorbeau, încât la început nu-i văzu pe noii-veniţi.

Era un om de vreo patruzeci şi ceva de ani, de statură uriaşă şi spătos. Îmbrăcat într-un veşmânt polonez de purpură, închis la gât cu paftale de preţ, avea o faţă uriaşă, cu trăsături în care se citeau trufia, autoritatea şi puterea. Era chipul de leu mânios al unui războinic şi stăpân totodată. Mustăţile lungi lăsate în jos dădeau acestei feţe o expresie nouroasă, încât toată, puternică şi falnică, părea cioplită din marmură cu lovituri năprasnice de ciocan. Acum ţinea sprâncenele încruntate din

pricina încordării cu care asculta, dar se ghicea uşor că atunci când le-împreuna mânia, era vai şi amar de oamenii şi oştirile asupra cărora avea să se abată.

În făptura acestui om era ceva atât de măreţ, încât cavalerilor care-l priveau li se părea că nu numai cămăruţa în care se aflau, dar întregul palat era prea strâmt pentru el. Ceea ce crezuseră de la prima vedere era adevărat, întrucât înaintea lor se afla Janusz Radziwiłł, prinţ de Birże şi Dubinki, voievod de Wilno şi mare hatman de Lituania, magnat atât de puternic şi trufaş, încât se simţea strâmtorat nu numai în avuţiile-i nemăsurate şi cu toate rangurile pe care le avea, ci chiar şi în toată Samogiţia şi Lituania la un loc.

Mai tânăru-i tovarăş, cu perucă lungă şi veşminte străine, era prinţul Bogusław, vărul lui Janusz, comisul Marelui Principat al Lituaniei.

Un timp continuă să şoptească ceva la urechea hatmanului, până când zise cu glas tare:

— Aşadar iscălesc înţelegerea şi plec.

— De vreme ce nu se poate altfel, pleacă, mărite prinţ, răspunse Janusz, cu toate că aş fi vrut să rămâi, pentru că nu se ştie ce se poate întâmpla.

— Luminăţia ta le-ai pregătit pe toate cum se cuvine, pe când acolo trebuie să văd degrabă cum stau lucrurile. Te las cu Dumnezeu şi mă duc.

— Dumnezeu să aibă grijă de neamul nostru şi să-i sporească fala.

— *Adieu, mon frère*[96].

— *Adieu*.

— Iertare, domniile voastre, că v-am făcut să

[96] Adio, frate (fr.).

aşteptaţi, spuse cu glasul coborât, fără să se grăbească. Dar acum şi mintea şi timpul îmi sunt împrăştiate în toate părţile. Am aflat numele domniilor voastre şi m-am bucurat din toată inima că Dumnezeu îmi trimite asemenea cavaleri într-o cumpănă ca asta. Şedeţi, oaspeţi dragi. Care dintre domniile voastre este jupân Jan Skrzetuski?

— Eu sunt, la porunca luminăţiei tale, răspunse Jan.

— Domnia ta eşti staroste de... na, că am şi uitat...

— Nu sunt staroste, răspunse Jan.

— Cum aşa? se miră prinţul, încruntându-şi sprâncenele puternice, domnia ta n-ai căpătat o stărostie după cele ce-ai făptuit la Zbaraż?

— Niciodată nu m-am străduit s-o capăt.

— Domniei tale ţi se cuvenea fără să te străduieşti. Cum aşa? Ce vorbeşti, domnia ta? N-ai fost răsplătit? Te-au uitat? Asta n-o mai înţeleg. Dar greşesc, nu trebuie să mă mir, deoarece acum sunt răsplătiţi doar cei cu spinarea ca salcia, care ştiu să se plece uşor. Ia te uită, domnia ta nu eşti staroste!... Slavă Domnului că ai venit aici, fiindcă eu am bună ţinere de minte şi nici o faptă vrednică nu va rămâne fără răsplată, ca şi ale domniei tale, polcovnice Wołodyjowski...

— N-am făcut nici o ispravă care să merite...

— Lasă asta în seama mea, deocamdată primeşte acest zapis[97], întărit la Rosienie, prin care îţi dăruiesc pe viaţă moşia Dydkiemie. E o bucăţică bună de pământ pe care ies o sută de pluguri la arat

[97] înscris, act de danie.

în fiecare primăvară. Ia-le şi pe astea, pentru că nu-ţi pot da mai mult, şi spune-i lui jupân Skrzetuski că Radziwiłł nu-şi uită prietenii şi nici pe aceia care au adus foloase Republicii sub conducerea lui.

— Luminăţia ta... se bâlbâi încurcat jupân Michał.

— Nu mai spune nimic şi iartă-mă că-i atât de puţin, dar convinge-i pe domniile lor că nu vor pieri aceia care-şi vor lega norocul şi la bine şi la rău de Radziwiłł. Nu sunt rege, dar dacă aş fi, Dumnezeu mi-e martor că nu l-aş uita niciodată pe unul ca Jan Skrzetuski sau ca jupân Zagłoba...

— Eu sunt! sări Zagłoba, ieşind repede înainte, fiindcă, începuse să-şi piardă răbdarea din pricină că nu pomenise şi de el.

— Am ghicit că eşti domnia ta, căci mi s-a spus că eşti un om mai în vârstă.

— Am umblat prin şcoli odată cu vrednicul părinte al luminăţiei tale şi, pentru că avea înclinaţii războinice din copilărie, m-a îngăduit să-i fiu aproape, că şi eu lăsam latina de dragul suliţei.

Stanisław Skrzetuski, care-l cunoştea mai puţin pe Zagłoba, rămase uimit, deoarece ieri la Upita auzise cu urechile lui când spunea că a fost la şcoală nu cu răposatul prinţ Krzysztof, ci cu însuşi Janusz Radziwiłł, lucru cu neputinţă, fiindcă prinţul Janusz era mult mai tânăr.

— Ei poftim, se miră prinţul, domnia ta eşti de neam din Lituania?

— Din Lituania! răspunse fără să se bâlbâie jupân Zagłoba.

— Atunci ghicesc că nici domnia ta n-ai primit nici o răsplată, noi lituanienii ne-am învăţat să fim

hrăniţi cu nerecunoştinţă... Pe legea mea, dacă v-aş da ce vi se cuvine, nu mi-ar mai rămâne nimic. Dar asta-i soarta noastră! Noi ne jertfim sângele, viaţa, averile şi nimeni nu ne mulţumeşte nici măcar dând din cap. Ehei, ce să-i faci! Cum seamănă, aşa o să şi culeagă... Aşa porunceşte Dumnezeu şi dreptatea... Domnia ta l-ai tăiat pe faimosul Burlaj şi ai retezat cele trei capete la Zbaraż?

— Luminăţia ta, lui Burłaj eu i-am venit de cap, răspunse Zagłoba, fiindcă se vorbea că nu se poate măsura nimeni cu el, aşa că am vrut să le arăt celor mai tineri că vitejia n-a pierit cu totul în Republică... Iar cât priveşte cele trei capete, se putea întâmpla în iureşul bătăliei... dar la Zbaraż altul a făcut această ispravă.

— Prinţul tăcu o clipă, după care rosti din nou:

— Şi nu vă doare dispreţul cu care aţi fost răsplătiţi?

— Ce putem face, luminăţia ta, chiar dacă nu ne pare prea bine! zise Zagłoba.

— Bucuraţi-vă, domniile voastre, fiindcă lucrurile trebuie să se schimbe... Vă sunt îndatorat că aţi venit aici şi, chiar dacă nu sunt rege, mie îmi place să-mi ţin făgăduiala.

— Luminăţia ta, răspunse Skrzetuski repede şi cu puţină trufie, noi n-am venit aici după răsplată şi avuţii... Ci pentru că vrăjmaşul ne-a călcat ţara, căreia vrem să-i aducem în ajutor vieţile noastre sub conducerea unui războinic vestit. Vărul meu Stanisław a fost de faţă la Ujście şi a văzut spaima, neorânduiala, ruşinea şi trădarea, iar la urmă izbânda vrăjmaşului. Aici ne vom sluji ţara şi regele

sub o mare şi credincioasă căpetenie. Aici pe duşman nu-l aşteaptă o biruinţă, ci înfrângerea şi moartea... Iată de ce am venit să-ţi oferim serviciile noastre. Noi, oştenii, vrem să ne batem şi ne grăbim la luptă.

— Dacă asta-i dorinţa domniilor voastre, veţi avea mulţumire şi din această parte, răspunse prinţul serios. N-o să aşteptaţi prea mult, chiar dacă mai întâi vom porni asupra altui vrăjmaş, fiindcă trebuie să răzbunăm cenuşa de la Wilno. Azi-mâine pornim spre părţile acelea şi cu ajutorul lui Dumnezeu vom plăti cu vârf şi îndesat. Domniile voastre, nu vă mai reţin, pentru că aveţi nevoie de odihnă, iar eu am o groază de treburi. Diseară să veniţi la palat, că s-ar putea să aveţi, parte de vreo întâmplare mai acătării înainte de a pleca; de frica războiului, o mulţime de femei au căutat ocrotire la Kiejdany. Polcovnice Wołodyjowski, îngrijeşte-te de oaspeţii dragi ca în casa domniei tale şi ţineţi minte că ce-i al meu e şi al vostru!... Jupâne Harasimowicz, spune-le şleahticilor din sală că nu pot să vin la ei, fiindcă n-am vreme, dar astă-seară vor afla tot ce vor să ştie... Domniile voastre, duceţi-vă sănătoşi şi rămâneţi prietenii lui Radziwiłł, căci acum are mare trebuinţă.

Spunând acestea, magnatul puternic şi mândru le întinse mâna pe rând lui jupân Zagłoba, celor doi Skrzetuski, lui Wołodyjowski şi lui Charłamp ca unora deopotrivă cu el. Un zâmbet blajin îi lumină chipul posomorât şi depărtarea trufaşă, care stăruia în jurul lui ca un nor întunecat, pieri fără urmă.

— Asta căpetenie! Asta războinic! rosti Stanisław în timp ce se întorceau făcându-şi loc prin mulţimea

de şleahtici adunaţi în sala de primire.

— Intru şi-n foc pentru el! strigă Zagłoba. Aţi băgat de seamă că-mi ştie pe dinafară toate isprăvile?... Ehei, n-o să le fie prea cald suedezilor când vor auzi răgetul acestui leu însoţit de al meu. Un stăpân ca el nu se mai află în toată Republica, iar printre cei de demult, numai prinţul Jeremi şi jupân Koniecpolski tatăl puteau să-i stea alături. Asta nu e un biet castelan care se aşează întâia dată în scaunul de senator şi nici n-apucă să-şi tocească fundul nădragilor, că îşi şi la nasul la purtare, pe şleahticii mai puţin avuţi îi numeşte fraţi şi dă poruncă să i se facă portretul, ca să-şi aibă rangul de senator în faţă şi când mănâncă, fiindcă în spate nu l-ar putea vedea... Jupâne Michał, ai ajuns bogat!... După cum se vede, cine ajunge să-şi şteargă surtucul ros de Radziwiłł, se aureşte îndată. Văd că aici e mai lesne să înaintezi, decât să capeţi o oca de pere uscate pe la noi. Ajunge să bagi mâna în apă cu ochii închişi, că ai şi prins ştiuca de coadă. Ăsta magnat! Dumnezeu să-ţi dea noroc, jupâne Michał! Te-ai fâstâcit ca jupâniţa după cununie, dar nu-i nimic!... Cum se cheamă moşioara ta? Dudkowo sau cum?... În ţara asta sunt numai nume păgâneşti. Dai cu nuca-n perete şi se aude un nume de sat sau de şleahtic. Numai câştigul să fie bun şi n-o să-ţi pară rău să-ţi stâlceşti limba.

— Recunosc că m-am fâstâcit grozav, zise jupân Michał, fiindcă ce spui domnia ta, că e uşor să înaintezi în rang aici, nu-i deloc adevărat. Nu o dată i-am auzit pe oştenii mai vârstnici ponegrindu-l pe prinţ pentru zgârcenia lui, iar acum răsplăţile încep

să curgă pe neaşteptate cu duiumul.

— Bagă zapisul la cingătoare, fă asta pentru mine... Şi dacă se mai plânge careva de nerecunoştinţa prinţului, scoate-l şi loveşte-l cu el peste gură. E cel mai bun *argumentum.*

— Un lucru mi se pare limpede, spuse Jan Skrzetuski. Prinţul vrea să câştige oamenii de partea lui, de parcă ar avea niscaiva planuri pentru care are nevoie de ajutor.

— Păi tu n-ai auzit ce planuri are? se împotrivi Zagłoba. N-a spus că mergem să răzbunăm cenuşa de la Wilno?... I-am pus în spinare că a jefuit Wilno, iar el vrea să arate nu numai că nu are trebuinţă de ce-i al altuia, dar e gata să mai dea şi din avutul lui... E o ambiţie prea frumoasă, jupâne Jan. Asemenea senatori să ne dea Dumnezeu cât mai mulţi!

Vorbind astfel, ajunseră iarăşi în curtea castelului, în care intrau mereu cete de oşteni călări, grupuri de şleahtici înarmaţi sau căleşti care aduceau pe magnaţii din împrejurimi cu soţiile şi copiii. Văzând aceasta, jupân Michał îi duse pe toţi la poartă să privească la cei care intrau:

— Jupâne Michał, cine ştie, azi e ziua ta cu noroc... Poate că soţia care ţi-e hărăzită se află printre fiicele şleahticilor de aici, zise Zagłoba. Uite că se apropie o caleaşca descoperită şi în ea se vede ceva alb...

— Nu e nici o jupâniţă, ci doar acela care poate să mă cunune cu ea, răspunse Wołodyjowski, care avea ochii foarte buni. E preotul episcop Parczewski care vine însoţit de preotul Białozór, arhidiaconul de Wilno.

— Cum pot să vină ei la prinţ, când acesta e calvin?
— Ce pot să facă? Când treburile obştii o cer, sunt nevoiţi să stea de vorbă.
— Ehei, ce mulţime şi ce larmă e pe aici! rosti jupân Zagłoba cu bucurie. Începusem să ruginesc la moşie ca o cheie veche în broască... Aici îţi aduci aminte de vremurile bune. Nemernic să fiu dacă astăzi n-o să-i fac curte vreunei sprâncenate!

Jupân Zagłoba fu întrerupt de oştenii de strajă care, ieşind în fugă din gheretă, se aşezară pe două rânduri, ca să-l întâmpine pe preotul episcop. Acesta trecu făcând semnul crucii cu mâna în amândouă părţile, binecuvântându-i pe oşteni şi pe şleahticii aflaţi prin apropiere.
— Prinţul e un stăpân cu purtări alese, zise Zagłoba. Arată atâta cinste preotului episcop, cu toate că el nu se recunoaşte supus al bisericii.. Deie Domnul ca acesta să fie primul semn al convertirii...
— E, nu va fi nimic din toate astea. Cât s-a mai străduit soţia dintâi şi tot n-a izbutit nimic, până când a murit de inimă rea... De ce nu pleacă scoţienii? Pesemne că vine iarăşi cineva de seamă.

Într-adevăr, în depărtare se ivi un alai de oşteni înarmaţi.
— Îi cunosc, sunt dragonii lui Ganchof, lămuri Wołodyjowski, dar la mijloc sunt nişte carâte...

Deodată începură să duruie darabanele.
— Oho, se vede că e cineva mai însemnat decât preotul episcop al Samogiţiei! strigă Zagłoba.
— Aşteaptă, domnia ta, să-i vedem.
— La mijloc sunt două carâte.

— Aşa-i. În cea dinainte e jupân Korf, voievodul de Wenden.

— Păi cum! exclamă Jan, îl cunoaştem de la Zbaraż...

Voievodul îi recunoscu şi el, mai întâi pe Wołodyjowski pe care se vede că-l întâlnea mai des, aşa că se aplecă din caleaşca şi strigă:

— Mă închin domniilor voastre, tovarăşi de demult!... Uite că vă aducem oaspeţi!

În a doua carâtă, cu blazonul prinţului Janusz, la care erau înhămaţi patru armăsari albi, şedeau doi magnaţi cu înfăţişarea mândră. Purtau veşminte străine şi pălării cu boruri late, de sub care buclele perucilor luminoase se revărsau pe umeri şi pe gulerul lat de dantelă. Unul, foarte gras, avea barbă ascuţită cânepie şi mustăţi cu vârfurile răsfirate şi răsucite în sus; celălalt, mai tânăr, îmbrăcat în negru, arăta mai puţin a cavaler, dar poate că avea un rang şi mai mare, fiindcă la gât îi strălucea un lanţ de aur de care atârna o medalie. Pesemne că amândoi erau străini, deoarece priveau cu luare-aminte la castel, la oameni şi la straiele lor.

— Ce diavoli mai sunt şi ăştia? întrebă Zagłoba.

— Nu-i cunosc, nu i-am văzut niciodată! răspunse Wołodyjowski.

Caleaşca trecu de ei şi ocoli curtea, ca să ajungă înaintea clădirii mai înalte din mijloc, în vreme ce dragonii se opriră în faţa porţii.

Wołodyjowski îl recunoscu pe cel care le poruncea.

— Tokarzewicz! Ia vino încoace, domnia ta!

— Închinăciune, jupâne polcovnic!

— Cine sunt umflaţii ăştia?
— Sunt suedezi.
— Suedezi?
— Întocmai, şi încă oameni de vază. Cel gras e graful Loewenhaupt, iar subţirelul e Benedykt Shitte, baronul von Duderhoff.
— Duderhoff? se miră Zagłoba.
— Şi ce caută aici? întrebă Wołodyjowski.
— Dumnezeu să-i ştie! răspunse Tokarzewicz. Îi însoţim de la Birże. Mai mult ca sigur că au venit să negocieze cu prinţul pentru că în Birże am auzit că marele hatman strânge oştire şi vrea să năvălească în Letonia.
— Ha, nemernicilor! A intrat frica-n voi! strigă Zagłoba. Daţi iama în Wielkopolska, îl goniţi pe rege şi acum vă ploconiţi înaintea lui Radziwiłł, ca să nu vă scarmene în Letonia. Aşteptaţi numai şi o s-o luaţi la sănătoasa spre Duderhofful vostru de-o să vă sfârâie călcâiele. Ne răfuim noi şi cu voi. Trăiască Radziwiłł!
— Trăiască! repetară şleahticii care stăteau lângă poartă.
— *Defensor patriae*[98]!Apărătorul nostru! Pe suedezi, domniile voastre, pe suedezi!

Făcură cerc în jurul lui. Se adunau din ce în ce mai mulţi şleahtici, ceea ce văzând, Zagłoba sări pe buza de la temelia porţii şi începu să strige:

— Ascultaţi, domniile voastre! Cine nu mă cunoaşte, să afle că sunt un vechi oştean de la Zbaraż, care l-a tăiat cu mâna asta bătrână pe Burlaj, cel mai mare ataman după Chmielnicki; cine

[98] Apărătorul patriei (lat.).

n-a auzit de Zagłoba, se vede că în timpul primului război cu cazacii curăţa mazărea, căuta găinile de ou sau păştea viţeii, lucru la care nu mă aştept de la nişte cavaleri atât de vrednici.

— E un mare viteaz! se auziră glasuri numeroase. Unul mai mare nu se află în toată Republica!... Ascultaţi!

— Ascultaţi, domniile voastre! Bătrânele-mi ciolane aveau nevoie de odihnă; ar fi fost mai bine să lenevesc acum pe cuptor, să mănânc brânză şi smântână, să mă preumblu prin livadă şi să culeg mere, să-i supraveghez pe secerători cu mâinile la spate sau să mângâi pe spate vreo fătoaie. Sigur că şi vrăjmaşul m-ar fi lăsat în pace spre folosul lui, fiindcă şi suedezii şi cazacii ştiu că am braţul greu, deie Domnul ca numele-mi să vă fie tot atât de bine cunoscut, domniilor voastre, ca şi *hostibus*[99].

— Cine mai e şi cocoşul ăsta care cântă atât de fălos? întrebă un glas.

— Tacă-ţi gura, trăsni-te-ar! îl certară ceilalţi.

Dar Zagłoba auzise.

— Domniile voastre, iertaţi-l pe acest cocoşel, strigă, fiindcă n-a aflat încă unde-i capul şi unde-i coada.

Şleahticii izbucniră în hohote uriaşe, iar potrivnicul se retrase fâstâcit înapoia mulţimii, ca să scape de glumele care începură să se abată asupră-i...

— Mă întorc la ce spuneam! reveni Zagłoba. Aşadar, *repeto,* se cuvenea să mă odihnesc, dar pentru că ţara e la ananghie şi vrăjmaşul ne încalcă

[99] Vrăjmaşilor (lat.).

pământurile, am venit aici, ca împreună cu voi să punem stavilă duşmanului în numele acelei mame care ne-a hrănit pe toţi. Acela care nu-i va fi alături acum, acela care nu va alerga în ajutorul ei, acela nu e un fiu adevărat, ci un fiu vitreg, nevrednic de dragostea ei. Eu, om bătrân, dau fuga, facă-se voia Domnului, iar de va fi să pier, voi striga cu răsuflarea din urmă: „Pe suedezi, domniile voastre, pe suedezi!...” Să jurăm că nu vom lăsa paloşul din mână până când nu-i vom stârpi din Republică!...

— Suntem gata şi fără jurăminte! strigară glasuri numeroase. Mergem acolo unde ne va călăuzi prinţul hatman, oriunde va fi nevoie.

— Domniile voastre, fraţilor!... I-aţi văzut pe cei doi nădrăgari care au venit în caleaşca aurită. Ştiu şi ei că Radziwiłł nu se joacă. O să umble după el prin tot palatul şi o să-i sărute coatele, ca să-i lase în pace. Prinţul însă, de la care mă întorc chiar acum, m-a încredinţat în numele Lituaniei întregi că nu se gândeşte la negocieri şi la înţelegeri, ci numai la război!

— Război, război! repetară ca un ecou glasurile ascultătorilor.

— Dar pentru că orice căpetenie, vorbi mai departe Zagłoba, se arată cu atât mai cutezătoare, cu cât e mai sigură de oşteni, să-i dovedim dar, domniile voastre, simţămintele noastre. Haideţi să strigăm sub ferestrele prinţului: „Să mergem asupra suedezilor!”. După mine, domniile voastre!

Sări jos şi porni înainte, cu mulţimea în urma lui, iar când ajunseră sub ferestrele palatului, zarva crescu deodată, preschimbându-se într-un strigăt

uriaş:

— Pe suedezi! pe suedezi!

După o clipă, din tindă alergă jupân Korf, voievodul de Wenden, foarte tulburat, urmat de Ganchof polcovnicul raitierilor prinţului, şi amândoi încercară să-i potolească pe şleahtici, să-i roage să se împrăştie.

— Pentru Dumnezeu! le vorbi jupân Korf, acolo sus zăngăne geamurile şi domniile voastre habar nu aveţi cât de rău v-aţi ales clipa în care să faceţi tărăboi. Cum puteţi să jigniţi nişte trimişi, arătând neascultare! Cine v-a îndemnat?

— Eu! răspunse Zagłoba. Domnia ta să-i spui prinţului, în numele nostru, al tuturor, că-l rugăm să se arate neînfricat, fiindcă suntem gata să ne vărsăm ultima picătură de sânge alături de el.

— Domniile voastre, vă mulţumesc în numele hatmanului, dar acum împrăştiaţi-vă. Daţi dovadă de chibzuinţă, domniile voastre! Pentru Dumnezeu, fiţi înţelepţi, altminteri vătămaţi Republica! Acuma, acela care aduce jignire trimişilor, abate primejdia asupra ţării.

— Ce ne pasă nouă de trimişi! Noi vrem să ne batem, nu să negociem!

— Mă bucură dorinţa domniilor voastre! În curând va veni vremea şi pentru asta. Acum, odihniţi-vă înainte de a pomi la luptă. Cade bine puţină horilcă şi câteva îmbucături. E rău să te baţi cu burta goală.

— Prea adevărat! Pe legea mea! strigă cel dintâi jupân Zagłoba.

— A nimerit-o cum nu se poate mai bine. De

vreme ce prinţul ne cunoaşte gândurile, nu mai avem ce căuta aici.

Şi mulţimea începu să se risipească; cei mai mulţi se îndreptară spre sălile de mâncare, în care se aflau mesele întinse. Jupân Zagłoba păşea în frunte. În acest timp, jupân Korf şi polcovnicul Ganchof se duseră la prinţ, care sta la sfat cu solii suedezi, preotul episcop Parczewski şi preotul Białozór, cu jupân Adam Komorowski şi jupân Aleksandr Mierzejewski, un curtean al regelui Kazimierz, care se afla la Kiejdany.

— Cine-a făcut toată zarva asta? întrebă prinţul, pe a cărui faţă ca de leu stăruia mânia.

— Un şleahtic care abia a venit, cunoscutul jupân Zagłoba! răspunse voievodul de Wenden.

— E un cavaler viteaz, rosti prinţul, dar prea devreme începe să-şi facă de cap.

Făcu semn polcovnicului Ganchof să se apropie şi-i şopti ceva la ureche.

În această vreme, jupân Zagłoba, mulţumit de sine, mergea spre sălile de jos cu paşi falnici, avându-i alături pe ce doi Skrzetuski şi pe Wołodyjowski, cărora le spunea încet:

— Ei, cum e, *amici?* Abia m-am arătat şi i-am şi înflăcărat pe şleahtici, stârnindu-le dragostea de ţară. Acum prinţul va putea mai uşor să-i trimită înapoi pe soli fără nimic, fiindcă nu trebuie să le vorbească decât de *suffragia*[100] noastră. Cred că voi căpăta şi vreo răsplată, cu toate că nu mă gândesc decât la cinstea mea. De ce-ai încremenit, jupâne Michał şi ţi-ai pironit ochii pe caleaşca de lângă

[100] Vot, voinţă (lat.).

poartă?

— Ea e! răspunse jupân Michał, mişcându-şi mustăcioara. Pe legea mea, chiar ea e!

— Cine?

— Billewiczówna...

— Aceea care ţi-a dat cu tifla?

— Aşa-i. Uitaţi-vă, domniile voastre, uitaţi-vă! Să nu mă usuc de jale?

— Stai puţin, spuse Zagłoba, să mă uit bine.

După ce făcu un ocol, caleaşca se apropie de cei care vorbeau. În ea şedea un şleahtic fălos cu mustaţă cărunţie, iar lângă el jupâniţa Aleksandra, frumoasă ca totdeauna, liniştită şi serioasă.

Jupân Michał îşi aţinti asupra ei privirea îndurerată şi se înclină adânc cu pălăria în mână, dar ea nu-l zări. Iar Zagłoba zise, uitându-se la trăsăturile gingaşe ale Oleńkăi:

— Jupâne Michał, asta e odraslă supusă şi prea plăpândă pentru un oştean. Recunosc că e frumoasă, dar mie-mi plac mai mult cele care nu-ţi dai seama de la început dacă sunt tunuri sau femei.

— Domnia ta, nu ştii cine a venit cu caleaşca? îl întrebă Michał pe şleahticul care sta lângă el.

— Cum să nu ştiu? răspunse şleahticul, jupân Tomasz Billewicz, spătarul de Rosienie. Aici îl cunosc cu toţii, fiindcă-i de mult prietenul şi sluga lui Radziwiłł.

Capitolul XIII

În ziua aceea, prinţul nu se arătă şleahticilor până seara, fiindcă prânzi cu solii şi cu cei câţiva dregători cu care ţinuse sfat mai înainte. Cu toate acestea, polcovnicii primiră porunci hotărâte ca polcurile de la curte, mai ales cele de pedestraşi, conduse de căpetenii străine, să fie pregătite. Văzduhul mirosea a pulbere. Castelul, deşi neîntărit, era înconjurat de oşteni, ca şi cum sub ziduri avea să se încingă o bătălie crâncenă. Se aşteptau să pornească la drum abia a doua zi dimineaţa; o mulţime de slujitori încărcau în care arme, văsărie scumpă şi vistieria prinţului.

Harasimowicz le spunea şleahticilor că harabalele aveau să plece la Tykocin în Podlasie, întrucât vistieria nu putea rămâne într-un castel neîntărit, cum era cel de la Kiejdany. Se pregătea şi calabalâcul de luptă, care avea să pornească odată cu oştile.

Se răspândi vestea că hatmanul de câmp Gosiewski fusese pus sub cheie, pentru că nu voise să-şi unească steagurile de la Troki cu cele ale lui Radziwiłł, primejduind astfel întreaga campanie. De altfel, pregătirile de plecare, forfota oştenilor, duruitul tunurilor scoase din armurăria[101] palatului şi vânzoleala care însoţeşte întotdeauna începutul oricărei campanii atrăgeau luarea-aminte a şleahticilor în altă parte, făcându-i să uite de întemniţarea lui jupân Gosiewski şi a cavalerului

[101] Sală de arme, arsenal.

Judycki.

Cei care luau masa în încăperile de jos nu mai vorbeau decât despre război, despre nenorocirea de la Wilno, care ardea de zece zile, pârjolul lăţindu-se din ce în ce mai mult, despre ştirile de la Varşovia, despre înaintarea suedezilor şi despre suedezi, împotriva cărora, ca împotriva unor sperjuri care năvăleau asupra vecinilor, în ciuda înţelegerii în putere pe încă şase ani, se răzvrăteau inimile şi minţile şi îndârjirea creştea. Veştile despre repeziciunea armiei duşmane, capitularea de la Ujście şi invadarea Wielkopolskăi, despre năvala care ameninţa Mazowsze şi primejdia de neînlăturat a cuceririi Varşoviei nu numai că nu stârneau spaima nimănui, dar dimpotrivă, făceau să crească dorinţa de luptă şi curajul. Se întâmpla astfel, întrucât acum pricinile izbânzilor suedeze erau limpezi pentru toată lumea. Până acum nu se ciocniseră niciodată cu oşteni de meserie, conduşi de o căpetenie adevărată. Radziwiłł era primul războinic încercat cu care aveau să se măsoare; şleahticii adunaţi aveau încredere deplină în iscusinţa de oştean a marelui hatman, mai ales că şi polcovnicii lui îi asigurau că-i vor înfrânge pe suedezi la câmp deschis.

— Altfel nu poate fi! spunea jupân Michał Stankiewicz, un luptător în vârstă şi cu multă experienţă. Ţin minte războaiele de altădată şi ştiu că se apărau totdeauna prin cetăţi, în tabere întărite sau în şanţuri; niciodată nu îndrăzneau să ne întâmpine la câmp deschis, fiindcă se temeau grozav de călărime; atunci când, încrezându-se în puterea lor, ne-au ieşit înainte, au primit dreaptă învăţătură

de minte. N-au pus mâna pe Wielkopolska printr-o biruinţă, ci prin trădare şi nătângia şleahticilor!

— Aşa-i! întări jupân Zagłoba. Sunt o naţie moleşită, fiindcă pe la ei pământul e sărac şi n-au pâine deloc; macină conuri de pin şi coc azimă care miroase a răşină. Alţii se duc pe malul mării şi înfulecă ce le aruncă talazurile, încăierându-se pentru asemenea bunătăţi. Pretutindeni sărăcie lucie, de aceea nu se află un neam mai lacom la avutul altuia, că până şi tătarii au carne de cal *ad libitum* [102], pe când ei se întâmpla să nu vadă carne cu anii şi mor de foame cu duiumul; mănâncă pe săturate numai când prind peşte mai mult.

Aici Zagłoba se întoarse spre jupân Stankiewicz:

— Dar domnia ta când i-ai cunoscut pe suedezi?

— Când am slujit sub prinţul Krzysztof, tatăl hatmanului de acum.

— Eu, pe vremea lui jupân Koniecpolski, părintele steagului de acum. L-am scărmănat straşnic pe Gustav Adolf de câteva ori în Prusia şi am luat prinşi cu nemiluita; atunci i-am cunoscut bine şi mi-am dat seama câte parale fac. Ce se mai minunau flăcăii noştri de ei, pentru că domniile voastre trebuie să ştiţi că suedezii, ca o naţie care se bălăceşte mereu în apă şi cele mai mari foloase le scot din mare, sunt nişte scufundători *exquisitissimi*[103]. Le-am poruncit să arate ce ştiu, şi ce să vedeţi, domniile voastre: arunci un împieliţat într-o copcă şi el iţi iese pe cealaltă cu scrumbia vie în gură…

— Pentru Dumnezeu, ce vorbeşti domnia ta?!

---

[102] Cât poftesc (lat.).

[103] Excelenţi

— Să mor pe loc, dacă n-am văzut de o sută de ori astfel de ispravă, precum şi alte obiceiuri ciudate de-ale lor. Îmi aduc aminte că se învăţaseră atât de mult cu pâinea prusiană, că pe urmă nu mai voiau să plece. Jupân Stankiewicz vorbeşte cu dreptate, când spune că nu sunt oşteni prea grozavi. Pedestraşii mai sunt cum mai sunt, dar călărimii îi plâng de milă, fiindcă în ţara lor n-au cai şi nu învaţă de mici să călărească.

— Se pare că la început nu vom porni asupra lor, spuse jupân Szczyt, ci vom răzbuna mai întâi Wilno.

— Chiar aşa. Eu însumi l-am sfătuit astfel când m-a întrebat ce gândesc, răspunse Zagłoba. Dar după ce vom sfârşi cu unii, ne vom repezi numaidecât asupra celorlalţi. Ştiu că solii trebuie să năduşească bine.

— Îi primesc cum se cuvine, se amestecă jupân Załęski, dar, săracii, nu vor izbândi nimic, cea mai bună dovadă fiind poruncile date oştenilor.

— Ehei, Doamne sfinte, Doamne sfinte, spuse jupân Twarkowski, judele de Rosienie. Cum mai însufleţeşte primejdia oamenii! Mai să ne apuce deznădejdea luptând cu un singur vrăjmaş, iar acum nu ne temem nici de doi.

— Nici că se putea altfel, întări jupân Stankiewicz. Se întâmplă uneori să te mai laşi şi bătut, până când îţi pierzi dintr-odată răbdarea şi atunci, nu se ştie de unde, îţi regăseşti şi puterea şi curajul. Oare puţin am suferit, puţin am îndurat?!... Ne-am lăsat în seama regelui şi a şleahticilor coroanei, fără să ne gândim la forţele noastre, şi acum nu mai avem încotro, trebuie să-i biruim pe

amândoi vrăjmaşii sau să pierim cu toţii...

— Dumnezeu ne va ajuta! Destul cu zăbava!

— Ne-au pus sabia în gât!

— Să le-o punem şi noi! O să le arătăm celor din ţinuturile coroanei ce fel de oameni suntem! Aici nu va fi ca la Ujście, cât soarele pe cer!

Şi, pe măsura paharelor golite, creşteau înflăcărarea şi spiritul războinic. Tot aşa, pe marginea prăpăstiei, scăparea e hotărâtă deseori de sforţarea din urmă. Acum oştenii şi şleahticii, pe care nu demult Jan Kazimierz îi chema la Grodno prin ordonanţe deznădăjduite, înţelegeau prea bine acest adevăr. Toată lumea îşi îndrepta privirile spre Radziwiłł, toate gurile repetau acest nume înfricoşător care până nu demult mergea mână în mână cu izbânda. Numai el putea să strângă, să urnească puterile adormite ale ţării şi, aşezându-se în fruntea unei oştiri îndestulătoare, să hotărască biruinţa în amândouă războaiele.

După-amiază fură chemaţi pe rând la prinţ polcovnicii: Mirski, căpetenia steagului de cuirasieri ai hatmanului, apoi Stankiewicz, Ganchof, Charłamp, Wołodyjowski şi Sołłohub. Oştenii se cam mirară că sunt poftiţi la sfat câte unul şi nu toţi deodată, dar uimirea lor se sfârşi cu bine, căci nici unul nu plecă fără o răsplată, fără un semn de bunăvoinţă din partea prinţului. Hatmanul nu dorea în schimb decât ascultare şi încredere, pe care şi aşa i le ofereau cu toţii din toată inima. Voievodul îi mai întrebă grijuliu dacă nu s-a întors Kmicic şi porunci să i se dea de ştire când va veni.

Se întoarse într-adevăr, dar abia seara târziu,

când încăperile străluceau de lumină şi oaspeţii începuseră să se adune. La spătărie, unde veni să-şi schimbe hainele, îl găsi pe jupân Wołodyjowski care-l înfăţişă şi celorlalţi.

— Mă bucur grozav că te văd, domnia ta, şi pe prietenii domniei tale de asemenea, spuse, scuturându-i mâna micului viteaz. Parcă aş vedea un frate! Domnia ta poţi să mă crezi, pentru că eu nu ştiu să mă prefac. E drept că mi-ai crestat scăfârlia destul de urât, dar pe urmă m-ai pus pe picioare, lucru pe care n-am să-l uit câte zile-oi avea. O spun faţă de toţi, dacă nu erai domnia ta, acum m-aş fi aflat după gratii. Să dea Dumnezeu ca astfel de oameni să se nască şi din piatră. Cine crede altfel, e un prost şi să mă ia dracu dacă nu-i retez urechile.

— Încetează, domnia ta!

— Sar şi în foc pentru domnia ta, să mă trăsnească! Cine nu crede, să iasă afara!

Jupân Andrzej se uită împrejur cu priviri ameninţătoare, dar nimeni nu tăgădui, fiindcă altminteri ţineau cu toţii la Michał şi-l respectau; numai Zagłoba se miră:

— Bătu-te-ar să te bată, că nărăvaş mai eşti, domnia ta! Mi se pare că o să te îndrăgesc grozav pentru prietenia pe care i-o arăţi lui Michał; pe mine să mă întrebi cât face...

— Mai mult decât noi toţi! îl întrerupse Kmicic cu nestăpânirea-i de totdeauna.

După care se uită la cei doi Skrzetuski, apoi la Zagłoba şi adăugă:

— Domniile voastre, mă rog de iertare, nu vreau să jignesc pe nimeni, ştiu că sunteţi oameni de

nădejde şi mari cavaleri... Nu vă fie cu supărare, fiindcă eu aş dori din toată inima să vă merit prietenia.

— Nu face nimic, răspunse Jan Skrzetuski, ce e-n guşă, şi-n căpuşă.

— Îngăduie-mi să te îmbrăţişez! zise jupân Zagłoba.

— Mie nu trebuie să-mi spui un lucru de două ori!

Şi îşi căzură în braţe. După care jupân Kmicic strigă:

— Astăzi e musai să bem ceva, altfel nu se poate!

— Mie nu trebuie să mi-o spui de două ori! repetă Zagłoba ca un ecou.

— O să ne furişăm mai devreme la spătărie, iar de băutură am să mă îngrijesc eu.

Jupân Michał începu să mişte aprig din mustăţi.

„N-o să mai vrei să te furişezi, se gândi, uitându-se la Kmicic, când ai să vezi pe cine găseşti acolo.”

Şi aproape că deschise gura să-i spună lui Kmicic că spătarul de Rosienie a venit cu Oleńka la Kiejdany, dar îl cuprinse tristeţea, aşa că schimbă vorba.

— Şi steagul domniei tale unde se află? întrebă.

— Aici. E gata! A fost la mine Harasimowicz şi mi-a adus poruncă de la prinţ, ca la miezul nopţii oamenii să fie pe cai. L-am întrebat dacă vom pleca toţi şi mi-a răspuns că nu... Nu pricep ce poate să însemne asta. Dintre toate căpeteniile numai unele au primit aceeaşi poruncă. Dar pedestraşii străini au primit cu toţii.

— Poate că o parte din oştire o să plece la noapte, iar ceilalţi mâine, spuse Skrzetuski.

— Oricum, eu am să beau cu domniile voastre, iar steagul va pleca singur. Am să-l ajung din urmă după un ceas.

În clipa aceea dădu buzna înăuntru Harasimowicz.

— Înălţimea ta, jupâne stegar de Orsza! strigă. Înclinându-se din prag.

— Ce e, arde? Uite-mă! răspunse Kmicic.

— Trebuie să mergi îndată la luminăţia sa prinţul!

— Numaidecât, stai să mă îmbrac. Hei, slujitor, adă-mi contăşul şi brâul, că te tai!

Feciorul îi dădu într-o clipă cele cerute şi după un răstimp scurt, jupân Kmicic, gătit ca de nuntă, plecă la prinţ. Era atât de frumos, încât parcă era un soare. Avea cămaşă de lame argintie, înflorată cu mănunchiuri de stele care-i luminau toată făptura, şi închisă la gât cu un safir uriaş. Pe deasupra purta un contăş de catifea albastră, cingătoare albă de mare preţ, atât de strânsă, încât mijlocul părea tras printr-un inel. Sabia argintie bătută cu safire îi atârna la brâul în care îşi înfipsese buzduganul de rotmistru, menit să arate rangul stăpânului. Straiele îl făceau atât de frumos pe tânărul cavaler, încât era greu să găseşti printre şleahticii adunaţi la Kiejdany un bărbat mai arătos.

Jupân Michał oftă adânc, uitându-se la el şi, după ce pieri pe uşa spătăriei, spuse către jupân Zagłoba:

— Nici vorbă să-i stau alături în faţa unei jupâniţe!

— E, dacă mi-ai lua mie treizeci de ani din spinare! spuse Zagłoba.

Prinţul era şi el îmbrăcat când intră Kmicic, iar slujitorul şi cei doi negri tocmai ieşeau din încăpere. Rămaseră singuri.

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate că te-ai grăbit, zise prinţul.

— La porunca luminăţiei tale.

— Şi steagul?

— După cum mi s-a poruncit.

— Sunt oameni de nădejde?

— Merg şi-n iad după mine!

— Atunci e bine! Asemenea oameni îmi trebuie... În stare de orice, ca şi tine... O repet întruna, în nimeni nu mă încred ca în tine.

— Luminăţia ta, meritele mele nu pot fi puse alături cu ale vechilor oşteni, dar dacă vom porni asupra duşmanilor ţării, atunci, Dumnezeu mă vede, n-am să rămân în urmă.

— Nu vreau să ştirbesc cu nimic meritele celor vârstnici, răspunse prinţul, cu toate că... pot să vină astfel de *pericula,* urgii atât de năprasnice, încât şi cei mai credincioşi să se clatine.

— Să moară ca un câine acela oare se va lepăda de domnia ta la ceas de primejdie!

Prinţul se uită cu luare-aminte la chipul lui Kmicic.

— Nici tu... nu te vei lepăda?...

Tânărul cavaler se făcu stacojiu.

— Luminăţia ta!...

— Ce vrei să spui?

— M-am spovedit înaintea luminăţiei tale de toate păcatele mele şi sunt atât de multe, încât numai inima de părinte a luminăţiei tale a putut să-mi dea

iertare... Dar printre toate păcatele mele unul nu se află: nerecunoştinţa.

— Nici călcarea jurământului... Te-ai spovedit înaintea mea, ca înaintea unui părinte, iar eu nu numai că te-am iertat ca un părinte, ci te-am şi îndrăgit ca pe un fiu... pe care Dumnezeu nu mi l-a dat şi de aceea mi-e greu pe lume. Fii prietenul meu!

Spunând acestea, prinţul îi întinse mâna pe care tânărul cavaler îşi apăsă îndată buzele.

Tăcură amândoi un răstimp mai lung; deodată prinţul îl privi în ochi pe Kmicic şi rosti:

— Billewiczówna e aici!

Kmicic păli şi bâlbâi ceva neînţeles.

— Am trimis înadins după ea, ca cearta dintre voi să înceteze. Ai s-o vezi numaidecât, fiindcă doliul după moartea bunicului a luat sfârşit. Chiar astăzi, deşi Dumnezeu îmi este martor că nu-mi văd capul de treburi, am vorbit cu spătarul de Rosienie.

Kmicic îşi luă capul în mâini.

— Cu ce am să mă plătesc faţă de luminăţia ta? Cu ce am să mă plătesc?...

— I-am spus limpede jupânului spătar că voinţa mea e să vă luaţi cât mai repede şi nu va fi împotrivă. Avem vreme. De tine atârnă totul, iar eu voi fi fericit dacă-ţi vei căpăta răsplata din mâinile mele, să dea Dumnezeu să te mulţumesc şi altă dată, fiindcă tu trebuie să ajungi sus. Ai păcătuit, pentru că eşti tânăr, dar pe câmpul de luptă ţi-ai dobândit o faimă statornică... şi toţi cei tineri sunt gata să te urmeze. Pe legea mea, trebuie să ajungi sus! Slujbele judeţelor nu sunt potrivite pentru un neam ca al tău... Ştii doar că eşti înrudit cu Kiszka, iar eu

mă trag dintr-o Kiszczankă... Ai nevoie doar de puţină aşezare, iar pentru asta însurătoarea e lucrul de căpetenie. Ia-o pe fata asta, dacă ţi-a rămas în inimă, şi nu uita cine ţi-o dă.

— Luminăţia ta, îmi pierd minţile!... Viaţa, sângele meu sunt ale luminăţiei tale... Ce trebuie să fac, ca să-mi plătesc datoria? Vorbeşte, luminăţia ta, porunceşte!

— Plăteşte-mi cu bine pentru bine... Păstrează-mi credinţă, ai încredere că ceea ce fac e pentru binele obştii. Să nu te lepezi de mine când vei vedea trădarea şi lepădarea altora, când răutatea va învinge, când eu însumi... Prinţul se opri brusc.

— Jur! rosti Kmicic cu înflăcărare. Îmi dau cuvântul de cavaler că voi rămâne alături de luminăţia ta până la ultima suflare, căpetenie, părinte şi binefăcător al meu!

Spunând acestea, Kmicic se uită cu ochii plini de flăcări la prinţ şi mai că se înspăimântă de schimbarea pe care o văzu pe faţa lui. Chipu-i leonin se înroşise, vinele i se umflaseră la tâmple, picături dese de sudoare îmbrobonaseră fruntea înaltă, iar ochii împrăştiau luciri neobişnuite.

— Ce ai, luminăţia ta? întrebă cavalerul, neliniştit.

— Nimic, nimic!...

Radziwiłł se ridică, se duse cu paşi repezi la colţul de rugăciune şi, smulgând crucifixul, începu să vorbească cu glas puternic, înăbuşit.

— Jură pe crucea asta că nu te vei lepăda de mine până la moarte!...

Cu toată înflăcărarea şi credinţa lui, Kmicic îl

privi o clipă uimit.

— Pe chinurile lui Christos... jură!... stărui hatmanul.

— Pe chinurile lui Christos... jur! repetă Kmicic, punându-şi degetele pe crucifix.

— Amin! adăugă prinţul solemn.

Ecoul încăperii înalte repetă undeva pe sub boltă: „Amin” şi se aşternu liniştea. Se auzea numai răsuflarea pieptului puternic al lui Radziwiłł. Kmicic nu-şi lua ochii uimiţi de la hatman.

— Acum eşti al meu... rosti prinţul într-un târziu.

— Întotdeauna am fost al luminăţiei tale, răspunse îndată tânărul cavaler, dar binevoieşte a-mi spune, binevoieşte a mă lămuri ce se întâmplă? De ce te-ai îndoit, luminăţia ta? E vreo primejdie? Au ieşit la iveală niscaiva uneltiri, a trădat cineva?

— Se apropie ceasul încercării, spuse prinţul mohorât. Cât despre duşmani, nu ştii oare că jupân Gosiewski, jupân Judycki şi voievodul de Witebsk ar fi prea bucuroşi să-mi dea brânci în prăpastie? Aşa-i! Vrăjmaşii casei mele se întăresc, trădarea se lăţeşte şi ne ameninţă nenorociri mari. De aceea îţi spun: se apropie ceasul încercării...

Kmicic tăcuse, dar vorbele prinţului nu-i împrăştiau întunericul care-i acoperea mintea şi se întreba zadarnic ce poate să-l ameninţe în această clipă pe puternicul Radziwiłł? Doar se afla în fruntea unei oştiri cum nu mai avusese niciodată. Numai la Kiejdany şi prin împrejurimi erau atâţia oşteni, încât dacă prinţul ar fi avut asemenea putere înainte de a pleca la Szkłów, soarta războiului ar fi fost fără îndoială alta.

Gosiewski şi Judycki erau într-adevăr împotriva lui, dar îi avea în mână pe amândoi şi-i ţinea sub pază, iar voievodul de Witebsk era un om prea cinstit şi un patriot prea bun, ca în ajunul campaniei împotriva vrăjmaşului să se teamă de vreo piedică sau uneltire din partea lui.

— Dumnezeu mă vede, nu pricep nimic! se repezi Kmicic care nu era în stare niciodată să-şi stăpânească gândurile.

— Astăzi încă vei înţelege totul, răspunse Radziwiłł liniştit. Acum să mergem în sală.

Şi luându-l de braţ pe tânărul polcovnic, se îndreptară împreună spre uşă.

Trecură prin câteva încăperi. De departe, din sala uriaşă, se auzeau sunetele capelei pe care o conducea un franţuz, adus anume de prinţul Bogusław. Cânta un menuet care se dansa pe atunci la curtea regelui Franţei. Tonurile blânde se amestecau cu murmurul glasurilor. Prinţul Radziwiłł se opri şi ascultă.

— Să dea Dumnezeu, spuse după o clipă, ca toţi oaspeţii aceştia, pe care-i primesc sub acoperişul meu, să nu treacă mâine de partea vrăjmaşilor mei.

— Luminăţia ta, răspunse Kmicic, trag nădejde că printre ei nu se află prieteni de-ai suedezilor.

Radziwiłł se înfiora şi se opri deodată.

— Ce vrei să spui?

— Nimic, luminăţia ta, numai că acolo se veselesc oşteni de nădejde.

— Să mergem... Timpul va arăta şi Dumnezeu va judeca cine-i de nădejde... Să mergem!

Lângă uşă stăteau doisprezece paji, flăcăi foarte

frumoşi, îmbrăcaţi în peneturi şi catifele. Zărindu-l pe hatman, se aşezară pe două rânduri, iar prinţul, apropiindu-se întrebă:

— Prinţesa a intrat în sală?

— A intrat, luminăţia ta! răspunseră feciorii de casă.

— Dar solii?

— Sunt şi ei.

— Deschideţi!

Amândouă canaturile uşii se deschiseră cât ai clipi din ochi; râul de strălucire irumpse şi lumină statura uriaşă a hatmanului care, urmat de jupân Kmicic şi de paji, urcă pe podina pe care se aşezaseră scaune pentru oaspeţii mai de vază.

În sală se iscă mişcare, toate privirile se îndreptară spre prinţ, după care un strigăt se smulse din sutele de piepturi ale cavalerilor:

— Trăiască Radziwiłł! Să trăiască! Să ne conducă! Trăiască!

Prinţul se înclină, apoi începu să dea bineţe oaspeţilor adunaţi pe podium, care se ridicaseră în clipa când îl văzuseră intrând. Printre cei mai de seamă, afară de prinţesă, se aflau acolo cei doi soli suedezi, trimisul moscovit, voievodul de Wenden, preotul episcop Parczewski, preotul Biołozór, jupân Komorowski, jupân Mierzejewski, jupân Hlebowicz, starostele de Samogiţia şi cumnat al huImanului, tânărul Pac, polcovnicul Ganchof, polcovnicul Mirski, Weissenhoff, solul prinţului Kurlandiei, şi câteva jupâniţe din suita prinţesei.

Hatmanul, cum se cuvine să facă o gazdă primitoare, dădu bineţe mai întâi solilor, cu care

schimbă câteva cuvinte, apoi celorlalţi, după care se aşează în jilţul cu baldachin de hermină şi îşi lăsă privirile să rătăcească prin sală, unde răsunau încă uralele:

— Trăiască!... Să ne călăuzească!... Să trăiască!...

Kmicic îşi ţine răsuflarea, se teme parcă să nu sperie mulţime. Îşi muta privirea de pe o faţă pe alta, căutând trăsăturile îndrăgite ale aceleia care în această clipă îi stăpânea sufletul şi mintea cavalerului. Inima îi bătea ca un ciocan...

„Ea e aici! în curând am s-o văd, o să-i vorbesc!...” repeta în gând... Şi căuta, căuta tot mai lacom, tot mai neliniştit. „Uite, acolo! dincolo de penele evantaiului se văd nişte sprâncene negre, fruntea albă şi părul luminos. Ea e!”

Kmicic îşi ţine răsuflarea, se teme parcă să nu sperie vedenia, dar penele se mişcă, faţa se descoperă şi — nu! nu e Oleńka, nu e fiinţa dragă, cea mai dragă. Privirea îi pleacă mai departe, vede făpturi frumoase, alunecă peste evantaie şi atlazuri, peste chipuri îmbobocite ca nişte flori şi se amăgeşte mereu. Nu e ea, nu e nici ea! Până când hăt în fundul sălii, lângă o fereastră, văzu ceva alb, şi cavalerului i se făcu negru înaintea ochilor. Ea e, Oleńka, fiinţa scumpă...

Capela începe să cânte iarăşi, mulţimea tălăzuieşte, jupâniţele se plimbă de colo-colo, trec pe dinainte-i cavaleri în straie alese, iar el nu vede nimic, parc-ar fi orb sau surd, o vede numai pe ea şi o priveşte cu atâta lăcomie, ca şi când acum ar vedea-o prima dată. Pare să fie tot Oleńka de la Wodokty, dar e alta. În această sală uriaşă şi în

această mulţime pare mai mică, şi faţa îi e cât pumnul, ca de copil. S-o tot iei în braţe şi s-o mângâi! Totuşi ea e, cu toate că pare alta: aceleaşi trăsături, gura dulce, genele care aruncă umbre pe obraji şi fruntea asta luminoasă, liniştită, dragă... Amintirile se perindă ca fulgerele prin mintea lui jupân Andrzej: încăperea slugilor de la Wodokty, unde o văzuse întâia oară, şi odăile tăcute în care stătuseră împreună. Câtă dulceaţă, numai când îşi aminteşte!... Dar plimbarea cu sania până la Mitruny, în timpul căreia a sărutat-o! După aceea oamenii îi despărţiseră, aţâţând-o împotriva lui.

„Trăsni-i-ar! răbufni Kmicic în gând. Uite ce am avut şi n-am fost în stare să păstrez! Cât de aproape era atunci şi cât de departe este acum!”

Stă acolo dreaptă, ca o străină, şi nici nu ştie că e şi el aici. Şi îl cuprinse mânia amestecată cu o jale nemărginită, pentru care nu găsi alte cuvinte afară de strigătul din suflet:

„Ei, Oleńka, Oleńka!”

Jupân Andrzej se înfuriase nu o dată pe el însuşi pentru zburdălniciile dinainte şi mai să le poruncească slujitorilor să-l întindă pe jos şi să-i numere o sută de harapnice, dar nicicând nu se mâniase ca acum când o vedea iarăşi după atâta vreme, mai frumoasă ca totdeauna, mai frumoasă chiar decât şi-o închipuia. Acum voia să se chinuiască îngrozitor, dar pentru că se afla printre oameni, într-o tovărăşie aleasă, scrâşnea numai amarnic din dinţi şi, parcă vrând să-şi înfigă şi mai adânc spinul în inimă, repeta în gând:

„Aşa-ţi trebuie, neghiobule! Aşa-ţi trebuie!”

În acest timp, capela tăcu iarăşi şi jupân Andrzej auzi glasul hatmanului:

— Vino după mine!

Kmicic parcă se trezi din somn.

Prinţul coborî de pe podină şi se amestecă printre oaspeţi. Chipul îi era luminat de un zâmbet blajin şi bun care creştea parcă şi mai mult măreţia acestui om. Era acelaşi stăpân falnic, care odinioară, întâmpinând-o pe regina Măria Ludovica[104] la Nieporęt, îi uimise şi îi lăsase în umbră pe curtenii franţuzi nu numai prin bogăţie, dar şi prin obiceiurile sale alese; era acelaşi despre care scria cu atâta admiraţie Jean Laboureur în descrierea călătoriei sale. Acum dar se oprea mereu lângă jupânesele mai în vârstă, lângă şleahtici mai însemnaţi şi lângă polcovnici, găsind pentru fiecare oaspete o vorbă bună, uimindu-i pe cei de faţă prin ţinerea de minte şi câştigând într-o clipită toate inimile. Privirile tuturor îl urmăreau oriunde se ducea. În cele din urmă, prinţul se apropie de spătarul de Rosienie şi-i spuse:

— Îţi mulţumesc, bătrâne prieten, că ai venit, deşi aş fi avut dreptul să mă supăr. Billewicze nu e la o sută de mile de Kiejdany, dar tu eşti o *rara avis* în casa mea.

— Luminăţia ta, răspunse spătarul, făcând o plecăciune adâncă. Acela care-ţi răpeşte timpul luminăţiei tale, nedreptăţeşte ţara.

---

[104] *Maria Ludovica de Gonzague* (1611—1667), prinţesă franceză, din 1645 regină a Poloniei, ca soţie a lui Władysław al IV-lea, apoi a lui Jan Kazimierz. Ambiţioasă şi energică, a sprijinit alianţa cu Franţa şi a vru să introducă alegerea vivende rege; candidatul ei în tron era prinţul d'Enghien.

— Mă şi gândeam să mă răzbun şi să te calc la Billewicze; cred că ţi-ai fi primit bine vechiul tovarăş de tabără.

Spătarul roşi de plăcere, iar prinţul vorbi mai departe.

— Numai că n-am avut timp, nu-mi mai ajunge timpul niciodată!... Dar când îţi vei căsători ruda, nepoata răposatului Herakliusz, am să viu neapărat la nuntă, pentru că vă sunt îndatorat la amândoi.

— Dă, Doamne, să fie cât mai repede! strigă spătarul.

— Acum ţi-l înfăţişez pe jupân Kmicic, stegarul de Orsza; e din acei Kmicic care se înrudesc cu neamul Kiszka, iar prin acesta cu Radziwiłł. Gândesc că ai auzit acest nume de la Herakliusz, care ţinea la ei ca la nişte fraţi...

— Închinăciune, închinăciune! repetă spătarul măgulit întrucâtva de măreţia neamului tânărului cavaler, pe care-l lăuda însuşi Radziwiłł.

— Mă închin jupânului spătar, binefăcătorul meu şi mă încredinţez bunăvoinţei sale, spuse cu îndrăzneală şi nu fără anume mândrie jupân Andrzej. Polcovnicul Herakliusz a fost părintele şi binefăcătorul meu şi, cu toate că mai târziu lucrarea lui s-a stricat, eu n-am încetat să ţiu la toţi Billewiczii, ca şi când în vinele lor ar curge sângele meu.

— Mai ales, rosti prinţul, punându-şi mâna proteguitor pe umărul tânărului, n-a încetat să ţină la Billewiczówna, lucru de care mi s-a spovedit mai demult

— Şi am s-o repet în faţa tuturor! spuse Kmicic cu

înflăcărare.

— Domol, domol! răspunse prinţul. Vezi, domnia ta, spătare, cavalerul e făcut din foc şi pucioasă, de aceea a şi zburdat puţin, dar pentru că e tânăr şi se află sub proteguirea mea, gândesc că dacă ne vom strădui amândoi, vom izbuti să convingem judecata să-l ierte de osândă.

— Luminăţia ta vei face ce crezi de cuviinţă! răspunse spătarul! Nefericita copilă va trebui să strige precum acea preotească păgână lui Alexandru: „Cine poate să-ţi stea împotrivă!”

— Iar noi, precum acel macedonean, ne vom mulţumi cu această făgăduială, spuse prinţul râzând. Dar să lăsăm asta! Condu-ne acum la ruda domniei tale, fiindcă şi eu sunt bucuros s-o văd. Trebuie să îndreptăm lucrarea aceea a lui jupân Herakliusz, care s-a stricat.

— La porunca luminăţiei tale!... Fata se află acolo sub privegherea jupânesei Wojniłłowiczowa, o rudă a noastră. Mă rog de iertare dacă se va arăta încurcată, fiindcă n-am avut vreme s-o previn.

Prevederile spătarului erau îndreptăţite. Din fericire, Oleńka îl văzuse mai demult pe jupân Andrzej alături de hatman, aşa că putuse să-şi mai vină puţin în fire, dar la început mai să-şi piardă cumpătul. Păli ca ceara, picioarele începură să-i tremure şi se uită la tânărul cavaler ca la o vedenie care venea de pe lumea cealaltă. Multă vreme nu-i veni să-şi creadă ochilor. Ea îşi închipuia că nenorocitul de el rătăceşte pe undeva prin păduri, fără un adăpost deasupra capului, părăsit de toţi, hăituit de lege ca o fiară, sau, întemniţat în turn, se

uită cu priviri deznădăjduite prin zăbrelele de fier la lumea veselă de afară. Numai Dumnezeu ştia cât de cumplită era jalea care-i cuprindea inima după acest nesăbuit, numai Dumnezeu putea să-i numere lacrimile pe care le vărsase în singurătate din pricina sorţii lui atât de năprasnice, deşi îndreptăţite. Şi iată că în acest, timp el se afla la Kiejdany, slobod, de-a dreapta hatmanului, mândru şi înţolit în mătăsuri şi catifele, cu buzduganul de polcovnic la cingătoare, cu fruntea sus, cu chipul trufaş, poruncitor, şi însuşi marele hatman, însuşi Radziwiłł îi punea prieteneşte mâna pe umăr. Simţăminte ciudate şi contradictorii se învălmăşiră la început în inima jupâniţei; simţea deci o mare uşurare, ca şi când i-ar fi luat cineva o povară de pe umeri, îi părea rău că atâta milă şi îngrijorare se irosiseră în zadar; încerca şi dezamăgirea oricărui suflet cinstit la vederea pedepselor neîmplinite pentru păcate şi abateri grele; era însă şi bucuroasă, simţindu-şi propria neputinţă şi admiraţia îngemănată cu teamă pentru voinicul acesta care izbutise să scape din asemenea vâltoare.

În acest timp, prinţul, spătarul şi Kmicic sfârşiră de vorbit şi începură să se apropie. Jupâniţa îşi acoperi ochii cu pleoapele şi îşi înălţă umerii cum îşi înalţă pasărea aripile când vrea să-şi ascundă capul între ele. N-avea nici o îndoială că vin spre ea. Îi vedea fără să se uite la ei, simţea că sunt din ce în ce mai aproape, acum se află lângă ea şi se opresc. Era atât de sigură, încât, fără să-şi ridice pleoapele, se ridică deodată şi făcu prinţului o plecăciune adâncă.

Acesta se afla într-adevăr înaintea ei şi îi vorbi:

— Pe chinurile Mântuitorului!... Acum nu mă mai mir de tânărul Kmicic, fiindcă floarea asta a îmbobocit de minune... Fii binecuvântată, jupâniţă, mă bucur din toată inima să te văd, nepoată iubită a lui Billewicz. Mă recunoşti oare?

— Te recunosc, luminăţia ta! răspunse Oleńka.

— Eu însă nu te-aş fi recunoscut, pentru că erai abia o copilandră când te-am văzut ultima oară şi nu erai frumoasă ca acum... Ridică-ţi numai acele văluri de pe ochi... Pe legea mea, mare noroc pe scufundătorul care va culege asemenea perlă; nefericit e cel ce-a avut-o şi a pierdut-o... Iată înainte-ţi un astfel de deznădăjduit în persoana acestui cavaler... Îl recunoşti?

— Îl recunosc, şopti Oleńka fără să-şi ridice privirile.

— A păcătuit mult şi ţi-l aduc la spovedanie... Dă-i pedeapsa pe care o vrei, dar iartă-l, căci deznădejdea poate să-l împingă la fapte şi mai necugetate..

Aici prinţul se întoarse spre spătar şi spre jupâneasa Wojniłłowiczowa:

— Domniile voastre, să-i lăsăm singuri pe tineri, fiindcă nu se cuvine să fim de faţă la o spovedanie; pe mine mă opreşte şi credinţa mea de la aceasta.

După o clipă, jupân Andrzej şi Oleńka rămaseră singuri.

Inima i se zbătea în piept ca la un porumbel asupra căruia se repede eretele, cu toate că nici el nu se simţea în apele lui. Îl părăsise îndrăzneala de totdeauna, nestăpânirea şi siguranţa de sine. O vreme tăcură amândoi.

În cele din urmă, Kmicic începu să vorbească înăbuşit:

— Nu te aşteptai să mă vezi, Oleńka?

— Nu, şopti jupâniţa.

— Pentru Dumnezeu, te-ai teme mai puţin dacă s-ar afla lângă tine un tătar. Nu-ţi fie frică! Uite câtă lume e aici. Nu vei avea de suferit nici o strâmbătate din partea mea. Chiar de-am fi numai noi doi, n-ai avea de ce să te temi, pentru că m-am jurat să te respect.

Jupâniţa îşi ridică privirile şi se uită o clipă la el.

— Cum pot să mai cred?

— E adevărat, am păcătuit, dar asta a trecut şi nu se va mai repeta... Când mă zbăteam în ghearele morţii după duelul cu Wołodyjowski, mi-am spus: nu vei mai încerca s-o iei cu forţa, cu ajutorul sabiei şi al focului, ci îi vei dobândi iertarea prin fapte vrednice!... Fiindcă nici ea nu are inima de piatră şi-i va trece supărarea; când o să vadă că te îndrepţi, o să te ierte!... Iată de ce m-am jurat să mă îndrept şi mă voi ţine de jurământ. M-a ajutat şi Dumnezeu, fiindcă a venit Wołodyjowski şi mi-a adus împuternicirea de a strânge oşteni. Putea să nu mi-o dea, dar mi-a dat-o; e un om vrednic. Numai aşa am putut să nu mă mai înfăţişez la judecată, pentru că am trecut sub oblăduirea hatmanului. I-am mărturisit prinţului toate păcatele, ca unui părinte, iar el nu numai că m-a iertat, dar mi-a făgăduit să-i îmbuneze pe toţi şi să mă apere împotriva răutăţii oamenilor. Dumnezeu să-l binecuvânteze... Nu voi mai fi un oropsit, Oleńka, am să mă împac cu oamenii, am să-mi refac bunul renume, am să-mi

slujesc ţara şi am să îndrept toate stricăciunile... Oleńka, ce zici de asta?... Nu-mi spui nici o vorbă bună?

Şi începu să se uite la ea cu luare-aminte şi să-şi împreune mâinile, ca şi când s-ar fi rugat înaintea ei.

— Aş putea să cred? întrebă jupâniţa.

— Ai putea, pe viul Dumnezeu, trebuie! răspunse Kmicic. Au crezut şi prinţul hatman şi jupân Wołodyjowski. Îmi cunosc şi ei toate nelegiuirile mele şi totuşi m-au crezut... Vezi!... De ce numai tu să n-ai încredere?

— Pentru că eu am văzut lacrimile curgând din pricina domniei tale... Pentru că eu am văzut mormintele peste care nu apucase să crească iarba...

— O să crească, iar lacrimile am să le şterg eu însumi.

— Mai întâi şterge-le, domnia ta.

— Lasă-mă să nădăjduiesc măcar că dacă mă voi îndrepta, am să te dobândesc şi pe tine. Ţie ţi-e uşor să spui: „Mai întâi şterge-le...” Şi dacă eu am s-o fac, iar tu ai să te căsătoreşti în acest timp cu altul? Doamne, îndură-te de mine şi păzeşte-mă de asemenea întâmplare, fiindcă mi-aş pierde minţile. Pentru numele lui Dumnezeu, te rog în genunchi, Oleńka, spulberă-mi îndoiala că n-am să te pierd înainte de a-i împăca pe şleahticii tăi. Ţii minte, tu însăţi mi-ai scris asta, eu am păstrat scrisoarea şi când mi-e inima grea o citesc. Altceva nu vreau nici eu, doar să-mi făgăduieşti că mă vei aştepta şi nu te vei căsători cu altul!...

— Domnia ta ştii că testamentul nu-mi îngăduie să fac una ca asta. Numai la mânăstire pot să mă

adăpostesc.

— Oho, ştiu că m-ai răsplătit cum se cuvine! Pe legea mea, dă-mi pace cu mânăstirea, că mă trec fiorii numai când mă gândesc. Că dacă nu, Oleńka, să ştii că-ţi cad în genunchi aici, în faţa tuturor, şi am să te rog să nu faci una ca asta. Pe jupân Wołodyjowski l-ai respins, o ştiu chiar de la el. El m-a îndemnat să te dobândesc prin fapte bune... Dar la ce-ar mai folosi, dacă tu te-ai duce la mânăstire? Ai să-mi spui că virtutea trebuie răsplătită pentru ea însăşi... iar eu am să-ţi spun că ţin la tine ca un deznădăjduit şi altceva nu mai vreau să ştiu. După ce ai plecat de la Wodokty, abia m-am dat jos din pat şi am şi început să te caut. Am pus steagul pe picioare, am fost prins mereu cu treburi, n-am avut vreme nici să mănânc şi să dorm ca lumea, dar n-am încetat să te caut. Aşa mi-a fost dat, să nu-mi tihnească viaţa fără tine. Aşa am ajuns! M-am hrănit numai cu oftatul. Până când am aflat că eşti la spătar, la Billewicze. Îţi spun, m-am luptat cu gândurile, cum m-aş fi luptat cu un urs: să mă duc, să nu mă duc?... Dar n-am cutezat să vin, de teamă să nu fiu întâmpinat cu fiere. Atunci mi-am zis: n-am făcut încă nimic bun... nu mă duc... Dar prinţul, scumpul meu părinte, s-a milostivit de mine şi a trimis să vă poftească la Kiejdany, să-mi satur măcar ochii cu dragostea mea... Înainte de a pleca la luptă. Nu-ţi pretind să te căsătoreşti mâine cu mine... Vreau să aud barem o vorbă bună de la tine, să-mi piară îndoiala şi să-mi fie mai uşor... O, sufletul meu!... Nu vreau să mor, dar în bătălie oricine poate s-o păţească, fiindcă n-am să mă ascund în spatele

altora… aşa că trebuie să mă ierţi, cum îl ierţi pe cel aflat pe moarte.

— Dumnezeu să te ferească şi să te călăuzească, răspunse jupâniţa cu glasul moale, şi jupân Andrzej înţelese că vorbele lui îşi ajunseseră ţintă.

— Comoara mea. Îţi mulţumesc, dar nu te mai duci la mânăstire?

— Încă nu.

— Dumnezeu să te binecuvânteze.

Şi cum se topesc, zăpezile primăvara, aşa începu să se topească neîncrederea dintre ei şi se simţiră mai apropiaţi decât înainte. Fericirea din inimile uşurate le strălumina ochii. Cu toate că ea nu-i făgăduise nimic, iar el avea atâta minte, încât să nu-i mai ceară nimic acum, Oleńka înţelegea prea bine că nu trebuie, că nu se cuvine să-i închidă drumul spre îndreptare despre care vorbea cu atâta inimă. Nu se îndoia nici o clipă de sinceritatea lui, fiindcă acesta nu era omul care să ştie să se prefacă. Dar pricina cea mai însemnată pentru care nu-l respingea din nou, pentru care îl lăsa să nădăjduiască, era că în adâncul inimii îi rămăsese drag acest zvăpăiat. Dragostea aceasta era acoperită de un munte de amărăciune, dezamăgire şi durere, dar trăia, gata oricând să creadă şi să ierte totul.

„El e mai bun decât îl arată faptele lui, se gândea jupâniţa. şi acum nu-i mai are pe cei care-l împingeau la rele; din pricina deznădejdii ar putea să facă iarăşi vreo ispravă necugetată, aşa că să nu mai deznădăjduiască niciodată.”

Inima-i cinstită se bucura de propria bunătate. Pe obrajii Oleńkăi se iviră bujori proaspeţi ca

trandafirul sub rouă dimineţii, ochii aveau străluciri dulci şi vioaie, de credeai că răspândesc lumină în sală. Oamenii treceau şi se mirau de frumoasa pereche, pentru că de-ai fi căutat cu lumânarea şi ar fi fost greu să găseşti alţii ca ei în toată sala în care se afla adunată floarea şleahticilor şi a jupâniţelor.

Ca şi când s-ar fi vorbit, amândoi erau îmbrăcaţi la fel, fiindcă şi ea purta o rochie de lamé argintie, încheiată cu un safir şi un lăibăraş de catifea veneţiană. „Parcă sunt frate şi soră” — spuneau cei care nu-i cunoşteau, dar alţii se împotriveau: „Nu se poate, fiindcă lui prea îi sticlesc ochii când se uită la ea”.

În acest timp, în sală şambelanul vesti că e timpul să se aşeze la masă şi îndată lumea începu să se mişte. Graful Loewenhaupt, tot numai dantele, mergea înainte la braţ cu prinţesa, a cărei trenă era purtată de doi paji minunaţi; în urma lor, baronul Shitte o conducea pe jupâneasa Hlebowiczowa, apoi veneau preotul episcop Parczewski cu preotul Białozór, amândoi îngrijoraţi de ceva şi posomorâţi.

Prinţul Janusz, care în alai lăsase primul loc oaspeţilor, iar la masă avea pregătit alături de prinţesă locul cel mai înalt, o ducea pe jupâneasa Korfowa, soţia voievodului de Wenden, care se afla de o săptămână la Kiejdany. Şi astfel şiragul de perechi înainta ca un şarpe în sute de culori, alungindu-se şi făcând ape-ape. Kmicic o conduce pe Oleńka care îşi sprijinea uşor mâna pe mâna lui; cavalerul se uita dintr-o parte la chipu-i gingaş, fericit, şi lumina ca o făclie, cel mai mare dintre magnaţii de faţă, fiindcă se afla aproape de cea mai

mare comoară.

Mergând astfel cu paşi înceţi în sunetele capelei, intrară în sala de ospăţ, care părea o clădire aparte. Mesele erau aşezate în potcoavă pentru trei sute de oameni şi se îndoiau de greutatea văsăriei de aur şi argint. Prinţul Janusz, ca reprezentant al măreţiei regale şi înrudit cu atâtea capete încoronate, se aşează lângă prinţesă în jilţul cel mai înalt, şi toţi care treceau pe dinaintea lui făceau o plecăciune adâncă şi îşi ocupau locurile potrivite cu rangul fiecăruia.

Pesemne însă, li se părea celor de faţă, că hatmanul nu uita că acesta este ultimul ospăţ dinaintea unui război greu, în care aveau să se hotărască destinele unor ţări uriaşe, fiindcă pe faţa lui se citea neliniştea. Se prefăcea zâmbitor şi vesel, dar arăta de parcă era cuprins de fierbinţeală. Uneori, pe fruntea-i ameninţătoare se adunau norii, şi cei care stăteau mai aproape puteau să vadă că e îmbrobonată de sudoare; alteori privirea îi aluneca iute peste chipurile comesenilor, oprindu-se cercetătoare pe faţa câte unui polcovnic, apoi iarăşi îşi încrunta sprâncenele de leu, chinuit parcă de dureri sau de mânia stârnită de chipul privit. Lucru de neînţeles, dar şi dregătorii care stăteau alături de prinţ, precum solii, preotul episcop Parczewski, preotul Białozór, jupân Komorowski, jupân Mierzejewski, jupân Hlebowicz, voievodul de Wenden şi alţii erau şi ei îngrijoraţi şi neliniştiţi. Cele două laturi ale potcoavei uriaşe răsunau de veselia vorbelor şi murmurelor obişnuite la ospeţe, dar mijlocul tăcea posomorât şi şoptea cuvinte rare

sau schimba priviri încărcate de teamă.

Nu era însă de mirare, întrucât mai jos se aflau polcovnicii ori cavalerii pe care războiul apropiat îi amenința cel mai mult cu moartea. E mai lesne să cazi în luptă, decât să duci pe umeri povara răspunderii ei. Sufletul oșteanului nu se îngrijorează, căci răscumpărându-și păcatele cu sânge, zboară spre cer; numai acela își lasă capul greu pe piept și se răfuiește în gând cu Dumnezeu și propria conștiință, care în ajunul zilei hotărâtoare nu știe ce pahar va da țării să bea mâine.

Astfel își lămureau neliniștea prințului cei de la capetele de jos ale potcoavei.

— Așa-i el, înaintea fiecărui război își cercetează cugetul, îi spuse bătrânul polcovnic Stankiewicz lui jupân Zagłoba, dar cu cât e mai mohorât, cu atât e mai rău pentru vrăjmaș, fiindcă în ziua bătăliei va fi vesel, nu mai încape îndoială.

— Păi și leul mormăie înainte de luptă, răspunse jupân Zagłoba, ca să-și stârnească și mai mult ura împotriva dușmanului. Cât privește pe marii războinici, fiecare își are obiceiurile lui. Se pare că Hanibal[105] dădea cu zarurile, Scipio Africanus[106] - spunea stihuri, jupân Koniecpolski, tatăl, vorbea totdeauna despre femei, iar eu joimesc cu plăcere ca la vreun ceas înainte de bătălie, cu toate că nu mă dau în lături nici de la un pahar cu prietenii.

---

[105] *Hanibal* (147—183 î.e.n.) — general și om de stat cartaginez. Declanșează al doilea război punic, îi bate pe romani la Trasimene (217 î.e.n.) și la Cannes (216 î.e.n.); va fi învins la Zama (202 î.e.n.). Fuge apoi în Orient.

[106] *Scipio Africanus* (235—183 î.e.n.) — ca proconsul, contribuie la cucerirea Spaniei în timpul celui de-al doilea război punic, învingându-l pe Hanibal la Zama (202 î.e.n.).

— Băgaţi de seamă, domniile voastre, că şi preotul episcop Parczewski e alb ca hârtia! zise Stanisław Skrzetuski.

— Pentru că stă la masa calvinilor şi se prea poate să înghită ceva necurat, lămuri Zagłoba cu glas şoptit. Oamenii bătrâni spun că diavolul n-are cum să intre în băutură, aşa că poţi să bei pretutindeni fără teamă, dar de mâncare, mai ales de supă, trebuie să te fereşti. Aşa era şi la Crîm pe vremea când mă aflam în robie acolo. Hogii tătari, adică preoţii, ştiau să gătească berbecul cu usturoi cu atâta iscusinţă, că cine gusta din el, era gata să-şi lepede credinţa şi să se dea în legea prooroculuі lor diavolesc.

Zagłoba coborî şi mai mult glasul:

— Domniile voastre, nu vreau să-l jignesc pe prinţ, dar vă sfătuiesc să faceţi semnul crucii asupra mâncării, fiindcă pe cel care se fereşte singur, îl fereşte şi Dumnezeu.

— Ce vorbeşti, domnia ta!... Cine s-a încredinţat lui Dumnezeu înainte de masă, aceluia nu mai poate să i se întâmple nimic; la noi în Wielkopolska sunt luterani şi calvini cu nemiluita, dar n-am auzit să facă farmece la mâncare.

— Aşa-i, în Wielkopolska sunt o groază de luterani, de-aia v-aţi şi băgat în cârd numaidecât cu suedezii, răspunse Zagłoba. În locul prinţului, eu aş fi asmuţit câinii pe solii ăştia, nu le-aş mai fi umplut burdihanele cu bunătăţi. Ia uitaţi-vă la Loewenhaupt. Înfulecă de parcă ar trebui să-l ducă peste o lună la iarmaroc legat cu sfoara de picior. Ba-şi mai îndeasă şi buzunarele cu bacalii pentru nevastă şi copii... Am

uitat cum se numeşte celalalt, lovi-l-ar...

— Tătucă, întreabă-l pe Michał, îl îndemnă Jan Skrzetuski.

Jupân Michał nu stătea prea departe, dar nu mai vedea şi nu mai auzea, fiindcă se afla între două jupâniţe; în stânga o avea pe jupâniţa Elżbieta Sielawska, o jupâniţa vrednică de vreo patruzeci de ani, iar în dreapta pe Oleńka Billewicz, lângă care şedea Kmicic. Jupâniţa Elżbieta îşi scutura capul împodobit cu pene deasupra micului cavaler şi-i povestea ceva foarte vioi, dar el se uita din când în când la ea cu privirea abătută, îi răspundea mereu: „Aşa-i, jupâniţa, chiar aşa!" şi nu pricepea nici un cuvânt, deoarece îşi îndrepta toată luarea-aminte în cealaltă parte. Îi ajungea la ureche şoapta vorbelor Oleńkăi, foşnetul rochiei de mătase şi îşi mişca mustăcioara cu atâta jale, de parcă voia s-o înfricoşeze pe jupâniţa Elżbieta.

„Of, că frumoasă mai e!... Minune! îşi spunea în gând. Priveşte, Doamne, şi la necazul meu, că un orfan mai amărât ca mine nici că se află. Îmi plânge sufletul din mine după o soţie iubită, dar oriîncotro mă întorc, văd cvartirul câte unui oştean. Unde să-mi găsesc şi eu un adăpost, sărman rătăcitor ce sunt?..."

— Domnia ta ce ai de gând să faci după război, îl întrebă deodată jupâniţa Elżbieta Sielawska, ţuguindu-şi buzele şi răcorindu-se cu evantaiul.

— Mă duc la mănăstire, răspunse înciudat micul viteaz.

— Cine vorbeşte de mânăstire la ospăţ? strigă vesel Kmicic, aplecându-se peste Oleńka. Hei, e

jupân Wołodyjowski.

— Domnia ta nu te gândeşti la una ca asta? cred! răspunse jupân Michał.

Deodată glasul dulce al Oleńkăi îi susură în urechi:

— Nici domnia ta nu trebuie să te gândeşti. O să-ţi dea Dumnezeu o soţie cum îţi doreşte inima dragă şi vrednică, aşa cum eşti şi dumneata.

Bietul jupân Michał se înduioşa îndată:

— Dacă mi-ar fi cântat cineva din flaut, nu l-aş fi ascultat cu mai multă plăcere!

Larma care se înteţea le întrerupse vorbirea, căci începuseră să se golească paharele. Spiritele se încălzeau tot mai mult. Polcovnicii sporovăiau despre viitorul război, încruntând din sprâncene şi împrăştiind foc din priviri.

Jupân Zagłoba povestea la toată masa despre împresurarea Zbarażului, iar ascultătorilor le năvălea sângele în obraji, în inimi crescând înflăcărarea şi curajul. De parcă duhul nemuritorului „Jarema” zbura prin sală şi umplea sufletele oştenilor de dorinţa de luptă.

— Asta căpetenie! întări cunoscutul polcovnic Mirski care conducea pe toţi husarii lui Radziwiłł. Doar o dată l-am văzut şi nu-l voi uita până la moarte.

— Jupiter cu trăsnetele în mână! strigă bătrânul Stankiewicz. Dacă mai trăia el, n-ajungeam până aici!...

— Păi el a poruncit să taie pădurile dincolo de Romny, ca să-şi deschidă drum spre duşmani.

— Lui îi datorăm izbânda de la Bereszeczko.

— Dumnezeu l-a luat în clipa cea mai grea...

— Dumnezeu l-a luat, repetă cu glasul ridicat jupân Skrzetuski, dar a lăsat în urma lui un testament pentru căpeteniile ce vor veni, pentru cârmuitori şi întreaga Republică: nu trebuie să negociezi cu nici un vrăjmaş, pe toţi trebuie să-i baţi!...

— Să nu negociem! Să-i batem! repetară glasuri puternice. Să-i batem, să-i batem!

Căldura devenea din ce în ce mai mare şi răscolea sângele războinicilor, aşa că ochii începură să fulgere şi capetele să se înfierbânte.

— Prinţul şi hatmanul nostru va urma porunca testamentului! spuse Mirski.

Deodată, orologiul uriaş, agăţat în fundul sălii, începu să bată miezul nopţii şi în acelaşi timp zidurile se cutremurară, geamurile zăngăniră jalnic şi bubuitul treascurilor răsună în curte.

Glasurile tăcură, se aşternu liniştea.

Deodată, la mijlocul mesei se auzi strigătul:

— Preotul episcop Parczewski a leşinat! Apă!

Se iscă învălmăşeală. Unii se ridicară în picioare, ca să vadă mai bine ce se întâmplase. Episcopul nu leşinase, dar se simţea tare slăbit şi şambelanul îl ţinea de umeri pe săruri, în timp ce jupâneasa voievodului de Wenden îi stropea faţa cu apă.

În clipa aceea, a doua bubuitură făcu geamurile să zăngănească, urmată de a treia, a patra...

— *Vivat* Republica! *pereant hostes*[107], strigă Zagłoba. Dar bubuiturile îi acoperiră vorbele.

[107] Piară duşmanii (lat.).

Şleahticii începură să le numere:

— Zece, unsprezece, douăsprezece...

Geamurile răspundeau de fiecare dată cu gemete jalnice. Flăcările luminărilor pâlpâiau tremurătoare.

— Treisprezece, paisprezece!... Preotul episcop, neînvăţat cu bubuiturile, ne-a stricat jocul cu spaima lui, fiindcă şi prinţul e îngrijorat. Uitaţi-vă, domniile voastre, ce ţeapăn stă... Cincisprezece, şaisprezece... Ehei, trag ca la bătălie! Nouăsprezece, douăzeci!

— Tăcere, prinţul vrea să vorbească! strigară din mai multe părţi.

— Prinţul vrea să vorbească!

Se aşternu o tăcere adâncă şi privirile tuturor se îndreptară spre Radziwiłł, care stătea ca un uriaş cu paharul în mână. Dar ce privelişte li se înfăţişă ochilor!...

Faţa prinţului era în clipa aceea de-a dreptul înfricoşătoare, fiindcă nu era palidă, ci vânătă şi strâmbată de zâmbetul pe care prinţul se străduia să şi-l aştearnă pe buze. Răsuflarea lui, de obicei scurtă, devenise şi mai scurtă, pieptul larg se ridica sub straiul de porfir, iar ochii şi-i acoperise - pe jumătate cu pleoapele; pe faţa-i puternică se amestecau acum groaza şi încremenirea de pe chipul muribunzilor.

— Ce are prinţul? Ce se întâmplă aici? şopteau neliniştiţi cei din jur.

Presimţiri de rău augur strânseră inimile tuturor; o aşteptare încărcată de teamă se statornici pe toate chipurile.

În acest timp, prinţul începu să vorbească rar cu

glasul întretăiat de astmă:

— Domniile voastre!... Mulţi se vor mira... sau se vor înspăimânta, auzind această urare... dar... cine are încredere în mine... cine doreşte cu adevărat binele ţării... cine rămâne prietenul credincios al neamului meu... acela va închina cu plăcere... şi va repeta după mine:

— Vivat *Carolus Gustavus Rex...* stăpânul nostru de azi înainte!

— *Vivat!* repetară cei doi soli Loewenhaupt şi Shitte, cărora li se alăturară căpeteniile steagurilor străine.

În sală însă domnea o tăcere surdă. Polcovnicii şi şleahticii se priveau înfricoşaţi, întrebându-se parcă unii pe alţii, dacă nu cumva prinţul îşi pierduse minţile. În cele din urmă, mai multe glasuri se auziră din câteva locuri:

— Am auzit bine oare? Ce înseamnă asta?

Apoi iarăşi se înstăpâni tăcerea.

Pe feţele tuturor se citea o spaimă nespusă, amestecată cu uimire, aşa că privirile se îndreptară iarăşi spre Radziwiłł, care rămăsese în picioare şi răsufla greu, de parcă o greutate uriaşă îi apăsa pieptul. Chipul îşi căpătă culoarea obişnuită. În sfârşit, se întoarse spre jupân Komorowski şi-i spuse:

— E timpul să vestim înţelegerea pe care am iscălit-o astăzi, ca domniile lor să afle cum stă treaba. Citeşte, domnia ta!

Komorowski se ridică, despături pergamentul care se găsea în faţa lui şi începu să citească cumplita înţelegere ce începea cu vorbele:

„Neputând face altfel, mai bine şi mai cu folos,

în învălmăşeala de acum, pierzând orice nădejde în ajutorul Măriei sale regele, noi, magnaţii şi stările Marelui Principat al Lituaniei, siliţi de împrejurări, trecem sub proteguirea prealuminatului rege al Suediei în condiţiunile care urmează:

1. *Să luptăm împreună împotriva vrăjmaşului comun, afară de regele şi coroana Poloniei.*
2. *Marele Principat al Lituaniei nu va face parte din Suedia, ci se va uni cu ea, aşa cum s-a unit până acuma cu coroana Poloniei. În aşa fel ca voievodul, senatul şi cavalerii să fie deopotrivă unii cu alţii.*
3. *Nu se va lua nimănui dreptul de a vorbi în Seim.*
4. *Libertatea credinţei nu va fi clintită...”*

Şi tot aşa citi mai departe jupân Komorowski în tăcerea şi groaza care se înstăpâniseră, până ajunse la *„...Actul acesta îl întărim cu iscăliturile noastre pentru noi şi urmaşii noştri, făgăduim şi pecetluim”*, când în sală se iscară murmure, asemenea freamătului pădurii cutremurate de primele rafale ale vijeliei. Dar înainte ca furtuna să izbucnească, jupân Stankiewicz, cărunt ca un porumbel, începu să vorbească şi să se roage:

— Luminăţia ta! Nu-mi vine să-mi cred urechilor! Pe rănile lui Christos, asemenea sfârşit să aibă strădania lui Władysław şi Zygmunt August[108]? Se poate, se cuvine oare să te lepezi de fraţii şi de ţara

[108] *Zygmunt al II-lea August* (1520—1572) — rege al Poloniei de jure din 1529, de facto din 1548, mare prinţ de Lituania din 1529. A evitat războaiele religioase în Polonia şi a investit eforturi pentru alipirea Lituaniei. În timpul domniei lui se alipeşte Letonia (1561). Protector al artelor; în timpul lui înfloresc cultura, ştiinţele şi artele Renaşterii poloneze.

ta, ca să te uneşti cu vrăjmaşul? Luminăţia ta, adu-ţi aminte de numele care-l porţi, de foloasele pe care le-ai adus Republicii, de slava neîntinată până acum a neamului tău şi rupe, calcă în picioare această înţelegere ruşinoasă! Ştiu că nu-ţi cer să faci asta numai în numele meu, ci în numele tuturor oştenilor şi şleahticilor aci de faţă. Şi noi avem dreptul să ne hotărâm soarta. Luminăţia ta, nu face una ca asta, cât mai e vreme!... Îndură-te de tine, îndură-te de noi. Îndură-te de Republică!

— Nu face una ca asta! Îndură-te, ai milă! repetară sute de glasuri.

Şi toţi polcovnicii se ridicară de pe locurile lor şi se duseră la el iar bătrânul Stankiewicz îngenunche la mijlocul sălii între cele două laturi ale mesei, în vreme ce în jur răsuna tot mai puternic:

— Nu face una ca asta! îndură-te de noi!

Radziwiłł îşi înălţă capul puternic şi fulgere de mânie îi ţâşniră din ochi; deodată răbufni:

— Se cuvine oare ca domniile voastre să fiţi cei dintâi care daţi dovadă de neascultare? Se cuvine oare ca nişte oşteni să se împotrivească şi să se lepede de hatmanul lor? Voi vreţi să fiţi conştiinţa mea? Să mă învăţaţi ce trebuie să fac pentru binele ţării? Aici nu e nici o adunare şi nu la vot aţi fost chemaţi, iar înaintea lui Dumnezeu îmi iau răspunderea eu!

Şi lovi cu palma în pieptul uriaş, uitându-se cu priviri scânteietoare la oşteni, iar după o clipă strigă:

— Cine nu e cu mine, acela e împotriva mea! Vă cunosc bine, aşa că ştiam ce are să se întâmple!... Aflaţi dar că paloşul atârna deasupra capetelor

voastre!...

— Luminăţia ta, hatmane, îl ruga bătrânul Stankiewicz, ai milă de tine şi de noi!

Dar vorbirea îi fu întreruptă de Stanisław Skrzetuski care, apucându-se cu amândouă mâinile de păr, începu să strige deznădăjduit:

— Nu-l mai rugaţi, că e degeaba! El hrăneşte demult şarpele ăsta la sânul lui!... Vai ţie, Republică! Vai nouă tuturor!

— Doi cârmuitori de la fruntariile Republicii îşi trădează ţara! rosti Jan. Blestemul să cadă asupra acestui neam, ruşinea şi mânia lui Dumnezeu!

Auzind acestea, jupân Zagłoba îşi reveni din uimire şi izbucni:

— Întrebaţi-l ce plată a luat de la suedezi? Cât i-au dat? Ce i-au mai făgăduit? Domniile voastre, iată-l pe Iuda Iscarioteanul. Să dea Dumnezeu să crapi în deznădejde, să ţi se stingă neamul şi să-ţi ia dracul sufletul din tine... trădătorule! Trădătorule! De trei ori, trădătorule!

Stankiewicz, cuprins de deznădejde, smulse buzduganul de polcovnic de la brâu şi-l aruncă la picioarele prinţului. Al doilea îl aruncă Mirski, al treilea Józefowicz, al patrulea Hoszczyc, al cincilea, palid ca un mort, jupân Wołodyjowski, al şaselea Oskierko... Şi se rostogoleau pe jos buzduganele, iar în acest timp, în vizuina leului, tot mai mulţi îi aruncau în faţă leului cuvântul de spaimă:

— Trădătorule!... Trădătorule!...

Tot sângele i se urcă la cap trufaşului magnat; învineţi de credeai că îndată va cădea mort sub masă.

— Ganchof şi Kmicic la mine!... mugi cu glas înfricoşător.

În clipa aceea, cele patru uşi care dădeau în sala de ospăţ se trântiră cu zgomot de perete şi cetele pedestraşilor scoţieni intrară ameninţătoare, tăcute, cu muschetele în mână. Dinspre uşa mare le conducea Ganchof.

— Stai! răcni prinţul.

După care se întoarse spre polcovnici:

— Cine e cu mine, să treacă în partea dreaptă a sălii.

— Eu sunt oştean, îl slujesc pe hatman!... Să mă judece Dumnezeu!... zise Charłamp, trecând în partea dreaptă.

— Şi eu! adăugă Mieleszko. Nu va fi păcatul meu!

— M-am împotrivit ca cetăţean, dar ca oştean trebuie să ascult, adăugă al treilea, Niewiarowski, care deşi îşi aruncase buzduganul, pesemne că se înspăimântase de mânia lui Radziwiłł.

Pilda lui fu urmată de alţi câţiva şi de un grup mare de şleahtici. Mirski însă, cel mai mare în rang, şi Stankiewicz, cel mai în vârstă, Hoszczyc, Wołodyjowski şi Oskierko rămaseră pe loc, ca şi cei doi Skrzetuski, jupân Zagłoba şi o mare parte dintre şleahticii şi oştenii din steagurile de elită sau uşoare.

Pedestraşii scoţieni făcură zid în jurul lor.

Din prima clipă, când prinţul închinase în cinstea lui Carol Gustav, Kmicic zvâcni de la locul lui odată cu ceilalţi, îşi holbă ochii şi rămase încremenit, repetând cu buzele uscate:

— Doamne!... Doamne!... Doamne!... ce-am făcut?

Deodată, un glas şoptit, dar pentru auzul lui foarte limpede, îngână de aproape:

— Jupâne Andrzej!

Cavalerul îşi luă capul în mâini şi spuse:

— Sunt blestemat pe veci!... De m-ar înghiţi pământul!...

Pe chipul Billewiczównei apărură flăcări purpurii, îşi aţinti ochii luminoşi ca două stele asupra lui Kmicic:

— Ruşine acelora care rămân alături, de hatman!... Alege!... Doamne atotputernice!... Ce faci, domnia ta?!... Alege!...

— Isuse! Isuse! strigă Kmicic.

În acest timp, sala răsuna de strigăte. Ceilalţi tocmai îşi aruncau buzduganele la picioarele prinţului, dar Kmicic nu li se alătură, nu se clinti nici atunci când prinţul porunci: „Ganchof şi Kmicic, la mine!” şi nici când pedestrimea scoţiană dădu buzna în sală; stătea ca împietrit, chinuit de durare şi deznădejde, cu privirea rătăcită şi buzele învineţite.

Se întoarsa brusc spre Billewiczówna şi întinse braţele spre ea:

— Oleńka Oleńka!... repetă gemând jalnic, ca un copil nedreptăţit.

Dar ea se dădu înapoi cu scârbă pe faţă şi groază.

— În lături, trădătorule! răspunse apăsat.

În clipa aceea, Ganchof porunci: „înainte!” şi scoţienii care-i înconjurau pe cei arestaţi porniră spre uşă.

Kmicic se luă năuc după ei fără să ştie de ce şi încotro se duce.

Ospăţul se sfârşise.

Capitolul XIV

În aceeaşi noapte prinţul se sfătui îndelung cu jupân Korf, voievodul de Wenden, şi cu solii suedezi. Vestirea înţelegerii îi înşelase aşteptările, dezvăluindu-i viitorul ameninţător. Prinţul voise înadins ca citirea să aibă loc în timpul ospăţului, când minţile sunt înfierbântate şi înclinate spre bunăvoinţă. Fireşte, se aşteptase la împotrivire şi îşi pusese nădejdea şi în prietenii lui, dar puterea protestului îi întrecuse prevederile. Afară de câteva zeci de şleahtici calvini şi de mâna de căpetenii străine, care nu aveau dreptul să vorbească, fiind de altă naţie, toţi ceilalţi se arătaseră împotriva înţelegerii încheiate cu Carol Gustav sau mai degrabă cu feldmareşalul şi cumnatul lui, Pontus de la Gardie.

Prinţul poruncise într-adevăr să fie întemniţate căpeteniile care se împotriveau, dar ce însemnătate mai avea? Ce vor spune steagurile oştirii regulate?... Dacă vor cere slobozirea polcovnicilor? Daca se vor răzvrăti şi vor vrea să-i scoată cu forţa?

În asemenea împrejurare, ce-i mai rămânea prinţului trufaş afară de cele câteva polcuri de dragoni şi de pedestraşii străini?

Şi pe urmă... mai era şi întreaga Republică, şleahticii înarmaţi şi Sapieha, voievodul de Witebsk, potrivnic preaputernic al neamului Radziwiłł, gata să pornească război cu toată lumea în numele Republicii. Polcovnicii, cărora nu putea să le taie

capetele, şi steagurile poloneze aveau să se ducă la el şi Sapieha se va afla în fruntea tuturor oştirilor ţării, pe când prinţul Radziwiłł va rămâne fără luptători, fără sprijinitori, fără nici o însemnătate... Şi ce se va întâmpla atunci?...

Erau întrebări înfricoşătoare, fiindcă şi împrejurările erau de năprasnă. Prinţul pricepea prea bine că atunci înţelegerea, pentru tăinuirea căreia se străduise atâta, îşi va pierde orice însemnătate prin forţa lucrurilor, iar suedezii îl vor dispreţui şi ei, sau poate vor avea chiar să se răzbune pentru că-i dezamăgise. Le dăduse într-adevăr drept chezăşie Birże, dar prin aceasta scăzuse şi mai mult în putere.

Carol Gustav era gata să reverse cu amândouă mâinile răsplăţi şi ranguri asupra lui Radziwiłł, câtă vreme acesta era puternic, dar când va fi slab şi părăsit de toţi, îl va dispreţui. Iar dacă norocul schimbător va aduce izbânda lui Jan Kazimierz, atunci va sosi clipa pierzaniei pentru acest stăpânitor, care în dimineaţa zilei de azi nu-şi afla egal în toată Republica.

După plecarea solilor şi a voievodului de Wenden, prinţul îşi luă în amândouă mâinile fruntea împovărată de griji şi începu să se plimbe cu paşi repezi prin încăpere... De afară răzbeau glasurile străjilor scoţieni şi uruitul caleştilor şleahticilor care plecau. Se depărtau cu toţii atât de grăbiţi, de parcă se abătuse ciuma peste frumosul castel de la Kiejdany. Sufletul lui Radziwiłł era chinuit de temeri spăimoase.

I se părea uneori că mai este cineva în încăpere,

cineva care se ţine după el şi-i şopteşte la ureche: „Părăsit, sărac şi în plus ruşinea…” La drept vorbind, el, voievod de Wilno şi mare hatman, fusese călcat în picioare şi umilit! Cine era în stare să presupună ieri că în toata Polonia şi Lituania, în toată lumea, se va găsi un singur om care să cuteze a-i striga în obraz: „Trădătorule!” Cu toate acestea, i se strigase şi mai trăia încă, iar aceia care rostiseră această vorbă erau şi ei în viaţă. Poate că dacă ar mai intra în sala în care avusese loc ospăţul, ar mai auzi ca un ecou printre cornişe şi pe sub bolţi: „Trădătorule! Trădătorule!”

O mânie crâncenă, turbată clocotea în pieptul magnatului. Nările i se lărgeau, ochii împrăştiau fulgere şi vinele i se umflau la tâmple. Cine îndrăzneşte să se împotrivească voinţei lui?… Furia dezlănţuită îi înfăţişa pe dinaintea ochilor pedepse şi chinuri groaznice pentru cei ce cutezaseră să nu i se supună ca nişte câini credincioşi. Vedea sângele scurgându-se de pe securea călăului, auzea trosnetul oaselor frânte pe roţi şi se scălda în bucuria priveliştilor sângeroase.

Dar când judecata i se limpezea, îşi aducea aminte că în spatele acestor răzvrătiţi se află oştirea, că nu putea să le sucească gâtul fără primejdie, şi atunci teama spăimoasă i se cuibărea iarăşi în suflet şi din nou auzea şoptindu-i-se la ureche:

„Părăsit, sărac, judecata şi ruşinea…”

Cum aşa? Radziwiłł nu era slobod să hotărască soarta ţării? S-o lase alături de Jan Kazimierz sau s-o dea lui Carol Gustav? S-o dea, s-o dăruiască, s-o transmită cui pofteşte?

Magnatul privi uimit înaintea lui.

Aşadar, ce mai însemnau Radziwiłłii? Ce erau ieri şi ce se vorbea pretutindeni în Lituania?... Să fi fost toate doar o amăgire? Oare alături de marele hatman nu vor sta prinţul Bogusław cu polcurile lui şi unchiul, electorul de Brandenburg, iar în urma lor nu va sta Carol Gustav, regele Suediei, cu toată puterea-i biruitoare, înaintea căreia tremurase nu demult toată ţara nemţească cât e de lungă şi de lată? Păi şi Republica întinde braţele spre noul stăpân, şi ea se predă numai la vestea apropierii leului de la miazănoapte. Cine va stăvili această forţă dezlănţuită?

De o parte, regele suedez, electorul de Brandenburg, Radziwiłłii la nevoie şi Chmielnicki cu toate oştile, şi hospodarul Moldovei, şi Rakoczy transilvăneanul, aproape jumătate din Europa, de cealaltă, voievodul de Witebsk cu jupân Mirski şi jupân Stankiewicz, cu cei trei şleahtici veniţi de la Łuków şi câteva steaguri răzvrătite!!! Ce înseamnă asta? E o glumă? Prinţul izbucni în hohote de râs:

— Pe Lucifer şi toate urdiile pământului, parcă mi-am pierdut minţile!... N-au decât să dea fuga cu toţii la voievodul de Witebsk!

Dar după o clipă chipul i se posomori din nou:

— Cei puternici se întovărăşesc doar cu cei asemenea lor. Radziwiłł care aruncă Lituania la picioarele suedezilor va fi bine venit... Pe când cel care cere ajutor împotriva Lituaniei va fi dispreţuit.

— Ce-i de făcut?

Polcovnicii străini vor rămâne alături de el, dar forţele lor sunt neîndestulătoare şi dacă steagurile

polone vor trece de partea voievodului de Witebsk, atunci el va avea în mână soarta ţării întregi. De altfel, fiecare din aceşti polcovnici îşi va face într-adevăr datoria, dar nu se va alătura din tot sufletul cauzei lui Radziwiłł, nu va lupta pentru ea cu toată înflăcărarea, nu numai ca oştean, ci şi ca prieten.

Aici e nevoie nu de străini, ci de oameni de credinţă, care să-i atragă şi pe ceilalţi prin numele lor, bărbăţia, slava şi pilda îndrăzneaţă, oameni în stare de orice... Are nevoie de sprijinitori în ţară, fie şi numai de formă.

Iar dintre ai săi, cine se arătase de partea lui? Charłamp, oştean vechi, cu experienţă, bun doar pentru slujbă, nu şi pentru altceva; Niewiarowski, neiubit de oşteni şi fără nici o trecere; afară de ei doar câţiva şi mai puţin însemnaţi. Nimeni dintre ceilalţi, nimeni dintre cei pe care oastea i-ar fi ascultat orbeşte, care ar fi putut să-i sprijine cauza!

Mai rămânea Kmicic, tânăr, iute la treabă, cutezător, cu mare faimă de oştean şi cu un nume cunoscut; se afla în fruntea unui steag puternic, alcătuit în parte cu banii lui, om născut parcă să fie căpetenia tuturor spiritelor îndrăzneţe şi neliniştite şi pe deasupra şi plin de înflăcărare. Dacă el s-ar alătura cauzei lui Radziwiłł, ar face-o cu credinţa tinereţii, şi-ar urma cu ochi închişi hatmanul şi ar vorbi în numele lui, iar un asemenea apostol înseamnă mai mult decât polcuri întregi, decât toate polcurile străine. Ar fi în stare să insufle credinţa lui cavalerilor tineri, să-i atragă de partea lui şi să umple de oameni tabăra lui Radziwiłł.

Dar şi el stătuse la îndoială. Nu zvârlise, ce-i

drept, buzduganul la picioarele hatmanului, dar nu i se alăturase din prima clipă.

„Nu poţi să te încrezi în nimeni, de nimeni nu poţi fi sigur, se gândea prinţul mohorât. Se vor duce cu toţii la voievodul de Witebsk, nici unul nu va rămâne să împartă cu mine…”

„Ruşinea!” îi şopti conştiinţa.

„Lituania!” răspunse trufia de partea cealaltă.

Încăperea se întuneca, deoarece mucurile luminărilor se întăriseră, doar prin fereastră pătrundea lumina argintoasă a lunii. Radziwiłł îşi pironi privirile în aceste luciri şi căzu adânc pe gânduri.

Treptat razele strălucitoare prinseră viaţă, se iviră făpturi nedesluşite, din ce în ce mai multe, până când prinţul văzu parcă nişte oşti care veneau una spre alta din zările albastre pe drumul larg al lunii. Înaintează polcuri de cuirasieri, de husari şi călărimea uşoară din Piatyhorsk, o pădure de flamuri fâlfâie deasupra lor, iar în frunte se afla un om fără coif, pesemne biruitorul care se întoarce dintr-o luptă în care a izbândit. Împrejur e tăcere şi prinţul aude limpede glasul oştenilor şi al poporului: „Vivat *defensor patriae! vivat defensor patriae!”* Oştile se apropie tot mai mult; se vede faţa căpeteniei. Ţine buzduganul în mână; după numărul tuiurilor se cunoaşte că e mare hatman.

„În numele Tatălui şi al Fiului! strigă prinţul. E Sapieha, voievodul de Witebsk! Dar eu unde sunt? Ce mi-a fost ursit?”

„Ruşinea!” îi şopteşte conştiinţa.

„Lituania!” răspunde trufia.

Prinţul bătu din palme. Harasimowicz, care veghea în încăperea vecină, se arătă numaidecât în uşă şi se plecă până la pământ.

— Lumină! porunci prinţul.

Harasimowicz curăţă mucurile lumânărilor, apoi ieşi şi se întoarse după o clipă cu sfeşnicul în mână.

— Luminăţia ta! E timpul să te odihneşti, cocoşii au cântat a doua oară!

— Nu-mi pasă! răspunse prinţul. Am aţipit, şi am avut vise urâte. Ce mai e nou?

— Un şleahtic a adus o scrisoare de la Nieświez de la prinţul stolnic, dar n-am cutezat să intru nechemat.

— Dă-mi mai repede scrisoarea!

Harasimowicz îi dădu scrisoarea pecetluită, prinţul o desfăcu şi începu să citească cele ce urmează:

„Dumnezeu să te ferească, luminăţia ta şi să te împiedice de la fapte care pot să abată ruşinea şi nimicirea asupra neamului nostru. Numai pentru asemenea ispită se cuvine să te gândeşti nu la domnie, ci la cămaşa de căinţă. Şi mie îmi este scumpă mărirea familiei noastre, dovadă strădaniile mele de la Viena pentru a dobândi suffragia în Seimul nemţesc. Dar ţara şi stăpânul nu-mi trădez pentru nici o răsplată şi putere din lume, ca după asemenea semănat, să am parte toată viaţa de ruşine şi de osândă după moarte. Cată, luminăţia ta, la meritele strămoşilor şi la faima lor neîntinată şi vino-ţi în fire, pentru mila lui Dumnezeu, cât mai e vreme. Mă aflu împresurat de vrăjmaş la Nieświez şi nu ştiu dacă această scrisoare va ajunge în mâinile

luminăţiei tale, dar, cu toate că fiecare clipă mă ameninţă cu pierzania, nu mă rog lui Dumnezeu să mă ajute pe mine, ci să îndepărteze astfel de gânduri de luminăţia ta şi să te aducă pe drumul virtuţii. Chiar dacă răul s-a întâmplat, se cuvine să-ţi răscumperi păcatul, îndreptându-l cât mai repede. Din partea mea nu te aştepta să-ţi stau într-ajutor. O spun curat că nu voi ţine seama de legăturile de sânge şi îmi voi uni forţele cu vistiernicul şi cu voievodul de Witebsk; mai degrabă întorc armele de o sută de ori împotriva luminăţiei tale, decât să fiu părtaş de bunăvoie la această trădare ruşinoasă. Domnul să te aibă în pază!

Michał Kazimierz Radziwiłł,
Prinţ de Nieświez şi Ołyka.
Stolnic[109] *al Marelui Principat al Lituaniei.*

Sfârşind de citit, hatmanul iasă să-i cadă scrisoarea pe genunchi şi începu să clatine din cap cu un zâmbet dureros pe faţă.

— Şi el mă părăseşte, până şi sângele meu se leapădă de mine, pentru că am vrut să împodobesc neamul nostru cu străluciri necunoscute până acum! Hei, ce să-i faci! îmi rămâne Bogusław, el nu mă va părăsi... Cu noi sunt electorul şi *Carolus Gustavus,* iar cine nu vrea să semene, acela nu va culege...

„Ruşinea!” îi şopti conştiinţa.

— Luminăţia ta, vrei să-i răspunzi? întrebă Harasimowicz.

— Nu va fi nici un răspuns.

---

[109] Dregător care purta grija mesei domneşti. Ulterior, titlu onorific.

— Pot să mă retrag şi să trimit slujitorii?
— Aşteaptă... Străjile au fost aşezate cu grijă?
— Întocmai.
— Steagurile au primit porunca?
— Au primit-o.
— Ce face Kmicic?
— S-a dat cu capul de pereţi şi a vorbit de osândă. S-a zbătut ca un ţipar pe uscat. A vrut să fugă după Billewiczi, dar nu l-au lăsat străjile. A pus mâna pe sabie şi au fost nevoiţi să-l lege. Acum s-a mai potolit.
— Spătarul de Rosienie a plecat?
N-am avut poruncă să-l oprim.
— Am uitat! răspunse prinţul. Deschide fereastra că e aer închis şi mă înăbuşe astma. Spune-i lui Charłamp să plece la Upita şi să aducă steagul aici. Dă-i şi bani, să le dea oştenilor un sfert din leafă şi să le îngăduie să petreacă... Spune-i că va primi moşia Dydkiemie pe care i-o dăruisem lui Wołodyjowski. Mă înăbuşe astma... Stai!
— La porunca luminăţiei tale.
— Ce face Kmicic?
— S-a liniştit, luminăţia ta, cum îţi spuneam.
— Adevărat, mi-ai mai spus... Dă poruncă să-l aducă aici. Trebuie să vorbesc cu el. Să fie dezlegat.
— Luminăţia ta, e un nebun...
— Nu te teme, du-te!
Harasimowicz ieşi; prinţul scoase din scrinul veneţian o cutie cu pistoale, o deschise şi o puse la îndemână pe masa la care se aşează.
După un sfert de ceas, intră Kmicic, adus de patru trabanţi scoţieni. Prinţul porunci oştenilor să

plece. Ramaseră numai ei doi.

Faţa tânărului era atât de palidă, de parcă nu mai avea nici un strop de sânge; doar ochii îi luminau arzători, încolo era liniştit, resemnat, părea pierdut într-o deznădejde fără margini.

Un răstimp tăcură amândoi. Cel dintâi începu vorba prinţul:

— Ai jurat pe crucifix că n-ai să mă părăseşti!

— Dacă-mi calc jurământul, voi fi blestemat şi la fel va fi dacă-l voi respecta! spuse Kmicic. Mi-e totuna!

— Chiar dacă te-aş pune să faci ceva rău, nu vei răspunde tu.

— Acum o lună judecăţile mă ameninţau cu pedeapsa pentru nelegiuirile mele... astăzi însă mi se pare că atunci eram nevinovat ca un copil.

— Înainte de a ieşi din această încăpere, vei fi iertat de toate vinile de demult, spuse prinţul.

Schimbând tonul, îl întrebă deodată cu un fel de încredere binevoitoare:

— Ce crezi că ar fi trebuit să fac împotriva a doi vrăjmaşi de o sută de ori mai puternici decât mine, de care n-aş fi putut apăra Republica?

— Să pieri! răspunse Kmicic aspru.

— Voi, oştenii, sunteţi de invidiat, dacă puteţi scăpa atât de lesne de o povară atât de apăsătoare. Să pieri! Nimic mai simplu pentru cel care a văzut moartea cu ochii şi nu se teme de ea. Pe voi nicii capul nu vă doare şi nici unuia nu-i trece prin minte că dacă aş fi pornit acuma războiul, în loc să închei înţelegerea, n-ar mai fi rămas piatră pe piatră din ţara asta. Să dea sfântul să nu se întâmple una ca

asta, fiindcă nici în cer nu mi-aş găsi odihna sufletului. O, *terque quaterque beati*[110] care puteţi să muriţi!... Tu crezi oare că pe mine nu mă apasă viaţa, că nu-mi doresc somnul cel veşnic şi odihna? Dar trebuie să-mi beau până la fund paharul de fiere. Trebuie să scap ţara asta nefericită şi pentru binele ei să mă încovoi sub altă greutate. Pizmuitorii n-au decât să mă învinovăţească de trufie, n-au decât să spună că-mi vând ţara, ca să mă ridic pe mine. Dumnezeu mă vede, el mă judecă dacă-mi doresc numai fala mea şi dacă n-aş fi gata să renunţ la ea, de s-ar putea altfel... Găsiţi voi, cei care vă lepădaţi de mine, un mijloc de scăpare; arătaţi-mi voi drumul, voi care m-aţi numit trădător, şi chiar astăzi rup în bucăţi înţelegerea şi scol din somn toate steagurile ca să pornească asupra vrăjmaşului.

Kmicic tăcea.

— Ei, de ce taci? strigă Radziwiłł cu glas ridicat. Te fac mare hatman şi voievod de Wilno în locul meu, dar să nu pieri, că asta nu-i nici o scofală, ci să scapi ţara de cumpănă; apără ţinuturile cotropite, răzbună cenuşa de la Wilno, opreşte năvala suedezilor în Samogoţia, apără întreaga Republică, stârpeşte toţi vrăjmaşii din ţară!... Aruncă-te de unul singur asupra miilor de oşteni şi să nu pieri!... Să nu pieri, fiindcă asta nu ţi-e îngăduit, ci să scapi ţara!...

— Nu sunt hatman şi voievod de Wilno, răspunse Kmicic, şi nu-i treaba mea ce trebuie să fac... Dar dacă-i vorba să mă arunc de unul singur asupra miilor de vrăjmaşi, apoi nu stau pe gânduri!

— Ascultă dar, oştene, de vreme ce nu capul tău

[110] De trei, de patru ori fericiţi (lat.).

trebuie să scape ţara, atunci lasă asta în seama mea şi ai încredere în mine!

— Nu pot! rosti Kmicic cu dinţii încleştaţi.

Radziwiłł scutură din cap:

— N-am contat pe ceilalţi, mă aşteptam la cele ce s-au întâmplat, dar tu m-ai dezamăgit. Nu mă întrerupe şi ascultă... Te-am pus pe picioare, te-am scăpat de tribunale şi de pedeapsă, te-am strâns la piept ca pe un fiu. Ştii oare pentru ce? Pentru că am crezut că ai un suflet îndrăzneţ, în stare de lucruri măreţe. Aveam nevoie de asemenea oameni, nu ascund. În jurul meu nu era nimeni care să cuteze să privească neînfricat în soare... Toţi erau mărunţi şi mărginiţi. Unora ca aceştia să nu le arăţi niciodată alt drum decât acela pe care s-au învăţat să meargă ei şi părinţii lor, pentru că-ţi vor striga îndată că-i înşeli. Dar unde ne-au dus vechile drumuri, dacă nu într-o prăpastie? Ce s-a întâmplat cu această Republică în stare odinioară să ameninţe lumea întreagă? Prinţul îşi luă capul în mâini şi repetă de trei ori:

— Doamne! Doamne! Doamne!

Apoi vorbi mai departe:

— Mânia lui Dumnezeu s-a abătut asupra noastră, au venit asemenea vremuri de nenorocire şi decădere, încât nu ne mai putem lecui de boală cu mijloacele obişnuite. Iar dacă eu vreau să mă folosesc de altele, singurele în stare să aducă *salutem*[111], mă părăsesc până şi aceia pe credinţa cărora am contat, care s-ar cuveni să se încreadă în mine, care mi-au jurat încredere cu mâna pe cruce...

[111] Scăparea (lat.).

Pe sângele şi rănile lui Christos! Tu crezi că m-am pus sub oblăduirea lui Carol Gustav pentru totdeauna, că am de gând să unesc într-adevăr ţara asta cu Suedia, că înţelegerea pentru care m-au făcut trădător va dura mai mult de un an?... De ce mă priveşti mirat... Ai să te miri şi mai mult când ai să afli totul... Te vei înfricoşa, căci aici se va întâmpla ceva ce nu bănuieşte nimeni, ceva ce nu încape în mintea unui om mărginit. Îţi spun însă, nu tremura, fiindcă aşa voi izbăvi ţara, nu da înapoi, pentru că dacă nu voi afla ajutor nicăieri, atunci poate am să pier, dar odată cu mine va pieri Republica şi voi toţi — în vecii vecilor! Numai eu pot s-o scap, dar pentru asta trebuie să zdrobesc şi să calc în picioare toate piedicile. Vai de cel ce mi se pune împotrivă, fiindcă prin mine îl va lovi însuşi Dumnezeu, chiar dacă acesta va îi voievodul de Witebsk, vistiernicul Gosiewski, oştirea sau şleahticii îndărătnici. Vreau să scap ţara şi toate căile, toate mijloacele sunt binevenite.... În clipele de grea cumpănă, Roma alegea dictatori; de astfel de putere, ba chiar de una şi mai trainică am nevoie... Nu trufia mă face s-o doresc, cine se simte vrednic, n-are decât să-mi la locul! Dai dacă nu se află nimeni, am s-o primesc eu, de-ar fi să se prăbuşească zidurile astea peste capul meu!...

Spunând acestea, prinţul îşi înălţă amândouă braţele în sus, de parcă voia să sprijine bolţile care se surpau; în făptura lui era ceva de uriaş şi Kmicic deschise ochii largi şi se uita la el, ca şi când îl vedea prima oară, apoi întrebă cu glasul schimbat:

— Unde vrei să ajungi, luminăţia ta?... Ce vrei?

— Vreau... coroana! strigă Radziwiłł.
— Isuse, Marie!
Urmă o clipă de tăcere surdă, doar bufniţa din turnul castelului începu să râdă ascuţit.
— Ascultă, spuse prinţul, e timpul să-ţi destăinuiesc tot... Republica piere... şi trebuie să piară. Nu mai are scăpare. De aceea, trebuie să izbăvim mai întâi ţărişoara asta, apoi... apoi să facem să renască totul din cenuşă, ca pasărea Fenix... Eu voi face asta, iar coroana pe care o vreau, o voi aşeza ca pe o povară pe capul meu, ca să dau iarăşi viaţă unui mormânt uriaş... Nu tremura, pământul nu se scufundă, toate stau pe locurile lor, dar vor veni vremuri noi... Am supus ţara suedezilor, deoarece cu armele lor vreau să pun stavilă altui vrăjmaş, să-l stârpesc dintre hotarele ţării, să recapăt ce-am pierdut: şi să forţez încheierea păcii cu paloşul în oraşul lui de scaun... Mă auzi? Dar în Suedia pietroasă şi flămândă nu sunt destui oameni, destulă putere şi destule săbii care să ţină în stăpânire Republica uriaşă. Pot să ne biruie o dată, de două ori, dar nu vor izbuti să ne ţină sub ascultare... Dacă la zece oameni de aici ai pune de strajă un suedez, multe zeci vor rămâne fără pază... Şi Carol Gustav ştie prea bine asta, şi nu vrea, nu e în stare să cotropească toată Republica... Va ocupa Prusia regală, cel mult o parte din Wielkopolska şi va fi prea mulţumit. Dar ca să stăpânească în linişte pământurile supuse, trebuie să strice unirea noastră cu coroana, pentru că altfel nu se poate statornici aici. Aşadar, ce se va întâmpla cu ţara asta? Cui i-o va da? Dacă eu voi respinge această coroană, pe

care Dumnezeu şi Fortuna mi-o aşează pe cap, o vor oferi aceluia care o stăpâneşte în aceasta clipă... Dar Carol Gustav nu vrea să îngraşe prea mult o putere vecină care poate să devină ameninţătoare. Va trebui să fie aşa numai dacă eu resping coroana... Aşadar, am eu dreptul s-o resping oare? Pot eu să îngădui să se întâmple ceea ce ne va duce la pierzare? A zecea şi a suta oară te întreb: ce altceva se poate face? Să se împlinească dar voia Domnului! Iau această povară pe umerii mei. Suedezii sunt de partea mea, electorul, ruda noastră, îmi făgăduieşte ajutor. Am să scap ţara de război! Domnia neamului meu va începe cu biruinţe şi lărgirea fruntariilor. Vor înflori liniştea şi bunăstarea, pârjolul nu va mai arde satele şi târgurile. Aşa va fi şi aşa trebuie să fie... Aşa să-mi ajute Dumnezeu şi sfânta Cruce, fiindcă simt în mine puterea pe care mi-o dă cerul, pentru că doresc fericirea acestei ţărişoare, pentru că gândurile mele nu se sfârşesc aici... Jur pe luminile cereşti, pe aceste stele tremurătoare, că dacă-mi vor îngădui forţele şi sănătatea, voi înălţa din nou această clădire care se prăbuşeşte astăzi, făcând-o şi mai puternică decât înainte.

Din ochii prinţului ţâşneau flăcările şi toată făptura lui părea înconjurată de o lumină neobişnuită.

— Luminăţia ta, strigă Kmicic, mintea-mi nu poate să înţeleagă, îmi plesneşte capul, iar ochii se tem să privească înainte!

— După aceea, vorbi mai departe Radziwiłł, urmându-şi parcă propriile gânduri, după aceea... suedezii nu-l vor lipsi pe Jan Kazimierz de ţară şi

domnie, dar îl vor lăsa numai în Mazowszo şi Małopolska. Dumnezeu nu i-a dat urmaşi. Şi va veni timpul să se aleagă un nou rege... Pe cine crezi că vor alege, dacă vor să păstreze unirea cu Lituania? Când a fost coroana mai puternică şi i-a zdrobit pe cavalerii teutoni? Când pe tronul ei a urcat Władysław Jagiello[112]. Şi acum va fi tot aşa... Polonezii nu pot să cheme la domnie decât pe cel care va stăpâni aici. Nu pot şi nu vor face altfel, fiindcă vor pieri, fiindcă nu vor mai putea să răsufle înghesuiţi între nemţi şi turci, când şi aşa cazacii le sfâşie piepturile! Nu pot! E orb şi fără minte acela care nu vede şi nu pricepe acest lucru! Şi atunci, cele două ţări se vor uni din nou şi se vor contopi într-o singură putere prin neamul meu. Atunci o să vedem dacă amărâţii de scandinavi vor mai rămâne în ţinuturile prusiene şi în Wielkopolska. Atunci le voi spune: „quos ego”[113] şi cu piciorul acesta voi călca peste trupurile lor costelive şi voi întemeia o putere cum nu s-a mai văzut de când lumea: s-ar putea să ducem crucea, paloşul şi focul până la Constantinopol şi, liniştiţi înăuntru, să-i ameninţăm pe vrăjmaşi la ei acasă. Doamne sfinte, Tu care însemni drumul stelelor, îngăduie-mi să scap această ţară nenorocită spre slava ta şi a creştinătăţii, dă-mi oameni care să-mi înţeleagă gândul şi să dorească să pună umărul alături de mine! iată-mă gata!...

---

[112] *Władysław Jagiello* (1348—1434) — mare prinţ de Lituania între 1377—1401, rege al Poloniei din 1386. În 1387 creştinează Lituania, în 1101 dă Lituania lui Witold cu care va învinge pe cavalerii teutoni la Grünwald. Realizează unirea cu Lituania (1413). Acordă privilegii nobilimii, îngrădind astfel puterea regelui.

[113] Eu care pe voi (lat.). Astfel ceartă Neptun Viaturile în Eneida, I.

Prinţul îşi desfăcu braţele şi îşi ridică ochii:

— Tu mă vezi! Tu să mă judeci!...

— Luminăţia ta ! Luminăţia ta ! strigă Kmicic.

— Pleacă, leapădă-te de mine, zvârle-mi buzduganul la picioare, calcă-ţi jurământul şi numeşte-mă trădător!... Fie ca din coroana care mi s-a pus pe frunte să nu lipsească nici un spin! Pierdeţi ţara, aruncaţi-o în prăpastie, daţi la o parte braţul care poate s-o scape şi înfăţişaţi-vă la judecata lui Dumnezeu. Acolo să fim judecaţi cu toţii...

Kmicic căzu în genunchi înaintea lui Radziwiłł.

— Luminăţia ta, părinte şi izbăvitor al ţării, te urmez până la moarte!

Radziwiłł îi puse amândouă mâinile pe cap şi iarăşi se înstăpâni tăcerea. Doar bufniţa huhuia mereu în turn.

— Vei primi tot ce ţi-ai dorit, rosti prinţul solemn. Nu-ţi va lipsi nimic, vei avea poate mai mult decât ţi-au dorit părinţii tăi... Ridică-te viitor mare hatman şi voievod de Wilno!...

Afară se crăpa de ziuă.

Capitolul XV

Jupân Zagłoba era afumat binişor când îi aruncase înfricoşătorului hatman de trei ori în faţă cuvântul: „Trădătorule!”. Un ceas mai târziu, când abureala vinului se împrăştiase şi se afla în temniţa castelului Kiejdany împreună cu cei doi Skrzetuski şi cu jupân Michał, înţelese în ce dandana se băgase, pe el şi prietenii lui, şi se îngrijoră foarte.

— Şi acum ce-o să se întâmple? întrebă, uitându-

se cu privirea abătută la micul cavaler, în care avea o încredere nemărginită mai ales în clipele de primejdie.

— Dracu s-o ia de viaţă! Mi-e totuna! răspunse Wołodyjowski.

— O să ajungem să trăim asemenea vremuri şi asemenea ruşine cum n-a mai cunoscut coroana niciodată! spuse Jan Skrzetuski.

— Numai să trăim până atunci, răspunse Zagłoba. Am putea măcar să-i întărim pe alţii cu pilda noastră... Dar vom mai apuca?... Asta-i întrebarea...

— Lucru de spaimă, care întrece orice închipuire! spuse Stanisław Skrzetuski. Unde s-a mai întâmplat aşa ceva? Domniile voastre, ajutaţi-mă, simt că mi se învălmăşeşte mintea... Două războaie, al treilea cu cazacii... şi pe deasupra trădarea se lăţeşte ca ciuma: Radziejowski, Opaliński, Grudziński, Radziwiłł! Nu se poate, se apropie sfârşitul lumii şi ziua judecăţii! Mai bine să se despice pământul sub picioarele noastre. Pe legea mea, îmi pierd minţile!

Şi, împreunându-şi mâinile pe ceafă, începu să se plimbe în lungul şi-n latul pivniţei ca o fiară în cuşcă.

— Să începem să ne rugăm, nu? întrebă în sfârşit. Dumnezeule milostiv, scapă-ne!

— Linişteşte-te, domnia ta! îl dojeni Zagłoba. Acum nu-i vremea să deznădăjduim!

Jupân Stanisław scrâşni deodată din dinţi cuprins de furie.

— Trăsni-te-ar să te trăsnească! strigă la Zagłoba, tu ne-ai sfătuit să venim la trădătorul ăsta! Să dea Dumnezeu să v-ajungă răzbunarea pe amândoi...

— Vino-ţi în fire, Stanisław! spuse Jan cu asprime. Nimeni nu putea să prevadă cele ce s-au întâmplat... Suferă, că nu suferi numai tu, dar află că locul nostru e aici şi nu în altă parte... Dumnezeule milostiv, îndură-te de noi, de ţara nenorocită!

Stanisław nu răspunse nimic. Îşi frângea mâinile de se auzeau oasele trosnind.

Tăcură. Numai jupân Michał fluiera a pagubă printre dinţi şi părea nepăsător la tot ce se petrecea în jurul lui, cu toate că, la drept vorbind, suferea îndoit: mai întâi pentru ţara nefericită, apoi pentru că-şi călcase jurământul faţă de hatman. Pentru un oştean până în măduva oaselor, cum era jupân Michał, asta însemna foarte mult. Ar fi preferat să moară de o mie de ori.

— Nu mai fluiera, jupâne Michał! îi spuse Zagłoba

— Mi-e totuna!

— Cum aşa? Nici unul dintre noi nu se gândeşte dacă mai e vreo cale de scăpare? Gândesc că merită să ne batem puţin capul! Se cuvine oare să putrezim în pivniţa asta, când ţara are nevoie de noi? Când un om cinstit trebuie să facă faţă în locul a zece vânzători?!

— Tătuca are dreptate! zise Jan Skrzetuski.

— Numai tu nu te-ai prostit din pricina durerii. Ce crezi? Ce are de gând să facă vânzătorul ăsta cu noi? Doar n-o să ne taie capul!

Wołodyjowski izbucni deodată într-un râs deznădăjduit.

— Şi de ce mă rog?... Legea nu e oare de partea lui? Nu tot el are şi paloşul în mână? Poate că nu-l cunoaşteţi pe Radziwiłł?!

— Ce tot vorbeşti? Care lege e de partea lui?...
— În ce mă priveşte, aceea a hatmanului, iar faţă de voi, a celui mai tare!
— Pentru care va trebui să dea socoteală...
— În faţa cui? A regelui suedez?
— E, dar bine mă mai mângâi! N-am ce zice!
— Nici nu mă gândesc să te mângâi.

Tăcură şi un răstimp se auziră doar paşii pedestraşilor scoţieni care străjuiau uşa temniţei.

— N-avem încotro! spuse Zagłoba. Trebuie să ne folosim de viclenie.

Nu-i răspunse nimeni, aşa că după o vreme începu iar să vorbească:

— Nu-mi vine să cred că va porunci să ne taie capetele. Dacă s-ar tăia capul pentru orice vorbă spusă la mânie şi beţie, atunci n-ar mai rămâne nici un şleahtic întreg în toată Republica. Dar *neminem captivabimus?*[114] Asta-i fleac?
— Domnia ta ne ai pildă pe noi toţi! răspunse Stanisław Skrzetuski.
— Pentru că s-a întâmplat într-o clipă de furie, dar cred că prinţul se va răzgândi. Noi suntem străini şi n-are drept de judecată asupra noastră. E nevoit să ia în seamă părerea celorlalţi şi să nu înceapă cu asupriri, ca să nu-i supere pe şleahtici. Aşa-i, suntem prea mulţi, ca să ne taie capetele la toţi. Pe polcovnici are dreptul să-i pedepsească, nu tăgăduiesc, dar gândesc că va ţine cont de oşteni care nu vor întârzia să-şi ceară căpeteniile... Jupâne Michał, unde-i steagul tău?
— La Upita!

[114] Nu vom întemniţa pe nimeni (lat.).

— Spune-mi dacă eşti sigur că oamenii tăi vor rămâne alături de tine?
— De unde să ştiu? Ţin la mine, dar ştiu că hatmanul e mai mare.
Zagłoba căzu pe gânduri.
— Porunceşte în scris să mă asculte în toate, ca şi pe tine, când mă voi duce la ei.
— Domniei tale ţi se pare că eşti slobod?
— Nu-i nimic. Am fost eu în primejdii şi mai mari şi m-a ajutat Dumnezeu de-am scăpat cu faţa curată. Dă-le poruncă pentru mine şi pentru cei doi Skrzetuski. Care-o ieşi mai întâi, se duce la Upita şi aduce steagul în ajutorul celorlalţi.
— Ce tot trăncăneşti, domnia ta! Îţi baţi gura degeaba. Cine o să iasă de aici? Şi pe urmă, pe ce să scriu porunca? Ai domnia ta hârtie, cerneală, pene? Ţi-ai pierdut capul, domnia ta.
— O, Doamne! strigă Zagłoba. Dă-mi măcar inelul tău!
— Uite-l, domnia ta, şi dă-mi pace! spuse jupân Michał.
Jupân Zagłoba luă inelul. Îl puse în degetul mic şi începu să se plimbe îngândurat.
În acest timp, opaiţul care scotea fum se stinse şi rămaseră pe întuneric; doar printre zăbrelele ferestrei înalte se vedeau câteva stele care licăreau pe cerul senin. Zagłoba rămase cu privirea aţintită la zăbrele.
— Dacă ar mai fi trăit răposatul Podbipięta şi ar fi fost cu noi, mormăi bătrânul, ar fi smuls zăbrelele şi într-un ceas am fi fost departe de Kiejdany.
— Ridicaţi-mă pe mine la fereastră! spuse

deodată Jan Skrzetuski.

Zagłoba şi jupân Stanisław trecură lângă perete şi într-o clipită Jan se afla pe umerii lor.

— Trosnesc, pe legea mea că trosnesc! strigă Zagłoba.

— Ce spui, tătucă! răspunse Jan. Nici n-am pus mâna pe ele.

— Să urce şi vărul tău, o să vă ţin eu cumva... Nu o dată mi-a părut rău de Michał că e atât de mititel, dar acum îmi pare rău că nu e şi mai mic, fiindcă s-ar putea strecura ca un *serpens*[115].

Dar Jan sări jos de pe umerii lor.

— Scoţienii stau de partea cealaltă! spuse.

— Să dea Dumnezeu să se prefacă în stâlpi de sare, ca nevasta lui Lot. E atât de întuneric, încât nu vezi să-ţi duci mâna la gură. În curând se vor revărsa zorile. Cred că ne vor aduce niscaiva *alimenta,* fiindcă nici luteranii nu-şi lasă ostatecii să moară de foame. Poate că şi Dumnezeu îi va trimite hatmanului gândul cel bun. De multe ori noaptea se trezeşte conştiinţa în om şi diavolii nu le dau pace păcătoşilor. Se poate oare ca pivniţa asta să aibă numai o intrare? O să căutăm la lumina zilei. Mi-e capul greu şi nu pot să născocesc nimic, mâine o să-mi ajute Dumnezeu mintea, iar acum să ne apucăm de rugăciuni, domniile voastre, şi să ne încredinţăm Preasfintei Fecioare în această temniţă a ereticilor.

Începură numaidecât să rostească rugăciunile, îngânând şi o litanie către Maica Domnului, după care cei doi Skrzetuski şi Wołodyjowski tăcură cu inima grea, în timp ce Zagłoba mormăia abia auzit:

---

[115] Şarpe (lat.).

— Altfel nu se poate, mâine o să ne poruncească la toţi: *aut, aut*[116]! arătaţi-vă de partea lui Radziwiłł şi veţi fi iertaţi. O să vedem cine va rămâne păcălit până la urmă. Închideţi nişte şleahtici în temniţă fără să ţineţi seama de meritele şi vârsta lor? Atunci prea bine. Cine va fi în pagubă, acela să plângă! Prostul va sta dedesubt, iar înţeleptul deasupra. Vă făgăduiesc tot ce poftiţi, dar am să-mi ţin făgăduiala mai mult de-o groază. De vreme ce voi v-aţi călcat jurământul faţă de ţară, mai vrednic va fi acela care-l va călca faţă de voi. Nici vorbă, se apropie sfârşitul Republicii, dacă până şi cârmuitorii ei dau mâna cu vrăjmaşul... Asta nu s-a mai pomenit şi sigur că poţi să-ţi pierzi *mentes*[117]. Se află oare în iad destule chinuri pentru asemenea vânzători? Ce-i mai lipsea lui Radziwiłł? Puţine foloase a cunoscut oare de pe urma ţării, de o vinde ca o iudă? Şi asta tocmai acum, când se află la cea mai mare ananghie, asuprită de trei războaie?... Doamne, mânia ta e dreaptă, dar pedepseşte-l cât mai repede. Facă-se voia ta! Amin! Numai să mă văd odată afară şi am să-mi strâng atâţia prieteni, hatmane! Ai să cunoşti cât de dulci sunt *fructa* trădării. N-ai decât să mă socoteşti prieten, dar dacă nu-ţi găseşti alţii mai buni, să nu porneşti să vinzi ursul cu ei, dacă nu ţi s-a urât cu binele...

Astfel vorbea jupân Zagłoba de unul singur. În acest timp, se scurse un ceas şi încă unul, şi începură să se reverse zorile. Lucirile cenuşii care pătrundeau printre gratii împrăştiau cu încetul

[116] Una din două (lat.).
[117] Mintea (lat.).

întunericul care domnea în pivniţă, desluşind chipurile mohorâte ale cavalerilor care şedeau lângă perete. Wołodyjowski şi cei doi Skrzetuski moţăiau de oboseală, dar când se lumină de ziua din curtea castelului se auziră paşii oştenilor, zăngănit de arme, tropot de copite şi sunetul trâmbiţei de la poarta. Cavalerii săriră în picioare.

— Începem ziua nu prea bine! spuse Jan.

— Dă, Doamne, să se sfârşească mai bine, răspunse Zagłoba. Domniile voastre, ştiţi la ce m-am gândit toată noaptea? Nu mai încape îndoială că ne vor dărui viaţa dacă intrăm în slujba lui Radziwiłł şi vrem să-l ajutăm întru trădare. Noi trebuie să consimţim, ca să ieşim de aici şi să putem lupta apoi pentru Republică.

— Ba să mă ferească Dumnezeu să iscălesc trădarea, răspunse Jan. Chiar dacă pe urmă mă voi lepăda de trădător, numele-mi va rămâne pătat pentru totdeauna Eu nu fac una ca asta, mai bine moartea.

— Nici eu! spuse Stanislaw.

— Iar eu v-o spun de la bun început că am s-o fac. Viclenie pentru viclenie, iar pe urmă Dumnezeu cu mila. Nimeni nu va crede că am făcut-o de bunăvoie şi din toată inima. Să-l ia toţi dracii pe balaurul ăsta de Radziwiłł! O să mai vedem noi care pe care.

Vorbirea le fu întreruptă de strigătele care izbucniră în curte; răsuna în ele mânia şi răzvrătirea. În acelaşi timp, se auziră porunci, ecoul paşilor unei mulţimi şi duruit greoi, de parcă aduceau tunurile.

— Ce se petrece acolo? întrebă Zagłoba. Doamne sfinte, poate-i vreun ajutor pentru noi?

— E sigur că nu sunt zgomote obişnuite, răspunse Wołodyjowski. Săltaţi-mă pe umeri la fereastră, fiindcă eu am să înţeleg mai repede ce se întâmplă...

Jan Skrzetuski îl luă de subsuori şi-l ridică în sus ca pe un copil. Jupân Michał se apucă de zăbrele şi începu să se uite cu luare-aminte în curte.

— E ceva, nici vorbă, spuse repede, că văd steagul de pedeştri unguri pe care-i conducea Oskierko. Ţineau grozav la el şi, fiind arestat şi el, mai mult ca sigur că cer slobozirea lui. Pe legea mea, sunt în formaţie de luptă. Porucinicul Stachowicz, prietenul lui Oskierko, e cu ei.

În clipa aceea strigătele se înteţiră.

— Ganchof a venit la ei... Vorbeşte ceva cu Stachowicz... Ce gălăgie!... Domniile voastre, văd că Stachowicz şi încă doi se depărtează de steag. Cred că se duc la hatman. Pe legea mea, răzvrătirea se lăţeşte printre oşteni. Aduc tunurile împotriva ungurilor, iar polcul scoţian e şi el pregătit de luptă. Oştenii de elită din steagurile polone se alătură ungurilor. Fără ei n-ar fi cutezat, fiindcă printre pedestraşi domneşte o ascultare grozavă...

— Pe viul Dumnezeu! răcni Zagłoba. Aşa vom scăpa şi noi!... Jupâne Michał, sunt multe steaguri polone?... Că acestea se vor răscula, cum te văd şi cum mă vezi.

— Husarii lui Stankiewicz şi cuirasierii lui Mirski sunt la două zile de Kiejdany, răspunse Wołodyjowski. Dacă erau aici, nu mai cutezau să-i aresteze. Aşteaptă, domnia ta... Mai sunt dragonii lui Charłamp, un polc, al lui Mieleszko, al doilea, care stau în preajma prinţului... Niewiarowski s-a arătat şi

el tot de partea lui, dar polcul lui e departe... Cele două polcuri scoţiene...
— Deci patru cu toate se află alături de prinţ.
— Şi tunarii sub conducerea lui jupân Korf, două polcuri.
— Ei, cam mult!
— Şi mai e şi steagul lui Kmicic, înarmat pe cinste, şase sute de oameni.
— Kmicic de partea cui e?
— Nu ştiu.
— Nu l-aţi mai văzut? Şi-a zvârlit ieri buzduganul sau nu?
— Nu ştim.
— Atunci care steaguri sunt împotriva prinţului.
— După cum se vede, mai întâi ungurii. Două sute de oameni. Apoi oştenii de elită de sub conducerea lui Mirski şi Stankiewicz. Prea puţini şleahtici... şi Kmicic, dar acesta şovăie.
— Trăsni-l-ar!... Pentru Dumnezeu... Puţini!... Sunt prea puţini!...
— Ungurii fac cât două polcuri. Sunt oşteni vechi şi cu experienţă! Staţi... Aprind fitilurile la tunuri, se pregătesc de bătălie.
Cei doi Skrzetuski tăceau. Zagłoba umbla de colo-colo fără astâmpăr.
— Loviţi-i pe trădători! Loviţi-i pe câinii ăştia! Ei, Kmicic! Kmicic! Totul atârnă de el. E oştean curajos?
— Ca un diavol... E în stare de orice.
— Nu se poate, el va trece de partea noastră.
— Răscoala oştirii! Iată unde a ajuns hatmanul! strigă Wołodyjowski.
— Şi cine-i răzvrătitul? Oştenii sau hatmanul care

s-a ridicat împotriva propriului rege? întrebă Zagłoba.

— Dumnezeu să-i judece. Aşteptaţi. Iarăşi e învălmăşeală acolo. O parte din dragonii lui Charłamp revin alături de unguri. Numai şleahtici de mâna întâi slujesc în acest polc. Îi auziţi cum strigă?

— Polcovnicii! Polcovnicii! cereau glasuri ameninţătoare în curte.

— Jupâne Michał, pe rănile lui Christos, spune-le să trimită după steagul tău şi după cuirasieri şi husari.

— Tăcere, domnia ta!

Zagłoba începu să strige el însuşi:

— Trimiteţi odată după celelalte steaguri polone şi spârcuiţi-i pe trădători!

— Tăcere, domnia ta!

— Deodată, nu în curte, ci în spatele castelului răpăiră câteva împuşcături de muschetă...

— Isuse, Mărie! strigă Wołodyjowski.

— Ce-i asta, jupâne Michał?

— Mai mult ca sigur că i-au împuşcat pe Stachowicz şi pe ceilalţi doi care au plecat la prinţ, răspunse repede Wołodyjowski. Altfel nici că se poate!

— Chinuri ale lui Christos! Păi atunci nu ne mai putem aştepta la nici o milă.

Pocnetul împuşcăturilor le acoperi vorbele. Jupân Michał se încleşta spasmodic de gratii şi îşi lipi fruntea de ele, dar o vreme nu putu să vadă nimic afară de picioarele pedestraşilor scoţieni înşiraţi în faţa ferestrei. Salvele de muschetă se înteţiră, în cele din urmă bubuiră şi tunurile.

Zgomotul plumbilor care se turteau de peretele pivniţei se auzea limpede ca răpăiala grindinei. Castelul se cutremura din temelii.

— Michał, dă-te jos, că pot să te nimerească şi pe tine! strigă Jan.

— Pentru nimic în lume. Plumbii bat mai sus, iar tunurile trag în partea cealaltă. Nu cobor pentru nimic în lume.

Şi Wołodyjowski trase de zăbrele cu puteri îndoite până când intră în adâncitura ferestrei, unde nu mai avea nevoie de umerii lui Skrzetuski. E drept că pivniţa se întunecă, deoarece fereastra era mică şi jupân Michał, deşi prizărit, o astupa cu totul. În schimb, cei rămaşi jos aveau în fiecare clipă veşti proaspete despre bătălie.

— Acum văd bine! strigă jupân Michał. Ungurii stau cu spatele la perete şi trag... Ehei, mă temeam să nu se înghesuie în vreun colţ, să-i facă tunurile ferfeniţă. Sunt oşteni pricepuţi! Pe legea mea! Ştiu să facă ce trebuie şi fără căpetenii. Iar e fum! Nu mai văd nimic...

Împuşcăturile începură să slăbească.

— Dumnezeule milostiv, nu amâna pedeapsa! strigă Zagłoba

— Ei, ce mai e, Michał? întrebă Skrzetuski.

— Scoţienii pornesc la atac.

— Mii de trăsnete! Şi noi trebuie să stăm aici! se mânie Skrzetuski Stanisław.

— Au ajuns! Sunt halebardierii! Ungurii îi iau în săbii! Of, ce păcat că nu puteţi să vedeţi şi domniile voastre! Ce mai oşteni!

— Şi se bat cu de-ai lor, nu cu vrăjmaşi.

— Ungurii biruie. Scoţienii de pe aripa stângă se retrag. Pe legea mea! Dragonii lui Mieleszko trec de partea răzvrătiţilor! Scoţienii sunt între două focuri. Korf nu poate să tragă cu tunurile, fiindcă i-ar vătăma şi pe scoţieni. Printre unguri văd acum şi mundirele[118] oştenilor lui Ganchof. Dau năvală asupra porţii. Vor să iasă afară. Înaintează ca o furtună! Măturǎ totul!

— Ai? Cum aşa? Era mai bine dacă puneau mâna pe castel, strigă Zagłoba.

— Nu-i nimic. Mâine se vor întoarce cu steagurile lui Mirski şi Stankiewicz... Hei, Charłamp a pierit!... Nu! Se ridică, e rănit... Sunt aproape de poartă... Ce-i asta? Te pomeneşti că şi străjile scoţiene se alătură ungurilor, pentru că deschid poarta... De cealaltă parte a porţii se ridică nori de praf. Îl văd pe Kmicic! Kmicic! Kmicic se năpusteşte înăuntru cu călărimea!

— De partea cui e? Cu cine ţine? întrebă Zagłoba.

Un răstimp scurt jupân Michał nu-i răspunse; vânzoleala, scrâşnitul fierului şi strigătele răsunau cu putere îndoită.

— S-a zis cu ei! strigă Wołodyjowski înfricoşat.

— Cu cine? Cu cine?

— Cu ungurii! Călărimea i-a răzbit, îi calcă în picioare, îi hăcuieşte. Flamura e în mâna lui Kmicic!... S-a sfârşit, s-a sfârşit!...

Spunând acestea, jupân Michał se lăsă să alunece din firida ferestrei şi căzu în braţele lui Skrzetuski.

— Loviţi-mă, bateţi-mă, pentru că eu l-am avut în vârful sabiei pe acest om şi l-am lăsat în viaţă, eu i-

[118] Tunică ostăşească.

am dat împuternicirea de a strânge oşteni! Datorită mie a adunat steagul acesta cu care va lupta împotriva ţării. A ştiut el pe cine alege, feciori de câini, spânzuraţi, lotri şi ucigaşi ca şi el. A, de mi-aş mai încrucişa o dată sabia cu el... Lungeşte-mi, Doamne, viaţa întru pierderea acestui trădător şi mă jur că nu va mai scăpa viu din mâinile mele...

Între timp, strigătele, tropotul copitelor şi pocnetele împuşcăturilor continuau să se audă cu toată puterea, dar treptat începură să slăbească şi după un ceas, în castelul de la Kiejdany se înstăpâni liniştea, întreruptă doar de paşii măsurata ai străjerilor scoţieni şi de ecoul poruncilor.

— Jupâne Michał, uită-te să vezi ce s-a mai întâmplat, ie rugă Zagłoba.

— La ce bun? răspunse micul cavaler. Orice oştean de meserie ştie ce s-a întâmplat. De altfel, i-am văzut împrăştiindu-se... Kmicic biruie!

— Să dea Dumnezeu să-l răjghine cu caii pe diavolul asta turbat! S-ajungă să păzească haremul vreunui tătar!

Capitolul XVI

Jupân Michał avea dreptate. Kmicic biruise. Ungurii şi o parte din dragonii lui Mieleszko şi Charłamp, care se uniseră cu ei, acopereau curtea castelului cu trupurile lor. Doar câteva zeci din ei izbutiră să scape şi se împrăştiară prin împrejurimi şi prin târg urmăriţi de călărime. Mulţi fură prinşi dar ceilalţi nu se opriră decât în tabăra lui Paweł

Sapieha, voievodul de Witebsk, căruia cei dintâi îi aduseră vestea despre trădarea marelui hatman, trecerea lui la suedezi, întemniţarea polcovnicilor şi răzvrătirea steagurilor polone.

În acest timp, Kmicic, plin de sânge şi de praf, se înfăţişă cu flamura ungurilor în mână înaintea lui Radziwiłł, care-l primi cu braţele deschise. Dar jupân Andrzej nu era îmbătat de izbândă. Dimpotrivă, era întunecat şi furios, ca şi cum ar fi luptat împotriva dorinţei lui.

— Luminăţia ta! Nu vreau să mă lauzi! Aş fi fost de o sută de ori mai bucuros să lupt cu vrăjmaşul Republicii, decât cu nişte oşteni care ar fi putut să-i fie de folos. Aşa, parcă mi-aş fi vărsat propriul sânge.

— Păi a cui e vina, dacă nu a răzvrătiţilor acestora? răspunse prinţul. Aş fi vrut şi eu mai degrabă să-i conduc la Wilno, că aşa mă gândisem să fac... dar ei au socotit că e mai bine să se ridice împotriva mea. Ce-a fost, a fost. Vor sluji drept pildă de acum înainte.

— Luminăţia ta, ce vrei să faci cu prinşii?

— La unu din zece, un plumb în cap, iar ceilalţi să se verse la celelalte polcuri. Astăzi pleci la steagurile lui Mirski şi Stankiewicz şi le porunceşti din partea mea să fie gata de drum. Te numesc mai mare peste aceste două steaguri şi peste al lui Wołodyjowski. Înlocuitorii polcovnicilor ţi se vor supune şi te vor asculta în totul. La început voiam să-l trimit pe Charłamp, dar el nu mi se pare potrivit... M-am răzgândit.

— Şi dacă se împotrivesc? În steagul lui Wołodyjowski sunt laudanieni care mă urăsc grozav.

— Le spui că Mirski, Stankiewicz şi Wołodyjowski vor fi împuşcaţi numaidecât.
— Atunci vor porni cu toţii la Kiejdany să-i scape, în steagul lui Mirski slujesc numai şleahtici de mâna întâi.
— Iei cu tine un polc de pedestraşi scoţieni şi unul de nemţi. Îi împresori şi pe urmă le vesteşti porunca.
— Voi face cum doreşti, luminăţia ta.
Radziwiłł îşi sprijini palmele pe genunchi şi căzu pe gânduri.
— Pe Mirski şi pe Stankiewicz i-aş împuşca bucuros, dacă n-aş şti că au mare trecere printre oşteni... Mă tem de zarvă şi răscoală pe faţă, cum am avut şi aici... Din fericire, datorită ţie au primit o bună învăţătură şi fiecare steag se va gândi de două ori înainte de a se răzvrăti. Trebuie doar să facem totul cât se poate de repede, ca cei mai îndărătnici să nu fugă la voievodul de Witebsk.
— Luminăţia ta, ai vorbit numai de Mirski şi Stankiewicz, dar n-ai pomenit de Wołodyjowski şi de Oskierko.
— Sunt nevoit să-l cruţ pe Oskierko, fiindcă e un om de seamă şi cu multe rubedenii, dar Wołodyjowski vine din Rutenia şi n-are legături aici. Adevărat, e un oştean iscusit şi am contat pe el... Cu atât mai rău pentru el că m-a dezamăgit. Dacă nu i-ar fi adus diavolul pe veneticii ăia, prietenii lui, poate că s-ar fi purtat altfel, dar după cele întâmplate, îl aşteaptă un plumb în cap, ca şi pe cei doi Skrzetuski şi pe taurul acela care a mugit cel dintâi: „Trădătorule! Trădătorule!”.

Jupân Andrzej zvâcni în sus, de parcă l-ar fi ars cu focul roşu.

— Luminăţia ta, oştenii vorbesc că Wołodyjowski ţi-a scăpat viaţa la Cybichów.

— Şi-a făcut numai datoria şi pentru asta am vrut să-i dăruiesc moşia Dydkiemie... Acum m-a trădat şi voi porunci să fie împuşcat.

Ochii lui Kmicic scânteiară, iar nările începură să-i freamăte.

— Luminăţia ta, nu se poate!

— Cum adică nu se poate? întrebă Radziwiłł, încruntându-şi sprincenele.

— Te rog din tot sufletul, luminăţia ta, spuse Kmicic cu înflăcărare, să nu clinteşti nici un fir de păr din capul lui Wołodyjowski. Iartă-mă, luminăţia ta, te rog!... Wołodyjowski putea să nu-mi dea împuternicirea să strâng oşteni, fiindcă luminăţia ta i-ai trimis-o lui, poruncindu-i să facă ce va crede de cuviinţă. Dar mi-a dat-o!... El m-a scăpat din vâltoare... şi aşa am trecut sub oblăduirea luminăţiei tale... N-a şovăit să mă scape, deşi ţinea şi el la jupâniţa mea... Îi sunt dator recunoştinţă şi m-am jurat că am să mă plătesc cândva!... Luminăţia ta, fă asta pentru mine, nu abate pedeapsa asupra lui şi a prietenilor lui. Nu trebuie să li se întâmple nimic şi, pe viul Dumnezeu! nu li se va întâmpla, atâta vreme cât eu mă aflu în viaţă!... Te rog, luminăţia ta!

Jupân Andrzej se ruga şi îşi împreuna mâinile, dar în cuvintele lui răsunau fără voie semne de mânie, ameninţare şi revoltă. Firea-i nestăpânită învingea. Stătea asupra lui Radziwiłł cu chipul aidoma răpitoarei întărâtate şi ochii scăpărând

scântei. Dar şi pe faţa hatmanului se vedea furtuna. Până atunci se încovoiaseră cu toţii înaintea voinţei lui tiranice, în toată Lituania şi Rutenia; nimeni nu cuteza să i se împotrivească sau să-l roage să ierte nişte osândiţi, iar acum Kmicic îl ruga doar de ochii lumii, căci în fapt îi impunea voinţa lui. Şi, din pricina împrejurărilor, nici măcar nu putea să-l refuze.

Tiranul vânzător înţelegea astfel de la bun început că deseori va fi silit să se supună şi el tiraniei oamenilor şi a împrejurărilor, că va trebui să ţină cont de sprijinitorii lui, chiar dacă sunt mai prejos, că acest Kmicic pe care voia să-l preschimbe într-un câine credincios, va fi mai degrabă un lup îmblânzit care, zădărit, e gata să înşface cu dinţii mâna stăpânului.

Toate acestea răscoliră sângele trufaş al lui Radziwiłł. De aceea, împins şi de firea-i răzbunătoare, hotărî să se împotrivească.

— Wołodyjowski şi ceilalţi trei vor trebui să plătească cu viaţa! spuse cu glasul ridicat.

Dar parcă aruncă gaz peste foc.

— Dacă nu i-aş fi zdrobit pe unguri, nu ei ar fi plătit cu viaţa! se repezi Kmicic.

— Cum aşa, nu mai vrei să mă asculţi? întrebă hatmanul ameninţător.

— Luminăţia ta, răspunse jupân Andrzej cu mânie, nu-i aşa... Te rog... Te rog din tot sufletul... Nu se poate întâmpla una ca asta. Oamenii ăştia sunt vestiţi în toată Polonia... Nu se poate! Nu se poate!... Nu pot fi Iuda pentru Wołodyjowski. Sar şi în foc pentru luminăţia ta, dar nu-mi refuza iertarea lor.

— Şi dacă refuz?
— Atunci porunceşte să fiu împuşcat şi eu!... Nu mai vreau să trăiesc!... Să mă trăsnească!... Să mă ia toţi dracii!...
— Ia seama, nefericitule, înaintea cui te afli!
— Luminăţia ta, nu mă duce la deznădejde!
— La rugăminţi aş putea să-mi plec urechea, dar de ameninţări nu-mi pasă.
— Te rog, luminăţia ta... te rog din toată inima!...
Şi jupân Andrzej se aruncă în genunchi.
— Luminăţia ta, îngăduie-mi să te slujesc şi cu sufletul, nu numai de nevoie, că altfel mă apucă nebunia!
Radziwiłł nu răspunse nimic. Kmicic sta în genunchi, făcând feţe-feţe. Era limpede că în curând avea să izbucnească.
— Ridică-te! spuse Radziwiłł.
Jupân Andrzej se ridică.
— Te pricepi să-ţi aperi prietenii... rosti prinţul. Acum, am dovada că vei şti să mă aperi şi pe mine şi nu mă vei părăsi niciodată. Numai că Dumnezeu te-a făcut din silitră, nu din carne şi oase, aşa că vezi să nu iei foc. Nu pot să-ţi refuz nimic. Ascultă-mă bine: pe Stankiewicz, pe Mirski şi pe Oskierko vreau să-i trimit suedezilor la Birże; să plece cu ei şi Wołodyjowski cu cei doi Skrzetuski. N-o să le ia capul acolo; e chiar mai bine aşa, fiindcă vor sta liniştiţi tot timpul războiului.
— Luminăţia ta şi părinte, îţi mulţumesc! se bucură jupân Andrzej.
— Domol!... spuse prinţul! Eu ţi-am respectat jurământul cu vârf şi îndesat, acum respectă-l şi tu

pe al meu... Şleahticului ăluia bătrân... am uitat cum îi zice... diavolului acela mugitor care a venit aici cu Skrzetuski, i-am jurat moartea în adâncul inimii mele îl a fost cel dintâi oare m-a numit trădător, el m-a bănuit că am fost plătit, el i-a aţâţat pe ceilalţi; poate că nu s-ar fi ajuns la răscoală, clacă nu era obrăznicia lui! Prinţul izbi cu pumnul în masă. Mă aşteptam mai degrabă la moarte sau la sfârşitul lumii, decât să cuteze cineva să-mi strige în faţă, mie, Radziwiłł: „Trădătorule!” în văzul tuturor! Nu se află moarte şi chinuri care să plătească o nelegiuire ca asta. Să nu mă rogi pentru el, că va fi în zadar.

Dar jupân Andrzej nu se descuraja chiar atât de uşor când îşi punea ceva în cap. De astă dată nu se mai înfurie şi nu mai răbufni ca înainte. Din contră, luându-i mâna prinţului, începu s-o sărute şi să se roage cum se pricepea mai bine.

— Luminăţia ta, cu nici o frânghie, cu nici un lanţ nu mi-ai lega mâna, cum ai lega-o prin această dovadă de bunăvoinţă. Dar n-o face doar pe jumătate. Luminăţia ta, şleahticul ăsta a spus ieri ce gândea toată lumea. Şi eu am crezut la fel, până când luminăţia ta mi-ai deschis ochii.. Să mă ardă focul, dacă n-am gândit şi eu la fel... Prostul n-are nici o vină că e prost. Iar şleahticul ăsta măi era şi ameţit, aşa că a spus tot ce avea pe inimă. A crezut că astfel îşi apără Republica, şi e greu să osândeşti pe cineva pentru dragostea de ţară. A ştiut prea bine că îşi pune viaţa în primejdie şi tocmai de aceea şi-a spus tot clocotul inimii. Mie nu-mi pasă de el, dar jupân Wołodyjowski ţine la el ca la un frate sau părinte. Ar suferi foarte mult din pricina lui şi eu nu

doresc asta. Aşa mi-e firea, când vreau binele cuiva, apoi sunt în stare să-mi dau şi sufletul pentru el. Dacă cineva m-ar cruţa pe mine, ca să-l omoare pe prietenul meu, mai bine să se ducă dracului cu bunătatea lui cu tot. Luminăţia ta, părinte, binefăcătorule, fă lucrul până la capăt, dăruieşte-mi-l pe şleahticul ăsta, iar eu am să-ţi dăruiesc tot sângele meu, fie şi mâine, azi, acum!

Radziwiłł îşi muşcă mustaţa.

— Ieri i-am jurat moartea.

— Ceea ce a jurat hatmanul şi voievodul de Wilno, marele prinţ al Lituaniei şi, dă, Doamne, viitorul rege al Poloniei, ca un stăpânitor bun, poate să treacă eu vederea...

Jupân Andrzej spunea sincer tot ce simţea şi ce gândea. dai nici cel mai îndemânatic curtean n-ar fi putut găsi un argument mai puternic în apărarea prietenilor săi. Faţa mândră a magnatului se lumină şi îşi miji ochii, voind parcă să mai audă o dată rangurile pe care avea să le capete. După o clipă spuse:

— Aşa de bine ai adus-o din condei, că nu mai pot să-ţi refuz nimic. Vor pleca toţi la Birże. N-au decât să plătească suedezilor pentru vinovăţia lor, iar când se va întâmpla ce-ai spus, să vii să-mi ceri iertarea lor.

— Pe legea mea că am să vin, deie Domnul să fie cât mai repede! răspunse Kmicic.

— Acum du-te şi spune-le vestea bună!

— Vestea bună e numai pentru mine, nu şi pentru ei. Gândesc că ei nu vor fi prea mulţumiţi, mai ales că nu se aşteptau la primejdia care-i ameninţa.

Luminăţia ta, nu mă duc la ei; ar putea crede că vreau să mă laud cu tot ce am făcut pentru ei.

— Fă cum vrei. Dar dacă-i aşa, nu mai pierde timpul şi du-te după steagurile lui Mirski şi Stankiewicz, fiindcă pe urmă te aşteaptă altă poruncă pe care vei fi prea bucuros s-o îndeplineşti.

— Ce poruncă, luminăţia ta?

— Te vei duce să-l pofteşti din partea mea pe jupân Billewicz, spătarul de Rosienie să vie la Kiejdany cu nepoata şi să se adăpostească aici în timpul războiului. Pricepi?

Kmicic rămase descumpănit.

— N-o să vrea să vină... A părăsit Kiejdany plin de mânie.

— Nădăjduiesc că până acum i-a trecut mânia; în orice caz vei lua oşteni cu tine şi, dacă nu vor să vină de bunăvoie, îi urci în caleaşcă, îi înconjuri cu dragoni şi îi aduci cu forţa. Şleahticul era moale ca ceara; când am vorbit cu el, se ruşina ca o jupâniţă şi făcea temenele până la pământ; s-a înspăimântat de suedezi ca diavolul de apa sfinţită şi a plecat. Trebuie să-i am aici, pentru mine şi pentru tine. Tot mai nădăjduiesc să fac din ceara asta o lumânare aşa cum îmi place mie şi să dau foc cu ea cui vreau. Dacă se va întâmpla aşa, va fi cu atât mai bine... Iar dacă nu, voi avea un ostatec. Billewiczii au multă putere în Samogiţia, fiindcă sunt înrudiţi aproape cu toţi şleahticii. Când am să-l am în mână pe cel mai însemnat, ceilalţi se vor gândi de două ori înainte de a întreprinde ceva împotriva mea. În spatele lor şi al jupâniţei tale mişună tot furnicarul din Lauda, care, dacă s-ar duce la voievodul de Witebsk, ar fi primit

cu braţele deschise. E o treabă atât de însemnată, încât mă gândesc dacă n-ar fi mai bine să începi cu Billewiczii.

— În steagul lui Wołodyjowski sunt numai laudanieni.

— Ocrotitorii jupâniţei tale. Dacă-i aşa, să începem prin a o aduce aici. Dar ascultă-mă bine, eu am să încerc să-l atrag pe spătar de partea noastră, iar fata rămâne s-o câştigi tu, cum te-oi pricepe mai bine. După ce am să-l convertesc pe spătar, o să te ajute şi el s-o îndupleci pe jupâniţă. Dacă va consimţi, vă fac nunta numai-decât... Dacă nu, ai s-o iei şi aşa. După cununie, n-o să mai zică nimic... Cu femeile aşa trebuie să te porţi. O să plângă deznădăjduită când o vor târî în faţa altarului, dar a doua zi o să-şi spună că dracul nu-i chiar atât de negru cum se vorbeşte, iar a treia zi va fi chiar bucuroasă. Cum v-aţi despărţit ieri?

— Parcă mi-ar fi dat peste gură!

— Ce-a zis?

— M-a numit trădător... Cât pe ce să mă apuce damblaua.

— Aşa-i de înverşunată? Când ai să fii bărbatul ei, să-i spui că soţiilor le stă mai bine cu furca, decât cu treburile publice, şi s-o ţii din scurt.

— Luminăţia ta n-o cunoşti. Ea una ştie: cinste sau necinste, şi după asta te judecă; cât despre minte, mulţi bărbaţi ar putea-o invidia. N-apuci să te dezmeticeşti bine, că ea a şi ajuns la temeiul lucrurilor.

— Cum a ajuns şi la inima ta... Caută să ajungi şi tu la a ei.

— Unde nu dă Dumnezeu, luminăţia ta. Am răpit-o o dată cu puterea armelor, dar pe urmă mi-am făgăduit că altă dată nu se va mai repeta... Luminăţia ta mă sfătuieşti s-o duc cu forţa la altar, dar eu nu-mi doresc aşa ceva, fiindcă m-am jurat şi faţă de ea că n-am s-o mai asupresc... Toată nădejdea mea e că luminăţia ta îl vei convinge pe spătar cum că nu suntem nişte trădători, ci dorim izbăvirea ţării. Dacă se va convinge el, apoi o va convinge şi pe ea şi atunci se va uita altfel la mine. Acum mă duc la Billewicze şi-i aduc pe amândoi aici, fiindcă mi-e frică să nu intre la vreo mânăstire... Îţi spun luminăţiei tale tot adevărul, cu toate că sunt fericit, când o văd, mai degrabă m-aş năpusti asupra unei armii de suedezi, decât să mă înfăţişez acum înaintea ei, pentru că ea nu-mi cunoaşte gândurile cinstite şi mă socoteşte un trădător.

— Dacă vrei, trimit pe altcineva, pe Charłamp sau pe Mieleszko.

— Nu, mai bine mă duc eu... De altfel, Charłamp e rănit.

— Cu atât mai bine. Pe Charłamp voiam să-l trimit ieri să preia conducerea steagului lui Wołodyjowski şi la nevoie să-i silească să se supună, dar e un om nu prea îndemânatic şi s-a arătat că nu-i poate ţine în frâu nici pe oamenii lui. N-am încredere în el. Du-te întâi la spătar şi ia jupâniţa şi după ce te întorci, ai să aduci şi steagurile. Dacă nu se poate altfel, nu cruţa pe nimeni, căci trebuie să le arătăm suedezilor că suntem tari şi nu ne temem de răzvrătire. Pe polcovnici am să-i trimit îndată sub pază bună; cred că Pontus de la Gardie va vedea în

asta dovada sincerităţii mele... Îi va conduce Mieleszko. La început o să fie greu! Tare greu! Parcă văd că jumătate din Lituania va porni împotriva mea.

— Nu-i nimic, luminăţia ta! Cine are cugetul curat, acela nu se teme de nimic.

— Gândeam că cel puţin Radziwiłłii vor fi cu toţii de partea mea şi când colo, uite ce-mi scrie stolnicul de la Nieśwież.

Hatmanul îi întinse lui Kmicic scrisoarea lui Kazimierz: Michał.

Kmicic se uită peste ea.

— Dacă n-aş cunoaşte gândurile luminăţiei tale, aş crede că are dreptate şi că e cel mai vrednic stăpân. Să-i dea Dumnezeu numai bine!... Spun ce cred.

— Acum du-te! îl îndemnă hatmanul nerăbdător.

Capitolul XVII

Cu toate acestea, Kmicic nu plecă nici în ziua aceea şi nici în cea următoare, deoarece la Kiejdany începură să sosească din toate părţile ştiri îngrijorătoare. Spre seară, un olăcar adusese vestea că steagurile lui Mirski şi Stankiewicz au pornit singure spre reşedinţa hatmanului, gata să-şi ceară polcovnicii cu puterea armelor; că sunt cu toţii grozav de mânioşi şi au repezit gonaci spre toate steagurile care se află aproape de Kiejdany şi mai departe, până la Zabłudów în Podlasie, ca să vestească trădarea hatmanului şi să cheme toţi oştenii să se unească pentru apărarea ţării. Pe de

altă parte, era uşor de presupus că o mulţime de şleahtici se vor alătura steagurilor răsculate, alcătuind o oştire însemnată, împotriva căreia se vor apăra cu greu într-o cetate neîntăritä, cum era Kiejdany, mai ales că prinţul Radziwiłł nu era sigur nici de toate polcurile pe care le avea la îndemână.

Toate acestea schimbară socotelile şi planurile hatmanului, dar în loc să-l descurajeze, parcă îl îndârjiră şi mai mult. Hotărî să pornească el însuşi în fruntea polcurilor scoţiene credincioase, a raitierilor şi tunarilor, împotriva răzvrătiţilor şi să smulgă răul de la rădăcină. Ştia că oştenii fără polcovnici erau asemenea unei gloate învălmăşite care se va împrăştia îngrozită numai la auzul numelui, hatmanului.

Hotărî, de asemenea, să nu cruţe pe nimeni şi să dea o pildă înfricoşătoare întregii oştiri, tuturor şleahticilor, Lituaniei întregi: să nu mai cuteze nimeni să crâcnească sub braţu-i de fier. Avea să ducă la bun sfârşit tot ce-şi pusese în gând cu propriile forţe.

În aceeaşi zi, câteva din căpeteniile străine plecară în ţinuturile prusiene să strângă oşteni, în timp ce Kiejdany gemea de oameni înarmaţi. Polcurile scoţiene, raitierii străini, dragonii lui Mieleszko şi Charłamp şi tunarii lui Korf se pregăteau de marş. Haiducii prinţului, slujitorii şi târgoveţii din Kiejdany aveau să împlinească forţele hatmanului. În cele din urmă, hotărâră să grăbească şi trimiterea polcovnicilor întemniţaţi la Birże, unde aveau să fie păziţi mai bine decât la Kiejdany. Prinţul nădăjduia cu drept cuvânt că trimiterea lor într-o

fortăreaţă îndepărtată în care, potrivit înţelegerii, trebuia să se afle acum o garnizoană suedeză, va spulbera speranţa oştenilor răsculaţi de a-i elibera, lipsind astfel însăşi răzvrătirea de orice temei.

Jupân Zagłoba, cei doi Skrzetuski şi Wołodyjowski aveau să împărtăşească soarta celorlalţi.

Se lăsase seara când în pivniţa în care se aflau toţi patru intră un porucinic cu felinarul în mână şi spuse:

— Domniile voastre, pregătiţi-vă să veniţi cu mine.

— Unde? întrebă jupân Zagłoba neliniştit.

— Asta se va vedea... Mai repede, hai, mai repede!

— Mergem.

Ieşiră. Pe coridor îi înconjurară scoţienii înarmaţi cu muschete. Zagłoba era tot mai neliniştit

— Doar nu pot să ne ducă la moarte fără duhovnic, fără spovedanie, şopti la urechea lui Wołodyjowski.

După care se întoarse spre porucinic:

— Care-i numele domniei tale, rogu-te?

— Ce te priveşte pe domnia ta?

— Am sumedenie de rude în Lituania şi e bine să ştii cu cine ai de-a face.

— Nu e timpul de prietenie acum, dar e un prostănac acela care se ruşinează de numele lui. Dacă domnia ta vrei să ştii, sunt Roch Kowalski.

— E un neam vrednic! Bărbaţii sunt oşteni de nădejde, iar femeile virtuoase. Bunica mea era o Kowalska, dar m-a lăsat orfan înainte de a veni pe

lume... Dar domnia ta din ce ramură te tragi, din Wierusz sau din Korab?

— Ce mă tot iscodeşti acuma noaptea, domnia ta?

— Fiindcă mai mult ca sigur că-mi eşti rudă, că şi la făptură semănăm. Domnia ta ai oasele groase şi umerii laţi ca ai mei, iar eu am moştenit-o pe bunica în această privinţă.

— Ei, o să mai vedem pe drum... Avem destulă vreme!

— Pe drum? întrebă Zagłoba.

Şi o mare greutate i se luă de pe piept. Răsuflă ca nişte foaie şi îi veni inima la loc.

— Jupâne Michał, şopti, nu ţi-am spus eu că n-o să ne taie capul?

Ieşiră în curtea castelului. Se făcuse întuneric de-a binelea. Doar ici şi colo ardeau făclii roşietice sau licăreau felinarele, aruncând luciri nesigure asupra grupurilor de oşteni călări şi pedestraşi din diferite steaguri. Toată curtea era înţesată de oşteni. Pesemne că se pregăteau de drum, fiindcă pretutindeni era mare mişcare. Unde şi unde prin întuneric luceau suliţe şi ţevi de muschete, copitele cailor hârşcâiau pe caldarâm; câte un călăreţ alerga de la un steag la altul; erau căpeteniile care împărţeau poruncile.

Kowalski îşi opri oştenii şi pe cei arestuiţi lângă un car uriaş, cu loitre, la care erau înhămaţi patru cai.

— Urcaţi-vă, domniile voastre! spuse.

— Aici mai e cineva, zice Zagłoba, căţărându-se cu greutate. Dar lucrurile noastre unde sunt?

— Sub paie, răspunse Kowalski. Mai repede, hai,

grăbiţi-vă!
— Dar cine-i aici? întrebă Zagłoba, uitându-se cu luare-aminte la oamenii întinşi pe paie.
— Mirski, Stankiewicz, Oskierko! răspunseră.
— Wołodyjowski, Jan Skrzetuski, Stanisław Skrzetuski, Zagłoba! spuseră cavalerii noştri.
— Închinăciune! închinăciune!
— Ne închinăm aşijderea! Ne aflăm într-o vrednică tovărăşie. Domniile voastre, nu ştiţi cumva unde ne duc?
— Mergem la Birże! răspunse Kowalski.
Spunând acestea, dădu porunca de plecare. Cei cincizeci de dragoni înconjurară carul şi porniră.
Cei arestuiţi începură să vorbească încet între ei.
— Ne dau pe mâna suedezilor! spuse Mirski. Mă aşteptam la asta.
— Mai bine stau printre duşmani decât printre trădători! răspunse Stankiewicz.
— Iar eu aş fi mai mulţumit să capăt un plumb în scăfârlie, decât să stau cu mâinile încrucişate în vreme de război! strigă Wołodyjowski.
— Nu huli, jupâne Michał, răspunse Zagłoba, fiindcă la timpul potrivit poţi să-ţi iei tălpăşiţa din car, ca şi de la Birże, pe când cu un plumb în cap e cam greu să mai fugi. Eu am ştiut dinainte că trădătorul nu va cuteza să ne omoare.
— Radziwiłł să nu cuteze! se miră Mirski. Se vede că domnia ta ai venit de departe şi nu-l cunoşti. Când jură să se răzbune pe cineva, apoi acela e ca şi mort; nu-mi aduc aminte să fi iertat pe cineva vreodată.
— Cu toate acestea, asupra mea n-a îndrăznit să

ridice mâna! răspunse Zagłoba. Cine ştie dacă domniile voastre nu-mi datoraţi viaţa tot mie.

— Cum se poate?

— Hanul de la Crîm mă are tare drag, pentru că am descoperit o uneltire împotriva lui pe când mă aflam în robie la Crîm. Iar stăpânul nostru milostiv *Johannes Casimirus* ţine şi el la mine. Câinele de Radziwiłł n-a vrut să se pună în poară cu asemenea magnaţi care l-ar putea pedepsi şi în Lituania.

— E, ce vorbeşti, domnia ta! El îl urăşte pe rege, cum urăşte dracul apa sfinţită, şi s-ar fi arătat şi mai îndârjit împotriva domniei tale, dacă ştia că eşti prietenul măriei sale, răspunse Stankiewicz.

— Eu cred, zise Oskierko, că hatmanul n-a vrut să-şi mânjească mâinile cu „sângele nostru, ca să nu atragă *odium*[119] asupră-şi, dar sunt gata să jur că porucinicul duce suedezilor de la Birże porunca să ne împuşte numaidecât.

— Vai de mine! oftă Zagłoba.

Tăcură o vreme; în acest timp carul intră în piaţa târgului. Toată lumea dormea, ferestrele erau întunecate, numai câinii lătrau furioşi la convoiul care trecea pe dinaintea caselor.

— Tot un drac! spuse Zagłoba. Oricum, am mai câştigat puţin timp, poate ne va sluji întâmplarea sau poate ne-o veni în minte vreun şiretlic.

Aici se întoarse spre polcovnicii mai vârstnici:

— Domniile voastre nu mă cunoaşteţi prea bine, dar întrebaţi-i pe tovarăşii mei în ce primejdii am fost şi totdeauna am scăpat cu faţa curată. Spuneţi-mi şi mie, ce fel de om e porucinicul care ne

[119] Ura (lat.).

conduce? N-am putea să-l convingem să se lepede de vânzător şi să treacă de partea ţării, unindu-se cu noi?

— E Roch Kowalski din ramura Korabilor, răspunse Oskierko. Îl cunosc bine. Tot atât de greu i-ai putea convinge şi calul, căci nu ştiu care-i mai prost dintre ei.

— Pai cum l-au făcut porucinic?

— Duce flamura în steagul lui Mieleszko şi pentru asta n-are nevoie de prea multă minte. L-au făcut porucinic, fiindcă prinţul l-a îndrăgit pentru puterea lui uriaşa: frânge potcoava în mână şi se ia la trântă cu urşii îmblânziţi: până acum n-a aflat nici unul pe care să nu-l biruie.

— Aşa-i de puternic?

— Că-i puternic, nu mai încape vorbă, iar dacă i s-ar porunci să se dea cu capul de perele, n-ar sta o clipă la îndoială. I-au spus să ne ducă la Birże şi ne va duce, de-ar fi să se scufunde pământul.

— Ia te uită! rosti Zagłoba care ascultă cu luare-aminte. E un flăcău hotărât!

— Păi la el hotărârea e totuna cu prostia. De altfel, când are timp şi nu mănâncă, doarme tot timpul. Aflaţi un lucru de mirare, pe care n-o să vă vină să-l credeţi: odată a dormit patruzeci şi opt de ceasuri la spătărie şi, când l-au sculat din pat, tot mai căsca de somn.

— Porucinicul ăsta e pe gustul meu, zise Zagłoba. Îmi place totdeauna să ştiu cu cine am de-a face.

Apoi se întoarse spre Kowalski.

— Apropie-te, domnia ta! îl chemă cu glas proteguitor.

— Ce-i? întrebă Kowalski, întorcându-şi calul.
— N-ai horilcă?
— Ba am.
— Dă-o încoace!
— Cum aşa, dă-o încoace?
— Domnia ta, uite cum stă treaba, dacă nu era voie, primeai poruncă să nu mi-o dai, dar cum n-ai poruncă, înseamnă că trebuie să mi-o dai.
— Ce? se minună jupân Roch. Pe legea mea! Păi aşa cu forţa?
— Forţă sau nu, dacă poţi, se cuvine să-ţi ajuţi ruda mai în vârstă, care dacă s-ar fi însurat cu mama domniei tale, ar fi putut să-ţi fie tată.
— Ce rudă mai eşti şi domnia ta.
— Află domnia ta că neamul Kowalski se împarte în două ramuri. Unii au ca blazon Wieruszowa, o capră închipuită pe scut cu piciorul dinapoi ridicat, iar ceilalţi au Corabia cu care strămoşul lor a venit pe mare din Anglia până în Polonia şi din aceasta mă trag şi eu prin bunica, aşa că am şi eu tot o Corabie pe blazon.
— Pentru Dumnezeu, atunci domnia ta eşti într-adevăr rudă cu mine!
— Te tragi şi tu tot din Korabi?
— Tot.
— Sânge din sângele meu, pe legea mea! strigă Zagłoba. Bine că ne-am întâlnit, fiindcă, la drept vorbind, eu am venit în Lituania după neamuri şi cu toate că mă aflu la ananghie, iar tu pe cal şi slobod, te-aş îmbrăţişa cu drag pentru că oricum, ruda tot rudă rămâne.
— Cum pot să te ajut eu, domnia ta? Mi-au

poruncit să vă duc la Birże, o să vă duc... Rudenia ca rudenia, dar slujba-i slujbă.

— Zi-mi unchiule! îl rugă Zagłoba.

— Uite horilca, unchiule! încuviinţă jupân Roch. Asta am voie.

Zagłoba luă plosca bucuros şi trase câteva înghiţituri zdravene. Curând, o căldură plăcută începu să i se răspândească în toate mădularele şi mintea i se limpezi.

— Coboară de pe cal, îl îndemnă pe jupân Roch, şi urcă puţin în car, să mai stăm de vorbă; aş vrea să-mi povesteşti câte ceva despre familie. Eu respect slujba, dar asta ai voie.

O vreme Kowalski nu răspunse.

— N-am primit poruncă să nu mă sui în car! spuse în cele din urmă.

Şi se aşează, mai degrabă se lungi pe paie lângă Zagłoba, Acesta îl îmbrăţişa din toată inima.

— Ce mai face tatăl tău?... Bătu-l-ar să-l bată, că i-am uitat numele.

— Tot Roch.

— Aşa, aşa-i, Roch l-a zămislit pe Roch... Cum scrie la Biblie. Şi tu trebuie să-i dai feciorului tău acelaşi nume, ca tot ciocârlanul să-şi aibă moţul lui. Eşti însurat?

— Sigur că sunt! Eu sunt Kowalski şi asta-i jupâneasa Kowalska. Alta nu-mi trebuie.

Spunând acestea, tânărul porucinic îi arătă lui jupân Zagłoba mânerul sabiei grele de dragon şi repetă:

— Alta nu-mi trebuie!

— Ai dreptate! zise Zagłoba. Îmi placi grozav,

Roch, fiu al lui Roch. Un oştean de nădejde are nevoie de asemenea soţie. Îţi mai spun că mai degrabă ea o să rămână văduvă după tine, decât tu după ea. Îmi pare rău doar că n-o să ai copii cu ea, fiindcă văd că eşti un cavaler iute, şi e păcat să-ţi pierzi neamul.

— Ehe, mai va! îl linişti Kowalski. Suntem şase fraţi.

— Şi pe toţi îi cheamă Roch?

— Chiar aşa, unchiule, toţi au primul, sau, dacă nu, al doilea nume Roch: e patronul nostru cel mai bun.

— Hai să mai bem!

— Că bine zici.

Zagłoba duse iarăşi plosca la gură, dar n-o bău pe toată, i-o întinse apoi porucinicului, zicându-i:

— Până la fund, până la fund!

— Păcat că nu pot să te văd adăugă. Noaptea-i atât de neagră, de-ţi bagi degetele în ochi. Nu-ţi mai zăreşti nici vârful nasului. Ascultă, Roch. Încotro se pregăteau să plece oştenii de la Kiejdany când am plecat noi?

— Asupra răzvrătiţilor.

— Numai Dumnezeu ştie cine-i răzvrătit, tu sau ei?!

— Eu răzvrătit? Cum vine asta? Eu îndeplinesc poruncile hatmanului.

— Dar hatmanul nu face ce-i porunceşte regele, fiindcă e sigur că nu i-a dat poruncă să se alăture suedezilor. N-ai vrea mai bine să-i baţi pe suedezi, decât să mă dai pe mine, ruda ta, pe mâinile lor?

— Poate că aş vrea, dar porunca e sfântă!

— Şi jupâneasa Kowalska ar vrea. O ştiu eu. Între noi fie vorba, hatmanul s-a răsculat împotriva regelui şi a Republicii. Să nu mai spui la nimeni, dar aşa este. Iar voi cei care-i păstraţi credinţă, sunteţi toţi nişte răzvrătiţi.

— Nu se cuvine să ascult asemenea vorbe. Hatmanul îşi are mai-marii săi, iar eu pe al meu, pe hatman, şi m-ar pedepsi Dumnezeu, dacă m-aş pune împotrivă. Nemaipomenit!

— Vorbeşti cu dreptate... Dar ia aminte, Roch, dacă tu vei cădea în mâinile răsculaţilor, eu aş fi slobod şi asta n-ar mai fi din vina ta, fiindcă *nec Hercules contra plures*[120]!... Nu ştiu unde se află steagurile acelea, dai tu trebuie să ştii... şi, vezi tu, am putea să ne abatem din drum...

— Cum aşa? De ce?

— Ca să ieşim în întâmpinarea lor. Tu n-ai avea nici o vină, dacă ne-am slobozi. Nu m-ai avea nici pe mine pe conştiinţă... şi, ascultă-mă pe mine, e tare greu să ai o rudă pe conştiinţă.

— E, ce tot vorbeşti, unchiule! Pe legea mea, acum mă dau jos din car şi încalec pe cal. Hatmanul o să te aibă pe conştiinţă, nu eu. Cât mai sunt în viaţă, aşa ceva nu poate fi!

— Dacă-i nu, fie şi nu! zise Zagłoba. Îmi place că mi-o spui deschis, deşi eu eram unchiul tău înainte ca hatmanul să te ia în slujba lui. Tu ştii, Roch, ce va să zică unchi?

— Unchiul e unchi.

— Ai potrivit-o de minune, dar şi Scriptura spune

[120] Nici Hercule, nu poate lupta cu mai mulţi (lat.).

că atunci când nu ai tată, trebuie să asculţi de unchiul tău. Unchiul, Roch, are puterea unui părinte şi e păcat să i te împotriveşti... Mai bagă de seamă şi că dacă cineva se însoară, poate să fie şi el tată, pe când unchiul e de acelaşi sânge cu mama. E adevărat, nu sunt fratele mamei tale, dar bunica mea trebuie să fi fost mătuşa bunicii tale. Află dar că în mine stă puterea câtorva rânduri de lume, fiindcă de vreme ce suntem cu toţii muritori pe lumea asta, ea trece de la unul la altul şi nici cea a hatmanului sau a regelui nu pot s-o tăgăduiască ori să silească pe cineva să i se opună. E lucru sfânt! Are oare marele hatman sau, să zicem, cel de câmp dreptul de a porunci, nu numai unui şleahtic sau unui oştean de elită, dar şi unui slujitor de rând, să ridice mâna asupra tatălui şi a mamei, a bunicului sau a bunicii care a orbit? Răspunde, Roch, are dreptul?

— Cum? întrebă Kowalski somnoros.

— Asupra bunicii care a orbit! repetă jupân Zagłoba. Cine ar mai vrea atunci să se căsătorească, sa zămislească plozi şi să mai aştepte nepoţi?... Răspunde, Roch!

— Eu sunt Kowalski, iar asta e jupâneasa Kowalska, mormăi porucinicul cu ochii cârpiţi de somn.

— Dacă vrei tu, fie şi aşa! răspunse Zagłoba. E chiar mai bine că nu vei avea copii, fiindcă o să fie mai puţini prostănaci pe lume. Nu-i aşa, Roch?

— Zagłoba îşi ciuli urechile, dar nu mai auzi nici un răspuns.

— Roch, Roch! strigă încet.

Jupân Roch dormea ca un buştean.

— Dormi?... mormăi Zagłoba. Aşteaptă să-ţi scot găleata asta de fier de pe cap, ca să stai mai bine. Mantaua te strânge la gât şi o să ţi se urce sângele la cap. Ce fel de rudă aş mai fi, dacă nu te-aş ajuta.

Mâinile lui jupân Zagłoba începură să umble cu mare grijă la gâtul lui Kowalski. Ceilalţi se cufundaseră cu toţii într-un somn adânc. Oştenii se legănau şi ei în şa, doar cei care mergeau în frunte cântau încetişor, uitându-se cu luare-aminte la drum, pentru că noaptea, deşi nu ploua, era foarte întunecoasă.

Totuşi, după un răstimp, oşteanul care călărea în spatele carului desluşi în întuneric mantia şi coiful luminos al porucinicului. Fără să mai oprească. Kowalski alunecă din car şi făcu semn să i se dea calul.

După o clipă era călare.

— Jupâne porucinic, unde facem popas? întrebă vagmistrul. apropiindu-se de el.

Jupân Roch nu-i răspunse nimic, îşi îmboldi calul înainte, trecu încet de călăreţii din frunte şi pieri în beznă.

Dragonii auziră deodată tropotul calului în goană

— Porucinicul a pornit la galop! îşi spuseră. Vrea să vadă dacă nu-i vreo cârciumă prin apropiere. E timpul să lăsăm caii să se odinească!

Se scurse o jumătate de ceas, un ceas, două, dar pesemne că jupân Kowalski gonea tot înainte, pentru că nu se vedea venind. Caii erau osteniţi, mai ales cei de la car, aşa că mergeau la pas. Stelele se stingeau pe cer.

— Să dea fuga unul din voi după porucinic, zise vagmistrul, şi să-i spună că fugarii noştri abia îşi mai târăsc picioarele, iar cei de la ham au stătut de tot.

Un oştean porni înainte, dar după un ceas se întoarse tot singur.

— Nu se vede nici urmă de porucinic, spuse. Cred că e cu vreo milă înaintea noastră.

Oştenii începură să murmure nemulţumiţi.

— Ce-i pasă lui, el a dormit toată ziua şi s-a mai culcat şi în car, iar tu, oştene, orbecăieşte noaptea până când ţi-o cădea calul pe drum.

— E o cârciumă la vreo jumătate de verstă de aici, se amestecă oşteanul care căutase pe porucinic. Am crezut că-l găsesc acolo, dar de unde!... Am ascultat să văd, nu cumva se aude tropotul calului... dar n-am auzit nimic. Dracu ştie încotro a apucat-o.

— Facem popas acolo şi fără el! hotărî vagmistrul. Trebuie să lăsăm caii să răsufle.

Opriră într-adevăr carul înaintea cârciumii. Oştenii descălecară, unii se duseră să bată la uşă, iar ceilalţi dezlegară fânul chitit la spate lângă şa, ca să dea cailor să mănânce din mână.

Când trăncănitul carului conteni, se treziră şi polcovnicii aflaţi sub pază.

— Încotro mergem? întrebă bătrânul Stankiewicz.

— Nu pot să-mi dau seama pe întuneric, răspunse Wołodyjowski, mai ales că nu mergem spre Upita.

— Totuşi, ca să ajungi la Birże de la Kiejdany, trebuie să treci pe la Upita, nu-i aşa? întrebă Jan Skrzetuski.

— Chiar aşa. Dar la Upita se află steagul meu şi se vede că prinţul, temându-se de împotrivire, a

poruncit s-o luăm pe alt drum. Când am ieşit din Kiejdany, am cotit-o îndată spre Dalnów şi Kroki, iar de acolo vom merge prin Bejsagoła şi Szawle. O să ocolim într-adevăr, dar o să lăsăm Upita şi Poniewież la dreapta. Pe acest drum nu se află nici un steag, toate câte erau au fost chemate la Kiejdany, ca să le aibă la îndemână.

— Jupân Zagłoba, spuse Stanisław Skrzetuski, doarme tun şi horcăie. În loc să născocească ceva, cum ne-a făgăduit.

— Lasă-l să doarmă... Se vede că l-a apucat somnul, tot sporovăind cu prostul ăsta de porucinic cu care s-a găsit rudă. O fi vrut să-l câştige de partea noastră, dar nu-i nimic de făcut. Cine nu s-a lepădat de Radziwiłł pentru ţară, n-o să-l părăsească nici pentru o rudă.

— Sunt înrudiţi într-adevăr? întrebă Oskierko.

— Ei? Sunt şi ei cum sunt eu cu domnia ta, răspunse Wołodyjowski. Nu-i nimic adevărat din tot ce a spus jupân Zagłoba despre blazon, pentru că eu ştiu prea bine că al lui se cheamă Wczele.

— Dar unde-i jupân Roch?

— Trebuie să fie cu oştenii sau în cârciumă.

— L-aş ruga să-mi îngăduie să încalec pe calul vreunui dragon, zise Mirski, fiindcă am înţepenit.

— N-o să consimtă în ruptul capului, răspunse Stankiewicz. E întuneric beznă şi lesne poţi să dai pinteni calului şi s-o ştergi. Cine să te mai ajungă!

— Am să-i dau cuvântul de cavaler că nu voi încerca să fug, de altminteri o să înceapă să se lumineze.

— Hei, oştene, unde-i porucinicul? întrebă

Wołodyjowski, care era mai aproape de dragoni.

— Cine să-l ştie?

— Cum, cine să-l ştie? Când îţi spun să-l chemi, apoi cheamă-l îndată!

— Nu ştim nici noi unde se află, jupâne polcovnic! răspunse dragonul. De când a coborât din car şi a plecat înainte, nu l-am mai văzut.

— Când se întoarce, spune-i că vrem să vorbim cu el.

— La porunca înălţimii tale! răspunse oşteanul.

Polcovnicii tăcură.

Din când în când, în car se auzea cum căsca cineva; în apropiere caii ronţăiau fân. Oştenii care înconjurau carul moţăiau rezemaţi în şa. Ceilalţi tăifăsuiau încet sau mâncau fiecare ce avea, întrucât cârciuma era părăsită şi nu mai sta nimeni în ea.

Noaptea începuse să pălească. Spre răsărit, bolta întunecată devenea cenuşie, stelele se stingeau treptat, luminând cu licăriri nesigure. Acoperişul cârciumii se făcu vânăt, iar copacii care creşteau împrejur începură să se tivească cu argint. Cai şi oameni păreau că ies dintr-o pânză de umbre, în curând se puteau desluşi chipurile oştenilor şi culoarea galbenă a mantiilor. Coifurile răsfrânseră primele luciri ale dimineţii.

Wołodyjowski îşi desfăcu braţele şi se întinse căscând cu gura până la urechi, după care se uită la jupân Zagłoba care dormea; deodată se trase îndărăt şi strigă:

— Bătu-l-ar ghiulele! Pe viul Dumnezeu, ia priviţi, domniile voastre!

— Ce s-a întâmplat?.întrebară polcovnicii,

deschizând ochii.

— Uitaţi-vă, uitaţi-vă colo! îi îndemnă Wołodyjowski, arătându-le cu degetul pe cel care dormea.

Priviră cu toţii încotro le arăta şi pe feţele lor se întipări o uimire fără margini; sub burcă[121] şi cu căciula lui Jupân Zagłoba pe cap dormea somn nevinovat Roch Kowalski, iar Zagłoba nu mai era nicăieri.

— A spălat putina, pe legea mea! se miră Mirski, uitându-se în toate părţile, de parcă nu-i venea să-şi creadă ochilor.

— E dracu gol, bătu-l-ar! strigă Stankiewicz.

— I-a luat coiful şi mantia galbenă nătărăului ăstuia şi-a tulit-o pe calul lui!

— Parcă s-ar fi dat la fund!

— Păi v-a spus el c-o să scape printr-un şiretlic.

— Atât i-a fost.

— Domniile voastre, nu-l cunoaşteţi pe jupân Zagłoba, spuse Wołodyjowski cu înflăcărare. Sunt gata să jur că tot astăzi o să ne scape şi pe noi. Nu ştiu cum, când şi în ce chip, dar aşa va fi!

— Pentru Dumnezeu, nu-mi vine să-mi cred ochilor, zise Stanisław Skrzetuski.

Oştenii înţeleseră şi ei ce se întâmplase şi începură să murmure. Se bulucirăcu toţii spre car şi făcută ochii cât cepele la vederea porucinicului îmbrăcat în burca de cămilă şi cu calpacul de râs pe cap, care dormea adânc.

Vagmistrul începu să tragă de el cu putere:

— Jupâne porucinic! Jupâne porucinic!

[121] Haină bărbătească îmblănită

— Eu sunt Kowalski... iar asta e jupâneasa Kowalska, mormăi jupân Roch.
— Jupâne porucinic, a fugit un ostatec!
Kowalski se ridică în capul oaselor şi deschise ochii:
— Ce?
— A fugit un ostatec, şleahticul cel gras, care a vorbit cu înălţimea ta.
În sfârşit, porucinicul înţelese.
— Nu se poate! strigă cu glas înfricoşat. Cum aşa? Ce s-a întâmplat? Cum a izbutit să fugă?
— În coiful şi mantia înălţimii tale; oştenii nu l-au recunoscut, era prea întuneric.
— Unde mi-e calul? răcni Kowalski.
— Nu e nicăieri. Şleahticul a şters-o cu el.
— Cu calul meu?
— Întocmai!
Kowalski se luă cu mâinile de păr.
— Isuse din Nazaret! Rege al ovreilor!...
După o clipă strigă iar:
— Aduceţi-l aici pe netrebnicul care i-a dat calul!
— Jupâne porucinic! Oşteanul n-are nici o vină. Noaptea era atât de întunecoasă, încât puteai să-ţi bagi degetele în ochi, iar el a plecat cu coiful şi mantia înălţimii tale. A trecut pe lângă mine şi nici eu nu l-am recunoscut. Dacă înălţimea ta nu te suiai în car, n-avea cum să facă una ca asta.
— Loveşte-mă, bate-mă! strigă nefericitul porucinic.
— Ce facem, înălţimea ta?
— După el, prindeţi-l!
— Nu mai e nimic de făcut. El e pe calul înălţimii

tale, care-i cel mai bun. Ai noştri cad din picioare, iar el a fugit la primul cântat al cocoşilor. Nu-l mai ajungem!

— Caută vântul pe câmp! râse Stankiewicz.

Kowalski se întoarse spre polcovnici cu mânie:

— Domniile voastre l-aţi ajutat să fugă! O să vă arăt eu...

Îşi încleşta pumnii uriaşi şi începu să se apropie de ei. Deodată Mirski îi spuse ameninţător:

— Nu striga, domnia ta, şi ia aminte că vorbeşti unor oameni cu care nu eşti de-o seamă.

Jupân Roch se cutremură şi se îndreptă fără să vrea, pentru că rangul lui nu însemna într-adevăr nimic pe lângă al lui Mirski, căruia până şi polcovnicii ceilalţi îi arătau un respect deosebit.

Stankiewicz adăugă:

— Du-ne unde ţi s-a poruncit, dar să nu ridici glasul, fiindcă mâine poţi să te afli sub conducerea fiecăruia dintre noi.

Jupân Roch holba ochii şi tăcea.

— Ce mai tura-vura, jupâne Roch, ai să plăteşti cu capul, zise Oskierko. E o prostie ce spuneai mai înainte, că l-am ajutat noi, pentru că am dormit şi noi, ca şi tine, iar în al doilea rând, fiecare s-ar fi ajutat mai întâi pe el însuşi. Ce mai vorbă, ai să plăteşti cu capul! Nimeni n-are nici o vină, numai tu eşti vinovat. Aş fi cel dintâi care ar da poruncă să fii împuşcat. E un lucru nemaipomenit, nu s-a mai văzut de când lumea ca un porucinic să doarmă ca un bursuc şi să lase prinsul să fugă în coiful şi mantia lui, ba mai mult, chiar cu calul lui!

— Vulpoiul bătrân l-a păcălit pe cel tânăr! zise

Mirski.

— Isuse, Marie, mi-a luat şi sabia! strigă Kowalski,

— Păi el n-are nevoie de sabie? zise Stankiewicz zâmbind. Jupân Oskierko vorbeşte cu dreptate, ai să-ţi pierzi capul, cavalere. Cred că ai avut şi pistoale în coburi?

— Am avut!... răspunse Kowalski aproape fără să mai ştie ce vorbeşte.

Deodată se luă cu amândouă mâinile de cap.

— Şi scrisoarea prinţului către căpetenia de la Birże! Ce să mă fac, nefericitul de mine?!... Sunt pierdut pe vecie!... Un plumb în cap şi...

— De asta tot n-o să scapi! rosti Mirski serios. Cum o să ne mai duci acum la Birże?... Ce se va întâmpla, dacă tu ai să spui că ne aduci sub pază, iar noi, mai mari ca tine, o să spunem că tu trebuie să fii aruncat în temniţă? Cui gândeşti că o să i se dea crezare?... Socoteşti oare că suedezii ne vor arestui numai pentru că-i roagă jupan Kowalski? Mai degrabă o să ne creadă pe noi şi o să te închidă pe tine.

— Sunt pierdut, sunt pierdut! gemu Kowalski.

— Prostii! se împotrivi Wołodyjowski.

— Ce facem, jupâne porucinic? întrebă vagmistrul.

— Du-te dracului! ţipă Kowalski. Eu ştiu ce să facem?... Încotro s-o apucăm?... Trăsni-te-ar să te trăsnească!

— Du-te... du-te la Birże... şi ai să vezi, spuse Mirski.

— Înapoi la Kiejdany!... porunci Kowalski.

— Dacă acolo n-o să te pună la zid şi n-o să te împuşte, să-mi zici ce-oi vrea! îl preveni Oskierko. Cum o să te înfăţişezi înaintea hatmanului? Ptiu! Nu te aşteaptă decât ruşinea şi un plumb în cap!

— Nici nu merit mai mult! strigă nefericitul tânăr.

— Prostii, jupâne Roch! Numai noi putem să te scăpăm, îi spuse Oskierko. Ştii că eram gata să-l urmăm pe hatman până la capătul lumii şi să pierim pentru el. Meritele şi rangurile noastre erau mai mari ca ale tale. Ne-am vărsat nu o dată sângele pentru ţară şi o să-l mai vărsăm, dar hatmanul a trădat Republica, a dat ţara în puterea duşmanului, s-a înhăitat cu ei împotriva milostivului nostru stăpân, căruia i-am jurat credinţă. Crezi că unor oşteni ca noi le-a fost uşor să nu-şi mai asculte căpetenia şi să se pună împotriva propriului hatman? Acum însă, cine-i alături de hatman, este împotriva Măriei Sale! Cine ţine cu hatmanul, acela îşi trădează regele şi Republica!... Iată de ce i-am zvârlit buzduganele la picioare; aşa ne-au poruncit virtutea şi datoria, credinţa şi cinstea noastră. Şi doar n-am făcut-o numai eu! Au făcut-o şi jupân Mirski, şi jupân Stankiewicz, cei mai buni oşteni, oamenii cei mai vrednici!... Cine a rămas alături de el? Nemernicii!... Dacă-i aşa, tu de ce să nu calci pe urmele celor mai buni, mai înţelepţi şi mai vârstnici decât tine? Vrei să-ţi faci numele de ocară, să fii socotit trădător?... Gândeşte-te bine, întreabă-ţi conştiinţa ce trebuie să faci: rămâi alături de hatmanul trădător, sau mergi cu noi care vrem să ne dăm şi ultima suflare pentru ţară, să ne vărsăm pentru ea ultima picătură de sânge? Mai bine să ne fi

mâncat pământul înainte de a ne fi lepădat de hatman... Dar să dea Dumnezeu ca sufletele noastre să nu mai iasă din iad dacă vom trăda ţara şi regele pentru interesele lui Radziwiłł!...

Vorbele lui Oskierko părură să-l descumpănească pe Roch. Îşi holbă ochii, deschise gura şi spuse după un răstimp:

— Domniile voastre, ce vreţi de la mine?

— Să mergi cu noi la voievodul de Witebsk care va lupta pentru Republică.

— Păi dacă eu am poruncă să vă duc la Birże?

— Vorbeşte cu unul ca el! se descurajă Mirski.

— Tocmai, vreau să nu asculţi porunca!... Să-l părăseşti pe hatman şi să mergi cu noi, pricepe odată! îşi pierdu răbdarea Oskierko.

— Domniile voastre n-aveţi decât să spuneţi ce vreţi, dar degeaba... Eu sunt oştean! La ce-aş mai fi bun, dacă l-aş părăsi pe hatman? Eu ascult de mintea şi voinţa lui, nu de ale mele. Dacă el păcătuieşte, tot el va răspunde pentru amândoi, iar datoria mea e să-l ascult ca un câine!... Sunt un om simplu, ce nu pot să fac cu mâna, nu fac nici cu capul... Dar ştiu că trebuie să mă supun şi basta.

— Fă ce vrei! strigă Mirski.

— E numai vina mea, urmă Roch, că am poruncit să ne întoarcem la Kiejdany, când mi s-a spus să merg la Birże... M-am prostit din pricina şleahticului care, deşi rudă, m-a băgat în bucluc mai abitir ca un străin... Dacă măcar nu mi-ar fi fost rudă, dar era! S-a purtat ca un păgân; mi-a luat calul, m-a lipsit de bunăvoinţa hatmanului şi a abătut pedeapsa asupra capului meu... Aşa rudă! Dar domniile voastre o să

ajungeţi la Birże, fie ce-o fi!

— Îţi răceşti gura de pomană, jupâne Oskierko, spuse Wołodyjowski.

— Înapoi spre Birże, câinilor! strigă Kowalski la dragoni.

Şi iarăşi se întoarseră din drum. Roch porunci unui dragon să urce în car, iar el încalecă pe calul lui şi porni pe lângă car, repetând:

— Rudă, şi să-mi facă una ca asta!

Auzindu-l polcovnicii, deşi nesiguri şi foarte îngrijoraţi de soarta lor, nu puteau să-şi stăpânească râsul. În cele din urmă, Wołodyjowski zise:

— Domnia ta, nu pune la inimă, pentru că bărbatul acela a păcălit pe mulţi... L-a întrecut în şiretenie până şi pe Chmielnicki, fiindcă în ceea ce priveşte viclenia, nu poate nimeni să se pună cu el.

Kowalski nu răspunse nimic, se depărta doar puţin de car de teama batjocurii. De altminteri, se ruşina şi faţă de polcovnici, şi faţă de proprii oşteni, arăta atât de abătut, de-ţi era milă să te uiţi la el.

În acest timp, cei arestuiţi, vorbeau despre jupân Zagłoba şi despre fuga-i de pomină.

— E într-adevăr un lucru fără asemănare, se minună Wołodyjowski. Nu se află primejdie pe lume din care acest om să nu izbutească să scape. Când vitejia şi puterea nu mai ajută la nimic, se foloseşte de şiretenie. Unii îşi pierd cumpătul, când îi ameninţă moartea, sau se încredinţează lui Dumnezeu, aşteptând ce se va întâmpla. El însă începe să-şi muncească mintea şi totdeauna născoceşte ceva. La nevoie, se arată viteaz precum Ahile, dar merge mai bucuros pe urmele lui Ulise.

— N-aş vrea să-l păzesc, chiar dacă ar fi cetluit în lanţuri, spuse Stankiewicz, fiindcă nu numai că fuge, dar te mai face şi de râsul lumii.

— Chiar aşa! se miră jupân Michał. Acum îşi va bate joc de el cât va trăi şi Doamne fereşte să intri în gura lui, că are cea mai ascuţită limbă din toată Republica... Şi când mai începe să le şi umfle, moare lumea de râs...

— Dar la nevoie, domnia ta spui că se pricepe să se apere şi cu sabia? întrebă Stankiewicz.

— Nici vorbă! Păi nu l-a tăiat el la Zbaraż pe Burłaj în faţa întregii oştiri?

— Ei nu, pe legea mea! strigă Stankiewicz. Unul ca el n-am mai văzut!

— Ne-a făcut un mare serviciu cu fuga lui, spuse Oskierko, deoarece a luat şi scrisorile hatmanului şi cine ştie ce mai scria în ele împotriva noastră. Nu cred că la Birże căpetenia suedezilor şi-ar fi plecat urechea la ce spunem noi şi nu l-ar fi ascultat pe Kowalski. Nici n-avea cum, de vreme ce noi veneam sub pază, iar el era căpetenia dragonilor... Dar nu mai încape îndoială că acolo nu vor şti ce să facă cu noi. În orice caz, nu pot să ne taie capetele şi ăsta e lucrul de căpetenie.

— Am zis şi eu numai aşa, răspunse Mirski, ca să-l sperii pe Kowalski... Dar ce spui domnia ta, că nu ne vor tăia capetele, pe legea mea, nu e o mângâiere prea mare. Parcă toate te îndeamnă să-ţi spui că ţi s-a urât cu viaţa; acum e sigur că va izbucni al treilea război, şi încă unul civil, care va însemna pierzania noastră. Ce-mi trebuie mie, om bătrân, să mai trăiesc asemenea lucruri?

— Sau eu, care-mi aduc aminte de alte vremuri! zise Stankiewicz.
— Domniile voastre, nu se cuvine să spuneţi una ca asta, fiindcă mila lui Dumnezeu e mai mare decât răutatea omenească, iar braţu-i atotputernic poate să ne scape de necaz tocmai atunci când ne aşteptăm mai puţin.
— Vorbele domniei tale sunt sfinte, zise Jan Skrzetuski. Şi nouă, celor din steagurile răposatului prinţ Jeremi, ne e greu să trăim acum, pentru că eram învăţaţi să învingem totdeauna; vrem şi acum să ne slujim ţara, numai să ne dea Dumnezeu, în sfârşit, o căpetenie adevărată, nu un trădător, ci unul căruia să i te poţi încredinţa cu sufletul şi inima.
— Ei, aşa-i, aşa-i! întări Wołodyjowski. Aş lupta şi ziua şi noaptea.
— Domniile voastre, zise Mirski. Eu cred că oamenii sunt deznădăjduiţi, fiindcă orbecăiesc parcă prin întuneric, se întreabă unul pe altul: ce să facem?... şi au ajuns să se îndoiască de toate. Nu ştiu ce gândiţi domniile voastre, dar eu sunt tare nelinişţit... Şi când îmi aduc aminte că eu mi-am zvârlit buzduganul la picioarele hatmanului, că eu sunt pricina împotrivirii şi a răzvrătirii, bruma de păr cărunţiu care mi-a mai rămas mi se face măciucă în vârful capului de groază. Chiar aşa!... Dar ce altceva puteam să fac, când trădarea era limpede? Fericiţi cei care nu trebuie să-şi pună asemenea întrebări şi să caute răspunsul în cugetul lor!
— Dumnezeule milostiv, dă-ne o căpetenie! se rugă Stankiewicz, înălţându-şi ochii spre cer.

— Se vorbeşte că voievodul de Witebsk ar fi un om tare cinstit, spuse Stanisław Skrzetuski.
— Asta aşa este! răspunse Mirski. Dar el nu este nici mare hatman şi nici hatman de câmp, şi până să capete buzduganul de la rege, poate să lupte numai pe socoteala lui. El nu se va duce la suedezi şi nici în altă parte, asta-i sigur!
— Pan Gosiewski, hatmanul de câmp, se află arestuit de Radziwiłł.
— Pentru că şi el e un om vrednic, răspunse Oskierko. Când am auzit una ca asta, am rămas îngrijorat şi am presimţit că nu-i a bună.

Jupân Michał se cufundă în gânduri şi după o clipă zise:
— Am fost o dată la Varşovia şi am intrat în încăperile regelui, iar stăpânul, nostru milostiv, cum ţine la oşteni şi m-a lăudat după bătălia de la Beresteczko, m-a recunoscut îndată şi mi-a poruncit să viu la masă la prânz. Atunci l-am văzut şi pe jupân Czarniecki, fiindcă ospăţul era în cinstea lui. Regele era foarte înduioşat, i-a luat capul lui Czarniecki în mâini şi i-a spus: „Chiar dacă va veni o vreme când mă vor părăsi toţi, tu îmi vei păstra credinţă! L-am auzit cu urechile mele, vorbea ca un prooroc. Jupân Czarniecki era atât de mişcat, încât nu mai era în stare să scoată o vorbă, repeta numai: „Până la ultima suflare! Până la ultima suflare!” Iar regele a început să plângă...
— Cine ştie dacă proorocirea nu se va împlini, căci vremea nenorocirilor a venit! spuse Mirski.
— Jupân Czarniecki e un mare oştean! răspunse Stankiewicz. În toată Republica nu se află om care să

nu-i repete numele.

— Se spune, zise Skrzetuski, că tătarii care îl ajută pe jupân Rewera Potocki împotriva lui Chmielnicki, l-au îndrăgit atât de mult pe jupân Czarniecki, încât nu se mai duc nicăieri fără el.

— E adevărul curat, întări Oskierko. Am auzit chiar eu la Kiejdany, când vorbeau aşa faţă de prinţ: l-au lăudat cu toţii pe jupân Czarniecki, dar asta nu i-a prea plăcut marelui hatman, pentru că s-a încruntat şi a rostit: „Este hatmanul de tabără al coroanei, dar la mine la Tykocin ar putea să fie ajutor de staroste."

— Se vede că-l rodea *invidia.*

— Se ştie doar că ruşinea nu suferă lumina virtuţii.

Astfel vorbeau între ei polcovnicii arestuiţi; apoi iarăşi veni vorba de jupân Zagłoba. Michał Wołodyjowski îl asigură că le va veni în ajutor, fiindcă nu era omul care să-şi părăsească prietenii în nenorocire.

— Nu mă îndoiesc, spuse, că a fugit la Upita, unde-i va găsi pe oamenii mei, dacă nu i-au împrăştiat sau nu i-au dus cu forţa la Kiejdany până acum. Va veni să ne scape în fruntea lor; va face altfel numai dacă ei nu-l vor urma, lucru la care nu mă aştept din partea lor, pentru că steagul e alcătuit mai mult din laudanieni care ţin la mine.

— Dar sunt şi oamenii lui Radziwiłł mai demult! observă Mirski.

— E adevărat, dar, când vor afla de alipirea Lituaniei la Suedia, de întemniţarea hatmanului de câmp, a cavalerului Judycki, a domniilor voastre şi a

mea, îşi vor întoarce inimile de la Radziwiłł. Sunt şleahtici cinstiţi, iar jupân Zagłoba va face totul, ca să-l înnegrească pe hatman cât mai mult, treabă la care se pricepe mai bine decât oricare dintre noi.

— Da, adeveri Stanisław. Dar în acest timp noi o să ajungem la Birże.

— Asta nu e cu putinţă, pentru că noi ocolim, ca să nu trecem pe la Upita, iar de la Upita e drum drept. Dacă ar porni cu o zi mai târziu, cu două chiar, tot ar putea să ajungă la Birże înaintea noastră şi să ne iasă dinainte. Noi mergem acum spre Szawle, de unde o luăm drept spre Birże; aflaţi domniile voastre că Upita e mai aproape de Birże decât Szawle.

— De bună seamă, e mai aproape şi drumul e mai bun! adeveri Mirski.

— Cum vă spuneam, iar noi n-am ajuns încă la Szawle.

Într-adevăr, abia spre seară zăriră muntele Sałtuwes-Kałnas. la poalele căruia se întindea Szawle. Pe drum, băgară de seamă că satele şi târgurile prin care treceau erau neliniştite. Se vede că ştirea trecerii hatmanului alături de suedezi se răspândise în toată Samogiţia. Când şi când oştenii erau întrebaţi dacă-i adevărat că ţara va fi ocupată de suedezi; unde şi unde se vedeau gloate de ţărani care-şi părăseau satele cu nevestele, copiii şi tot avutul, fugind în bungetul codrilor care acopereau din belşug întregul ţinut. Pe alocuri ţăranii se arătau ameninţători, luându-i pe dragoni drept suedezi. Prin aşezările şleahticilor îi întrebau de-a dreptul cine sunt şi încotro se duc, iar când Kowalski, în loc să

răspundă, poruncea să se dea la o parte, se ajungea la certuri, şi ameninţări făţişe; atunci îşi deschideau drum cu ajutorul muschetelor îndreptate spre îndărătnici.

Drumul larg care ducea de la Kowno, prin Szawle, spre Mitowa era înţesat de care şi căleşti încărcate cu soţiile şi copiii şleahticilor care fugeau să se adăpostească de urgia războiului la moşiile din Kurlandia. La Szawle, proprietate a regelui, nu se afla nici unul din steagurile hatmanului, aici însă polcovnicii văzură pentru prima oară o ceată de suedezi alcătuită din douăzeci şi cinci de raitieri care plecaseră de la Birże să cerceteze împrejurimile. Mulţimea de ovrei şi târgoveţi îi priveau cu luare-aminte, ca pe nişte oameni necunoscuţi, în vreme ce polcovnicii făceau şi ei la fel, mai ales jupân Wołodyjowski care nu mai văzuse suedezi până atunci. Se uita la ei cu priviri lacome, cum se uită lupul la turma ele oi, şi mişca din mustăcioară.

Kowalski vorbi cu mai-marele lor; îi spuse cine este, unde merge, pe cine însoţeşte şi-i ceru să i se alăture cu oamenii lui pentru mai multă siguranţă. Acesta însă îi răspunse că are poruncă să pătrundă cât mai departe în acest ţinut şi să se convingă în ce stare se află, aşa că nu poate să se întoarcă la Birże; în schimb, îl asigură că drumul e fără primejdie, fiindcă podghiazurile trimise de la Birże străbat olatul în toate părţile, unele ajungând până la Kiejdany. După ce se odihniră până la miezul nopţii şi lăsară caii trudiţi să pască în voie, jupân Roch porni cu polcovnicii mai departe, cotind la Szawle spre răsărit prin Johanrszkiele şi Poswot spre Birże,

ca să ajungă la drumul drept dinspre Upita şi Poniewież.

— Dacă jupân Zagłoba va veni în ajutorul nostru, spuse Wołodyjowski în zori, apoi pe drumul ăsta îi va fi cel mai uşor să ne iasă înainte, pentru că putea să ajungă până acum de la Upita.

— Poate că stă la pândă pe undeva! zise Stanisław Skrzetuski.

— Câtă vreme nu-i văzusem pe suedezi, mai trăgeam nădejde, răspunse Stankiewicz, dar acum mi se pare că nu mai avem scăpare.

— E treaba lui jupân Zagłoba să-i ocolească sau să-i păcălească, iar la asta e tare priceput.

— Numai că nu prea cunoaşte locurile…

— Le cunosc laudanienii, fiindcă pe aici duc cânepa, doagele şi smoala până la Riga, iar în steagul meu sunt destui.

— Suedezii trebuie să ocupe toate târgurile de lângă Birże.

— Sunt oşteni arătoşi; cei pe care i-am văzut la Szawle trebuie să recunosc, spuse micul viteaz, erau tot flăcăi aleşi pe sprânceană!… Aţi băgat de seamă ce cai mari au?

— Sunt cai letonieni, foarte puternici, spuse Mirski. Husarii şi cuirasierii noştri îşi iau caii tot din Letonia, fiindcă ai noştri sunt prea mărunţi.

— Domnia ta vorbeşte mai bine de pedestraşi! se amestecă Stankiewicz. Călărimea, deşi arată bine, nu prea face parale. Când un steag de-al nostru, mai ales din cele grele, se năpusteşte asupra raitierilor, nu-i ţin piept nici cât ai spune de două ori *Tatăl nostru.*

— Domniile voastre aţi văzut mai demult ce le poate pielea, răspunse micul cavaler, pe când eu trebuie să înghit în sec. Vă spun, domniile voastre, când i-am văzut la Szawle cu bărboaiele galbene ca nişte caiere, am simţit mâncărime până în vârful degetelor. Ehei, sufletul îmi zboară la luptă, iar eu trebuie să stau şi să oftez în carul ăsta!...

Polcovnicii tăcură, dar se vede că Wołodyjowski nu era singurul care nutrea asemenea simţăminte de prietenie pentru suedezi, fiindcă în curând la urechile polcovnicilor ajunseră vorbele dragonilor care înconjurau carul:

— I-aţi văzut pe câinii ăia de păgâni? întrebă un oştean. Trebuia să ne batem cu ei, şi acum o să le ţesălăm caii...

— Lovi-i-ar trăsnetul să-i lovească! bodogăni al doilea dragon.

— Tacă-ţi fleanca! O să te înveţe suedezul cu mătura să te porţi frumos.

— Sau eu pe el.

— Prost mai eşti! Au vrut să se arunce asupra lor alţii mai căpoşi ca tine, şi uite ce s-a întâmplat!

— Le ducem plocon pe cei mai mari oşteni, parcă i-am băga în gura lupului. Ştiu că vor osteni chinuindu-i, mama lor de ovrei!

— Cu nemţoteii ăştia nu te înţelegi fără ovrei. La Szawle porucinicul a fost nevoit să trimită după un ovrei.

— Lovi-i-ar ciuma!

Aici, primul dragon coborî puţin glasul şi întrebă:

— Se zvoneşte că nici unul dintre oştenii cei mai

buni nu vrea să slujească alături de ei împotriva stăpânului propriu?

— Păi cum altfel! Tu nu i-ai văzut pe unguri, nu ştii că hatmanul a pornit cu oastea împotriva celor care i-au răsculat? Nu se ştie încă ce se va întâmpla. Mulţi dintre dragonii noştri au trecut de partea ungurilor şi gândesc că-i vor împuşca pe toţi.

— Iată răsplata pentru slujba cu credinţă!

— Ducă-se dracului asemenea slujbă!

— Slujbă de ovrei!...

— Stai! răsună deodată glasul lui Roch care mergea în frunte.

— Dar-ar Domnul să ţi se oprească un plumb în bot mormăi un dragon de lângă car.

— Ce-i acolo? se întrebau oştenii.

— Stai! răsună porunca a doua oară.

Carul se opri. Oştenii îşi struniră caii. Ziua era senină, luminoasă. Răsărise soarele şi în strălucirile lui se vedeau în faţă trâmbe de praf care se înălţau pe drum, de parcă cirezi de vite sau vreo oştire năvăleau asupră-le.

Curând, în tăvălugul de pulbere se iviră luciri mişcătoare, ca şi cum cineva ar fi împrăştiat jerbe de scântei în trâmbele de praf, şi luminiţele începură să licărească tot mai limpede, aidoma unor lumînări aprinse înconjurate de fum.

— Vârfurile suliţelor lucesc aşa! strigă Wołodyjowski.

— Sunt oşteni.

— Nici vorbă, vreun podghiaz suedez.

— La ei numai pedestrimea are suliţe, iar pulberea se apropie prea repede. Sunt călăreţi de-ai

noştri!

— Ai noştri, ai noştri! repetară dragonii.

— Strângeţi rândurile! răsună glasul lui jupân Roch. Dragonii făcură cerc în jurul carului. Wołodyjowski avea flăcări în ochi.

— Sunt laudanienii mei cu Zagłoba! Altfel nu se poate!

Îi mai despărţeau de car doar câteva sute de paşi şi depărtarea se micşora văzând cu ochii, fiindcă cei din faţă veneau în trap întins. În cele din urmă, din norul de pulbere se desprinseră mai multe sute de călăreţi care înaintau în ordine de atac. După o clipă se aflau şi mai aproape. În rândul din faţă, puţin spre dreapta, se vedea sub tuiuri un bărbat puternic, cu buzduganul în mână. Wołodyjowski abia se uită la el, că şi strigă:

— Ăsta-i jupân Zagłoba! Pe Dumnezeul meu, e jupân Zagłoba!

Zâmbetul lumină chipul lui Jan Skrzetuski.

— El e! Nu e altul! întări. Şi încă sub flamură! S-a şi uns hatman. L-aş recunoaşte pretutindeni după asemenea cutezanţă... Omul ăsta o să moară cum s-a născut.

— Să-i dea Dumnezeu sănătate! spuse Oskierko.

După care îşi făcu mâinile pâlnie la gură şi începu să strige:

— Jupâne Kowalski! îţi vine ruda în vizită!

Dar jupân Roch nu auzi, fiindcă tocmai îşi muştruluia dragonii. Ce-i drept, cu toate că n-avea decât o mână de oameni, iar asupra lui năvălea un steag întreg, nu-şi pierdu cumpătul şi nu se înfricoşa deloc. Îşi aşează dragonii pe două rânduri înaintea

carului, în timp ce potrivnicii începură să se apropie ca tătarii, lărgindu-se într-o jumătate de cerc care cuprindea amândouă laturile drumului. Se vede însă că voia să negocieze mai întâi, deoarece începură să fluture steagul şi să strige:

— Stai! Stai!

— La pas, înainte! porunci jupân Roch.

— Predaţi-vă! strigară noii sosiţi.

— Foc! porunci Kowalski drept răspuns.

Se aşternu o tăcere surdă, nici un dragon nu apăsă pe trăgaciul muschetei.

Jupân Roch încremeni şi el o clipă, apoi se aruncă turbat asupra propriilor dragoni.

— Foc, câinilor! mugi cu glas înfiorător şi cu o lovitură de pumn îl doborî de pe cal pe oşteanul cel mai apropiat.

Ceilalţi începură să dea înapoi în faţa bărbatului mânios, dar nici unul nu ascultă porunca. Deodată se risipiră ca un cârd de potârnichi speriate cât ai bate din palme.

— Dac-aş avea astfel de oşteni, aş porunci să-i împuşte! mormăi Mirski.

În acest timp, Kowalski, văzând că dragonii îl părăsesc, întoarse calul spre rândurile atacatorilor:

— Acolo mi-e moartea! strigă cu glas înfricoşător. Şi se aruncă asupra lor ca trăsnetul.

Dar nu apucă să străbată nici jumătate din drum, când în rândurile lui Zagłoba răsună o împuşcătură; sfărâmăturile de fier ropotiră în pulberea drumului, calul lui jupân Roch se prăbuşi cu nările în pământ, odată cu călăreţul.

În aceeaşi clipă, un oştean din steagul lui

Wołodyjowski ţâşni ca un fulger înainte şi-l înşfacă de grumaz pe porucinicul care se ridica:

— E Józwa Butrym! strigă Wołodyjowski. Józwa Beznogi!

Jupân Roch îl înhaţă şi el pe Józwa de poala veşmântului şi rămase cu ea în mână, după care se încăierară ca doi ereţi furioşi, fiindcă amândoi aveau o putere uriaşă. Scara lui Butrym se rupse şi călăreţul căzu răsturnându-se, dar nu-i dădu drumul lui Roch şi amândoi începură să se rostogolească prin praful drumului ca o ghiulea.

Dădură fuga şi alţii. Ca la douăzeci de mâini îl înşfăcară pe Kowalski care se zbătea şi se smucea ca un urs în capcană; arunca oamenii de pe el, cum aruncă mistreţul câinii, se ridica iarăşi şi nu se da bătut. Voia să moară, dar împrejur se auzeau zeci de glasuri care repetau: „Luaţi-l viu, luaţi-l viu!”

În cele din urmă, îl părăsiră puterile şi leşină.

În această vreme, jupân Zagłoba ajunse lângă car, mai degrabă în car, şi îi luă în braţe pe cei doi Skrzetuski, pe micul cavaler şi pe jupân Mirski, pe jupân Stankiewicz şi pe Oskierko, strigând cu glas sugrumat:

— E, nu-i aşa că şi Zagłoba mai poate fi bun la ceva? Acum o să-i dăm cu tifla lui Radziwiłł. Domniile voastre, suntem liberi şi avem şi oameni la îndemână. Pornim îndată: să-i pustiim moşiile. E, nu-i aşa că mi-a izbutit şiretlicul?... Dacă nu izbutea, născoceam eu altceva ca să mă scap pe mine şi pe domniile voastre!... Abia mai pot să-mi trag sufletul. S-o apucăm spre moşiile lui Radziwiłł, domniile voastre, să pornim fără zăbavă!... Încă nu ştiţi despre

el tot ce ştiu eu!...

Răbufnirile de bucurie le fură întrerupte de laudanienii care alergară cu toţii să-şi întâmpine polcovnicul. Butrymii, Gościewiczii afumaţi, Domaszewiczii, Stakjenii, Gasztowţii se bulucirăîn jurul carului, strigând cât îi ţinea gura:

— Vivat! Vivat!

— Domniile voastre! spuse micul viteaz după ce se mai potoliră. Fraţii mei iubiţi, vă mulţumesc pentru dragostea voastră!... E îngrozitor că trebuie să nu ne mai supunem hatmanului şi să pornim împotriva lui, dar când trădarea e limpede, nu putem face altfel. Nu ne vom lepăda de ţară şi de milostivul nostru stăpân... *Vivat Johannes Casimirus rex!...*

— Vivat Johannes Casimirus rex! repetară trei sute de glasuri.

— Să încălcăm moşiile lui Radziwiłł! striga Zagłoba. Să dăm iama în cămările şi pivniţele pline!

— Aduceţi caii, porunci micul cavaler.

Câţiva se repeziră să îndeplinească porunca, în acest timp, Zagłoba zise:

— Jupâne Michał! Ţi-am condus oamenii în lipsa ta şi recunosc cu plăcere că s-au purtat cu vitejie... Dar acum eşti slobod, aşa că ţi-i încredinţez din nou.

— Domnia ta, se întoarse jupân Michał spre Mirski, te rog să preiei conducerea, ca cel mai în vârstă.

— Nici nu mă gândesc, la ce-mi trebuie! răspunse bătrânul polcovnic.

— Atunci jupân Stankiewicz...

— Eu îmi am steagul meu, n-o să-l iau pe al altcuiva! Rămâi tot domnia ta în fruntea lor; cu paie

tocate, scuteşti ovăzul! Îţi cunoşti oamenii, ei te cunosc pe domnia ta şi vor lupta cu mai mare avânt sub conducerea domniei tale.

— Fă aşa, Michał, că ştiu că n-o faci din lăcomie! îl îndemnă Jan Skrzetuski.

— Fie!

Spunând acestea, jupân Michał luă buzduganul din mâinile lui Zagłoba, încolonă într-o clipă steagul pentru marş şi porni cu ceilalţi polcovnici în fruntea lor.

— Încotro mergem? întrebă Zagłoba.

— Să vă spun drept, nici eu nu prea ştiu, pentru că nici eu nu m-am gândit, răspunse jupân Michał.

— Se cuvine să chibzuim ce avem de făcut, spuse Mirski, trebuie să ne sfătuim degrabă. Mai înainte însă, îngăduiţi-mi să-i mulţumesc lui jupân Zagłoba, în numele tuturor, că nu ne-a uitat şi, în *rebus augustis*[122] ne-a scăpat

— Păi cum? răspunse jupân Zagłoba cu trufie, ridicându-şi capul şi răsucindu-şi mustaţa. Fără mine aţi fi ajuns la Birże! Dreptatea ne impune să recunoaştem că ce nu sunt în stare să născocească alţii, născoceşte Zagłoba... Jupâne Michał, am avut noi necazuri şi mai mari! Îţi aduci aminte cum te-am scăpat când fugeam cu Halszka dinaintea tătarilor, ai?

Jupân Michał i-ar fi putut răspunde că atunci nu jupân Zagłoba l-a scăpat pe el, ci, dimpotrivă, el pe jupân Zagłoba, dar se mulţumi să tacă şi să mişte din mustăcioară. Iar bătrânul şleahtic vorbi mai departe:

— Nu trebuie să-mi mulţumiţi, domniile voastre,

[122] Într-o treabă cu primejdie (lat.).

eu v-am ajutat acum, domniile voastre o să mă ajutaţi altă dată, că n-o să mă părăsiţi cu toţii la ananghie. Sunt atât de bucuros că vă văd slobozi, de parcă aş fi câştigat o mare izbândă. Se arată că nu mi-au îmbătrânit prea rău nici capul şi nici braţul.

— Domnia ta, cum ai nimerit atât de repede la Upita? îl întrebă jupân Michał.

— Păi unde trebuia să nimeresc, la Kiejdany? Să intru în gura lupului? Sigur că am alergat la Upita şi puteţi să mă credeţi că nu mi-am cruţat calul, că de soi mai era, împieliţatul. Ieri dimineaţă am ajuns la Upita, iar la amiază am plecat spre Birże, îndreptându-ne spre locurile acestea, unde mă aşteptam să vă întâlnesc.

— Şi oamenii mei te-au crezut de la început? îl mai întrebă jupân Michał. Doar pe domnia ta nu te cunoşteau decât vreo doi sau trei care te-au văzut la mine.

— La drept vorbind, n-am întâmpinat nici cea mai mică greutate, pentru că, mai întâi, aveam inelul tău, jupâne Michał, iar în al doilea rând, laudanienii tocmai aflaseră despre arestuirea noastră şi trădarea hatmanului. Am găsit acolo o deputăţie de la steagurile lui jupân Mirski şi jupân Stankiewicz, care-i chema să se unească împotriva hatmanului trădător. Când le-am spus deci că vă duc la Birże, a fost ca şi când aş fi răscolit cu băţul un muşuroi de furnici. Caii erau la păşune, au trimis numaidecât slujitorii să-i aducă şi la amiază am pornit la drum. Fireşte, am luat eu conducerea, fiindcă mi se cuvenea.

— Dar tuiul de unde l-ai luat, tătucă? întrebă Jan

Skrzetuski. De departe gândeam că e vreun hatman.

— Ce? Nici vorbă că semănăm! De unde am luat tuiul? Uite de unde: odată cu deputăţia steagurilor răzvrătite, a sosit şi jupân Szczyt cu porunca hatmanului către laudanieni de a se duce la Kiejdany şi cu tuiul ca să aibă mai multă trecere în ochii oamenilor. Am poruncit să-l arestuiască numaidecât, iar tuiul l-am luat cu mine, ca să-i înşelăm pe suedezi.

— Pe legea mea, că bine le-ai mai potrivit pe toate! strigă Oskierko.

— Mai dihai ca Solomon! adăugă Stankiewicz.

Jupân Zagłoba era grozav de măgulit.

— Acum să chibzuim ce trebuie să facem! spuse în sfârşit. Dacă domniile voastre vreţi să mă ascultaţi cu răbdare, am să vă spun ce-am plănuit pe drum. N-aş fi de părere să ne punem în beţe cu Radziwiłł şi asta din două pricini: întâi pentru că, fără să umflam lucrurile, el este ştiuca, iar noi bibanul. Pentru bibani e mai bine să nu se întoarcă niciodată cu capul spre ştiucă, fiindcă poate să-i înghită fără greutate; trebuie să stea mereu cu coada spre ea, deoarece atunci îi apără ascuţişul branhiilor. Să-l pună dracul la frigare cât mai repede şi să-l stropească cu smoală, ca să nu se scrădească prea tare.

— Şi în al doilea rând?

— În al doilea rând, răspunse Zagłoba, pentru că în *casus* că am cădea în mâinile lui, ne-ar da un asemenea bobârnac, de-ar avea ce să trăncănească toate coţofenele din Lituania... Uitaţi-vă şi domniile voastre ce e în scrisoarea pe care Kowalski o ducea

căpeteniei suedeze la Birże şi cunoaşteţi cine este voievodul de Wilno, dacă n-aţi ştiut până acum.

Spunând acestea, îşi descheie jiletca şi scoase din sân scrisoarea pe care i-o dădu lui Mirski.

— Ei, e în nemţească sau în suedeză? întrebă bătrânul polcovnic. Cine dintre domniile voastre o s-o citească?

Se arătă că numai jupân Stanisław Skrzetuski ştia puţin nemţeşte, fiindcă se ducea deseori la Toruri, dar scrisul nu putea să-l citească nici el.

Atunci am să vă spun tot eu, zise Zagłoba. În timp ce aşteptam la Upita să vină caii, am avut puţină vreme şi am poruncit să aducă de zulufi un ovrei de care spun toţi că e grozav de deştept; mi-a citit totul *expedite*[123], cu sabia în grumaz, şi m-a lămurit ce scria. Hatmanul îl roagă pe căpetenia de la Birże şi, pentru binele regelui Suediei, îi porunceşte să trimită dragonii înapoi, apoi să dea poruncă să ne împuşte pe toţi, fără să lase pe nimeni în viaţă, dar să aibă grijă să nu se răspândească vestea.

Polcovnicii rămaseră stană de piatră, afară de Mirski care clătină din cap şi zise:

— Şi mie, care-l cunosc, mi s-a părut ciudat şi n-am priceput de ce ne lasă să ieşim vii din Kiejdany. Trebuie să fi avut niscaiva pricini pe care nu le ştim noi şi pentru care n-a putut să ne osândească la moarte.

— Sigur că a avut în vedere părerea oamenilor.

— Se prea poate.

— Mai mare mirarea ce îndârjit poate să fie!

[123] La iuţeală (lat.).

spuse micul cavaler. Că doar, fără să mă laud, eu i-am scăpat viaţa nu demult împreună cu Ganchof.

— Iar eu am cincizeci de ani de când slujesc, mai întâi în steagurile tatălui, apoi în ale lui! spuse Stankiewicz.

— Îngrozitor om! adăugă Stanisław Skrzetuski.

— Unuia ca el e mai bine să nu-i cazi în gheare zise Zagłoba. Lua-l-ar toţi dracii! Să ne ferim să ne batem cu el, în schimb, moşiile din drumul nostru să le pustiim *accurate*[124]. Să mergem la voievodul de Witebsk, ca să avem o acoperire şi un stăpân deasupra capului, iar pe drum să luăm ce-om putea din hambare, grajduri, ocoale, cămări şi pivniţe. Îmi râde inima de mulţumire când mă gândesc şi mai mult ca sigur că n-o să mă las întrecut de nimeni. Dacă o să punem mâna şi pe ceva bani, n-o să fie rău. Când o să ajungem la voievodul de Witebsk încărcaţi de pradă, o să ne primească cu braţele deschise.

— Şi aşa o să fie prea bucuros, răspunse Oskierko Dar sfatul de a merge la el îl găsesc potrivit şi altul mai bun nu se află.

— Toţi suntem de aceeaşi părere, adăugă Stankiewicz.

— Pe legea mea! spuse jupân Michał. Atunci, la voievodul de Witebsk! Să fie el căpetenia pentru care ne-am rugat lui Dumnezeu.

— Amin! rostiră ceilalţi.

Şi, o vreme, călăriră în tăcere, până când, într-un târziu, Michał începu să se tot răsucească fără astâmpăr în şa.

---

[124] Temeinic (lat.).

— Ce-ar fi să-i chelfănim pe undeva pe suedezi? întrebă în sfârşit, întorcându-se spre însoţitorii săi.
— Sfatul meu e să nu ne dăm în lături, dacă ne va sluji întâmplarea! răspunse Stankiewicz. Nu încape îndoială că Radziwiłł i-a asigurat pe suedezi că are toată Lituania în mână şi toţi îl părăsesc pe Jan Kazimierz; să se arate că nu-i adevărat!
— Pe drept cuvânt! consimţi Mirski. Dacă vom nimeri peste vreun podghiaz, să-l facem una cu pământul. Gândesc şi eu că nu-i bine să pornim asupra prinţului, fiindcă nu ne putem măsura cu el. E un mare războinic! Dar ferindu-ne de bătălie, n-ar îi rău să ne învârtim câteva zile pe lângă Kiejdany.
— Ca să-i pustiim moşiile? întrebă Zagłoba.
— Asta nu, dar am putea să strângem mai mulţi oşteni. Steagul meu şi al lui jupân Stankiewicz se vor strecura spre noi. Iar dacă au fost risipite, ceea ce se prea poate, şi aşa oamenii vor veni câte unul tot la noi. Nu mai vorbesc că se vor aduna şi şleahtici. Să-i ducem lui jupân Sapieha o putere mai mare, cu care să poată face ceva.

Într-adevăr, socoteala era bună, drept pildă puteau să slujească dragonii lui jupân Roch, care se alăturaseră cu toţii lui jupân Michał, afară doar de căpetenie. Asemenea oşteni ar putea să se găsească mai mulţi în oştirea lui Radziwiłł. În plus, se mai putea presupune că primul atac asupra suedezilor avea să stârnească răscoala în întreaga ţară.

Jupân Wołodyjowski hotărî dar să pornească noaptea spre Poniewicż, să strângă câţi şleahtici vor mai putea în împrejurimile Upitei, iar de acolo să se afunde în codrul Rogowska, în care se aştepta să se

adăpostească şi rămăşiţele steagurilor răzvrătite.

Între timp, poposi lângă râul Ławecza, ca să lase oamenii şi caii să se odihnească.

Acolo statură până noaptea, supraveghind din tufele de aluni drumul larg, înţesat de gloatele de ţărani care fugeau în păduri dinaintea năvălirii suedezilor.

Oştenii trimişi spre drum aduceau din când în când câte un ţăran, ca să afle ştiri despre suedezi, dar fără prea mari foloase.

Ţăranii erau înfricoşaţi şi repetau cu toţii că suedezii sunt pe aproape, dar lămuriri mai precise nu era în stare nici unul să dea.

Când se întunecă de-a binelea, Wołodyjowski porunci oamenilor să încalece, dar înainte de a porni la drum, auziră cu toţii dangătul clopotelor.

— Ce-i asta? întrebă Zagłoba. Pentru rugăciunea *îngerul Domnului* e prea târziu!

Jupân Wołodyjowski ascultă o clipă cu luare-aminte.

— Sună de alarmă! spuse.

După care îşi îmboldi calul de-a lungul rândurilor şi întrebă:

— Nu ştie careva din voi ce sat sau târg se află într-acolo?

— Klewany, jupâne polcovnic! răspunse unul dintre Gościewiczi. Noi cărăm pucioasă pe acolo.

— Auziţi clopotele?

— Le auzim! Nu bat ca de obicei!

Jupân Michał făcu semn trâmbiţaşului şi sunetul trâmbiţei răsună deodată printre tufărişurile întunecate. Steagul porni înainte.

Ochii tuturor erau aţintiţi în direcţia de unde se auzea tot mai tare bătaia clopotelor. Nu priveau degeaba, întrucât în zare luci curând o lumină roşietică ce creştea din ce în ce mai mult.

— Au dat foc! şopteau oştenii.

Jupân Michał se aplecă spre Skrzetuski:

— Sunt suedezii! îi spuse.

— Să ne încercăm puterile cu ei! răspunse jupân Jan.

— Mă mir că au dat foc.

— Se vede că li s-a împotrivit vreun şleahtic sau ţăranii s-au ridicat, văzând că jefuiesc biserica.

— Ei, o să vedem! zise jupân Michał. Şi răsuflă cu mulţumire.

Jupân Zagłoba veni alături de el.

— Jupâne Michał!

— Ce e?

— Văd că ţi s-a făcut dor de carne de suedez. Ne vom bate, nu-i aşa?

— Unde nu dă Dumnezeu! Unde nu dă Dumnezeu!

— Şi cine-l va păzi pe ostatic?

— Care ostatic?

— Că doar nu pe mine, ci pe Kowalski. Vezi tu, Michał, e un lucru foarte însemnat ca el să nu fugă. Adu-ţi aminte că hatmanul nu ştie nimic din cele ce s-au petrecut, şi nu va afla de la nimeni, numai dacă nu-i va spune chiar Kowalski. Trebuie să punem nişte oameni de nădejde să-l păzească, fiindcă în timpul bătăliei e uşor să spele putina, mai ales că s-ar putea folosi şi de şiretenie.

— E-n stare el de şiretenie, ca şi carul în care stă.

Dar, domnia ta, ai dreptate că trebuie să lăsăm pe cineva lângă el. Nu vrei, domnia ta, să ai grijă de el?

— Hm! îmi pare rău de bătălie!... E adevărat că noaptea, la lumina focului, nu mai văd aproape nimic. Dacă era ziua, n-ai fi izbutit să mă convingi niciodată... Dar de vreme ce *publicum bonum*[125] o cere, fie şi aşa!

— Bine. Îţi las vreo cinci oameni într-ajutor, iar dacă vrea s-o şteargă, trageţi-i un plumb în cap.

— Am să-l moi între degete ca pe ceară, nu te teme!... Dar jarişte a focului creşte întruna. Unde să mă opresc cu Kowalski?

— Unde vrei domnia ta. Acum nu am timp! zise jupân Michał.

Şi porni înainte.

Pârjolul se întindea tot mai mult. Vântul bătea dinspre foc şi odată cu dangătul clopotelor aducea şi pocnetul împuşcăturilor.

— În trap întins! porunci Wołodyjowski.

Capitolul XVIII

Când ajunseră aproape de sat, îşi încetiniră mersul şi văzură uliţa largă atât de bine luminată de flăcări, încât puteai să aduni şi firele de iarbă de pe jos, fiindcă pe amândouă părţile ardeau câteva case de la care focul trecea încet la celelalte. Vîntul era destul ele puternic şi purta scânteile, jerbe întregi,

[125] Binele obştesc (lat.).

aidoma unor păsări de foc, spre acoperişurile învecinate. Pe uliţă, vâlvătaia lumina grupuri mai mici şi mai mari de oameni care se mişcau cu iuţeala în toate părţile. Strigătele oamenilor se amestecau cu bătaia clopotelor ascunse printre copacii bisericii, cu mugetele vitelor, lătratul câinilor şi cu pocnetele rare ale armelor de foc.

Apropiindu-se şi mai mult, oştenii lui Wołodyjowski îi văzură pe raitierii care purtau pălării cu boruri late; nu erau prea mulţi. Unii luptau cu ţăranii înarmaţi cu îmblăcie şi furci, trăgând în ei cu pistoalele şi respingându-i în grădinile din spatele caselor; alţii scoteau pe uliţă vacile, boii şi oile, împingându-le cu rapierele. Alţii, în sfârşit, abia se mai vedeau în norul de pene împrăştiate; îşi agăţaseră de gât păsări de casă care mai băteau din aripi în zvârcolirile dinaintea morţii. Vreo cincisprezece ţineau caii, fiecare câte doi sau trei; se vede că erau ai tovarăşilor care jefuiau casele.

Drumul spre sat cobora puţin printr-o pădurice de mesteacăn, astfel că laudanienii, fără să fie văzuţi, aveau în faţa ochilor priveliştea satului atacat de vrăjmaşi, luminat de pojarul în strălucirile căruia se puteau desluşi bine oştenii străini, ţăranii, femeile îmbrâncite de raitieri şi grupurile învălmăşite ale bărbaţilor care se apărau. Toate acestea se mişcau cu repeziciune, aidoma păpuşilor dintr-o piesă cu irozi, strigând, blestemând şi văicărindu-se.

Focul distrugea casele, cutremurându-şi coama de flăcări şi trosnind tot mai înspăimântător.

Jupân Wołodyjowski se apropie cu steagul de

rohatca[126] deschisă la perete şi dădu poruncă să înainteze mai încet. Putea să dea năvală şi să zdrobească dintr-o lovitură pe vrăjmaşul care nu se aştepta la nici o primejdie, dar micul cavaler hotărâse să-i „încerce pe suedezi” în lupta deschisă, aşa că făcu totul ca să fie văzut.

Într-adevăr, câţiva raitieri, care se aflau nu departe de rohatcă, zăriră steagul ce se apropia. Unul dintre ei alergă la căpetenia care stătea cu sabia scoasă pe uliţă în mijlocul unui grup mai mare de călăreţi, şi începu să-i spună ceva, arătând cu mâna spre partea pe unde cobora jupân Wołodyjowski cu oamenii săi. Căpetenia îşi duse mâna streaşină la ochi şi se uită o clipă, apoi făcu un semn şi deodată, glasul răsunător al trâmbiţei acoperi strigătele oamenilor şi mugetele vitelor.

Oştenii polonezi putură să admire în voie îndemânarea suedezilor; abia începuse trâmbiţa să sune, când raitierii, ieşind din case într-un suflet sau lăsând baltă lucrurile şi vitele jefuite, alergară la cai.

Cât ai bate din palme se aşezară în rânduri, la vederea cărora inima micului cavaler se umplu de admiraţie; erau parcă aleşi pe sprânceană. Toţi flăcăi înalţi şi puternici, îmbrăcaţi în caftane cu curele trecute peste umăr, care purtau pe cap pălării negre cu borul ridicat în partea stângă; toţi călăreau pe cai murgi şi stăteau ca un zid, cu rapierele la umăr, privind spre drum cu luare-aminte, dar liniştiţi.

Dintre rânduri ieşi înainte căpetenia însoţită de trâmbiţaş, vrând pesemne să întrebe cine erau cei care se apropiau atât de încet.

[126] barieră

Gândea, se vede, că e vreunul din steagurile lui Radziwiłł şi nu se aştepta la luptă. Începu dar să facă semne cu rapiera şi pălăria, în timp ce trâmbiţaşul suna mereu, arătând că vor să stea de vorbă.

— Trage unul în ei cu muscheta, porunci micul viteaz, ca să ştie la ce să se aştepte din partea noastră!

Împuşcătura porni, dar sfărâmăturile de fier nu ajunseră la ţintă, deoarece era prea departe. Căpetenia suedeză gândea pesemne că e vreo neînţelegere la mijloc, căci începu să strige mai tare şi să facă semne cu pălăria.

— Mai trage o dată! tună Wołodyjowski.

După a doua împuşcătură, căpetenia suedeză întoarse calul şi porni, nu prea grăbit, spre oştenii lui, care se apropiau şi ei în trap întins.

Primul rând de laudanieni tocmai trecea de rohatcă.

Ajungând la ai lui, suedezul strigă o poruncă; rapierele care erau îndreptate cu vârful în sus lângă umărul raitierilor se plecară şi rămaseră agăţate de curele, în vreme ce toţi deodată scoaseră pistoalele din coburi şi le sprijiniră cu ţeava în sus de oblâncul şeii.

— Oşteni de mâna întâi! murmură Wołodyjowski, văzând iuţeala şi îndemânarea aproape mecanică a mişcărilor.

— Apoi se uită peste oamenii lui să vadă dacă rândurile sunt în ordine, se îndreptă în şa şi porunci:

— Înainte!

Laudanienii se aplecară pe grumazul cailor şi porniră ca vijelia.

Suedezii îi lăsară să se apropie şi traseră cu pistoalele, dar plumbii nu vătămară prea mult pe laudanienii ascunşi după capetele cailor; doar câţiva dintre ei scăpară dârlogii din mână şi căzură pe spate, în timp ce ceilalţi ajunseră şi se izbiră piept în piept cu raitierii.

Steagurile uşoare din Lituania se mai foloseau încă de suliţe, care în oştile coroanei slujeau numai husarilor, dar Wołodyjowski, aşteptându-se la o luptă de aproape, poruncise, să le înfigă mai înainte la marginea drumului, astfel că îndată începu lucrul săbiilor.

Primul avânt nu izbuti să-i înfrângă pe suedezi, dar îi dădu înapoi; începură să se retragă, izbind şi împungând cu spadele; laudanienii îi împingeau cu înverşunare înaintea lor de-a lungul uliţei. Cădeau tot mai mulţi, înghesuiala era din ce în ce mai mare; scrâşnetul săbiilor speriase ţăranii, alungându-i de pe uliţa largă, dar căldura împrăştiată de clădirile care ardeau nu mai putea fi îndurată, deşi casele erau despărţite de drum şi de îngrădituri prin grădiniţe.

Suedezii, împinşi tot mai puternic, se retrăgeau încet, dar îşi păstrau rândurile dinainte. De altminteri, le-ar fi venit greu să se risipească, deoarece gardurile puternice închideau drumul din amândouă părţile. Din când în când, încercau să-i oprească pe atacatori, dar nu izbuteau.

Era o bătălie ciudată în care, din pricina locului îngust, luptau-numai primele rânduri, celelalte putând doar să le împingă pe cele dinaintea lor. Tocmai de aceea lupta se preschimbă într-un măcel

îndârjit.

Wołodyjowski îi rugase de la început pe polcovnicii mai în vârstă şi pe Jan Skrzetuski să aibă grijă de oşteni în timpul atacului, aşa că acum făcea prăpăd în rândul din faţă. În fiecare clipă, câte o pălărie suedeză cădea în îmbulzeala dinaintea lui, de parcă intra în pământ; din când în când, câte o spadă smulsă din mâna raitierului zbura pe deasupra oştenilor şi în acelaşi timp răsuna un strigăt omenesc înfricoşător şi iarăşi cădea o pălărie; o înlocuia a doua, pe a doua a treia, dar Wołodyjowski înainta mereu, iar ochişorii îi luceau ca două scântei ameninţătoare; nu se lăsa furat de înflăcărare, nu-şi pierdea cumpătul, nu da cu sabia cum dai cu îmblăciul; la răstimpuri, când nu mai avea pe nimeni înaintea lui la o lungime de sabie, îşi întorcea faţa şi lama spre stânga sau spre dreapta şi-l dobora într-o clipită pe raitier printr-o mişcare în aparenţă neînsemnată; era înspăimântător cu mişcările acestea mărunte dar fulgerătoare, aproape neomeneşti.

Cum se afundă culegătoarea în tarlaua de cânepă care o acoperă cu totul şi-i cunoşti drumul numai după vârfurile care se zbat şi dispar, tot aşa şi el pierea pentru o clipă în îmbulzeala bărbaţilor năprasnici, dar acolo unde capetele cădeau ca spicele retezate de secerător, acolo era el. Jupân Stanisław Skrzetuski şi mohorâtul Józwa Butrym, poreclit Beznogi, mergeau în urma lui.

În cele din urmă, rândurile dinapoi ale suedezilor ieşiră dintre garduri şi intrară în livada largă din faţa bisericii şi a clopotniţei, urmate îndată

de cele dinainte. Răsună porunca scurtă a căpeteniei, care voia să-şi conducă toţi oştenii în luptă, şi dreptunghiul raitierilor, alungit până atunci, se răsfiră cât ai bate din palme într-o linie lungă, vrând să-i stăvilească astfel pe atacatori.

Jan Skrzetuski însă, care veghea asupra desfăşurării bătăliei şi conducea fruntea steagului, nu urmă pilda suedezului şi se năpusti înainte cu tot avântul; coloana îngustă năvăli peste zidul subţiat al suedezilor şi-l răzbi într-o clipită, apoi coti în goană spre biserică, învăluind prin această mişcare jumătatea stângă a suedezilor, în timp ce asupra aripii drepte se repeziră Mirski şi Stankiewicz cu rezerva alcătuită dintr-o parte din laudanieni şi toţi dragonii lui Kowalski.

Se încinseră două bătălii, dar nu durară prea mult. Aripa stângă, pe care o înconjurase Skrzetuski, nu mai avu când să schimbe frontul de luptă şi se împrăştie; cea dreaptă, în care se afla şi căpetenia, se împotrivi mai mult, dar prea alungită, începu să se frângă şi să se amestece până când o luă şi ea pe urmele celei stângi.

Livada largă era, din nefericire, îngrădită din toate părţile cu un gard înalt, iar slujitorii bisericii, văzând ce se petrece, închiseseră uşa din spate şi o proptiseră cu pari.

Suedezii risipiţi fugeau în cerc, urmăriţi de laudanieni, Ici-colo luptau grupuri mai mari de zece-doisprezece oşteni, săbii contra rapiere; în alte părţi lupta se transformase într-un şir de dueluri şi bărbatul se încleşta cu bărbat, rapiera se încrucişa cu sabia sau se auzeau pocnete de pistoale. Ici un

raitier, scăpând de o sabie, era îndată întâmpinat de alta; colo un suedez sau lituanian, ieşind de sub calul căzut, se prăbuşea numaidecât sub loviturile săbiilor care-l aşteptau.

Prin mijlocul livezii alergau caii dezlănţuiţi, fără călăreţi, cu narile fremătând de spaimă şi coamele în vânt; unii se muşcau, alţii, orbiţi şi înnebuniţi, se întorceau cu picioarele dinapoi spre luptători şi-i loveau cu copitele.

Jupân Wołodyjowski, răsturnând din şa pe raitierii care-i stăteau în cale, căuta din ochi prin toată livada pe căpetenia suedezilor; în cele din urmă, îl văzu apărându-se de doi Butrymi şi sa repezi spre ei.

— În lături! le porunci Butrymilor. În lături!

Oştenii ascultători săriră la o parte, iar micul cavaler se izbi cu suedezul, de se ridicară caii în două picioare.

Căpetenia voia pesemne să-şi răstoarne potrivnicul de pe cal printr-o împunsătură de spadă, dar Wołodyjowski îl prijoni cu mânerul sabiei de dragoni, răsuci fulgerător o jumătate de cerc şi spada zbură. Căpetenia se aplecă spre coburi, dar în aceeaşi clipă, crestat în obraz, dădu drumul la dârlogi din mâna stângă.

— Prindeţi-l viu! strigă Wołodyjowski la Butrymi. Laudanienii îl înhăţară pe rănit şi-l ţinură în şa, iar micul viteaz se îndreptă spre fundul livezii, stingându-i pe raitierii pe care-i întâlnea ca pe nişte lumânări.

Suedezii însă începură să dea înapoi pretutindeni în faţa şleahticilor mai îndemânatici în

lupta în doi. Unii, apucând lama spadei, o îndreptau cu mânerul spre potrivnici, alţii îşi aruncau armele; cuvântul „pardon!” se auzea tot mai des pe câmpul de bătaie. Dar laudanienii nu-i luau în seamă, căci Wołodyjowski poruncise să fie cruţaţi doar câţiva. Suedezii, văzând că se roagă în zadar, săreau iarăşi la luptă şi mureau ca nişte oşteni adevăraţi, după o apărare deznădăjduită, plătindu-şi din belşug moartea cu sânge.

Un ceas mai târziu mai rămăseseră foarte puţini în viaţă.

Ţăranii se repeziră cu toţii în livadă, pe drumul dinspre sat, să prindă caii, să-i omoare pe răniţi şi să-i jefuiască.

Aşa se sfârşi prima ciocnire a lituanienilor cu suedezii.

În acest timp, jupân Zagłoba, stând în crângul de mesteacăn lângă carul în care zăcea Roch, era nevoit să-i asculte învinuirile amare pentru că, fiindu-i rudă, se purtase totuşi atât de urât cu el.

— M-ai nenorocit, unchiule; nu numai că la Kiejdany mă aşteaptă un plumb în cap, dar şi ruşinea îmi va păta numele pentru totdeauna. De acum încolo, cine vrea să spună nătărău, poate să zică doar: Roch Kowalski.

— Ce-i drept, nu vor fi prea mulţi cei care se vor împotrivi, răspunse Zagłoba. Cea mai bună dovadă e mirarea ta că te-am dus de nas, eu, care l-am sucit ca pe-o păpuşă pe însuşi hanul de la Crîm. Ce credeai tu, mă, năpârstocule, că am să-ţi îngădui să mă duci la Birże în tovărăşia unor oameni vrednici, să arunci în ghearele vrăjmaşului pe cei mai mari

bărbaţi, *decus* [127] acestei Republici?

— Păi eu nu vă duceam pe domnule voastre acolo după voia mea!

— Da, dar erai slujitorul unui călău şi asta e o ruşine pentru un şleahtic, ruşine pe care trebuie s-o speli, altfel mă lepăd de tine şi de tot neamul Kowalski. E mai rău să fii trădător decât ucigaş, dar să fii ajutorul unuia mai rău decât un ucigaş, e prea mult!

— Eu l-am slujit pe hatman!

— Iar hatmanul diavolului! Acum ai găsit ce-ai căutat!... Roch, află o dată pentru totdeauna că eşti un prost şi nu mai încerca să te împotriveşti, iar pe mine să mă ţii de poala caftanului şi ai să ajungi om, pentru că află că nu puţini au înaintat datorită mie.

Vorbirea le fu întreruptă de împuşcături, fiindcă în sat tocmai începuse lupta. Apoi împuşcăturile conteniră, dar larma continua şi strigătele ajungeau până la locul acesta ferit, din mestecăniş.

— Jupân Michał a început să trebăluiască, spuse Zagłoba. Nu e prea arătos, dar înţeapă ca o viespe. O să-i bată pe diavolii ăştia de peste mare ca pe mazăre. Mai bine aş fi acolo decât aici, dar din pricina ta sunt silit să ascult de-aici ce se întâmplă. Asta ţi-e recunoştinţa? Spune şi tu, asta e faptă vrednică de o rudă?

— De ce trebuie să-ţi fiu recunoscător?

— Pentru că nu mai tragi ca un bou în jugul trădătorului, deşi eşti cum nu se poate mai potrivit pentru arat, fiindcă eşti prost şi sănătos, pricepi?... Ehei, acolo se îngroaşă gluma... Auzi? Cred că

[127] Aici, faima (lat.).

suedezii zbiară ca viţeii la păşune.

Jupân Zagłoba se posomori, era puţin neliniştit; deodată îl întrebă pe Roch, privindu-l aprig în albul ochilor:

— Cine vrei să biruie?

— Cum cine? Ai noştri!

— Păi vezi! De ce nu suedezii?

— Pentru că şi eu aş vrea să-i altoiesc. Ai noştri, sunt ai noştri!

— Se trezeşte conştiinţa în tine... Atunci cum puteai să le duci suedezilor sângele tău?

— Aşa era porunca.

— Şi acum nu mai ai poruncă?

— Păi, nu mai am.

— Acum mai marele tău e jupân Wołodyjowski, nimeni altul!

— Cam aşa!

— Ai să faci ce-ţi va porunci jupân Wołodyjowski.

— Dacă trebuie.

— O să-ţi spună să te lepezi mai întâi de Radziwiłł, să nu-l mai slujeşti pe el, ci Republica.

— Cum aşa? întrebă Roch, scărpinându-se în cap.

— Asta-i porunca! tună Zagłoba.

— Ascult! răspunse Roch.

— Prea bine! La cel dintâi prilej ai să-i altoieşti pe suedezi!

— Dacă aşa-i porunca! răspunse Kowalski şi răsuflă adânc, ca şi când i s-ar fi luat o greutate uriaşă de pe piept.

Zagłoba era şi el prea mulţumit, fiindcă îşi avea planurile lui cu Roch. Ascultară deci împăcaţi zgomotele luptei un ceas şi mai bine, până când se

linişti totul. Bătrânul şleahtic era tot mai îngrijorat.
— Să nu fi izbutit oare?
— Unchiule, domniţi ta eşti un oştean cu experienţă, cum poţi să vorbeşti aşa? Dacă-i răzbeau, ar fi trecut pe lângă noi în neorânduială...
— Adevărat!... Vad că şi mintea ta e bună la ceva.
— Acum auzi tropotele? Merg încet. Cred că i-au înfrânt pe suedezi.
— Da, dar sunt ai noştri? Mă duc să văd.

Spunând acestea, jupân Zagłoba îşi lăsă sabia să atârne de cureluşa gărzii, luă pistolul în mână şi porni înainte.

În curând văzu în faţă o mulţime negricioasă de oameni care mergeau încet pe drum şi auzi murmurul vorbelor.

În frunte călăreau câţiva oşteni care discutau între ei cu voce tare şi la urechile lui Zagłoba ajunse deodată glasul cunoscut al lui jupân Michał care spunea:
— Sunt băieţi buni! Nu ştiu cum sunt pedestraşii, dar şi călărimea e de mâna întâi!

Zagłoba îşi împunse calul cu pintenii.
— Ce faceţi?! Sunteţi bine?! N-am mai avut răbdare şi veneam să mă arunc în luptă. E vreunul rănit?
— Slavă Domnului, toţi suntem sănătoşi! răspunse jupân Michał, dar am pierdut vreo douăzeci şi ceva de oşteni.
— Şi suedezii?
— I-am tăiat pe toţi.
— Jupâne Michał, nici vorbă, te-ai săturat de luptă. Se cuvine oare sa laşi de, strajă un om bătrân

ca mine? Ptiu! Aveam o poftă de carne de suedez! I-aş fi înfulecat de vii!
— Poţi să-i mănânci şi fripţi, fiindcă unii s-au prăjit în foc.
— Ba să-i ronţăie câinii! Prinşi aţi luat?
— Am luat; rotmistrul şi şapte raitieri.
— Şi ce vrei să faci cu ei?
— Aş da poruncă să-i spânzure, pentru că au năvălit ca nişte hoţi asupra unui sat nevinovat şi au ucis ţăranii... Dar Jan zice că nu se cade.
— Domniile voastre, ascultaţi ce-mi trece prin cap. Să nu-i spânzurăm, dimpotrivă, să-i lăsăm slobozi, să plece, cât mai repede la Birże.
— Ce rost ar avea?
— Până acum m-aţi cunoscut numai ca oştean, acum o să mă cunoaşteţi şi ca pe un cârmuitor. Le dăm drumul suedezilor, dar nu le spunem cine suntem cu adevărat. Din contră, să le spunem că suntem oamenii lui Radziwiłł, că i-am zdrobit din porunca hatmanului şi de acum înainta îi vom nimici pe toţi cei pe care-i vom întâlni, deoarece hatmanul s-a prefăcut doar că trece de partea suedezilor. O să se ia cu mâinile de păr şi încrederea în hatman o sa scadă grozav. Dacă gândul meu nu face mai mult decât biruinţa voastră, să dea Dumnezeu să-mi crească o coadă de cal. Luaţi aminte că în acest fel lovim şi în suedezi, şi în Radziwiłł. Kiejdany e departe de Birże, iar de la Radziwiłł la Pontus e şi mai departe. Până să se lămurească ce s-a petrecut, o să se ia la bătaie! Domniile voastre, dacă îl încăieram pe trădător cu năvălitorii, în folosul cui va fi, dacă nu al Republicii?

— Sfatul e grozav şi face cât o izbândă, bătu-l-ar ghiulele! spuse Stankiewicz.
— Domnia ta ai minte de cancelar, adăugă Mirski. E prea adevărat că li se vor încurca iţele.
— Sigur că aşa va trebui să facem, consimţi jupân Michał. O să le dau drumul mâine, iar acum nu mai vreau să ştiu de nimic, fiindcă sunt tare trudit... Pe uliţă era o căldură de cuptor... Of, mi-au amorţit braţele!... Rotmistrul n-ar putea nici el să plece astăzi cu obrazul scrijelit.
— Ce zici, tătucă, în ce limbă o să le spunem toate astea? întrebă Jan Skrzetuski.
— M-am gândit eu şi la ăsta, răspunse Zagłoba. Kowalski mi-a spus că printre dragonii lui se află doi prusieni mai dezgheţaţi care ştiu bine nemţeşte. Nu încape vorbă că suedezii au învăţat şi ei limba de atâţia ani de când se războiesc pe acolo. Kowalski e acum de-al nostru. E un flăcău grozav şi o să am multe foloase de pe urma lui.
— Bine! zise Wołodyjowski. Unul dintre domniile voastre să aibă grijă de treaba asta, că mie mi se încleiază limba în gură de osteneală. Oamenii ştiu că rămânem în crângul de mesteacăn până dimineaţa. O să ne aducă de mâncare din sat, iar acum la culcare! De străji o să se îngrijească porucinicul meu. Pe legea mea, nici nu vă mai văd bine, mi se lipesc pleoapele...
— Domniile voastre, spuse jupân Zagłoba, nu departe de aici e un stog, să mergem acolo! O să dormim împărăteşte, iar mâine pornim la drum... N-o să ne mai întoarcem pe aici decât cu jupân Sapieha împotriva lui Radziwiłł.

Capitolul XIX

Aşadar, în Lituania începu războiul civil care, alături de cele două încălcări ale graniţelor Republicii şi de războiul tot mai încrâncenat din Ucraina, împlini măsura nenorocirilor.

Oştirea lituaniană regulată, care şi aşa nu era în stare să facă faţă cum trebuie nici unuia dintre vrăjmaşi, se împărţi în două tabere. O parte din oşteni, îndeosebi polcurile străine, trecură de partea lui Radziwiłł; ceilalţi, în schimb, mai mulţi la număr, numindu-l pe hatman trădător, se împotriveau cu puterea armelor unirii cu Suedia, dar erau dezbinaţi şi n-aveau o căpetenie şi planuri chibzuite dinainte. Putea să fie căpetenie voievodul de Witebsk, dar acesta era prea prins acum cu apărarea Bychówului şi cu luptele deznădăjduite din lăuntrul ţării, ca să se pună de la început în fruntea mişcării împotriva lui Radziwiłł.

În acest timp, şi năvălitorii, socotind fiecare că toată ţara e proprietatea lui, începură să se amenințe unul pe altul prin solii. Neînţelegerile dintre ei puteau să ducă în viitor la izbăvirea Republicii, dar înainte de a se ajunge la ciocniri făţişe, în toată Lituania se înstăpâni o învălmăşeală cumplită. Radziwiłł, înşelat în aşteptările lui cu privire la oştire, hotărî s-o supună cu forţa.

Wołodyjowski abia ajunsese cu steagul său la Poniewież. după lupta de la Klewany, când află de nimicirea de către hatman a steagurilor lui Mirski şi Stankiewicz. O parte din oşteni fuseseră încorporaţi

cu forţa în polcurile lui Radziwiłł, iar ceilalţi risipiţi în cele patru vânturi. Cei care scăpaseră rătăceau de unul singur sau în grupuri nu prea mari prin sate şi păduri, căutând un loc unde să se adăpostească de răzbunarea prigonitorilor.

În fiecare zi veneau fugari în steagul lui jupân Michał, mărindu-i puterea şi aducându-i totodată ştiri din cele mai felurite.

Cea mai însemnată era vestea răzvrătirii steagurilor regulate care se aflau în Podlasie la Białystok şi la Tykocin. După ocuparea oraşului Wilno de oştile moscovite, acele steaguri aveau să închidă intrarea în ţinuturile coroanei. Aflând însă de trădarea hatmanului, alcătuiră o confederaţie în frunte cu doi polcovnici, Horotkiewicz şi Jakub Kmicic, vărul celui mai credincios tovarăş al lui Radziwiłł, Andrzej.

Numele celui din urmă era repetat cu groază de toţi oştenii. El ajutase la înfrângerea steagurilor lui Stankiewicz şi Mirski, împuşcându-i fără milă pe răzvrătiţii care-i căzeau în mână. Hatmanul avea o încredere oarbă în el şi în vremea din urmă îl trimisese asupra steagului lui Niewiarowski care, neurmând pilda polcovnicului vânzător, se răsculase.

Jupân Wołodyjowski ascultă cu multă luare-aminte vestea din urmă, după care se întoarse către tovarăşii chemaţi la sfat şi spuse:

— Ce-aţi zice, domniile voastre, ca în loc să mergem la Bychów, la voievodul de Witebsk, să ne ducem în Podlasie, la steagurile care s-au unit în confederaţie?

— Parcă mi-ai luat vorba din gură! răspunse

Zagłoba. Acolo vom fi mai aproape de locurile noastre şi, oricum, te simţi mai bine printre ai tăi.

— Fugarii mai ziceau, se amestecă Jan Skrzetuski, că au auzit cum că regele a poruncit câtorva steaguri să se întoarcă din Ucraina şi să-i oprească pe suedezi la Vistula. Dacă ştirea se va adeveri, atunci am putea să ne regăsim vechii tovarăşi, ca să nu mai rătăcim pe-aici dintr-un loc în altul...

— Şi cine va conduce polcurile acelea? Domniile voastre nu ştiţi?

— Se zvoneşte că hatmanul de tabără al coroanei, răspunse Wołodyjowski, dar oamenii mai mult încearcă să ghicească decât ştiu cu adevărat, deoarece veşti sigure n-aveau cum să sosească până acum.

— Oricum o fi, zise Zagłoba, sfatul meu e să ne strecurăm în Podlasie. Am putea să punem mâna pe steagurile lui Radziwiłł, care s-au răsculat, şi să i le ducem regelui; sunt sigur că asemenea faptă n-ar rămâne fără răsplată.

— Fie şi aşa! consimţită Oskierko şi Stankiewicz.

— Nu e lucru prea uşor, vorbi micul viteaz, să te furişezi până în Podlasie, pentru că va trebui să ne strecurăm printre degetele hatmanului, dar să încercăm. Dacă ne-ar ajuta norocul şi l-am prinde pe Kmicic pe drum, i-aş spune câteva vorbe la ureche, de-ar înverzi pielea pe el...

— O şi merită! zise Mirski. Nu mă mir că unii oşteni mai vârstnici, care l-au slujit o viaţă pe Radziwiłł, ţin partea hatmanului, dar zvânturatul acela îl slujeşte numai pentru folosul lui şi pentru

plăcerea pe care o află în trădare.

— Va să zică, mergem în Podlasie? întrebă Oskierko

— În Podlasie... În Podlasie! strigară cu toţii.

Dar lucrul nu era chiar atât de uşor, cum zicea şi Wołodyjowski, fiindcă dacă voiau să ajungă în Podlasie, erau nevoiţi să treacă prin apropiere de Kiejdany, deci pe lângă bârlogul în jurul căruia dădea târcoale leul.

Drumurile şi dâlmele de păduri, târgurile şi satele erau toate în stăpânirea lui Radziwiłł; nu prea departe de Kiejdany se găsea Kmicic cu călărimea, pedestrimea şi tunurile. Hatmanul aflase şi el de fuga polcovnicilor, de răscoala steagului lui Wołodyjowski şi de lupta de la Klewany. Mai ales aceasta din urmă îl mâniase cumplit, primejduindu-i viaţa, fiindcă astma îi astupase răsuflarea.

Avea într-adevăr pricini îndreptăţite să se înfurie, ba chiar să deznădăjduiască, întrucât bătălia aceea abătuse asupra capului său furtuna suedeză. Mai întâi că îndată după aceea cetele mai mici de suedezi începură să fie zdrobite. Deşi îi atacau ţăranii şi şleahticii fără îndemnul nimănui, suedezii îl socoteau vinovat pe Radziwiłł, mai ales că rotmistrul şi oştenii trimişi la Birże de Wołodyjowski îi spuseră căpeteniei că au fost loviţi de un steag al lui Radziwiłł şi la porunca lui.

După vreo săptămână veni o scrisoare de la căpetenia garnizoanei de la Birże, iar după zece zile una de la însuşi Pontus de la Gardie, mai-marele oştirii suedeze. *„Sau luminăţia ta nu ai nici o putere şi însemnătate,* scria cel din urmă*, şi în acest caz,*

cum ai putut să iscăleşti înţelegerea în numele întregii ţări, sau vrei să duci la pierzanie prin şiretlicuri oastea măriei sale! Dacă-i aşa, bunăvoinţa stăpânului meu nu te va mai apăra şi pedeapsa te va ajunge în curând, dacă nu vei arăta căinţă şi supunere şi nu-ţi vei şterge păcatele prin slujbă credincioasă...”

Radziwiłł trimise gonaci numaidecât, cu lămuriri despre cele întâmplate, dar spinul rămase în sufletu-i trufaş şi rana arzătoare începu să-l chinuie şi mai rău. El, al cărui cuvânt cutremura până nu demult o ţară mai întinsă decât toată Suedia, el, cu jumătate din avuţiile căruia putea să cumpere averile tuturor magnaţilor suedezi, el, care se împotrivise regelui său, socotindu-se de-o seamă cu monarhii, care îşi lăţise faima în toată lumea cu ajutorul izbânzilor, strălucind ca un soare de propria trufie, era silit acum să asculte ameninţările unui ghinărar suedez, să-i asculte lecţia de credinţă şi umilinţă. E adevărat că ghinărarul acela era cumnatul regelui, dar cine era acel rege, dacă nu unul care îşi însuşise tronul ce i se cuvenea prin lege şi sânge lui Jan Kazimierz?

Înverşunarea hatmanului se descarcă mai întâi asupra acelora care erau pricina acestor umilinţe şi se jură să-i calce în picioare pe Wołodyjowski, pe polcovnicii care erau cu el şi tot steagul din Lauda. În acest scop, porni împotriva lor şi, aşa cum înconjură vânătorii pădurea cu plase, ca să prindă lupul în bârlog, tot aşa îi înconjură şi el, gonindu-i fără odihnă.

În acest timp îi veni veste că Kmicic nimicise steagul lui Niewiarowski, risipise oştenii sau îi

tăiase, luându-i pe slujitori în steagul lui, astfel că hatmanul îi porunci să-i trimită o parte din oastea lui, ca să fie şi mai sigur de izbândă.

„Oamenii aceia, scria hatmanul*, pentru viaţa cărora ne-ai asuprit atâta, cu osăbire Wołodyjowski şi celălalt venetic, au izbutit să scape în drumul spre Birże. I-am trimis înadins cu cel mai nătărău dintre porucinici, ca să nu-l poată câştiga, dar şi acesta ne-a vândut, sau l-au înşelat. Acum Wołodyjowski are cu el tot steagul laudaniun şi fugarii îl aţâţă. La Klewany a tăiat o sută douăzeci de suedezi, spunând că o face din porunca noastră, din care pricină între noi şi Pontus s-au ivit mari neînţelegeri. Toată treaba poate fi stricată de aceşti trădători, cărora fără proteguirea ta, am fi dat poruncă să le taie capetele. Astfel suntem răsplătiţi pentru îndurarea noastră, dar avem credinţa că în curând ne vom răzbuna. Avem ştire, de asemenea, că la Billewicze şleahticii se adună la spătarul de Rosienie şi uneltesc împotriva noastră; trebuie să punem capăt acestei răzvrătiri. Trimite-ne toată călărimea, iar pedestraşii să plece la Kiejdany să apere castelul şi târgul, fiindcă ne putem aştepta la orice din partea acestor trădători. Tu opreşte-ţi câteva zeci de călăreţi şi du-te la Billewicze să-i aduci la Kiejdany pe spătar şi pe jupâniţă. Acum nu e numai în folosul tău, ci şi într-al nostru, deoarece acela care-i are în mână, stăpâneşte toată Lauda în care şleahticii încep să se răscoale împotrivă-ne sub conducerea lui Wołodyjowski. Pe Harasimowicz l-am repezit la Zabłudów, învăţându-l mai înainte cum să se poarte cu confederaţii de acolo. Vărul său, Jakub, se bucură*

de multă trecere printre ei; scrie-i şi tu, dacă socoteşti că poţi să-l câştigi astfel.

Aducându-ţi la cunoştinţa bunăvoinţa noastră statornică, te lăsăm în paza lui Dumnezeu.”

Citind scrisoarea, Kmicic se bucura în adâncul sufletului că polcovnicii au izbutit să scape din mâinile suedezilor şi le dorea să scape şi de Radziwiłł. Cu toate acestea, îndeplini întocmai poruncile prinţului: îi trimise călărimea, aşează pedestraşii la Kiejdany şi începu să sape şanţuri în jurul castelului, făgăduindu-şi în gând să pornească la Billewicze după spătar şi jupâniţă când va sfârşi treaba.

„N-am să folosesc forţa decât la mare nevoie, îşi spunea. — în nici un caz n-o voi asupri pe Oleńka. La urma urmelor, nu fac decât să îndeplinesc porunca prinţului. Ştiu că n-o să mă primească prea bine, dar va da Dumnezeu să se convingă cu vremea că nu-l slujesc pe Radziwiłł împotriva ţării, ci numai pentru izbăvirea ei”.

Cugetând astfel, muncea de zor la întăriturile de la Kiejdany care în viitor avea să fie reşedinţa Oleńkăi lui.

Între timp, Wołodyjowski se ferea mereu de hatmanul care-l gonea cu înverşunare. Jupân Michał se simţea totuşi tare strâmtorat, fiindcă de la Birże porniseră spre miazăzi cete însemnate de oşteni suedezi, ţinuturile din răsărit erau cotropite de oştile ţarului, iar pe drumul spre Kiejdany pândea hatmanul.

Jupân Zagłoba era foarte nemulţumit de asemenea stare de lucruri şi-l năpădea cu întrebări

pe Wołodyjowski.

— Jupâne Michał, pentru mila lui Dumnezeu, străpungem plasa, ori n-o străpungem?

— Nici vorbă nu poate fi de străpungere, răspundea micul cavaler. Ştii şi domnia ta că nu sunt un fricos şi dau năvală asupra oricui vrei, fie şi asupra diavolului... Dar hatmanului nu pot să-i ţin piept, că nu sunt de-o seamă cu el!... Chiar domnia ta ai spus că noi suntem bibanii şi el ştiuca. O să fac tot ce stă în puterea mea, ca să nu dau ochi cu el, dacă va trebui să ne batem, ţi-o spun deschis că ne va învinge.

— Şi pe urmă o să dea poruncă să ne taie în bucăţi şi să ne arunce câinilor. Pe legea mea, mai bine-am cădea în mâinile suedezilor decât în ale lui Radziwiłł!... N-ar fi oare mai bine să ne întoarcem din drum şi să ne ducem la jupân Sapieha?

— Acum e prea târziu, fiindcă oştile hatmanului şi cele suedeze ne închid calea.

— Dracu m-a pus să-i îndemn pe cei doi Skrzetuski să vie la Radziwiłł! rosti jupân Zagłoba cu deznădejdea în suflet.

Dar jupân Michał nu pierduse orice speranţă, mai ales că şleahticii şi ţăranii îl preveneau în legătură cu mişcările hatmanului; toate inimile se îndepărtaseră de Radziwiłł. Astfel că Wołodyjowski se ferea şi el cum se pricepea şi se pricepea cum nu se poate mai bine, întrucât aproape din anii copilăriei se obişnuise să-l hărţuiască pe duşman în luptele cu tătarii şi cazacii. Odinioară, pe când slujea în oastea lui Jeremi, se umpluse de faimă prin

marşurile înaintea ciambulurilor[128], apropierile, atacurile neaşteptate şi retragerile fulgerătoare în care nu-şi găsea pereche printre celelalte căpetenii.

Acum, închis între Upita şi Rogów, de o parte, şi Niewiaża, de cealaltă, era silit să se furişeze într-un ţinut de numai câteva mile, ferindu-se mereu de luptă, chinuind steagurile lui Radziwiłł, muşcând chiar uneori din ele, ca lupul urmărit de ogari, care se strecoară adesea în apropierea vânătorilor, iar când câinii îl îmbulzesc prea tare, se întoarce şi îşi arată colţii albi.

Dar, după ce sosi călărimea lui Kmicic, hatmanul astupă cu ea şi cele mai înguste locuri de trecere şi plecă el însuşi să vegheze, ca cele două capete ale năvodul să se împreună unul cu celălalt.

Acestea se petreceau la Niewiaża.

Polcurile lui Mieleszko, Ganchof şi cele două steaguri de călărime aflate sub conducerea prinţului formau parcă un arc a cărui coardă era râul. Wołodyjowski cu polcul său se găsea în mijlocul cercului. Avea într-adevăr înainte un singur loc de trecere care ducea prin smârcurile râului, dar pe malul celălalt aşteptau două polcuri scoţiene şi două sute din cazacii lui Radziwiłł cu şase tunuri mici de câmp, îndreptate în aşa fel, încât nici un om singur n-ar fi izbutit să treacă râul sub focul lor.

Arcul începu să se strângă. Mijlocul era condus de hatmanul însuşi.

Din fericire pentru Wołodyjowski, întunericul şi furtuna urmată de ploaie întrerupseră marşul. În schimb, cei împresuraţi mai aveau ca la o milă

[128] Unitate militară la tătari de câteva sute de oameni.

pătrată de luncă acoperită de răchită, între semiluna oştilor lui Radziwiłł şi râul păzit de cealaltă parte de scoţieni.

A doua zi, când lucirile dimineţii albiră vârfurile tufelor de răchită, polcurile porniră mai departe şi merseră până la râu, unde se opriră mute de uimire.

Jupân Wołodyjowski parcă intrase în pământ; în stufărişuri nu era picior de om.

Hatmanul însuşi rămase mirat şi îşi vărsă mânia asupra căpeteniilor care conduceau polcurile ce supravegheau trecerea. Îl apucă iarăşi un atac de astmă atât de puternic, încât cei de faţă se temură pentru viaţa lui. Dar nici măcar astma nu-i potoli furia. Cei doi polcovnici cărora li se poruncise să vegheze pe malul râului urmau să fie împuşcaţi, dar Ganchof îl convinse, în sfârşit, pe prinţ sa cerceteze mai întâi cum a izbutit fiara încolţită să scape din capcană.

Se arătă că Wołodyjowski, folosindu-se de întuneric şi de ploaie, intrase cu steagul în apă şi înotând sau afundându-se prin smârcuri, se strecurase pe lângă aripa dreaptă a oştilor lui Radziwiłł, care ajungea până lângă albia râului. Câţiva cai, împotmoliţi până ta burtă în noroi, arătau locul în care ajunsese pe malul drept.

După urme se vedea limpede că au pornit în goană spre Kiejdany. Hatmanul înţelese dintr-o dată că voiau să ajungă în Podlasie la Horotkiewicz şi la Jakub Kmicic,

Dar, trecând pe lângă Kiejdany, nu vor da oare foc oraşului, nu vor fi ispitiţi-să jefuiască avuţiile de la castel?

Inima prinţului se strânse de teamă. Cea mai mare parte din vistierie şi lucrurile de preţ se aflau la Kiejdany. Kmicic trebuia într-adevăr să ducă pedestraşii la Kiejdany, dar dacă n-o făcuse, castelul fără apărare putea să cadă lesne în mâinile cutezătorului polcovnic. Fiindcă Radziwiłł nu se îndoia că lui Wołodyjowski nu-i va lipsi curajul de a năvăli asupra reşedinţei de la Kiejdany. Ar fi avut vreme destulă, întrucât, furişându-se la începutul nopţii, se afla cu cel puţin şase ceasuri înaintea urmăritorilor.

În orice caz, se cuvenea să pornească degrabă la Kiejdany. Prinţul lăsă pedestrimea şi plecă în goană cu toată călărimea.

Ajungând la Kiejdany nu-l găsi pe Kmicic, dar toate se aflau în bună rânduială şi părerea pe care o avea despre îndemânarea tânărului polcovnic se întări şi mai mult în mintea lui la vederea şanţurilor şi a tunurilor de câmp aşezate în ele. În aceeaşi zi le cercetă împreună cu Ganchof, iar seara îi spuse:

— A făcut-o din mintea lui, fără porunca mea, şi le-a plănuit atât de bine, că aş putea să mă apăr aici multă vreme şi împotriva tunurilor. Dacă omul acesta nu-şi va răsuci grumazul în tinereţe, va ajunge departe.

Mai era încă un om la amintirea căruia hatmanul nu-şi putea stăpâni o anume admiraţie ce se amesteca în sufletul lui cu mânia înverşunată, căci omul acesta era Michał Wołodyjowski.

— Aş fi isprăvit la repezeală cu răscoala, îi spuse lui Ganchof, dacă aş fi avut doi slujitori ca el... Kmicic e poate mai viforos, dar nu are experienţa lui,

a crescut doar în şcoala lui Jeremi, dincolo de Nipru
— Luminăţia ta, nu porunceşti să-l urmărească? întrebă Ganchof.
Prinţul se uită la el şi răspunse apăsat:
— Pe tine te-ar birui, iar de mine fuge.
Dar după o clipă se încruntă şi rosti:
— Aici e linişte acum, dar va trebui să pornim în curând spre Podlasie, ca să sfârşim odată cu cei de acolo.
— Luminăţia ta! zise Ganchof. Dacă plecăm de aici, vor pune toţi mâna pe arme împotriva suedezilor.
— Care toţi?
— Şleahticii şi ţăranii. Şi nu se vor mulţumi numai cu suedezii, se vor întoarce şi asupra celor de altă credinţă, fiindcă dau vina acestui război pe seama calvinilor, spunând că noi am trecut de partea vrăjmaşului şi i-am chemat aici.
— E vorba de vărul Bogusław. Nu ştiu dacă va putea să se descurce cu confederaţii în Podlasie.
— E vorba de Lituania pe care trebuie s-o ţinem sub ascultarea noastră şi a regelui suedez.
Prinţul începu să umble prin încăpere spunând:
— Dacă aş pune mâna cumva pe Horotkiewicz şi pe Jakub Kmicic!... Îmi încalcă moşiile, distrug, jefuiesc, nu lasă piatră pe piatră.
— Poate că ne înţelegem cu ghinărarul Pontus să trimită aici o garnizoană cât timp vom fi noi în Podlasie.
— Cu Pontus... niciodată! răspunse Radziwiłł, căruia i se urcă sângele la cap. Dacă e nevoie, mă voi înţelege cu regele. Nu vreau să negociez cu slujitorii,

când pot să stau de vorbă cu stăpânul. Dacă regele i-ar porunci lui Pontus să-mi pună la îndemână vreo două mii de călăreţi, ar fi altceva... Pe Pontus însă n-am să-l rog. Trebuie să trimitem pe cineva la rege, e timpul să începem negocierile cu el.

Faţa suptă a lui Ganchof se rumeni uşor, iar ochii îi sticliră de poftă.

— Dacă luminăţia ta porunceşti...

— Tu te-ai duce, ştiu, dar nu sunt sigur că ai şi ajunge. Eşti neamţ şi e primejdios pentru un străin să călătorească printre răzvrătiţi. Cine poate şti unde se află regele acum şi unde se va afla peste două săptămâni sau peste o lună? Trebuie să umbli peste tot... Şi pe urmă... nu se poate!... Tu nu poţi să mergi, fiindcă se cuvine să trimit un om al meu şi o rudă, ca să-l conving pe rege că nu m-au părăsit toţi şleahticii.

— Un om fără experienţă ar putea să facă multă pagubă, cuteză Ganchof.

— Solul nu va avea altceva de făcut, decât să înmâneze scrisorile mele şi să-mi aducă *respons*, căci oricine e în stare să aducă la cunoştinţa regelui că nu eu am poruncit să-i bată pe suedezi la Klewany.

Ganchof tăcea.

Prinţul începu iarăşi să se plimbe cu paşi neliniştiţi prin încăpere şi pe fruntea lui se citea lupta neîntreruptă a gândurilor. De când iscălise înţelegerea cu suedezii, nu mai cunoscuse o clipă de linişte. Îl mustra conştiinţa, îl chinuiau trufia rănită, împotrivirea neaşteptată a ţării şi a oştenilor; îl înspăimântau viitorul nesigur şi ameninţarea înfrângerii. Se zvârcolea în nopţi de nesomn şi se

chinuia zdruncinându-şi sănătatea. Ochii i se înfundaseră în orbite; faţa, altădată roşie, i se învineţise şi numărul firelor argintii din mustaţă şi de la tâmple creştea aproape cu fiecare clipă. Într-un cuvânt, trăia într-un zbucium neîntrerupt şi se îndoia sub povară.

Ganchof îl urmărea cu privirea, nădăjduind că prinţul se va răzgândi şi-l va trimite pe el.

Dar prinţul se opri deodată şi se lovi cu palma peste frunte.

— Să încalece numaidecât două steaguri de călărime! Le voi conduce eu.

Ganchof îl privi cu mirare.

— Plecăm iar? îi scăpă fără voie.

— Du-te! îl grăbi prinţul. Să dea Dumnezeu să nu fie prea târziu.

Capitolul XX

După ce sfârşi şanţurile şi pregăti Kiejdany împotriva unui atac neaşteptat, Kmicic nu mai putu să-şi amâne plecarea la Billewicze, la spătarul de Rosienie şi la Oleńka, mai ales că hatmanul îi poruncise limpede să-i aducă la Kiejdany. Dar jupân Andrzej nu se prea simţea în apele lui, iar când porni în cele din urmă, în fruntea celor cincizeci de dragoni, îl cuprinse teama, de parcă se ducea la pierzanie. Îşi închipuia că acolo nu va fi întâmpinat cu bucurie şi tremura la gândul că şleahticul se va împotrivi cu puterea armelor şi atunci va trebui să întrebuinţeze forţa.

Hotărî totuşi ca la început să-l la cu binişorul şi

să-l roage. În acest scop, ca să nu pară că năvăleşte înarmat, îşi lăsă dragonii la cârciuma care se afla la un sfert de verstă de sat şi la încă pe atâta de conac; însoţit numai de vagmistru şi de un slujitor, plecă înainte, poruncind să-l urmeze îndată caleaşca pregătită dinainte.

Trecuse de mult de amiază şi soarele coborâse bine spre scapăt, dar după o noapte cu ploaie şi furtună ziua era frumoasă şi cerul curat, împestriţat doar din loc în loc spre apus cu nouraşi trandafirii care se pierdeau încet în zarea albăstrie, asemenea unei turme de oi care dispare în depărtare. Kmicic trecu prin sat cu inima înfiorată de nelinişte, ca un tătar care, intrând în sat înaintea ciambulului, se uită în toate părţile de frică să nu nimerească în capcana unor oameni înarmaţi. Dar cei trei călăreţi treceau aproape neobservaţi; doar copiii cu picioarele goale fugeau dinaintea cailor, în timp ce ţăranii, văzând un polcovnic atât de arătos, i se căciuleau până la pământ. După ce ieşi din sat, Kmicic zări înainte conacul, vechiul cuib al Billewiczilor, înapoia căruia se întindeau livezile până hăt la luncile joase.

Îşi încetini mersul şi începu să vorbească de unul singur; se vede că se pregătea să răspundă la tot felul de întrebări, în vreme ce privirea-i îngândurată aluneca peste clădirile din faţa lui. Nu arăta chiar ca o reşedinţă de magnat, dar de la prima aruncătură de ochi se ghicea că aici trebuie să locuiască un şleahtic cu o avere mai mare decât cele de mijloc. Casa, aşezată cu spatele spre livadă şi cu faţa spre drum, era uriaşă, deşi de lemn.

Trunchiurile de pin din care erau întocmiţi pereţii înnegriseră de bătrâneţe atât de mult, încât, alături de ele, geamurile ferestrelor păreau albe. Deasupra pereţilor se înălţa acoperişul uriaş cu patru coşuri la mijloc şi două porumbare la colţuri. Stoluri de porumbei albi se învălătuceau deasupra acoperişului, ba înălţându-se cu bătăi de aripi, ba acoperind şindrila neagră cu pete albe ca zăpada sau zburând în jurul stâlpilor care sprijineau pridvorul.

Împodobit cu un turnuleţ pe care erau înfăţişate însemnele Billewiczilor, pridvorul acesta strica toată faţa casei, întrucât nu era aşezat la mijloc, ci mai într-o latură. Odinioară, clădirea fusese pesemne mai mică, dar mai apoi se mărise numai într-o parte, cu toate că pereţii mai noi se înnegriseră şi ei în curgerea anilor, ajungând să nu se mai deosebească de cei vechi. Pe amândouă laturile conacului se înălţau două rânduri de acareturi, alcătuind împreună cu clădirea din mijloc un fel de potcoavă.

Aici se aflau încăperile pentru oaspeţi, folosite atunci când se aduna multă lume, cuhniile, magaziile, şoproanele pentru căruţe, grajdurile pentru caii de ham, pe care stăpânii voiau să-i aibă la îndemână, odăile slujbaşilor, ale slujitorilor şi ale străjerilor cazaci.

În mijlocul ogrăzii largi creşteau tei bătrâni, în care îşi făcuseră cuibul berzele; mai jos, între copaci, era legat un urs pe o roată. Cele două fântâni cu cumpene de la marginile curţii şi crucea cu Isus răstignit între două suliţe de la poartă întregeau priveliştea reşedinţei acestui bogat neam de şleahtici. În dreapta casei, printre teii deşi, se

înălţau acoperişurile de paie ale şurilor, ale hambarelor, staulul vitelor şi ocolul oilor.

Kmicic intră pe poarta deschisă la perete, ale cărei canaturi semănau cu braţele desfăcute ale unui şleahtic ce-şi aştepta oaspeţii. Clinii de vânătoare care rătăceau prin ogradă vestiră sosirea unor străini şi din aripa slugilor ieşiră îndată doi feciori, ca să le ţină caii.

Totodată, în uşa clădirii de la mijloc se ivi o făptură femeiască în care Kmicic o recunoscu numaidecât pe Oleńka. Inima începu să-i bată cu putere şi, aruncându-i feciorului dârlogii, porni spre pridvor cu capul gol, ţinându-şi într-o mână chipiul, iar pe cealaltă rezemând-o de mânerul sabiei.

Jupâniţă întârzie o clipă ca o vedenie minunată, apărându-și ochii cu mâna de lumina soarelui care apunea, apoi dispăru deodată înfricoşată parcă de vederea musafirului care se apropia.

„Nu-i a bună!” se gândi jupân Andrzej. „Se ascunde de mine!”

Şi se întristă, cu atât mai-mult, cu cât înainte de scăpătatul soarelui, priveliştea conacului şi tihna care domnea împrejur îi umpluseră inima de bucurie, deşi poate că jupân Andrzej nu-şi dădea seama de asta.

Până acum se amăgea că vine la logodnica lui care-l va întâmpina rumenă în obraji şi cu ochii strălucitori de bucurie.

Dar nădejdile se spulberau. Abia îl zărise şi fugise ca la vederea unui duh rău; în locul ei îi ieşi înainte spătarul cu faţa neliniştită şi nouroasă.

Kmicic se închină şi-i spuse:

— Domnia ta, voiam demult să-ţi aduc închinăciunea cuvenită, dar n-am putut să vin până acum în aceste vremuri tulbure, cu toate că bunăvoinţa nu mi-a lipsit.

— Foarte bucuros de oaspeţi, pofteşte domnia ta înăuntru, răspunse spătarul, mângâindu-şi ciuful de pe cap, lucru pe care-l făcea de obicei când era încurcat sau nu prea sigur pe el.

Şi se dădu la o parte din faţa uşii, ca să-l lase pe oaspete să intre înainte.

La început, Kmicic se codi să intre primul şi se poftiră unul pe altul; în sfârşit, jupân Andrzej o luă înainte şi după o clipă se aflau înăuntru.

Aici găsiră doi şleahtici: unul, om în puterea vârstei, era jupân Dowgird de Plemborg, vecin de mejdină cu Billewicz, iar celălalt, jupân Chudzynski, arendaşul de la Ejragola.

Kmicic băgă de seamă că la auzul numelui său chipul li se întunecă şi se înfoiară amândoi ca doi câini ciobăneşti la vederea lupului. Îi privi însă dispreţuitor, apoi nu se mai uită la ei, prefăcându-se că nu-i vede. Urmă o tăcere stânjenitoare.

Jupân Andrzej începea să-şi piardă răbdarea şi îşi rodea mustaţa, cei doi musafiri continuau să-l privească pe sub sprâncene, iar spătarul îşi tot mângâia ciuful.

— Domnia ta pofteşte şi bea cu noi un pahar din miedul casei noastre, îl îndemnă, în sfârşit, arătându-i urciorul şi paharele. Pofteşte! Pofteşte!

— Cu domnia ta beau! răspunse Kmicic destul de aspru.

Jupân Dowgird şi Chudzyński începură să

răsufle adânc, socotindu-i răspunsul drept un semn de dispreţ faţă de ei, dar nu voiau să înceapă cearta în casa unui prieten, mai ales că era vorba de un om cu o faimă înfricoşătoare în toată Samogiţia. Cu toate acestea, jignirea îi răscoli.

În acest timp, spătarul bătu din palme şi porunci slujitorului să aducă încă un pahar, apoi turnă mied, îl ridică la gură pe al său şi rosti:

— În sănătatea domniei tale... Sunt bucuros să te văd în casa mea.

— M-aş bucura din toată inima, dacă ar fi aşa!

— Oaspetele e totdeauna binevenit... răspunse spătarul sentenţios.

După o clipă simţind pesemne că e de datoria lui de gazdă să nu lase vorbirea să lâncezească, întrebă:

— Ce se mai aude la Kiejdany? Hatmanul e sănătos?

— Nu prea, jupâne spătar şi binefăcător al meu, răspunse Kmicic, şi în timpurile acestea de nelinişte nici nu poate fi altfel... Prinţul are o mulţime de griji şi necazuri.

— Cred şi eu! zise jupân Chudzyński.

Kmicic se uită o clipă la el, apoi se întoarse iarăşi spre spătar şi-i vorbi mai departe astfel:

— Având *auxilia* făgăduite de Măria Sa regele Suediei, prinţul se aştepta să pornească fără zăbavă asupra vrăjmaşului la Wilno şi să răzbune mormanele de cenuşă calde încă. Domnia ta trebuie să ştii că acum la Wilno n-a mai rămas nici o casă întreagă, deoarece a ars şaptesprezece zile. Lumea vorbeşte că printre dărâmături mai înnegresc doar gurile pivniţelor care fumegă mereu...

— Mare nenorocire! îl întrerupse spătarul.

— Nici vorbă că e o mare nenorocire care, dacă n-a putut fi oprită, se cuvenea măcar răzbunată; oraşul de scaun al duşmanului trebuia făcut scrum. Şi, aşa s-ar fi întâmplat, dacă nu erau răzvrătiţii care, bănuind că cel mai vrednic stăpân are gânduri rele, l-au numit trădător şi-i stau împotrivă cu puterea armelor, în loc să pornească împreună asupra vrăjmaşului. De aceea, nu e de mirare că sănătatea prinţului nu mai e cum trebuie, atunci când el, pe care Dumnezeu l-a făcut pentru fapte mari, vede că răutatea omenească îi pregăteşte alte şi alte *impedimenta* care pot să ducă de râpă toată lucrarea. Cei mai buni prieteni, pe care conta cel mai mult, l-au dezamăgit, s-au lepădat de el ori au trecut de partea duşmanilor lui.

— Aşa s-a întâmplat! rosti spătarul mohorât.

— De aceea e tare îndurerat! urmă Kmicic. Eu însumi l-am auzit pe prinţ când spunea: „Ştiu prea bine că şi cei cinstiţi mă judecă rău, dar de ce nu vin la Kiejdany să-mi spună pe faţă ce au împotriva mea şi să-mi asculte lămuririle?”

— La cine se gândeşte prinţul? întrebă spătarul.

— În primul rând la domnia ta, binefăcătorule, pentru care prinţul nutreşte un respect adânc, căci bănuieşte că te numeri printre duşmanii lui...

Spătarul începu să-şi mângâie ciuful cu sârg, apoi, văzând că discuţia se îndreaptă pe un făgaş nedorit, bătu din palme.

Feciorul de casă apăru în pragul uşii.

— Nu vezi că se întunecă?... Lumină! strigă spătarul.

— Dumnezeu mi-e martor că voiam să vin să mă închin domniei tale, dar acum am venit şi din porunca prinţului care s-ar fi ostenit singur până la Billewicze, dacă timpul i-ar fi îngăduit.
— Casa mea e mult prea mică pentru el! răspunse spătarul.
— Domnia ta să nu vorbeşti cu păcat, fiindcă e un lucru prea obişnuit ca vecinii să-şi facă vizite, numai că prinţul n-are o clipă liberă, aşa că mi-a zis: „Roagă-l pe Billewicz să mă ierte că nu pot să mă duc eu la ei, dar să vină el la mine cu ruda lui, şi asta fără întârziere, deoarece mâine sau poimâine nici eu nu ştiu pe unde voi fi! Aşadar, domnia ta, vin să vă poftesc la prinţ şi mă bucur că vă aflu sănătoşi pe amândoi, fiindcă am văzut-o pe jupâniţa Aleksandra în uşă când am venit, deşi a pierit numaidecât ca ceaţa de pe luncă.
— Aşa-i, întări spătarul, chiar eu am trimis-o să vadă cine a venit.
— Aştept răspunsul domniei tale, jupâne spătar şi binefăcătorule! zise Kmicic.
În clipa aceea, slujitorul aduse un sfeşnic şi-l aşeză pe masă; la lumina luminărilor, chipul spătarului arăta foarte îngrijorat.
— E o mare cinste pentru mine, rosti. Dar... acum nu pot... Vezi şi domnia ta că am oaspeţi... Roagă-l pe prinţul hatman să mă ierte...
— Jupâne spătar, asta nu-i nici o piedică, fiindcă domniile lor vor da întâietate prinţului.
— Avem şi noi limbă şi putem să răspundem pentru noi! se amestecă jupân Chudzyński.
— Fără să aşteptăm ca să hotărască altul în ce ne

priveşte! adăugă jupân Dowgird de Plemborg.

— Vezi, jupâne spătar, răspunse Kmicic, prefăcându-se a lua drept bune vorbele mormăite ale şleahticilor. Am ştiut eu că sunt nişte cavaleri binecrescuţi. De altminteri, ca să nu-i jignesc cu ceva, îi poftesc şi pe ei la Kiejdany în numele prinţului.

— De prisos! răspunseră amândoi. Avem altceva de făcut.

Kmicic îi privi într-un fel anume, apoi spuse cu răceală, întorcându-se parcă spre altcineva:

— Când prinţul pofteşte, nu poate fi refuzat!

La aceste cuvinte, şleahticii se ridicară de la masă.

— Aşadar cu forţa? întrebă spătarul.

— Jupâne spătar şi binefăcătorule! răspunse Kmicic repede. Domniile lor, cu voie sau fără voie, tot o să meargă, pentru că aşa vreau eu, dar în ceea ce te priveşte pe domnia ta nu vreau să întrebuinţez puterea şi te rog cu toată umilinţa să binevoieşti a da ascultare dorinţei prinţului. Eu sunt oştean şi am poruncă să te duc la castel, dar n-am să încetez sa te rog, atâta vreme cât mai nădăjduiesc că rugăminţile mele nu vor fi zadarnice; îţi jur domniei tale că acolo nu ţi se va clinti nici un fir de păr din cap. Prinţul vrea să se lămurească cu domnia ta şi mai doreşte ca în aceste vremuri tulburi, când până şi ţăranii se adună în grupuri înarmate şi jefuiesc la drumul mare, să locuieşti la Kiejdany. Asta-i toată treaba! Acolo vei fi socotit cu respectul cuvenit unui oaspete şi prieten, îţi dau cuvântul meu de cavaler.

— Ca şleahtic mă împotrivesc! se sumeţi spătarul.

Şi legea e de partea mea!

— Şi săbiile! strigară Chudzyński şi Dowgird.

Kmicic izbucni în râs, se încruntă şi zise:

— Domniile voastre, ascundeţi săbiile, că poruncesc să vă ducă pe amândoi în spatele şurilor şi să vă împuşte.

La asemenea vorbe, şleahticii înlemniră şi începură să se uite unul la altul şi la Kmicic, iar spătarul strigă:

— Asta înseamnă siluirea libertăţilor şi a privilegiilor noastre de şleahtici!

— Nu va fi nici o siluire, dacă domnia ta va asculta de bunăvoie, răspunse Kmicic. Află, domnia ta, că tocmai de aceea am lăsat dragonii în sat şi am venit singur să te poftesc ca pe un vecin. Binevoieşte şi dă-mi ascultare, fiindcă trăim timpuri în care e greu să ţin seama de dorinţa domniei tale. Prinţul însuşi se va ruga de iertare şi poţi să fii sigur că vei fi primit ca un vecin şi prieten, înţelege, domnia ta, că dacă ar fi fost să fie altfel, aş fi fost mai bucuros să capăt un plumb în cap, decât să vin aici. Cât trăiesc, nimeni nu se va atinge de un fir de păr din capul unui Billewicz! Adu-ţi aminte cine sunt, gândeşte-te la jupân Herakliusz, la testamentul lui şi socoteşte şi domnia ta că hatmanul nu putea să aibă gânduri rele, de vreme ce m-a trimis pe mine.

— Atunci ce va să zică silnicia asta; de ce trebuie să merg cu forţa?... Cum pot să mă încred în el, când toată Lituania se plânge de asuprirea în care trăiesc la Kiejdany atâţia oameni vrednici?

Kmicic răsuflă uşurat, fiindcă din cuvintele şi glasul spătarului înţelese că împotrivirea lui începe

să se clatine.

— Binefăcătorul meu! spuse aproape cu veselie. Între vecini, de multe ori silnicia îşi are *initium*[129] în dragoste. Când domnia ta porunceşti să se scoată roata de la şareta unui oaspete drag şi îi închizi coşul de nuiele în şopron, nu e asta tot o silnicie? Şi când îi porunceşti să bea, deşi vinul i se scurge pe nas, nu înseamnă silnicie? Cunoaşte domnia ta că dacă voi fi silit să te duc legat între dragoni la Kiejdany, chiar şi atunci asta va fi spre binele domniei tale... Ia aminte numai: oştenii răsculaţi umblă pe toate drumurile şi făptuiesc tâlhării de tot felul, ţăranii se strâng în cete, oştile suedeze se apropie, iar domnia ta crezi că în fierberea asta o să te ocolească primejdia, că azi sau mâine, unii sau alţii, nu te vor călca, nu-ţi vor jefui averea şi nu-ţi vor da foc, ridicând mâna asupra domniei tale?... Doar Billewicze nu-i o fortăreaţă! Te poţi apăra aici? Ce doreşte prinţul? Să te afli în siguranţă, pentru că numai la Kiejdany nu te ameninţă nimic. Aici vor rămâne oştenii prinţului, care vor păzi conacul ca ochii din cap de orice samavolnicie, şi, dacă se va pierde o singură furcă, te învoiesc să pui poprire pe toată averea mea.

Spătarul începu să se plimbe prin încăpere.

— Pot oare să mă încred în cuvântul domniei tale?

— Ca într-al lui Zawisza! răspunse Kmicic.

În clipa aceea, intră jupâniţa Aleksandra. Kmicic se îndreptă repede spre ea, dar îşi aminti deodată ce se petrecuse la Kiejdany şi înfăţişarea rece a Oleńkăi

[129] Începutul (lat.).

îl ţintui locului, aşa că se înclină tăcut de departe.

Spătarul se opri înaintea ei.

— Trebuie să plecăm la Kiejdany! spuse.

— Şi de ce, mă rog? întrebă jupâniţa.

— Pentru că ne pofteşte hatmanul...

— Cu toată cuviinţa... ca pe nişte vecini!... adăugă Kmicic.

— Aşa-i, cu toată cuviinţa, întări spătarul cu amărăciune. Dar dacă nu mergem de bunăvoie, cavalerul ăsta are poruncă să ne înconjure cu dragonii şi să ne ia cu forţa.

— Să dea Dumnezeu să nu ajungem până acolo! zise Kmicic.

— Vezi, unchiule, rosti jupâniţa Aleksandra, nu ţi-am spus eu să fugim mai departe fiindcă aici n-o să ne lase în pace?... Uite că s-a adeverit!

— Acum ce să mai facem, că silnicia n-are leac! se văietă spătarul.

— Asta aşa-i, răspunse Oleńka, dar noi nu trebuie să mergem de bunăvoie în casa aceea a ruşinii. Lotrii ăştia n-au decât să ne ducă legaţi... Nu suntem singurii care îndurăm prigoana, răzbunarea trădătorilor nu ne va ajunge numai pe noi, să afle însă că între ruşine şi moarte o alegem pe cea din urmă.

Aici se întoarse dispreţuitoare spre Kmicic:

— Leagă-ne, jupâne polcovnic sau jupâne călău, şi porunceşte să ne ducă între cai, că altfel nu mergem.

Lui Kmicic îi năvăli sângele în obraji, mânia năprasnică era gata să răbufnească, dar cavalerul se stăpâni.

— Ah, jupâniţă scumpă! rosti cu glasul înăbuşit.

Se vede că nu-mi eşti deloc binevoitoare, de vreme ce vrei să faci din mine un tâlhar şi un trădător. Dumnezeu să judece, care din noi are dreptate: eu, care-l slujesc pe hatman, sau tu care mă umileşti ca pe un câine. Dumnezeu te-a dăruit cu frumuseţe, dar ai inimă încrâncenată şi neiertătoare. Eşti în stare să suferi tu însăţi, numai ca să-mi umpli sufletul de durere. Întreci măsura, jupâniţă, pe legea mea, întreci măsura, dar nu-i nimic!

— Fata vorbeşte cu dreptate! strigă spătarul, căruia îi revenise curajul dintr-odată. Nu mergem de bunăvoie!... Cheamă-ţi dragonii.

Dar Kmicic nu-l luă în seamă, atât era de revoltat şi de jignit.

— Îţi place să scormoneşti durerea altuia, îi spuse mai departe Oleńkăi. M-ai numit trădător, fără să fiu judecat, neascultându-mi lămuririle, neîngăduindu-mi să rostesc nici un cuvânt în apărarea mea. Fie şi aşa!... Dar la Kiejdany tot ai să mergi... cu voie, fără voie, mi-e totuna! Acolo gândurile mele vor ieşi la iveală şi ai să cunoşti, dacă m-ai nedreptăţit sau nu, acolo conştiinţa îţi va spune care dintre noi doi a fost călău! Altă răzbunare nu-mi doresc... Dumnezeu să fie cu tine, dar măcar atâta mulţumire trebuie să am şi eu. Altceva nu mai vreau de la tine, pentru că ai întins coarda până ai rupt-o.. Frumuseţea ta, ca şi floarea, ascunde un şarpe! Bătu-te-ar să te bată!

— Nu mergem! repetă spătarul şi mai hotărât,

— Aşa-i! strigară jupânii Chudzyński şi Dowgird de Plemborg.

Atunci Kmicic se întoarse către ei palid ca ceara, fiindcă îl înăbuşea mânia şi clănţănea din dinţi

de parcă-avea fierbinţeală.

— Ei, spuse, să nu cutezaţi Se aude tropotul cailor, vin dragonii mei! Să mai spună unul că nu merge!

Într-adevăr, afară se auzea tropotul unei cete de călăreţi. Se convinseră cu toţii că nu mai e nimic de făcut, iar Kmicic zise:

— Jupâniţă, cât ai spune de două ori *Tatăl nostru,* trebuie să fii în caleaşca, altfel unchiul va căpăta un plumb în cap.

Se vede că îl stăpânea o furie tot mai sălbatică, deoarece răcni deodată de zăngăniră geamurile ferestrelor:

— La drum!

Dar uşa de la tindă se deschise fără zgomot şi un glas străin întrebă:

— Şi încotro, mă rog, jupâne cavaler?

Rămaseră cu toţii împietriţi de mirare; toate privirile se îndreptară spre uşa în care stătea un omuleţ cu platoşe şi cu sabia goală în mână.

Kmicic se dădu un pas înapoi, ca şi când ar fi văzut un strigoi.

— Pan... Wołodyjowski! strigă.

— La poruncă! răspunse omuleţul

Şi înaintă spre mijlocul încăperii, urmat de Mirski, Zagłoba, cei doi Skrzetuski, Stankiewicz, Oskierko şi jupâni Roch Kowalski.

— Hei! spuse Zagłoba. Pe tătar cazacul prinde, tătarul de cap îl ţine.

Spătarul de Rosienie începu să vorbească

— Cavaleri, oricine aţi fi scăpaţi un şleahtic pe care, împotriva legii, a sângelui şi a rangului, vor să-l

arestuiască şi să-l lege. Domniile voastre, fraţilor, apăraţi libertatea şleahticilor.

— Nu te teme, domnia ta! răspunse Wołodyjowski. Dragonii prigonitorului sunt legaţi fedeleş, iar de ajutor are mai multă nevoie el decât domnia ta.

— În primul rând de un duhovnic! interveni Zagłoba.

— Jupâne cavaler, vorbi Wołodyjowski, întorcându-se spre Kmicic. Cu mine n-ai noroc, îţi ies în cale a doua oară... nu te aşteptai să mă vezi, nu-i aşa?

— Aşa este! răspunse Kmicic. Credeam că domnia ta ai căzut în mâinile prinţului.

— Tocmai i-am scăpat printre degete... şi ştii şi domnia ta că drumul spre Podlasie trece pe aici... Dar să lăsăm, asta. Când ai răpit-o întâia oară pe jupâniţă, te-am chemat la lupta cu sabia... e adevărat?

— Adevărat, întări Kmicic, ducându-şi fără să vrea mâna la cap.

— Acum e altă poveste. Atunci erai un ucigaş, lucru nu prea rar printre şleahtici, dar care mai putea fi îndreptat!... Acum însă nu mai eşti vrednic să te baţi cu un om cinstit.

— Şi de ce, mă rog? întrebă Kmicic.

Şi îşi înălţă capul cu mândrie, privindu-l pe Wołodyjowski în ochi.

— Pentru că eşti un trădător şi pentru, că ţi-ai călcat jurământul! răspunse Wołodyjowski. Pentru că ai tăiat nişte oşteni credincioşi ţării, pentru că din vina domniei tale pământul acesta nenorocit geme

acum sub un nou jug!... Pe scurt: alege-ţi moartea, fiindcă ţi-a sosit ceasul de pe urmă.

— Cu ce drept vreţi să mă judecaţi şi să mă omorî ţi? întrebă Kmicic.

— Domnia ta, se amestecă Zagłoba fără urmă de zâmbet, în loc să ne întrebi ce drepturi avem, mai bine ţi-ai rosti rugăciunea... Iar dacă ai ceva de spus în apărarea domniei tale, spune repede, fiindcă n-ai să găseşti pe nimeni care s-o facă. Am auzit că jupâniţa aci de faţă te-a scăpat o dată din mâinile lui Wołodyjowski, dar după ce i-ai făcut acum, nici ea nu mai ţine cu tine.

Ochii tuturor se întoarseră fără voie spre Billewiczówna, a cărei faţă era în clipa aceea parcă cioplită din piatră. Sta nemişcată, cu pleoapele lăsate, rece ca gheaţa; nu făcu nici un pas şi nu răspunse nimic.

Tăcerea fu întreruptă de glasul lui Kmicic:

— Nici eu n-o rog să-mi ia apărarea!

Jupâniţa Aleksandra tăcea.

— La mine! tună Wołodyjowski, întorcându-se spre uşă.

Se auziră paşi grei, însoţiţi de clinchetul pintenilor, şase oşteni în frunte cu Józwa Butrym intrară în încăpere.

— Luaţi-l! porunci Wołodyjowski. Duceţi-l la marginea satului şi trageţi-i un plumb în cap!

Braţul greu al lui Butrym se lăsă pe gulerul lui Kmicic, urmat îndată de alte două.

— Nu îngădui să fiu târât ca un câine! îl rugă jupân Andrzej pe Wołodyjowski. Merg şi singur.

Micul cavaler făcu un semn oştenilor care îi

dădură drumul şi îl înconjurară. Kmicic ieşi liniştit, fără să mai spună nimănui nimic, îngâna doar vorbele rugăciunii.

Jupâniţa Aleksandra plecă şi ea spre celelalte încăperi. Trecu printr-una, prin a doua, întinzând braţele înainte; deodată i se întunecă înaintea ochilor, i se tăie răsuflarea şi căzu leşinată.

În acest timp, în odaia în care se aflau cavalerii se înstăpânise o tăcere adâncă; o întrerupse într-un târziu spătarul de Rosienie.

— Oare nu mai putem face nimic pentru el? întrebă.

— Îmi pare rău de el, răspunse Zagłoba, fiindcă s-a arătat curajos în faţa morţii.

La care Mirski:

— A împuşcat peste zece oşteni de elită din steagul meu, afară de cei care au căzut în luptă.

— Şi din al meu la fel! adăugă Stankiewicz. Iar din oamenii lui Niewiarowski cred că n-a mai rămas nici unul.

— Aşa i-o fi poruncit Radziwiłł! spuse jupân Zagłoba.

— Domniile voastre, răzbunarea lui Radziwiłł se va abate asupra capului meu! observă spătarul.

— Domnia ta trebuie să fugi. Noi mergem în Podlasie, fiindcă steagurile de acolo s-au răsculat împotriva trădătorilor, vino deci şi domnia ta cu noi. Altfel nu se poate. Poţi să te adăposteşti cu jupâniţa la Białowieża, unde stă o rudă a lui jupân Skrzetuski, starostele de vânătoare. Acolo n-o să vă găsească nimeni.

— Dar moşia mea se va duce pe apa sâmbetei.

— Republica ţi-o va da înapoi.
— Jupâne Michał, zise Zagłoba deodată, dau fuga să văd dacă nefericitul acela n-are niscaiva porunci ale hatmanului. Ţineţi minte ce-am găsit la Roch Kowalski?
— Încalecă, domnia ta. Mai ai vreme, fiindcă mai târziu hârtiile se vor umple de sânge. Am poruncit înadins să-l ducă la marginea satului, ca să nu se înspăimânte jupâniţă de pocnetele muschetelor, că de, femeile sunt simţitoare şi sperioase.

Zagłoba ieşi şl după o clipă se auzi tropotul calului cu care pleca, iar Wołodyjowski se întoarse spre spătar:
— Ce face ruda domniei tale?
— Mai mult ca sigur că se roagă pentru sufletul care se va înfăţişa curând înaintea judecăţii lui Dumnezeu...
— Dumnezeu să-l odihnească! spuse Jan Skrzetuski. Dacă nu l-ar fi slujit de bunăvoie pe Radziwiłł, i-aş fi luat cel dintâi apărarea; n-a vrut să lupte pentru ţară, dar putea cel puţin să nu-şi vândă sufletul lui Radziwiłł.
— Asta aşa-i! răspunse Wołodyjowski.
— E vinovat şi îşi merită moartea! rosti Stanisław Skrzetuski, deşi aş fi fost mai bucuros să-l văd în locul lui pe Radziwiłł sau pe Opaliński!... Oho, Opaliński!!
— Cât e de vinovat, se amestecă Oskierko, se poate vedea şi din faptul că nici jupâniţă, care-i era logodnică, n-a găsit nici un cuvânt pentru apărarea lui. Am văzut bine cât de mult se chinuia, dar a tăcut; cum putea să mai apere un trădător?!

— Cândva îi era tare drag, ştiu prea bine! spuse spătarul — îngăduiţi-mi, domniile voastre, să văd ce se întâmplă cu ea, trebuie să sufere foarte mult.

— Şi pregăteşte-te de drum, domnia ta! îl grăbi micul cavaler, fiindcă după ce se odihnesc caii, noi plecăm mai departe. Aici e prea aproape de Kiejdany şi până acum gândesc că Radziwiłł trebuia să fie acolo.

— Prea bine! zise şleahticul.

Şi ieşi din încăpere.

După o clipă, se auzi un strigăt înfricoşat. Cavalerii se repeziră într-acolo, neînţelegând ce se petrecuse, slujitorii aduseră lumânări aprinse şi atunci îl văzură cu toţii pe spătarul care o purta pe braţe pe Oleńka; o găsise pe jos, fără simţire.

Wołodyjowski sări să-i ajute şi amândoi o culcară pe o canapea şi începură s-o readucă la viaţă. Veni în grabă şi bătrâna chelăreasă, care îi dădu o băutură întăritoare şi, în sfârşit, jupâniţa deschise ochii.

— Domniile voastre nu mai aveţi ce căuta aici, îi goni chelăreasa. Duceţi-vă în odaia cealaltă, că aici ne descurcăm noi şi singure.

Spătarul îi conduse pe oaspeţi.

— Ar fi fost mai bine ca toate acestea să nu se întâmple aici, zise gazda îngrijorată. Puteaţi să-l luaţi pe nefericitul acesta cu domniile voastre şi să-l împuşcaţi pe undeva pe drum. Cum să mai plec acuma, când fata abia îşi mai trage sufletul?... Te pomeneşti că se îmbolnăveşte.

— S-a întâmplat şi basta, răspunse Wołodyjowski. Pe jupâniţă o s-o urcăm în caleaşcă, pentru că

domniile voastre musai să fugiţi; răzbunarea lui Radziwiłł nu cruţă pe nimeni.

— Poate că şi jupâniţa o să-şi vină repede în fire! zise Jan Skrzetuski.

— Caleaşca aşteaptă gata pregătită şi cu caii înhămaţi; a adus-o Kmicic! adăugă Wołodyjowski. Domnia ta, spătare, du-te şi spune-i jupâniţei cum stă treaba, musai să-şi adune toate puterile şi să fugiţi fără pic de zăbavă. Noi trebuie să plecăm, căci până mâine dimineaţă oamenii lui Radziwiłł pot să ajungă aici.

— Adevărat! consimţi spătarul. Mă duc!

Plecă şi, după un răstimp, se întoarse cu jupâniţa care nu numai că-ţi recăpătase puterile, dar se şi îmbrăcase de drum. Doar obrajii îi ardeau ca focul şi ochii-i străluceau.

— Să mergem, să mergem!... repetă Oleńka intrând.

Wołodyjowski ieşi în tindă să trimită pe cineva după caleaşcă, apoi se întoarse şi începură cu toţii să se pregătească de drum.

Nu trecuse un sfert de ceas, când afară se auzi uruitul roţilor şi tropotul copitelor pe caldarâmul dinaintea pridvorului.

— Să mergem! spuse Oleńka.

— La drum! strigară polcovnicii.

Deodată uşa se deschise la perete şi jupân Zagłoba dădu buzna înăuntru.

— Am oprit îndeplinirea osândei! strigă.

Din stacojie Oleńka se făcu albă ca varul, părea că va leşina iarăşi, dar nimeni nu băgă de seamă, întrucât toţi ochii erau îndreptaţi spre Zagłoba care

răsufla ca o balenă, încercând să se liniştească.

— Domnia ta ai oprit îndeplinirea osândei? întrebă uimit Wołodyjowski. Şi pentru care pricină?

— Pentru care pricină?... Stai să-mi vin în fire... Dacă nu era Kmicic, dacă nu era acest cavaler destoinic, aflaţi că acum am fi atârnat cu toţii în copacii de la Kiejdany... Of!... Domniile voastre, era cât pe-aci să-l omorâm pe binefăcătorul nostru!...

— Cum e cu putinţă una ca asta? strigară toţi deodată.

— Cum e cu putinţă? Citiţi scrisoarea asta şi veţi avea răspunsul gata.

Jupân Zagłoba îi întinse scrisoarea lui Wołodyjowski care începu să citească, întrerupându-se din când în când şi uitându-se mirat la cei de faţă, deoarece avea în mână scrisoarea în care Radziwiłł îi reproşa lui Kmicic că numai stăruinţa lui îi scăpase de la moarte la Kiejdany.

— Ei vedeţi? repeta jupân Zagłoba la fiecare întrerupere.

Scrisoarea se sfârşea, cum se ştie, cu porunca de a-i aduce pe spătar şi pe Oleńka la Kiejdany. Pesemne că jupân Andrzej o luase cu el, ca la nevoie s-o arate spătarului, dar nu mai apucase.

— Aşadar, nu mai rămâne nici umbră de îndoială că, dacă n-ar fi fost Kmicic, cei doi Skrzetuski, Wołodyjowski şi Zagłoba ar fi fost ucişi fără milă la Kiejdany îndată după iscălirea pactului cu Pontus de la Gardie.

— Domniile voastre, zise Zagłoba, dacă şi acum o să porunciţi să fie împuşcat, pe legea mea că vă părăsesc şi nu mai vreau să vă cunosc!...

— Nici nu mai poate fi vorba de una ca asta, răspunse Wołodyjowski.
— Of! se bucură Skrzetuski, luându-şi capul în mâini. Ce noroc că tătuca a citit scrisoarea pe loc şi nu s-a grăbit să vină cu ea la noi...
— Domnia ta te-ai hrănit numai cu grauri în tinereţe! strigă Mirski.
— Ai! Ehe! răspunse Zagłoba. Altul în locul meu ar fi venit să citească scrisoarea cu voi, iar în acest timp căpăţâna nefericitului ar fi fost împănată cu plumbi. Cum mi-au adus scrisoarea pe care o găsiseră asupra lui, parcă am avut o presimţire; de altfel sunt şi tare curios din fire. Doi oşteni mergeau cu felinarele înainte şi ajunseseră la luncă. Le-am zis dar: Luminaţi-mi, să văd ce scrie aici... Şi am început să citesc... Domniile voastre, cât pe ce să mi se facă întuneric înaintea ochilor, parcă m-a lovit cineva drept în moalele capului. Pentru Dumnezeu! Zic, „Jupâne cavaler, de ce n-ai arătat scrisoarea?!" Iar el: „Pentru că n-am avut chef!" Trufaş, împieliţatul, şi în ceasul morţii! Şi unde nu mă reped la el şi încep să-l îmbrăţişez. „Binefăcătorule, îi zic, dacă nu erai tu, ne ciufuleau ciorile!" Am poruncit să-l aducă înapoi, iar eu am gonit calul cât am putut, ca să vă spun mai repede ce s-a întâmplat... Of!...
— E un om tare ciudat, în care îşi au lăcaşul şi binele şi răul! rosti Stanisław Skrzetuski.
— Dacă asemenea oameni n-ar vrea...
Dar înainte de a-şi sfârşi vorba, se deschise uşa şi oştenii îl aduseră pe Kmicic.
— Eşti slobod, jupâne cavaler, îi spuse Wołodyjowski, şi cât vom trăi, nici unul dintre noi nu

va mai ridica braţul asupra domniei tale. De ce nu ne-ai arătat scrisoarea de la început? Nu te-am mai fi năpăstuit degeaba.

Aici se întoarse spre oşteni:

— Lăsaţi-l şi încălecaţi cu toţii!

Oştenii se retraseră şi jupân Andrzej rămase singur în mijlocul încăperii. Avea faţa liniştită, dar nouroasă şi privea cu mândrie la polcovnicii care stau înaintea lui.

— Eşti slobod! repetă Wołodyjowski. Du-te unde vrei, fie şi la Radziwiłł, deşi mă doare sufletul când văd un cavaler de neam mare ajutând un trădător.

— Domnia ta, gândeşte-te bine, răspunse Kmicic, fiindcă nu mă ruşinez s-o spun că mă voi întoarce la el!

— Vino alături de noi, trăsni-l-ar să-l trăsnească pe tiranul de la Kiejdany! strigă Zagłoba. Vei fi tovarăşul şi prietenul nostru cel mai drag, iar ţara mamă îţi va ierta păcatele pe care le ai faţă de ea.

— Pentru nimic în lume! se împotrivi Kmicic cu hotărâre. Dumnezeu să judece care dintre noi îşi slujeşte ţara mai cu folos, domniile voastre, care iscaţi războiul civil cu de la voi putere, sau eu, care-mi slujesc stăpânul, singurul în stare să izbăvească Republica nefericită. Mergeţi pe drumul pe care aţi apucat-o, iar eu merg pe al meu! Nu e timpul potrivit pentru a vă convinge şi nici n-ar fi de nici un folos, vă spun numai din adâncul sufletului: domniile voastre pierdeţi ţara, punându-vă de-a curmezişul scăpării ei. Nu vă numesc trădători, pentru că ştiu că aveţi gânduri dintre cele mai bune, dar ţara se îneacă, Radziwiłł îi întinde mâna, iar domniile-

voastre daţi cu săbiile în această mână şi în orbirea voastră îl socotiţi trădător pe el şi pe toţi cei care luptă alături de el.

— Pentru Dumnezeu! se oţărî Zagłoba. Dacă n-aş fi văzut cât de curajos ai înfruntat moartea, aş crede că ţi-ai pierdut minţile. Cui i-ai jurat credinţă, lui Radziwiłł sau lui Jan Kazimierz? Suediei sau Republicii? Ţi-ai pierdut orice judecată?

— Am ştiut că-mi bat gura de pomană!... Rămâneţi sănătoşi!

— Stai puţin, îl opri Zagłoba, că e vorba de un lucru însemnat. Spune-mi, jupâne cavaler, dacă atunci când l-ai rugat la Kiejdany să ne ierte, Radziwiłł ţi-a făgăduit că ne va cruţa?

— Întocmai! răspunse Kmicic. Trebuia să rămâneţi la Birże tot timpul războiului.

— Atunci cunoaşte cine-i Radziwiłł al tău, care nu-şi trădează numai ţara şi regele, ci le înşeală până şi pe slugile lui. Citeşte scrisoarea către căpetenia garnizoanei de la Birże, pe care am găsit-o la porucinicul dragonilor care ne însoţeau. Citeşte!

Spunând acestea, jupân Zagłoba îi întinse lui Kmicic scrisoarea hatmanului. Acesta i-o luă din mână şi-şi aruncă privirile peste ea. Pe măsură ce citea, sângele îi năvălea în obraji şi roşeaţa îi împurpura fruntea de ruşine pentru căpetenia pe care o slujea. Deodată mototoli scrisoarea în mână şi o aruncă pe jos.

— Rămâneţi cu bine! rosti. Era mai bine dacă pieream de mâna domniilor voastre!

Şi părăsi încăperea.

— Domniile voastre, zise Skrzetuski după o clipă

de tăcere, e tare greu să-l convingi pe omul ăsta care crede în Radziwiłł ca un turc în profetul său. Gândeam şi eu că îl slujeşte pentru cine ştie ce foloase sau pentru ambiţie, dar nu este aşa. Nu e un om rău, dar a rătăcit drumul.

— Dacă i s-a închinat lui Mahomed până acum, zise Zagłoba, apoi ştiu că i-am cam subţiat credinţa. Aţi văzut cum s-a schimbat la faţă când a citit scrisoarea? Se vor gâlcevi, nu glumă, fiindcă flăcăul ăsta e în stare să-l ia de piept până şi pe diavol, nu numai pe Radziwiłł. Pe legea mea, dacă-mi dăruia cineva o herghelie turcească, nu mă bucuram mai mult ca acum că l-am scăpat de la moarte.

— E adevărat, întări spătarul, că domniei tale îţi datorează viaţa; asta nu poate nimeni s-o nege.

— Dumnezeu să-l aibă în pază! spuse Wołodyjowski. Hai să chibzuim ce să facem.

— Cum, ce să facem? Să încălecăm şi să plecăm... Caii s-au odihnit şi ei! răspunse Zagłoba.

— Chiar aşa. Să plecăm cât mai repede! Domnia ta mergi cu noi? îl întrebă Mirski pe spătar.

— Aici n-o să mai ştiu ce e liniştea şi va trebui să plec şi eu... Dar dacă domniile voastre vreţi să porniţi numaidecât la drum, mi-ar fi cam peste mână să vă însoţesc. De vreme ce Kmicic a plecat teafăr, n-o să se mai grăbească să-mi dea foc şi să mă ucidă, iar pentru o călătorie ca asta trebuie să mă îngrijesc şi eu ba de una, ba de alta... Dumnezeu ştie când am să mă întorc... Trebuie să-mi rânduiesc treburile, să ascund lucrurile mai bune, să trimit vitele la vecini, să strâng calabalâcul... Mai am şi ceva parale pe care n-aş vrea să le iau în car. Până mâine în zori aş

putea să fiu gata, dar aşa deodată nu pot să merg.

— Nici noi nu mai putem aştepta, fiindcă paloşul atârnă deasupra noastră, răspunse Wołodyjowski. Dar domnia ta unde vrei să cauţi adăpost?

— În pădure, cum m-aţi sfătuit... Cel puţin am s-o duc pe fată acolo; eu nu mă simt prea bătrân şi săbioara mea mai poate să se arate de folos ţării şi regelui.

— Atunci, rămâi domnia ta sănătos... Să dea Dumnezeu să ne întâlnim în vremuri mai bune!

— Domnul să vă răsplătească, pentru că mi-aţi sărit în ajutor! Nici vorbă că ne vom vedea pe câmpul de luptă.

— Multă sănătate!

— Drum bun!

Şi începură să-şi la rămas bun, apoi fiecare veni şi se închină înaintea jupâniţei Aleksandra.

— Jupâniţă, în pădure ai s-o afli pe soţia mea cu flăcăii, îmbrăţişează-i din partea mea şi înfloreşte sănătoasă! spuse Jan Skrzetuski.

— Adu-ţi aminte câteodată şi de oşteanul care, deşi n-a avut noroc, ar fi în stare totdeauna să-ţi aducă raiul pe pământ! adăugă Wołodyjowski.

După ei se apropiară şi ceilalţi. În cele din urmă, veni şi rândul lui jupân Zagłoba.

— Frumoasă floricică, îngăduie-mi şi mie să-mi iau rămas bun! îmbrăţişeaz-o pe jupâneasa Skrzetuska şi pe ştrengarii mei. Sunt nişte băieţi grozavi!

În loc de răspuns, Oleńka îi luă mâna şi îşi apăsă buzele pe ea în tăcere.

Capitolul XXI

În aceeaşi noapte, la cel mult două ceasuri după plecarea steagului condus de Wołodyjowski, sosi la Billewicze în fruntea călărimii însuşi Radziwiłł, care venea să-l ajute pe Kmicic, temându-se să nu cadă în mâinile lui Wołodyjowski. Aflând ce se întâmplase, îi luă pe spătar şi pe Oleńka şi, fără să mai lase caii să răsufle, se întoarse la Kiejdany.

Hatmanul se înfurie grozav ascultând istorisirea spătarului care-i povesti totul pe larg, vrând să abată gândurile înfricoşătorului magnat în altă parte. Din aceeaşi pricină nu îndrăznise să se împotrivească plecării la Kiejdany, fiind prea bucuros că furtuna se sfârşise numai cu atâta. Cât despre Radziwiłł, cu toate că îl bănuia pe spătar de uneltiri şi înţelegeri cu alţii, avea într-adevăr prea multe griji ca să-şi mai amintească şi de el.

Fuga lui Wołodyjowski putea să schimbe faţa lucrurilor în Podlasie. Horotkiewicz şi Jakub Kmicic, care se aflau în fruntea steagurilor unite împotriva hatmanului, erau oşteni pricepuţi, dar nu destul de însemnaţi, de aceea toată confederaţia lor nu era de temut. Cu Wołodyjowski fugiseră însă oameni ca Mirski, Stankiewicz şi Oskierko, fără să-l mai punem la socoteală pe micul cavaler, polcovnici de primă mână cu toţii şi îndrăgiţi de oşteni.

Fireşte, în Podlasie se afla şi prinţul Bogusław, care opunea confederaţilor steagurile de simbriaşi, adăstând mereu ajutorul unchiului elector; acesta întârzia însă, aşteptând şi el curgerea întâmplărilor, în timp ce oştile răsculate creşteau în putere,

primind zilnic noi întăriri.

O vreme hatmanul vru să pornească el însuşi în Podlasie şi să zdrobească dintr-o singură lovitură pe răzvrătiţi, dar se răzgândi, cugetând că după plecarea lui din Samogiţia, toată ţara se va ridica şi în asemenea împrejurare puterea lui Radziwiłł avea să scadă şi mai mult în ochii suedezilor.

Voievodul se gândea dacă n-ar fi mai bine să renunţe deocamdată la Podlasie şi să-l cheme în Samogiţia şi pe prinţul Bogusław.

Era o treabă necesară şi grabnică, întrucât, pe de altă parte, primea veşti ameninţătoare despre cele ce făptuia voievodul de Witebsk. Hatmanul încercase să se apropie de el şi să-l câştige pentru planurile sale, dar Sapieha îi înapoiase scrisorile fără răspuns. Acum se vorbea că vinde la licitaţie tot ce poate, topeşte argintăria şi toarnă monede, e gata să dea oricui vitele pentru bani peşin, amanetează covoarele şi chilimurile ovreilor, îşi arendează moşiile şi strânge oşteni.

Hatmanul, lacom din fire şi incapabil de jertfe băneşti, nu credea la început că cineva e în stare să-şi arunce întreaga avere pe altarul patriei, dar se convinse cu timpul că era într-adevăr aşa, fiindcă puterea lui Sapieha creştea cu fiecare zi tot mai mult. I se alăturau fugarii, şleahticii, cei cu dragoste de ţară, duşmanii lui Radziwiłł, ba, mai rău, chiar şi vechii lui prieteni şi, mai mult decât atâta, până şi rudele hatmanului, cum era prinţul Michał, starostele de vânătoare, despre care se vorbea că poruncise ca tot venitul moşiilor sale neîncălcate de vrăjmaşi să fie trimis voievodului de Witebsk pentru

oaste.

Astfel se înfăţişa şi se clătina din temelii zidirea ridicată de trufia lui Janusz Radziwiłł. În planurile lui trebuia să încapă întreaga Republică, dar se arătă în curând că nici măcar Samogiţia nu putea fi cuprinsă.

Situaţia semăna tot mai mult cu un cerc al greşelilor, deoarece, de pildă, împotriva voievodului de Witebsk, Radziwiłł ar fi putut să cheme oştile suedeze care cotropeau din ce în ce mai multe ţinuturi, dar asta însemna să-şi recunoască propria neputinţă. De altfel, legăturile hatmanului cu marele ghinărar suedez, datorită lui jupân Zagłoba, se subţiaseră mult, de când cu ciocnirea de la Klewany şi, cu toate lămuririle date, între ei îşi făcuseră loc supărarea şi neîncrederea.

Venind în ajutorul lui Kmicic, hatmanul nădăjduia să-l prindă şi să-l nimicească pe Wołodyjowski, dar când speranţa i se spulberase, revenise la Kiejdany mânios şi întunecat. Era tare mirat că nu-l întâlnise pe Kmicic pe drumul spre Billewicze, dar aceasta se întâmplase pentru că jupân Andrzej, ai cărui dragoni Wołodyjowski îi luase cu sine, întorcându-se de unul singur, alesese drumul cel mai scurt, prin pădure, ocolind Plemborg şi Ejragola.

După o noapte petrecută în şa, în ziua următoare, hatmanul ajunse cu oştenii la Kiejdany pe la amiază şi întrebă în primul rând de Kmicic. I se răspunse că se întorsese, dar fără dragoni. Hatmanul ştia şi el acest lucru, dar era curios să audă din gura lui Kmicic ce se întâmplase, şi porunci să-l cheme numaidecât,

— N-ai izbutit, cum n-am izbutit nici eu, îi spuse când Kmicic se ivi înaintea lui. Spătarul de Rosienie mi-a povestit că ai căzut în mâinile acelui mic diavol.
— Aşa este! adeveri Kmicic.
— Şi scrisoarea mea te-a scăpat?
— Luminăţia ta despre care scrisoare vorbeşti? Pentru că citind-o singuri pe cea care au găsit-o la mine, drept răsplată mi-au citit alta, aceea pe care luminăţia ta ai trimis-o căpeteniei din Birże.

Chipul mohorât al lui Radziwiłł parcă se acoperi cu un nor sângeriu.
— Aşadar ştii?
— Ştiu! răspunse Kmicic nestăpânit. Cum ai putut, luminăţia ta, să te porţi astfel cu mine? Mai mare ruşinea când un şleahtic de rând nu-şi respectă cuvântul, ce să mai vorbim de un prinţ şi o căpetenie...
— Tăcere! porunci Radziwiłł.
— N-am să tac, pentru că acolo mi-a crăpat obrazul de ruşine pentru luminăţia ta. Au încercat să mă atragă de partea lor, dar n-am vrut şi le-am spus: îl slujesc pe Radziwiłł, fiindcă dreptatea şi virtutea sunt alături de el! Atunci mi-au arătat scrisoarea: „Uite cum e Radziwiłł al tău!” iar eu am fost silit să tac şi să înghit ruşinea...

Buzele, hatmanului începură să tremure de mânie. Simţi o dorinţă sălbatică de a suci grumazul acesta cutezător şi ridică mâinile să cheme slujitorii. Furia îi întuneca privirea, astupându-i răsuflarea, şi Kmicic şi-ar fi plătit scump îndrăzneala, dacă chiar în clipa aceea prinţul n-ar fi fost apucat de un atac de astm. Faţa i se învineţi, se ridică de pe scaun şi

începu să bată aerul cu braţele, ochii îi ieşiră din orbite, iar din gâtlej îi ieşea un geamăt hârâit, în care Kmicic abia înţelese:

— Mă înăbuş!...

Se iscă larmă, alergară slujitorii, doftorii de la curte şi începură să-l readucă la viaţă pe prinţul care îşi pierduse cunoştinţa. Osteniră un ceas şi mai bine, iar când începu să dea semne de viaţă, Kmicic ieşi din încăpere.

Pe coridor se întâlni cu Charłamp care se vindecase după loviturile primite în lupta cu ungurii răzvrătiţi ai lui Oskierko.

— Ei, ce se mai aude? întrebă mustăciosul.

— Şi-a venit în fire! răspunse Kmicic.

— Hm! într-o bună zi s-ar putea să nu-şi mai revină! Va fi spre răul nostru, jupâne polcovnic, fiindcă faptele lui se vor răsfrânge asupra noastră. Toată nădejdea mea e în Wołodyjowski; gândesc că îşi va apăra vechii tovarăşi, de aceea îţi spun domniei tale, aici Charłamp coborî glasul, sunt bucuros că a scăpat.

— Era chiar atât de strâmtorat?

— Ce înseamnă strâmtorat? închipuie-ţi, domnia ta, lupii din tufele de răchită în care era încercuit n-au putut să se furişeze, iar el s-a furişat. Bătu-l-ar ghiulele! Cine ştie, cine ştie dacă nu va veni timpul să ne agăţăm de poala lui, pentru că pe la noi lucrurile cam şchioapătă. Şleahticii se îndepărtează de prinţul nostru, spunând cu toţii că vor mai bine un duşman adevărat, pe suedezi sau chiar pe tătari, decât un trădător. Asta este! Iar prinţul porunceşte întruna să prindă şi să întemniţeze nişte oameni

cumsecade, ceea ce, între noi fie vorba, e împotriva legii şi a dreptăţii. Astăzi l-au adus pe spătarul de Rosienie!...

— L-au adus şi pe el?

— Păi cum altfel? Şi încă şi cu o jupâniţă ca migdala! Meriţi firitiseli, domnia ta!

— Şi unde i-au dus?

— În aripa dreaptă. Li s-au dat odăi foarte bune, nu se pot plânge de nimic, afară poate de străjile care se plimbă pe dinaintea uşii. Pe când nunta, jupâne polcovnic?

— Pentru nunta asta nici capela nu s-a arvunit. Rămâi sănătos, domnia ta! spuse Kmicic.

După ce se despărţi de Charłamp, Kmicic se duse la cvartirul lui. Noaptea nedormită, peripeţiile de pomină şi întâmplarea din urmă cu prinţul îl vlăguiseră de tot, încât abia se mai ţinea pe picioare. Sufletul îi era îndurerat, asemenea trupului istovit şi bătut, căruia orice atingere îi provoca durere. Întrebarea nevinovată a lui Charłamp: „Pe când nunta?” îl străpunsese ca un cuţit, aducându-i înaintea ochilor faţa de gheaţă a Oleńkăi şi buzele strânse, a cărei tăcere întărise atunci osândirea lui la moarte. Nu mai avea nici o însemnătate dacă rugăminţile ei ar fi putut să-l scape sau dacă Wołodyjowski ar fi ascultat-o. Jalea şi durerea pe care Kmicic le simţea în această clipă izvorau din faptul că ea nu rostise nici un cuvânt! Mai înainte îl scăpase totuşi de două ori. Asemenea prăpastie se adâncise între ei; secase oare nu numai dragostea din inima ei, dar şi bunăvoinţa pe care se cuvine s-o arăţi şi unui străin, mila pe care trebuie s-o nutreşti

pentru toţi semenii? Cu cât se gândea mai mult, cu atât Oleńka i se părea mai rea, cu atât mai mare era părerea de rău, cu atât mai adâncă jignirea. „Ce-am făcut, se întreba, de mă dispreţuieşte ca pe un blestemat din amvon? Chiar dacă ar fi rău că îl slujesc pe Radziwiłł, eu mă simt nevinovat, fiindcă pot să spun cu mâna pe conştiinţă că nu-l slujesc pentru folosul meu, pentru câştiguri şi avuţie, ci pentru că văd în asta folosul ţării; de ce am fost osândit fără judecată?

Bine, prea bine! Fie şi aşa! N-am să-i cer iertare pentru vini pe care nu le-am făptuit, n-am să mă rog în genunchi să se îndure de mine!” îşi repeta de o mie de ori.

Cu toate acestea, durerea nu contenea, dimpotrivă, creştea tot mai mult. Întorcându-se la cvartirul său, jupân Andrzej se aruncă pe pat şi încercă să adoarmă, dar cu toată truda, nu putu să închidă ochii. După un răstimp se sculă şi începu să umble prin încăpere. Din când în când îşi ducea mâinile la frunte şi vorbea cu glas tare:

— Altfel nu poate fi, are inimă de piatră!

Şi iarăşi:

— La una ca asta, jupâniţă, nu m-am aşteptat... Să te răsplătească Dumnezeu!...

Tot cugetând aşa, se scurse un ceas şi încă unul, până când îl lăsară puterile şi începu să moţăie aşezat pe pat. Dar înainte de a aţipi, îl trezi unul dintre curtenii prinţului, jupân Szkiłłądż, şi-l chemă la prinţ.

Radziwiłł se simţea mai bine şi răsufla mai liniştit, dar pe faţa-i plumburie se citea istovirea

Şedea într-un jilţ adânc bătut cu piele, avându-l alături pe doftorul căruia îi spuse să iasă când intră Kmicic.

— Am fost cu un picior pe lumea cealaltă şi asta numai din pricina ta! îi zise lui jupân Andrzej.

— Luminăţia ta, nu e vina mea; am spus ce-am gândit.!

— Altă dată să nu se mai întâmple. Nu mai apăsa şi tu peste povara pe care o port şi află că pe altul în locul tău nu l-aş fi iertat.

Kmicic tăcea.

— Dacă am poruncit, rosti prinţul după o clipă, să-i împuşte la Birże pe oamenii pe care, la rugămintea ta, i-am iertat la Kiejdany, n-am făcut-o pentru că voiam să te înşel pe tine, ci numai ca să-ţi cruţ durerea. M-am prefăcut că te ascult, fiindcă am slăbiciune pentru tine... Dar moartea lor era necesară. Sunt oare un călău, crezi că vărs sângele numai ca să-mi satur ochii de culoarea roşie?... Când ai să fii mai în vârstă, ai să cunoşti că, dacă vrei să făptuieşti ceva pe lumea asta, nu-ţi este îngăduit să jertfeşti lucrurile mari pentru cele mici. Oamenii aceia trebuiau să piară aici, la Kiejdany, căci uite unde a dus mila ta: în ţară a izbucnit răscoala, războiul civil a început, iar prietenia cu suedezii se clatină; faptele lor slujesc drept pildă şi altora şi răzvrătirea se lăţeşte ca boala rea. Mai mult, chiar eu a trebuit să pornesc împotrivă-le şi să mă acopăr de ruşine în faţa oştenilor, în vreme ce tu erai cât pe ce să mori de mâna lor; acum se vor duce în Podlasie şi se vor pune în fruntea răscoalei. Ia aminte şi învaţă! Dacă piereau la Kiejdany, n-ar mai fi fost

toate astea. Dar tu, rugându-te pentru ei, te ai gândit numai la prietenia ce le-o porţi. Eu însă i-am trimis să moară la Birże, pentru că am mai multă experienţă şi văd mai departe, pentru că ştiu că cine se împiedică, fie şi de-o pietricică în timp ce goneşte, acela poate să cadă, iar cine cade, poate să nu se mai ridice niciodată, mai ales dacă fugea prea repede mai înainte... Oamenii aceştia ne-au făcut mult rău.

— N-au ei atâta însemnătate, încât să strice cu totul treaba începută de luminăţia ta.

— Chiar dacă n-ar mai face nimic de acum înainte, neîncrederea care s-a ivit între Pontus şi mine din pricina lor este o pagubă destul de mare. Acum s-a lămurit că nu erau oamenii mei, dar scrisoarea cu ameninţări pe care mi-a trimis-o Pontus a rămas şi asta n-am să i-o iert niciodată... O fi Pontus cumnatul regelui, dar mă îndoiesc că ar putea fi şi al meu, căci gândesc că neamul lui Radziwiłł nu-i de nasul lui...

— Luminăţia ta, poţi să te înţelegi cu regele, fără să mai treci pe la slugile lui.

— Aşa şi vreau să fac... Şi dacă n-o să mă doboare necazurile, am să-l învăţ eu pe suedezul asta să-şi cunoască lungul nasului... Dacă n-am să mor de inimă rea, căci cine ştie dacă n-am să sfârşesc astfel; aici nu mă fereşte nimeni de spini şi amărăciune... Mi-e greu, tare greu!... Cine-ar putea crede că sunt tot eu acela care am fost la Łojowe, Rzeczyca, Mozyrz, Turów, Kiev şi Berestoczko?... Toată Republica se uita la mine şi la Wiśniowiecki ca la doi luceferi!... Tremurau cu toţii înaintea lui

Chmielnicki, iar el tremura de frica mea. Aceiaşi oşteni, pe care în vreme de cumpănă i-am condus din izbândă în izbândă, m-au părăsit acum şi ridică mâna asupra mea ca nişte ucigaşi împotriva părintelui lor.

— Nu toţi, fiindcă mai sunt şi din aceia care cred încă în luminăţia ta! spuse Kmicic nestăpânit.

— Cred încă... până când vor înceta sa creadă! răspunse Radziwiłł cu amărăciune. Ce binevoitori sunt!... Să nu-mi stea în gât bunăvoinţa lor... Toţi înfigeţi pumnal după pumnal în inima mea, cu toate că multora nici nu le trece prin gând s-o facă...

— Luminăţia ta, să nu iei în seamă vorbele noastre, ci numai dorinţa noastră.

— Îţi mulţumesc pentru sfat... De acum încolo am să privesc cu luare-aminte faţa fiecărui făţarnic... şi am să mă străduiesc să fiu pe placul tuturor..

— Sunt vorbe amare, luminăţia ta.

— Păi viaţa e dulce?... Dumnezeu m-a făcut pentru lucruri mari, iar eu trebuie să-mi risipesc forţele într-un război fără însemnătate, aidoma cu cel dintre două aşezări de şleahtici. Am vrut să mă iau de piept cu stăpânitorii cei puternici şi uite că am decăzut într-atâta, încât mă văd silit să-l vânez pe unul ca Wołodyjowski pe propria-mi moşie. În loc să rămână mută de uimire în faţa puterii mele, lumea se miră de slăbiciunea mea; în loc să plătesc cenuşa de la Wilno cu cenuşa Moscovei, trebuie să-ţi mulţumesc că ai săpat şanţuri la Kiejdany... Sunt la strâmtoare... şi mă înăbuş... nu numai din pricina astmei... Mă ucide neputinţa... şi pierderea de vreme... Sunt strâmtorat şi-mi este tare greu!... Înţelegi?...

— Şi eu am crezut că va fi altfel spuse Kmicic posomorât.

Radziwiłł începu să răsufle cu greutate.

— Înainte de a ajunge la coroana adevărată, mi s-a pus pe cap una de spini. I-am poruncit pastorului Aders să citească stelele... Mi-a desemnat îndată horoscopul şi mi-a spus că aşezarea astrală îmi este neprielnică, dar asta va trece. Între timp, mă doboară suferinţa... Noaptea nu pot să pun geană pe geană, ceva umblă prin încăpere... Chipuri nedesluşite mă plivesc în pat şi uneori mi se face frig deodată... Înseamnă că moartea îmi dă târcoale... Sufăr peste poate... Trebuie să fiu pregătit şi împotriva trădării, fiindcă ştiu că sunt şi din aceia care şovăie.

— Nu mai sunt! răspunse Kmicic. Cine a vrut să se lepede de luminăţia ta, a făcut-o mai demult!

— Nu mă păcăli, vezi şi tu că polonezii încep să se depărteze de mine.

Kmicic îşi aduse aminte de ce-i spusese Charłamp şi tăcu. .

— Dar nu-i nimic! rosti Radziwiłł. E greu, straşnic de greu, dar trebuie să răbdăm. Nu mai spune nimănui ce ai auzit de la mine... Bine că atacul de astm a trecut cu bine, fiindcă un timp nu se va mai repeta, iar astăzi am nevoie de putere. Vreau să dau un ospăţ şi oamenii trebuie să mă vadă vesel, ca să nu-şi piardă curajul!... Descreţeşte-ţi şi tu fruntea şi nu spune nimănui nimic; eu mă destăinuiesc, ca măcar tu să nu mă mai chinuieşti... Astăzi m-am lăsat dus de mânie... Ai grijă să nu se mai repete, fiindcă e vorba de capul tău. Dar te-am iertat... Cu şanţurile

pe care le-ai săpat la Kiejdany nu i-ar fi fost ruşine nici lui Peterson... Du-te acum şi trimite-mi-l pe Mieleszko. Au adus azi fugari din steagul lui, toţi sunt nişte prefăcuţi. Am să dau poruncă să-i spânzure până la cel din urmă... Să slujească drept pildă... Du-te cu bine... Astăzi are să fie vesel la Kiejdany.

Capitolul XXII

Spătarul de Rosienie avu mult de furcă cu jupâniţa Aleksandra până când o convinse să ia parte la ospăţul pe care hatmanul îl dădea în cinstea oamenilor săi. Fu nevoit s-o roage aproape cu lacrimi în ochi pe îndărătnica şi îndrăzneaţa jupâniţă, jurându-i că e în joc viaţa lui, că nu numai oştenii, ci şi toţi şleahticii care trăiau aproape de Kiejdany sub ocrotirea prinţului aveau să se înfăţişeze, altminteri atrăgând asupră-le mânia lui Radziwiłł. Cum dar puteau să se împotrivească tocmai ei care se aflau la castel în puterea înfricoşătorului hatman? În cele din urmă, jupâniţa consimţi, nevrând să primejduiască viaţa unchiului.

Se strânse într-adevăr lume multă, pentru că veniră mulţi dintre şleahticii din împrejurimi cu nevestele şi fiicele lor. Oştenii erau însă cei mai numeroşi, mai ales căpeteniile străine, care rămăseseră alături de prinţ. Înainte de a se arăta oaspeţilor, Radziwiłł îşi pregăti o înfăţişare senină, ca şi când nu-l apăsa nici o grijă, deoarece cu ajutorul acestui ospăţ nu voia numai să îmbărbăteze inimile prietenilor şi ale oştenilor, ci să se şi

convingă că cei mai mulţi şleahtici sunt de partea lui, doar răzvrătiţii împotrivindu-se unirii cu Suedia; dorea să arate că ţara se bucură odată cu el, aşa că nu se zgârci la osteneală şi cheltuieli, pentru ca ospăţul să fie îmbelşugat, şi vestea lui să se împrăştie cât mai departe. Abia se lăsase înserarea peste pământ şi sute de butoiaşe cu smoală fură aprinse pe drumul ce ducea la castel şi în curte; din când în când bubuiau treascurile, iar oştenii aveau poruncă să scoată strigăte de bucurie.

Caleştile, şarabanele şi briştile soseau dar una după alta, aducând oaspeţii de vază din împrejurimi şi pe şleahticii mai mărunţi. Curtea gemea de carete, cai şi slujitorii care însoţiseră musafirii sau erau ai casei. Mulţimea, împodobită în mătăsuri, catifele şi blănuri de mare preţ, umplu sala „de aur”, iar când prinţul se arătă în sfârşit, strălucind tot de pietre scumpe şi cu un zâmbet binevoitor pe faţa-i de obicei mohorâtă, iar acum slăbită de boală, căpeteniile strigară într-un glas:

— Să trăiască prinţul hatman! Trăiască voievodul de Wilno!

Radziwiłł îşi aruncă privirile peste şleahticii adunaţi, vrând să se convingă dacă aceştia urmau pilda oştenilor, într-adevăr, vreo cincisprezece glasuri din cele mai temătoare repetară urarea, iar prinţul începu îndată să se încline în toate părţile şi să mulţumească pentru dragostea „tuturor”.

— Cu ajutorul domniilor voastre, spuse, vom putea înfrunta pe aceia care vor să piardă ţara! Să vă răsplătească Dumnezeu!... Dumnezeu să vă răsplătească!...

Şi porni să facă înconjurul sălii, oprindu-se înaintea cunoscuţilor şi nearătându-se zgârcit în vorbe măgulitoare ca „frate” şi „vecine dragă”, astfel că nu puţine chipuri se înseninară sub înrâurirea razelor calde ale bunăvoinţei magnatului.

Nu e cu putinţă, spuneau cei care până nu demult priveau chiorâş la faptele lui, ca un asemenea stăpân şi senator însemnat să nu dorească binele ţării; ori n-a putut să facă altfel decât a făcut, ori în purtarea lui sunt niscaiva *arcana*[130] care se vor arăta în folosul Republicii.

Într-adevăr, acum avem mai multă linişte de la al doilea vrăjmaş care nu vrea să se măsoare cu suedezii din pricina noastră.

— Să dea Domnul să se schimbe toate în bine!

Erau totuşi şi unii care clătinau din cap sau îşi împărtăşeau din priviri: „Am venit aici, fiindcă ni s-a pus cuţitul în gât!”

Dar aceştia tăceau, în vreme ce alţii, mai uşor de îmbunat, vorbeau tare, chiar foarte tare, ca să-i audă prinţul:

— Mai bine să schimbăm stăpânul, decât să ducem Republica de râpă.

— Coroana să se descurce cum o vrea, noi trebuie să ne gândim la pielea noastră.

— La urma urmei, cine ne-a dat pilda, dacă nu Wielkopolska?

— *Extrema necessitas extremis nititur rationibus!*[131]

— *Tentanda omnia!*[132]

---

[130] Secrete (lat.).

[131] împrejurările extreme necesită mijloace extreme (lat.).

[132] Toate trebuie încercate (lat.).

— Să ne punem toată încrederea în prinţ şi să ne lăsăm în seama lui. Să aibă puterea şi Lituania în mână.

— E vrednic şi de una şi de alta. Dacă nici el nu ne va scăpa, vom pieri... În el e *salus...*

— El e mai aproape de noi decât Jan Kazimierz, fiindcă e sânge din sângele nostru!

Radziwiłł asculta cu lăcomie vorbele acestea dictate de teamă sau de linguşire şi nu se gândea că erau rostite de oameni slabi care l-ar fi părăsit cei dintâi la vreme de primejdie; de oameni a căror credinţă se clătina la orice adiere de vânt. Se îmbăta cu asemenea vorbe şi îşi înşela propria conştiinţă, repetând părerile care-i arătau dreptatea lui: *„Extrema necessitas extremis nititur rationibus!”*

Iar când trecu pe lângă un grup mai mare de şleahtici şi-l auzi pe jupân Jurzyc spunând: „El e mai aproape de noi decât Jan Kazimierz!” faţa i se însenină cu totul. Se simţea nespus de măgulit în trufia lui ca fusese pus alături de rege, aşa că se apropie îndată de jupân Jurzyc şi-i zise:

— Ai dreptate, frăţioare, pentru ca într-o garniţă din sângele lui Jan Kazimierz numai o oca este lituanian, pe când al meu e lituanian în întregime. Iar dacă până acum ocaua a poruncit garniţei, apoi, fraţii mei, numai voi puteţi face să fie altfel.

— Noi suntem gata să bem cu garniţa în sănătatea luminăţiei tale! răspunse Jurzyc.

— Aşa, domnia ta, ai nimerit-o cum nu se poate mai bine! Petreceţi, fraţilor! Aş vrea să poftesc toată Lituania la masa mea!

— Atunci ar trebui să fie mai bine împărţită, se

amestecă jupân Szczaniecki de Dalnów, un om cutezător şi cu limba ca briciul.

— Ce vrei să spui, domnia ta? întrebă prinţul, aţintindu-l cu privirile.

— Că inima luminăţiei tale e mai largă decât Kiejdany.

Radziwiłł se forţă să zâmbească şi plecă mai departe. În clipa aceea se apropie şambelanul şi-i spuse că cina e gata. Mulţimea începu să se scurgă în urma prinţului ca un râu, îndreptându-se spre aceeaşi sală în care fusese vestită unirea cu suedezii. Acolo şambelanul aşează musafirii la locurile cuvenite, strigând numele şi rangul fiecăruia. Dar se vede că urma întru totul poruncile prinţului, deoarece Kmicic nimeri între spătarul de Rosienie şi jupâniţa Aleksandra.

Amândoi se înfiorară când îşi auziră numele strigate alături şi la început şovăiră, dar se gândiră pesemne că, împotrivindu-se, ar fi atras asupra lor luarea-aminte a tuturor celor de faţă, astfel că se aşezară unul lângă celălalt. Nici unul nu se simţea în apele lui. Jupân Andrzej se hotărî să se arate nepăsător, ca şi când s-ar fi aflat lângă o străină. Înţelese însă curând că nici el nu putea fi nepăsător şi nici vecina lui nu era atât de străină, încât să înceapă vorba ca doi oameni care abia se cunoşteau. Dimpotrivă, amândoi îşi dădeau seama că în mijlocul acestei mulţimi, printre atâtea simţăminte felurite, pricini şi vrăjmăşii, el se gândea numai la ea şi ea numai la el şi tocmai de aceea le venea peste mână. Pentru că nici unul dintre ei nu voia şi nu putea să spună limpede şi pe faţă tot focul inimii. Aveau

înapoia lor trecutul, dar nu aveau viitor. Vechile simţăminte, încrederea şi prietenia dintre ei se zdruncinaseră. Nu le mai rămăsese nimic care să fie numai al lor, afară de jale şi dezamăgire. Dacă n-ar fi fost nici acestea, s-ar fi simţit mai slobozi, dar numai timpul putea să aducă uitarea, acum era însă prea devreme...

Kmicic era atât de încurcat, încât aproape că suferea, deşi pentru nimic în lume n-ar fi schimbat locul pe care i-l dăduse şambelanul. Îi asculta foşnetul rochiei şi-i pândea fiecare mişcare, dar se prefăcea nepăsător; simţea căldura care venea dinspre ea şi toate acestea îi produceau o desfătare dureroasă.

Curând îşi dădu seama că şi jupâniţa îl urmărea încordată, deşi părea că nu se gândeşte la el. Îl cuprinse o dorinţă nestăpânită să se uite la ea, începu dar să privească cu coada ochiului până când îi zări fruntea luminoasă, ochii acoperiţi de genele negre şi faţa albă, nepomăduită ca la alte jupâniţe.

Chipul acesta fusese întotdeauna atât de ademenitor pentru el, încât inima bietului cavaler se înfiora de păreri de rău şi de durere... „Cum poate o frumuseţe îngerească să ascundă asemenea îndârjire!” se gândi. Dar jignirea era prea adâncă şi adăugă: „Nu-mi mai trebuieşti n-are decât să te ia altul!”

Dar simţi deodată că dacă acel „altul” ar fi încercat să profite de îngăduinţa lui, l-ar fi făcut bucăţele. Îl cuprindea o mânie grozavă numai când se gândea. Se linişti abia când îşi aduse aminte că el şi nu altcineva sta lângă ea şi nimeni nu vrea să i-o

răpească, cel puţin acum... Mă mai uit o dată la ea, apoi mă întorc spre partea cealaltă", se gândi.

Şi iarăşi începu să tragă cu coada ochiului, dar tocmai atunci făcea şi ea la fel şi amândoi îşi coborâră în grabă privirile, grozav de umiliţi, ca şi când cineva i-ar fi fost prins asupra faptului.

Jupâniţa Aleksandra se lupta şi ea cu sine. Din toate câte se întâmplaseră, din purtarea lui Kmicic la Billewicze, din vorbele lui Zagłoba şi ale lui Skrzetuski pricepuse că Kmicic greşea, dar nu era chiar atât de vinovat, nu merita atâta dispreţ şi asemenea aspră osândire, cum socotise mai înainte. Doar el era acela care-i scăpase pe polcovnici de la moarte şi dovedise atâta falnică mândrie când se afla în mâinile lor, încât, având scrisoarea care ar fi putut să-i micşoreze vina sau cel puţin să-l ferească de moarte, n-o arătase, nu rostise un singur cuvânt şi plecase să-şi primească pedeapsa cu fruntea sus.

Oleńka, crescută de un oştean bătrân care aşeza dispreţul faţă de moarte înaintea tuturor virtuţilor, admira bărbăţia din tot sufletul, astfel că nu se putea împotrivi să nu-i admire fără să vrea curajul nebunesc: numai moartea putea să-l mai schimbe.

Acum îi era limpede că dacă Kmicic îl slujea pe Radziwiłł, apoi o făcea cu bună-credinţă, astfel că bănuiala de trădare trebuie să-l fi jignit adânc. Şi tocmai ea fusese aceea care-l nedreptăţise cea dintâi, nu se zgârcise cu vorbele de ocară şi dispreţ şi nu voise să-l ierte nici înaintea morţii.

„Îndreaptă-ţi greşeala, o îndemna inima. Între voi totul s-a sfârşit, dar trebuie să recunoşti în faţa lui că l-ai judecat strâmb. Eşti datoare şi faţă de tine

însăţi...”

Jupâniţa era însă şi tare mândră, poate chiar puţin îndârjită, aşa că îi trecu prin minte că tânărul n-are nevoie de lămuririle ei şi roşi toată.

„De vreme ce n-are nevoie, să-mi dea pace!” îşi zise în sinea ei.

Dar conştiinţa îi spunea că, dacă cel nedreptăţit are sau nu are nevoie să i se recunoască dreptatea, lucrurile trebuie totuşi limpezite. De cealaltă parte şi mândria îi înfăţişa alte *argumenta:* „în caz că n-ar vrea s-o asculte, ceea ce se prea poate, ar avea parte numai de ruşine. Iar în al doilea rând, vinovat sau nu, dacă o face dinadins sau din orbire, ajunge că ţine cu trădătorii, cu duşmanii ţării şi-i ajută s-o piardă. Pentru ţară e totuna dacă el e lipsit de cinste sau de înţelepciune. Numai Dumnezeu poate să-l socotească nevinovat, oamenii se cuvine şi trebuie să-l osândească şi cuvântul trădare va rămâne alături de numele lui. Asta este! Şi chiar dacă nu e vinovat, oare nu merită tot dispreţul, pentru că nu e în stare să deosebească răul de bine, nelegiuirea de virtute?...”

Jupâniţa se înfurie şi obrajii începură să-i ardă. „Am să tac! îşi spuse. N-are decât să sufere, şi-a făcut-o cu mâna lui. Atâta vreme cât nu-l văd că se căieşte, am dreptul să-l osândesc...”

După care îşi întoarse ochii spre Kmicic, vrând parcă să se convingă dacă pe faţa lui nu se vedea părerea de rău. Tocmai atunci privirile lor se întâlniră şi rămaseră amândoi tare ruşinaţi.

Poate că Oleńka nu văzu căinţa pe chipul cavalerului dar în locul ei citi durerea şi truda

nespusă; văzu că faţa tânărului era palidă ca după boală şi o cuprinse mila: ochii i se umplură de lacrimi şi se aplecă peste masă, ca să-şi ascundă tulburarea.

În acest timp, ospăţul se înviora cu încetul.

La început, parcă simţeau cu toţii o povară apăsătoare, dar pe măsură ce se goleau paharele, mesenii prindeau tot mai mult curaj. Murmurul creştea.

În cele din urmă, prinţul se ridică în picioare.

— Domniile voastre, vă rog să-mi daţi ascultare!

— Prinţul vrea să vorbească!... Prinţul vrea să vorbească! strigară din toate părţile.

— Ridic primul pahar în sănătatea prealuminatului rege al Suediei, care ne dă ajutor împotriva vrăjmaşului şi, stăpânind deocamdată aceste pământuri, nu se va lăsa, până nu va face linişte. Ridicaţi-vă, domniile voastre, pentru că acest pahar se cuvine să-l bem în picioare.

Toţi bărbaţii se ridicară şi goliră paharele, dar fără să strige cu înflăcărare. Jupân Szczaniecki din Dalnów mormăi ceva la urechea vecinilor, iar aceştia îşi muşcară sfârcul mustăţilor ca să nu râdă: se vedea că îl luaseră în râs pe regele suedez.

Abia când prinţul ridică al doilea pahar în sănătatea „oaspeţilor dragi”, binevoitori faţă de Kiejdany, care veniseră din locuri îndepărtate să-şi dovedească încrederea în planurile gazdei, îi răspunseră cu strigăte uriaşe:

— Mulţumim, mulţumim din toată inima!

— În sănătatea prinţului!

— A lui Hector[133] al nostru din Lituania!

— Să trăiască! Trăiască prinţul hatman, voievodul nostru!

Deodată, jupân Jurzyc, cum era puţin ameţit, strigă cât putu de tare:

— Trăiască Janusz I, marele prinţ de Lituania.

Radziwiłł roşi tot, ca o jupâniţa căreia îi veniseră peţitorii, dar văzând că tăceau cu toţii şi se uitau la el cu mirare, spuse:

— Totul stă în puterea voastră, dar o prea devreme, jupâne Jurzyc, prea devreme!

— Trăiască Janusz I marele prinţ, de Lituania! repetă Jurzyc cu încăpăţinare de beţiv.

Jupân Szczaniecki se ridică la rândul lui şi spuse:

— Aşa este! rosti cu sânge rece. Marele prinţ de Lituania, regele Poloniei şi împăratul nemţilor!

Iarăşi se aşternu o clipă de tăcere, apoi musafirii izbucniră în hohote de râs. Ochii le ieşeau din orbite, mustăţile se mişcau avan pe chipurile înroşite şi trupul li se cutremura de râs; ecoul hohotelor răsună multă vreme sub bolţile sălii, până când încetă deodată, aşa cum începuse, la vederea hatmanului care făcea feţe-feţe.

Radziwiłł îşi stăpâni mânia năprasnică ce-i apăsa pieptul şi spuse:

— Oricine poate să glumească, jupâne Szczaniecki!

Şleahticul îşi şnurui buzele şi răspunse fără să-şi piardă cumpătul:

— Şi acesta e un tron pe bază de alegeri, altceva

[133] Erou din Iliada lui Homer.

mai bun nu putem să-ţi urăm, luminăţia ta. Dacă, şleahtic fiind, luminăţia ta poţi să ajungi rege al Poloniei, ca prinţ al imperiului nemţesc ai dreptul să râvneşti la coroana de împărat. Şi de una, şi de alta eşti tot atât de aproape sau de departe, iar cine nu-i doreşte luminăţiei tale aceste ranguri, să se scoale în picioare şi-l vom lua îndată în săbii.

Apoi se întoarse către oaspeţi:

— Acela care nu-i doreşte voievodului de Wilno coroana imperiului nemţesc, să se ridice în picioare!

Fireşte, nu se ridică nimeni. Nimeni nu mai râse de astă dată, fiindcă în glasul lui jupân Szczaniecki era atâta batjocoră, încât inima tuturor se umpluse de teamă în aşteptarea celor ce aveau să se întâmple...

Nu se întâmplă însă nimic, doar oaspeţilor le pieri tot cheful de petrecere. În zadar slujitorii umpleau mereu paharele. Vinul nu putea să alunge gândurile negre din mintea şleahticilor şi nici temerile din ce în ce mai mari. Radziwiłł îşi ascundea cu greu mânia, fiindcă simţea că urările nesăbuite ale lui jupân Szczaniecki îl scăzuseră în ochii tuturor şi că înadins sau fără voie, şleahticul întărise convingerea musafirilor că voievodul de Wilno este tot atât de departe de tronul de mare principe al Lituaniei, ca şi de coroana de împărat al nemţilor. Totul fusese rostit în glumă, dar în mare parte ospăţul avea drept scop să obişnuiască spiritele cu viitoarea domnie a lui Radziwiłł. Mai mult, prinţul se temea că asemenea luare în râs a nădejdilor sale să nu aibă o proastă înrâurire asupra căpeteniilor care ştiau cum stau lucrurile, Pe feţele lor se citea într-

adevăr descurajarea.

Ganchof golea pahar după pahar şi se ferea să întâlnească privirea prinţului. Kmicic nu bea, dar sta cu ochii pironiţi pe masă şi sprâncenele încruntate, ca şi când se gândea la ceva sau se lupta cu propria conştiinţă. Radziwiłł se cutremură la gândul că mintea cavalerului poate să se lumineze dintr-odată şi să aleagă adevărul de minciună, fiindcă atunci acest polcovnic care slujea drept legătură între steagurile poloneze, pe care le mai avea, şi cauza lui Radziwiłł, va rupe şi aceasta verigă, de-ar fi să-şi smulgă şi inima din piept odată cu ea.

Kmicic devenise o mare greutate pentru Radziwiłł şi, dacă n-ar fi avut acea importanţă pe care i-o dădea curgerea întâmplărilor, ar fi căzut demult victima cutezanţei proprii şi a mâniei hatmanului. Prinţul greşea însă bănuindu-l acum de gânduri vrăjmaşe cauzei lui. deoarece jupân Andrzej era prins în întregime de Oleńka şi de supărarea care-i despărţea.

Uneori i se părea că jupâniţa care sta lângă el îi e mai dragă decât orice pe lume, apoi iarăşi simţea asemenea ură, că ar fi fost în stare s-o ucidă, murind şi el odată cu ea.

Drumurile se încurcaseră într-atâta, că viaţa devenise o povară pentru această fire dintr-o bucata. Simţea şi el ce simte fiara încurcată în plasa din care nu mai poate să scape.

Mohoreala neliniştită a oaspeţilor îl aţâța și mai mult. Nu mai putea îndura.

Voia bună scădea cu fiecare clipă. Cei de faţă aveau impresia că petrec sub un acoperiş de plumb,

pe care-l sprijineau cu capetele lor.

În acest timp, un oaspete nou intră în sală. Când îl văzu, prinţul strigă:

— E jupân Suchaniec, vine de la vărul Bogusław! Îmi aduci scrisori, nu-i aşa?

Noul-sosit se închină până la pământ.

— Întocmai, luminăţia ta!... Vin drept din Podlasie.

— Dă-mi scrisorile şi aşează-te la masă. Domniile voastre să mă ierte că nu mai amân citirea lor, cu toate că ne aflăm la ospăţ; poate că sunt niscaiva noutăţi şi aş vrea să le împărtăşesc şi domniilor voastre. Jupâne şambelan, te rog să ai grijă de trimis.

Spunând acestea, prinţul luă vraful de scrisori din mâinile lui jupan Suchaniec şi începu să rupă în grabă pecetea celei de deasupra.

Cei de faţă îşi aţintiră curioşi privirile spre el, străduindu-se să ghicească pe chipul lui cuprinsul scrisorilor. Se vede însă că prima scrisoare nu vestea nimic bun, deoarece sângele năvăli în obrajii prinţului şi ochii i se aprinseră de mânie sălbatică.

— Fraţilor! spuse hatmanul. Prinţul Bogusław îmi dă de ştire că aceia care au vrut mai degrabă să se unească împotriva mea, decât să meargă la Wilno asupra vrăjmaşului, pustiesc acum moşiile mele din Podlasie. E mai lesne să te baţi cu muierile prin sate!... Vrednici cavaleri, n-am ce zice!... Dar nu-i nimic! îşi vor primi răsplata!...

Luă a doua scrisoare şi abia apucă să-şi arunce ochii peste ea că un zâmbet de izbândă şi bucurie îi străluminа faţa.

— Ţinutul Sieradz s-a predat suedezilor! strigă şi, urmând pilda Wielkopolskăi, a primit oblăduirea lui Carol Gustav.

Apoi după o clipă:

— Iată şi noutăţile! Domniile voastre, veşti bune! Jan Kazimierz a fost înfrânt la Widawa şi Żarnów!... Oştirea îl părăseşte! Se retrage aproape singur la Cracovia cu suedezii în urma lui. Vărul meu îmi scrie că şi Cracovia va cădea.

— Să ne bucurăm, domniile voastre! spuse cu glas ciudat Szczaniecki.

— Aşa-i, să ne bucurăm! repetă hatmanul, neluând în seamă tonul cu care vorbise Szczaniecki.

Prinţul era tot numai bucurie, faţa-i parcă întinerise dintr-odată şi ochii îi străluceau; cu mâinile tremurând de fericire rupse pecetea ultimei scrisori, o desfăcu, se lumină ca soarele şi strigă:

— Varşovia a căzut!... Trăiască Carol Gustav!

Abia acum băgă de seamă că la auzul veştilor, impresia celor de faţă era cu totul alta decât cea pe care o încerca el. Tăceau cu toţii, aruncând priviri nesigure înaintea lor. Unii se posomorau, alţii îşi ascundeau faţa în mâini. Până şi curtenii hatmanului sau cei mai slabi de înger nu cutezau să imite bucuria prinţului auzind că Varşovia căzuse, Cracovia trebuia să cadă şi ea, iar ţinuturile se lepădau unul după altul de stăpânul legiuit şi se predau duşmanului. Era ceva neomenesc în mulţumirea cu care căpetenia unei jumătăţi din oştirea ţării şi unul dintre cei mai de vază senatori anunţa tuturor nenorocirile Republicii. Prinţul înţelese că se cuvine să îndrepte lucrurile.

— Domniile voastre, zise, aş fi cel dintâi care ar plânge odată cu voi, dacă ar fi vorba de paguba Republicii, dar de astă dată Republica nu are nimic de suferit, căci îşi schimbă doar stăpânul. În locul lui Jan Kazimierz, rege lipsit de noroc, va căpăta un războinic mare şi cu mai mult noroc. Parcă văd toate războaiele încheiate şi toţi duşmanii biruiţi.

— Luminăţia ta ai dreptate! răspunse Szczaniecki. Tot aşa vorbeau la Ujście Radziejowski şi Opaliński... Să ne bucurăm dar, domniile voastre! Moarte lui Jan Kazimierz!...

Acestea zicând, jupân Szczaniecki împinse scaunul cu zgomot, se ridică şi ieşi din sală.

— Aduceţi cele mai bune vinuri din pivniţă! strigă prinţul.

Şambelanul alergă să îndeplinească porunca voievodului. Sala zumzăia ca un stup. După ce prima impresie se şterse, şleahticii începură să vorbească despre ştirile aflate. Îi cerură lui jupân Suchaniec amănunte în legătură cu cele ce se petreceau în Podlasie şi în Mazowsze care căzuse în mâna suedezilor.

În curând aduseră de-a dura butoiaşe smolite şi începură să le scoată cepurile. Oaspeţii se înviorară; voioşia creştea tot mai mult.

Tot mai multe erau glasurile care repetau: „S-a întâmplat şi basta! Nu mai e nimic de făcut!” — „Poate că va fi mai bine! Se vede că aşa ne-a fost soarta!” —„Prinţul nu ne va lăsa!” — „Alţii o duc şi mai rău" Trăiască Janusz Radziwiłł, voievodul, hatmanul şi prinţul nostru!”

— Marele prinţ al Lituaniei! strigă iarăşi jupân

Jurzyc.

De astă dată nu-i mai răspunseră tăcerea şi hohotele de râs, din contră, câteva zeci de gâtlejuri răguşite răcniră într-un glas:

— Aşa să fie! I-o dorim din toată inima! Să ne trăiască! Să domnească!

Magnatul se ridică cu faţa roşie ca purpura.

— Vă mulţumesc, domniile voastre şi fraţilor!... rosti aşezat.

În sală aerul devenise înăbuşitor ca într-o baie din pricina luminărilor şi a răsuflărilor omeneşti.

Jupâniţa Aleksandra se aplecă spre Kmicic şi-i spuse spătarului de Rosienie:

— Mi-e rău, să mergem de aici.

Faţa îi era palidă şi pe frunte îi luceau broboane de sudoare.

Spătarul de Rosienie se uită cu priviri neliniştite la hatman, de teamă că acesta îi va socoti plecarea de la ospăţ drept o jignire. Pe câmpul de luptă era un oştean vajnic, dar se temea ca de foc de Radziwiłł.

Tocmai atunci, colac peste pupăză, hatmanul spuse:

— Cel care nu închină cu mine, acela este duşmanul meu; astăzi sunt vesel

— Auzi, Oleńka? răspunse spătarul,

— Unchiule, nu pot să mai stau, mi-e rău! rosti jupâniţa cu priviri rugătoare.

— Atunci du-te singură, se supără spătarul. Jupâniţa se scula de pe scaun, vrând să se strecoare nebăgată în seamă de nimeni, dar o lăsară puterile şi se prinse de spătarul scaunului.

Deodată o cuprinse braţul puternic al unui

cavaler şi o sprijini.

— Te conduc eu, jupâniţa! şopti jupân Andrzej.

Şi fără să-i mai ceară îngăduinţa, îi cuprinse mijlocul ca într-un cerc de fier; dar Oleńka devenea tot mai grea şi, înainte de a ajunge la uşă, se lăsă moale pe braţul lui. Atunci Kmicic o luă în braţe, ca pe un copil, şi o scoase din sală.

Capitolul XXIII

În aceeaşi seară, după ospăţ, jupân Andrzej dori să se vadă neapărat cu prinţul, dar i se răspunse că prinţul se sfătuieşte în taină cu jupân Suchaniec.

Veni dar a doua zi de dimineaţă şi fu primit îndată.

— Luminăţia ta, îi spuse, am venit cu o rugăminte.

— Ce vrei să fac pentru tine?

— Nu mai pot să trăiesc aici. Flecare zi înseamnă pentru mine chinuri de neîndurat. Nu mai am ce face la Kiejdany. Luminăţia ta, găseşte-mi şi mie vreo însărcinare, trimite-mă undeva, unde ţi-e voia. Am auzit că polcurile vor porni asupra lui Zołtareńko. Mă duc şi eu.

— Zołtareńko s-ar lua bucuros la sfadă, dar îi vine cam peste mână, pentru că noi ne aflăm sub proteguirea suedezilor, fără învoirea cărora nu putem nici noi să pornim asupra lui... Graful Magnus se mişcă grozav de încet şi se ştie de ce! Nu mai are încredere în mine. Dar ţi-e chiar atât de rău la Kiejdany alături de mine?

— Luminăţia ta eşti bun cu mine şi, cu toate

acestea, nici nu sunt în stare să spun cât de greu îmi este. La drept vorbind, credeam că toate vor fi altfel... Credeam că ne vom bate, că vom trăi numai în foc şi fum, zi şi noapte în şa. Pentru asta m-a potrivit Dumnezeu. Aici însă stau şi ascult vorbe de clacă, lâncezesc fără să fac nimic şi vânez pe ai noştri, în loc să lupt cu duşmanul... Nu mai pot să îndur, nu mai pot... Pe legea mea, mai bine să mor de o sută de ori! Mai mare chinul!

— Ştiu eu de unde-ţi vine deznădejdea asta. Dragostea, asta este. Când o să mai îmbătrâneşti, o să râzi singur de zbuciumul tău. Am văzut ieri că sunteţi supăraţi.

— Nu mai am nimic cu ea şi nici ea cu mine. Ce-a fost, s-a sfârşit!

— S-a îmbolnăvit?

— Întocmai.

Prinţul tăcu o vreme.

— Te-am mai sfătuit o dată şi ţi-o repet, zise hatmanul. Dacă vrei să fie a ta, ia-o cu voia sau fără voia ei. Am să poruncesc să vă cunune. O să plângă puţin, o să se vaiete, dar se va sfârşi cu bine. După nuntă o iei în cvartirul tău... şi dacă a doua zi va mai plânge, înseamnă că...

— Luminăţia ta, eu te rog să-mi afli vreo însărcinare de oştean, nu să mă cununi! răspunse Kmicic apăsat.

— N-o mai vrei?

— Nu. Nici eu pe ea şi nici ea pe mine! Să ştiu că mi se rupe inima şi tot nu vreau s-o mai rog nimic. Aş vrea să fiu cât mai departe, ca să uit de toate înainte de a-mi pierde minţile. Aici nu mai e nimic de făcut,

iar când stau degeaba, gândurile rele mă macină ca o boală. Adu-ţi aminte, luminăţia ta, cât de mult sufereai înainte de a primi veştile bune... Aşa sufăr şi eu acum. Ce să fac? Să-mi strâng capul în mâini, ca să nu plesnească de atâtea griji, ori să stau aici? La ce bun? Dumnezeu ştie ce timpuri mai sunt şi astea, ce fel de război mai e şi ăsta pe care nu pot să-l înţeleg şi să-l cuprind cu mintea mea!... Din această pricină îmi este şi mai greu. Pe legea mea, dacă luminăţia ta n-ai să mă foloseşti în nici un fel, am să fug, am să adun o ceată de oşteni şi am să mă bat...

— Cu cine? întrebă prinţul.

— Cu cine? Mă duc la Wilno şi-am să-l hăituiesc pe vrăjmaş, cum l-am hăituit şi pe Chowański. Dă-mi steagul meu şi războiul va începe!

— Steagul tău îmi trebuie aici împotriva duşmanului dinăuntru.

— Asta-i durerea şi chinul meu, că trebuie să stau cu mâinile încrucişate la Kiejdany sau să alerg după unul ca Wołodyjowski pe care l-aş vrea mai degrabă scară lângă scară în luptă!

— Am o însărcinare pentru tine, spuse prinţul. Nu te învoiesc să te duci la Wilno şi nici steagul nu ţi-l dau. Dacă nu mă asculţi şi pleci să strângi oşteni, află că astfel încetezi de a mă sluji pe mine.

— În schimb, am să-mi slujesc ţara!

— Ţara şi-o slujeşte acela care mă slujeşte pe mine. Te-am convins odată. Adu-ţi aminte ce mi-ai jurat. În sfârşit, dacă vei lupta de capul tău, nu te vei mai afla sub ocrotirea mea şi ştii că judecăţile te aşteaptă... Pentru binele tău nu trebuie să faci una ca asta.

— Ce însemnătate mai au judecăţile acum!
— Dincolo de Kowno nici una, dar aici, unde ţara e liniştită, n-au încetat să-şi facă treaba. Fără îndoială, poţi să nu te înfăţişezi, dar sentinţele se vor pronunţa şi osânda te va urmări până când va fi împlinită în vremuri mai bune. Cine a fost osândit o data, îl ajunge pedeapsa şi peste zece ani, iar şleahticii din Lauda o să aibă grijă să nu uite nimic.
— Ca să-ţi spun drept, luminăţia ta, daca va trebui să-mi plătesc păcatele, apoi am sa le plătesc. Odinioară eram gata să mă lupt cu întreaga Republica şi să nu port grija condamnărilor, ca şi răposatul jupân Laszcz, care a poruncit să i se căptuşească mantia cu ele... Acum însă a început să mă apese conştiinţa. Mă tem să nu ajung mai departe decât vreau şi sunt tare neliniştit.
— Atât de mult te mustră cugetul? Dar să lăsăm asta! Ţi-am spus că dacă vrei să pleci de aici, am o însărcinare de seamă pentru tine. Ganchof se dă în vânt după ea şi mi-o aminteşte în fiecare zi. Mă şi gândeam să i-o dau lui. Dar nu e cu putinţă, fiindcă e nevoie de un om mai însemnat, care să aibă un nume de vază şi să nu fie străin, ci polonez, în scurt, care să dovedească acolo că nu m-au părăsit cu toţii şi că mai sunt destui magnaţi care ţin cu mine... Tu te potriveşti de minune, mai ales că eşti şi destul de curajos şi vrei mai degrabă să se ploconească alţii înaintea ta, decât s-o faci tu înaintea altora.
— Despre ce e vorba, luminăţia ta?
— Trebuie să pleci într-o călătorie mai lungă.
— Sunt gata şi astăzi!
— Şi pe cheltuiala ta, pentru că eu cam duc lipsă

de bani. Unele moşii au fost cotropite de vrăjmaşi, altele le pustiesc ai noştri, iar veniturile nu mai ajung la vreme; în schimb, toată oastea care mi-a mai rămas a trecut în socoteala mea. Nici vorbă, vistiernicul, pe care-l ţin sub cheie, n-o să-mi dea nici o para, întâi pentru că nu vrea şi apoi pentru că nu are nici el. Cât despre banii obștii, îi iau fără să mai întreb, dar sunt prea puţini. Iar de la suedezi capeţi orice, afară de bani, fiindcă şi lor le tremură mâna când văd un şiling.

— Luminăţia ta, nu mai e nevoie de atâtea lămuriri! Dacă plec, plec pe cheltuiala mea.

— Da, dar acolo va trebui să te înfăţişezi cu mare falâ, să nu te zgârceşti!...

— Nu mă voi arăta zgârcit la nimic!

Faţa hatmanului se lumină, pentru că într-adevăr stătea prost cu banii, cu toate că jefuise Wilno nu prea demult, dar pe deasupra era şi lacom din fire. Era adevărat, de asemenea, că veniturile de pe moşiile-i nenumărate, care se întindeau din Letonia până la Kiew şi de la Smoleńsk până în Mazowsze, încetaseră să sosească, iar cheltuielile oştirii creşteau cu fiecare zi.

— Asta-mi place! spuse. Ganchof mi-ar fi cerut bani numaidecât, dar tu eşti altfel de om. Uite despre ce e vorba.

— Ascult cu luare-aminte.

— Întâi ai să te duci în Podlasie. E un drum cu primejdie, deoarece acolo se află confederaţii care au părăsit tabăra şi luptă împotriva mea. Cum ai să scapi de ei, e treaba ta. Jakub Kmicic poate că te-ar cruţa, dar păzeşte-te de Horotkiewicz, de Żeromski

şi mai ales de Wołodyjowski şi de laudanienii lui.

— Am mai fost o dată în mâinile lor şi nu mi s-a întâmplat nimic.

— Asta-i bine. Te vei duce la Zabłudów, unde se află Harasimowicz. Îi spui să strângă toţi banii din veniturile moşiilor, din dările publice şi ori de unde poate şi să mi-i trimită, dar nu aici, ci la Tylża, unde au şi ajuns lucrurile mele. Ce poate să amaneteze din bunuri sau din vite, să amaneteze, dacă poate să ia ceva de la ovrei, să ia... În al doilea rând, să se gândească la confederaţi, să-i piardă în vreun fel. Asta însă nu te mai priveşte pe tine, am să-i scriu eu ce să facă. Tu să-i dai scrisoarea şi să pleci numaidecât la Tykocin, la prinţul Bogusław.

Hatmanul se întrerupse şi începu să răsufle adânc, fiindcă dacă vorbea prea mult, i se făcea rău. Kmicic se uita cu lăcomie la el, fiindcă tare mult voia să plece şi simţea că această călătorie, plină de peripeţii, va fi un adevărat balsam pentru necazurile lui.

După o clipă, hatmanul începu să vorbească astfel:

— Mă tot întreb de ce mai stă prinţul Bogusław în Podlasie?... Pentru Dumnezeu, poate să mă piardă pe mine şi pe el. Ascultă cu luare-aminte ce-ţi spun, pentru că deşi ai să-i dai scrisorile mele, trebuie să ştii să le sprijini prin viu grai şi să-i lămureşti ce nu pot să-i scriu eu. Află dar că veştile de ieri au fost bune, dar nu chiar atât de bune cum le-am spus şleahticilor, ba chiar nici măcar atât de bune cum am crezut eu însumi la început. Suedezii sunt într-adevăr învingători, au ocupat Wielkopolska,

Mazowsze şi Varşovia, ţinutul Sieradz li s-a supus de bunăvoie, iar pe Jan Kazimierz îl gonesc spre Cracovia, unde îl vor împresura, pe legea mea. Are să-l apere Czarniecki, senatorul acela proaspăt uns, care trebuie să recunosc, e un oştean iscusit. Cine poate să prevadă ce se va întâmpla?... Suedezii se pricep într-adevăr să cucerească cetăţile, iar Cracovia nici n-a avut când să se întărească. Cu toate acestea, nepricopsitul de castelan s-ar putea apăra acolo o lună, două, trei. Câteodată se întâmpla adevărate minuni, cum a fost aceea de la Zbaraż... Aşa că dacă va rezista cu înverşunare, lucrurile pot să ia o întorsătură nedorită. Trebuie să cunoşti tainele politiceşti. Află dar mai întâi că la Viena nu vor privi cu ochi buni cum creşte puterea suedeză şi s-ar putea să le dea ajutor... Tătarii, o ştiu prea bine, sunt înclinaţi să-l ajute pe Jan Kazimierz, năvălind asupra cazacilor şi a Moscovei, iar atunci oştile ucrainene, conduse de Potocki, le vor veni în ajutor. Astăzi Jan Kazimierz se află într-o stare deznădăjduită, dar mâine poate să aibă mai mult noroc...

Prinţul se opri iarăşi să mai răsufle, iar jupân Andrzej încercă un simţământ ciudat, de care deocamdată nici el nu-şi dădea prea bine seama. El, partizanul lui Radziwiłł şi al suedezilor, se bucura că norocul s-ar putea să-i părăsească pe suedezi.

— Mi-a spus Suchaniec, zise prinţul, cum a fost la Widawa şi la Żarnów. În prima ciocnire, avangărzile noastre... voiam să zic poloneze... i-au făcut harcea-parcea pe suedezi. Acum n-au mai avut de-a face cu şleahtici fără experienţă... şi suedezii şi-au mai

coborât nasul.

— Da, dar izbânda a fost de partea lor, nu-i aşa?

— A fost, pentru că steagurile lui Jan Kazimierz s-au răzvrătit, iar şleahticii au spus că vor sta în ordine de bătaie, dar nu vor lupta. Oricum, s-a arătat că pe câmpul de bătălie suedezii nu ştiu mai mult decât oştile regale. Dacă vor fi înfrânţi o dată sau de două ori, îşi vor pierde curajul. Iar dacă Jan Kazimierz va primi ajutoare băneşti, ca să-şi poată plăti oamenii, aceştia nu se vor mai răzvrăti. Potocki n-are prea mulţi oameni, dar steagurile lui sunt foarte bine muştruluite şi înţeapă ca nişte viespi. Tătarii vor veni cu el, iar electorul nu se arată prea săritor.

— Cum aşa?

— Şi eu şi Bogusław am crezut că se va uni cu noi numaidecât, deoarece ştim ce trebuie să gândim despre dragostea lui faţă de Republică... Dar e prea prevăzător şi nu are în vedere decât binele lui. Aşteaptă să vadă ce se va întâmpla, unindu-se între timp cu oraşele prusiene care i-au rămas credincioase lui Kazimierz. Socotesc că e vorba de vreo înşelăciune, poate doar dacă electorul n-ar mai fi el însuşi sau s-ar îndoi de norocul suedezilor. Dar până să se lămurească lucrurile, înţelegerea împotriva suedezilor rămâne în picioare şi, dacă aceştia se vor poticni în Małopolska, se vor ridica îndată Wielkopolska şi Mazowsze, prusienii vor trece de partea lor şi s-ar putea întâmpla...

Prinţul se cutremură înfricoşat parcă de asemenea presupunere.

— Ce-ar putea să se întâmple? întrebă Kmicic.

— S-ar putea întâmpla să nu mai rămână picior de suedez în toată Republica! răspunse prinţul întunecat.

Kmicic se încruntă şi tăcu.

— Atunci, vorbi mai departe hatmanul cu glas coborât, şi norocul nostru ar cădea tot atât de jos pe cât era înainte de sus...

Jupân Andrzej zvâcni de la locul lui cu ochii scânteietori, roşu la faţă, şi strigă:

— Luminăţia ta, cum se poate una ca asta?... Nu demult mi-ai spus că Republica e la pământ şi că numai luminăţia ta, alături de suedezi, mai poate s-o scape... Care-i adevărul? Acela pe care l-am auzit atunci, sau cel de astăzi? Iar dacă-i aşa cum zici astăzi, de ce mai ţinem cu suedezii, în loc să ne batem cu ei?... Îmi vine să şi râd!

Radziwiłł se uită cu asprime la tânăr.

— Eşti îndrăzneţ! spuse.

Dar Kmicic se lăsă purtat de propria înflăcărare

— Vorbim după aceea cum sunt eu! Acum luminăţia ta să-mi *responsis* la ce te-am întrebat.

— Răspunsul este, rosti apăsat Radziwiłł, că dacă lucrurile vor lua asemenea întorsătură, atunci vom începe să luptăm cu suedezii.

Jupân Andrzej încetă să mai bufnească pe nări, se lovi cu palma peste frunte şi strigă:

— Sunt un nătărău! Sunt un nătărău!

— Nu zic nu, consimţi prinţul, şi adaug că îndrăzneala ta a început să întreacă măsura. Află că tocmai de asta te trimit acolo, ca să vezi încotro se îndreaptă lucrurile. Vreau numai binele ţării, nimic mai mult. Toate câte ţi le-am spus, nu sunt decât

presupuneri care pot să se adeverească şi mai mult ca sigur că se vor adeveri. Dar trebuie să fim prevăzători. Cine vrea să nu-l ia apa trebuie să ştie să înoate, iar cine merge printr-o pădure fără poteci, acela trebuie să se oprească deseori şi să chibzuiască în ce parte s-o apuce... Pricepi?

— E limpede ca lumina soarelui.

— Ne este îngăduit şi chiar trebuie *recedere*[134], dacă este spre binele ţării, dar nu vom putea s-o mai facem, dacă prinţul Bogusław zăboveşte prea mult în Podlasie. Şi-a pierdut capul pesemne. Câtă vreme stă acolo, trebuie să se arate de partea cui este, de partea suedezilor sau a lui Jan Kazimierz, iar asta ar fi lucrul cel mai rău.

— Sunt un prost, luminăţia ta, că iar nu înţeleg!

— Podlasie se află aproape de Mazowsze şi ori ţinutul va fi încălcat de suedezi, ori oraşele prusiene vor trimite ajutoare împotriva suedezilor. Iar atunci va trebui să aleagă.

— Şi de ce prinţul Bogusław nu trebuie să aleagă?

— Pentru că atâta timp cât el nu se va arăta de partea nimănui, suedezii vor fi nevoiţi să ţină seama de noi şi la fel electorul. Dacă însă vom fi siliţi *recedere* şi să ne întoarcem împotriva suedezilor, atunci el va fi veriga de legătură între mine şi Jan Kazimierz... El are să-mi uşureze întoarcerea, lucru pe care n-ar mai putea să-l facă, dacă ar trece înainte de partea suedezilor. Şi, de vreme ce în Podlasie va fi silit în curând să aleagă, mai bine să se ducă la Tylza, în Prusia, şi să aştepte acolo ce se va

[134] Să ne întoarcem, să revenim (lat.).

întâmpla. Or, cum electoral întârzie în domeniile lui, Bogusław va rămâne cel mai mare în rang în toată Prusia, putând astfel s-o ia în stăpânire, să-şi înmulţească oştenii şi să stea în fruntea unei puteri mai mari... Atunci şi unii şi ceilalţi ne vor da ce vrem, numai să ne aibă pe amândoi de partea lor, iar neamul nostru nu numai că nu va scădea, dar se va ridica şi mai mult; ăsta-i lucrul de căpetenie.

— Luminăţia ta mi-ai spus că lucrul cel mai însemnat este binele ţării...

— Nu te mai lega de fiecare cuvânt, ţi-am spus o dată că e totuna, aşa că ascultă mai departe. Ştiu bine că prinţul Bogusław, cu toate că a iscălit pactul cu Suedia la Kiejdany, nu trece drept partizanul lor. Spune-i să răspândească vestea că l-am silit să iscălească împotriva inimii lui, iar tu să faci acelaşi lucru pe drum. Oamenii vor crede, fiindcă nu o dată se întâmplă ca până şi fraţii de acelaşi sânge să ţină de facţii diferite. În acest fel va putea să intre în legătură cu confederaţii, să cheme căpeteniile la el, chipurile pentru negocieri, să le prindă şi să le ducă în Prusia. Este mijlocul cel mai bun pentru folosul ţării, fiindcă altminteri oamenii aceştia o vor preda cu totul.

— Asta-i tot ce trebuie să fac? întrebă Kmicic dezamăgit.

— E numai o parte şi nu cea mai însemnată. De la prinţul Bogusław ai să pleci cu scrisorile mele de-a dreptul la Carol Gustav. Nu mai pot să mă înţeleg cu graful Magnus de când cu ciocnirea de la Klewany. Se uită chiorâş la mine şi se gândeşte întruna că, dacă suedezii se vor poticni, iar tătarii vor porni

asupra celuilalt vrăjmaş, mă voi întoarce şi eu împotriva suedezilor.

— Judecând după cele ce spuneai luminăţia ta mai înainte, cam are dreptate.

— Are sau nu are, nu vreau să ştie ce fac. Pe de altă parte, şi *personaliter*[135] e un om care nu-mi doreşte binele. Nu mă îndoiesc că-i scrie regelui vrute şi nevrute despre mine, că sunt slab sau că nu are încredere în mine. Toate astea trebuie să înceteze. Îi vei da scrisorile mele regelui; dacă te va întreba de lupta de la Klewany, ai să spui numai adevărul, fără să scazi, ori să adăogi nimic. Poţi să-i mărturiseşti că eu i-am condamnat pe oamenii aceia la moarte, iar tu le-ai dobândit iertarea. Nu ţi se va întâmpla nimic, din contră, sinceritatea ta ar putea chiar să le placă. Cât despre Magnus, să nu-l învinovăţeşti înaintea regelui, pentru că e cumnatul lui... Dar dacă te întreabă, fie şi în treacăt, ce gândeşte lumea pe aici, spune-i că oamenilor le pare rău că graful Magnus nu-l răsplăteşte cum se cuvine pe hatman pentru prietenia-i neprefăcută faţă de suedezi, că însuşi prinţul, adică eu, suferă foarte mult din această pricină. Dacă te mai întreabă de-i adevărat că m-au părăsit toate steagurile regulate, să-i spui că nu-i adevărat şi să te dai drept pildă pe tine. Spune-i că eşti polcovnic, cum de altfel şi eşti... Mai spune-i că sprijinitorii lui jupân Gosiewski au aţâţat oştirea să se răscoale, dar adaugă că între mine şi el domneşte o vrăjmăşie de moarte. Să afle că dacă graful Magnus mi-ar fi trimis ceva tunuri şi călărime, i-aş fi nimicit de mult pe confederaţi... Asta

[135] Personal (lat.).

e părerea tuturor. Ia seama la toate, trage cu urechea la ce vorbesc cei din preajma regelui şi vesteşte-mă nu pe mine, ci, dacă se iveşte prilejul, pe prinţul Bogusław în Prusia. Ai putea să faci asta şi prin oamenii electorului, dacă dai peste ei. Nemţeşte cred că ştii?

— Am avut ca tovarăş un şleahtic din Kurlandia, un anume Zend, pe care mi l-au tăiat oamenii din Lauda. De la el am învăţat destul de bine nemţeşte. Iar în Letonia mă duceam foarte des...

— Atunci e bine.

— Luminăţia ta, dar unde am să-l găsesc pe regele suedez?

— Acolo unde va fi. În timp de război, azi poate să fie aici, iar mâine cine ştie unde. Dacă dai de el la Cracovia, e chiar mai bine, pentru că ai să duci scrisori şi altora care trăiesc prin părţile acelea.

— Trebuie să merg şi la alţii?

Întocmai. Va trebui să ajungi până la Lubomirski[136] mareşalul coroanei, care tare aş vrea să treacă de partea noastră. E un om puternic şi multe atârnă de el în Małopolska. Dacă el ar vrea cu adevărat să se alăture suedezilor, atunci Jan Kazimierz n-ar mai avea ce face în Republică. Nu-i ascunde nici regelui suedez că te-am trimis şi la Lubomirski să-l câştigi de partea suedezilor... Fireşte, nu trebuie să vadă că o spui înadins, strecoară-i-o printre altele. Se va bucura grozav.

[136] *Jerzy Sebastian Lubomirski* (1616—1667) — mare mareşal al coroanei din 1650; hatman de câmp al coroanei din 1657. S-a distins în luptele cu năvălitorii suedezi (1655—1669). Potrivnic politicii Mariei Ludovica, este condamnat de Seim şi începe războiul civil, învingând armata regelui Ia Matwy (1666).

Unde nu dă Dumnezeu ca pan Lubomirski să vină alături de noi. O să şovăie, ştiu prea bine, dar mă aştept ca rugămintea mea să-l convingă, deoarece are o pricină pentru care trebuie să-mi câştige bunăvoinţa. Îţi spun şi ţie despre ce e vorba, ca să ştii ce ai de făcut acolo. Mai demult, mareşalul m-a vizitat ca pe un urs în bârlogul lui şi s-a străduit să priceapă, luându-mă pe ocolite, dacă aş da-o pe singura mea fiică fiului său Herakliusz. Sunt încă nişte copii, dar am putea să încheiem o înţelegere care-l interesează pe mareşal mai mult decât pe mine, fiindcă o moştenitoare mai bogată nu află în toată Republica, iar dacă s-ar uni cele două averi, nici în lumea întreagă... E o nadă foarte ademenitoare! Ce să mai vorbim de împrejurarea când mareşalul ar putea nădăjdui să capete drept zestre şi coroana de mare prinţ pentru fiul său!... Stârneşte-i această nădejde şi se va lăsa ispitit, pe legea mea, fiindcă se gândeşte mai mult la neamul lui decât la Republică...

— Ce trebuie să-i spun?

— Tot ce nu pot să-i scriu eu... Dar trebuie să i le aduci la cunoştinţă cu multă îndemânare. Ferească Dumnezeu să te trădezi că ai auzit de la mine, cum că aş dori coroana pentru sine. Pentru asta e încă prea devreme... Spune-i însă că toţi şleahticii din Samogiţia şi Lituania vorbesc despre asta şi se bucură că suedezii nu se sfiesc s-o spună în gura mare; ai auzit-o de la cei ce-l înconjură pe rege... Ai să bagi de seamă care dintre curteni este prieten apropiat cu mareşalul şi-i strecori la ureche: Lubomirski să treacă de partea suedezilor şi să ceară

în schimb căsătoria lui Herakliusz cu fiica lui Radziwiłł, apoi să-l sprijine pe hatman să capete rangul de mare principe al Lituaniei, pe care-l va moşteni cu vremea Herakliusz. Mai mult, spune-i şi că dacă Herakliusz îşi va pune pe cap coroana Lituaniei, mai târziu va putea dobândi şi tronul Poloniei, unirea celor două neamuri însemnând astfel reuniunea celor două coroane. Dacă „nu vor primi cu amândouă mâinile această propunere, se vor dovedi nişte oameni nimicnici. Cine nu ţinteşte sus şi se teme de gândurile măreţe, n-are decât să se mulţumească cu bastonul, buzduganul sau rangul de castelan, să facă sluj şi să-şi plece grumazul, dobândind bunăvoinţa stăpânilor cu ajutorul slujitorilor, că altceva nici nu merită!... Pe mine m-a croit Dumnezeu pentru altă soartă şi de aceea cutez să întind mâna spre tot ce stă în puterea omului, ca să ajung la hotarul pe care însuşi Dumnezeu l-a pus vrerilor omeneşti!

Prinţul întinse într-adevăr mâinile ca şi când ar fi vrut să pună mâna pe coroana nevăzută. Se înflăcăra ca o torţă, dar, fiind prea mişcat, i se opri răsuflarea în piept.

Îşi reveni însă curând şi rosti cu glasul întretăiat:

— Vezi şi tu... sufletul zboară spre soare... iar boala îţi spune *memento*[137]*...* Fie ce o fi... Aş vrea ca moartea să mă găsească mai bine pe tron decât în antecamera regelui.

— Să chem doftorul? întrebă Kmicic.

Radziwiłł se împotrivi dând din mână.

[137] Ţine minte (lat.).

— Nu e nevoie... nu e nevoie... Mi-e mai bine... Asta-i tot ce voiam să-ţi spun. Ţine ochii şi urechile deschise... Ia seama şi ce va face Potocki. Ei sunt uniţi, credincioşi familiei Waza... şi puternici... Nici neamurile Koniecpolski şi Sobieski nu se ştie încotro vor înclina... Priveşte şi învaţă... Uite că şi astma mi-a trecut... Ai înţeles totul *expedite?*[138]

— Întocmai. Dacă voi greşi cu ceva, apoi va fi numai din vina mea.

— Scrisorile le-am scris, mai am doar câteva. Când vrei să pleci?

— Şi astăzi! cât se poate de repede!...

— N-ai nici o rugăminte?

— Luminăţia ta!... începu Kmicic. Şi se întrerupse brusc.

Cuvintele îi ieşeau cu greutate din gură, se vedea cât de colo că-i vine greu să vorbească şi e tare încurcat.

— Haide, îndrăzneşte! îl îndemnă hatmanul.

— Te rog ca spătarul de Rosienie şi ea să nu cunoască nici o strâmbătate!...

— N-ai nici o grijă. După câte văd, tot mai ţi-e dragă fata.

— Nu e cu putinţă! răspunse Kmicic. Dar parcă eu mai ştiu!... O dată mi-e dragă, o dată o urăsc... Dracu ştie! Totul s-a sfârşit, cum am zis... dar chinurile au rămas... Eu n-o mai vreau, dar nici altuia nu i-o las... Luminăţia ta, să nu îngădui una ca asta... Nici eu nu mai ştiu ce vorbesc... Trebuie să plec, să plec cât mai repede! Nu lua în seamă vorbele mele, luminăţia ta. Dumnezeu îmi va limpezi mintea când

[138] Aici, limpede (lat.).

voi ieşi pe poarta castelului...

— Înţeleg că atâta vreme cât dragostea nu s-a stins, chiar dacă fata nu-ţi mai place, nu poţi rămâne nepăsător la gândul că va fi a altuia. Fii liniştit, n-am să las pe nimeni să se apropie de ea, iar de plecat, nu vor pleca de aici. În curând drumurile se vor umple de oşteni străini şi, ca să înlătur orice primejdie, o voi trimite la Taurogi, lângă Tylza, unde se află şi prinţesa... Fii fără grijă, Jędrek!... Du-te, pregăteşte-te de drum şi vino să prânzeşti cu mine...

Kmicic se înclină şi ieşi, iar Radziwiłł răsuflă uşurat... Se bucura de plecarea lui Kmicic. Îi rămâneau steagul şi numele lui; ca sprijinitor al său, omul îl interesa mai puţin.

Dimpotrivă, plecând, Kmicic putea să-i aducă foloase însemnate; la Kiejdany începuse să-l încurce de mult.

Hatmanul era mai sigur de el dacă se afla departe, decât dacă îl ştia în apropierea lui. Curajul nebun şi nestăpânirea lui Kmicic puteau să ducă oricând la o izbucnire şi la o ruptură definitivă, destul de primejdioase pentru amândoi. Plecarea lui îndepărta acest pericol.

— Pleacă, diavole, şi slujeşte-mă! mormăi prinţul, uitându-se la uşa pe care ieşea stegarul de Orsza.

Apoi chemă feciorul de casă şi-i porunci să-l poftească la el pe Ganchof.

— Vei prelua steagul lui Kmicic, îi spuse, şi conducerea călărimii. Kmicic pleacă în călătorie.

Pe faţa aspră a lui Ganchof fulgeră o lucire de bucurie. Pierduse însărcinarea, dar căpătase un rang mai mare. Se înclină deci în tăcere şi spuse:

— Voi răsplăti bunătatea luminăţiei tale prin slujbă credincioasă!

După care se îndreptă şi aşteptă.

— Ce vrei să-mi mai spui? întrebă prinţul.

— Luminăţia ta, azi de dimineaţă a venit aici un şleahtic din Wilkomierz, care a adus vestea că jupân Sapieha vine cu oştile asupra luminăţiei tale.

Radziwiłł se înfioră, dar se stăpâni într-o clipită.

— Poţi să pleci! îi zise lui Ganchof. Apoi se cufundă în gânduri.

Capitolul XXIV

Kmicic începu în grabă pregătirile pentru călătorie, alegându-şi oamenii care aveau să-l însoţească; hotărâse să plece întovărăşit de o suită, din două pricini: mai întâi avea să-l apere de primejdii, iar în al doilea rând, avea să crească fala cuvenită unui sol. Se grăbea, fiindcă voia să plece în noaptea aceleiaşi zile sau, dacă zloata nu se oprea, a doua zi de dimineaţă. Până la urmă, alese şase oameni de nădejde, săbieri încercaţi din Orsza, gata să-l urmeze până la capătul lumii, care-l slujiseră şi mai înainte, în vremurile bune când, înainte de a veni la Lubicz, dădea târcoale lui Chowański. Erau cu toţii şleahtici, boierinaşi de la drumuri, ultimii care mai rămăseseră din ceata zdrobită de Butrymi. În fruntea lor se afla vagmistrul Soroka, vechi slujitor al lui Kmicic, oştean cu experienţă şi foarte îndemânatic, cu toate că era împovărat de multe condamnări pentru şi mai multe samavolnicii.

După prânz, hatmanul îi dădu lui Kmicic

scrisorile şi un bilet de liberă trecere pentru căpeteniile suedeze pe care tânărul trimis putea să le întâlnească în oraşele mai mari; îşi luă apoi rămas bun destul de înduioşat, aproape părinteşte, sfătuindu-l să fie prevăzător şi să cumpănească bine tot ce va face.

Spre seară, cerul începu să se lumineze, soarele palid de toamnă se arătă deasupra castelului de la Kiejdany şi scăpată înapoia norilor roşietici care se întindeau în fâşii lunguieţe spre apus.

Erau gata de drum. Kmicic tocmai bea ultimul pahar la botul calului cu Ganchof, Charłamp şi alte căpetenii, când, după lăsarea întunericului, intră Soroka şi întrebă:

— Plecăm, jupâne polcovnic?

— Peste un ceas, răspunse Kmicic.

— Caii şi oamenii sunt gata, aşteaptă în curte... Vagmistrul ieşi, iar ei începură să ciocnească de zor paharele, deşi Kmicic mai mult se prefăcea că bea, decât bea cu adevărat. Nu-i plăcea vinul şi nu i se urca la cap, nu-l înveselea, în vreme ce Charłamp şi ceilalţi se cam ameţiseră.

— Jupâne polcovnic! spuse Ganchof. Aminteşte-i prinţului Bogusław de mine... E un mare cavaler, cum nu se mai află altul în Republică. Când ai să ajungi acolo, ai să te simţi ca în ţara franţujilor. Altă limbă, alte obiceiuri şi, dacă e vorba de purtările alese, apoi acolo ai mai multe de învăţat decât la curtea regelui.

— Îl ţin minte pe prinţul Bogusław de la Beresteczko, spuse Charłamp. Avea un polc de dragoni înţolit şi muştruluit după moda franţuzească;

oştenii erau şi pedestraşi şi călăreţi. Cele mai multe căpetenii erau franţuji, afară de câţiva olandezi, ca şi oştenii. Toţi arătau ca nişte filfizoni; miroseau a tot felul de arome, ca la spiţerie. În bătălie împungeau grozav cu spadele şi se spunea despre ei că ori de câte ori străpungeau pe cineva, rosteau îndată *Pardonnez-moi*[139] chiar atunci când aveau de-a face cu gloatele. Iar prinţul Bogusław călărea printre ei cu năframa la spadă, totdeauna zâmbitor, de-ar fi fost în vânzoleala cea mai cumplită, deoarece după obiceiul franţuzesc se cuvine să râzi în timpul măcelului. Avea faţa dată cu pomadă, iar sprâncenele înnegrite cu cărbunele, lucru pe care oştenii mai vârstnici nu-l prea vedeau cu ochi buni şi-l porecliseră „codoaşca”. După bătălie îi aduceau de fiecare dată gulere noi de dantelă, ca să fie totdeauna gătit ca la ospăţ, şi-i făceau tot felul de bucle cu fierul încălzit. Era totuşi un bărbat viteaz şi întotdeauna intra în foc cel dintâi... L-a chemat să se bată cu el şi pe jupân Kalinowski, pentru că nu ştiu ce i-a zis, de-a trebuit să-i împace regele.

— Nici vorbă! zise Ganchof. Domnia ta ai să cunoşti acolo o mulţime de lucruri vrednice de tot interesul, ai să-l vezi pe regele suedez care-i cel mai mare războinic după prinţul nostru.

— Şi pe jupân Czarniecki, adăugă Charłamp. Lumea vorbeşte tot mai mult despre el.

— Jupân Czarniecki se află de partea lui Jan Kazimierz şi este neprietenul nostru! răspunse Ganchof cu asprime.

— Ciudate lucruri se mai petrec pe lumea asta,

[139] Iartă-mă! (fr.).

zise Charłamp îngândurat. Dacă acum un an sau doi ne-ar fi spus cineva suedezii vor veni aici, am fi crezut cu toţii că ne vom bate cu ei. Când colo, vedeţi şi domniile voastre...

— Nu numai noi i-am primit cu braţele deschise, ci întreaga Republică! se împotrivi Ganchof.

— Aşa-i, pe legea mea! rosti Kmicic dus pe gânduri.

— Afară de jupân Sapieha, Gosiewski, Czarniecki şi hatmanii coroanei! adăugă Charłamp.

— Mai bine să nu mai vorbim despre asta! răspunse Ganchof. Ei, jupâne polcovnic, să te întorci sănătos... te aşteaptă înaintarea în rang.

— Şi jupâniţa Billewicz, mai spuse Charłamp.

— Domnia ta să nu te legi de jupâniţa Billewicz! se oţărî Kmicic.

— Sigur că nu mă leg, sunt şi prea bătrân. Ultima oară... Ia staţi, domniile voastre... Când a fost asta?... Aha, în timpul alegerilor milostivului nostru rege Jan Kazimierz...

— Domnia ta, dezvaţă-te să mai vorbeşti aşa! îl întrerupse Ganchof. Acum milostivul nostru rege e Carol Gustav.

— Adevărat!... *Consuetudo altera natura...* Aşadar, în timpul alegerii lui Jan Kazimierz, fostul nostru rege şi mare prinţ de Lituania, mă îndrăgostisem la cataramă de o jupâniţa din suita prinţesei Wiśniowiecka. Era atât de ademenitoare, împieliţata... Dar de fiecare dată când voiam să-i văd ochişorii mai de aproape, jupân Wołodyjowski îmi punea sabia în cale. Trebuia să mă bat cu el, dar a intrat Bohun între noi, pe care Wołodyjowski l-a

crestat ca pe un iepure. Dacă nu era cazacul, nu mă mai vedeaţi viu acum. Iar pe vremea aceea eram gata să mă bat şi cu diavolul. De altfel, Wołodyjowski o apăra numai *per amicitiam*[140] fiindcă ea era înţeleasă cu un săbier şi mai grozav... Ehei, vă spun domniilor voastre, credeam că mă usuc, nu alta... Nu-mi mai păsa nici de mâncare, nici de băutură... Abia când prinţul nostru m-a trimis de la Varşovia la Smoleńsk, m-am dezbărat de dragoste în timpul călătoriei. E cel mai bun leac împotriva necazurilor. Nu apucasem să fac nici o milă din drum şi parcă mă simţeam mai uşurat, iar înainte de a ajunge la Wilno îmi şi zburase din minte; de atunci am rămas holtei.

— Asta e! Cel mai bun leac împotriva dragostei nefericite e călătoria!

— Domnia ta aşa crezi? întrebă Kmicic.

— Pe legea mea! Negricioşii n-au decât să răpească toate ochioasele din Lituania şi coroană, că mie nu-mi mai trebuiesc.,

— Şi ai plecat fără să-ţi iei rămas bun?

— Chiar aşa, am aruncat doar o panglică roşie în urma mea, cum mă sfătuise o jupâneasă mai în vârstă, tare pricepută în treburi de dragoste.

— În sănătatea domniei tale, se amestecă Ganchof, întorcându-se iarăşi spre jupân Andrzej.

— Noroc! răspunse Kmicic. Îţi mulţumesc din toată inima.

— Până la fund! Până la fund! E timpul să încaleci, domnia ta, că şi pe noi ne cheamă slujba. Dumnezeu să te călăuzească şi să te aducă înapoi cu bine!

---

[140] Din prietenie (lat.).

— Rămâneţi sănătoşi!
— Să arunci o panglică roşie în urma domniei tale, spuse Charłamp sau la primul popas să stingi focul cu o găleată de apă. Ţine minte, domnia ta... dacă vrei să uiţi!
— Domnia ta, rămâi cu bine!
— N-o să ne revedem prea curând!
— Poate că ne vom întâlni pe câmpul de luptă, adăugă Ganchof. Să dea Dumnezeu să fim umăr la umăr, nu unul împotriva altuia.
— Altfel nici nu se poate! răspunse Kmicic.

Şi căpeteniile ieşiră.

Orologiul din turn bătu şapte ceasuri. În curte, caii izbeau pietrele caldarâmului cu copitele, iar pe fereastră se vedeau oamenii care aşteptau. O nelinişte ciudată îl cuprinse pe jupân Andrzej. Repeta întruna: „Plec! plec!” închipuirea îi perinda pe dinaintea ochilor pământuri necunoscute şi o mulţime de feţe pe care avea să le vadă. În acelaşi timp însă era foarte uimit de această călătorie, ca şi când nu s-ar fi gândit niciodată la ea.

„Trebuie să încalec pe cal şi să plec, întâmplă-se ce se va întâmpla... Fie ce-o fi! se gândea.

Acum însă, când caii sforăiau afară şi sosise ceasul plecării, simţea că viaţa aceea îi va fi străină, că tot ce trăise şi deprinsese până acum, ce crescuse fără voie în sufletul şi inima lui, va rămâne aici, în această ţară, în oraşul acesta. Kmicic cel de altădată va rămâne şi el aici, iar acolo va pleca parcă un alt om, străin de toţi şi de toate. Acolo va trebui să înceapă o viaţă nouă şi numai unul Dumnezeu ştia dacă va mai găsi în el puterea pentru asemenea

schimbare.

Sufleteşte, jupân Andrzej era trudit de moarte, de aceea se simţea acum atât de neputincios faţă de oamenii şi locurile noi care-l aşteptau... Se gândea că aici nu i-a fost prea bine, dar nici acolo nu se va simţi în apele lui şi-i va veni tare greu.

„E timpul, e timpul! Trebuie să-mi iau căciula şi să plec!

Fără să-mi iau rămas bun?

E oare cu putinţă ca ea să fie atât de aproape şi eu să plec fără un cuvânt? Uite unde am ajuns! Dar ce pot să-i spun?... Să mă duc la ea şi să-i spun: «Jupâniţa, totul s-a stricat între noi... să mergem fiecare pe drumul lui!» La ce bun, la ce bun să-i mai spun, când şi aşa nu se mai poate îndrepta nimic. El nu mai este logodnicul ei, iar ea nu-i va fi soţie. Ce-a fost, s-a dus şi nu se va mai întoarce. Păcat de vreme, de vorbe şi de alte chinuri. Nu mă duc!” îşi spuse Kmicic.

Pe de altă parte însă, îi unea şi acum dorinţa răposatului. Trebuiau să vorbească limpede şi fără mânie, să-şi spună că se vor despărţi pentru totdeauna... Jupâniţă, îi va zice, domnia ta nu mă mai vrei, de aceea îţi întorc cuvântul dat. Să socotim amândoi că n-a fost nici un testament... şi fiecare să-şi caute fericirea încotro vede cu ochii.”

I-ar putea răspunde: „Eu te-am vestit pe domnia ta mai demult, de ce să mai vorbim încă o dată?”

„Nu mă duc! Fie pe voia ei!” îşi repeta Kmicic.

Și, înfundându-şi căciula pe cap, ieşi în tindă. Voia să încalece pe cal şi să se afle cât mai repede dincolo de poarta castelului.

În tindă, parcă se simţi deodată oprit de cineva… Îl cuprinse o dorinţă atât de mare s-o vadă şi să-i vorbească, încât încetă să se mai gândească dacă să se ducă sau nu, încetă să mai judece şi alergă, mai bine zis o luă la goană cu ochii închişi, de parcă voia să se arunce în apă.

În faţa uşii, dinaintea căreia fuseseră retrase străjile, nimeri peste feciorul de casă al spătarului de Rosienie.

— Spătarul este acasă? întrebă.

— Jupânul spătar este la armurărie cu căpeteniile.

— Dar jupâniţa?

— Jupâniţa este.

— Du-te şi spune-i că jupân Kmicic pleacă într-o călătorie lungă şi vrea să o vadă.

Slujitorul ascultă porunca, dar înainte de a se întoarce cu răspunsul, Kmicic apăsă clanţa şi intră fără să mai bată la uşă.

— Jupâniţă, vin să-mi iau rămas bun de la domnia ta, spuse, fiindcă nu ştiu dacă o să ne mai vedem vreodată.

Apoi se întoarse deodată spre copilul de casă:

— De ce mai stai aici?

— Jupâniţă dragă! vorbi mai departe Kmicic când uşa a închise în urma slujitorului. Voiam să plec fără să-mi iau rămas bun, dar n-am fost în stare. Numai Dumnezeu ştie când am să mă întorc şi dacă am să mă mai întorc, pentru că primejdiile pândesc la tot pasul. Mai bine să nu ne despărţim cu mânia în inimi şi cu supărare, să nu se abată pedeapsa lui Dumnezeu asupra vreunuia dintre noi. Ei, multe ar fi

de spus, dar limba nu le poate spune pe toate. N-am avut noroc: se vede că aşa a vrut Dumnezeu. Iar acum, omule, poţi să te dai cu capul de pereţi, nu mai e nimic de făcut! Să nu arunci vina pe mine, jupâniţă, fiindcă nici eu nu te voi învinui pe domnia ta. Nu trebuie să te mai gândeşti la testament, pentru că voinţa oamenilor nu se poate pune împotriva lui Dumnezeu. Dumnezeu să-ţi aducă fericirea şi alinarea. Lucrul de căpetenie este să ne iertăm unul pe altul. Nu ştiu ce mă aşteaptă acolo unde mă duc... Dar nici aici nu mai pot să îndur atâtea chinuri, ceartă şi durere... Mă zbucium fără istov între cei patru pereţi ai cvartirului, dar degeaba, jupâniţă, degeaba!... Aici n-am nimic de făcut, şi nu-mi rămâne decât să mă las în seama gândurilor negre, să mă tot gândesc ziua întreagă la necazurile mele, până-mi plesneşte capul şi să nu născocesc nimic... Am nevoie de călătoria asta ca peştele de apă, ca pasărea de aer, pentru că altminteri îmi pierd minţile.

— Să-ţi dea Dumnezeu fericire şi domniei tale! răspunse jupâniţa Aleksandra.

Şi sta în faţa lui încremenită de vestea plecării, de înfăţişarea şi cuvintele lui jupân Kmicic. Pe chipul ei se citea descumpănirea şi uimirea, se vedea că încearcă să-şi revină, în timp ce se uita cu ochii larg deschişi la tânărul îndrăzneţ.

— Eu nu-ţi port supărare domniei tale... rosti după o clipă.

— De n-ar fi fost toate acestea! răspunse Kmicic. Parcă a venit un duh rău şi a aruncat între noi o mare plină de talazuri. Nu poţi să străbaţi atâta

amar de apă şi nici s-o ocoleşti... N-am făcut niciodată ce-am vrut cu adevărat, n-am ajuns unde mi-a fost voia, parcă m-a împins mereu cineva de la spate, până când ne-am rătăcit amândoi. Acu, de vreme ce nu ne vom mai vedea, e mai bine să ne strigăm de departe: „Dumnezeu să te călăuzească!” Căci trebuie să ştii, jupâniţă, că supărarea şi mânia sunt una, iar părerea de rău, alta. De mânie am scăpat, dar părerea de rău stă cuibărită în inima mea, dar nu pe domnia ta te învinuiesc. Mai ştiu şi eu pe cine şi de ce?... Cu gândurile nu ajungem la nimic, de aceea mi se pare că ne va fi mai uşor la amândoi, dacă o să ne lămurim. Domnia ta mă socoteşti un trădător... şi asta mă doare cel mai mult, pentru că, pe mântuirea sufletului meu, n-am fost şi nu voi fi trădător niciodată!

— Acum nu mai cred aşa!... spuse Oleńka.

— Cum de ai putut să crezi măcar un ceas una ca asta... Doar mă cunoşteai mai demult, ştiai că sunt în stare de orice samavolnicie, să omor cu sabia, să dau foc şi să împuşc pe cineva, dar să trădez pentru folosul meu, pentru ranguri, niciodată! Dumnezeu să mă apere şi să mă judece!... Domnia ta eşti femeie şi nu poţi pricepe în ce stă scăparea ţării, de aceea nu-ţi este îngăduit să osândeşti. De ce dar m-ai osândit?... De ce m-ai condamnat?... Dumnezeu să, te aibă în pază!... Află că scăparea este în Radziwiłł şi în suedezi, iar cine gândeşte şi mai ales face altfel, acela duce ţara la pierzanie. Dar acum nu e vremea potrivită pentru cuvântări, fiindcă trebuie să plec. Află doar că nu sunt trădător. Mai bine să pier, decât să ajung aşa ceva!... Află că m-ai dispreţuit pe

nedrept şi pe nedrept m-ai condamnat la moarte... Asta ţi-o spun sub jurământ şi înainte de plecare, ţi-o spun doar ca să adaug: te iert din toată inima, dar să mă ierţi şi tu!

Jupâniţa Aleksandra îşi revenise cu totul.

— E adevărat ce spui dumneata, că te-am bănuit pe nedrept, e vina mea, pe care o recunosc... şi mă rog de iertare...

Glasul începu să-i tremure, ochii albaştri i se umplură da lacrimi şi strigă cu înflăcărare:

— Te iert, te iert, ţi-aş ierta şi moartea mea!...

— Dumnezeu să te călăuzească şi să te îndrepte pe drumul cel bun, să te ajute să-l părăseşti pe cel pe care rătăceşti acum.

— Dă-mi pace, dă-mi pace! strigă Kmicic în grabă. Să nu ne mai certăm iarăşi. Rătăcesc sau nu, să nu mai vorbim despre asta. Să meargă fiecare pe unde crede de cuviinţă. Ce bine că am venit aici, că n-am plecat fără să-mi iau rămas bun. Dă-mi mâna, măcar acum de plecare... Asta mi-a mai rămas, pentru că mâine nu te voi mai vedea, nici poimâine, nici peste o lună, poate niciodată. Ei, Oleńka, mi se tulbură minţile... Oleńka! N-o să ne mai vedem oare niciodată?...

Lacrimi bogate se desprinseră dintre gene, rostogolindu-se ca perlele pe obraji.

— Jupâne Andrzej!... Leapădă-te de trădători... şi totul se poate întoarce!...

— Taci... taci!... răspunse Kmicic cu glasul întretăiat. Nu se poate. Nu pot... Mai bine nu mai spune nimic. Mai bine mă ucideau! Chinul ar fi fost mai mic... Pentru Dumnezeu, de ce ni se întâmplă

nouă toate astea?!... Rămâi sănătoasă!... E ultima oară... Pe urmă, moartea n-are decât să-mi închidă ochii... De ce plângi?... Nu mai plânge, că înnebunesc!...

Şi fără să-şi mai dea seama ce face, o luă în braţe cu forţa şi, cu toate că se împotrivea, o sărută pe ochi, pe gură şi i se aruncă la picioare. În cele din urmă, zvâcni ca un nebun şi, apucându-se cu mâinile de păr, se repezi afară, strigând:

— Nici dracu nu mai poate face nimic, darmite un firicel roşu?!...

Oleńka îl mai văzu pe fereastră cum încalecă în grabă pe cal, apoi cei şapte călăreţi porniră. Străjile scoţiene prezentară armele şi poarta se închise după călăreţii care pieriră printre copaci pe drumul întunecat.

Beznele nopţii se lăsară peste pământ.

Capitolul XXV

Kowno şi toate ţinuturile de pe malul stâng al Wiliei, toate drumurile, erau ocupate de vrăjmaş, aşa că jupân Kmicic, neputând să ajungă în Podlasie pe drumul mare care ducea de la Kowno la Grodno şi de acolo până la Białystok, o luă pe căi lăturalnice, de la Kiejdany în jos, de-a lungul Niewiażei, până la Niemen, pe care, trecându-l nu departe de Wilki, ajunse în olatul Troki.

Această bucată de drum, nu prea mare, o străbătu în linişte, deoarece se afla sub oblăduirea braţului lui Radziwiłł.

Târgurile şi, din loc în loc şi satele, erau ocupate

de lefegiii hatmanului sau de cete mici de raitieri suedezi, pe care prinţul îi împinsese înadins atât de departe împotriva hoardelor lui Zołtareńko, care se aflau dincolo de Wilia, ca să se ajungă mai uşor la ciocniri şi să-i dea astfel prilejul de a începe războiul.

Şi Zołtareńko ar fi fost bucuros să se ia la „sfadă” — cum zicea hatmanul — cu suedezii, dar cei pe care îi ajuta, nu vroiau să se bată cu ei, ci doreau cel puţin să amâne cât mai mult războiul; Zołtareńko primise deci poruncă aspră să nu treacă râul, iar în cazul că însuşi Radziwiłł, unit cu suedezii, avea să pornească asupra lui, trebuia să se retragă cât mai repede.

Din aceste pricini, pe malul drept al Wiliei era linişte, dar pentru că străjile cazace, de o parte, şi cele suedeze şi ale prinţului, de cealaltă, stăteau faţă în faţă, despărţite doar de apa râului, era de ajuns o singură împuşcătură de muschetă şi războiul cumplit s-ar fi dezlănţuit.

De teamă, oamenii se adăpostiseră din vreme în locuri fără primejdie. Astfel că ţara era liniştită, dar şi pustie. Pretutindeni jupân Andrzej vedea târguri părăsite, obloanele ferestrelor închise cu drugi de fier şi sate întregi fără picior de om.

Câmpurile păreau şi ele părăsite, deoarece ţăranii nu mai ridicaseră căpiţe. Oamenii simpli se adăposteau în bungetele pădurilor, unde-şi duceau tot avutul, iar şleahticii fugeau în ţinuturile electorului, deocamdată neameninţate de primejdie. Astfel că pe drumurile şi şleaurile de prin codri era o mişcare neobişnuită, fiindcă numărul fugarilor se mărea cu cei care izbuteau să treacă râul de pe

malul stâng al Wiliei, scăpând de asuprirea lui Zołtareńko.

Aceştia erau foarte mulţi, îndeosebi ţărani, căci şleahticii care nu putuseră să treacă apa fuseseră luaţi în robie sau îşi pierduseră viaţa în pragul caselor.

Jupân Andrzej întâlnea mereu grupuri întregi de ţărani cu neveste şi copii, care mânau înaintea lor turme de oi, cai şi vite. Partea aceasta a olarului Troki, care se învecina cu Prusia electorului, era bogată şi mănoasă, oamenii înstăriţi aveau ce să ascundă şi să păstreze. Iarna care se apropia nu-i speria pe fugarii care preferau să aştepte zile mai bune prin desişurile pădurii, în colibe acoperite de zăpadă, decât să moară de mâna vrăjmaşului în satele natale.

Kmicic se apropia deseori de grupurile de fugari sau de focurile care luceau noaptea în desişul pădurilor. Peste tot, unde întâlnea oameni de pe malul stâng al Wiliei, pe lângă Kowno sau mai departe, asculta povestiri înfricoşătoare despre cruzimile lui Zołtareńko şi ale celor care se uniseră cu el, care ucideau pe oricine, fără să mai ţină seama de vârstă, dacă era bărbat sau femeie. Ardeau satele, tăiau până şi copacii de prin livezi, lăsând numai pământul şi apa. Nicăieri urdiile tătarilor nu lăţiseră asemenea pustiire.

Oamenii nu numai că erau omorâți, dar înainte de a muri, îndurau chinuri înspăimântătoare. Mulţi dintre ei fugiseră cu minţile rătăcite, umplând noaptea adâncurile pădurii cu strigăte înfricoşătoare; alţii, cu toate că trecuseră Niemenul

şi Wilia, cu toate că pădurile şi mlaştinile îi despărţeau de cetele lui Zołtareńko, trăiau mereu îngroziţi în aşteptarea atacului. Mulţi îşi întindeau mâinile spre Kmicic şi însoţitorii săi de la Orsza, cerşind milă şi scăpare, ca şi când ar fi fost ameninţaţi de vrăjmaşi.

Spre ţinuturile prusiene se îndreptau şi carâte de şleahtici pline de bătrâni, femei şi copii; în urma lor veneau carele cu slujitorii, calabalâcul, rezervele de hrană şi vitele. Cu toţii erau înspăimântaţi şi copleşiţi de durere că porniseră pe drumul pribegiei.

Jupân Andrzej încerca uneori să-i liniştească pe aceşti nefericiţi, spunându-le că în curând suedezii vor trece râul şi vor alunga pe vrăjmaşul de acolo. Atunci fugarii îşi înălţau braţele spre cer şi se rugau:

— Dă-i, Doamne, sănătate şi noroc prinţului voievod, că a adus în apărarea noastră un popor cu creştere aleasă! Când vor veni suedezii, o să ne întoarcem acasă, la cenuşa noastră...

Şi pretutindeni îl binecuvântau pe prinţ. Zvonul trecea din gură în gură, vestind că de pe o zi pe alta va trece Wilia în fruntea steagurilor sale şi ale suedezilor. Fără sa-i cunoască, îi lăudau pe suedezi pentru lipsa lor de lăcomie, pentru disciplina şi felul cum se purtau cu locuitorii. Pe Radziwiłł îl numeau Gedoon al Lituaniei, Samson, izbăvitorul lor. Oamenii aceştia, care veneau din ţinuturile trecute prin foc şi sabie, îl aşteptau ca pe un mântuitor.

Ascultând binecuvântările, dorinţele şi rugile lor, Kmicic se întărea şi mai mult în credinţă faţă de Radziwiłł şi repeta în gând:

„Iată stăpânul pe care-l slujesc! Închid ochii şi

merg orbeşte după norocul lui. Uneori e înfricoşător şi de neînţeles, dar e mai deştept decât alţii, ştie mai bine ce trebuie şi numai el ne poate izbăvi.”

Gândurile îi înseninară sufletul, se simţea mai uşurat şi călărea cu mai multă plăcere, împărţindu-şi inima între dorul de Kiejdany şi nenorocirile ţării.

Dorul creştea tot mai mult. Nu aruncă panglica roşie în urma lui; la primul popas, nu stinse focul cu o căldare de apă, pentru că, mai întâi, simţea că nu va fi de nici un folos, iar în al doilea rând, nu mai voia.

— Ei, dacă ea ar fi fost aici, să audă plângerile şi gemetele oamenilor nu l-ar mai fi rugat pe Dumnezeu să mă întoarcă pe calea cea bună, n-ar mai fi crezut că sunt un rătăcit, asemenea ereticilor, care s-au lepădat de credinţa cea adevărată. Dar, nu-i nimic! Mai devreme sau mai târziu se va convinge, va cunoaşte că mintea n-a ajutat-o să priceapă... Iar atunci va fi ce-o vrea Dumnezeu. Pentru că o să ne mai întâlnim în viaţă.

Şi dorul creştea în sufletul tânărului cavaler, iar convingerea că porneşte pe drumul cel bun îi dădea o linişte pe care n-o mai cunoscuse. Zbuciumul gândurilor, suferinţa şi îndoielile se îndepărtau cu încetul. Mergea înainte, afundându-se în pădurile nemărginite aproape vesel. Nu se mai simţise atât de bine de pe vremea când venise la Lubicz, după faimoasele hărţuieli cu Chowański,

Mustăciosul Charłamp avusese dreptate că împotriva grijilor şi temerilor sufletului nu se află un leac mai bun decât călătoria. Jupân Andrzej avea o sănătate de fier, iar curajul şi plăcerea peripeţiilor îi

reveneau tot mai mult. Le bănuia, zâmbea şi gonea fără încetare, abia oprindu-se la popasurile scurte de noapte.

Înaintea ochilor o vedea mereu pe Oleńka, plânsă, tremurând în braţele lui ca o pasăre speriată, şi îşi spunea: „am să mă întorc”.

Câteodată îi apărea înainte făptura hatmanului, posomorâtă, uriaşă, ameninţătoare. Dar poate tocmai pentru că se depărta tot mai mult de el, hatmanul îi devenea din ce în ce mai drag. Până atunci se plecase în faţa lui Radziwiłł, acum începea să ţină la el. Până atunci, Radziwiłł îl purtase cu el, cum poartă sforul puternic al apei tot ce intră în albia lui; acum, Kmicic simţea că doreşte din toată inima să înoate alături de el.

De departe, uriaşul voievod creştea tot mai mult în ochii tânărului cavaler, luând proporţii supraomeneşti. Deseori, la popasurile de noapte, când jupân Andrzej închidea ochii să doarmă, îl vedea pe hatman stând pe un tron mai înalt decât vârfurile pinilor. Avea coroana pe cap, faţa de totdeauna, posomorâtă, uriaşă, spada şi sceptrul în mână, iar la picioare întreaga Republică.

Şi se pleca până la pământ înaintea măreţiei lui.

A treia zi lăsară departe, în urmă, râul Niemen şi intrară într-un ţinut acoperit de păduri şi mai dese. Pe drum întâlneau mereu grupuri întregi de fugari. Şleahticii, care nu mai erau în stare să mânuiască armele, fugeau aproape toţi în Prusia dinaintea podghiazurilor vrăjmaşe care, neţinute pe aici în frâu, ca pe malurile Wiliei, de polcurile suedeze şi ale lui Radziwiłł, năvăleau uneori în

adâncul ţării, ajungând până la hotarul ţinuturilor stăpânite de elector. Umblau după pradă.

Nu o dată păreau cete care ţineau de oştile lui Zołtareńko, în fapt însă nu recunoşteau puterea nimănui, erau adunături de jefuitori numite „facţii”, conduse de multe ori de tâlhari din partea locului. Acestea, ferindu-se să dea ochi cu oştirea sau chiar cu slujitorii de prin târguri, atacau satele mai mici, conacele şi călătorii.

Şleahticii îi nimiceau pe socoteala lor cu ajutorul slujitorilor şi împodobeau cu ei pinii de pe marginea drumului. Cu toate acestea nu era prea greu să nimereşti în pădure peste vreo ceată mai numeroasă, aşa că jupân Andrzej trebuia să fie foarte prevăzător.

Ceva mai departe însă, la Pilwiszki, pe malul Szeszupei. locuitorii stăteau liniştiţi. Cu toate acestea, târgoveţii îi povestiră lui Kmicic că numai cu câteva zile în urmă năvălise asupra stărostiei un detaşament puternic al lui Zołtareńko, de vreo cinci sute de oameni, care ar fi ucis ca de obicei oamenii şi ar fi dat foc târgului, dacă n-ar fi sosit un ajutor neaşteptat, căzut parcă din cer.

— Ne încredinţaserăm cu toţii sufletele lui Dumnezeu, spuse arendaşul hanului la care se oprise jupân Andrzej, când sfinţii părinţi ne-au trimis un steag de călăreţi. La început, credeam că sunt alţi vrăjmaşi, dar erau de-ai noştri. S-au repezit îndată asupra tâlharilor lui Zołtareńko şi într-un ceas i-au tăiat pe toţi, ajutaţi fiind şi de oamenii noştri.

— Ce steag era? întrebă jupân Andrzej.

— Dumnezeu să le dea sănătate!... N-au spus cine

sunt, iar noi n-am cutezat să-i întrebăm. Au lăsat caii să pască, au luat fân şi hrană şi au plecat.

— De unde veneau şi încotro s-au dus?

Au venit dinspre Kosłowa Ruda şi-au apucat-o spre miazăzi. Toţi cei care voiam mai înainte să fugim în pădure, ne-am răzgândit şi am rămas, fiindcă ajutorul de staroste ne-a spus că după asemenea învăţătură de minte, duşmanul nu va călca prea curând pe la noi.

Kmicic era foarte interesat de vestea bătăliei şi întrebă mai departe:

— Şi nu ştiţi cine conducea steagul?

— Nu ştim, dar pe polcovnic l-am văzut, a vorbit cu noi dimineaţa. E tânăr şi măruntac, ca un ac. Nu arată deloc ca un războinic grozav cum este...

— E Wołodyjowski! strigă Kmicic.

— Wołodyjowski sau altul, să-i fie mâinile sfinţite şi să dea Dumnezeu să ajungă hatman!

Jupân Andrzej căzu adânc pe gânduri. Se vede că mergea pe drumul pe care cu câteva zile în urmă trecuse Wołodyjowski cu oamenii din Lauda. Era în firea lucrurilor să fie aşa, întrucât amândoi se duceau în Podlasie. Lui jupân Andrzej îi trecu prin minte că, dacă se grăbea, putea să dea peste micul cavaler şi să cadă în mâinile lui, iar în asemenea împrejurare toate scrisorile lui Radziwiłł ar ajunge odată cu el în puterea confederaţilor. O întâmplare ca asta putea să-i dea peste cap însărcinările primite şi să aducă cine ştie ce pagube cauzei lui Radziwiłł. Din această pricină, jupân Andrzej hotărî să rămână câteva zile la Pilwiszki, pentru ca steagul laudanienilor să aibă vreme să se depărteze.

De altminteri, oamenii şi caii, care goniseră aproape fără oprire de la Kiejdany şi făcuseră doar popasuri foarte scurte, aveau mare nevoie de odihnă. Jupân Andrzej porunci dar oştenilor să dea jos desagii de pe cai, pentru că vor poposi mai îndelung aici.

A doua zi se convinse că procedase nu numai bine, dar şi cu înţelepciune, deoarece abia apucase să pună ceva pe el de dimineaţă, când hangiul se ivi înaintea lui.

— Aduc veste, înălţimea ta! spuse.

— Bună?

— Nici bună, nici rea; avem oaspeţi. Un alai grozav a sosit cu noaptea în cap şi s-a oprit în casa starostelui. Un polc de pedestraşi şi ce de mai călărime, carâte, de slujitori!... Oamenii credeau că a venit chiar regele.

— Care rege?

Cârciumarul începu să-şi învârte căciula în mână.

— Aşa-i, că acum avem doi regi, dar n-a venit nici unul dintre ei, ci doar prinţul comis..

Kmicic sări în picioare.

— Cum prinţul comis, prinţul Bogusław?...

— Întocmai, înălţimea ta. Vărul prinţului voievod de Wilno.

Jupân Andrzej aproape că bătu din palme de uimire.

— Ehei, atunci o sa ne întâlnim!

Înţelegând cu oaspetele lui este un cunoscut al prinţului Bogusław, se ploconi mai adânc decât în ziua dinainte şi ieşi din încăpere, iar Kmicic începu

să se îmbrace în mare grabă şi, după un ceas, se afla în faţa casei starostelui.

Tot târgul roia de oşteni. Pedestraşii îşi rezemau muschetele una de alta în piaţă; călărimea descălecase şi ocupase casele din împrejurimi. Oşteni şi curteni în straie felurite stăteau în faţa caselor sau se plimbau pe uliţă. Căpeteniile vorbeau franţuzeşte şi nemţeşte. Nicăieri nici urmă de oştean sau de mundir polonez, muschetarii şi dragonii aveau haine ciudate, altele decât cele pe care jupân Andrzej le văzuse la steagurile străine de la Kiejdany, pentru că nu erau îmbrăcaţi ca nemţii, ci după şartul franţuzesc. Cu toate acestea, oştenii, atât de arătoşi, încât oricine putea fi luat drept căpetenie, bucurară ochii lui jupân Andrzej. Căpeteniile se uitau şi ele la Kmicic cu luare-aminte, fiindcă se gătise în veşminte de brocart şi catifea, iar cei şase oameni care-l însoţeau aveau şi ei haine noi.

În curtea stărostiei umblau de colo-colo oamenii de la curte, înţoliţi cu toţii după moda franţuzească: pajii purtau berete cu pene, slujitorii caftane de catifea, iar rândaşii erau încălţaţi în cizme înalte, suedeze, cu tureatca răsfrântă.

Se vede că prinţul nu dorea să stea prea mult la Pilwiszki şi se oprise numai pentru popas, deoarece caretele nu fuseseră duse în şopron, iar rândaşii dădeau cailor să mănânce din sitele de tablă pe care le ţineau în mână.

Kmicic îi spuse căpeteniei străjerilor cine este şi de ce vine, iar acesta se duse să-l vestească pe prinţ. Se întoarse repede, după o clipă, cu ştirea că prinţul doreşte să-l vadă grabnic pe trimisul hatmanului şi,

arătându-i drumul lui Kmicic, intrară împreună în casă.

Din tindă intrară în prima sală de ospeţe, unde găsiră câţiva curteni moţăind cu picioarele întinse pe scaune; pesemne că plecaseră pe întuneric de la ultimul popas.

Înaintea uşii de la odaia vecină, căpetenia se opri şi, închinându-se în faţa lui jupân Andrzej, rosti în nemţeşte:

— Prinţul e aici.

Jupân Andrzej intră şi se opri în prag. Prinţul se afla înaintea oglinzii aşezate în colţul încăperii şi îşi privea cu atâta luare-aminte faţa proaspăt unsă cu alifie, încât nu-l văzu pe noul-venit. Doi slujitori, îngenuncheaţi înaintea lui, îi strângeau cataramele la încheietura cizmelor înalte de călătorie, în vreme ce el îşi trecea degetele prin coama bogată, retezată scurt deasupra frunţii, a perucii blonde sau, poate, a părului său.

Era un bărbat încă tânăr, de treizeci şi cinci de ani, care arăta cel mult de douăzeci şi cinci. Kmicic îi cunoştea, dar îl privise întotdeauna cu interes, mai întâi pentru faima de mare oştean, care-l înconjura pe prinţul Bogusław şi pe care şi-o dobândise mai ales în duelurile cu diferiţi magnaţi străini, iar în al doilea rând pentru înfăţişarea deosebită pe care o avea, datorită căreia cine-l vedea o dată, nu-l mai uita. Fiindcă prinţul era înalt şi bine alcătuit, dar deasupra umerilor largi se înălţa un cap atât de mititel, de parcă era al altui trup. Avea faţa deosebit de îngustă, aproape tinerească, ce nu se potrivea cu nasul mare, roman, şi ochii uriaşi de o frumuseţe şi

strălucire neasemuite, cu o privire aproape vulturească. Faţă de ochi şi de nas, restul chipului, care mai era înconjurat şi de bucle numeroase şi alungite, aproape nu se mai vedea: gura ca de copil era străjuită de o mustăcioară care abia îi acoperea buza de sus. Gingăşia pielii pomăduite îl făcea să semene cu o jupâniţă, dar în acelaşi timp cutezanţa, trufia şi siguranţa de sine, care i se citeau pe chip, nu îngăduiau să se uite că e acel cunoscut *chercheur de noises*[141], cum i se spunea la curtea franceză, omul din gura căruia cuvântul aprig ieşea cu multă uşurinţă, iar spada din teacă şi mai lesne.

În ţara nemţească, în Olanda şi în Franţa se povesteau adevărate minuni despre faptele-i războinice, certuri, peripeţii cu primejdie şi dueluri. În Olanda se aruncase în iureşul luptei între neîntrecutele polcuri ale pedestrimii spaniole şi cucerise cu propria mână flamuri şi tunuri; îi fruntea steagurilor principelui de Orania pusese mâna pe o baterie socotită de către căpetenii cu experienţă de necucerit; la Rin, conducând muschetarii francezi, împrăştiase pe cuirasierii nemţi în războiul de treizeci de ani; în Franţa îl rănise în duel pe prinţul de Fremouille, cei mai vajnic mânuitor de spadă: un alt săbier faimos, baronul von Goetz, îl rugase în genunchi să-i dăruiască viaţa: îl rănise pe baronul Grot, faptă pentru care fusese aspru dojenit de vărul Janusz, fiindcă îşi înjoseşte rangul de prinţ luptând cu oameni care nu-i erau de-o seamă; în sfârşit, în văzul întregii curţi franceze, la balul de la Louvru, îl lovise în faţă pe margraful de Rieux pentru că îi

[141] Care caută cearta (fr).

vorbise „urât”.

Duelurile pe care le avusese *incognito* prin târguri şi hanuri nu se puneau, fireşte, la socoteală.

Era plămădit dintr-un amestec de frăgezime femeiască şi curaj nebunesc. În timpul vizitelor scurte pe care le făcea în ţară din când în când, îşi petrecea timpul cu vânătorile şi procesele cu neamul Sapieha. Atunci însă pădurarii trebuiau să-i caute ursoaice cu pui, a căror îndârjire mărea primejdia, şi pe care le ataca înarmat numai cu suliţa. De altminteri, i se ura repede în ţară şi, cum am mai spus, venea foarte rar, de cele mai multe ori în timp de război; arătase o vitejie fără seamăn la Beresteczko, Mohylew şi la Smoleńsk. Lupta era viaţa lui, cu toate că mintea ageră şi mlădioasă îl făcea potrivit şi pentru zâzanii de tot felul şi şiretlicuri politiceşti.

În asemenea împrejurări era răbdător şi stăruitor, mult mai stăruitor decât în „amorurile” al căror şir lung împlinea viaţa lui Bogusław Radziwiłł. Pe la curţile pe unde umblase, era spaima bărbaţilor care aveau soţii frumoase. De aceea rămăsese până acum neînsurat, cu toate că naşterea aleasă şi averea nemărginită făceau din el una din cele mai râvnite partide din Europa. Îl peţiseră regii Franţei, Maria Ludovica din Polonia, principele de Orania şi unchiul său, electorul de Brandenburg, dar el preferase să rămână slobod.

— N-am nevoie de zestre, spuse sfidător. Cât despre mângâieri, nu duc lipsă.

Şi aşa ajunsese la vârsta de treizeci şi cinci de ani.

Stând în prag, Kmicic se uita cu interes la chipul prinţului, răsfrânt în oglindă, în vreme ce acesta îşi răsfira pe gânduri părul deasupra frunţii; în cele din urmă, când jupân Andrzej îşi drese glasul o dată, de două ori, rosti fără a întoarce capul:

— Cine-i acolo? Trimisul prinţului voievod?

— Nu sunt trimisul prinţului voievod, deşi vin de la el! răspunse Kmicic.

Prinţul îşi întoarse capul şi, zărindu-l pe tânărul arătos, înţelese dintr-o dată că nu are de-a face cu un slujitor obişnuit.

— Mă rog de iertare, jupâne cavaler, spuse îndatoritor, fiindcă cred că m-am înşelat în privinţa rangului domniei tale. Chipul domniei tale îmi pare cunoscut, deşi nu-mi aduc aminte numele. Domnia ta eşti curteanul prinţului hatman.

— Mă numesc Kmicic, răspunse jupân Andrzej, şi nu sunt curtean, ci polcovnic, de când i-am adus prinţului hatman steagul meu.

— Kmicic! strigă prinţul. Acelaşi Kmicic cunoscut din ultimul război, care l-a hăituit pe Chowański, luptând apoi pe socoteala lui?... Am auzit o mulţime de lucruri despre domnia ta.

Spunând acestea, prinţul se uită mai cu luare-aminte şi cu anume plăcere la jupân Andrzej, fiindcă judecind după cele auzite, îl socotea un om de acelaşi soi cu el.

— Şezi, jupâne cavaler, îl îndemnă. Sunt bucuros să te cunosc mai de aproape. Ce se aude la Kiejdany?

— Iată scrisoarea prinţului hatman, răspunse Kmicic.

Slujitorii, care încheiau încălţările prinţului,

ieşiră;

Bogusław rupse pecetea şi începu să citească. Curând, pe faţa lui se răsfrânse plictisul şi descurajarea. Zvârli scrisoarea, sub oglindă şi zise:

— Nimic nou!. Prinţul voievod mă sfătuieşte să mă mut în Prusia, la Tylza sau la Taurogi, ceea ce şi fac după cum vezi şi domnia ta. *Ma foi!*[142] nu-l înţeleg pe vărul meu... Îmi dă de ştire că electorul e în landul lui şi nu poate ajunge în Prusia din pricina suedezilor, dar în acelaşi timp îmi scrie că i se face părul vâlvoi că nu mă înţeleg cu el cu privire la de *succursu* sau *de receptu*[143]. Păi, ce pot să fac eu? Dacă electorul nu poate veni din pricina suedezilor, trimisul meu cum va izbuti să se strecoare până la el? Am stat în Podlasie, fiindcă n-am avut ce face. Îţi spun, jupâne cavaler, că m-am plictisit îngrozitor. Urşii din împrejurimile Tykocinului i-am vânat pe toţi; femeile duhnesc a cojoc şi nările mele nu pot suferi mirosul ăsta... Dar, jupâne cavaler, domnia ta înţelegi franţuzeşte sau nemţeşte?

— Înţeleg nemţeşte, răspunse Kmicic.

— Slavă Domnului!... Am să vorbesc atunci nemţeşte, fiindcă mi se umflă buzele din pricina limbii de aici.

Prinţul îşi scoase înainte buza de jos şi o atinse uşor cu degetele, vrând parcă să se convingă dacă nu se umflase intr-adevăr sau nu crăpase, apoi se uită în oglindă şi vorbi mai departe:

— Mi-a ajuns la ureche că nu departe de Łuków,

---

[142] Aici, pe legea mea (fr.).

[143] Aici, înaintare sau retragere (lat.).

şleahticul Skrzetuski are o soţie foarte frumoasă. Nu e prea aproape!... Am trimis totuşi oameni s-o răpească şi să mi-o aducă... Când colo, n-ai să mă crezi, jupâne Kmicic, n-au găsit-o acasă!

— Din fericire, spuse jupân Andrzej, fiindcă e soţia unui cavaler vrednic, luptător vestit de la Zbaraż, care s-a furişat printre gloatele lui Chmielnicki.

— Soţul a fost împresurat la Zbaraż, iar eu aş fi împresurat-o pe soţie la Tykocin... Domnia ta gândeşti că s-ar fi apărat cu tot atâta îndârjire?

— La asemenea împresurare, luminăţia ta, n-ai nevoie de sfatul de război, socot dar că nu ai trebuinţă nici de părerea mea! răspunse Kmicic apăsat.

— E adevărat, n-are rost să mai vorbim despre asta, răspunse prinţul. Să revenim la treburile noastre! Domnia ta mai ai şi alte scrisori?

— Ce-am avut pentru luminăţia ta, ţi-am dat: mai am una pentru regele suedez. Luminăţia ta, nu ai ştiinţă unde poate fi găsit?

— Habar n-am. De unde să ştiu eu? La Tykocin nu este, poţi să fii sigur, fiindcă dacă ar fi venit măcar o dată acolo, s-ar fi lepădat de toată Republica. Varşovia a căzut în mâinile suedezilor, cum v-am mai scris, dar nici acolo n-o să-l găseşti pe rege. Trebuie să fie lângă Cracovia sau chiar în Cracovia, dacă n-a pornit până acum spre Prusia regală. La Varşovia o să le afli pe toate. După părerea mea, Carol Gustav trebuie să se gândească la oraşele prusiene, pentru că nu poate să le lase înapoia lui. Cine ar fi crezut că atunci când toată Republica îşi părăseşte stăpânul,

când toţi şleahticii se cunosc cu suedezii, când ţinuturile se predau unele după altele, tocmai oraşele prusiene, numai nemţi şi protestanţi, să nu vrea să audă de suedezi şi să se pregătească de luptă. Ei vor să rămână credincioşi, să scape Republica şi să-l păstreze pe Jan Kazimierz! Când am început treaba asta, gândeam că va fi altfel, că ei vor fi cei dintâi care ne vor ajuta, pe noi şi pe suedezi, să îmbucătăţim pita pe care voi o numiţi Republică. Dar nici gând! Norocul nostru că prinţul elector veghează asupra lor. Le-a făgăduit ajutor împotriva suedezilor, dar locuitorii din Gdańsk n-au încredere în el, spunând că se vor descurca şi singuri...

— Asta se ştia şi la Kiejdany, spuse Kmicic.

— Dacă n-au destule forţe, oricum au miros bun, urmă prinţul, râzând, pentru că unchiului elector îi pasă de Republică, socotesc, tot atâta cât îmi pasă mie şi prinţului voievod de Wilno.

— Luminăţia ta, îngăduie-mi să mă împotrivesc, nu se putu stăpâni Kmicic. Prinţul voievod de Wilno are în vedere numai Republica, pentru care e gata oricând să-şi dea ultima suflare şi să-şi verse ultima picătură de sânge.

Prinţul Bogusław izbucni în râs.

— Eşti tânăr, cavalere, eşti prea tânăr! Dar să lăsăm asta! Unchiul elector nu vrea decât să pună mâna pe Prusia regală şi numai în acest scop le oferă ajutorul său. După ce se vor afla în stăpânirea lui şi va aşeza garnizoane în toate oraşele, a doua zi va fi gata să se înţeleagă cu suedezii, ba chiar cu turcii şi cu diavolul. Dacă suedezii i-ar mai da încă o bucăţică din Wielkopolska, i-ar ajuta din răsputeri să

cucerească restul ţării. Numai că suedezii ar vrea şi ei să pună stăpânire pe Prusia şi de aici neînţelegerile dintre ei şi elector.

— Sunt tare uimit de vorbele luminăţiei tale! spuse Kmicic.

— În Podlasie, răspunse prinţul, îmi venea să urlu că trebuie să stau atâta vreme cu mâinile încrucişate... Dar ce puteam să fac? M-am înţeles cu prinţul voievod că eu nu voi trece pe faţă de partea suedezilor, până când nu se vor limpezi lucrurile în Prusia. Şi pe bună dreptate, deoarece în acest fel rămâne o portiţă de scăpare. Am trimis în mare taină olăcari la Jan Kazimierz să-i dea de ştire că sunt gata să chem şleahticii la oaste în Podlasie, dacă-mi trimite poruncă. Regele, ca regele, poate că s-ar fi lăsat dus de nas, dar pesemne că regina nu are încredere în mine şi l-a sfătuit să nu facă nimic. Dacă n-ar fi fost femeia asta, astăzi m-aş fi aflat în fruntea tuturor şleahticilor din Podlasie, iar confederaţii aceia, care pustiesc acum moşiile prinţului Janusz, n-ar fi avut încotro şi ar fi trebuit să vină sub conducerea mea. M-aş fi declarat partizan al lui Jan Kazimierz, iar în fapt, având puterea în mână, m-aş fi târguit cu suedezii. Dar femeia asta le ştie pe toate şi e în stare să ghicească şi cel mai tainic gând. Ea e adevăratul rege! Are mai multă minte în degetul cel mic decât Jan Kazimierz în tot capul lui.

— Prinţul voievod... începu Kmicic.

— Prinţul voievod, îl întrerupse Bogusław nerăbdător, întârzie mereu cu sfaturile lui; în fiecare scrisoare îmi scrie: „fă aşa, fă pe dincolo”, când eu i-am luat-o demult înainte. Afară de asta, prinţul

voievod îşi pierde capul... Ascultă şi domnia ta, cavalere, ce-mi mai scrie... Prinţul luă hârtia şi începu să citească cu voce tare: „Pe drum fii, domnia ta, cu multă prevedere şi gândeşte-te să-i împrăştii pe confederaţii aceia care s-au răsculat împotriva mea şi îşi fac de cap în Podlasie, ca să nu se ducă la rege. Se pregătesc să atace Zabłudów, iar acolo berea e foarte tare; când se vor îmbăta, să-i căsăpească gazdele la care vor fi cartiruiţi! Pentru că altceva mai bun nici nu merită; luându-le *capita*[144], ceilalţi se vor împrăştia.”

Bogusław aruncă iarăşi scrisoarea pe masă.

— Ascultă, jupâne Kmicic, rosti, aşadar, eu trebuie să plec în Prusia şi, în acelaşi timp, să pun la cale măcelul de la Zabłudów. Să mă prefac că sunt sprijinitorul lui Jan Kazimierz şi iubitor de ţară şi să-i spârcuiesc pe oştenii care nu vor să-l vândă pe rege şi Republica? Are vreun înţeles? Se leagă oare una de alta? *Ma foi,* prinţul hatman îşi pierde capul. Nu prea demult, când veneam spre Pilwiszki, am întâlnit un steag răzvrătit care se îndrepta spre Podlasie. L-aş fi făcut bucuros harcea-parcea, fie şi numai pentru plăcerea mea, dar atâta vreme cât pe faţă mai sunt partizanul suedezilor, iar unchiul elector rămâne, chipurile, alături de oraşele suedeze, deci ţine cu Jan Kazimierz, nu pot să-mi îngădui asemenea bucurie, pe legea mea, nu pot... Ce-am putut să fac, a fost să mă port îndatoritor cu acei răzvrătiţi, cum s-au purtat şi ei, bănuindu-mă într-adevăr că sunt înţeles cu hatmanul, dar neavând dovada negru pe alb.

144

Prinţul se aşează mai bine în jilţ. Îşi întinse picioarele şi, împreunându-şi fără grijă mâinile sub cap, repetă:

— Ehei, învălmăşite mai sunt lucrurile în Republica asta a voastră, tare învălmăşite!... Una la fel nu se mai află în toată lumea!...

Apoi tăcu un răstimp. Se vede că-i trecea ceva prin gând, fiindcă se lovi cu palma peste perucă şi întrebă:

— Domnia ta nu te duci în Podlasie?

— Ba mă duc! răspunse Kmicic. Trebuie să mă duc, pentru că am o scrisoare cu porunci către Harasimowicz, ajutorul starostelui de Zabłudów.

— Pentru Dumnezeu! sări prinţul. Harasimowicz e aici, cu mine. Cară avutul hatmanului în Prusia, fiindcă ne temeam că va încăpea pe mâna confederaţilor. Aşteaptă, domnia ta, poruncesc să-l cheme numaidecât.

Prinţul chemă slujitorul şi-i dădu poruncă să-l aducă pe ajutorul de staroste, apoi spuse:

— Se potriveşte de minune! Scapi de o parte din drum... Deşi... poate că ar fi fost mai bine să te duci în Podlasie, deoarece printre capii confederaţiei se află şi o rudă a ta... Ai fi putut să-l câştigi de partea noastră.

— N-aş fi avut când, zise Kmicic, fiindcă mă grăbesc să ajung la regele Suediei şi la jupân Lubomirski.

— Ai scrisori şi pentru mareşalul coroanei? Ei, ghicesc eu despre ce e vorba... Odinioară mareşalul se gândea s-o peţească pe fiica lui Janusz pentru fiul său... Nu cumva hatmanul vrea să înceapă

negocierile pe ocolite?
— Chiar despre asta-i vorba.
— Sunt amândoi nişte copii... Hm, e o însărcinare gingaşă, întrucât nu se cuvine ca hatmanul să-l roage primul. Pe urmă...
Prinţul îşi încruntă sprâncenele.
— Pe urmă, n-o să se aleagă nimic din toate astea. Fiica prinţului hatman nu e de nasul lui Herakliusz. Ţi-o spun eu! Prinţul hatman trebuie să înţeleagă că averea lui se cuvine să rămână în mâinile unui Radziwiłł.
Kmicic privea uimit la prinţul care mergea cu paşi tot mai grăbiţi prin încăpere. Deodată, se opri înaintea lui jupân Andrzej şi zise:
— Dă-mi cuvântul de cavaler că-mi vei spune numai adevărul! Vreau să te întreb ceva.
— Luminăţia ta, răspunse Kmicic, mint numai aceia care se tem, iar eu nu mă tem de nimeni.
— Prinţul voievod nu ţi-a poruncit cumva să păstrezi taină în privinţa negocierilor cu Lubomirski?
— Dacă-mi poruncea, nici n-as fi pomenit de jupân Lubomirski.
— Ar fi putut să-ţi scape fără să vrei. Dă-ţi cuvântul!
— Mi-l dau, consimţi Kmicic, împreunându-şi sprâncenele.
— Mi-ai luat o piatră de pe inimă, fiindcă o clipă am crezut că prinţul voievod face un joc dublu şi cu mine.
— Luminăţia ta, nu pricep
— În Franţa n-am vrut să mă căsătoresc cu fiica lui de Rohan, de alte aproape treizeci de prinţese

care m-au petit, nu mai vorbesc... Ştii oare de ce?

— Nu ştiu.

— Fiindcă m-am înţeles cu prinţul voievod ca fata şi averea lui să crească pentru mine. Ca slugă credincioasă a casei Radziwiłł, trebuie să le ştii pe toate.

— Mulţumesc pentru încredere. Dar luminăţia ta greşeşti... Nu sunt sluga casei Radziwiłł.

Bogusław deschise ochii larg.

— Atunci ce eşti?

— Nu sunt curtean, sunt polcovnic la porunca hatmanului şi în plus ruda prinţului voievod.

— Ruda?

— Am legături de sânge cu neamul Kiszka, iar hatmanul s-a născut dintr-o Kiszczankă.

Prinţul Bogusław se uită o clipă la Kmicic, pe faţa căruia apăru o roşeaţă uşoară. Îi întinse brusc mâna și-i zise:

— Iartă-mă, vere, se cuvine să te firitisesc pentru asemenea înrudire.

Cuvintele din urmă fură rostite cu o bună-cuviinţă nepăsătoare, care-l îndurera pe jupân Andrzej. Obrajii i se roşiră şi mai mult. Era gata să răbufnească, dar se deschide uşa şi Harasimowicz se arătă în prag.

— Ai o scrisoare, domnia ta, îl întâmpină prinţul Bogusław.

Harasimowicz se înclină prinţului, apoi lui jupân Andrzej care-i întinse scrisoarea prinţului.

— Citeşte, domnia ta! porunci prinţul Bogusław.

Harasimowicz începu să citească.

„Jupâne Harasimowicz, a venit vremea să-ţi

dovedeşti credinţa şi bunăvoinţa faţă de stăpânul tău. Toţi banii pe care poţi să-i strângi domnia ta la Zabłudów şi jupân Przyński la Orzeł...”

— Pe jupân Przyński l-au tăiat confederaţii la Orzeł, îl întrerupse prinţul, tocmai de aceea spală putina şi jupân Harasimowicz...

— Ajutorul de staroste se înclină şi citi mai departe: *„...şi jupân Przyński la Orzeł, din dările publice, biruri sau arenzi....”*

— Au căzut în mâna confederaţilor... îl întrerupse iarăşi prinţul Bogusław.

— *„...trimite-mi-i cât mai degrabă,* citi mai departe Harasimowicz. *Poţi să zălogeşti vecinilor sau târgoveţilor niscaiva sate, luând cât mai mulţi bani pentru ele; dă-ţi silinţa să faci rost de ei cum poţi şi să mi-i trimiţi. Caii şi toate lucrurile de preţ care se află acolo, policandrul cel mare de la Orzeł şi celelalte, icoane şi podoabe, dar mai ales tunurile din tinda cetăţii, trimite-le vărului meu, prinţul, pentru că trebuie să ne temem de jefuitori!..”*

— Iar a întârziat cu sfaturile, fiindcă tunurile sunt cu mine! spuse prinţul.

„...Dacă afeturile sunt prea grele, ia numai ţevile şi acopere-le, ca să nu se ştie ce duci. Iar lucrurile să le treci cât mai repede în Prusia, ferindu-te de acei trădători care, răzvrătind oştirea, îmi calcă stărostiile...”

— Asta-i prea adevărat! Le storc ca pe caş! îl întrerupse prinţul din nou.

„...îmi calcă stărostiile şi se pregătesc să năvălească la Zabłudów, ducându-se la rege. E greu să te baţi cu ei, pentru că sunt destul de mulţi, aşa

că ori îi laşi să intre, îi îmbeţi frumuşel şi noaptea le tai gâtul — poate s-o facă fiecare gazdă — ori îi otrăveşti cu bere tare sau îţi tocmeşti o ceată de ucigaşi, ceea ce nu-i prea greu acolo, care să-i vâneze unul câte unul...”

— Ei, nimic nou! spuse prinţul Bogusław. Jupâne Harasimowicz, poţi să mergi mai departe cu mine...

— Mai e un adaos, răspunse ajutorul de staroste. Şi citi cele ce urmează:

„...Vinul, dacă nu poţi să-l iei cu tine, fiindcă pe aici ducem mare lipsă, vinde-l îndată cu bani gheaţă...”

Jupân Harasimowicz se întrerupse şi se luă cu mâinile de păr:

— Pentru Dumnezeu, vinul se află la o jumătate de zi în urma noastră şi mai mult ca sigur că a căzut în mâinile steagului acela de răzvrătiţi, care a trecut pe lângă noi. Ne vor păgubi de vreo mie de zloţi de aur. Luminăţia ta, să pui mărturie că mi-ai poruncit să aştept până când încarcă butoaiele!

Spaima lui jupân Harasimowicz ar fi fost şi mai mare, dacă l-ar fi cunoscut pe jupân Zagłoba şi ar fi ştiut că se afla tocmai în steagul cu pricina. În acest timp, prinţul Bogusław izbucni în râs şi spuse:

— Să-l bea sănătoşi! Citeşte mai departe! *„...Dacă nu vei găsi cumpărător...”* Prinţul Bogusław mai să se înece de râs.

— S-a şi găsit, zise, dar va trebui să i-l dai pe datorie.

„...Dacă nu vei găsi cumpărător, citi Harasimowicz cu glasul jalnic, *atunci îngroapă-l în pământ, dar fără să se vadă, şi să nu ştie de asta mai*

mult de doi oameni. La Zabłudów şi la Orzeł să laşi câte un butoi din cel mai bun şi mai dulce, la care s-ar putea lacomi, şi să pui otravă multă, ca măcar căpeteniile să crape; atunci se vor împrăştia şi oştenii. Pentru Dumnezeu, slujeşte-mă cu credinţă şi în taină, pentru mila lui Dumnezeu!... Arde scrisoarea şi repede-mi pe oricine cu ştiri. Fie că vor găsi singuri vinul şi-l vor bea, fie că îl vor căpăta în dar...”

Ajutorul de staroste sfârşi de citit şi îşi aţinti privirea asupra prinţului Bogusław, aşteptând parcă porunci, dar acesta zise:

— Văd că vărul meu se gândeşte prea mult la confederaţi, păcat însă că e prea târziu, ca de obicei!... Dacă i-ar fi venit gândul ăsta cu două săptămâni în urmă, ori măcar cu o săptămână, am fi putut să încercăm. Acum du-te, jupâne Harasimowicz, că nu mai am trebuinţă de domnia ta.

Harasimowicz se înclină şi ieşi.

Prinţul Bogusław se opri înaintea oglinzii şi începu să-şi privească chipul cu luare-aminte, mişcându-şi uşor capul spre dreapta şi la stânga; aci se depărta de oglindă, aci se apropia, clătinându-şi buclele şi uitându-se cu coada ochiului, fără să-l ia în seamă pe Kmicic care stătea cu spatele la fereastră.

Dacă ar fi aruncat fie şi o singură privire pe faţa lui alpin Andrzej, ar fi priceput că în sufletul tânărului trimis se petrecea ceva ciudat, deoarece chipul lui Kmicic pălise, fruntea i se îmbrobonase de sudoare, iar mâinile îi tremurau spasmodic. Se ridică de pe scaun şi se aşează iarăşi, ca un om care se luptă cu sine, stăpânindu-se să nu izbucnească de mânie

sau deznădejde. În cele din urmă, trăsăturile i se destinseră; îşi poruncise pesemne cu toată puterea voinţei să se liniştească şi îşi recăpătase sângele rece.

— Luminăţia ta, rosti, din încrederea pe care mi-o arată prinţul hatman poţi să vezi că nu-mi ascunde nimic. Sunt cu sufletul şi avutul pentru cauza lui; alături de norocul luminăţiilor voastre, poate că va creşte şi al meu, de aceea vă voi urma oriunde... Sunt în stare de orice! Dar cu toate că slujesc de multă vreme şi am de-a face cu treburile luminăţiilor voastre, mintea mea slabă nu poate să cuprindă şi să înţeleagă toate planurile.

— Şi ce doreşti, jupâne cavaler, sau mai degrabă, chipeşule văr? întrebă prinţul.

— Luminăţia ta, te rog să mă lămureşti şi pe mine, fiindcă mi-ar fi ruşine să nu învăţ nimic trăind alături de asemenea cârmuitor. Nu ştiu dacă luminăţia ta ai să binevoieşti să-mi spui adevărul.

— Asta atârnă de întrebările domniei tale şi de voinţa mea, răspunse Bogusław, uitându-se mereu în oglindă.

Ochii lui Kmicic străluciră o clipă, dar vorbi liniştit mai departe:

— Iată despre ce e vorba. Prinţul voievod de Wilno îşi sprijină toate faptele pe binele şi mântuirea Republicii. Vorbeşte mereu numai de Republică. Binevoieşte, luminăţia ta, şi spune-mi şi mie care-i adevărul; prinţul hatman se preface de nevoie sau nu urmăreşte într-adevăr decât binele Republicii?...

Bogusław aruncă spre jupân Andrzej o privire fugară, cercetătoare.

— Şi dacă ţi-aş răspunde că se preface, ne-ai mai ajuta?

Kmicic ridică din umeri cu nepăsare.

— Ba bine că nu! Am spus doar că norocul meu va creşte alături de luminăţiile voastre. De aceea mi-e tot una!

— Ai să ajungi om mare! Să nu uiţi că eu ţi-am prezis-o. Dar de ce vărul meu n-a vorbit niciodată pe faţă cu domnia ta?

— Ştiu şi eu? Poate pentru că e un om mai închis sau poate pentru că n-a venit vorba de asta!

— Ai mintea ageră, cavalere, fiindcă e prea adevărat că e ascuns şi nu-şi deschide sufletul în faţa oricui. Pe legea mea! Aşa-i firea lui. Câteodată şi faţă de mine, când se ia cu gândurile, începe să-şi umfle vorbele cu dragostea de ţară. Abia când vede că încep să râd, îşi ia seama. Adevărat! Adevărat!

— Aşadar se preface numai? întrebă Kmicic.

Prinţul întoarse scaunul, se aşeză călare pe el şi, sprijinindu-se cu mâinile de spătar, tăcu o vreme, şovăind parcă, apoi spuse:

— Ascultă, jupâne Kmicic! Dacă Radziwiłłii ar trăi în Spania, în Franţa sau în Suedia, unde fiul urmează tatălui şi unde dreptul regelui vine drept de la Dumnezeu, atunci, fără să punem la socoteală războaiele civile, stingerea neamului regal sau alte întâmplări neobişnuite, ne-am sluji fără îndoială regele şi ţara, mulţumindu-ne cu dregătoriile cele mai înalte care se cuvin neamului şi avuţiei noastre. Dar aici, în această ţară, în care regele nu are de partea lui dreptul lui Dumnezeu, fiind ales de

şleahtici, în care totul depinde de *in liberis suffragiis*[145], ne-am pus cu drept cuvânt întrebarea: de ce trebuie să domnească Waza şi nu Radziwiłł? Măcar Waza se trage dintr-un neam de regi, dar cine poate să ştie dacă, după Waza, şleahticilor nu le va trăsni prin cap să aşeze în jilţul regal şi cel de mare prinţ fie şi pe jupân Harasimowicz, pe jupân Mieleszko sau pe jupân Piegłasiewicz din Psia Wólka. Ptiu! Sau mai ştiu eu pe cine?... Iar noi, Radziwiłłii, şi principii imperiului nemţesc, avem să pupăm mai departe mâna măriei sale Piegłasiewicz?... Ptiu, pe toţi dracii, cavalere, e vremea să sfârşim cu această stare de lucruri!... Pe când nemţii? Câţi principi de sânge, având în vedere averea lor, n-ar putea fi ajutor de staroste la noi. Şi doar sunt prinţi de sânge, poartă coroane pe cap şi ocupă locurile dinaintea noastră, deşi le-ar sta mai bine să ne ţină poala mantiei.

Prinţul se înflăcără, se sculă de pe scaun şi începu să se plimbe prin încăpere.

— Fireşte, vom întâmpina multe greutăţi şi piedici, îşi urmă vorba, deoarece Radziwiłłii din Olyka şi Nieśwież nu vor să ne ajute. Ştiu că prinţul Michał i-a scris vărului meu că ar fi mai bine să ne gândim la rantia de tort decât la mantia de gală. N-are decât sa se gândească el la rantie şi căinţă, să stea în cenuşă şi să-i tăbăcească iezuiţii pielea cu gârbaciul: dacă el se mulţumeşte să fie stolnic, n-are decât să taie claponi vrednici toată viaţa-i cinstită până când o muri! O să ne descurcăm fără ei şi n-o să ne descurajăm, pentru că acum e timpul potrivit.

[145] Votul liber (lat.).

Republica o s-o ia dracu, e atât de vlăguită şi a căzut atât de jos, încât nu mai e în stare să se împotrivească nimănui. Toţi dau buzna pe la hotare ca printr-un gard rupt. Ceea ce s-a întâmplat cu suedezii, nu s-a mai pomenit de când lumea. Noi, jupâne cavaler, putem într-adevăr să cântăm *Te Deum laudamus!,* dar asemenea lucru nu s-a mai auzit... Năvălitorul încalcă ţara, năvălitor bine cunoscut prin lăcomia lui, şi nu numai ei nu întâmpină împotrivire, dar toţi îşi părăsesc fostul stăpân şi se grăbesc spre altul nou: *magnates* şi şleahtici, oştirea, cetăţi şi oraşe, cu toţii!... fără ruşine, fală şi cinste!... Asemenea pildă nu se mai află în toată istoria! Ptiu! Ptiu! Jupâne cavaler, nemernicii trăiesc în ţara noastră fără conştiinţă şi ambiţie!... O ţară ca asta mai poate să dureze? S-au lăcomit la bunăvoinţa suedezului! O să se sature de atâta bunăvoinţă. În Wielkopolska, suedezii au început să le strivească şleahticilor degetele în cocoşul muschetelor!... Şi aşa se va întâmpla în toate părţile, altfel nu se poate, fiindcă un norod ca ăsta trebuie să piară, trebuie să ajungă de râsul şi în slujba vecinilor!...

Kmicic pălea tot mai mult şi se ţinea în frâu să nu izbucnească furios, dar prinţul, luat de înflăcărare, se îmbăta de vorbele şi înţelepciunea proprie şi continua fără să mai ia seama la ascultătorul său:

— În ţara asta, jupâne cavaler, este obiceiul ca, atunci când cineva e pe moarte, rudele să-i smulgă perna de sub cap în ultima clipă, ca să nu se chinuie prea mult. Eu şi prinţul voievod de Wilno am hotărât

să facem acest bine Republicii. Dar pentru că o mulţime de păsări răpitoare pândesc moştenirea, iar noi nu putem să punem mâna pe tot, vrem să ne revină o parte cât mai mare cu putinţă. Ca rude, avem acest drept. Dacă n-am izbutit să te fac să înţelegi cu ajutorul acestei asemuiri, am să-ţi spun altfel. Republica e o bucată de postav roşu de care trag suedezii, Chmielnicki, hiperboreii, tătarii, electorul şi ceilalţi vecini. Eu şi prinţul voievod de Wilno ne-am spus că din acest postav trebuie să ne rămână şi nouă măcar atâta cât să ne ajungă pentru mantie, iată de ce nu-i împiedicăm pe alţii, ba din contră, tragem şi noi cât putem. Chmielnicki n-are decât să rămână în Ucraina, suedezii să se răfuiască cu brandenburghezii pentru ţinuturile prusiene şi cele din Wielkopolska. Małopolska s-o ia Rakoczi sau altcineva, dar Lituania trebuie să rămână prinţului Janusz, iar prin fiica lui, mie!

Kmicic se ridică deodată.

— Mulţumesc, luminăţia ta, asta am vrut să ştiu!

— Pleci, jupâne cavaler?

— Întocmai.

Prinţul se uită mai cu luare-aminte la Kmicic şi abia în clipa aceea văzu cât era de palid şi de revoltat.

— Ce ai, jupâne Kmicic? îl întrebă. Arăţi ca Piotr…

— M-a doborât osteneala şi mi se învârte capul. Rămâi sănătos, luminăţia ta! Înainte de plecare am să viu să-mi iau rămas bun.

— Să te grăbeşti, fiindcă după-amiază plec şi eu.

— Am să viu cel mult după vreun ceas.

Spunând acestea, Kmicic se înclină şi ieşi.

În odaia alăturată, slujitorii se ridicară la vederea lui, dar el trecu buimac pe lângă ei fără să se uite la nimeni, în prag se luă cu amândouă mâinile de păr şi începu să repete aproape gemând:

— Isuse din Nazaret, rege al ovreilor! Isuse, Mărie, sfinte Iosife!

Trecu clătinându-se prin curte pe lângă straja alcătuită din şase halebardieri. La poartă îl aşteptau oamenii lui în frunte cu vagmistrul Soroka.

— După mine! porunci Kmicic.

Şi porni prin târg spre han.

Soroka, vechi oştean al lui Kmicic, care-l cunoştea de minune, înţelese îndată că se petrecea ceva ciudat cu tânărul polcovnic.

— Luaţi aminte! le spuse încet celorlalţi. Vai de cel asupra căruia se va descărca mânia lui!

Oştenii grăbeau în tăcere, iar Kmicic nu mergea, ci aproape alerga înainte, dând din umeri şi repetând cuvinte fără şir.

La urechea lui Soroka ajungeau doar vorbe fără legătură: „Otrăvitori, sperjuri, trădători... Nelegiuit şi trădător... Amândoi sunt la fel...”

Apoi jupân Kmicic începu să-şi pomenească vechii tovarăşi. Numele lui Kokosiński, Kulwiec, Ranicki, Rekuć şi altele îi ieşeau din gură unul după altul. De câteva ori îşi aduse aminte şi de Wołodyjowski. Soroka asculta cu uimire şi se îngrozea tot mai mult, spunându-şi în gând: „Aici va curge sânge... Altfel nu se poate...”

Ajunseră la han. Kmicic se încuie îndată în odaia lui şi vreun ceas nu mai dădu nici un semn de viaţă.

În acest timp, oştenii strânseră lucrurile şi puseră şeile pe cai.

Soroka le spuse:

— Nu strică să fim pregătiţi pentru orice.

— Noi suntem gata! răspunseră săbierii, mişcându-şi mustăţile.

În curând se arătă că Soroka îl cunoştea într-adevăr bine pe polcovnicul său, fiindcă Kmicic se ivi deodată în tindă, fără căciulă, numai în cămaşă şi nădragi:

— Puneţi şeile pe cai! Răcni.

— Le-am pus!

— Strângeţi lucrurile!

— Le-am strâns!

— Un ducat de căciulă! strigă tânărul polcovnic care, cu tot zorul şi clocotul din suflet, băgă de seamă că oştenii aceştia îi ghiceau gândurile numaidecât.

— Mulţumim, înălţimea ta! strigară toţi în cor.

— Doi oameni să ia caii de povară şi să plece îndată din târg spre Dębowa. Prin târg să meargă încet, iar de la margine să pornească în goană şi să nu se oprească până în pădure.

— La poruncă!

— Ceilalţi patru să încarce puştile cu sfărâmături de fier. Pentru mine înşeuaţi doi cai, ca să am unul gata pregătit.

— Am ştiut eu că se va întâmpla ceva! mormăi Soroka.

— Şi acum, vagmistrul la mine! strigă Kmicic.

Şi aşa, dezbrăcat, numai în nădragi şi cu cămaşa desfăcută la piept, ieşi din tindă, urmat de Soroka

care-şi holbase ochii de mirare; aşa ajunseră la fântâna cu cumpănă din curtea hanului. Aici Kmicic se opri şi, arătându-i ciutura legată de cumpănă, îi spuse:

— Toarnă-mi apă pe cap!

Vagmistrul ştia din experienţă cât de primejdios era să întrebe de două ori care-i porunca, aşa că puse mâna pe prăjină şi cufundă ciutura în apă, apoi o scoase în grabă şi, apucând-o de toartă, o vărsă în capul lui jupân Andrzej care începu să forăie şi să împroaşte apa în jurul lui ca o balenă şi, după ce îşi netezi pârul ud cu palmele, strigă:

— Încă una!

Soroka repetă treaba o dată, de două ori, aruncând apa cu toată puterea, ca şi când ar fi vrut să stingă o vâlvătaie.

— Ajunge, spuse Kmicic în sfârşit Hai cu mine să mă ajuţi să-mi pun hainele!

Şi porniră amândoi spre han.

În poartă se întâlniră cu doi din oamenii lor care plecau cu caii de povară.

— Prin târg mergeţi încet, iar de la margine în galop! repetă Kmicic porunca.

Şi intră în odaie.

După o jumătate de ceas, se arătă iarăşi îmbrăcat şi gata de drum; purta cizme din piele de căprioară şi o tunică de elan strânsă pe trup cu o cingătoare de piele, în care îşi înfipsese un pistol cu ţeava retezată.

Oştenii văzură, de asemenea, că de sub tunică îi ieşeau marginile cămăşii de zale, de parcă pleca la bătălie. Sabia era şi ea prinsă mai sus, ca să-i fie mai

uşor să apuce mânerul; faţa îi era liniştită, dar aspră şi ameninţătoare.

Aruncând o privire cercetătoare asupra oştenilor să vadă dacă erau gata şi înarmaţi cum trebuie, încalecă şi ieşi din han, nu înainte de a-i da hangiului un ducat.

Soroka mergea alături de el, ceilalţi trei în spate, aducând şi calul de rezervă. Ajunseră curând în piaţa care mişuna de oştenii lui Bogusław. Din frământarea lor, se vedea că primiseră poruncă să se pregătească de drum. Călăreţii strângeau chingile şi puneau căpeţele cailor, iar pedestrimea îşi lua muschetele rezemate una de alta înaintea caselor, în timp ce la care se înhămau caii.

Kmicic îşi reveni din îngândurare.

— Ascultă, bătrâne, îi spuse lui Soroka, mi se pare că de la casa starostelui drumul merge înainte şi nu mai trebuie să ne întoarcem prin piaţă.

— Dar încotro mergem, jupâne polcovnic?

— Spre Dębowa!

— Atunci, din piaţă trebuie să trecem pe lângă casa starostelui. Piaţa va rămâne în urma noastră.

— Bine! răspunse Kmicic.

Apoi murmură de unul singur cu jumătate de glas:

— Ei, dacă mai erau în viaţă şi ceilalţi! Am prea puţini oameni pentru asemenea treabă!

Trecură prin piaţă şi cotiră spre stărostia care se afla la vreo sută de paşi lângă drum.

— Stai, porunci deodată Kmicic.

Oştenii se opriră, iar el se întoarse spre ei

— Sunteţi gata să muriţi? întrebă scurt.

— Suntem gata! răspunseră săbierii din Orsza într-un glas.
— Am intrat noi şi între fălcile lui Chowański şi tot nu ne-a mâncat... Ţineţi minte?
— Ţinem!
— Astăzi va trebui să facem un lucru mare... Dacă izbutim, milostivul nostru rege va face din noi magnaţi puternici... V-o făgăduiesc!... Iar dacă nu vom izbuti, veţi fi traşi în ţeapă!
— De ce să nu izbutim? zise Soroka, ai cărui ochi sticliră ca ai lupului.
— Vom izbuti! repetară ceilalţi trei: Bilous, Zawratyński şi Lubieniec.
— Trebuie să-l răpim pe prinţul comis! le spuse Kmicic şi tăcu, vrând să vadă impresia pe care o făcea asupra oştenilor asemenea gând nebun. Dar tăcură şi ei, uitându-se la el ca la un soare; doar mustăţile li se mişcau avan, iar chipurile deveneau ameninţătoare şi hoţeşti.
— Ţeapă e mai aproape decât răsplata! îi preveni Kmicic.
— Suntem prea puţini! mormăi Zawratyński.
— O să fie mai greu decât cu Chowański! adăugă Lubieniec.
— Toţi oştenii, sunt în piaţă, iar la stărostie se află doar vreo douăzeci de străjeri şi curteni, spuse Kmicic, care nu se aşteaptă la nimic şi n-au nici săbiile la ei.
— Dacă înălţimea ta îţi pui capul în primejdie, de ce să nu ni le punem şi noi? răspunse Soroka.
— Ascultă-mă! porunci Kmicic. Nu putem să-l prindem decât prin viclenie. Uite cum facem! Eu am

să intru în casă şi după o clipă am să ies cu prinţul... Dacă prinţul va încăleca pe calul meu, atunci eu am să încalec pe celălalt şi pornim... După vreo sută sau o sută cincizeci de paşi, îl luaţi doi inşi de subsuori şi... în goană!

— La poruncă! zise Soroka.

— Dacă n-o să mai ieşim, vorbi mai departe Kmicic, şi veţi auzi o împuşcătură înăuntru, atunci să trageţi în străjeri şi să-mi aduceţi calul când o să dau buzna afară.

— Aşa vom face, înălţimea ta! răspunse Soroka.

— Înainte! porunci Kmicic.

Porniră şi după vreun sfert de ceas ajunseră la poarta stărostiei. Ca şi mai înainte se aflau aici şase halebardieri, iar doi stăteau la uşa pridvorului. Prin curte trebăluiau în jurul caretei câţiva rândaşi şi vizitii pe care îi supraveghea un curtean falnic, străin, după cum îl arătau straiele şi peruca.

Mai departe, lângă şopron, înhămau caii la încă două căleşti în care paicii[146] uriaşi cărau legături cu lucruri şi sipete Aceştia erau vegheaţi de un om îmbrăcat tot în negru, care semăna cu un doftor sau astronom.

Kmicic înştiinţă ca şi prima oară pe căpetenia străjilor, care se întoarse în curând şi-l chemă la prinţ.

— Ce mai faci, cavalere? îl întâmpină vesel prinţul. Ai plecat atât de repede, încât am crezut că vorbele mele ţi-au răscolit conştiinţa şi nu mă aşteptam să te mai văd.

— Cum puteam să nu-mi iau rămas bun înainte de

[146] Soldat din garda unui stăpânitor.

a pleca! se miră Kmicic.

— Şi pe bună dreptate, fiindcă m-am gândit şi eu că prinţul voievod ştie să-şi aleagă oamenii pentru însărcinările de încredere. Mă voi folosi şi eu de domnia ta, dându-ţi nişte scrisori către regele suedez şi alte câteva persoane însemnate. Dar de ce te-ai înarmat aşa, de parcă te duci la bătălie?

— Pentru că voi călări printre confederaţi; am auzit că şi pe aici, prin târg, mi-ai spus şi luminăţia ta, a trecut nu demult un steag de confederaţi. Chiar la Pilwiszki i-au spârcuit grozav pe oamenii lui Zołtareńko, fiindcă steagul era condus de un oştean înnăscut.

— Cine-i acela?

— Pan Wołodyjowski, iar cu el se aflau Jupân Mirski, jupân Oskierko şi cei doi Skrzetuski; unul e luptătorul de la Zbaraż, a cărui soţie voia luminăţia-ta s-o „asedieze” la Tykocin. Toţi s-au răzvrătit împotriva prinţului voievod; mare păcat, căci sunt oşteni destoinici. Ce să-i faci? Mai sunt destui nătărăi în Republica asta, care nu vor să tragă de postavul roşu alături de cazaci şi de suedezi.

— Astfel de oameni sunt pretutindeni, dar mai ales în ţara asta! spuse prinţul. Uite scrisorile, dar când ai să-l vezi pe rege, spune-i la ureche că în sufletul meu sunt şi eu de partea lui, cum e şi vărul meu, dar sunt nevoit să mă prefac o vreme.

— Cine nu trebuie să se prefacă! răspunse Kmicic. Toţi se prefac, mai ales dacă vor să înfăptuiască ceva de seamă.

— Chiar aşa. Jupâne cavaler, slujeşte-mă bine şi-ţi voi fi recunoscător, iar răsplata mea nu va fi mai

mică decât a voievodului de Wilno.

— Dacă asta e vrerea luminăţiei tale, atunci eu cer răsplata înainte.

— Ia te uită! se vede că prinţul voievod nu s-a arătat prea darnic cu banii de drum. Prin visteria lui suflă vântul.

— Dumnezeu să mă ferească, eu nu cer bani, n-am luat de la prinţul hatman şi n-am să iau nici de la luminăţia ta. Slujesc pe socoteala mea şi aşa vreau să fac şi de acum încolo.

Prinţul Bogusław se uită cu mirare la tânărul cavaler.

— Ehe, văd că cei din neamul Kmicic nu sunt dintre aceia care se uită la mâna altuia. Atunci despre ce-i vorba, jupâne cavaler?

— Luminăţia ta, iată care-i treaba! Fără să mă gândesc prea mult, la Kiejdany am luat cu mine im armăsar de sânge ales, ca să mă fălesc înaintea suedezilor. Nu spun o minciună, când zic că altul mai bun nu se află în grajdurile de la Kiejdany. Acum însă îmi pare rău de el şi mi-e frică să nu se îmbolnăvească de trudă pe drum sau pe la vreun han prăpădit. Pe de altă parte, cum întâmplările cu primejdie nu lipsesc, ar putea să cadă în mâinile vrăjmaşului, ale acelui Wołodyjowski, de pildă, care *personaliter* e grozav de înverşunat împotriva mea. M-am gândit deci să te rog pe luminăţia ta să binevoieşti a-l lua în păstrare şi a-l folosi până când îl voi cere înapoi.

— Mai bine vinde-mi-l.

— Nu e cu putinţă, pentru că asta ar fi ca şi cum mi-aş vinde prietenul. Calul ăsta m-a scos pe puţin

de o sută de ori din cea mai aprigă vânzoleală, fiindcă în bătălie are obiceiul să muşte vrăjmaşii.

— E chiar atât de grozav? întrebă prinţul Bogusław cu interes.

— Chiar atât de grozav? Dacă aş fi sigur că luminăţia ta nu te superi, aş pune rămăşag pe o sută de galbeni că în grajdurile luminăţiei tale nu ai un cal ca ăsta.

— Poate că şi eu m-aş încumeta; dacă ar fi timpul potrivit, să ne luăm la întrecere cu caii. Ţi-l păstrez cu plăcere, cu toate că, dacă s-ar putea, aş prefera să-l cumpăr. Dar unde se află minunea asta?

— E la poartă, unde-l ţin oamenii mei. E într-adevăr o minune, pentru că, fără să umflam lucrurile, şi sultanul poate să mă invidieze pentru asemenea fugar. Nu e de pe la noi, ci din Anatolia, dar cred că şi pe acolo nu sunt prea mulţi ca el.

— Să mergem să-l vedem.

— La porunca luminăţiei tale.

Prinţul îşi puse pălăria şi ieşiră.

În faţa porţii, oamenii lui Kmicic ţineau doi cai de schimb, înşeuaţi gata, dintre care unul era într-adevăr de soi ales, negru ca pana corbului, cu o săgeată în frunte şi un cerc alb sub chişiţa dreaptă; armăsarul necheză încet la vederea stăpânului.

— Cred că ăsta e! spuse prinţul Bogusław. Nu ştiu dacă e chiar atât de firoscos, cum l-ai lăudat, dar e într-adevăr foarte arătos.

— Plimbaţi-l! strigă Kmicic. Sau nu, mai bine încalec eu!

Oştenii îi dădură calul, iar jupân Andrzej încalecă şi începu să gonească pe dinaintea porţii.

Mânat de un călăreţ îndemânatic, armăsarul părea de două ori mai frumos. Când alerga în trap întins cu coama fluturând în vânt, îşi juca splina, ochii începeau să strălucească şi părea că varsă foc pe nări. Jupân Kmicic făcu câteva ocoluri, schimbă de mai multe ori umbletul calului, apoi se năpusti asupra prinţului; dar când nările ajunseră la un pas de faţa acestuia strigă:

— Alt!

Calul se propti pe cele patru picioare şi încremeni locului.

— Ei, cum e? întrebă Kmicic.

— Cum spune proverbul: ochi şi picioare, de gazelă, mers de lup, nări de elan şi piept de femeie! răspunse prinţul Bogusław. Are tot ce-i trebuie. Înţelege şi poruncile nemţeşti?

— Înţelege, fiindcă l-a învăţat îmblânzitorul meu de cai, Zend, care era din Kurlandia.

— Şi e iute bidiviul?

— Luminăţia ta, e mai iute ca vântul! Nici tătarul nu-i scapă!

— Trebuie să fi avut un îmblânzitor tare priceput. E foarte ascultător!

— Ascultător? Luminăţia ta, n-ai să crezi, dar când merge în rând cu alţi cai şi pornesc în galop, poţi să dai drumul la dârlogi că nu iese înaintea rândului nici cu o jumătate de nară. Dacă luminăţia ta doreşti să-l încerci şi dacă după câteva sute de paşi iese înainte măcar cu o jumătate de cap, ţi-l dau pe gratis.

— Ar fi cu adevărat nemaipomenit să n-o ia înainte cu dârlogii slobozi.

— Şi nemaipomenit, dar şi de mare folos, pentru că amândouă mâinile rămân libere. Nu o dată, într-o mână ţineam pistolul, în cealaltă sabia, iar calul mergea singur.
— Şi dacă şirul de călăreţi se întoarce?
— Se întoarce şi el, fără să strice linia.
— Nu se poate! zise prinţul... Nici un cal nu e în stare de aşa ceva. Am văzut în Franţa caii muschetarilor regelui, muştruluiţi înadins cu mare grijă, ca să nu strice ceremoniile de la curte, dar trebuiau să-i conducă din dârlog.
— Calul ăsta are minte de om... încearcă-l singur, luminăţia ta!
— Dă-l încoace! consimţi prinţul după un răstimp de gândire.

Kmicic îi ţinu calul, iar prinţul sări uşor în şa şi începu să bată cu palma grumazul lucios al armăsarului.

— Ciudat lucru! se miră. Şi celor mai buni cai le creşte părul toamna, dar ăsta parcă a ieşit din apă. Încotro pornim?
— La început să mergem în linie şi, cu voia luminăţiei tale, s-o luăm în partea cealaltă, spre pădure. Drumul e neted şi larg într-acolo, pe când spre târg am putea întâlni niscaiva care.
— Fie şi spre pădure!
— Vreo cinci sute de paşi! Luminăţia ta, lasă dârlogii slobozi şi în galop... Doi dintre oamenii mei o să călărească într-o parte şi alta, iar eu puţin mai în spate.
— Alinierea! porunci prinţul.

Rândul se alcătui cu faţa spre pădure. Prinţul se

afla la mijloc.

— Înainte! adăugă. Şi la galop!...

Rândul porni şi după o clipă gonea ca vijelia. În curând, pieriră din ochii curtenilor şi ai rândaşilor care se adunaseră grămadă înaintea porţii şi priveau cu interes la călăraşii care se depărtau în nori de pulbere. Muştruluiţi bine, caii străbătuseră în goană, fornăind din cauza sforţării, două sute de paşi şi mai bine, iar armăsarul prinţului, deşi nestrunit cu dârlogii, nu ieşise înainte nici cu un deget. Străbătură încă două sute de paşi, când Kmicic se întoarse în şa şi, văzând în urma lor numai trâmbele de praf, prin care abia se mai zărea stărostia, strigă cu glas năprasnic:

— Luaţi-l!

În aceeaşi clipă, Bilous şi uriaşul Zawratyński îl înhăţară de braţe pe prinţ, de-i trosniră oasele, şi ţinându-l în strânsoare de fier, îşi îmboldiră caii cu pintenii.

Fugarul prinţului păstra mereu alinierea, nu ieşea înainte şi nu rămânea deloc în urmă. Uimirea, spaima şi vântul care-l izbea în obraz pe prinţul Bogusław îi luară glasul. Se smuci o dată, de două ori, fără nici un rezultat; simţi numai durerea braţelor răsucite, străpungându-l ca un cuţit.

— Ce-i asta, lotrilor?... Nu ştiţi cine sunt?... strigă în cele din urmă.

Atunci Kmicic îl împunse cu ţeava pistolului între spete.

— Nu-ţi slujeşte la nimic împotrivirea, vei căpăta doar un plumb în spinare! strigă.

— Trădătorule! spuse prinţul.

— Dar tu ce eşti? îl întrebă Kmicic. Şi goniră mai departe.

Capitolul XXVI

Alergară multă vreme prin pădure, gonind cu atâta râvnă, încât pinii de pe marginea drumului păreau că fug speriaţi înapoi; treceau pe lângă cârciumi, colibe, păcurării şi câteodată pe lângă căruţe care se îndreptau câte una sau mai multe spre Pilwiszki. Din când în când prinţul Bogusław se apleca în şa, vrând parcă să încerce puterea potrivnicilor, dar atunci braţele i se răsuceau şi mai dureros în mâinile de fier ale oamenilor lui Kmicic, iar jupân Andrzej îl împungea din nou cu ţeava pistolului între spete şi alergau mai departe. Prinţului îi căzuse pălăria de pe cap, vântul îi răsfira buclele bălaie ale perucii, dar goniră înainte până când caii se umplură de spumă.

În cele din urmă, fură nevoiţi să încetinească goana, deoarece oamenii şi caii aveau nevoie de odihnă, iar starostia de la Pilwiszki rămăsese atât de mult în urmă, încât nu mai era nici o primejdie de a fi urmăriţi. Un timp merseră la pas în tăcere, acoperiţi de aburii care țâșneau din nările cailor.

Multă vreme prinţul nu mai scoase o vorbă; se străduia pesemne să se liniştească şi să-şi recapete sângele rece. Când izbuti să se stăpânească întrebă:

— Unde mă duceţi?

— Luminăţia ta ai să afli la capătul drumului!

răspunse Kmicic.

Bogusław tăcu, dar după o clipă spuse iarăşi:

— Cavalere, porunceşte necioplţilor acestora să-mi dea drumul, pentru că o să-mi sucească braţele. Dacă le porunceşti, în loc să fie traşi în ţeapă, vor fi spânzuraţi.

— Sunt şleahtici, nu ţărani! îl îndreptă Kmicic. Iar în privinţa pedepsei cu care luminăţia ta îi ameninţi, nu se ştie la cine va ajunge moartea mai întâi.

— Voi ştiţi asupra cui aţi cutezat să ridicaţi mâna? întrebă prinţul, întorcându-se spre oşteni.

— Ştim, răspunseră aceştia.

— Un milion de draci! răbufni Bogusław. Nu porunceşti odată oamenilor acestora să slăbească strânsoarea?

— Am să poruncesc să-ţi lege mâinile la spate, luminăţia ta, căci aşa va fi mai bine.

— Nu se poate!... O să-mi sucească braţele de-a binelea!

— Pe altul l-aş fi lăsat slobod, dacă mi-ar fi făgăduit că nu fuge, dar voi ştiţi să vă călcaţi cuvântul dat! zise Kmicic.

— Eu îţi făgăduiesc altceva! răspunse prinţul. Nu numai că voi încerca să scap din mâinile tale oricând voi putea, dar voi da poruncă să te răjghine cu caii când ai să te afli în puterea mea!

— Acum, ce-o da Dumnezeu! i-o întoarse Kmicic. Decât nişte făgăduieli mincinoase, mai bine o ameninţare sinceră! Lăsaţi-i mâinile şi duceţi-i calul de dârlogi, iar luminăţia ta uită-te aici! Ajunge să apăs pe trăgaci, ca să-ţi trimit un plumb în spinare şi, pe legea mea, n-am să greşesc ţinta, fiindcă nu

dau greş niciodată. Stai liniştit pe cal şi să nu încerci să fugi!

— Puţin îmi pasă, cavalere, de tine şi de pistolul tău... Prinţul îşi întinse braţele ca să şi le dezmorţească, iar oştenii apucară de amândouă părţile dârlogii calului şi merseră mai departe.

Bogusław spuse în curând:

— Jupâne Kmicic, nu îndrăzneşti să mă priveşti în ochi, de te ascunzi în spatele meu?

— Dimpotrivă! răspunse jupân Andrzej şi, îndemnându-şi calul, îl dădu pe Zawratyński la o parte şi, apucând dârlogul calului, i se uită drept în albul ochilor. Cum îţi place calul meu? Te-am minţit măcar cu o iotă?

— Calul e bun! răspunse prinţul. Dacă vrei, ţi-l cumpăr.

— Mulţumesc! Calul ăsta merită o soartă mai bună, decât să poarte un trădător la moarte.

— Eşti un prost, jupâne Kmicic!

— Pentru că m-am încrezut în Radziwiłł!

Iarăşi se aşternu tăcerea pe care o întrerupse tot prinţul.

— Spune-mi, jupâne Kmicic, întrebă, nu-i aşa că nu eşti în toate minţile? Te-ai întrebat oare, om nebun, ce-ai făcut, pe cine ai răpit, asupra cui ai ridicat mâna? Nu ţi-a trăsnit prin cap că acum ar fi fost mai bine să nu te fi născut? Că nu numai în Polonia, dar şi în toată Europa n-ar fi cutezat nimeni să facă una ca asta?

— Se vede că Europa e cam lipsită de curaj, luminăţia ta, fiindcă eu te-am răpit şi nici nu mă gândesc să-ţi dau drumul.

— Nu se poate, am de-a face cu un nebun! strigă prinţul parcă numai pentru sine.
— Luminăţia ta, răspunse jupân Andrzej. Împacă-te cu gândul că te afli în mâinile mele şi nu mai pierde timpul cu vorbele! Urmăritorii nu vor veni după noi, fiindcă oamenii luminăţiei tale cred că ai plecat de bunăvoie. Când oamenii mei te-au luat de subsuori, n-a văzut nimeni, pentru că ne ascundea praful, dar chiar dacă nu era praful, ne aflam prea departe, ca să ne mai poată zări rândaşii şi străjerii de la poartă. Vor aştepta vreo două ceasuri, al treilea se vor nelinişti, al patrulea şi al cincilea se vor speria de-a binelea şi abia în al şaselea ceas vor trimite oamenii să vadă ce s-a întâmplat. Până atunci noi vom ajunge dincolo de Mariampol.
— Şi ce-i cu asta?
— Asta vrea să însemne că nu ne vor urmări şi chiar dacă ar porni după noi, tot nu ne-ar ajunge, deoarece caii voştri sunt trudiţi de pe drum, iar ai noştri sunt odihniţi. Dacă totuşi, prin cine ştie ce minune, ne-ar ajunge, nici asta nu înseamnă nimic, pentru că, aşa cum mă vezi, îţi trimit un plumb în cap... lucru pe care am să-l fac, dacă nu voi avea încotro. Asta este! Radziwiłł are o curte, oaste, tunuri şi dragoni, iar Kmicic numai şase oameni şi, cu toate astea, Kmicic îl ţine de grumaz pe Radziwiłł.
— Şi mai departe? întrebă prinţul.
— Mai departe nu mai e nimic! O să mergem înainte, încotro voi pofti eu. Luminăţia ta, mulţumeşte-i lui Dumnezeu că eşti încă în viaţă, că dacă n-aş fi poruncit să-mi toarne azi-dimineaţă vreo zece găleţi de apă în cap, acum te-ai fi aflat pe lumea

cealaltă, *alias*[147] în iad, din două pricini: ca trădător şi calvin ce eşti.

— Ai fi cutezat să mă omori?

— Luminăţia ta, nu mă laud, dar n-o să găseşti prea uşor o faptă pe care n-aş cuteza s-o fac; cea mai bună dovadă o ai în starea de acum a luminăţiei tale.

Prinţul se uită mai atent la chipul cavalerului şi spuse:

— Cavalere, diavolul ţi-a scris pe faţă că eşti în stare de orice şi ai dreptate că pilda cea mai bună e starea mea de acum... Îţi spun că ai izbutit chiar să mă uluieşti şi pe mine cu îndrăzneala domniei tale, iar asta nu-i prea uşor!

— Mi-e totuna, luminăţia ta! Mulţumeşte-i lui Dumnezeu că eşti încă viu şi basta!

— Nu, jupâne cavaler! Mai întâi mulţumeşte-i domnia ta, fiindcă dacă un singur fir de păr s-ar clinti de pe capul meu, află că Radziwiłłii te-ar găsi şi în gaură ele şarpe. Dacă te gândeşti că acum a intrat dihonia între noi şi că cei de la Nieśwież şi Olyka nu te vor urmări, te înşeli amarnic. Sângele Radziwiłłilor trebuie să fie răzbunat, trebuie să se dea o pildă înfricoşătoare, altfel n-am mai putea trăi în Republica asta. N-ai să te poţi ascunde nici în afara hotarelor! Împăratul nemţilor te va izgoni, fiindcă eu sunt prinţ al imperiului, electorul de Brandenburg e unchiul meu, prinţul de Orania e cumnatul lui, regii Franţei şi dregătorii lor sunt prietenii mei. Unde ai să te ascunzi dar?... Turcii şi tătarii te-ar vinde, de-ar fi să te plătim cu jumătate din averea noastră. N-ai să găseşti nici un colţişor pe

[147] Adică (lat.).

pământ, nici o pădure, nici un popor...

— Mă mir numai, zise Kmicic, că luminăţia la te îngrijeşti dinainte de viaţa mea. Radziwiłł e cineva!... Ajunge însă o apăsare uşoară pe trăgaci...

— Nu mă împotrivesc. S-a mai întâmplat de multe ori ca un mare om să piară de mâna unui neisprăvit. Pompei a fost ucis de un oştean de rând, regii Franţei au murit de mâna unor oameni de jos, dar să nu căutăm prea departe, marele meu părinte a păţit-o la fel... Te întreb doar, ce va urma?

— Ce-mi pasă? N-am purtat niciodată grija zilei de mâine Dacă va trebui să mă iau la harţă cu toţi Radziwiłłii, numai Dumnezeu ştie care va ieşi deasupra. De multă vreme îmi atârnă sabia deasupra capului şi cu toate astea, cum închid ochii, adorm ca un copil. Şi pe urmă, dacă nu-mi va ajunge un Radziwiłł, îl voi răpi şi pe al doilea... şi pe al treilea...

— Pe legea mea, cavalere, aşa-mi placi!... Pentru că ţi-o repet, în toată Europa numai tu eşti în stare să îndrăzneşti una ca asta. Habar n-are de ce-i va aduce ziua de mâine, nu-i pasă! Îmi plac oamenii cutezători, dar sunt tot mai puţini pe lume... Ia te uită. a răpit un Radziwiłł şi-l socoteşte robul lui... Unde-ai crescut, cavalere? De unde eşti?

— Sunt stegarul de Orsza!

— Jupâne stegar de Orsza, îmi pare rău că Radziwiłłii pierd un om ca domnia ta, deoarece cu asemenea slujitori poţi să înfăptuieşti o mulţime de lucruri. Dacă nu era vorba de mine... Hm, n-aş fi cruţat nimic, ca să te câştig de partea mea...

— Prea târziu! spuse Kmicic.

— Se înţelege! răspunse prinţul. Mult prea târziu!

Îţi făgăduiesc însă că am să poruncesc să te împuşte, pentru că eşti vrednic să mori ca un oştean... Ce împieliţat! Auzi, să mă răpească din mijlocul oamenilor mei!

Kmicic nu nud zise nimic, iar prinţul căzu o vreme pe gânduri, apoi strigă:

— În sfârşit, lua-te-ar dracii să te ia! Dacă-mi dai drumul numaidecât, n-am să mă răzbun! Să-mi dai numai cuvântul de cavaler că n-ai să sufli o vorbă despre cele întâmplate şi ai să le porunceşti oamenilor să facă la fel.

— Nu e cu putinţă! se împotrivi Kmicic.

— Vrei răscumpărare?

— Nu vreau.

— Atunci de ce dracu m-ai răpit? Nu mai pricep nimic!

— Ar fi multe de spus! o să afli luminăţia ta mai târziu.

— Şi pe drum ce-o să facem, dacă n-o să vorbim? Recunoaşte, cavalere, un singur lucru: m-ai răpit într-o clipă de nebunie şi deznădejde... şi acum nici domnia ta nu prea ştii ce să faci cu mine

— Asta-i treaba mea! răspunse Kmicic. Se va arăta în curând, dacă ştiu sau nu ce fac.

Nerăbdarea se răsfrânse pe chipul prinţului Bogusław.

— Nu eşti din cale-afară de vorbăreţ, jupâne stegar de Orsza — zise, dar răspunde-mi fără ocolişuri la o singură întrebare: când ai plecat de la Kiejdany, voiai să vii la mine în Podlasie, ca să ridici mâna asupra mea, sau gândul ăsta ţi-a venit în cap mai târziu, în ultima clipă?

— Am să-ţi răspund aşa cum a fost, luminăţia ta, că şi pe mine mă mănâncă limba să-ţi spun de ce v-am părăsit şi de ce n-am să mă întorc alături de luminăţiile voastre câte zile-oi avea. Prinţul voievod de Wilno m-a înşelat şi m-a făcut să jur înainte, cu mâna pe cruce, că n-am să-l părăsesc până la moarte...

— Şi mult ţi-ai mai ţinut jurământul... N-am ce spune!...

— Aşa este! strigă Kmicic cu putere. Dacă mi-am pierdut sufletul, dacă trebuie să fiu osândit, apoi asta e numai din pricina voastră... Dar mă las în seama lui Dumnezeu cel îndurător... şi mai bine să-mi pierd sufletul, mai bine să mă perpelesc veşnic în focul iadului, decât să păcătuiesc mai departe cu bună ştiinţă şi de bunăvoie, decât să mai slujesc, ştiind că slujesc păcatul şi trădarea. Dumnezeu să se milostivească de mine... Mai bine în iad! Mai bine de o sută de ori în iad... pentru că şi dacă aş fi rămas lângă voi, tot acolo aş fi ajuns. Nu mai am nimic de pierdut... Aşa cel puţin am să pot spune înaintea judecăţii lui Dumnezeu: „N-am ştiut pentru ce jur, iar când am înţeles că am jurat să-mi trădez ţara şi numele de polonez, atunci mi-am călcat jurământul!... Acum, judecă-mă, Doamne, cu dreptate!”

— Treci la fapte! îl îndemnă liniştit prinţul Bogusław.

Dar jupân Andrzej răsufla greu, şi o vreme călări în tăcere, cu sprâncenele încruntate şi cu privirile în pământ, ca omul covârşit de nenorocire.

— Treci la fapte! repetă prinţul Bogusław.

Kmicic parcă se trezi din somn, îşi scuturǎ capul şi vorbi.

— M-am încrezut în prinţul hatman, cum nu m-am încrezut nici în părintele meu. Îmi aduc aminte de ospăţul la care ne-a spus prima dată că s-a unit cu suedezii, ce-am mai pătimit atunci, prin ce chinuri am trecut, Dumnezeu să mi le pună la socoteală. Ceilalţi, oameni dintr-o bucată, i-au zvârlit buzduganele la picioare, păstrându-şi credinţa faţă de ţară, iar eu am rămas stană de piatră, cu buzduganul şi ruşinea alături, umilit şi cu durerea în inimă... pentru că mi s-a spus în faţă: „Trădătorule!” Şi cine mi-a spus-o?... Ehei... mai bine să nu-mi aduc aminte, ca să nu uit de mine, să nu-mi pierd minţile şi să-ţi trimit un plumb în cap... Voi, voi sunteţi trădătorii şi vânzătorii, din pricina voastră am ajuns aici!

Jupân Kmicic îi aruncă prinţului o privire cumplită şi ura din adâncul sufletului i se revărsă pe faţă, ca un balaur care iese din vizuină la lumina zilei, în timp ce Bogusław se uita liniştit şi fără teamă la el. În cele lin urmă, rosti:

— Jupâne Kmicic, mi-ai stârnit interesul... Spune mai departe...

Kmicic dădu drumul la dârlogul calului pe care călărea prinţul şi îşi scoase căciula, vrând parcă să-şi râurească fierbinţeala capului.

— În aceeaşi noapte, zise, m-am dus la prinţul hatman, că poruncise şi el să mă cheme. Mă gândeam: lepăd slujba, îmi calc jurământul, îl sugrum cu mâinile mele, arunc în aer Kiejdany cu pulbere şi pe urmă, întâmplă-se ce s-o întâmpla. Ştia

şi el că sunt în stare de orice, mă cunoştea bine! Îl vedeam cum stă cu mâna în cutia cu pistoale. Nu-i nimic, mi-am zis, din două una, ori nu mă nimereşte, ori mă ucide! Dar el a început să mă dojenească, să mi se înfăţişeze ca izbăvitorul ţării, şi ştii, luminăţia ta, ce s-a întâmplat?

— Tinerelul s-a lăsat convins! răspunse Bogusław.

— I-am căzut la picioare, strigă Kmicic, văzând în el pe părintele şi mântuitorul Republicii, mi-am vândut sufletul şi trupul, pentru el, pentru cinstea lui m-aş fi aruncat cu capul în jos din turnul de la Kiejdany!

— Am ghicit că aşa se va sfârşi! observă Bogusław.

Nu mai spun ce am pierdut slujindu-l, dar a avut foloase însemnate de pe urma mea: am ţinut sub ascultare steagul meu, care a rămas acolo, şi să dea Dumnezeu să fie spre pierzarea vânzătorului, iar pe cele care s-au răzvrătit, le-am tăiat în mare parte... Mi-am mânjit mâinile cu sângele de frate, gândind că această aspră *necesitas* e spre binele ţării. Nu o dată mă durea sufletul, când porunceam să împuşte oşteni de nădejde; nu o dată firea de şleahtic mi se răzvrătea împotriva lui, când îmi făgăduia ceva şi nu se ţinea de cuvânt. Dar mă gândeam că eu sunt prost, iar el înţelept şi ştie ce face. Abia acum, când am aflat din scrisori despre planurile de otrăvire, mi-a îngheţat măduva în oase! Ce va să zică asta! Asta-i război? Vreţi să otrăviţi nişte oşteni! Aşa se poartă un hatman? Aşa se poartă Radziwiłłii? Şi tocmai eu să duc asemenea scrisori?...

— Nu te pricepi la politicale, cavalere, îl

întrerupse Bogusław.
— Să le ia dracu! Să-şi bată capul cu ele italienii cei vicleni, nu un şleahtic pe care Dumnezeu l-a dăruit cu un sânge mai vrednic ca al altora şi l-a îndatorat să nu-şi ruşineze numele, să lupte cu sabia, nu cu spiţeria!
— Scrisorile acelea te-au speriat atât de mult, încât ai hotărât să te lepezi de noi?
— Nu scrisorile! Le-aş fi dat călăului sau le-aş fi zvârlit în foc, fiindcă eu nu sunt omul potrivit pentru astfel de însărcinări, dar nu sunt de vină scrisorile! Dacă era aşa, nu mai făceam pe trimisul, dar nu mă lepădăm de cauza prinţului. Ştiu şi eu?! Aş fi plecat la dragoni, ori aş fi adunat altă ceată şi l-aş fi hărţuit iarăşi pe Chowański, cum făceam mai înainte. Dar mi-a venit deodată o bănuială în minte: dacă ei vor să otrăvească şi Republica întreagă ca pe oştenii aceia?... A dat Dumnezeu de n-am răbufnit, cu toate că îmi simţeam capul ca o ghiulea, m-am stăpânit şi am mai avut puterea să-mi spun: trage-l de limbă şi ai să afli tot adevărul, nu-ţi deschide inima, prefă-te un nemernic mai mare decât Radziwiłł i şi trage-l de limbă.
— Pe cine? Pe mine?
— Întocmai! Şi Dumnezeu m-a ajutat. Eu, un om mărginit am dus de nas un mare cârmuitor. Luminăţia ta, crezându-mă un tâlhar, nu mi-ai ascuns nici o tâlhărie, ai recunoscut totul, mi-ai spus totul limpede ca lumina zilei! Mi s-a făcut părul măciucă, dar am ascultat până la sfârşit!... A, trădătorilor! Diavolilor! Ucigaşi de mamă!... Cum de nu v-a trăsnit până acum? Cum de nu v-a înghiţit pământul până

acum?... V-aţi înţeles cu Chmielnicki, cu suedezii, cu electorul, cu Rakoczi şi cu însuşi diavolul, ca să pierdeţi Republica?... Vreţi să vă croiţi mantii din ea? S-o vindeţi? S-o împărţiţi? S-o sfâşiaţi pe mama voastră ca nişte lupi? Asta e recunoştinţa voastră pentru toate binefacerile de care aţi avut parte, pentru dregătoriile, cinstea, rangurile, moşiile şi stărostiile pe care le-aţi căpătat, pentru asemenea avuţii pe care le râvnesc până şi regii străini?... Ce vă pasă vouă de chinurile şi lacrimile ei? Unde vă e conştiinţa? Unde vă e cinstea şi credinţa?!... Ce *monstra*[148] v-a adus pe lume?...

— Jupâne cavaler, îl întrerupse prinţul Bogusław cu răceală, sunt în mâna domniei tale şi poţi să mă ucizi, dar te rog un singur lucru, nu mă plictisi!

Tăcură amândoi.

Cu toate acestea, din vorbele lui Kmicic se vedea limpede că oşteanul izbutise să scoată tot adevărul de la prinţ şi că acesta făptuise un lucru necugetat, o mare greşeală, trădând cele mai tainice planuri ale lui şi ale hatmanului. Se simţea rănit în propria ambiţie şi nu binevoia să-şi ascundă ciuda.

— Jupâne Kmicic, spuse, faptul că ţi-am dezvăluit tot adevărul nu se datoreşte numai minţii domniei tale. Am vorbit deschis, pentru că am crezut că prinţul voievod se pricepe mai bine la oameni şi-mi trimite un om vrednic de toată încrederea.

— Prinţul voievod a trimis un om vrednic de încredere, răspunse Kmicic, pe care l-aţi pierdut. De acum înainte doar netrebnicii vor mai sluji pe Radziwiłłi!

---

[148] Monştri (lat.).

— Dacă felul în care m-ai răpit n-a fost vrednic de un tâlhar, să dea Dumnezeu să mi se lipească spada de mână în prima bătălie.

— E vorba de un şiretlic pe care l-am învăţat într-o şcoală aspră. Luminăţia ta ai vrut să-l cunoşti pe Kmicic, iată-l! N-am să mă duc cu mâinile goale la milostivul Stăpân.

— Şi gândeşti că Jan Kazimierz se va atinge măcar de un fir de păr din capul meu?

— Asta e treaba judecăţii, nu a mea!

Deodată Kmicic îşi opri calul.

— Stai! strigă. Unde-i scrisoarea prinţului voievod? E la luminăţia ta?

— Chiar dacă ar fi la mine, tot nu ţi-aş da-o! răspunse prinţul. Scrisorile au rămas la Pilwiszki.

— Căutaţi-l! tună Kmicic.

Oştenii îl apucară iarăşi pe prinţ de braţe, iar Soroka începu să-l cotrobăiască prin buzunare. După o clipă găsi scrisoarea.

— Iată o dovadă împotriva voastră şi a uneltirilor voastre, zise jupân Andrzej, luându-i-o. Regele Poloniei va afla astfel tot ce plănuiţi, va afla şi cel suedez că, deşi acum îl slujiţi, prinţul voievod se gândeşte *recedere* în caz de suedezii se vor poticni. Vor fi date în vileag toate înşelăciunile şi vicleniile voastre. Şi mai am şi alte scrisori, către regele suedez, către Wittemberg, către Radziejowski... Sunteţi mari şi puternici, dar nu ştiu dacă nu veţi fi strâmtoraţi, când cei doi regi se vor gândi să vă răsplătească.

Ochii prinţului Bogusław se umplură de luciri ameninţătoare, dar îşi stăpâni în curând mânia şi

rosti:

— Bine, cavalere! De-acum, pe viaţă şi pe moarte!... O să ne mai întâlnim!... Poţi să ne sporeşti necazurile şi să ne faci mult rău, dar află de la mine că nimeni n-a mai cutezat să făptuiască asemenea nelegiuire în ţara asta, aşa cum ai făcut domnia ta, vai ţie!

— Am şi eu sabie să mă apăr, iar pe ai mei am cu ce să-i răscumpăr! se burzului Kmicic.

— Oho, mă ai şi pe mine ca ostatic! răspunse prinţul.

Şi, cu toată mânia, răsuflă uşurat; acum era limpede că viaţa nu-i era ameninţată de nici o primejdie, fiindcă Kmicic avea nevoie de el. Hotărî să întoarcă în folosul lui această împrejurare.

Porniră iarăşi în trap întins şi după un ceas de drum zăriră doi călăreţi care duceau de frâu patru cai de povară. Erau oamenii pe care Kmicic îi trimisese înainte la Pilwiszki.

— Ce s-a întâmplat? îi întrebă Kmicic.

— Înălţimea ta, caii sunt grozav de osteniţi, pentru că până aici nu i-am lăsat să se odihnească.

— O să ne odihnim curând!

— Se vede un acoperiş la cotitură, poate că e vreo crâşmă.

— Vagmistrul să plece înainte să pregătească nutreţul. Cârciumă sau nu, trebuie să ne oprim...

— La poruncă, jupâne polcovnic.

Soroka îndemnă calul înainte şi ceilalţi porniră încet în urma lui. Kmicic călărea într-o parte a prinţului, iar Lubieniec de cealaltă. Prinţul se liniştise cu totul şi nu-l mai apuca de vorbă pe jupân

Andrzej. Părea istovit din pricina drumului sau a stării în care se afla; îşi lăsase capul pe piept şi ţinea ochii închişi. Cu toate acestea, arunca din când în când priviri piezişe spre Kmicic ori spre Lubieniec, care-i ţineau calul de dârlogi, socotindu-se parcă pe care dintre ei îl va doborî mai uşor, ca să scape.

Între timp, se apropiară de clădirea care se înălţa lângă drum, la marginea pădurii. Nu era o cârciumă, ci o fierărie şi rotărie, în acelaşi timp, la care se opreau trecătorii să-şi potcovească la repezeală caii şi să-şi dreagă carele. Între fierărie şi drum se întindea un medean neîngrădit, acoperit cu iarbă călcată în picioare; rămăşiţe de care şi roţi stricate zăceau risipite ici şi colo pe medean. Nu se mai vedea nimeni, doar calul lui Soroka era legat de un stâlp. Soroka vorbea cu fierarul tătar şi cu cele două ajutoare ale sale.

— Nu vom avea un popas prea îndelungat, zise prinţul zâmbind. Aici nu sunt de niciunele.

— Avem horilcă şi hrană rece la noi, îl linişti Kmicic.

— Asta-i bine! Trebuie să ne refacem puterile.

În acest timp, veniră şi ceilalţi. Kmicic îşi înfipse pistolul la cingătoare, sări din şa şi, lăsând bahmetul în seama lui Soroka, apucă iarăşi de dârlogi calul prinţului, pe care nici Lubieniec nu-l lăsa din mână de partea cealaltă.

— Luminăţia ta, binevoieşte şi descăleca! spuse jupân Andrzej.

— Şi de ce, mă rog? O să mănânc şi o să beau în şa, zise prinţul, aplecându-se spre el.

— Te poftesc să te dai jos! strigă Kmicic

ameninţător.

— Iar cu te poftesc în pământ! răcni prinţul cu glas

Înfricoşător şi, smulgând cu iuţeala fulgerului pistolul de la cingătoarea lui Kmicic, trase drept în faţa acestuia.

— Isuse, Marie! strigă Kmicic.

În aceeaşi clipă, calul prinţului, împins cu pintenii, se încordă şi se ridică pe picioarele dinapoi, iar prinţul se răsuci ca un şarpe în şa spre Lubieniec şi îl izbi cu toată puterea braţului cu ţeava între ochi.

Lubieniec scoase un ţipăt cumplit şi căzu de pe cal.

Înainte ca ceilalţi să înţeleagă ce se petrece şi să-şi vină în fire, înainte ca strigătul de groază să le moară pe buze, Bogusław trecu printre ei ca o furtună, ieşi de pe medean la drum şi porni ca vijelia spre Pilwiszki.

— Prindeţi-l! Loviţi-l! răsunară strigăte sălbatice.

Cei trei oşteni, care se aflau încă în şa, porniră în urmărirea lui; Soroka luă muscheta rezemată de perete şi începu să-l ochească pe fugar sau mai degrabă armăsarul lui.

Calul se întindea ca o căprioară şi fugea cu iuţeala săgeţii slobozite din arc. Împuşcătura bubui Soroka se repezii prin fum să vadă mai bine rezultatul, îşi duse mâna streaşină la ochi, privi o clipă şi strigă:

— Nu l-am nimerit!

Bogusław dispăru la cotitură cu urmăritorii în urma lui.

Vagmistrul se întoarse atunci spre fierar şi

ajutoarele sale, care înlemniseră de spaimă, şi strigă:

— Apă!

Calfele fierarului se repeziră să scoată apă din fântână, iar Soroka îngenunche alături de jupân Andrzej care zăcea nemişcat. Faţa lui Kmicic era acoperită de pulbere arsă şi de sânge închegat; ţinea ochii închişi, sprinceana stângă, pleoapa şi mustaţa erau pârlite. Vagmistrul începu să-ii pipăie uşor capul cu degetele. Îl pipăi îndelung şi cu grijă, după care murmură:

— Capul e nevătămat...

Dar Kmicic nu dădea nici un semn de viaţă şi sângele îi şiroia pe faţă. În acest timp, ajutoarele fierarului aduseră o găleată cu apă şi cârpe de şters. Soroka începu să spele cu aceeaşi încetineală faţa lui Kmicic. În cele din urmă, rana ieşi la iveală de sub pulberea şi sângele închegat. Plumbul îi, brăzdase adânc obrazul stâng şi-i smulsese vârful urechii. Soroka începu să cerceteze osul, vrând să vadă dacă nu era spart

Se convinse curând că era întreg şi răsuflă uşurat. Tot atunci, Kmicic, sub înrâurirea apei reci şi a durerii, începu să dea semne de viaţă. Faţa începu să-i tremure şi pieptul i se umflă de aer.

— Trăieşte!... Nu va păţi nimic! strigă Soroka cu bucurie.

Pe chipul hoţesc al vagmistrului se rostogoli o lacrimă. În acest timp, la cotitura drumului apăru Bilous, unul din cei trei oşteni care fugiseră după prinţ.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Soroka.

Oşteanul dădu din mână.

— Nimic!

— Ceilalţi se întorc repede?

— Nu se mai întorc deloc.

Vagmistrul aşează cu mâini tremurătoare capul lui Kmicic pe pragul fierăriei şi zvâcni în picioare.

— Cum aşa?

— Jupâne vagmistru, e dracu gol! Zawratyński l-a ajuns cel dintâi, pentru că avea calul cel mai bun şi pentru că prinţul l-a lăsat să-l ajungă. I-a smuls sabia din mână sub ochii noştri şi la străpuns cu vârful. Abia am apucat să strigăm. Witkowski era mai aproape şi i-a sărit în ajutor... L-a tăiat în faţa mea... ca şi când l-ar fi lovit trăsnetul!... Nici n-a mai suflat... Atunci nu mi-am mai aşteptat rândul... Jupâne vagmistru, e în stare să se întoarcă aici!

— Nu mai avem de ce sta aici! strigă Soroka. La cai! începură îndată să lege un fel de targa între cai pentru Kmicic.

Doi oameni aşteptau cu muschetele la drum din porunca lui Soroka, de teamă să nu se întoarcă groaznicul bărbat.

Dar prinţul Bogusław, convins că Kmicic nu mai trăieşte, se întorcea liniştit la Pilwiszki.

Odată cu lăsarea întunericului, se întâlni cu ceata de raitieri trimişi de Paterson care era tare îngrijorat de lipsa îndelungată a prinţului.

Văzându-l pe prinţ, căpetenia se repezi spre el.

— Luminăţia ta... Nu mai ştiam ce...

— Nu-i nimic! îl întrerupse prinţul. Am plimbat calul tovărăşia cavalerului de la care l-am cumpărat.

Iar după un răstimp adăugă:

— Şi l-am plătit cum se cuvine.

Sfârşitul volumului întâi

Vol. I–III Lei 42